MÜ'MİNLERİN EN MÜMTAZ ANNESİ

hazreti ÂİŞE

radıyallahu anhâ

Dr. REŞİT HAYLAMAZ

MÜ'MİNLERİN EN MÜMTAZ ANNESİ
HAZRETİ ÂİŞE

Dr. Reşit Haylamaz

MÜ'MİNLERİN EN MÜMTAZ ANNESİ
HAZRETİ ÂİŞE

Editör
Ömer ÇETİNKAYA

Tahric-Tahkik
Dr. Ali BUDAK

Kapak
Engin ÇİFTÇİ

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-278-336-2

Yayın Numarası
498

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96

Ocak 2010

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Işık Yayınları
Kısıklı Mahallesi Meltem Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.isikyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9

MÜ'MİNLERİN EN MÜMTAZ ANNESİ HAZRETİ ÂİŞE 13

Neş'et Ettiği Ortam 13
Müslüman Oluşu 17
Mekke Günleri 19
Sözlenme 26
Mekke Hatıraları 28
İlâhî Takdir 30
Evlilik Teklifi 32
İlk Durak 34
İkinci Adres 36
Hazreti Ebû Bekir ve Mut'im İbn-i Adiyy 38
Nişan 40
Ümmü Rûmân'a Yapılan Tembihler 42
Mukaddes Göç 44
Hicret 48
Medine Vebası 52
İzdivaç 56
Evlilik Sonrası Babasının Tavrı 61
Yaşadığı Evin Fizikî Şartları 62
Süreklilik Arz Eden Sâdelik 73
Kadınların Temsilcisi 75
Efendimiz'e Olan Sevgisi 91
Efendimiz'in Sevgisi 100

Bu Sevginin Gerçek Sebebi 111
Annemiz'in Ev Hâli 116
Mülâtefe 123
Eğlence 131
Müsabaka 133
Künye Talebi 135
Hassasiyet Eğitimi 137
İbadet Hayatı 139
Zühd ve Tevazuu 147
Cömertliği 157
Tesettür Hassasiyeti 161
İrşâd ve Tebliği 165
Savaşlara İştiraki 166
Teyemmüm Bereketi 173
İfk Hâdisesi 175
Âişe Validemiz'in Hastalığı 182
Ashâbın Tepki ve Kanaati 186
Müjdeli Haber 192
Hazreti Ebû Bekir'in Hassasiyeti 201
Sıddîkiyet Makamı 202
Ezvâc-ı Tâhirât ve Âişe Validemiz 206
Hadîce Validemiz 208
Diğer Annelerimiz 213
Âişe Validemiz'in Konumu 214
Kıskançlık mı Gıpta mı 219
İmtihan Günleri 233
Tahrîm 234
Îlâ 238
Tahyîr 246
Efendimiz'in Kızları ve Âişe Validemiz 249
Efendimiz'le Geçen Son Günler 255

HULEFÂ-İ RÂŞİDÎN VE HAZRETİ MUÂVİYE DÖNEMİ 273
Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) 276
Hazreti Ömer (radıyallahu anh) 282
Hazreti Osmân (radıyallahu anh) 294
Hazreti Ali (radıyallahu anh) 303

Kardeşin Kardeşle İmtihanı: Cemel 308
Hazreti Muâviye (radıyallahu anh) 322

ÂİŞE VALİDEMİZ VE İLİM 337
Herkesin Bilgi Kaynağıydı 337
Âişe Validemiz ve İlim 343
Tefsîr 356
Hadîs 363
Fıkıh 373
Kelâm 383
Dil, Edebiyat, Belâğat, Fesâhat ve Beyân 388
Şiir ve Hitâbet 395
Tarih 406
İctimâiyât 409
Tıp 414
Talebeleri 417
Urve İbn-i Zübeyr 422
Kâsım İbn-i Muhammed 426
Amra Bint-i Abdurrahmân 428
Muâze el-Adeviye 431

ÂİŞE VALİDEMİZ'İN EVLİLİK YAŞI 433
HAZRETİ ALİ VE ÂİŞE VALİDEMİZ 455
İSTİFADE EDİLEN ESERLER 465

ÖNSÖZ

Hâne-i Saâdet'in sâkinleri, şüphesiz annelerimizdir; ancak Hazreti Hadîce ve Âişe validelerimizin, Ezvâc-ı Tâhirât arasında müstesna bir yeri vardır; birincisi, vahyin on beş yıl öncesinden başlamak suretiyle Mekke'de, ikincisi ise Medîne yılları ve sonrasında Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) iki has veziri gibidir. Edâ ettikleri misyon açısından bakıldığında onlar, kendi dönemlerinin bint-i vakitleridir. Zira iman, fedakârlık ve kahramanlık gibi unsurların öne çıktığı Mekke'de Allah (celle celâluhu), Hadîce Validemiz gibi bir dirayetle Resûl-ü Kibriyâ'yı te'yîd ederken, daha ziyade akıl, mantık ve ilme olan ihtiyacın kendini hissettirdiği Medîne'de ise, Âişe Validemiz gibi bir insanla Habîb-i Ekremi'ni serfirâz kılmıştır.

Mekke'nin en metin kadını, şüphesiz Hadîce Validemiz'dir; sıkıntının had safhaya çıktığı en çetin günlerinde Resûlullah'ın metin bir istinatgâhı, belâ ve musibetlerin akın edip geldiği çileli günlerinde en önemli dayanağı, irşad ve tebliğ vazifesini yerine getirirken Habîbullah'ın maddî mânevî en büyük destekçisi şüphesiz odur. O, bir ilktir ve ihtiyaç duyulan yerde ilk olma, Allah ve Resûlullah nezdinde bambaşka bir yer ifade eder ki Hadîce Validemiz, her dâim ilk muâmelesi görmüştür.

Âişe Validemiz'in konumu daha farklıdır; zira o, din adına hizmet etmeye ihtiyaç duyulan Medîne yıllarında, Resûlullah'ın yanında yer alan husûsî bir vezirdir ve bu yönüyle o, Medîne döneminde akla gelen ilk isimdir. Risâlet mektebinin en has talebesi ve peygamber hânesinde temeyyüz eden mü'minlerin en mümtâz annesi, şüphesiz odur. Husûsî bir donanıma sahiptir ve Allah (celle celâluhu) ona, misyonunu edâ adına müthiş bir zekâ lütfetmiştir. Duyduğunu olduğu gibi kabullenmeyen, onu Kur'ân ve Sünnet'in kıstaslarına göre sorgulayan bir fıtratı vardır. Kulağı vahiyde, gözü ise istikbâldedir. Ayaklarını sapasağlam bastığı yerde o, Saâdet Asrı ile istikbâli birbirine bağlayan muhteşem bir köprü gibi durmaktadır.

Allah Resûlü'nün irtihalinden sonraki yarım asrı, risâlet günlerindeki canlılıkla temsil eden o olduğu gibi yetiştirdiği talebelerle sonraki dönemleri de o ışıktan mahrum bırakmayan yine Âişe Validemiz'dir. Başta Hulefâ-i Râşidîn olmak üzere memleketin dört bir yanından gelenler için âdeta o, yolların birleştiği bir uğrak yeridir. Bundan böyle o, zuhur edecek muhtemel ihtilaflarda müşfik bir hakem, din adına ortaya çıkacak yanlışlıklarda vakur bir musahhih ve İslâm'ı hayata hâkim kılmada orta yolu temsil edecek kararlı ve azimli bir mübelliğdir.

Onun bulunduğu yerde ayrı bir canlılık vardır; atmosferine girenler, vahyin insibâğıyla mahmur olduklarını hisseder, Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) ziyaret etmişçesine bir heyecan ve canlılıkla geri dönerlerdi. Yanına gelip de meselesini çözemeden giden yoktu; hemen her meselede işi vahye bağlar, tevcih edilen meselelere Kur'ân ve Sünnet'ten çözümler sunar ve bu iki kaynakta mesnedini bulamadığı meseleleri ise dinin genel kurallarına vukûfiyetiyle değerlendirir, kıyas ve ictihâdlarıyla mutlaka bir karara bağlardı. Fizikî manada onun içinde yaşadığı daracık mekânda sanki, hiç batmayacak bir güneş nümâyandı.

O, mü'minler olarak hepimizin annesidir; bu yönüyle ondan bize intikal edenler arasında, aile içinde kalması gereken mahrem bilgiler de mevcuttur. Bu bilgilerin her birisi bir ihtiyaçtan kaynaklanmış, en ince teferruatı bile dinin kurallarına göre çözme gayretinin bir neticesi olarak şeref-sudûr olmuştur. Aslında bunların çoğu, Annemiz olmasaydı bizim için birer meçhûl olarak kalacak meselelerdir; kapalı kapıları sorularıyla o açmış, en mahrem meselelerde Resûlullah'a, bizim için can simidi mâhiyetinde nice sorular tevcih etmiştir.

Kısaca ifade etmek gerekirse o, dindir; dine âit en ince detaylar onun üzerinden gelmiştir ki bu müstesnâ konumundan dolayı onu, hemen her dönemde din düşmanları açık hedef hâline getirmiştir. Bu yönüyle o, din adına samimi olanla sinsi duranı birbirinden ayıran en önemli kıstastır; Abdullah İbn-i Übeyy İbn-i Selûller ve Abdullah İbn-i Sebelerin bulunduğu çizgi ile Ebû Bekirlerin, Ömerlerin, Osmânların ve Alilerin durduğu yeri belirlemede o, yanıltmaz bir alemdir.

Şu da bir hakikat ki Kur'ân'ın tebrie ettiği hususlarda ona dil uzatan, karşısında Allah'ı bulur; kem gözle bakan, mü'min olamaz; "Mü'minim." diyorsa, mü'min kalamaz.

Dün olduğu gibi bugün de yerini belirleyemeyenlerin Annemiz üzerinden dine dil uzatmaya çalıştığı bir dönemi, maalesef yine yaşıyoruz. Zihinlerin kirli, bakışların bulanık ve kitlelerin de muhâkemesizliğin kurbanı olduğu böyle bir dönemde "Âişe Validemiz", ehl-i insaf ve vicdanı yeniden sırât-ı müstakîme davet ediyor. Elinizdeki bu kitabın, sözü edilen davette hayır adına güzel bir vesile olması ümidiyle…

Dr. Reşit Haylamaz

Nisan 2009 İstanbul

MÜ'MİNLERİN EN MÜMTAZ ANNESİ HAZRETİ ÂİŞE

Neş'et Ettiği Ortam

Allah Resûlü'nün risaletle serfirâz kılınmasından yaklaşık dört veya beş yıl önce dünyaya gelmişti.[1] Babası, daha sonraları Ebû Bekir olarak gönüllerde yer alacak olan Abdullah İbn Osmân,[2] annesi ise, Ümmü Rûmân künyesiyle bilinen Zeyneb Bint-i Âmir idi. Baba tarafından Kureyş'in *Teym* koluna mensup olmakla birlikte anne tarafından aynı kabilenin *Kinâne* koluyla irtibatlıydı. Baba tarafından nesebleri, altıncı cedleri olan *Mürre İbn-i Ka'b*'da; anne tarafından ise on birinci ataları *Kinâne*'de birleşiyor ve bu yönüyle Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile iki yönlü akraba oluyordu.

---

1 Şüphesiz bu, Hazreti Âişe Validemiz'in yaşıyla ilgili delillerin bütünü değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuç esas alınarak takdir edilen sonuçtur. Onun dünyaya geliş tarihi ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile evlendiği zaman kaç yaşında olduğuyla ilgili olarak "Âişe Validemiz'in Evlilik Yaşı" başlığı altında elinizdeki eserin sonunda geniş bilgi verilmiştir; daha fazla ma'lûmât için ilgili bölüme bakılabilir.

2 Hazreti Ebû Bekir'in (radıyallahu anh) Câhiliyye dönemindeki adı, 'Abdülkâbe' idi; müslüman olduktan sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) '*Abdullah*' olarak değiştirmiştir.

Parmakla gösterilen bir aileye mensuptu. Büyük çoğunluğun kendini kaybedip insanlıktan mahrum olduğu demlerde bile babası Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), Câhiliyye'nin kir ve pasına bulaşmayan, ağzına içki koymayıp gayrimeşru yollara tevessül etmeyen ender insanlardandı. Onuruyla yaşamıştı ve karakterindeki fâikiyetle hareket ediyordu. İslâm'ı tercih ettikten sonraki hayatı da, önceki bu nezih dünyası üzerinde yükselecekti. Belki de Allah (celle celâluhu), has ve hâlis davasını istikbale taşıyacakların en önünde yerini alacak olan Hazreti Ebû Bekir'i, ilk günlerinden itibaren âdeta bir fânûs içine almış ve üzerine herhangi bir lekenin sürülmesine müsaade etmemişti.

O, İslâm'dan önce de saygı gören bir insandı; özellikle diyet, kan davaları, borç tahsili ve mirasla ilgili hükümlerin çözümünde Mekkeliler, onun yanına uğramadan sonuca gitmek istemez, o hükmünü vermeden kendi aralarında nihâî karara varıp uygulamaya geçmezlerdi. Hazreti Ebû Bekir, aynı zamanda o günün insanının çok ehemmiyet verdiği '*neseb*' ilmini en iyi bilen bir insandı.

İslâmiyet gelip de onu tasdik ettikten sonra Hazreti Ebû Bekir'i, Mekke dışında da tanımayan kalmayacaktı. Artık o, '*sıddîkiyet*' makamının pîri ve Allah Resûlü'nün en yakın arkadaşı idi; kimsenin muttali olamadığı en mahrem hususlara o vâkıf oluyor ve bundan böyle '*maiyyeti*' de o temsil ediyordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona, Cehennem'den kurtulan insan manasında '*Atîk*' diye hitap etmiş ve sıddîkiyetten sonra unvan olarak kendisine bir de Atîk denmeye başlanmıştı.

Ümmü Rûmân künyesiyle meşhur olan annesi Zeyneb Bint-i Âmir de bu tatlı su kaynağına koşup Allah Resûlü'ne ilk biat edenlerdendi. O, ilk müslümanlardan birisi olarak tarihe geçecek ve hep bu yönüyle hatırlanacaktı. Mekke'nin en sıkıntılı günlerini kocası Hazreti Ebû Bekir ile birlikte geçirmiş, her türlü meşakkat ve sı-

kıntılara birlikte göğüs germişlerdi. Hicrette Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) kızlarıyla beraber yola çıkacak ve kendi yakınlarıyla birlikte yürüdükleri yol, onları da Medine'ye ulaştıracaktı. Habîb-i Kibriyâ Hazretlerinin, "Kim, (Cennet'den yeryüzüne inmiş) Hûr-i Iyn'den bir kadına bakmak istiyorsa Ümmü Rûmân'a nazar etsin!"[3] buyurarak iltifat ettiği ender kadınlardan birisiydi.

İlk kocası Abdullah İbn-i Hâris el-Ezdî'nin vefatından sonra Hazreti Ebû Bekir ile evlenmiş ve bu evlilikten *Abdurrahmân* adını verdikleri bir oğlu ile Âişe Validemiz dünyaya gelmişti.

Medine yıllarının son günlerine yakın vefat edecek olan Ümmü Rûmân'ı (radıyallahu anhâ), mezarına bizzat Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) indirecek ve hakkında hayır duasında bulunacaktı.[4]

Âişe Validemiz dünyaya gözlerini açtığında, ağabeyi Abdurrahmân'dan başka aynı çatı altında *Abdullah* ve *Esmâ* isminde iki kardeşi daha vardı. Her ikisi de, Hazreti Ebû Bekir'in ilk hanımı ve henüz Câhiliyye yıllarında boşandığı zevcesi *Kuteyle Bint-i Sa'd*'dan[5] dünyaya gelmişlerdi.

---

3 Hâkim, *Müstedrek* 3/538; İbn Sa'd, *Tabakât* 8/276; İbn Hacer, *İsabe* 8/207

4 Onun, hicrî altıncı veya sekizinci yılda vefat etmiş olduğu söylense de, özellikle 'tahyîr' hadisesinin yaşandığı dönemde onun hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Tahyîr âyeti ise, hicretin dokuzuncu yılında nâzil olmuştur. Buna göre Ümmü Rûmân, Medine yıllarının son günlerine yakın vefat etmiş olmalıdır. Hatta Buhârî gibi âlimler onun, Allah Resûlü'nden sonra ve Hazreti Ebû Bekir'in veya Hazreti Osman'ın hilâfet yıllarında vefat ettiğini söylemektedirler.

Bkz.: Buhârî, *Tarih-i Sağîr* 1/38; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb* 12/95; Nedevî, *Sîretü's-Seyyideti Âişe Ümmi'l-Mü'minîn* 38, 39; Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 16

5 Âişe Vâlidemiz'in birlikte aynı çatı altında kalmadıkları üvey annesi Kuteyle, Hudeybiye antlaşması sonrasında Medine'ye gelip üvey kızı Âişe Validemiz'i ziyaret etmek isteyecekti. O gün için hâlâ müşrik olduğunu nazara alarak ona izin verip vermemekte tereddüt eden Âişe Validemiz ise:

– Annem gelmiş ve ısrarla benimle görüşmek istiyor; onunla görüşeyim mi, diyerek meseleyi Allah Resûlü'ne intikal ettirecek ve buna mukabil Habîb-i Zîşân Efendimiz ona:

– Evet! O senin annendir, buyuracak ve böylelikle bu görüşme gerçekleşecektir.

Kendisinden on yaş daha büyük olan ablası Esmâ ile birlikte büyüyecek olan Âişe Validemiz için Hazreti Esmâ (radıyallahu anhâ), bundan böyle hem bir anne hem bir abla hem de rehberlik yapıp ona hayatı öğreten bir muallim mesâbesinde olacaktı.

Âişe Validemiz için en büyük imtiyaz, Câhiliyyeye ait olumsuzluklara hiç bulaşmayan Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) gibi bir babanın kızı olmasıydı. Nezih bir evde neş'et ettiği gibi aynı zamanda hassas ve duyarlı bir babanın terbiyesi altında büyüyordu. Çocuklarındaki gelişimi bizzat takip eden Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), hoşuna gitmeyen bir davranışla karşılaştığında onları yanına alır ve attıkları adımın yanlışlığını ortaya koyarak aynı hatanın yeniden yaşanmaması için tembih üstüne tembihlerde bulunurdu. Buna rağmen benzeri hataların zuhûruna şahit olduğunda ise celallenir ve çocuklarının aklını başına getirecek daha müessir usüllere de başvurduğu olurdu. Onun için çocukları Hazreti Ebû Bekir'den (radıyallahu anh) çekinir, onu gücendirip celâllendirmekten aşırı derecede endişe duyarlardı.[6] Âişe Annemiz de onlar arasındaydı; hatta denilebilir ki Annemiz, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile evlendikten sonra bile babası Hazreti Ebû Bekir'in benzeri ikazlarıyla karşılaşacak, zaman zaman da babasından ağır sözler duyacaktır.[7]

Bkz.: İbnü'l-Esîr, *Üsüdü'l-Ğâbe* 7/233 Bu olay, Buhârî'de Hazreti Esma binti Ebî Bekir için geçmektedir. Bkz.: Buhârî, *Edeb* 7, 8

6 Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), evine misafir aldığı günlerden birisinde Allah Resûlü'nün yanına gitmek zorunda kalmıştı. Yanına oğlu Abdurrahmân'ı çağırıp onlara izzet ü ikramda kusur göstermemesi gerektiğini tembih ederek evinden ayrıldı. Babasından çok korkan Hazreti Abdurrahmân, misafirlerine ikramda bulunmak istese de onlar, ev sahibi gelinceye kadar yiyip içmekten ictinab edeceklerini söylüyorlardı. Babasının tembihlerini dillendirip ısrar etse de durum değişmeyecekti. Derken baba Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) çıkageldi. Manzarayı görür görmez oğlu Abdurrahmân'a seslendi. Bu sırada korkusundan bir kenara sinmiş olan Hazreti Abdurrahmân, babasının karşısına çıkma cesaretini kendisinde bulamıyordu. Bkz.: Buhârî, *Menâkıb* 22 (3388), *Edeb* 87, 88 (5789, 5790); Müslim, *Eşribe* 176 (2057); Ebû Dâvûd, *Eymân* 14 (3270)

7 Bkz.: Müslim, *Radâ'* 46 (1462); Ebû Dâvûd, *Edeb* 92 (4999); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 4/275; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 5/139 (8495), 5/365 (9155)

O günlerde yaygın olarak uygulanan çocukları sütanneye emanet etme teâmülünden Âişe Validemiz de nasibini almış ve Vâil Ebu'l-Kuays'ın hanımından o da süt emmişti.[8]

Müslüman Oluşu

Gözünü açıp kendisini tanımaya başladığı andan itibaren evlerinde hep İslâm'ın aydınlığı söz konusuydu. Annesiyle babasını hep namaz kılarken görmüş, aralarındaki muhaverelerinde hep Kur'ân âyetlerini paylaştıklarına şahit olmuştu. Gözyaşları içinde babasının okuduğu Kur'ân'a o da hayranlıkla kulak vermiş, annesiyle birlikte ve hasret dolu gözlerle kim bilir kaç gece babasının yolunu gözlemişti. Bunu ifade sadedinde daha sonraları şunları söyleyecekti:

– Ben kendimi bildim bileli ebeveynimi dindar olarak görüp tanıdım![9]

Risâletin ilk yıllarıydı. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Hira'dan inmiş ve getirmiş olduğu Nûr, Mekke semalarını aydınlatmaya yeni başlamıştı. O günlerde ticaret maksadıyla Yemen'de bulunan babası Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) seferden dönmüş ve Allah Resûlü'ne giderek müslüman olmuştu. Bu, hür erkekler arasında ilk sırayı onun alması manasına geliyordu. O günden sonra eve gelip gidişinde bile bir farklılık gözleniyordu. Çok geçmeden annesi Ümmü Rûmân da İslâm'ı seçti. Şimdi sıra, Ebû Bekir ailesinin diğer fertlerindeydi.

Bu sıralarda Âişe Validemiz, yaklaşık beş yaşındaydı. Mekke-

---

8 Buhârî, *Tefsîru'l-Kur'ân* 272, *Edeb* 93 (5804); Müslim, *Radâ'* 2 (1445); Tirmizî, *Radâ'* 2 (1148); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/177 (25482); Mâlik, *Radâ'* 1 (1279); Dârimî, *Nikâh* 48 (2248); Nesâî, *Nikâh* 49 (227)

9 Buhârî, *Salât* 52 (464), *Kefale* 4 (2175), *Fedâil* 74 (3692), *Edeb* 64 (5729); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/198 (25667); Beyhakî, *Sünen* 6/204

liler, *Bilâl-i Habeşî*, *Ebû Seleme,*[10] *Erkam İbn-i Ebi'l-Erkam* ve *Ubeyde İbn-i Hâris* gibi isimlerin de gelip müslüman olduğunu yeni yeni duymaya başlamışlardı. Ve bir gün, yaşının küçük olmasına rağmen ablası Hazreti Esmâ ile birlikte kararını vermiş, babasının rehberliğinde tercihini yaparak müslüman olduğunu haykırmaya başlamıştı. O günlerde ablası Hazreti Esmâ, on beş yaşındaydı.

Müslümanlığı tercih edişi yönüyle o, sahabenin önde gelenlerinden birçok ismin de önüne geçmişti. Mesela *Habbâb İbn-i Erett*, *Umeyr İbn-i Ebî Vakkas*, *Mes'ûd İbn-i Kâriyy*, *Selît İbn-i Amr*, *Ayyâş İbn-i Ebî Rabîa* ve hanımı *Esmâ Bint-i Selâme*, *Huneys İbn-i Huzâfe*, *Âmir İbn-i Rabîa*, *Abdullah İbn-i Cahş* ve kardeşi *Ebû Ahmed*, *Hâtıb İbn-i Hâris* ve hanımı *Fâtıma Bint-i Mücellel* ile Hâtıb'ın kardeşi *Hattâb* ve onun hanımı *Fükeyhe Bint-i Yesâr*, *Ma'mer İbn-i Hâris*, Osman İbn-i Maz'ûn'un oğlu *Sâib*, *Muttalib İbn-i Ezher* ve hanımı *Ramle Bint-i Ebî Avf*, *Nuaym İbn-i Abdullah*, *Âmir İbn-i Füheyre*[11] ile *Hâlid İbn-i Saîd İbn-i Âs* ve hanımı *Ümeyne Bint-i Halef* gibi isimler, Âişe Validemiz'le ablası Hazreti Esmâ'nın müslüman oluşundan sonra gelip iman etmişlerdi.

Bundan böyle Âişe Validemiz, gelen her bir âyetle birlikte büyüyecek, önüne açılan bu iman deryasında her gününe yeni bir mesajla uyanacaktı. Cibrîl-i Emîn'in getirdiği her bir haber, eskiye ait telakkileri teker teker söküp atıyor, iman adına muhataplarını, sarsılmaz bir kaleye dönüştürüyordu. O ise, parlak zekâsı ve ferâsetiyle gelişmeleri izliyor, yarınlara intikal ettiril-

---

10 Asıl adı, Abdullah İbn-i Abdilesed olan Ebû Seleme, Efendimiz'in halası Berre Bint-i Abdulmuttalib'in oğluydu. Aynı zamanda Hazreti Hamza ile birlikte Efendimiz'in de süt kardeşi oluyordu. Bkz.: İbnü'l-Esîr, *Üsüdü'l-Ğâbe* 2/567

11 Âmir İbn-i Füheyre, Âişe Validemiz'le anne bir kardeş idi. Bkz.: İbnü'l-Esîr, *Üsüdü'l-Ğâbe* 2/254

mesi gereken bir vazife gibi olup biten her şeyi, âdeta hafızasına kaydediyordu.

Mekke Günleri

O gün böyle bir tercihte bulunmak, Kureyş'in kin ve nefretini üzerine çekmek için yeterli bir sebepti. Gelen Nûr ile karanlık dünyalarını aydınlatma yerine onu söndürüp zifiri karanlığa bürünmeyi tercih edenler iş başına geçmiş, adım adım ehl-i iman avına çıkmıştı. Gerçi Âişe Validemiz gibi perde arkasında kalanlar bu şiddetten kısmen masûn kalıyorlardı; ancak o gün, özellikle zayıf ve kimsesiz olanların hali yürek yakıyordu. Fırsatını buldukları yerde, '*öteki*' gördükleri herkese işkence etmeye başlayan kin tüccarları, kötülük ve kabalıkta âdeta birbirleriyle yarışır hâle gelmişti. Gelecek günler adına huzur soluklamaya hazırlanan Mekke'nin o gün talihi, acılarla açılıp iniltilerle kapanıyordu.

Bu şartlar altında Âişe Validemiz için de Mekke günleri, hep acı ve hüzün demekti. Özellikle Hira'dan yayılan Nûr'a babası Hazreti Ebû Bekir'in gönül verdiğinin anlaşılmasından sonra her şey değişmiş; o güne kadar kapılarını aşındırıp adalet dilenenler bile kin ve nefretle kendilerine diş gösterir olmuştu.

Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), ince duygulu, yufka yürekli bir insandı. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashâbının yaşadıklarını görüp duydukça dizlerinin bağı çözülecek gibi oluyor, onları bu sıkıntılardan kurtarmak için her şeyini feda etmeyi hayatının gayesi olarak görüyordu. Bu maksatla Kureyş'in elinde işkence çekmekte olan birçok köleyi hürriyetine kavuşturacak, bedellerini fazlasıyla ödemek suretiyle Mekkelilerin zulmünden kurtaracaktı. Hazreti Bilâl de onlar arasındaydı.

İçi içine sığmıyordu; ancak ömrünün kemale erdiği günlerde bulabildiği bu zenginliği başkalarına da duyurabilmek için sefer-

ber olmuş ve her şeye rağmen onu, Mekkelilerle de paylaşmayı düşünmüştü. Gelip meseleyi Allah Resûlü'ne açtığında istediği cevabı alamamış, o gün için kendilerini koruyabilecek bir çoğunlukta olmadıkları gerekçesiyle kendisine izin verilmemişti. Ancak o, her şeye rağmen gidip Kâbe'de Kur'ân okumak istiyor ve içinden geldiği gibi Beytullah'ta namaza durup Rabbinin adını haykırmayı arzuluyordu. Onun için boynunu büküp ısrar edince Habîb-i Kibriyâ Hazretleri de ona refakat etmiş ve beraberce Kâbe'ye gelmişlerdi.

Dediğini yapmıştı; ancak Beytullah'ta insanları Allah'a davet eden coşkun bu gönlün varlığı, Mekkelileri çılgına çevirmişti. Hemen üzerine üşüşüvermiş, aç sırtlanlar gibi Hazreti Ebû Bekir'in üzerine saldırıp onu susturmak istemişlerdi.

Durum vahimdi; kanlar içinde kalmış, yerde hareketsiz yatıyordu. Burnu yüzüne yapışmış gibi duruyordu. Zaten o gün onu, 'öldü' diye bırakmışlardı.

Akrabaları gelip de onu eve getirdiklerinde hâlâ kendinde değildi. Onun için kabilesinden önde gelenler yeniden Kâbe'ye gelecek ve "Şayet bugün Ebû Bekir ölürse bu işin intikamını mutlaka alır, Ebû Bekir'e mukabil mutlaka Utbe'yi öldürürüz!" demek suretiyle intikam yemini edeceklerdi.

Olup bitenleri Âişe Validemiz de görüp duruyor, gelişmelere büyük bir acıyla şahit oluyordu. Babasının başına gelenler, nârin ve yufka yüreğini dağlamış olmasına rağmen çaresizliğinin hüznünü yutkunuyordu. Gözünden inen yaşlar, adeta yüreğine akar gibiydi.

Derken babası Hazreti Ebû Bekir, yavaş yavaş kendine gelmeye başlamış, etrafında olup bitenlere tepki verir olmuştu. Zoraki kaldırmaya çalıştığı gözkapaklarından süzülen zorlu bakışların ardından güçlükle:

– Resûlullah nasıl? O ne durumda, demiş ve bunu defalarca tekrarlamıştı. Annesini bile hayretlere sevk eden bir durumdu bu!

Yüreği yanan babaanne Ümmü Hayr, oğlunun acılarını dindirebilmek için başından ayrılmıyor, ağzına bir lokma koyup da kendine geleceği ânı iştiyakla bekliyordu. Çok ısrar etmişti ama bir türlü oğlu Ebû Bekir'i ikna edememişti. Resûlullah'ın durumunu öğrenmeden bir lokma bile ağzına koymayacağına dair yemin etmiş ve dediği olmadığı sürece bir adım geri atmayacağını ifade etmişti. Gözlerini annesinin gözlerine dikmiş, yalvarırcasına gidip Habîb-i Kibriyâ'nın hâlini öğrenmesini talep ediyordu. Bunun için adres de göstermişti: Ümmü Cemîl Bint-i Hattâb.

Ümmü Hayr da ana yüreği taşıyordu ve doğruca verilen adrese gitti. Ancak insanların ağzı o kadar sıkıydı ki, konumlarının farkına varılacağından endişe duyanlar kendilerini ele vermek istemiyor, kimliklerinden endişe duyduklarının yanında müslüman olduklarını gösterecek bir adım atmaktan çekiniyorlardı. Allah Resûlü hakkında bilgi alamayacağını gören Ümmü Hayr, derdinden yanan yüreğini ortaya koydu ve oğlunun başına gelenleri anlatmayı denedi Ümmü Cemîl'e bir bir. Ancak yine de Ümmü Cemîl'in ağzını bıçak açmıyordu.

Bir farkla ki bu sefer yumuşamıştı. Ümmü Hayr'ın yanına katılmış, birlikte Ebû Bekir'in evine doğru yola koyulmuşlardı.

Onu bu halde gören Ümmü Cemîl dayanamadı; Ebû Bekir gibi birisine bunlar yapılır mıydı? Feryâdı bastı ve onu bu hale getirenler için ağzına geleni söylemeye başladı.

Onun sesiyle göz kapaklarını bir kez daha açan Hazreti Ebû Bekir, yine aynı sözü tekrarlıyordu:

– Resûlullah nasıl? O ne durumda?

– Endişe etme; Resûlullah'ın durumu iyi, diyecekti ama annesinden çekiniyordu. Ancak yaralı Ebû Bekir'in beklemeye ta-

hammülü yoktu; ona döndü ve annesinin yanında konuşmanın kendisine bir zarar vermeyeceğini söyledi; Ümmü Hayr, ağzı sıkı bir kadındı ve onun yanında konuşurken Ümmü Cemîl'in endişe etmesine gerek yoktu. Az önce söylemek isteyip de söyleyemediği güzel haberi şimdi verdi ona Ümmü Cemîl; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sağ ve sıhhatliydi.

Gözkapaklarını huzurla kapatan Hazreti Ebû Bekir, şimdi rahatlamıştı; önce derin bir nefes aldı. Yok, rahat edemiyordu ve ardından Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin nerede olduğunu sormaya başladı.

Akşam olup da el etek çekilince koluna giren iki kişinin yardımıyla İbn-i Erkam'ın evine gitti. Bunca sıkıntıdan sonra iki yârânın buluşması seyre değerdi; Nûr Cemâl'i görür görmez Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) sarılıp hasret giderdi. Bütün sıkıntılarını unutmuş gibiydi. Resûl-ü Ekrem de ona sarılmış, sıkıntılarını dindirmek istercesine yakınlık gösteriyordu. Fırsatını bulmuşken Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), bu yakınlığı annesi Ümmü Hayr adına kullanmak istedi. Daha da yaklaştı Allah Resûlü'ne ve eliyle göstererek:

– İşte bu annemdir yâ Resûlallah, dedi. "Bana karşı sevgisi çok derin, anne ve babasına karşı da çok iyidir. Sen mübareksin; onu İslâm'a, bir de Sen davet etsen! Hem, onun için Allah'a dua etsen de O (celle celâluhu), Senin vesilenle onu da Cehennem'den korusa!"

Talep bu kadar yürekten olur da Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) buna cevap vermez miydi! Ellerini açtı ve gönlünün sesini dillendirerek Hazreti Ebû Bekir'in annesi Ümmü Hayr için dua etmeye başladı. Dua bu kadar yürekten olur da icabet söz konusu olmaz mıydı! O gün, geçmiş bütün acılarını unutturacak bir sevince mazhar oluyordu Ebû Bekir ailesi; acı başlayan günün meyvesi baldan daha tatlıydı. Zira Ümmü Hayr da müslüman olmuştu![12]

---

[12] İbn Hacer, *İsâbe* 8/200 (12006)

Ebû Bekir ailesinde şimdi İslâm'ın sesi daha gür çıkıyordu. Ne de olsa kaleler bir bir düşüyor, aklı başına gelen her bir aile ferdi müslüman oluyordu. Herkes gibi Âişe Validemiz de, dedeleri Ebû Kuhâfe[13] ile ağabeyi Abdurrahmân'ın gelip müslüman olacağı günü hasretle beklemeye başlamıştı. Ancak bu, zamana bağlı bir gelişmeydi ve bundan böyle daha aktif bir sabrın gösterilmesi gerekiyordu.

Mekkelilerin kin ve nefreti ise her geçen gün biraz daha artıyordu ve babası Ebû Bekir'in yaşadığı acı ve sıkıntılar da elbette sadece bunlardan ibaret değildi; Allah Resûlü'nün bu kin ve nefrete boy hedefi haline geldiğini gördüğü gün yine kükremişti; zira Mekke müşrikleri, Habîbullah'ın boynuna sarık dolamış ve O'nu boğmak istemişlerdi. Kükreyen bir aslan gibiydi:

– Rabbim, Allah'tır!' dediğinden dolayı kalkıp da bir adamı öldürmek mi istiyorsunuz, demiş ve tek başına bir millet olup küffarın arasına dalıvermişti![14]

Mü'min-i Âli Firavun benzeri bir çıkıştı bu. Hatta Hazreti Ali gibi kahramanlara göre Hazreti Ebû Bekir'in bu çıkışı, Mü'min-i Âli Firavun'unkinden daha yiğitçeydi. Çünkü birincisi imanını gizlerken Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), imanını açıktan haykırmış, başkalarının ne türlü bir tepki vereceklerini hesaba katmadan kendi halini âşikâr etmişti![15]

Ancak gün gelecek Hazreti Ebû Bekir de yorulacaktı. Zira Mekkelilerin zulmü dur durak bilmiyor, Kur'ân okuyup namaz kılmalarına bile razı olmuyorlardı. Özellikle Hazreti Ebû Bekir gibi, gönüllere işleyen nağmelerle Kur'ân okuyanların sesini kesmek için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlardı. Derken bu bas-

13 Ebû Kuhâfe Mekke'nin fethinde; Abdurrahmân ise, Hudeybiye sonrasında müslüman olacaktır.

14 İbn Hibbân, *Sahîh* 14/526

15 Bkz.: Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 9/47

kılara dayanamayan ve inandığı değerleri daha rahat bir zeminde yaşamak isteyen Hazreti Ebû Bekir de Habeşistan'a gitmeyi kafasına koymuştu. Hatta Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) izin almış ve bunun için yola bile koyulmuştu. Ancak kaderin hükmü daha farklıydı; yolda giderken karşısına çıkan eski dostu İbn-i Dügunne bu gidişe karşı çıkacak ve emân vermek suretiyle onu yolundan geri çevirecekti.[16]

Bu sıkıntılı günlerde içlerini ferahlatıp da yüreklerine su serpen yegâne hâdise, Allah Resûlü'nün sıklıkla evlerine gelmesiydi. Sıddîkiyetin mümtaz temsilcisi olan babasının, Habîb-i Kibriyâ nezdinde müstesna bir yeri vardı ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), veziri olarak tavsif ettiği sâdık yârini sıklıkla evinde ziyaret ederek sıkıntılarını paylaşıyor, canına tâk ettiği demlerde gelip kuvve-i maneviyelerini takviye ediyordu.

Bir yanda hayatını Mekkelilere adamış bir Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) olmasına rağmen Mekkeliler müspet cevap vermiyor, hidâyet adına zaman âheste ilerliyordu; özellikle ilk yılların ardından büyük bir baskı kurulmuş, insanların hür iradeleriyle tercihte bulunmalarının önü alınmak istenmişti. Bu minvâlde Mekke'de, şiddetin dozu her geçen gün daha da artıyordu. Onlara göre aralarından ayrılıp giden bir daha geri gelmiyordu ve şayet ortaya koydukları bu baskı olmasa karşı tarafa geçecek çok gönüllü vardı. Özellikle Habeşistan hicreti, yüreklerini ağızlarına getirmişti; meselenin Mekke dışına taştığını düşünüyor, çözüm almadıkları takdirde etraflarından kuşatılacaklarının endişesini taşıyorlardı. Nitekim Habeşistan'a gönderdikleri elçiler de eli boş dönünce çılgına dönmüşlerdi! Her türlü tedbiri almalarına rağmen önleyemedikleri yükseliş karşısında daha çetin arayışlara giren Mekkeliler, gün gelecek müslümanların idamına ferman keseceklerdi.

---

16 Bkz.: Buhârî, *Kefâle* 4 (2175); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/198 (25667); İbn Hibbân, *Sahîh* 14/177 (6277); İbn Hişâm, *Sîre* 2/218

Buna göre herkesi Mekke dışına sürgün edecek, bütün yolları kapatarak çöl şartlarında onları ölüme terk edeceklerdi; alışverişi yasaklamış, köşe başlarını tutup akrabaların ziyaretine yolları kapamışlardı! Ne kız alıp veriyor ne de çoluk çocuğun Fârân dağlarını inleten çığlıklarına kulak veriyorlardı!

Üç yıl sürecek bu sürgün hayatını yaşayanlardan birisi de şüphesiz Âişe Validemiz'di. Yiyecek ve içeceğin olmadığı, başlarını sokacak bir gölgeliği bile zor bulabildikleri Şi'b-i Ebî Tâlib'de, hemen her gün bir feryâd ü figânın yükselişine şahit oluyor, ardı ardına sökün eden hastalıkların pençesinde inim inim inleyen çocukların feryâdıyla onun da yüreği yanıyordu. Ancak o ne metânet ki sonradan gelecek aydınlık günlerin hatırına her türlü olumsuzluğa katlanılıyor, yarınları acılaştıracak bir tahammülsüzlüğe asla kapı aralanmıyordu. Sıkıntılar sökün edip üzerlerine gelse de onlar, Allah'ın kendilerine ihsan ettiği sabır kuvvetini sadece yaşadıkları âna inhisar ettirmiş, Allah da (celle celâluhu) her birine ayrı bir dayanma gücü vermişti.

Bu iniltileri bir nebze olsun dindirebilmek için o günlerde, baba Hazreti Ebû Bekir'in gayretleri gözden kaçmıyordu; yemeyip yediriyor, kendi sıkıntılarını bir kenara koyarak hep başkalarının derdine merhem olmaya çalışıyordu.

Derken bir gün, Ebû Tâlib'in ardından Hazreti Hadîce de vefat etmişti. Nübüvvet hânesinin metîn insanı artık yaşamıyordu! Elindeki bütün imkânları Resûlullah davası adına fedâ etmiş ve Hakk'a öyle yürümüştü. Bu kadar sıkıntıdan sonra şimdi, sürgün yıllarını aratmayacak bir hüzün hâkimdi. Mekkelileri daha da cesaretlendirecek hadiselerdi bunlar; Resûlullah ve ashâbına karşı şiddetin dozunu daha da artıracakları bir fırsatı yakaladıklarını düşünüyor ve hiç çekinmeden bunları icrâ yarışı içine giriyorlardı!

Bu günler, yürekten destek verecek bir dosta daha çok ihtiyaç hissedilen günlerdi ve elbette bu günlerde Hazreti Ebû Bekir (radı-

yallahu anh), Allah Resûlü'ne eskisinden de yakın duruyor, O'nun acılarını da paylaşmak istercesine âdetâ yanından hiç ayrılmıyordu!

Aslında o gün, imana gönül veren her bir mü'min için aynı şeyler söz konusuydu; zira gönüllerini bağlayıp yoluna kurban oldukları Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şimdi kızlarıyla birlikte yalnız kalakalmıştı.

Sözlenme

Bu günlerden birisinde Ebû Bekir ailesinin kapısı çalınmış ve Mut'im İbn-i Adiyy,[17] oğlu Cübeyr[18] için Âişe Validemiz'i istemeye gelmişti.[19] Zira Mut'im İbn-i Adiyy, Hazreti Ebû Bekir (radı-

---

17 Mut'im İbn-i Adiyy, Câhiliyye döneminde Benî Nevfel'in reisi ve bir türlü sona ermeyen Ficâr savaşlarında da kumandanları idi. Efendimiz'in Zeyd İbn-i Hârise ile gittiği Tâif'ten dönerken talep ettiği 'emân'ı O'na (sallallahu aleyhi ve sellem) veren kişiydi aynı zamanda. Üç yıl süren sürgün yıllarını bitiren sayfayı Kâbe'den indirenlerin başında da yine o vardı. Kin ve nefretin hükümfermâ olduğu bir dönemde, diğerlerine nispetle insaflı ve insânî kimliğiyle öne çıkmaktaydı. Bedir'den altı ay kadar önce ve doksan küsur yaşında iken müslüman olamadan ölse de Allah Resûlü'nün önemsediği isimlerden birisiydi. Zira Bedir günü onun oğlu Cübeyr'i de esirler arasında gören Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Şayet bugün baban yaşıyor olsaydı ve benden esirler konusunda bir talebi bulunsaydı, onun hatırına hepsini serbest bırakırdım, buyuracaktır. Bkz.: İbn Sa'd, *Tabakât* 1/233; İbn Abdilberr, *İstîâb* 1/69; Ziriklî, *A'lâm* 7/252

18 Hudeybiye sonrasında İslâm'ı kabul ettiği söylense de o, Mekke fethinden sonra müslüman olmuştur. Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem), Fetih Günü Mekke'ye yaklaştığında, gelip de müslüman olacaklarını haber verdiği dört kişiden birisi de odur. Elli yedi, elli sekiz veya elli dokuzuncu yılda vefat etmiştir. Bkz.: İbnü'l-Esîr, *Üsüdü'l-Ğâbe* 1/171; İbn Abdilberr, *İstîâb* 1/69

19 Bu hâdise, ya İslâm gelmeden önce veya İslâm'ın kendini duyurmaya başladığı Mekke'nin ilk yıllarında gerçekleşmiştir. Zira bu sözlülük halinin bozulmasının temelinde, İbn-i Adiyy ailesinin İslâm'dan duyduğu endişe yatmaktadır. İslâm gelmeden önce gerçekleştiği farz edilirse bu durumda söz konusu talebin, Anadolu'nun değişik yörelerinde kendini gösteren beşik kertmesi gibi bir uygulama olduğu söylenebilir. İkinci ihtimale göre ise mesele, daha sonra nikâh akdi gerçekleşmek üzere daha o günlerden bir sözlenmeyi ifade eder.

yallahu anh) gibi Ensâb ilmini çok iyi bilen ender insanlardan birisiydi ve oğlunu da, Hazreti Ebû Bekir gibi birisinin kızıyla evlendirmek istemişti. Aynı zamanda o günün Mekke'si, insanların birbirini yakından tanıyabilecekleri kadar küçük sayılırdı ve bu şartlarda o, yeni yetişmekte olan Âişe Validemiz'in hâl, tavır ve davranışlarında onun geleceğini okumuş, bu sebeple onun gibi zeki, edepli, nezâket ve nezâhet sahibi bir gelininin olmasını hayal etmişti.

O gün Hazreti Ebû Bekir, bu talebe hayır demedi. 'Hayır!' cevabı alınmadığına göre o günün telakkilerine göre bu, bir '*söz*' demekti. Her ne kadar etrafta Câhiliyye'ye ait telakkiler söz konusu olsa da, sözünü senet olarak gören Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) için bu, önemsenmesi gereken bir talepti.

Ancak aradan geçen günler bu talebin geçerliliği konusunda şüphe uyandırmaya başlamıştı; zira söz konusu talebin devamı gelmiyor, belli ki artık İbn-i Adiyy ailesi, Hazreti Ebû Bekir ailesinden kız alıp almama konusunda tereddüt yaşıyor ve bu sebeple de onların kapısını aşındırmak istemiyordu.

Mesele sonradan anlaşılacaktı. Değişen şartlara göre İbn-i Adiyy ailesi de durum değerlendirmesi yapmış ve tereddütlerine yenik düşmüşlerdi. Zira Hira'dan bir Nûr doğmuş ve Ebû Bekir ailesi de bu Nûr hâlesinin etrafındaki yerini almıştı. Özellikle Hazreti Hamza ve Hazreti Ömer'in de müslüman olmasıyla birlikte başlayan yeni dönem, onları korkutuyordu. Muhtemelen bu tarih, İbn-i Erkam'ın evinden çıkıldığı zamanı gösteriyordu. Artık Mekke'de tebliğ açıktan yapılıyor ve eskisi gibi ibadetler gizlice eda edilmiyordu. Tabii olarak Hazreti Ebû Bekir ve ailesi, bu işin en önündeki safta yer alıyordu.

Bu şartlar altında gidip gelmeler kesilmiş ve İbn-i Adiyy ailesi, ısrarla tâlip oldukları kızları Âişe için Ebû Bekir ailesini sadece uzaktan seyretmekle iktifa ediyordu. Anlaşılan, meseleyi beklemeye almışlardı!

Mekke Hatıraları

Beri tarafta ise hayat, olanca canlılığıyla devam ediyordu. Mekke'nin karanlık geçen geceleri, her gün yeni bir haberle aydınlanıyor ve inananlar, her dâim yeni bir ışık hüzmesiyle karşılaşmanın hazzını yaşıyorlardı.

Sevinç, şiddet ve zorluğu aynı anda yaşayan Âişe Validemiz, olup biten her şeyi takip ediyor, gelecek nesiller adına birer hatıra olarak anlatmaya hazırlanıyordu. Tarih ilmine merakı sebebiyle yaşanan her gelişmeyi kaydediyor, âdeta yaşadığı ânın fotoğrafını çekiyordu. Dolayısıyla o, hangi âyetin nerede indiğini, kimin ne zaman gelip müslüman olduğunu ve hangi şartlarda ne türlü hâdiselerin vukû bulduğunu en iyi bilenlerin başında geliyordu. Yıllar sonra bir gün Medine'ye Irak'tan birisi gelmiş, Mekke yıllarıyla ilgili ona bazı sorular sormuştu. Aynı şahıs, kendi okuduğu Kur'ân'ın sıralamasını teyit edebilmek için Âişe Validemiz'in okuduğu Mushaf'ı da talep etmişti. Toplumun ruh haletini yansıtırcasına tahlillerde bulunarak teferruatlı bilgiler veren Âişe Validemiz, daha sonra Iraklı'ya kendi Mushaf'ını verecek ve okuduğu Kur'ân'ın sıralamasını kendi Mushaf'ına göre yapmasını temin edecektir.[20]

Risâletten kırk yıl önce gerçekleşen ve tarih belirlemede bir kıstas olarak kabul gören Fil hâdisesinde yer almış ve o gün yaşanılanlara şahit olmuş iki kişiyi Mekke'de dilenirken gördüğünü söyleyen Âişe Validemiz,[21] o günlerde namazın ikişer rekât farz kılındığını, mukîm olanlar için daha sonraları dört rekâta çıkarıl-

---

20 Bkz.: Buhârî, *Fedâilü'l-Kur'ân* 6 (4707), *Tefsîru Sûre* 54/6 (4876); Nesâî, *Fedâilü'l-Kur'ân* 1/65; Abdurrezzak b. Hemmam, *Musannef* 3/352; Aynî, *Umdetü'l-Kârî* 20/21; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî* 1/319, 9/39. Konuyla ilgili olarak ayrıca "Âişe Validemiz'in Evlilik Yaşı" başlığına bakılabilir.

21 Bu bilgiyi onun dışında sadece ablası Esmâ Validemiz intikal ettirmektedir. Bkz.: İbn Hişâm, *Sîre* 1/176; Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 3/285; İbn-i Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân* 4/553; İbn Kesîr, *el-Bidâye* 2/214; Kurtubî, *el-Câmi'* 20/195

dığını, ancak sefer durumlarında yine iki rekât olarak bırakıldığını ifade etmektedir.[22]

Mekke'nin ilk yıllarıyla ilgili hâtıraları sadece bunlardan ibaret değildir; bunların dışında o bize, başka bilgiler de nakletmektedir:

– İsâf ve Nâile'yi biz, Kâbe'de cürüm işlemiş ve bu sebeple Allah'ın kendilerini taş haline getirdiği Cürhümlü bir adam ile bir kadın olarak duyup dururduk,[23] diyen Annemiz, akrabaları arasında cömertliğiyle meşhur olan Abdullah İbn-i Cüd'ân'ın civanmertliğinin ona bir faydasının olup olmayacağını merak etmektedir. Abdullah İbn-i Cüd'ân, cömert, iyiliğe meyilli ve olgun bir insandı. Hazreti Âişe Validemiz'in akrabalarından Züheyr'in de babasıydı. Bu sebeple Âişe Validemiz bir gün Allah Resûlü'ne sormuştu:

– Yâ Resûlallah! Şüphesiz İbn-i Cüd'ân yemek yedirir, misafire izzet-i ikramda bulunurdu; bütün bunların ona, kıyamet gününde bir faydası olacak mı?

İmansız amelin faydası olmazdı ve Annemiz'in bu sorusuna Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Hayır, cevabını verdi. Gerekçesini de şöyle izah etti:

– Çünkü o, bütün bunları yaparken bir defa bile, "*Rabbim,*

---

22 Bkz.: Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 2/285, 286; *el-Mu'cemü'l-evsat* 12/145; İbn Hişâm, *Sîre* 1/243. Bu bilgiyi ondan başka İbn-i Abbâs, Selmân-ı Fârisî ve Sâib İbn-i Yezîd de intikal ettirmektedir. Selmân-ı Fârisî Efendimiz'le Medine'de buluşmuş, Sâib İbn-i Yezîd de hicretten üç yıl sonra Medine'de dünyaya gelmiştir. İbn-i Abbâs ise, bi'setin onuncu yılında, hicretten üç yıl önce ve Şi'b-i Ebî Tâlib sürgününde dünyaya gelmiştir. Demek ki her üç sahabenin de ne Mekke'nin ilk yıllarında kılınan ikişer rekât namaza şahit olmaları ne de miraç gecesiyle gelen beş vakit namaz emrini görüp intikal ettirmelerine imkân yoktur. Öyleyse bu husus, bizzat Efendimiz'den duyarak bize anlattığı bir mesele değilse Hazreti Âişe Validemiz'in müşahede ederek yaşadığı bir gerçektir. Bu ise onun, daha ilk günlere muttali olduğunu ve yaşının da o gün bütün bunları kavrayacak noktada bulunduğunu ifade etmektedir.

23 İbn Hişâm, *Sîre* 1/83

ne olur din gününde benim hatalarımı temizleyip affeyle!" diyemedi![24]

Âişe Validemiz için Mekke günleri, iz bırakan acı hâtıralarla doluydu; âdeta o, on üç yıllık çile hayatıyla birlikte büyümüş, hayata gözünü açtığı her günün sabahında kapılarını, ayrı bir mihnet çalmıştı. Kavurucu zemherinin can yakan soğuğu içinde Ebû Bekir ailesine meltem havası yaşatan yegâne hâdise, Allah Resûlü'nün ufuklarında doğuşuydu; O (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah akşam evlerine uğrar ve diğerlerinin olduğu gibi onların da kuvve-i maneviyelerini takviye ederdi. O günlerde duyduğu bu sevinci Annemiz, şu ifadeleriyle anlatmaktadır:

– Ben kendimi bildim bileli ebeveynimi hep dindar olarak gördüm. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hemen her gün, sabah veya akşam vakitlerinde bize uğrardı.[25]

İlâhî Takdir

Bu sıralarda Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), üst üste rüyalar görüyor ve rüyalarında kendisine, yolunu birleştireceği hayat arkadaşı gösteriliyordu. Ancak Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bu evlilik gerçekleşeceği âna kadar kimseye bu rüyalardan bahsetmeyecek, bunu Rabbi ile kendisi arasında bir sır olarak saklayacaktı.

Allah'ın rehber olarak gönderdiği bir peygamber için rüya, vahiyden bir parça demekti. Demek ki, gözleri dinlenmeye dursa da kalb ve gönül dünyaları sürekli hüşyâr olan Allah'ın bu seçkin kullarının Allah ile olan irtibatında hiç kesinti yoktu ve her daim onlar, insanları aydınlatmak için Feyz-i Akdes'ten mesajlar almaya devam ediyordu. Zaten vahyin bidayeti de öyle olmuş, vakti

---

24 Bkz.: Müslim, *İman* 365; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/93 (24665); Hâkim, *Müstedrek* 2/439 (3524); İbn Hibbân, *Sahîh* 330

25 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/198 (25667); Beyhakî, *Sünen* 6/204. Ayrıca bkz.: Buhârî, *Salât* 52 (464), *Kefale* 4 (2175), *Fedâil* 74 (3692), *Edeb* 64 (5729)

zamanı gelince görülen rüyalar sabahın aydınlığı gibi gerçekleşmeye başlamıştı.

İşte şimdi Habîb-i Kibriyâ Hazretlerinin rüyalarına misafir olan Cibril, çok farklı bir müjdeyle geliyordu. Bu müjde, yarınlarda yollarını birleştireceği müstakbel zevcesinin haberini ihtiva ediyordu. Zira Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin bir rüyasında vahiy meleği Cebrâil, zümrütyeşil ipekler[26] içindeki Âişe Validemiz'i işaret etmiş ve Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Bu, dünya ve âhirette Senin zevcendir, müjdesini vermişti.[27]

Anlaşılan, ilâhî takdirin yeni bir muradı vardı; yirmi beş yıllık vefalı zevcesi Hazreti Hadîce'den sonra, Allah Resûlü'ne eş olabilecek keyfiyette bir başkasını Saadet Hânesi'ne dâhil edecekti. İlâhî irade, başkalarının muttali olamayacağı mahrem alanlarla ilgili has bilgilerin, başkaları için de yürünen bir yol olması için ümmete aktarılmasını murâd etmiş, Habîbi'nin yanına bir vezîr-i has takdir etmişti.

Artık günler, bu rüyanın gerçekleşeceği zemine doğru kayıyordu. Aslında bu da, söz konusu rüyanın bir tecellisinden ibaretti.[28]

---

26 Rivayetlerde renklerle ilgili olarak bazen '*sütbeyaz*', bazen de '*zümrütyeşil*' manasına gelen ifadeler yer almaktadır ki, üç kez vuku bulduğu anlaşılan bu rüyalardan bazılarında Âişe Validemiz'in beyaz, diğerlerinde ise yeşil renkli ipekler içinde getirildiği anlaşılmaktadır.

27 Tirmizî, *Menâkıb* 63 (3880). Bu evlilik gerçekleştikten yıllar sonra bir gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Âişe Vâlidemiz'e şunları anlatacaktı:

– Sen bana, rüyamda üç kez gösterilmiştin. İpekten sütbeyaz bir örtü içinde seni Bana Melek getirmiş ve "*Bu Senin zevcen!*" demişti. Yüzünü açtığımda baktım ki o, sensin! O gün, "*Bu Allah katından ise mutlaka gerçekleşecektir.*" demiştim. Bkz.: Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 79 (2438)

Başka bir hadislerinde Efendiler Efendisi'nin:

– Nikahlanmadan önce sen Bana iki kez gösterilmiştin, buyurduğu ifade edilmiştir. Bkz.: Buhârî, *Ta'bîr* 21 (6610), *Nikâh* 9 (4790), 36 (4832); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 79 (2438); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/41 (24188), 6/128 (25015)

28 Bkz.: Fevzî, Cîhân Raf'et, *es-Seyyidetü Âişe ve Tevsîkuhâ li's-Sünne* 19

Vakit, takdir-i ilâhî olarak yazılan bu yazgının gerçekleşme vaktiydi ve bütün bunlardan habersiz olan Âişe Validemiz için günler, yeni sürprizlere gebeydi. Önüne, yeryüzüne ayak basmış bir fâni için en büyük mükâfatın kapısı açılacak ve Allah'ın en sevgili kulunun gönlündeki en müstesna yeri o alacaktı.

Evlilik Teklifi

Hadîce Vâlidemiz'in vefatı üzerinden iki yıl geçmişti.[29] Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) üç kızıyla[30] birlikte o günden bu yana yalnız yaşıyordu. O'nun bu durumunu bilen tecrübeli bir hanım sahabi ve aynı zamanda Osmân İbn-i Maz'ûn'un hanımı Havle Bint-i Hakîm,[31] bir gün Resûlullah'ın yanına geldi ve büyük bir hürmet hissiyle:

– Evlenmek istemez misin, diye sordu.

Elli yılı geride bırakan ve yanındaki üç kızıyla birlikte Hazreti

---

29 Efendimiz'in Âişe Validemiz'le nişanlandığı tarih hakkında, hicretten bir buçuk, iki veya üç yıl önce, Hadîce Validemiz'in vefatından üç yıl sonra (Buhârî, *Fedâilü's-Sahabe* 50 (3606); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 74 (2435), Hadîce Validemiz'in vefat ettiği sene (Buhârî, *Fedâilü's-Sahabe* 73 (3680); İbn Abdilberr, *İstîâb* 4/1881) şeklinde farklı rivayetler vardır. Hadîce Validemiz'in vefat tarihi olarak kaynaklarda, hicretten üç, dört veya beş yıl önce, bi'setin onuncu yılında Ramazan ayında ve hicretten iki yıl önce Şevvâl ayında gibi bilgiler yer almaktadır. Bu rivayetlerin hepsi için bkz.: Nedevî, *Sîretü's-Seyyideti Âişe* 49

30 Hazreti Osmân ile evlenen Rukiye Vâlidemiz, Habeşistan'a hicret ettiği için o gün Resûlullah'ın dört kızı bir arada değildi.

31 Faziletleriyle tanınan ve sâliha bir kadın olan Havle Bint-i Hakîm'in nesebi, Efendimiz'in dedelerinden Kusayy İbn-i Kilâb'da birleşiyor ve bu yönüyle Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile akraba oluyordu. Künyesi Ümmü Şerîk olan Hazreti Havle'ye, isim olarak Huveyle de denilmektedir. Kendisini Allah Resûlü'ne hibe etmek isteyenlerdendir. Ancak Efendiler Efendisi bunu kabul etmeyince Osmân İbn-i Maz'ûn ile evlenmiştir. Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/409; İbn Sa'd, *Tabakât* 3/401; İbn Hacer, *İsâbe* 7/621; İbnü'l-Esîr, *Üsüdü'l-Ğâbe* 7/93, 94; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl* 35/164

Hadîce'nin ayrılışının hüznünü yaşayan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), onun bu samimi teklifine:

– İyi de, kiminle, diye mukabelede bulundu. Hazreti Havle, hazırlıklıydı; soruya soruyla cevap verdi:

– Bekâr mı istersin dul mu?

Tavırlarında, "Yeter ki sen kabul et, istediğini bulurum!" cevabı gizliydi. Bunun üzerine Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), önce bekârın kim olduğunu sordu. Aldığı cevap:

– İnsanlar arasında Senin en çok sevdiğin Ebû Bekir'in kızı Âişe, şeklindeydi.

Âişe, Cibrîl-i Emîn'in müjdesini verdiği isimdi. Ancak O (sallallahu aleyhi ve sellem), Allah'ın bir sır olarak kendisine âyân ettiği bu meseleden kimseye bahsetmeyecekti.

İkinci alternatifi de öğrenmek için Hazreti Havle'ye sordu:

– Peki, dul kim?

– Sana iman edip de getirdiklerini tasdik eden Sevde Bint-i Zem'a, diyordu Hazreti Havle.

Gerçekten de haklıydı; ifade ettiği gibi Hazreti Âişe, insanlar arasında Resûlullah'a en çok sevgi duyan ve '*maiyyet*'in zirvesi, '*sıddîkiyet*' makamının da ulaşılmaz ufku Hazreti Ebû Bekir'in kızıydı. Hazreti Sevde ise, Mekke'nin en çetin günlerinde iman etmiş ve dinini daha rahat yaşayabilmek için Habeşistan'a hicret etmiş bir kadındı. Fakat ne acı ki, kocası Sekrân İbn-i Amr burada vefat etmiş ve yüreğine taş basan Hazreti Sevde, yeniden Mekke'ye dönmek zorunda kalmıştı.

İkisi de olabilirdi ve alternatif olarak önüne konulan isimlerin kanaatini almak için Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri, Hazreti Havle'ye dönerek:

– Öyleyse git ve her ikisine de konuyu aç, buyurdu.

İlk Durak

İlk önce Hazreti Sevde'nin kapısına giden Havle Bint-i Hakîm'in sevincine diyecek yoktu. Rehber-i Küll Efendisi'nin sıkıntılarını azaltıp hafifletecek güzel bir işe vesile olmak üzereydi. Geldi ve Hazreti Sevde'ye, Resûlullah ile evlenme konusunu açtı.

Hazreti Sevde, ağırbaşlı, güvenilir ve oturaklı bir kadındı. Çile ve mihnetlerle dolu bir hayat yaşamış, her şeye rağmen inançlarından hiç taviz vermemişti. âhirete ait meyveleri dünya hayatında tüketmeye talip değildi ve başına gelebilecek her türlü sıkıntıya karşı sabırla mukabelede bulunup dayanmaya kararlıydı.

Şimdi ise, hiç beklemediği bir anda, *mü'minlerin annesi* konumuna yükselme fırsatı geliyordu ayağına. Gerçi, kocasının acısı hâlâ yüreğinde duruyordu; ancak bu teklif, her türlü acıyı dindirecek ve bütün sıkıntılarını da unutturacak mahiyetteydi. Şakası yoktu; her türlü kıymetin uğrunda feda edildiği Allah Resûlü'yle aynı yastığa baş koymanın teklifiydi bu! Böyle bir teklife '*Evet!*' dememek olur muydu hiç!

Ancak, bu kararı tek başına veremezdi. Yaşlı bir babası vardı ve öncelikle onun '*oluru*' alınmalıydı. Fakat buna cesareti de yoktu. Yine iş, Hazreti Havle'ye kalıyordu ve onu, olurunu alması için yaşlı babasına gönderdi.

Yaşlı adamın yanına gelen Hazreti Havle, Câhiliyye döneminde yaygın olan selam şekliyle yaşlı babaya selam verdi:

– Kim o, diye tepki verdi ihtiyar.

– Havle Bint-i Hakîm, diye cevapladı Hazreti Havle.

Tanıdığı bir isim olmasına rağmen her zaman kapısını çalmayan birisiydi ve geliş sebebini sordu:

– Ne istiyorsun! Niye geldin?

Bütün cesaretini toplayan Hazreti Havle, ihtiyarın hayır diyemeyeceği bir ses tonuyla:

– Beni, Abdullah'ın oğlu Muhammed gönderdi; Sevde'yi kendisine istiyor, dedi.

"Abdullah'ın oğlu Muhammed!" ismini duyan ihtiyar, kendisine yeniden çeki düzen verircesine toparlandı ve önce:

– Kerem sahibi ve denk birisi, dedi. Ardından da sordu:

– Peki, senin arkadaşın buna ne diyor?

Bu, meseleye müspet baktığının emâresiydi ve hemen:

– Onun kanaati de müspet, diye ekledi. İhtiyarın son sözü:

– Onu bana çağırın, şeklindeydi. Aynı zamanda bu, söz konusu evlilik konusunda babanın olurunun da alındığı anlamını taşıyordu.

Hemen Sevde Bint-i Zem'a'nın yanına gidildi ve baba huzuruna gelmesi söylendi. Bir müddet sonra Hazreti Sevde, babasının huzurundaydı.

Yaşlı baba, Hazreti Havle'yi göstererek sordu:

– Bu kadın, seni Abdullah'ın oğlu Muhammed'in talep ettiğini söylüyor. Bilirim ki O, kerem sahibi ve bu iş için denk birisidir. O'nunla seni evlendirmemi ister misin?

Bu, cevabı daha baştan belli olan bir soruydu. Başını öne eğen Hazreti Sevde, onu 'Olur!' manasında sallıyor ve alçak sesle:

– Evet, diyordu.

Hazreti Sevde '*evet*' demişti demesine ama en yakınlarında olanlardan bu işe karşı çıkanlar vardı. Babasıyla görüşüp konuştukları gün Mekke'de olmayan kardeşi Abdullah İbn-i Zem'a geri gelmiş ve gelişmelerden haberdar olur olmaz sert bir tepki göstermişti. Kendi iradesi dışında kız kardeşinin, Muhammedü'l-Emîn'le nikâhlanmasını istemiyor, aksi halde üstüne başına top-

rak saçarak tepkisini dile getireceğini söylüyordu.[32] Amcası Süheyl de ona destek çıkıyor ve her zamanki gibi şiirin dilini kullanarak böyle bir evliliğin olmaması gerektiğini haykırıp duruyordu.

İkinci Adres

Hazreti Sevde cephesinde bunlar olup dururken Osmân İbn-i Maz'ûn'un hanımı Hazreti Havle, Hazreti Ebû Bekir'in evine de gelmiş ve hanımı Ümmü Rûmân'a sevinçle şunları söylüyordu:

– Ey Ümmü Rûmân! Allah'ın sana olan bereket ve ihsanının bolluğuna hele bir bakıver; bu ne saadet!

Gelişmelerden habersiz olan Ümmü Rûmân, şaşırmıştı ve bu şaşkınlıkla:

– Neden ki o, diye sordu. Zaten Hazreti Havle de bu soruyu bekliyordu ve ekledi:

– Beni, kızınız Âişe'yi kendisine istemem için Resûlullah size gönderdi!

Bundan daha büyük bir saadet olabilir miydi? Yoluna canını kurban etmeye hazır olduğu Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), kızına tâlip oluyordu! Sevincinden ne diyeceğini bilemez hale gelen Ümmü Rûmân, uçacak gibiydi. Ancak bu sevincine gölge düşürecek bir husus gelmişti aklına. Evet, yıllar önce Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), kızları Âişe hakkında Mut'im İbn-i Adiyy'e söz vermişti. Üzüntüyle birlikte:

– Ben de bunu isterim; ancak Ebû Bekir'i beklemen lazım; zaten o da gelmek üzeredir, dedi.

Ne de olsa kocasını en iyi tanıyanlardan birisiydi; Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), bir kere söz verdi mi dünya başına üşüşse sözünden caymayan, sözünün eri bir adamdı.

---

32 Daha sonra Abdullah İbn-i Zem'a da müslüman olacak ve o gün yaptığı bu hareketten dolayı her fırsatta duyduğu üzüntüyü dile getirecekti.

Derken Hazreti Ebû Bekir de eve gelmişti. Sevinçle kendisini karşılayan hanımı Ümmü Rûmân'da, her zamankinden farklı bir hâlin varlığı, şüphesiz onun da dikkatini çekmişti. Ancak evde, dikkatini çeken bir başkası daha vardı; kendisine dönmüş:

– Yâ Ebâ Bekir, diyordu. "Hele, Allah'ın sana olan şu hayır ve bereketine bir bakıver!"

Şaşırmıştı. Bu cümlenin arkasından gelecek sürprizi beklemeye durdu. "Madem öyle, anlat da görelim!" dercesine bir bakışla maksadını anlamak için beklemeye başladı.

Ümmü Rûmân'a anlattıklarını Hazreti Ebû Bekir'e de anlattı Hazreti Havle. Bundan daha büyük saâdet olabilir miydi? Ancak Hazreti Ebû Bekir'in içinde bir şüphe vardı. Kendisini Resûlullah'a o kadar yakın hissediyordu ki, bu kadar candan iki dostun birbiriyle böyle bir akrabalık kurmasının uygun olup olmayacağını düşünüyordu. Zira Câhiliyye döneminde, yakın arkadaşların birbirlerine dünür olmaları tasvip görmezdi. Onun için kızı Âişe'yi kastederek:

– O, Resûlullah için uygun olur mu ki, dedi. "Şüphesiz o, O'nun kardeşinin kızı!"

Bu problemi çözmek de, yine Hazreti Havle'ye düşmüştü. Böyle bir saâdet için Allah'ın takdir ettiği kilit isim Hazreti Havle, yeniden Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına geldi. Haberi duyan Ebû Bekir ailesinin sevinçlerini anlattıktan sonra Sıddîk-i Ekber'in yaşadığı tereddüdden bahsetti Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'ne. Gerçi "Evet!" diyen Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) olduktan sonra böyle bir tereddüde gerek yoktu! Ancak yine de Fahr-i Kâinat Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Hazreti Havle'yi yeniden Ebû Bekir ailesine gönderdi. Gönderirken de şunları tembih ediyordu:

– Git ve ona, '*Ben, senin; sen de Benim kardeşimsin; ancak,*

bir şartla ki bu, İslâm kardeşliğidir ve senin kızınla benim nikâhlanmamda bir engel yoktur; o, helâldir!' de![33]

Fedakâr kadın Hazreti Havle, elbette attığı adımın sonunu getirmeden işi ortada bırakmayacaktı; yeniden Hazreti Ebû Bekir'in evine geldi ve Resûlullah'ın yeni mesajını getirdi onlara.

Gözlerinin içi gülüyordu Hazreti Ebû Bekir'in. İslâm davasında bu kadar yakınlığa şimdi bir de akrabalık eklenecekti. Ancak bir problem daha vardı:

– Bir müddet bekle; geliyorum, dedi ve dışarı çıkıp gözden kayboldu. Belli ki Mut'im İbn-i Adiyy ile konuşmaya gidiyordu.

Aslında İbn-i Adiyy ailesi, Hazreti Ebû Bekir'in İslâm'ı tercihinden sonra geri adım atmış ve yarım ağız aldıkları bu sözden çoktan vazgeçmişlerdi. Ancak Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), her ne kadar üzerine düşüp son demlerde kapılarını aşındırmıyor olsalar da onlara gidecek ve bizzat son sözü kendilerinden duyarak bundan emin olacaktı.

Son karar için, Ebû Bekir'in gelişini beklemekten başka çare yoktu.

Hazreti Ebû Bekir ve Mut'im İbn-i Adiyy

Hazreti Ebû Bekir kızı Âişe hususundaki düşüncelerini net bir dille sorup son kararlarını öğrenmek üzere bir çırpıda Mut'im İbn-i Adiyy'in evine gelmişti. Geldi ve yıllar önce konuştukları meseleyi açtı ona; kızı Âişe'nin oğulları Cübeyr ile nikâhlanması konusunda ne düşündüklerini soruyordu.

Son dönem itibarıyla kanaatinde büyük değişiklikler yaşayan yaşlı Mut'im, net bir şey söylemekten kaçınıyor gibiydi. Ancak

---

33 Bkz.: Hâkim, *Müstedrek* 2/181 (2704); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/210 (25810); Beyhakî, *Sünen* 7/129 (13526)

Hazreti Ebû Bekir'in, nihâî cevabı almadan geri dönmeye niyeti yoktu. Onun için bir kez daha sordu ve ısrar etti.

Durumun ciddiyetini fark eden Mut'im İbn-i Adiyy, hanımına döndü ve:

– Bu kızcağız hakkında ne düşünüyorsun, diyerek, son sözü onun söylemesini istedi. Belki de bu, yüzüne 'Hayır!' diyemediği Hazreti Ebû Bekir'e olumsuz cevap vermesi için hanımını perde yapmak anlamına geliyordu.

Evde bir dediği iki edilmeyen ve oğluna karşı düşkünlüğüyle bilinen Mut'im İbn-i Adiyy'in hanımı da, meseleyi anlamıştı. Duyup gördüklerinden hoşnut olmayan bir eda ile Hazreti Ebû Bekir'e yaklaştı. Bu sırada bir eliyle de oğlunu gösteriyordu; şunları söyledi:

– Bu delikanlıyı nikâhlayıp sana akraba eylersek, o zaman onu da kendine benzetir, kendi dinini ona da kabul ettirirsin!

Aslında bu cümle, her şeyi anlatıyordu. Zaten o gün Hazreti Ebû Bekir'in duymak istediği de bu idi. İbn-i Adiyy ailesinin tahmininin aksine o, sevinmişti; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile olan yakınlığa bir de akrabalık bağını ilave etmek için artık engel kalmamıştı! Ayrıca anlaşmayı bozan taraf da kendisi değildi. Dolayısıyla ortada, kimsenin yadırgayacağı bir durum kalmamıştı. Yaşlı Mut'im'e bir kez daha döndü; maksadı onun da kanaatini almaktı ve sordu:

– Peki, bu işe sen ne diyorsun?

Dostunun yüzüne söylemekten çekindiği sözleri hanımının söylemesinden dolayı rahatlayan ve duydukları karşısında hiç de üzülmüşe benzemeyen Hazreti Ebû Bekir'in rahat tavırlarından cesaret alan yaşlı Mut'im, hanımının sözü üzerine beyanda bulunmak istemediğini ifade eden bir tavırla:

– Onun ne dediğini sen de duydun, dedi.[34] Aynı zamanda bu, İbn-i Adiyy ailesinin son kararıydı.

Mut'im İbn-i Adiyy'in yanından ayrılırken Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), belini iki büklüm eden bir yükü daha üzerinden atmış olmanın rahatlığını yaşıyordu. Ne de olsa verdiği sözü bozan kendisi olmamış, hükmünü onların son beyanları üzerine inşa etmişti.

Bu görüşme, Âişe Validemiz'in sözlülük dönemini sona erdiren ve onun için yepyeni bir dönemin başladığını ifade eden bir görüşmeydi.

Nişan

Aradan geçen her dakika, İbn-i Adiyy ailesinden gelecek haberi bekleyen Ümmü Rûmân ve Hazreti Havle'nin heyecanına heyecan katıyordu. Âdeta gözleri yollarda kalmıştı.

Derken Hazreti Ebû Bekir'in uzaktan geldiği görüldü. Gelişinde, içlerini ferahlatan bir manzara hâkimdi ve derin bir nefes aldılar. Zira gelişindeki heyecan her şeyi anlatır mahiyetteydi; hızlı adımlarla geliyor ve gözleri Hazreti Havle'yi arıyordu. Gelir gelmez ona dönerek:

– İşte şimdi gidip Resûlullah'ı davet edebilirsin, diye seslendi.

Bunca samimi gayret ve gidip gelmeler netice vermişti. Şimdi sırada, gidip Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) Ebû Bekir ailesine davet etmeye gelmişti ve Hazreti Havle, büyük bir titizlikle yeniden yola koyuldu. Allah Resûlü'nün huzuruna girdiğinde, o âna kadar muhataplarıyla yaşadığı gelişmeleri aktardı bir bir ve ardından da, Ebû Bekir ailesinin kendilerini beklediklerinin haberini verdi Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'ne.

---

[34] Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/210 (25810); *Müsnedü Âişe* 312; İbn Kesîr, *Sîre* 2/142

Bu sıralarda takvimler, risâletin on ikinci[35] yılının Şevvâl ayını gösteriyordu.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Bekir ailesine şimdi daha farklı duygularla geliyordu. Hayâ ve edebinden muhtemelen boncuk boncuk ter döküyor, zâhiren şahsı adına gibi gözüken adımlarının muhasebesiyle yürüyordu!

Derken Âişe Validemiz'le Fahr-i Kâinat Efendimiz'in evliliği karara bağlanmış oldu. Mehir olarak, o günkü teâmüllerin biraz üzerinde sayılan dört yüz dirhem takdir edilmişti.[36]

Bu günle birlikte Hazreti Âişe (radıyallahu anhâ) için yepyeni bir dönem başlamış oluyordu. Dünyanın en bahtiyar insanıydı; zira Allah'ın en sevgili kuluna zevce oluyordu! Aynı zamanda bu, omuzlarına genç yaşta büyük bir mes'ûliyetin konulduğu anlamına geliyordu. Çünkü sadece Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri'ne eş olmamış, aynı zamanda mü'minlerin annesi olma pâyesine kavuşmuştu![37] Allah'a en yakın kulun mahremine dâhil olmuş, ne dünya var olduğu günden bu yana ne de Kıyâmet'e kadar kimseye nasîb olmayan bir bahtiyarlıkla serfirâz kılınmıştı.

Zaten bu mes'ûliyetinin farkındaydı; o güne kadar titizlikle takip ettiği vahiy sürecini bundan böyle çok daha farklı bir gözle takip edecek, olup biten her meseleyi hafızasına kaydedecekti.

---

35 Bu nikâhın, hicretten üç yıl önce gerçekleştiğine dair rivayetler de vardır. Bkz.: Aynî, *Umdetü'l-Kârî* 1/45

36 Bkz.: Nesâî, *Nikâh* 66 (3350); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/427 (27448)

37 Daha sonra gelecek olan ayette bu husus, şu ifadelerle anlatılacaktı: "Peygamberin mü'minler üzerinde hâiz olduğu hak, onların bizzat kendileri hakkında hâiz oldukları haktan daha fazladır. Onun eşleri de mü'minlerin anneleridir. Akrabalar miras bakımından Allah'ın kitabında, birbirlerine diğer mü'minlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar. Ancak dostlarınıza bir iyilik yapmanız müstesna, yani dostunuza vasiyetle bir mal bırakabilirsiniz. Bunlar kitapta yazılıdır." (Ahzâb, 33/6)

Ümmü Rûmân'a Yapılan Tembihler

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), mûtâd olduğu vechile sâdık yâri Hazreti Ebû Bekir'in evine gelip gitmeye yine devam ediyordu. O güne kadarki arkadaşlık, şimdi bir de nikâhla perçinlenmiş ve iki aile arasında kopmaz bir bağ daha kurulmuştu. Bu ziyaretler, gerek Ümmü Rûmân (radıyallahu anhâ) ve gerekse kızı Âişe Validemiz için başkalarının ulaşamayacağı bir bahtiyarlık demekti. Bu vesileyle Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) daha yakından görebiliyor ve O'na hizmet etmekten ayrı bir lezzet alıyorlardı.

Özellikle anne Ümmü Rûmân, omuzlarında çok daha ağır bir yük hissediyordu; zira kızı, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) zevce olacaktı! Bu sebeple kızının, kusursuz bir terbiye alması için olabildiğince hassasiyet gösteriyordu. Hatta bazı durumlarda ve hoşuna gitmeyen davranışlar gördüğünde Âişe Validemiz'i itâb ediyor ve ağır sözler de söyleyebiliyordu. Zaman zaman aile içinde yaşanan bu türlü durumlar, ziyaretlerine gelen ve farklılığı hemen fark eden Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin de dikkatinden kaçmıyordu.

Yine böyle bir hâdisenin üzerine Ebû Bekir ailesini ziyarete gelen Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), evde esen soğuk havaya şahit olunca hissettiği bu farklılığın sebebini sormuş ve Ümmü Rûmân da, büyük bir mahcubiyet içinde anne-kız arasında yaşadıkları hâdiseyi anlatmak zorunda kalmıştı. Bunun üzerine Habîb-i Kibriyâ Hazretleri Ümmü Rûmân'a döndü ve şunları söyledi:

– Ey Ümmü Rûmân! Âişe'ye hayırla muamele et ve benim için onun hukukunu muhafaza edip hatırını da âli tut![38]

Aynı havayı başka bir gün yine hisseden Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Âişe Validemiz'i kapının arkasına gizlenmiş için için ağlarken gördü. Yüreği burkulmuştu! Âişe Validemiz'e döndü ve

---

[38] Hâkim, *Müstedrek* 4/6 (6716)

bu durumun sebebini sordu. O da, annesiyle arasında geçenleri anlattı Habîb-i Kibriyâ'ya. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Ümmü Rûmân'a döndü ve:

– Ey Ümmü Rûmân, dedi. "Ben senden, Âişe'nin hukukunu benim için korumanı ve hatırını da âli tutmanı istememiş miydim!"

Resûlullah'ı mahzûn ettiği için Ümmü Rûmân da üzülmüştü. Üzülmelerine sebep olan hâdise, aile içi bir meseleydi. Kızı Âişe, aralarında geçen ve babası muttali olduğunda ortamın gerileceği bir konuyu Hazreti Ebû Bekir'e açmıştı. Bu sebeple Hazreti Ebû Bekir, hanımı Ümmü Rûmân'a bir hayli söz saymış, nâzik ve nâzenin ruh dünyasını örselemişti. Ümmü Rûmân, O'na (sallallahu aleyhi ve sellem) döndü ve hâdisenin fotoğrafını olanca berraklığıyla ortaya koymak istercesine:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Aramızdaki bir sırrı gidip de Sıddîk'a söyledi; bu sebeple o da bize karşı çok celallendi!"

Kapanmış bir yarayı derinleştirecek muâlecelerde bulunmanın kimseye bir faydası yoktu. Önemli olan, huzursuzluğa sebebiyet veren hususların farkına varmak ve bir daha aynı yoldan yürümemekti. Bir baba ve aile reisi olarak Hazreti Ebû Bekir'in, evinde yaşanan her türlü hâdiseden haberdâr olması kadar tabiî bir mesele olamazdı. Âişe Annemiz'in tavrı da, bu manada yerinde bir davranıştı. İnsanların, duydukları zaman hoşnut olmayacakları tavır, söz ve davranışlardan uzak durmak, huzursuzluk sebebi olan tavırların aile reisine ulaştırılıp ulaştırılmamasından daha önemliydi. Aynı zamanda bu, terbiye adına üzerinde durulması gereken önemli bir husustu. Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, kendini müdafaa etmeye çalışan Ümmü Rûmân'a bir kez daha döndü ve:

– Böyle yapsa da, buyurdu.[39]

---

[39] Hâkim, *Müstedrek* 4/6 (6716)

Mukaddes Göç

Her ne kadar bu izdivaç karara bağlanmış olsa da Âişe Validemiz, hâlâ babasının evinde kalmaya devam ediyordu. Bu sıralarda Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), etraf kabilelere de yönelmiş, onları da İslâm'a davete başlamıştı. Panayır panayır dolaşıyor ve Hakk'ı kabullenecek aydın sineler arıyordu. Aynı maksatla Tâif'e de gitmiş, ancak büyük sıkıntılarla geri dönmüştü.

Bütün bu olumsuzlukları unutturacak kadar büyük iltifatlara nâil olduğu isrâ ve miraç da bugünlerin ürünüydü; gecenin bir ânında Mescid-i Aksâ'ya kadar gitmiş, oradan da semalar ötesinde bir yolculuk gerçekleştirerek aynı gece geri dönmüştü. Artık Mekkelilerin yeni konusu bu idi; bunu imkânsız görüyor ve insanları Allah'ın Nebîsi'nden soğutmak için çok önemli bir fırsat bulduklarını sanıyorlardı!

Yine yanılmışlardı. İmanla küfrün arasındaki perdeyi kaldırıp, mü'mini daha güçlü bir imana ulaştıran, kâfiri de küfründe başka bir bataklığa çeken bu hâdise sonucunda Hazreti Ebû Bekir, '*sıddîkiyet*' tahtına oturacaktı. Olup bitenleri, bu ailenin bir ferdi ve Allah Resûlü'nün müstakbel zevcesi olarak Âişe Validemiz yakından takip ediyordu.

Mekkeli müşrikler her şeye rağmen yine kabullenmiyor, onca mucizeye şahit olmalarına rağmen yine karşı çıkıp şiddet uygulamaya devam ediyorlardı. Gelişmeler, Efendimiz ve arkadaşları için Mekke yıllarının sonuna gelindiğini gösteriyordu. Zaten Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) rüyasını görmüş, Mekke'nin sıkıntılarından kurtulmaları için ashâbına Medine'nin yollarını göstermişti. Göstermişti göstermesine ama bu, öyle kolay olacağa da benzemiyordu.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) için Ebû Bekir'in evi, kendi evi gibiydi ve neredeyse bu eve uğramadığı gün yok gibiydi; gelir ve gelişmeleri en yakın dostuyla istişare ederdi.

Derken bir gün, hiç de alışık olunmayan bir vakitte, gün ortasında çıkageldi. Herkes şaşırmıştı; beklemedikleri bir anda Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) karşılarında bulan ev halkı, bir çırpıda gidip babalarına Server-i Kâinat'ın gelişini haber verdiler.

Endişelendiren bir husustu bu. Allah'ın Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) çok iyi tanıyordu Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh). Evine geliş gidiş saatlerini de en iyi bilen kişiydi. Hem O (sallallahu aleyhi ve sellem), hak ve hukuka riayette zirve insandı. Özellikle insanların istirahat anlarında onları rahatsız etmek istemez ve başkalarının hukukuna saygının da bir vazife olduğunu bizzat uygulayarak gösterirdi. Bütün bunlara rağmen şimdi buraya gelmişse mutlaka çok önemli bir mesele var demekti. Onun için Resûlullah'ı kastederek önce:

– Babam ve anam O'na feda olsun, dedi. "Bu saatte gelmişse mutlaka önemli bir iş vardır!"

Gerçekten de önemli bir iş vardı. İçeri girer girmez Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, ev halkını kastederek Hazreti Ebû Bekir'e (radıyallahu anh):

– Yanındakileri dışarı çıkar, buyurdu. Demek ki mesele çok daha ciddiydi. Ancak Ebû Bekir ailesi, sır tutmayı bilen bir kimliğe sahipti. Aynı zamanda onlar, Resûlullah'ın en yakınında bulunuyorlardı. Onun için Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh):

– Babam sana kurban olsun yâ Resûlallah! Onlar senin ehlindir, diye mukabelede bulundu.

Doğruyu söylüyordu; Esmâ da Âişe de, risaletin ilk yıllarından itibaren en yakınlarda duran ve ser verip sır vermeyen iki önemli isimdi.

Dünyanın en önemli hâdisesine şahitlik yapmak üzere iki kız kardeş de huzurda kalmışlardı. Ancak Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) hâlâ Allah Resûlü'nün geliş sebebini bilmiyor, meraklı nazar-

larla Resûlullah'ı süzüyordu. Derken Resûlullah'ın dudaklarından dökülen ilk cümle:

– Mekke'den çıkıp hicret etmek için Bana da izin verildi, şeklinde oldu. Hazreti Ebû Bekir'in beklediği, ancak zamanlamasını tahmin edemediği cümleydi bu. Çok heyecanlanmıştı; Mekke'nin sıkıntılı günleri geride kalacak ve Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) emin bir beldeye hicret edecekti! Fakat merak ettiği bir şey vardı; acaba bu yolculukta kendisi de Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte mi olacaktı? Hemen endişe dolu bir ses tonuyla:

– Birlikte mi yâ Resûlallah, diye sordu. Merak ve iştiyakla cevap bekleyen Hazreti Ebû Bekir'e yönelen Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin mübarek dudaklarından, müjde dolu şu cümleler döküldü:

– Evet. Birlikte!

Cennetler kendisine bahşedilmiş gibiydi! O kadar sevinmişti ki sürûrundan gözyaşı döküyor, içinde kopan fırtınaları akıttığı yaşlarla dışarıya vuruyordu!

Babasının bu hâli, gelişmeleri dikkatle takip eden Âişe Validemiz'in dikkatlerinden kaçmamıştı; hânesinin kudretli reisi Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) sevincinden ağlıyordu![40]

Bu noktadan itibaren ortada yepyeni bir durum vardı; Resûlullah da hicret edecekti. Bundan sonra Hazreti Ebû Bekir ailesinde hicret heyecanından başka bir şey konuşulmaz olmuş, Âişe Validemiz'le ablası Hazreti Esmâ,[41] anne Ümmü Rûmân'la birlikte çoktan yol hazırlıklarına başlamışlardı.

Bu saatten itibaren Hazreti Esmâ ve onun on yaş daha küçük kardeşi Âişe Validemiz, mukaddes göçe birinci dereceden

40 Taberî, *Târîh* 1/569; İbn Hişam, *Sîre* 3/11

41 O gün Hazreti Esmâ, yirmi yedi yaşında ve Zübeyr İbn-i Avvâm ile evli idi. Hatta hicret esnasında Abdullah İbn-i Zübeyr'e de altı aylık hamileydi.

şahit olan iki insandı. Babalarıyla Allah Resûlü'nün yol hazırlıklarına birlikte vâkıf oluyorlardı; yol boyunca takip edilecek güzergâhlarla, kendilerini bu güzergâhlardan götürecek rehberin ayarlanmasına, üç gün boyunca gizlenip etraftan el-eteğin çekileceği ânı bekleyecekleri Sevr'deki karargâhlarından, bu süre içinde kimlerin yanlarına gelerek ne türlü vazife eda edeceklerine kadar birçok meselede artık onlar da işin içindelerdi.

Beri tarafta üçer beşer Ashâb-ı Resûlullah'ın Medine'ye hicret ettiğini duyan Mekkeliler, alternatif güzergâhları tutmuş, o güne kadar sabah-akşam başlarında ekşidikleri insanların, aralarından ayrılıp gitmesine bile müsaade etmiyorlardı. Kiminin malına el koyacak, kiminin ailesini dağıtacak, kimini de yolundan geri çevireceklerdi ama bütün zorlamalara rağmen kimseyi yolundan döndüremeyeceklerdi.

Sonunda, Dâru'n-Nedve denilen meclislerinde bir araya gelerek nihâî karara vardılar; Muhammedü'l-Emîn'i öldüreceklerdi!

Aynı gün, ölüm soluklayan Mekke'nin solgun sokakları, hicretin iki yolcusuna vedâ etmeye hazırlanıyordu. Ayrılık vakti gelince Ebû Bekir ailesine derin bir acı düşmüştü. Eller vedâya kalkarken muvakkat da olsa firakın acısı yüreklere oturmuş, gözler ceyhûn olmuştu. Elbette bu vedalaşmada Âişe Validemiz, ablası Hazreti Esmâ'ya nispetle iki kat acı yaşıyordu. Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) ayrı kalmak kimi hüzünlendirmezdi; ancak Âişe Vâlidemiz'in hüznü bir başkaydı!

O günden sonra kulağı, hep etraftan gelecek haberlerde olacaktı. Mekkelilerin anlaşılmaz tavrına şahit oldukça endişeleri bir kat daha artıyor ve adeta uçan kuştan haber bekliyorlardı. Zira tam öldürme planları yaptıkları bir sırada O'nu (sallallahu aleyhi ve sellem) ellerinden kaçırdıklarını fark eden Mekkeliler, çılgına dönmüş ve hicret yolcularını ölü ya da diri getirene yüz deve vaat etmişlerdi! Yine başı çeken Ebû Cehil'di; hışımla evlerine kadar gelmiş,

babalarının nerede olduğunu sormuştu. Bilmiyorlardı. Ancak bu, Ebû Cehil için mazeret değildi. Hışımla geri dönerken ablası Esmâ'nın yüzüne tokat savurmayı ihmâl etmedi! Hâlbuki o gün Hazreti Esmâ, altı aylık hamileydi.[42]

Gerçekten de bilmiyorlardı. Evden ayrılıp gitmişlerdi ama nereye gideceklerine dair bir şey söylememişlerdi. Merak sâikasıyla onlar da yeni bir şeyler öğrenmeye çalışıyorlardı. Bir aralık Kâbe'de biriken kalabalık Esmâ Validemiz'in dikkatini çekmiş ve yanlarına yaklaşarak konuşulanlara kulak vermişti. Adamın birisi, akıl almaz harikuladeliklerine şahit olduğu iki kişinin, rehberleriyle birlikte Yesrib cihetine doğru yol aldıklarını söylüyordu. Esmâ Validemiz, eve gelip de duyduklarını hâne halkıyla paylaşınca derin bir nefes almış, Mekkelilerin onca gayretine rağmen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile babalarını muhafaza eden Allah'a hamd etmişlerdi.

Hicret

Aradan üç ay geçmiş, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile Hazreti Ebû Bekir'den hâlâ haber alamamışlardı. Çaresiz bekliyorlardı. Bekleyenler arasında, Efendimiz'in kızları da vardı. Bir türlü vuslata kapı aralamayan bu günler, onlar için âdeta seneler uzunluğundaydı; akşama kadar merakla haber bekledikleri Mekke'de, sabahlara hep vuslat hülyalarıyla uyanıyor, gidenlerin haberini alabilmek için neredeyse uçan her kuşa ayrı bir ümit bağlıyorlardı.

Nihayet bir gün, ağabeyleri Hazreti Abdullah'ın sevinçle yanlarına geldiğini gördüler. Bu hâl, yeni bir haberin varlığını gösteriyordu. Çok geçmeden bunun sebebini de anlayacak ve onun bu sevincine onlar da ortak olacaktı. Babaları Hazreti Ebû Bekir mektup göndermiş, aile fertlerini de Medine'ye davet ediyordu.

---

42 Bkz.: Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 2/56; İbn Hişam, *Sîre* 3/14

Mektubu, Zeyd İbn Hârise ve Ebû Râfi' getirmişlerdi. Bu yolculukta yanlarında, hicret yolunun rehberi Abdullah İbn Üreykıt da vardı. Oğul Abdullah'a yazılmış bu mektubun devamında, *annesi Ümmü Rûmân, kardeşleri Âişe ve Esmâ olmak üzere ev halkını alarak Medine'ye hicret etmesi gerektiğini* yazıyordu. Aynı zamanda Abdullah İbn Üreykıt'ın yanında, hicret esnasında kullanmaları için Hazreti Abdullah'a teslim edilmek üzere iki veya üç tane de deve vardı.

Ebû Râfi' ve Zeyd İbn Hârise'nin görevleri de belliydi; onları gönderen de Allah Resûlü'ydü. İki deve ile beş yüz dirhem para vermiş,[43] bununla ihtiyaçlarını karşılayarak Mekke'de kalan kızları Ümmü Gülsüm ve Fâtıma (radıyallahu anhumâ)[44] ile Sevde Vâlidemiz ve Ümmü Eymen'i alıp Ebû Bekir ailesiyle birlikte Medine'ye getirmelerini istemişti. Tabii olarak küçük Üsâme de, bu yolculukta annesi Ümmü Eymen'e refakat edecekti.

Çok geçmeden hazırlıklar yapıldı ve Mekkelilerin fark etmediği bir zaman diliminde hep birlikte hicret yoluna düşüldü. Medine'ye, medeniyete doğru yol alıyor, bir daha ayrılmamak üzere Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına gidiyorlardı! Bütün sıkıntıları geride bırakacak çileli bir yolculuk başlamıştı!

Yol, değişik sürprizlere de gebeydi; henüz Mekke'den ayrılmış, Mina'ya kadar gelmişlerdi ki, *Talha İbn-i Ubeydullah* ile karşılaştılar. O da hicret ediyordu. İlk günlerden bu yana Allah Resûlü'nün yanında yer almış güven veren birisiyle karşılaşmış

---

43 O gün Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem), beş yüz dirhemi Hazreti Ebû Bekir'den borç aldığı ifade edilmektedir. Kadîd denilen yere geldiklerinde Hazreti Zeyd, bu para ile üç deve satın alacak ve yolculuk bu develer üzerinde başlayacaktı. Bkz.: Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 9/227; Zehebî, *Siyer* 2/152

44 Bilindiği gibi bu sıralarda Rukiyye Validemiz Hazreti Osmân, Zeyneb Validemiz de, Ebu'l-Âs ile evli idi. Gönderdiği mektupta Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Zeyneb'in de gelmesini talep ediyordu; ancak onun kocası olan Ebu'l-Âs buna izin vermeyecek ve Zeyneb Validemiz o gün kardeşleriyle birlikte hicret edemeyecekti.

olmaktan duydukları sevinç her hallerinden okunuyor, gözlerinin içi gülüyordu! Derken hep beraber Medine'nin yolunu tuttular.

Bir aralık, Âişe Validemiz'in bindiği deve huysuzluk edip hicret kafilesinden ayrılmak istemişti. Anne Ümmü Rûmân'ı telaşlandıran bir durumdu bu. Ne de olsa üzerinde, mü'minlerin annesi ve Allah Resûlü'nün de müstakbel zevcesi bulunuyordu. Deli divane olmuştu; zira onun için kızı Âişe (radıyallahu anhâ), dünyanın en değerli emanetiydi; en küçük bir zarara maruz kalmadan hedefine ulaştırılmalı ve sahibine teslim edilmeliydi. Telaş ve hüzün içinde:

– Vah benim kızımın başına gelenlere, diye bağırıyor, başına bir şey geleceğinden duyduğu korkuyu dile getiriyordu. Onun bu telaşında, aynı zamanda kızına duyduğu sevgiyi görmek mümkündü. Dizlerini döverken mürüvvetini göreceğini ümit ettiği kızının başına gelen bu sıkıntıdan duyduğu endişeyi, tekrarlayıp durduğu şu cümleyle özetliyordu:

– Vah gelinciğim vah!...[45]

Arkasından koşmak da bir işe yaramamış, deve burnunun dikine gidiyordu. Yapılabilecek bir şey yok gibiydi. Kızını kendisinden uzaklaştıran her bir adımla ayrı bir heyecan ve korku yaşamaya başlayan Ümmü Rûmân, can havliyle bağırdı:

– Yularını yere bırak!

Maksadı, eliyle yetişemediği yerde diliyle imdâda yetişmekti. Yerde sürüklenen yuların bir çalıya takılacağını umuyor ve böylelikle devenin daha fazla uzaklaşmasını engelleyeceğini düşünüyordu.

Gerçekten de öyle oldu. Annesinin ikazıyla yuları kendi haline bırakan Annemiz'in üzerine bindiği deve çok geçmeden durmuş

---

45 Bkz.: Hâkim, *Müstedrek* 4/5, 6 (6716); İbn Sa'd, *Tabakât* 2/63; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/183 (296); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 9/366; Zehebî, *Siyer* 2/152; İbn Abdilberr, *İstîâb* 4/1936

ve daha fazla uzağa gidememişti. Zira yular, bir çalıya dolanmış, serkeş devenin daha fazla uzaklaşmasına engel olmuştu.[46]

Anne Ümmü Rûmân'la birlikte aynı endişeyi duyan kervanın diğer sakinleri gidecek ve kervandan ayrı yürümek isteyen deveyi yeniden yola getireceklerdi. Şimdi her şey yeniden rayına girmiş gözüküyordu ve Medîne istikametindeki adımlar bir kat daha artırılmıştı.

O günlerde Abdullah İbn-i Zübeyr'e hamile olan abla Esmâ Validemiz için yol, ayrı bir meşakkat demekti. Kuba'ya geldiklerinde ise ağrıları giderek artan Hazreti Esmâ'nın adım atmaya tahammülü kalmamıştı. Hedeflerine bir adım kalmış olmasına rağmen mecburen konaklamak zorunda kaldılar ve bu konaklama, adını 'Abdullah' koyacakları bir erkek çocuğun müjdesini veriyordu. Ne gariptir ki yeni dünyaya gelen Hazreti Abdullah, hicret yolcularından önce Medîne'ye götürülecek ve herkesten önce Allah Resûlü'nün sımsıcak iklimine ulaşacaktı. Aynı zamanda Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) için bu, aile efrâdıyla birlikte Ebû Bekir ailesinin de sağ sâlim Medîne'ye ulaştığının müjdesi demekti.

Mübarek yüzlerinde adeta yeni bir dolunay belirmişti. Önce, kucağına aldı küçük yavruyu ve adını, '*Abdullah*' koydu. Artık bundan böyle o, Abdullah İbn-i Zübeyr diye anılacaktı. Ardından da, yanında bulunanlardan bir hurma getirmelerini istedi. Hemen talep yerine getirilmişti; onu aldı ve önce mübarek ağızlarında çiğnedikten sonra, suyunu küçük yavrunun ağzına koyuverdi. Âişe Validemiz'in yeğeni Hazreti Abdullah'ın midesine inen ilk gıda, Efendiler Efendisi'nin mübarek ağızlarında çiğnedikten sonra kendisine verdiği hurma suyu oluyordu. Dahası da vardı; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "tahnîk" adı verilen bu hareke-

---

[46] Bkz.: Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/183 (296); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 9/366; Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 27

tinden sonra bir de küçük Abdullah için bereket ve yümün adına dua etti.[47]

Medine Vebası

Üç aylık hasretleri bitmiş ve artık Medine'ye gelmişlerdi. Bu sırada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Mescid-i Nebevî'nin inşası ile meşguldü.

Mekke'deki sıkıntılar geride kalmış gözüküyordu. Ancak, sevinçlerini gölgede bırakacak bir manzarayla karşı karşıya idiler; Medine şartlarına alışkın olmayan Muhâcirler, bilmedikleri bir hastalığın pençesinde inliyordu. Âişe Validemiz'in babası Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) de onlar arasındaydı; ateşler içinde yatıyor, kendisine uzanacak bir şefkat eli bekliyordu! Medine vebasına tutulmuşlardı. Hatta onlardan bazıları, ayağa kalkacak takati bile kendisinde bulamıyor ve bu sebeple, her türlü zorluğa rağmen asla ihmal etmedikleri namazlarını oturarak kılabiliyordu. Mekke müşriklerinin her türlü baskısına rağmen yıllardır dimdik ayakta kıldıkları namazlarını oturarak kıldıklarına şahit olan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), onlara dönecek ve yine de ayakta kılmayı teşvik babında:

– Şunu iyi bilin ki, oturarak namaz kılan kimse, ayakta namaz kılanın aldığı sevabın yarısını alır, diyecekti.[48] Bundan böyle ashâb-ı kirâm hazretleri, güçlerini namaza teksif ederek her şeye rağmen onu ayakta kılmaya çalışacaktı.

Efendimiz'den izin isteyen Âişe Validemiz bir gün, yatağında hastalıktan inleyen babasını ziyarete gelmişti. Kendisiyle aynı hastalığa tutulan *Âmir İbn-i Füheyre* ile *Bilâl-i Habeşî* de aynı mekânı

---

47 Bkz.: Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr* 45 (3909, 3910); Müslim, *Edeb* 25-26 (2146); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/54, 206

48 Bkz.: Tirmizî, *Salât* 247; İbn Mâce, *Salât* 141; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 2/192, 203, 214; İbn Kesîr, *el-Bidâye* 3/224

paylaşıyorlardı. İkisi de, Mekke'nin en çilekeşlerindendi; müslüman olduktan sonra yaşadıkları çile ve mihnet cenderesinden onları, babası Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) kurtarmış, efendilerinden satın aldıktan sonra her ikisini de hürriyetlerine o kavuşturmuştu.

Henüz hicab âyeti gelmemişti. Annemiz'i bu ziyaretinden alıkoyacak bir engel de yoktu ve doğruca yanlarına geldi. Tabii olarak önce babasına yöneldi ama gördüğü manzara karşısında yüreği burkulmuştu; sanki tanıdığı babası gitmiş, yerine bambaşka birisi gelmişti. Yerinde duramayan cevvâl baba, ateşler içinde kıvranıyor ve kendinden geçmiş öylesine baygın yatıyordu. İyice yaklaştı ve:

– Ey babacığım, diye seslendi. "Nasılsın, kendini nasıl hissediyorsun?"

Gözlerinin içi gülmeye başlamıştı Hazreti Ebû Bekir'in. Kızının sıcaklığıyla içinde bir ışık belirdiği kesindi. Ancak üzerinde, sorudan da sorulandan da uzak bir ruh haleti vardı. Aylardır ayrı kaldığı kızına anlamlı bir nazar atfetti ve ardından şunları söylemeye başladı:

– Herkes evinde sabahlıyor ama ölüm, insana ayağındaki bağdan da yakın!

Âişe Validemiz de şaşırmıştı. Evet, ölüm herkese bu kadar yakındı ama işin ucunda hastalık da olsa hayat devam ediyordu. Anlaşılan Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), en müessir nasihatçi olan hastalığın diliyle kızı Âişe Validemiz'in şahsında herkese kalıcı bir ders vermek istiyordu. Kendi kendine:

– Vallahi de babam ne dediğini bilmiyor, diyerek Âmir İbn-i Füheyre'ye döndü ve aynı soruyu bu sefer de ona sordu:

– Kendini nasıl hissediyorsun ey Âmir, sen nasılsın?

O da kendinde değildi; bağ ve bahçelerden bahisler açıyor, dünya gözüyle Mekke'yi göremeden ölümle tanıştığından bahse-

diyordu. Sanki dünya ve dünyalıları bir kenara bırakmış, ukbânın engin yamaçlarında cennetleri temaşaya durmuşlardı. Döndü ve:

– Vallahi, Âmir de ne dediğinin farkında değil, dedi.

Hem babası Hazreti Ebû Bekir'den, hem de onun yanından ayrılmayan can dostu Âmir İbn-i Füheyre'den cevap alamayan Âişe Annemiz, ardından bir ümit deyip Hazreti Bilâl'e yöneldi. Ne de olsa yılların çileli sahâbisi Hazreti Bilâl'i unutmak olmazdı. Ancak, onun hali, öncekilerden daha çetin gözüküyordu; hummanın şiddetinden yere uzanmış, başını zoraki kaldırmaya çalışıyor ve kendi kendine bir şeyler söyleniyordu. Biraz dikkat kesilince, şunları terennüm ettiğine şahit oldu:

– Ah ne olur! Acaba imkânım olur mu? Etrafımda izhir ve celîl otlarının kokusunu alarak Mekke vadilerinde bir gece olsun sabahlayabilir miyim? Acaba bir gün olsun Mecenne suyuna uğrayıp içmek nasip olur mu? Şâme ve Tafîl dağlarına nazar etme fırsatı bulup hasret giderebilir miyim?

Anlaşılan hastalığına bir de gurbetin gamı eklenen Hazreti Bilâl de Mekke hasretinden yanıp tutuşuyordu.

Hüzün dolu bir manzaraydı; belli ki dağ ve taşında hatıraları olan bir beldenin, kendi memleketlerinin hasreti kavuruyordu yüreklerini. Dağlarındaki hava, çiçeklerindeki koku, pınarlarındaki serinlik ve hatta otlarındaki sadelik bile burunlarında tüter olmuş, vatan toprağına duyulan özlem yüreklerini yakmıştı. Belli ki üçünün de birbirinden farkı yoktu. Dâussıla, yüreklerinde kalıcı izler bırakmış, yeni yerleştikleri şehirdeki bu hastalık da, işin tuzu biberi oluvermişti!

Onları böyle görüp de sözlerine şahit olan Âişe Validemiz, hüzünle yanlarından ayrıldı. Görüp duyduklarına duyarsız kalamazdı ve gelip durumu Efendimiz'e haber verdi. Zira bugüne kadar her meselenin hallini O'nda (sallallahu aleyhi ve sellem) görmüş ve

çözümünü de O'ndan almışlardı. İçinde bulundukları hâli tasvir ettikten sonra şöyle dedi:

– Sanki onlar, şiddetli ateşten akıllarını kaybetmiş gibiler ve farkına bile varmadan kendi kendilerine konuşuyorlar!

Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) de, çok üzülmüştü; ellerini semaya kaldırdı ve önce, insanları öz vatanlarından koparan ve Muhacirlerin bu hâle gelmesine sebep olanlar için:

– Allahım, dedi. "Utbe İbn-i Rabîa'yı, Şeybe İbn-i Rabîa'yı ve Ümeyye İbn-i Halef'i Sana havale ediyorum; onlar, nasıl ki bizi, kendi memleketimizden çıkarıp da bu vebalı yere gelmeye zorlamışlarsa Sen de onların hakkından gel!"

Bu, işin bir yanıydı. Sonra da döndü ve ümmeti için istemeye başladı; şöyle diyordu:

– Allahım! En az Mekke'yi sevdirdiğin kadar veya daha fazlasıyla bize Medine'yi de sevdir! Bu beldeyi sıhhat yurdu yap ve ölçü ile tartılarına bereket ihsan et! Sonra da bu hastalığını al ve *Cuhfe* taraflarına doğru savuruver!'[49]

Allah'ın en sevgili kulu, O'ndan bir şey ister de Allah (celle celâluhu) O'nun (sallallahu aleyhi ve sellem) bu isteğini kabul etmez miydi? O gece bir rüya gördü Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem); saçı-başı dağınık siyah bir kadın, Medine'den çıkıp Cuhfe'ye doğru gidiyordu. Belli ki, Medine'deki bu hastalık, bundan böyle şehri terk edecek ve Cuhfe taraflarını vatan edinecekti. Zaten o günden sonra bir daha Muhacirler, şiddetli ateş yüzü görmeyecek ve Medine'yle ilgili herhangi bir problemle karşılaşmayacaklardı. Bundan sonra Medine, Ensâr ve Muhâcirûn için medeniyete beşiklik edecek yepyeni bir zemin demekti. Nebevî duanın bereketiyle Medîne, sâkinleri için bundan böyle gerçek bir vatandı.[50]

---

[49] Buhârî, *Fedâilü'l-Medine* 11, *Fedâilü's-Sahabe* 75, *Merda* 8; Müslim, *Hac* 480; Muvatta, *Cami* 4

[50] Bkz.: Buhârî, *Fedâilü'l-Medine* 11, *Fedâilü's-Sahabe* 75, *Merda* 8, 22; Müslim, *Hac* 480; Muvatta, *Cami* 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/221

İzdivaç

Diğer aile fertleriyle beraber Medine'ye hicret eden Âişe Validemiz, tabii olarak babasının evine yerleşmişti. Bu ev, Beni'l-Hâris İbni'l-Hazrec mahallesinde bulunuyordu.[51] Zaten bu sıralarda Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de, Hâlid İbn-i Zeyd Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evinde misafir kalıyordu.

Bu sıralarda Âişe Validemiz de hastalanmıştı. Zaten zayıf bir bünyesi vardı ve anlaşılan, hem yol meşakkati hem de Medine'nin şartları ona ağır gelmiş, kendisini yatağa düşürmüştü. Hatta bu sebeple daha da zayıflamış, saçları bile dökülmeye başlamıştı. Anne Ümmü Rûmân, kızını bir an önce eski sağlığına kavuşturabilmek için çırpınırcasına elinden gelen her şeyi yapıyordu. Bu sıralarda iyileşip ayağa kalkan baba Hazreti Ebû Bekir ise gözü önünde eriyip mum gibi solan kızının yanına gelip şefkatle başını okşuyor ve bir an önce sağlığına kavuşması için Rabb-i Rahîmi'nden şifa talep ediyordu.

Hastalıkla geçen bir aydan sonra Âişe Validemiz de iyileşmeye başlamış, hatta annesi Ümmü Rûmân'ın gösterdiği özel ilgi sebebiyle bir miktar da kilo almıştı.[52]

Bu sırada Mescid-i Nebevî inşa edilmiş ve Medine'de, onun etrafında şekillenen yeni bir medeniyet teşekkül etmeye başlamıştı. Mekke'de Kur'ân'a hasret kalan kulaklar, Medine semalarından yükselen beş vakit ezan sesiyle uyanıyor ve insanlar, ilâhî kelâmı terennüm etmede âdeta birbirleriyle yarışıyordu.

Beri tarafta, Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) Cibril-i Emîn gelmiş, Âişe Validemiz'i kastederek:

---

[51] Buhârî, *Fedâilü's-Sahabe* 73 (3681); Ebû Dâvûd, *Edeb* 63 (4937); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/210; Dârimî, *Sünen* 2/212 (2261)

[52] Bkz.: Buhârî, *Fedâilü's-Sahabe* 73 (3681); İbn Mâce, *Nikâh* 13 (1876); Ebû Dâvûd, *Edeb* 63

– Onu nikâhına al; çünkü o senin ehlindir, mesajını getirmişti.

Çok geçmeden huzura Hazreti Ebû Bekir de geldi:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Ehlinle aynı çatı altında olmanıza mâni olan bir şey mi var?"

– Sadâk, diye cevapladı Efendiler Efendisi. Bizzat geline verilmesi gereken maddî imkânı ifade ediyordu sadâk. Belli ki Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), uygulamalarıyla da ümmetine yol gösteriyordu. Bu uygulamaları gören sahabe, zevcenin hak ettiği karşılık kendisine verilmeden önce izdivacın söz konusu olmayacağını anlıyor, o güne kadar hiçe sayılan kadın hakları konusunda bir adım daha mesafe alıyordu.

Ancak Hazreti Ebû Bekir için bunun ne önemi vardı! Allah Resûlü gibi bir değer, hangi madde ile kıyaslanabilirdi? Hemen devreye girdi ve Efendimiz'e, Âişe Validemiz'in mehri olarak gerekli olan bedeli takdim etti.[53] Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de, hiç bekletmeden onu Âişe Validemiz'e gönderdi. Belli ki bu davranışıyla da ümmetine ders veriyordu; zira o güne kadar kadın, mehir dâhil her türlü haktan mahrum bırakılıyor, üstelik mehir olarak damat tarafından verilen bedel kız babasının tasarrufunda tutuluyordu. Her gün yeni bir uygulamayla toplumda yerleşmiş yanlışlıklar, uygulamalı olarak ortadan kaldırılıyor ve yerine kalıcı bir yol tayin ediliyordu![54]

---

53 O gün Hazreti Ebû Bekir'in (radıyallahu anh) takdim ettiği miktar, on iki buçuk ukiyye idi. Âişe Validemiz'in mehri konusunda da farklı bilgiler vardır. Bazıları onun, 50 dirhem değerinde bir ev olduğunu söylerken (bkz.: İbn Mâce, *Nikâh* 17; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 1/146; İbn Ca'd, *Müsned* 1/301; Müslim, *Nikâh* 78 (1426); Hâkim, *Müstedrek* 4/5; İbn Sa'd, *Tabakât* 8/59, 161) diğer bazıları da bu miktarın, dört yüz dirhem (bkz.: İbn Hişâm, *Sîre* 6/57) olduğunu ifade etmektedirler. Muhtemelen bu ihtilaf, nakit olarak takdim edilen ile ev olarak inşâ edilen iki alternatiften kaynaklanmaktadır.

54 Bkz.: Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/25 (60); İbn Abdilberr, *İstîâb* 4/1937; İbn Sa'd, *Tabakât* 8/63

Hazreti Ebû Bekir'in (radıyallahu anh) yapacakları bitmemişti; yine kendi imkânlarını ortaya koyarak Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) için mescidin yanında bir göz evin inşâ edilmesine de ön ayak oldu.

Derken Âişe Validemiz için Mescid-i Nebevî'nin hemen bitişiğine küçücük bir odacık yapıldı. Küçücüktü; ayağa kalktığında Resûlullah'ın başı tavana değecek gibi oluyor, istirahat için Annemiz yatağına uzandığında geriye, secde edecek kadar bile bir yer kalmıyordu. Fizikî şartları itibarıyla böylesine dar ve basık bir yapısı vardı; ancak bu oda, dünyayı aydınlatacak ve insanlığı ilim adına besleyecek bir vüs'atteydi ve bundan böyle geleceği inşâ edecek bir medeniyete beşiklik edecekti.

Aynı zamanda bu, Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evinde yedi aydır devam eden misafirliğin de sona ermesi anlamına geliyordu.

Hicretin üzerinden sekiz ay geçmişti.[55] Aylardan Şevvâl idi. Bu evlilikte Şevvâl ayının tercihi de ayrıca mânidardı; zira o gün bazı insanlar, Şevvâl ayında kıyılan nikâhların sağlıklı olmayacağını düşünüyor, karı koca arasında huzursuzluğun baş göstereceğine inanıyor ve dolayısıyla da bu evliliklerin devam etmeyeceği sonucuna varıyordu. Onlara göre bu, iki bayram arasında kıyılan nikâh demekti ve başlı başına bir uğursuzluktu. Gerekçeleri ise yıllar önce baş gösteren ve birçok insanın ölümüne sebep olan tâun idi. Onlara göre bu tâunun sebebi de Şevvâl ayında yapılan evliliklerdi ve başlarına yeniden böyle bir sıkıntı açmamak için özellikle bu ayda nikâh kıymaktan uzak duruyorlardı![56]

---

55 Bazı rivayetlerde bu nikâhın, hicretin ikinci yılında ve Bedir sonrasında gerçekleştiği de ifade edilmektedir. Bkz.: Tirmizî, *Nikâh* 9 (1093); Aynî, *Umdetü'l-Kârî* 1/45

56 İbn Sa'd, *Tabakât* 8/60, 61. Bunun içindir ki Âişe Annemiz, hâlâ kalıntıları devam etmekte olan bu anlayışın tamamen toplumdan sökülüp atılabilmesi için gençlerin Şevvâl ayında evlendirilmelerini teşvik ediyor ve kendi mutluluğunu nazara vererek kimsenin endişe duymaması gerektiğini ifade ediyordu. Bkz.: Müslim, *Nikâh* 73 (1423); Tirmizî, *Nikâh* 9 (1093); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/206 (25757); İbn Mâce, *Nikâh* 53 (1990)

İşte Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), toplumun hemen her kesimini etkisi altına almış bulunan bu yanlış telakkiyi şimdi bizzat ve fiilî olarak tedavi etmek üzereydi. Herkesin gözü önünde bir nikâh gerçekleşiyordu. Hem de Âişe Validemiz'in üzerine basa basa anlatacağı üzere bir nikâh. Zira yıllar sonra Âişe Annemiz, Câhiliyye döneminden kalma bu yanlış telakkiye bir darbe daha indirmek için nikâhların Şevvâl ayında kıyılmasını teşvik edecek ve bunu teyit için şunları söyleyecekti:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), benimle Şevvâl ayında nişanlandı ve yine Şevvâl ayında nikâh kıydı; söyler misiniz, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) nezdinde hangi hanımı, muhabbet yönüyle benden daha öndedir![57]

Ve derken bir gün, Ümmü Rûmân[58] yola düşecek ve arkadaşlarıyla birlikte olup bitenlerden habersiz olan kızı Âişe Validemiz'in elinden tutarak Ensâr kadınlarının toplandığı meclise getirecekti. Bu sırada bile Annemiz, hâlâ olup biteceklerden habersizdi. O kadar hızlı adımlarla yürüyorlardı ki nefes nefese kalmışlardı. Dünyanın en bahtiyar gelin adayını gören ve ardından gıpta ile bakan her bir Ensâr kadını:

– Hayır ve bereketi bol, saadeti de ziyâde olsun, diyordu. Her birisinde ayrı bir telaş nümâyândı; Annemiz'i zifâfa hazırlayacak ve böylelikle Medine'de, dünyanın en bahtiyar yuvası kurulmuş olacaktı.[59]

Duhâ vaktiydi. Yanında Esmâ Bint-i Yezîd gibi arkadaşları olduğu halde risâlet mektebine ilk adımını atıyordu. Her şey bam-

---

57 Müslim, *Nikâh* 73 (1423)

58 Arkadaşlarıyla birlikte iken onu alıp da zifâfa hazırlayanın, Ensâr'dan Ümmü Atıyye olduğu da ifade edilmektedir. Bkz.: İbn Sa'd, *Tabakât* 8/59

59 Bkz.: Buhârî, *Fedâilü's-Sahabe* 73 (3681); Müslim, *Nikâh* 69 (1422); Ebû Dâvûd, *Edeb* 63 (4933); İbn Mâce, *Nikâh* 13 (1876); Dârimî, *Nikâh* 56 (2261); İbn Sa'd, *Tabakât* 8/58; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/25

başkaydı ve o güne kısmen de olsa korku ve endişe duyarak giren Annemiz'in, huzur-u risâlete girer girmez ayrı bir sükûn yaşadığı görülüyordu.[60] Yanına girdiğinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ona, bir kâse süt ikram etmişti. Zaten yanında başka da bir şey yoktu. Fıtratın Peygamberi (sallallahu aleyhi ve sellem), belli ki onu da fıtrî olana davet ediyordu. Zira yıllar öncesinde Cibrîl-i Emîn O'na da (sallallahu aleyhi ve sellem) böyle bir süt takdim etmiş, tercihini sütten yana kullanınca da, fıtratı tercih ettiğini haber vermişti.[61] Anlaşılan sütün yeri başkaydı ve ifade ettiği mana da derindi.

Önce çekinmişti; utancından başını eğmiş, Resûlullah'ın kamer misal yüzüne bakmaya cesaret edemiyordu. Arkadaşları devreye girdi ve:

– Resûlullah'ın elinden onu al ve sakın onu geri çevirme, dediler. Bunun üzerine Annemiz, Allah'ın en sevgili kulunun elinden onu aldı ve içmeye başladı. Habîb-i Kibriyâ Hazretleri:

– Arkadaşlarına da ver, buyurdular. Ancak bunu duyunca onlar:

– İştahımız yok, demek suretiyle işin içinden sıyrılmak istemişlerdi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yeniden devreye girdi ve:

– Açlık ve yalan, aynı yerde bir araya gelmez, buyurdu. Bunu duyan Hazreti Esmâ:

– Yâ Resûlallah, dedi. "İştahı olduğu halde bizden birisi, '*İştahım yok!*' dediğinde, bu da yalan sayılır mı?"

Her hâlinde hikmet nümâyân olan Habîb-i Kibriyâ Hazretleri:

– Evet, buyurdu. "Yalan, yalan olarak kayda geçtiği gibi yalancık da yalancık olarak kaydedilir!"[62]

---

60 Bkz.: Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 9/227

61 Bkz.: Müslim, *İman*, 259; Ebû Ya'lâ, *Müsned* 6/216

62 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/438 (27511); 6/458 (27632); 6/459 (27639); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 1/142; 4/50; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 24/155; İbn Ebi'd-Dünya, *Mekârimi'l-Ahlâk* 1/54 (149)

Âlâyiş ve gösterişten uzak ve olabildiğince sade bir velîmeyle nikâh tamamlanmış oluyordu. Annemiz'in ifadeleriyle o gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ne bir deve ne de koyun kesmişti; zaman zaman olduğu gibi o gün de Hazrec'in lideri Sa'd İbn-i Ubâde saâdet hanesine yiyecek getirmiş ve bu, aynı zamanda Allah Resûlü'nün velîmesi olmuştu.[63]

Bundan böyle saâdet hanesinde, ümmetin muttali olmadığı zamanları da görüp Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'ni yakından takip ederek insanlık adına hükümler çıkaracak müthiş bir ufuk, gelişmeleri kendi haline bırakmayan müdakkik bir fıtrat, hâdiselerin peşinden koşup kavrayan üstün bir zekâ ve görüp duyduklarını başkalarına anlatmada müthiş bir beyan gücü vardı. Böylelikle Allah (celle celâluhu), bütün insanlığa rehber olarak gönderdiği Habîb-i Ekrem'ini, bir de böyle bir kabiliyetle yakın takibe aldıracak ve ümmet için, bilhassa aile hayatı ve kadınlık âleminin gizli kalması muhtemel yönleriyle ilgili yeni açılımlara kapı aralayacaktı. Zira O (sallallahu aleyhi ve sellem), kadın erkek herkesin peygamberi ve yine her bir ferdin, arkasından gitmesi gereken Rehber-i Ekmel idi.

Evlilik Sonrası Babasının Tavrı

Bundan böyle Âişe Validemiz, Allah Resûlü'nün zevcesi ve mü'minlerin de annesiydi. Gelen âyet-i kerîmede Allah (celle celâluhu), bunu nazara veriyor ve peygamber hanesine girme bahtiyarlığına erenler için böyle bir imtiyazdan bahsediyordu. Bu pâye, hakkı verilemediği takdirde büyük riskler ihtiva eden bir meziyetti ve ortaya konulan gayretler neticesinde elde edilecek sevaplar katlanarak geleceği gibi hakkı verilemeyen ve kusur olarak nitelenecek muhtemel yanlışlıklar da, günah da iki misli olarak hesaba geçecekti.[64] Ancak Ezvâc-ı Tâhirât annelerimizin hiçbiri, bu me-

---

63 Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/210; Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 30

64 Bkz.: Ahzâb, 33/30

ziyetin hakkını verememe durumunda kalmayacak, her biri alınlarının akıyla bu dünyaya veda edip ebedî âleme yürüyeceklerdi.

Hazreti Ebû Bekir için de durum farklı değildi. Evet, Âişe Validemiz'in babası idi; ancak bundan böyle Hazreti Ebû Bekir de ona saygı duyacak ve kızı bile olsa Annemiz'i 'Anne' olarak tanıyacaktı. Muamelelerinde de hep bu prensibe bağlı kalacak ve ona, öz annesinden daha fazla hürmet duyacaktı. Yanına girerken mutlaka izin alacak, huzurunda konuşurken de saygıda kusur etmeyecekti.

İfk hâdisesi münasebetiyle Mistâh İbn-i Üsâse'nin, kızı ve mü'minlerin annesi Âişe Vâlidemiz hakkında olumsuz kanaat belirttiği kulağına gelince, duydukları karşısında üzülen ve hamiyet-i diniyesinden dolayı hassasiyet gösteren Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), o güne kadar yardım maksadıyla Hazreti Mistâh'a ödediği nafakasını kesmişti. Çok geçmeden, her türlü durumda ihtiyaç sahiplerine infak etmenin daha uygun olacağını, hataların görmezden gelinerek insanları affetmenin, aynı zamanda ilâhî affa çıkarılmış en büyük davetiye olduğunu bildiren[65] âyetler gelince hemen tavrını değiştirdi, istiğfarda bulundu ve:

– Vallahi ben, elbette Allah'ın beni affetmesini isterim, dedi. Ardından da yeniden Hazreti Mistâh'a nafakasını vermeye başladı. Kendi kendine de şu sözü vermişti:

– Allah'a yemin olsun ki, hiç aksatmadan bunu ona vermeye devam edeceğim![66]

Yaşadığı Evin Fizikî Şartları

Elbette Âişe Annemiz, yüksek ve geniş saraylarda yaşamıyordu. Onun yaşadığı mekân, sadece ihtiyacını karşılayacak mahiyet-

---

65 Bkz.: Nûr, 24/22

66 Buhârî, *Şehadât* 15 (2518), *Eyman* 17; Müslim, *Tevbe* 56 (2770); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/194, 197

te küçücük bir odaydı. Mescid-i Nebevî'nin doğusunda yer alan bu mekânın kapısı, batı tarafından yine Mescid-i Nebevî cihetine açılıyordu. Bu yönüyle mescid, Annemiz'in hücresinin neredeyse avlusu gibi duruyordu. O kadar ki, özellikle Ramazan ayı gelip de Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) mescitte i'tikâf yaptığı dönemlerde Annemiz, hücresinden uzanıp Allah Resûlü'nün saçını tarar,[67] bazen de oradan elini uzatarak kendisinden istediği bir şeyi hiç vakit kaybetmeden Resûlulah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) ulaştırırdı.

Yaşadığı odacığın, altı veya yedi zira' uzunluğunda olan duvarları toprakla sıvanmıştı. Ayağa kalkan herkesin elini değdirebileceği tavanı, hurma lifleriyle kaplıydı. Yağmur suyunu geçirmemesi için çatısı yünle kaplanmıştı. Sâc veya Ar'ar denilen ağaçtan yapılmış tek kanatlı bir kapısı vardı ve bu kapı, hayatı boyunca hiç kimseye ve hiçbir zaman kapalı kalmamıştı.[68]

O hücrenin genişliğini anlatmak için Annemiz bir gün şunları anlatmıştı:

– Benim uyuduğum sıralarda şayet Resûlullah namaza durmuşsa secdeye gideceği zaman eliyle ayaklarıma dokunur, ben de onları toplardım ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ancak o zaman secdeye gidebilirdi![69]

Diğer annelerimizin yaşadığı hücre de Âişe Validemiz'inkinden farklı değildi. Bir farkla ki onların kapıları Mescid-i Nebevî cihetine değil, dışarıya açılıyordu. Onların yaşadığı mekânın sadeliğini tarif ederken Hazreti Hasan şunları söyleyecekti:

– Hazreti Osmân'ın hilâfeti döneminde Resûlullah'ın zevcele-

---

67 Buhârî, *İ'tikâf* 4 (1926); Müslim, *Hayz* 6 (297); Ebû Dâvûd, *Sıyâm* 78 (2467, 2469); Tirmizî, *Savm* 80 (804)

68 Bkz.: Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/272 (776); Semhûdî, *Hulâsatü'l-Vefâ* 1/458

69 Buhârî, *Salât* 21 (375); Müslim, *Salât* 268 (512); Nesâî, *Tahâret* 120 (166-168); Ebû Dâvûd, *Salât* 112 (712). O ev şimdi, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hazreti Ebû Bekir ve Hazreti Ömer'in bedenlerini misafir etmektedir. Başka bir deyişle o ev, ancak üç bedeni yan yana alacak kadar bir genişliğe sahipti.

rini evlerinde ziyarete gidiyordum ve elimi azıcık yukarıya kaldırdığımda onların hepsinin de tavanına dokunabiliyordum.[70]

Mescid-i Nebevî'nin genişletilme ihtiyacının olduğu bir dönemde bu hücrelerin de yıkılması gündeme geldiğinde, halife Velîd İbn-i Abdülmelik'in karşısına çıkan Tâbiîn'in önde gelen imamı Saîd İbn-i Müseyyeb şunları söyleyecekti:

– Keşke bu hücreleri yıkmasan ve insanlar mevcutla iktifa etseler! Zira yarınki nesiller, dünya hazinelerinin anahtarları elinde olduğu halde Allah'ın Nebi'sinin nasıl bir hayata razı olduğunu görmüş olurlar![71]

İşte bu hücrenin içinde bir sedir, bir hasır, içi lifle doldurulmuş deriden bir yastık, askıda duran bir deri, bir kırba, su ve hurma koymak için bir kova ve su içmek için de bir kâse vardı.[72]

Kıyâmet'e kadar dünyayı aydınlatacak olan bu nûr kaynağı evde, geceleri aydın kılacak bir lamba bile yoktu. Bunu ifade etmek için bir gün Annemiz şöyle diyecekti:

– Resûlullah zamanında kırk gece geçirirdik de o evde ne bir kandil ne de kandile benzer başka bir şey yanardı.[73]

Zira o gün kandillerde kullanılan yağ, aynı zamanda yemek için katık olarak kullanılırdı. Bir başka ifadeyle yiyecek imkânının bulunmadığı dönemlerde bu değeri aydınlatmada kullanmak akıl kârı değildi. Annemiz, bunu şöyle ifade etmektedir:

– Şayet o gün biz, lamba yağına mâlik olmuş olsaydık, onu yemekte kullanırdık![74]

---

70 İbn Sa'd, *Tabakât* 1/506; Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 31

71 İbn Sa'd, *Tabakât* 1/500, 8/167; Suyuti, *ed-Dürru'l-mensûr* 7/554. Ayrıca bkz: Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 32

72 Buhârî, *Libâs* 31 (5505), *Savm* 59 (1879), *Rikâk* 17 (6091); Müslim, *Libâs* 37, 38 (2082); Tirmizî, *Libâs* 27

73 Tayâlisî, *Müsned* 207 (1472); Buhârî, *Hîbe* 1 (2428); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/71 (24465); Beyhakî, *Sünen* 6/169 (11722); İshâk b. Râhûye, *Müsned* 2/328 (851)

74 Hâris b. Ebî Üsâme, *Müsnedü'l-Hâris* 2/996; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 8/360 (8872); İshâk b. Râhûye, *Müsned* 3/1000

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanından ayrıldığından endişe ettiği bazı gecelerde Annemiz'in, odayı eliyle yoklaması da aynı hususu destekler mahiyettedir.[75]

Ev halkının durumu da evin konumuyla paralellik arz ediyordu. Zira yine Annemiz'in anlattığına göre bu evde yaşayan Âl-i Muhammed, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Rabbine mülâki olacağı âna kadar üç gün üst üste asla buğday ekmeğiyle karnını doyurmamıştı.[76] Çoğu zaman bir ay geçerdi de, ne bir ekmek yiyebilirler ne ocaklarında bir tencere kaynar ve ne de bacalarında duman tüterdi.[77] Bazen üç hilal görürler ve bu süre içinde sadece ancak hurma ve Zemzem ile karınlarını doyurabilirlerdi.[78]

Yiyecek bulduklarında ise sofraya beraber oturur ve aynı tabaktan yerlerdi. Bazen bu sofrada kendilerine başka bir yakınları eşlik eder, yiyeceklerini onlarla da paylaşırlardı. Hicâb âyeti gelmeden önceki zamanlardan birisinde böyle bir hatırasını anlatırken Annemiz, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile aynı tabaktan yemek yediklerini, yanlarına gelen Hazreti Ömer'i de Allah Resûlü'nün bu yemeğe davet ettiğini ifade etmektedir.[79]

---

75 Bkz.: Nesâî, *Işretü'n-Nisâ* 7, 73

76 Bkz.: Buhârî, *Et'ıme* 73 (5059); Müslim, *Zühd* 20 (2970); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/277 (26410); İbn Mâce, *Et'ıme* 48 (3343)

77 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/217 (25867); Tayâlisî, *Müsned* 207; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 8/360 (8872)

78 Bkz.: Buhârî, *Rikâk* 17 (6094); *Hîbe* 1 (2428); Tayâlisî, *Müsned* 207 (1472); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/71 (24465); Beyhakî, *Sünen* 6/169 (11722); İshâk b. Râhûye, *Müsned* 2/328 (851) Bu durumu bize intikal ettiren bizzat Âişe Validemiz'dir. Bir gün yeğeni Hazreti Urve'ye, "Biz, hilâle bakardık ve ilk hilâlden sonra ikincisi, ondan sonra da üçüncüsü gelirdi ve yine de Resûlullah'ın ocağında ateş yanmazdı!" demişti. Bunun üzerine Hazreti Urve ona, "Peki, ne yer ve ne ile geçinirdiniz?" diye sorduğunda ona, "İki siyah; hurma ve su (Zemzem)" cevabını vermişti. Bkz.: Buhârî, *Rikâk* 17 (6094); *Hîbe* 1 (2428); Müslim, *Zühd ve Rikâk* 28 (2972)

79 Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/362 (10539; Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 7/93; Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr* 1/149 (227); *el-Mu'cemü'l-evsat* 3/212 (2947); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 6/435 (11419)

Şu da bir gerçek ki saâdet hânesinin bu hâlinde hiç değişiklik olmadı; ne daha sonraki dönemlerde elde edilen ganimetler ne de sevenlerinin ardı ardına göndermek istediği hediyeler O'nun (sallallahu aleyhi ve sellem) bu sâdeliğini değiştirebildi! Dünya ve ukbânın arasındaki incecik perdenin öbür tarafına geçerken de O (sallallahu aleyhi ve sellem), dünyayı şereflendirdiği günkü gibi dupduru ve sâdelerden de sâdeydi!

Resûlullah'ın Hakk'a yürüdüğü günkü ev hâlini Annemiz, şu cümlelerle anlatır:

– Resûlullah'ın vefat ettiği gün yiyecek olarak benim evimde, rafımda bulunan azıcık arpadan başka bir şey yoktu. O gün, ondan yemek suretiyle birazcık ayağa kalkabildim. Daha sonra onun ne kadar olduğunu ölçünce o da tükendi![80]

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte yaşadıkları hayatın şartları bu denli çetin olmakla birlikte Annemiz'in, Efendiler Efendisi'nin irtihalinden sonra tercih ettiği yarım asırlık hayat tarzı da bundan farklı değildi; eline geçen her türlü imkânı başkalarına dağıtır ve çoğu zaman yine Zemzem ve hurma ile iktifa etmeyi tercih ederdi. Bunu ifade sadedinde bir gün şunu söyleyecekti:

– Ben, Resûlullah'tan sonra da doyacak kadar hiç yemedim![81]

Çünkü o, Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) görüp duyduklarını tatbik ediyordu. Bir gün Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

– Ey Âişe, buyurmuştu. "Yarım hurma bile olsa onunla Cehennem arasına perde gerip kendini korumaya çalış; çünkü o, açı doyurduğu gibi o gün de büyük bir ihtiyacı giderir!"[82]

Yanına, her hâlinden muhtaç olduğu anlaşılan fakir birisi gel-

---

80 Buhârî, *Hums* 3 (2930); Müslim, *Zühd ve Rikâk* 27 (2973); Tirmizî, *Kıyamet ve Rekâik* 31 (2467)

81 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 2/46; Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 38

82 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/79 (24545); Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb* 2/6 (1278)

miş ve Annemiz de (radıyallahu anhâ) ona, elinde avucunda ne varsa tasaddukta bulunmuştu. Az sonra, tasaddukta bulunduğu bu kişinin geri çağrılmasını talep etti. Bu sırada Habîb-i Kibriyâ Hazretleri de onu takip ediyordu ve fakiri geri çağırma arzusunu görür görmez devreye girerek ona şu nasihatte bulundu:

– Yaptığın iyiliğin arkasını takip edip sayma ki yarın sana da aynı muamele yapılmasın![83]

Başka bir gün Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Allahım! Beni miskin olarak yaşat, miskin olarak canımı al ve Kıyâmet Günü'nde beni miskinler arasında haşret, diye dua ederken duymuştu. Hemen sordu:

– Niçin yâ Resûlallah?

Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin cevabı şu şekildeydi:

– Çünkü onlar, zenginlerinden kırk bilmem ne kadar yıl önce Cennet'e girecekler! Ey Âişe! Yoksul ve muhtaç kimseleri sen de sev ve onları hep yakınında tut! Zira Allah da (celle celâluhu), Kıyâmet Günü seni kurbiyetiyle serfirâz kılar![84]

Bir gün Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) Âişe Validemiz'in yanına girmiş ve elinde gümüşten yüzükler görmüştü. Hemen:

– Bunlar da ne ey Âişe, diye sordu. Gördüklerinden hoşlanmadığı, daha sorusundan belliydi. Cevap vermemek olmazdı ve:

– Onları Senin için süsleneyim diye yaptım yâ Resûlallah, dedi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) aynı ciddiyetle tekrar sordu:

– Peki, onların zekâtını edâ ettin mi?

Olduğu yerde donakaldı. Zira değer itibarıyla küçük bir meblağ ifade eden bu yüzüklerin zekâtının olmayacağını biliyordu. Zira başka bir zaman O'ndan (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Sikkesiz beş gümüş paradan (verık) az olan malda zekât

83 İbn Hibbân, *Sahîh* 8/151; Beyhakî, *Sünen* 2/38 (3436)

84 Tirmizî, *Zühd* 37 (2352); Beyhakî, *Sünen* 7/12 (12931)

yoktur,[85] cümlesini duymuştu. O an için parmağındaki yüzükler bu değerin çok daha altında kalıyordu. Belli ki ortada başka bir durum vardı ve yakında olmanın bedeli daha farklıydı; yüreği yanarcasına:

– Hayır, diye cevapladı.

Yakınlığın hakkını vererek yanındakilerin de kendisi gibi zâhidâne bir hayat sürmesini arzu eden Habîb-i Ekrem Hazretleri, bunun üzerine can yoldaşına şöyle seslendi:

– Cehennem olarak bu sana yeter![86]

Yüreğini titretip aklını başından alan bir cümleydi bu ve bugünden sonra Âişe Annemiz, bu kadarcık bile olsa dünya metaını elinde tutmayacak, yarını düşünmeden elde ettiği her şeyi muhtaçlara dağıtacaktı. Dünya ve âhiret itibarıyla en büyük sermayesi, Allah Resûlü'ne yakınlığıydı ve onun gibi akıllı birisinin, bu sermayeyi kaybetmesi düşünülemezdi. Zira başka bir gün Habîb-i Kibriyâ Hazretleri ona:

– Şayet Bana kavuşmayı murâd ediyorsan, dünyadan nasibin sadece bir yolcu gibi olsun! Aynı zamanda zenginlerle oturup kalkmaktan da uzak dur ve kullanılamaz hâle gelinceye kadar elbiseni değiştirmeyi düşünme, diye vasiyet etmişti.[87]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) denge insanıydı ve dünya ile âhiret arasındaki hassas dengeyi en iyi ayarlayıp yaşayan da şüphesiz O (sallallahu aleyhi ve sellem) idi. O'na gelen mesajda Allah (celle celâluhu), eldeki imkânlarla hep âhiret yurdunun peşinde olmak gerektiğini hatırlatıyor, bunu yaparken dünyadan da nasipsiz kalmamayı tavsiye ediyordu.[88] Hâlbuki insan fıtratında, doyma bilmeyen bir hırs

---

85 Buhârî, *Zekât* 31,41 (1378, 1390); Müslim, *Zekât* 6 (980)

86 Ebû Dâvûd, *Zekât* 3 (1565); Hâkim, *Müstedrek* 1/547 (1437); Beyhakî, *Sünen* 4/139 (7338)

87 Bkz.: Tirmizî, *Libâs* 38 (1780); Hâkim, *Müstedrek* 4/347 (7867). Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) buradaki maksadı, muhtemelen şükrünü edâ etmeyen ve mücerred zenginliğini başkalarına üstünlük vesilesi olarak gören kimselerdi.

88 Bkz.: Kasas, 28/77

da vardı; insan, dünyalar onun olsa da bir türlü tatmin olmaz bir fıtratta yaratılmıştı. Ancak bu hırs, ebedî âlemi kazanmak için kullanılmalıydı ve âyetin de ifade ettiği gibi insan, âhiretten sarf-ı nazar ederek yüzünü bütünüyle dünyaya çevirmemeliydi. Habîb-i Kibriyâ Hazretleri bunu çok iyi biliyordu. Onun için hâne-i saâdetlerine gelir gelmez annelerimize döner ve onların da aynı hassasiyeti taşımaları için şunları tekrarlardı:

– Âdemoğlunun iki vâdi dolusu malı olsa bir üçüncüsünü ister; onun ağzını topraktan başka bir şey dolduramaz! Hâlbuki mal, namazı dosdoğru kılabilmek ve zekâtın hakkını eda edebilmek için vardır. Hiç şüphe yok ki tevbe edenlerin tevbesini de Allah kabul eder.[89]

Annelerimiz bu durumu asla problem olarak görmedikleri gibi Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri de, bu hususta onlara en küçük bir şey hissettirmiyordu. Hane-i saâdetlerine geldiği günlerde annelerimize:

– Evde yiyecek bir şey var mı, diye sorar, olmadığını öğrenince de:

– Ben oruçluyum, deyip kendini yine kulluğa salardı.[90]

Allah'ın en sevgili kulunun yaşadığı bu sıkıntıyı bazen, yiyecek ve içecek göndermek suretiyle Ensâr komşuları gidermeye çalışırdı.[91] Bu, Fahr-i Kâinat Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem), bilerek ve isteyerek tercih ettiği bir hayattı. Yani ortada, tamamen iradenin şekillendirdiği özel bir tercih söz konusuydu. Sahabenin yaptığı ise kendilerine düşen bir incelikti.

---

89 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/55, 5/218 (24321, 21956). Ayrıca bkz.: Buhârî, *Rikâk* 10 (6072); Müslim, *Zekât* 116 (1048); Tirmizî, *Zühd* 27 (2337)

90 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/49 (24266); İbn Hibbân, *Sahîh* 8/393 (3630); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 2/115 (2635); Ebû Ya'lâ, *Müsned* 8/72 (4596)

91 Bkz.: Buhârî, *Hîbe* 1 (2428); İbn Mâce, *Zühd* 10 (4145); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/244 (26119); 6/238 (26046); İbn Hibbân, *Sahîh* 14/287 (6372)

Sanki âhirete ait en küçük bir nimeti burada tüketmeme hassasiyeti gösteriyordu. Mesela içi lifle doldurulmuş bir yatağı vardı. Ensâr'dan bir hanım sahabe, bu durumu fark edince Âişe Validemiz'in yanına gelmiş ve içi yün dolu yeni bir yatak hediye etmişti. Hane-i saâdetlerine geldiğinde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) gözü bu yatağa ilişti ve hemen sordu:

– Bu da ne ey Âişe?

– Yâ Resûlallah! Ensâr'dan filan kadın evimize gelince Senin yatağına muttali oldu ve gidip bunu gönderdi, cevabını aldı. Hassasiyet güzeldi; ancak ondan daha güzel olan bir şey varsa o da, Allah'ın peygamberinin böyle bir döşeği tercih etmemesiydi. Onun için Annemiz'e döndü ve bu hayatı iradesiyle tercih ettiğini ifade sadedinde şunları söyledi:

– Onu geri gönder! Allah'a yemin olsun ki şayet Ben isteseydim Allah (celle celâluhu), dağları benim emrime verir ve onları altın ve gümüşe dönüştürürdü![92]

Kadınlar için ipek ve altın kullanmak helâl ve mübâh olduğu halde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), en yakınlarındaki insanların bu türlü nimetlerden istifadede daha temkinli olmalarını istiyor, aile efradının da dünya nimetlerine karşı mesafeli durmasını talep ediyordu. Bir gün Annemiz'in kollarında altından iki bilezik veya bu maksatla kullanılan bir süs eşyası görmüştü. Ona:

– Sana, bundan daha güzel olanı haber vereyim mi, dedi. "Bunu çıkarıp da gümüşten iki bileklik edinsen ve sonra da onları za'ferânla boyasan daha güzel olur![93]

Bunları destekler mahiyette Annemiz (radıyallahu anhâ), herkesi ilgilendiren genel bir mesajı şu ifadelerle aktarmaktadır:

---

92 Beyhakî, *Şuabu'l-İman* 2/173 (1468); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 6/141; Ayrıca bkz.: Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe* 2/501; Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 33

93 Nesâî, Zîne 39 (5143); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 5/436 (9444)

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bize beş şeyi yasaklamıştı: İpek giymek, altın takı kullanmak, altın ve gümüş kaplardan su içmek ve yolculuklar esnasında deve veya atların eğeri altına konulan içi yün veya ipek kırmızı kaplardan su içmek ve ibrişim giymek.

Bunları duyduktan sonra Allah Resûlü'ne:

– Yâ Resûlallah! Misk türü bir eşyayı bağlamak veya daha geniş manada herhangi bir şeyi raptetmekte kullanılan inceltilmiş altın da mı aynı hükümdedir, diye soran Annemiz'e Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) önce:

– Hayır, cevabını vermiş, ardından:

– Yine de sen, gümüş olanın peşinde ol ve hatta za'ferânla boyanmış olanı tercih et, demiştir.[94]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu tavsiyelerde bulunmakla kalmıyor, etrafındaki değişiklikleri de yakından takip ediyordu. Belli ki şahsı adına böylesine bir sadeliği tercih eden irade, en yakınındakilerde de farklı bir görüntünün olmasını istemiyor, onları dünya hayatına bağlayacak veya onu hatırlatacak unsurlardan uzak kalmalarını arzu ediyordu. Ordusuyla birlikte o günün en hâkim devleti Bizans'la buluşma yeri olan Tebûk'e gitmişti. O'nun (sallallahu aleyhi ve sellem) evde olmadığı bu günlerde Annemiz, üzerinde bazı tasvirler olan bir bez tedarik etmiş ve onu perde olarak evin bir köşesine asmıştı. Tebûk'ten dönüp de onu karşısında görür görmez Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tavrını ciddileştirdi ve:

– Bunu gözümün önünden hemen kaldır, buyurdu. "Bunu değiştir; zira eve girip de onu gördüğümde dünyayı hatırlıyorum!"[95] demişti.

---

94 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/228, 310 (25953, 26681), Ebû Ya'lâ, *Müsned* 8/223 (4789)

95 İbn Hibbân, *Sahîh* 2/447 (672) Ayrıca bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/229 (25963), Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 5/502 (9781); Ebû Ya'lâ, *Müsned* 7/369 (4403); İshâk b. Râhûye, *Müsned* 2/363 (903); Nesâî, *Zînet* 111 (5352) Bu ikazları

Hayber'den sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ezvâc-ı Tâhirât için yıllık seksen vesk[96] hurma ve yirmi vesk de arpa takdir etmişti.[97] Ancak Annelerimiz'in cömertliği ve bu saadet hanesine gelip gidenlerin çokluğu sebebiyle bu miktar da ihtiyaca cevap verecek kifâyette değildi.

Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin refîk-i a'lâya yükseldiği gün bu evde yarım kâse arpadan başka yiyecek hiçbir şey yoktu.[98] Onu da Annemiz (radıyallahu anhâ), karşılığında Allah Resûlü'nün zırhını rehin vermek suretiyle yahudi bir komşusundan almıştı.[99]

İşte dünyanın gelmiş geçmiş en mesut, en mutlu ve en bahtiyar insanı bu evde ve bu şartlar içinde yaşıyordu. Gerçek saâdet ve mutluluğun, sadece maddi imkânların yerinde olmasıyla doğru orantılı olmadığını gösteren bu sade hayat, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) irtihalinden sonra da aynı titizlik içinde devam edecekti; alan itibarıyla küçücük bu mekân, İslâm'ın geleceği adına büyük hizmet görmeye devam edecek ve bir tatlı su kaynağı gibi semtine uğrayanları besleyen ana damar hüviyeti kazanacaktı. Allah Resûlü'nün hayatta olduğu günlerdeki gibi bu günlerde de Âişe Validemiz, insanları akıl ve kalbleri yönüyle beslemede en öndeki yerini ihraz ediyor, Nübüvvet kürsüsünün yektâ muallimesi olarak gelecek nesillere yön veriyordu.

---

arasında, "Kıyâmet Günü Allah'ın huzurunda en şiddetli azâba dûçâr olacaklar, sanat adına O'nun yarattığı şeyi taklide çalışanlardır!" şeklinde bir tembihi de bulunmaktadır.

96 Bir vesk, 60 sa'; yani 62400 dirhemlik (165 litre) bir ölçü birimidir.

97 Buhârî, *Rikâk* 16 (6086); *Humus* 3 (2930); Müslim, *Zühd* 27 (2973); İbn Mâce, *Et'ıme* 49 (3345), Tirmizî, *Kıyamet* 31 (2467)

98 Buhârî, *Rikâk* 16 (6086); *Humus* 3 (2930); Müslim, *Zühd* 27 (2973); İbn Mâce, *Et'ıme* 49 (3345), Tirmizî, *Kıyamet* 31 (2467)

99 Buhârî, *Cihad* 88 (2759) Tirmizî, *Büyû'* 7 (1214); Nesâî, *Büyû'* 83 (4651); İbn Mâce, *Rehn* 1 (2438); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 1/236 (2109)

Süreklilik Arz Eden Sâdelik

Annemiz'in, geceleri de gündüzleri gibi aydındı; çoğunu namazla geçiriyor, gündüzlerini de hep oruçla tamamlıyordu. Duruşu çok netti; Allah Resûlü'nün vasiyeti üzere zühd ve takvânın inceliklerine riâyetten asla taviz vermiyordu. Tâbiîn'in önde gelenlerinden ve aynı zamanda Annemiz'in yakın talebelerinden Hazreti Kâsım gibi önemli kimseler onun, Kurban ve Ramazan Bayramları dışında senenin bütününde oruç tuttuğunu naklederler.[100]

Gelen her bir günü, geçmiş günleri nazara alarak istiğfar ve tevbe ile geçirir, geldiği noktayı dün ihraz edemediğinden dolayı da için için pişmanlık duyardı. Zira saâdet hanesinin Sultanı'nda hep bunu görmüş, yaşadığı ânın imkânlarını kullanarak her dâim terakki adına yol alınması gerektiğine yürekten inanmıştı.

Aynı zamanda ibâdet ü taat adına başladığı her bir ameli sonuna kadar devam ettirmeyi, vazgeçilmez bir borç bilirdi. Bu hususta çok kararlıydı; hiç kimse ve hiçbir güç, onu bu kararlılığından vazgeçiremezdi. Onun bu hassasiyetine muttali olanlardan bazıları, bunu garipseyip taaccüble karşıladıkları zaman şunları söylemişti:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında kılmaya başladığım nafile bir namazı, babam mezarından kalksa ve bana "Kılma!" dese ben yine bırakmam![101]

Kıt kanaat imkânlarla geçinir, eline geçenleri hiç bekletmez, muhtaçlara dağıtıverirdi. Bir gün Annemiz'in yanına, ziyaret maksadıyla Hazreti Câbir (radıyallahu anh) gelmişti. Bir aralık ağzından:

– Şu elbiseni değiştirsen, şeklinde bir ifade çıkıvermişti. Zira Annemiz'in o gün üzerinde olan elbise yıpranmış ve belli başlı

---

100 İbn-i Cevzî, *Sıfatü's-Safve* 2/31

101 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/138 (25122)

yerleri de yama ile kapatılmıştı. Annesi idi ve kendisi farklı düşünse de o, üzerine düşeni yapmak istemişti. Ancak Annemiz onun gibi düşünmüyordu ve dönüp Hazreti Câbir'e şunları söyledi:

– Bir gün Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bana, "Şayet Bana kavuşmayı murâd ediyorsan, kullanılamaz hâle gelmedikçe elbiseni değiştirme ve bir aylık yiyeceğinden fazlasını düşünüp de saklama gayretine girme!" tembihinde bulunmuştu. Şimdi ben, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) kavuşacağım âna kadar O'nun bana emrettiği çizgiyi hiç değiştirir miyim?[102]

Hatta o, bununla da kalmaz, fakir ve muhtaçların yürek yakan hallerine şahit olunca her şeyini verir, pazar değeri olan malını satar ve elde ettiği bedeli de onlara gönderirdi. Bunu yaparken de kendi ihtiyacının olup olmadığını düşünmez, doğrudan başkalarının sıkıntılarını gidermeyi hedeflerdi. Bir gün elinde avucunda ne varsa hepsini fakirlere dağıtmıştı ve yanında nakit olarak bir şey kalmamıştı. Buna rağmen o, eline geçirdiği ne varsa onları da alıp çarşı-pazara arz etti. Nihayet onlardan elde ettiği miktarı da hiç düşünmeden tasadduk etmişti. O kadar ki akşam olup da sıra iftar etmeye gelince önünde arpa ekmeğinden başka orucunu açacak bir şey kalmamıştı.

Arzu edilerek yaşanan bu sadeliğin, Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nden sonra da aynı titizlik ve iradeyle yürütülmesi gerektiğini bilen Annemiz'in duruşu, diğer yakınları için de ayrı bir ehemmiyete sahipti. Zaten esas irade, imkânı olduğu ve gücünün de yettiği yerde ortaya konulan iradeydi; işte bu iradeyi Annemiz, hayatının sonuna kadar devam ettirecek, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile yaşadığı hayatın sadeliğini son nefesine kadar aynı hassasiyetle sürdürecekti.

Annemiz dilediği gibi bir hayat da sürebilirdi. Ancak o,

---

102 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 7/113 (7010); Ayrıca bkz.: Tirmizî, *Libâs* 38 (1780); Hâkim, *Müstedrek* 4/347 (7867)

Resûlullah'ı tercih etmişti ve bu yol onu, Allah Resûlü'nün hayatı gibi duru bir hayat yaşamaya sevkediyordu.

Elbette bu, iradî bir tercihti. Resûlullah'a en yakın isimlerden birisiydi ve yakınlığın hukuku da farklıydı. İşte bu farkı Annemiz, hayatının sonuna kadar sürdürecek, önüne dünya dolusu imkânlar sunulsa da, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında yaşadığı hayattan asla taviz vermeyecekti. Zira onun en büyük sermayesi, zühd ve takvâ idi.

Kadınların Temsilcisi

İşte hayata böylesine bir pencereden bakan ve sadeliği en ince çizgide yaşayan Annemiz, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile hayatını birleştirdiği andan itibaren çok farklı bir misyon yüklenmişti. Şüphesiz onun omuzlarındaki bu ağır yükün çok farklı yansımaları olacaktı ve oldu da. İşte bu yansımalardan birisi de kadınlık âlemiyle ilgiliydi. Âdeta o, hâne-i saâdetlerine girdiği andan itibaren kadınların temsilcisi olmuş, kendisine ulaştırılan her türlü problemi çözüme kavuşturmada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile onlar arasında köprü vazifesi görmüştü. Onun bu hâli, bilhassa hanım sahabiler açısından büyük bir rahatlama meydana getiriyordu.

O günden sonra âdeta o, zayıfların sığınağı, kimsesizlerin hâmisi, ezilenlerin sesi ve soluğu, dertlilerin de dert ortağı gibi duruyor, kendisine ulaşan her türlü problemi mutlaka çözerek geriye dönüyordu. Resûlullah'ın heybetinden dolayı yanına yaklaşıp da O'na bir şey soramayan herkes ona geliyor ve derdini Âişe Validemiz'e anlatmak suretiyle Efendimiz'e ulaşmaya çalışıyordu. Bu manada sanki o, O'nun bir veziri gibiydi. Maddi manevi herhangi bir ihtiyacından dolayı kapısına gelen hiçbir kadını eli boş çevirmez ve mutlaka bir çözüm üreterek onu memnun ederdi.

Genç oluşu ve etrafındakilerin de çoğu zaman kendi yaşına yakın olması, o günün telakkileri düşünüldüğünde büyük bir açılımın zeminini oluşturuyordu. Zira o günün toplumunda kadınlar, tamamen arka planda duruyordu ve asırlardır devam eden uygulamaların neticesinde bu, onlar açısından da kabullenilmiş bir durum haline gelmişti. Zaman zaman arkadaşlarıyla oyun oynaması, onları evine alarak yakınlıklarına ayrı bir derinlik kazandırmak istemesi ve zamanının büyük bir bölümünü onlara ayırması gibi hassasiyetleri, muhtemelen bu problemin çözümünü kolaylaştırmaya matuf gayretleriydi.

Onun bu gayretlerine zaman zaman Habîb-i Kibriyâ Hazretleri de şâhit olurdu. Hatta kendisinin eve geldiği demlerde bu gelişi fark eden arkadaşları kaçışıp saklanmaya çalışır, ancak Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onları yeniden davet ederek huzurlarının bozulmasını istemez, onları kendi hâline bırakırdı.[103]

Muhtemelen küçük yaştakilerin de bu hânede kendilerine yer bulabilmeleri için Annemiz, yanında bazen oyuncak bulundururdu. Bir gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), onun yanında iki kanatlı bir at görmüş ve sormuştu:

– Bu da ne ey Âişe?

Tereddüt etmeden cevap verdi:

– At!

Bunun üzerine Habîb-i Kibriyâ Hazretleri yeniden sordu:

– Atın hiç kanadı olur mu?

Annemiz'in cevabı hazırdı; zâhir itibarıyla oyun ve eğlence gibi gözüken hallerinde bile, Kur'ân kültürü üzerinde ne kadar titiz durduğunu gösteren şu cümleyi söyledi:

– Süleyman'ın atlarında da kanatlar vardı ya!

---

[103] Bkz.: Buhârî, *Edeb* 81 (5779); Müslim, *Fedâilü's-Sahabe* 81 (2440); Ebû Dâvûd, *Edeb* 62 (4931); İbn Mâce, *Nikâh* 50 (1982)

O'nun pratik ve meseleye vukûfiyetini de ifade eden bu cevabı karşısında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sadece tebessümle iktifa edecekti.[104]

Özellikle saâdet hânesine dâhil olduğu günden itibaren Âişe Validemiz, eskilerden kalan Câhiliyye alışkanlıklarının toplum içinden temizlenip atılmasında işin merkezinde bulunuyordu. Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) olan yakınlığı, Kur'ân kültürüne olan vukûfiyeti, hemcinslerinin meseleleriyle yakından ilgilenen sevecen tavrı ve Resûlullah'a zevce olduktan sonra da araya mesafe koymayıp bu hâlini devam ettirmesi, diğer kadınlar açısından büyük bir avantaj anlamına geliyordu.

Bilindiği gibi bilhassa o günün telakkilerinde kadın konusu, en hassas noktayı oluşturuyordu; kadın ezilip horlanıyor, insan yerine bile konulmuyordu! İslâm'ı tercih etmiş olmalarına rağmen bazı insanlarda eskiye ait bu alışkanlık devam ediyor, toplum içinde yanlışlıklar tekrarlanıyordu. Ne kendi iradelerinin hakkını verebiliyorlar ne de iradelerine bir değer veriliyordu. Bir yönüyle adeta onlar, esaretten daha kötü bir durumla karşı karşıya idiler.

Şimdi ise onların, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) nezdinde müessir bir temsilcileri vardı. Zira Fahr-i Kâinat Efendimiz'in yanında Annemiz, âdeta kadınların veziri gibi duruyordu; kimseye açamadıkları meselelerini gelip ona arz ediyor ve problemlerini çözmüş olarak evlerine dönüyorlardı! Hatta bazı durumlarda ortaya çıkan çözüm, eşlerinin rağmına gelişiyor, toplumun genel baskısına rağmen onlar, gelip meselelerini arzdan çekinmiyorlardı. Mesela onlardan birisi Âişe Validemiz'in yanına gelmiş, büyük bir üzüntüyle:

– Kocam, diyordu. "Ne beni boşayıp serbest bırakıyor ne de yanına yaklaştırıp bir aile hayatı sürüyor!"

---

[104] Bkz.: Ebû Dâvûd, *Edeb* 62 (4932); Beyhakî, *Sünen* 10/219 (20771); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 5/306 (8950)

Bunları söylerken hıçkırıklara boğulmuş, ezilen ruh dünyasında kopan fırtınaların dışarıya aksetmesine de mâni olamamıştı. Ağlıyordu. Kesik kesik ifadelerinin arasında maksadını iyice belirginleştirip Annemiz'e, yıllardır yaşadığı bu acılı durumu anlattı bir bir. Kocasının elinde oyuncak haline gelmişti; önce kendisini boşadığını söylüyor, iddet müddeti bitmeden yeniden ona geri döndüğünü ve boşamaktan da vazgeçtiğini söylüyordu! Ancak bu, onu bir hanım olarak kabullendiği anlamına da gelmiyordu; meseleyi git-gellere bağlamış kadınla oyun oynuyordu! Aslında adamın maksadı, boşamak istediği hanımını ne kendisine ne de başkasına yâr etmekti!

Büyük bir dikkatle anlatılanları dinleyen Annemiz, döner dönmez Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) durumdan haberdar etti. Duydukları karşısında Allah Resûlü de taaccüp etmişti. Bu, açıkça bir zulümdü. Ancak bu konudaki ilâhî hükmün ne olduğu hususunda henüz Cibrîl-i Emîn'in bir rehberliği yoktu. Onun için her ne kadar müteessir olsa da Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) beklemeyi tercih etti. Zira zulmün, ebedî zulüm olarak devam etmeyeceğini, konuyu aydın kılacak bir ışığın mutlaka parlayacağını biliyordu.

Derken Cibrîl-i Emîn belirdi; evlilik gibi ciddi bir müessesenin oyuncak haline getirilmemesi gerektiğini ikaz eden şu hükmü getirmişti:

– Boşanma iki defadır; ondan sonra, ya kolaylık ve ihsanla yolların ayrılması veya iyilik ve marufla evliliğin sürekliliği söz konusudur![105]

Artık anlaşılıyordu ki, ikinci seferden sonra yeniden bir boşama gerçekleşirse kadın ile kocasının yolları tamamen ayrılmış oluyordu. Mesele sanıldığından daha ciddi idi; zira bir insan, üç kez boşadığı hanımına artık geri dönemiyordu. Bin pişman olup

---

105 Bkz.: Bakara, 2/229

dönmek istese de bu yol, artık onun için kapalıydı. Tek istisnası, üç kez boşadığı hanımı başka bir erkekle evlendikten sonra şayet o adam da onu boşarsa bu durumda evliliğin mümkün olabilmesiydi ve bir erkek için bu, çok ağır bir imtihan demekti.[106] Artık o günden itibaren herkes, âyetin beyan ettiği çizgiye gelecek, şakası olmayan bir meselede keyfî uygulamalara son verecekti.[107] Zira bundan böyle ne zulme maruz kalmak hoşgörülüyor ne de zulme duyarsız kalınıyordu!

Başka bir gün yanına Havle Bint-i Sa'lebe gelmişti Âişe Validemizin. O da perişandı. Üzerinde yılların çile ve mihnet dolu yükü okunuyordu. Derdini anlattı bir bir; kocasının değişik istekleri olmuş, onların hepsine cevap veremeyince ona, "Sen, bana annemin sırtı gibisin!" demiş ve zıhâr yapmıştı! Bilindiği gibi zıhâr, Câhiliyye devrinin çarpık bir uygulamasıydı; buna göre bir adam hanımına, "Sen, bana annemin sırtı gibisin!" dediğinde artık onunla bir araya gelmez, ondan boşanmış da sayılmazdı. Kısaca Hazreti Havle, ortada kalakalmıştı!

Derdine derman olacak olan, şüphesiz yine Allah'ın Resûlü idi. Nihayet Resûlullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hâne-i saâdetlerine gelince yaşlı Havle (radıyallahu anhâ), O'na döndü ve:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Gençliğimi tüketti; hâlbuki ben ona her şeyimi teslim ettim. Ne zaman ki yaşlanıp elden ayaktan düştüm ve artık çocuk doğuramaz oldum, tutmuş şimdi bana zıhâr yapıp, 'Sen bana, annemin sırtı gibisin!' diyor ve artık yanıma bile yaklaşmıyor!"

Zor bir durumdu. Hâl arz edilirken aile mahremiyetini ihlal edecek beyanlarda bulunmak da doğru değildi. Onun için her meselesini de rahatlıkla ifade etmekten kaçınıyordu Hazreti Hav-

---

106 Bkz.: Bakara, 2/230

107 Bkz.: Ebû Dâvûd, *Talâk* 9 (2194); İbn Mâce, *Talâk* 13 (2039); Hâkim, *Müstedrek* 2/216 (2800)

le. Ancak her şeyine nigehbân olan yüce bir Dergâh vardı ve ellerini açmış, yüreğinden gelerek şöyle dua etmişti:

– Allahım! Hâlimi Sana şikâyet ediyorum!

Şefkat Nebisi'nin yüreği burkulmuştu. Mazlumun âhı yerde kalmazdı ve daha Hazreti Havle böyle dua ederken rahmet ihtizaza gelmiş ve bu meseleye de açıklık getirecek beyanlar nâzil olmaya başlamıştı. Cibril-i Emîn'in getirdiği mesaj, Hazreti Havle'nin yaşadıklarını ifade ediyor ve onun şahsında benzeri sıkıntı yaşayan kadınların problemlerini bir kalemde çözüyordu. Bundan böyle Câhiliyye'ye ait bu türlü yanlışlıkların kaldırıldığını, böyle davranan bir insanın, çözüm adına nasıl davranması gerektiğini ve hatasında ısrar edenlerin ne türlü bir ceza ile karşı karşıya kaldığını ifade sadedinde âyetler şöyle diyordu:

– Kocası hakkında sana başvurup tartışan ve halini Allah'a arz eden o kadının sözlerine elbette Allah muttali oldu. İçinizden kadınlar hakkında zıhar yapanlar bilsinler ki onlar kendilerinin anneleri değildir, onların anneleri sadece kendilerini doğurmuş olanlardır. Onlar gerçekten çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Bununla beraber, Allah'ın affı ve merhameti çoktur; geçmiş durumlar hakkında tövbe edenleri affeder. Eşlerine zıhar yaparak onlardan ayrılmaya kalkıp da sonra söylediklerinden dönenlerin, eşleriyle temastan önce bir köleyi hürriyetine kavuşturmaları gerekir. İşte size emredilen budur. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır. Buna imkân bulamayan kimse, temaslarından önce, iki ay ara vermeksizin oruç tutmalıdır. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurmalıdır. Bu hükümler Allah'ı ve Resûlü'nü tasdik ve onlarla amel edip Câhiliyye uygulamalarını reddetmeniz için konulmuştur. İşte bunlar Allah'ın hudutlarıdır. Kâfirler için gayet acı bir azap vardır.[108]

---

108 Mücâdile 58/1-4. Bkz.: Ebu Davud, *Talâk* 17 (2218); Tirmizî, *Talâk* 20 (1200), *tefsîru sûre* (58) 1; İbn Mâce, *Talâk* 25 (2062)

Başka bir zaman yanına Sâbit İbn-i Kays'ın[109] hanımı Hazreti Habîbe bint-i Sehl gelmişti; kocasından ayrılmak istediğini söylüyor, Âişe Validemiz'den yardım istiyordu! Hazreti Habîbe, münâfıkların reisi Abdullah İbn-i Übeyy İbn-i Selül'ün kızıydı; bir günlük kocası Hazreti Hanzala'nın Uhud'da şehâdetinden sonra Sâbit İbn-i Kays ile evlenmişti! Hem cemâl-i vechiyesi ve kâmeti itibarıyla mümtâz hem de geldiği aile itibarıyla el üstünde tutulmaya alışmış bir kadındı. Hâlbuki Hazreti Sâbit, hitâbetiyle öne çıkmasına mukabil boyu kısa ve görünüş itibarıyla de kadınların teveccüh edebilecekleri bir kâmete sahip değildi. Muhtemelen Hazreti Habîbe, bu durumdan dolayı çevresinden de baskı görüyor ve kocası ile yollarını ayırmak istiyordu.

Nihayet Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) gelince derdini ona açtı:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Ben, kocam Sâbit İbn-i Kays'ı ne dini ne de ahlâkı itibarıyla ayıplamıyorum. Ancak İslâm'ı tercih ettikten sonra yeniden küfürle baş başa kalmaktan korkuyorum; kocamdan ayrılmak istiyorum!"

Hazreti Habîbe'nin kararı kesin gözüküyordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sordu:

– Onun bahçesini geri verir misin?

---

109 Sâbit İbn-i Kays, Allah Resûlü'nün hatiplerindendi; nutku güzel ve neyi nerede konuşacağını bilen birisiydi! Sesi gürdü ve bu sebeple o, özellikle Allah Resûlü'nün huzurunda sesin yükseltilmemesi gerektiğini ifade eden beyanlar geldikten sonra ortadan kaybolmuştu. Durumu fark eden Habîb-i Kibriyâ Hazretleri arkasından adamlar göndermiş ve onu evinde mahzun mahzun otururken bulmuşlardı. Kendi kendine, "Ben helâk oldum; amelim boşa gitti!" diyor ve sesinin yüksek perdeden çıkmasından duyduğu rahatsızlığı dillendiriyordu. Duruma muttali olan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Sen Cehennem ehli değilsin; bilakis sen, *Cennet* ehlindensin!" diyerek ona haber gönderdi. Büyük fedakârlıklardan sonra Hazreti Sâbit, Yemâme'de şehîd düşmüş ve böylelikle Efendimiz'in bu müjdesine nâil olmuştur. Bkz.: İbn Sa'd, *Tabakât* 1/451, 452

O kadar kararlıydı ki hiç tereddüt etmeden:

– Evet, dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kocası Hazreti Sâbit'i çağırdı ve konuyla ilgili olarak onun da nabzını tuttu. O da çaresizdi. Belli ki huzursuzluk büyümüş ve artık yara kapanmaz hâle gelmişti. Bu şartlarda evlilikleri yürümeyecekti. Evet, Allah'ın en çok buğzettiği helâldi boşanmak; ancak ondan başka çare de gözükmüyordu. Hazreti Sâbit'in kanaati de aynı istikametteydi. Son sözü Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) söyledi:

– Bahçeyi al ve kadını da boşa![110]

O günün şartları düşünüldüğünde başlı başına bu hâdise, kadınlar açısından çok önemli bir açılım demekti; sosyal hayatta varlığıyla yokluğu müsâvi olan bir zümre, irade ortaya koyuyor ve kocasından ayrılmak isteyebiliyordu! Üstelik ilk adımın atıldığı bu yerde neticeye de gidilmişti!

Müracaat ettikleri kapıdan meselelerini çözerek döndüklerini görünce benzeri sebeplerle başvuranların sayısı da artmıştı. Başka bir gün o kapıya, İslâm'a ilk girenlerden Osmân İbn-i Maz'ûn'un hanımı Havle Bint-i Hakîm[111] gelmişti. Perişan bir vaziyetteydi.

Hazreti Havle, Efendiler Efendisi'nin tanıdığı bir kadındı; Âişe Validemiz'le izdivaçlarına da yıllar önce o vesile olmuştu. Hâne-i saâdetlerine gelip de onu bu halde gören Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri, Annemiz'e döndü ve:

– Ey Âişe, diye seslendi. "Huveyle'yi bu hâle getiren de ne? Ona ne olmuş?"

Daha önceden meseleye vâkıf olan Annemiz, Hazreti Havle'-nin kocası Osmân İbn-i Maz'ûn'u kastederek şunları söyledi:

---

110 İbn Mâce, *Talâk* 22 (2056); Muvatta, *Talâk* 11 (1174); Abdurrezzak, *Musannef* 6/502 (11842); Nesâî, *Talâk* 34

111 Daha önce geçtiği üzere Hazreti Havle'ye, isim olarak Huveyle de deniliyordu.

– Yâ Resûlallah! Sanki hiç evli değil gibi; âdeta kocasız bir kadın! Zira onun kocası, gündüzleri oruç tutup geceleri de hep ibadetle sabahlıyor! Dolayısıyla o da kendini salmış ve gördüğün gibi perişan!

Bunun anlamı açıktı; demek ki Osmân İbn-i Maz'ûn, kendini ibadet ü taâta vermiş ve meseleyi, aile hukukunu ihmal edecek kadar ileriye götürmüştü. Hâlbuki ev halkının da üzerinde hakkı vardı; herkes bir çobandı ve güttüklerinden mesuldü. Aslında bütün bunlar, hakikatin ortaya çıkması için birer vesileydi ve Allah (celle celâluhu), onları vesile ederek bütün güzelliğiyle İslâm'ı yaşanılır bir sistem olarak insanların gönlüne nakşediyordu.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Annemiz'den bunu duyar duymaz Osmân İbn-i Maz'ûn'a haber gönderdi.

Osmân İbn-i Maz'ûn, Resûlullah'ın haberini alır almaz yanına gelince de:

– Ey Osmân, diye seslendi Efendiler Efendisi; "Biz, ruhbanlıkla emrolunmadık! Örnek olarak sana Ben yetmiyor muyum? Yoksa sen, Benim sünnetimden yüz mü çeviriyorsun?"

Osmân İbn-i Maz'ûn da şaşırmıştı. Hâlbuki o, dinî hayatı adına daha fazla ibadet etmeyi hedeflemiş ve böylelikle, elindeki imkânları âhiret yurdu adına daha iyi değerlendirdiğini düşünüyordu. Şaşkınlığını şu cümlelerle ifade etti:

– Hayır, yâ Resûlallah! Bilakis Senin sünnetini harfiyyen uygulamaya çalışıyorum!

Neyin sünnet olduğunu en iyi bilen şüphesiz Allah Resûlü idi ve onun bu sözleri üzerine Efendiler Efendisi ona şu tavsiyelerde bulundu:

– Allah'tan en çok korkanınız ve O'nun koyduğu sınırlara riayet edeniniz Benim. Ancak Ben, hem uyuyor hem de kalkıp namaz kılıyorum; hem oruç tutuyor hem de iftar ediyorum;

aynı zamanda Ben, kadınlarla da nikâhlanıyorum. Allah'tan kork ey Osmân! Çünkü ev halkının senin üzerinde hakkı vardır! Misafirinin senin üzerinde hakkı vardır! Nefsinin de senin üzerinde hakkı vardır! Öyleyse sen, bazen oruç tut bazen de oruçsuz ol ve gecenin belli vakitlerinde namaz kıl, ancak belli dönemlerinde de uyu![112]

Bazen bunun aksi de oluyordu. Geceleri hiç uyumadan sabahlayan hanım sahabiler de vardı ve bunlar, diğerlerinin de dikkatini çekmiş, toplum arasında konuşulur olmuşlardı. Hazreti Havlâ da bunlardandı. Âişe Validemiz'in yanına geldiğinde Annemiz, onun durumunu öğrenmiş ve meseleyi Resûlullah'a intikal ettirmişti. Geceleri gözünü kırpmadan ibadetle meşgul olduğunu duyar duymaz Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, tepki gösterdi. Zira böyle bir hayat, süreklilik arz edemezdi. Hâlbuki Allah (celle celâluhu) nezdinde, az dâhi olsa sürekli yapılan ibadetler makbûldü. Onun için önce:

– Ne? Geceleri uyumuyor mu, diye bir kez daha sordu. Sanki duyduklarının doğru olmamasını murâd eder gibiydi. Ancak hepsi de doğruydu. Bunun üzerine şunları söyledi:

– Sizler, üstesinden gelebileceğiniz kadar mükellefiyet altına girin. Şunu iyi bilin ki siz yorulup bitkin düşersiniz; ancak Allah (celle celâluhu) yorgunluk nedir bilmez![113]

Başka bir gün Annemiz'in huzuruna genç bir kız gelmiş ve boynunu bükerek:

– Babam, diyordu. "İstemediğim halde beni, durumunu düzeltmek için amcasının oğlu ile evlendirmek istiyor!"

---

112 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/226 (25935), 268 (26351); İbn Hibbân, *Sahîh* 1/185; 2/19; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 9/38 (8319); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 4/301; Abdürrezzâk, *Musannef* 6/167, 168, 7/150 (10375, 12591)

113 Buhârî, *Teheccüd* 18 (1100), *Savm* 51 (1869); Müslim, *Salât* 215 (782); Ebû Dâvûd, *Salât* 317 (1368); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/122 (24956)

Bambaşka bir problemi dile getiriyordu. Zira o günlerde kız çocuklarının, kiminle evlenecekleri konusunda herhangi bir irade beyanı söz konusu değildi; olamazdı da! Her zaman için son söz babaya aitti ve hep onun dediği olurdu. Ancak bu da değişecekti. Zaten kızcağızın isteği de bu istikametteydi.

Diğerleri gibi onu da dinleyen Annemiz:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) gelinceye kadar burada bekle, dedi. Durumdan Habîb-i Kibriyâ Hazretlerini haberdar edecek ve bu kızcağızın şahsında, Câhiliyye'den kalma genel bir problemi daha vuzûha kavuşturacaktı.

Nihayet Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) gelmişti. Gelir gelmez Âişe Validemiz O'na, kızcağızın derdini aktardı. Bunun üzerine Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), kızın babasına haber göndererek onu yanına çağırdı. Davet eden Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) olunca ashâb için akan sular dururdu ve o gün de öyle oldu.

Huzura gelen babaya meseleyi sordu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). Kızcağızın anlattıkları doğruydu. Bunun üzerine Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, nasihat etmeye başladı. Aslında babanın şahsında ümmetine hitab ediyordu. Resûlullah'ın ifadelerinden yaptığının yanlış olduğu sonucunu çıkaran baba, düşüncesinden vazgeçtiğini ifade etmiş ve mesele yine tatlıya bağlanmıştı.

İlk defa bir kızın dediği oluyordu! Veya en azından herkes öyle olacağını bekliyordu. Ancak mesele öyle olmadı; babasının kararından sonra kıza dönen Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), bundan böyle kararın kendisine ait olduğunu söyleyince kız, beklenenin aksine:

– Yâ Resûlallah, diye başladı sözlerine. "Ben, babamın daha önce teklif edip beni zorladığı bu evliliği kabul ediyorum. Aslında bu hareketimle ben, kadınlara şunu bildirmek istedim: Kız

çocuklarını zorla evlendirme konusunda babaların böyle bir hakkı yoktur!"[114]

Elbette huzura gelip de Annemiz vesilesiyle meselesini Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) ulaştıran kadınlar sadece bu kişilerden ibaret değildi; kocası tarafından dövülüp kapılardan kovulan ve gönlü kırılıp onuru yerle bir edilen daha nice kadın bu kapıya gelmiş ve meselesini çözerek yeniden huzurlu bir yuvaya kavuşmuştu.[115]

Şu da bir gerçek ki Annemiz'in bu özelliği, kuru kuruya ve gözü kapalı bir savunma değil; haklı oldukları yerde onların hakkını savunmaya matuf bir durumdu. Kim olursa olsun dinin sınırlarını zorlayan, hatta belli ölçüde aşan kadınlarla karşılaştığında onları ciddi manada ikaz etmekten de geri durmayan Annemiz'in, tavır ve duruşunu tayinde hakkâniyet ve adaleti esas aldığı da bir gerçekti. Daha açık bir ifadeyle o, sadece kadın olduğu için onların hakkını savunmuyor, yeri geldiğinde ve haksızlıklarına şahit olduğunda onları da hedefi haline getirip yaptıklarını açık ve net ifadelerle tenkit ediyor, yanlışlarını düzeltme adına onları da ikaz etmekten geri durmuyordu.

Aradan yıllar geçmiş ve fethedilen yeni topraklarla birlikte mü'minler, farklı düşüncelere de açık hâle gelmişti. Bu durumdan etkilenenler de olabiliyordu. Özellikle dünyaya karşı meylin kendini gösterdiği böyle bir zeminde kadınlardan bazıları eski hassasiyetlerini koruyamaz olmuş ve dünkünden farklı tavırlar sergilemeye başlamıştı. Daha açık ifadesiyle bu, değişmek demekti ve Resûlü vasıtasıyla insanlığa gönderdiği mesajında Allah (celle celâluhu), yolda

---

114 İbn Mâce, *Nikâh* 12 (1874); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/136 (25087); Nesâî, *Nikâh* 36 (3269); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 3/284 (5390); Beyhakî, *Sünen* 7/118 (13454)

115 Bkz.: Buhârî, *Libâs* 23 (5825)

giderken değişeni değiştireceğini söylüyordu.[116] İşte bu acı tabloyu fark eden Annemiz, hüznünü şu kelimelerle özetleyecekti:

– Şayet kadınların şu nev-zuhûr hallerini Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) görmüş olsaydı, Benî İsrâîl kadınlarına getirilen yasak gibi onlara da mâni olur, mescide gelmelerini yasaklardı.[117]

Bu ifadeler onun, meselelere yaklaşımında Allah Resûlü'nü ne kadar yakından tanıdığını ifade etmekteydi. Aynı zamanda bu, zamanın değişimine paralel olarak hükmün de değişeceğinin bir ifadesiydi; zira Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanındaki şartlar, kadınların cemaatle namaza gelmeleri için daha müsaitti ve o gün onlar, namazlarını mescitte kılmak için teşvik ediliyorlardı. Ancak bugünkü tablo, dününden farklıydı ve hüküm de bu farklılık nazara alınarak verilmeliydi.

Tesettür meselesi, Annemiz'in en hassas olduğu konulardan birisiydi ve bu konuda olması gereken hassasiyeti gösteremeyenleri ağır bir dille ikaz eder, dine ait bir meselenin yaşanmasında gevşeklik gösterilmemesi gerektiğini sıklıkla vurgulardı. Titizdi ve bu konuda başkalarının da aynı hassasiyeti göstermesini isterdi. Bir gün kardeşi Abdurrahmân İbn-i Ebî Bekir'in kızı Hafsa Bint-i Abdirrahmân, kendisini ziyaret etmek için yanına gelmişti. Başındaki ince örtüyü görür görmez hemen onu aldı ve önce ikiye katladı. Âdeta tesettürün nasıl olması gerektiğini uygulamalı olarak gösteriyordu. Sonra da onu karşısına aldı ve:

– Allah'ın Nûr Sûresi'nde indirdiğinden haberin yok mu, diyerek ikaz etti. Bununla da kalmadı ve ardından yanındakilerden daha kalın bir başörtüsü isteyerek, bundan böyle bu şekilde örtüneceksin dercesine yeğeninin başına onu örterek meseleye son noktayı koymuş oldu.[118]

---

116 Enfâl, 8/53; Ra'd, 13/11

117 Buhârî, *Sıfatu's-Salât* 79 (831); Müslim, *Salât* 144 (445); Ebû Dâvûd, *Salât* 54 (569)

118 Muvatta, *Libâs* 4; Beyhakî, *Sünen* 2/235; İbn Sa'd, *Tabakât* 8/72

Tesettürün tam tesettür olabilmesi için baş ve saçlar yanında yüzün de kapatılması gerektiğini söyleyen Annemiz,[119] Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatta olduğu dönemlerde kendilerinin nasıl bir tesettür içinde olduklarını, bizzat içinde bulunduğu olayları anlatmak suretiyle hemen herkesle paylaşmaktaydı; onlardan birisinde şöyle diyordu:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında ve biz ihramlı iken bulunduğumuz yere atlılar yaklaşınca hemen örtülerimizi yüzümüze indirir; yanımızdan geçip gittiklerinde ise örtüyü kaldırıp yeniden yüzümüzü açardık![120]

Hâlbuki ihram, hac ibadetinin yapıldığı zemini ifade etmektedir ve Ebû Hanîfe gibi büyük âlimler, bir kadının ihramda iken yüzünü açabileceğini ifade etmektedir. Zira zemin, ibadet zeminidir ve diğer zamanlara nispetle böyle bir zeminde fitne endişesi daha zayıftır. Ancak Annemiz'in hassasiyeti daha farklıdır ve o günkü uygulamada, ihramlı bile olsalar yanlarına yabancıların yaklaştığını görür görmez yüzlerini de kapattıklarını anlatmaktadır. Hatta, bu hassasiyeti yaşarken karşılaştığı zorluklardan da bahseden Annemiz, her şeye rağmen bu titizlikten taviz verilmemesi gerektiğini kendi yaşadığı hâdiseleri hatırlatarak ifade etmektedir. Mesela Veda Haccı sırasında hastalanıp da yeniden ihrama girmek için kardeşiyle birlikte Ten'im'e gitmek zorunda kaldığında sıkıntı üzerine sıkıntı yaşamış, ancak her şeye rağmen ne o gün ne de daha sonraları aynı hassasiyetinden zerre miktar taviz vermemişti. Bu tavırlarıyla âdeta o, anlattıklarının hayal mahsulü değil, yaşanmış birer hakikat olduğunu perçinlemek istiyordu.[121] Zaten kendi yaşadığı hayat, baştan

---

119 Abdurrezzak, *Musannef* 3/133

120 Ebû Dâvûd, *Menâsik* 34 (1833); İbn Mâce, *Menâsik* 23 (2935); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/280 (608)

121 Bkz.: Buhârî, *Hayz* 15 (310, 311, 313); Müslim, *Hacc* 111-113, 115, (1211), Ebû Dâvûd, *Menâsik* 23 (1781)

sona bir ders mahiyetindeydi; huzuruna gelenlere izzet ü ikramda kusur etmemek için elinden gelen her şeyi yapan Annemiz, mahrem olmayan birisinin gelişi üzerine hemen perdeyi indirir ve Kur'ân'ın tesciliyle herkesin annesi olmasına rağmen onlarla perde arkasından görüşürdü.[122]

Benzeri değişikliklere şahit oldukça, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanının özlemiyle o günlere gider ve o günkü kadınları, Allah ve Resûlullah'ın emirlerini yerine getirmedeki hassasiyetlerinden dolayı hayırla yâd ederdi. Böyle bir manzara karşısında iç geçirip şöyle dediği olurdu:

– Allah (celle celâluhu), ilk günlerin muhâcir kadınlarına merhamet buyursun! Onlar hakkında Allah (celle celâluhu), "Onlar, dış elbiselerini omuzlarından aşağıya salıp üstlerini örtsünler!" diye emreder etmez hemen elbiselerine bürünüp, âdeta Allah'ın bu emrini yerine getirme yarışına girmişlerdi![123]

Yeni fethedilen topraklarda bazı kadınların, geçmişe nispetle daha serbest dolaştıklarının haberini almış ve evleri dışındaki yerlerde daha rahat davrandıklarını duymuştu. Üzülüyordu. Bir gün ziyaret maksadıyla huzuruna Humus'lu kadınlar gelince onlara çıkıştı ve şunları söyledi:

– Yoksa sizler, hamamlara giden o kadınlardan olmayasınız! Unutmayın ki ben, Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem), "Kocasının evinden başka bir yerde üzerindeki elbiseyi çıkaran bir kadın, Allah ile arasındaki perdeyi yırtmış demektir!" buyururken duydum.[124]

Kendisini ziyarete gelen kadınların, o günün ölçüleri içinde

---

122 Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/219 (25883); İshâk b. Râhûye, *Müsned* 3/726 (1333)

123 Buhârî, *Tefsir* 31 (4480) Ebû Dâvûd, *Libâs* 33 (4102); Beyhakî, *Sünen* 2/234 (3075)

124 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/41, 173, 198, 267 (24186, 25446, 25668, 26347); Tirmizî, *Edeb* 43 (2803); İbn Mâce, *Edeb* 38 (3750); Dârimî, *İsti'zân* 23 (2651)

bile olsa değişmeye başlayan giysilerine şahit olan Annemiz, gördüğü manzarayı garipseyerek onları uyaracak ve şöyle diyecekti:

– Nûr Sûresi'ne inanan bir kadın böyle örtünemez! Eğer sizler mü'minler iseniz, bilin ki üzerinize almış olduğunuz bu giysiler inanmış hanımların giysileri değil![125]

Ziyaretine gelenleri, hâl ve tavırlarından okumaya başlar, daha soru sormadan önce maksatlarının ne olduğunu kavrar ve cevabını da bu istikamette verirdi. Yanına gelenlerden birisi kendisine, kına hakkında Allah Resûlü'nün kanaatini sormuştu; şöyle dedi:

– Habîbim Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), onun rengini sevmekle birlikte kokusundan hoşlanmazdı![126]

Onun kadınlarla olan diyalogu, elbette sadece bunlardan ibaret değildi; huzuruna gelenleri Allah ve Resûlü'nün hoşnut olacağı çizgiye yönlendirir, evlerinde huzuru yakalama adına onlara nasihatte bulunurdu. Zira onun için aile saâdeti, dünya ve ukbâ adına her türlü huzurun teminâtını ihtiva ediyordu. Kadın ve erkekten her birisinin, kendi üstüne düşen vazifeyi yerine getirmesi gerektiğinin üzerinde duruyor ve bu konuda eşlerden fedakârlık bekliyordu. Allah Resûlü'nün yakınındaki insanlara hürmette kusur etmemesi, ihtiyaçlarını gidermede elinden geleni yerine getirip herkesi memnun etme gayreti içinde olması gibi Âişe Validemiz de kendi yanına gelen kadınlardan aynı hassasiyeti bekliyordu. Aslında Annemiz, Resûlullah ile olan münasebetlerinde nasıl davranmış ve netice itibarıyla dünyanın en mutlu insanı olmuşsa aynı davranışları diğer kadınlardan da bekliyor ve böylelikle onların da aynı mutluluğu yakalayacaklarının mesajını

---

125 Bkz.: Kurtubî, *el-Câmi'* 14/157

126 Ebû Dâvûd, *Teraccül* 4 (4164); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/117 (24905); 6/138 (25122); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 5/419 (9365); Beyhakî, *Sünen* 5/61 (8905), 7/311 (14608)

veriyordu. Mesela onlardan birisi yanına gelip de kendisinden nasihat istediğinde ona şöyle demişti:

– Şayet senin bir kocan var ve onu memnun etmek için sen, gözbebeklerini çıkarıp onları daha güzelleriyle değiştirmeye muktedir isen, hiç çekinmeden bunu yap![127]

Ona göre aile saâdeti, her şeyin üstünde tutulmalıydı ve bu noktada kadının rolü, gözardı edilemeyecek mahiyetteydi. Aslında kadın, bu saâdetin temelini oluşturuyordu. Onun için kadının, kocasına karşı olan yükümlülüklerinde daha hassas davranması gerekiyordu. Yanına gelen kadınların bu istikametteki sorularına o, bekledikleri cevapdan daha fazlasını söylemek suretiyle karşılık veriyor, bu istikamette kapı aralayanlara başka nasihatlerde de bulunuyordu; mesela onlardan birisi:

– Yüzümde kıllar var; onları temizleyip de böylelikle kocam için süsleneyim mi, diye sormuştu. Annemiz'in cevabı şu şekildeydi:

– Sana eziyet veren hususları temizleyip izâle et ve ziyarete giderken kendine bakıp zinetlerini takındığın gibi kocan için de süslen! Sana emrettiğinde ona itaat et; kasem edip senden bir şey istediğinde, onun isteğini yerine getirmeyi ihmâl etme. Ve sakın ola evine, kocanın hoşlanmayacağı kimseyi alma![128]

Efendimiz'e Olan Sevgisi

Hiç şüphe yok ki Annemiz, Efendimiz'i çok seviyordu. Nasıl sevmesin ki O (sallallahu aleyhi ve sellem), Allah'ın en sevgili kuluydu ve Allah da (celle celâluhu), kendisine muhabbeti Resûlü'nün sevilmesine bağlamış ve kullarından da Habîb-i Ekrem'i sevmelerini istemişti. Bunu ifade sadedinde Kur'ân şöyle diyordu:

---

127 İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ* 8/70-71, Zehebî, *Târîhu'l-İslâm* 1/537; Ayrıca bkz.: Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 52

128 Abdurrezzak, *Musannef* 3/146 (5104)

– Ey Resûlüm, de ki: "Ey insanlar, eğer Allah'ı seviyorsanız, gelin Bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir; çok affedici, engin merhamet ve ihsan sahibidir!" (Âl-i İmrân 3/31)

İşte, gözü başka bir şey görmeyecek kadar O'nun sevgisiyle dolu olan Annemiz de Resûlullah'ı seviyor ve O'na derinden bağlılık duyuyordu. Allah Resûlü'ne ait en küçük bir zamanı bile başkasıyla paylaşamayacak kadar titizlik gösteriyor, kendisi için ayırdığı zamanın adeta bütününü O'nunla birlikte geçirmek istiyordu. Onun içindir ki Allah Resûlü'ne yabancı bir gözün değmesine rıza göstermiyor, O'nu başkalarına karşı koruma altına almak istiyordu. Ancak O (sallallahu aleyhi ve sellem) Resûlullah'tı ve herkesin peygamberiydi; ulaşılamayanlara ulaşılabilecek yeni vesileler arıyor, o güne kadar içine giremediği farklı kapıları bir de bu vesilelerle açmayı hedefliyordu. Son yıllarında yaptığı evlilikleri de muhtemelen hep bu maksatlıydı. Bu durumu Âişe Validemiz de görmekteydi; O'nun yolunda başlar feda edildiği gibi hayatlar da hakir görülüyor, yoluna kurban olmak için insanlar sıraya giriyordu! Resûlullah'a adanmış hayatlar vardı ve bu durum, Annemiz'i endişelendiriyordu. Onun bu endişesi:

– Ey Peygamber! Eşlerinden dilediğinin beraberliğini erteler, dilediğini de yanına alabilirsin. Kendisinden bir süre uzak durduğun eşlerinden birini tekrar yanına almanda da Sana bir vebâl yoktur,[129] meâlindeki âyet gelinceye kadar da devam etti. Bu âyet geldikten sonra Allah Resûlü'ne dönmüş, naz makamında şunları söylüyordu:

– Görüyorum da Rabbin hep Senin gönlüne göre veriyor![130]

Bu, bir sevginin tezâhürüydü ve yakınlığın ifadesiydi. Her

[129] Bkz.: Ahzâb 33/51

[130] Buhârî, *Tefsîru'l-Kur'ân* 279 (4510); *Nikâh* 30 (4823); Müslim, *Radâ'* 49 (1464); Nesâî, *Nikâh* 1 (3199); İbn Mâce, *Nikâh* 57 (2000)

dâim hayatını O'nun yanında geçirmek istiyordu; ancak şartlar buna elvermiyor ve yine ona fedâkarlık düşüyordu. Resûlullah'a eş olan her bir annemiz, onu Allah Resûlü'nden bir gün daha uzaklaştırıyordu! Zira Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, annelerimiz arasında günlerini sıraya koyuyor ve her gününü bir diğerinin yanında geçiriyordu. Bu hâneye ilk geldiği gün neredeyse her gün O'nunla birlikte olma gibi bir husûsiyet yaşarken şimdi kendisine sıra, ancak dokuz günde bir geliyordu!

Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), dünyevî nimetler ile uhrevî konumları arasında muhayyerliği ifade eden 'Tahyîr' âyeti geldikten sonra da tavrını değiştirmeyecek, planlananın dışında bir tercihi söz konusu olduğunda mutlaka hanımlarının müsaadesini almayı ihmal etmeyecekti. Âişe Annemiz, özellikle bu konunun altını çizmekte ve irade kendisine bırakılmış olsa bile Habîb-i Kibriyâ'nın değişmeyen âdetini şu ifadelerle anlatmaktadır:

– Bizim nöbet günlerimiz konusunda Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), "Ey Peygamber! Eşlerinden dilediğinin beraberliğini erteler, dilediğini de yanına alabilirsin." âyeti indikten sonra da izin istemeye devam etti.[131]

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem), kendi nöbetine denk geldiği günlerde zamanının tamamını O'nunla geçirmek isteyen Annemiz, bu beraberliği inkıtaa uğratacak muhtemel arızalara karşı da aşırı duyarlıydı. Bir gece uyanmış ve Allah Resûlü'nün, yanında olmadığını fark etmişti. Odasını aydınlatacak lamba olmadığı için etrafını da göremiyordu. Oradan ayrılıp diğer annelerimizden birisinin yanına gitmiş olmasından endişelenmişti! Telaşla yere eğildi ve el yordamıyla Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'ni aramaya başladı. Derken Annemiz'in eli, Allah Resûlü'nün mübarek ayaklarına değmişti; secdedeydi! Rahatlamıştı; derin bir nefes aldı! Zira

---

131 Buhârî, *Tefsîru'l-Kur'ân* 279 (4511); Müslim, *Talâk* 23 (1476); Ebû Dâvûd, *Nikâh* 39 (2136); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/76 (24520)

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), yanından ayrılmamış, odacığın bir kenarında ve hıçkırıklar içinde Rabbine iltica ediyordu. Duygulanmıştı; kulak verdiğinde şu içten yakarışlara şahit oldu:

– Allahım! Senin gazabından rızana, cezalandırmandan da affına sığınıyorum; başka değil, Senden yine Sana sığınıyorum. Zatını senâ ettiğin ölçüde Seni senâ etmekten aciz olduğumu itiraf ediyorum. Seni bütün noksanlıklardan tenzih ederim! Allahım! Senden başka ilah yoktur ve her şey Senin hamdinle kâimdir!

Az önce içinden geçirdikleri için büyük bir mahcubiyet duyuyordu ve Allah Resûlü'ne dönerek şunları söyledi:

– Babam ve annem Sana fedâ olsun! Senin hakkında ben ne düşünüyorum; hâlbuki Sen ne ile meşgulsün![132]

Aynı durumla başka bir gün yine baş başa kalmıştı; yatağına girerken Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), nalinlerini ayak ucuna koymuş, izarının bir tarafını da yatağına iliştirmiş, sanki hemen kalkıp da gidecek gibi duruyordu. Hâlbuki O (sallallahu aleyhi ve sellem), gece ibadet için kalkacağı zaman bile annelerimizden izin alır ve Rabbiyle baş başa geçireceği zamanlarında dahi kul hakkına riayeti bir esas olarak kabul ederdi.[133] Bugün daha farklı davranıyordu. Anlayamamıştı; tabii olarak Annemiz'in şüphelerini artıran bir durumdu bu. Derken istirahate çekilmişlerdi.

Bir müddet geçtikten sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), yavaşça yatağından doğruldu. Âişe Validemiz'i uyandırmamak için neredeyse parmak uçlarına basıyordu. Hâlbuki Annemiz de uyumamış, merakla Allah Resûlü'nü takip ediyordu. Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, yavaşça ayakkabı ve izarını giydi ve aynı titizlikle ka-

---

[132] Bkz.: Müslim, *Salât* 221 (485, 486, 512); Tirmizî, *Deavât* 76 (3493); Ebû Dâvûd, *Salât* 152 (879); İbn Mâce, *Duâ* 3 (3841); Nesâî, *Salât* 72 (1131); Abdurrezzak, *Musannef* 2/160 (2898). Hadîse, konuyla ilgili rivayetler birleştirilerek mana verilmiştir.

[133] Bkz.: Beyhakî, *Şuabu'l-İman* 3/383 (3837)

pıyı açarak dışarı çıktı. Annemiz'i şimdi apayrı bir telaş almıştı; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), gidiyordu!

Hemen kalktı ve o da başörtüsünü takıp yüzünü kapattı. Dış giysisini de giyerek Allah Resûlü'nün ardından takibe başladı.

Medine mezarlığına (Cennetü'l-Baki') gelmişti Efendiler Efendisi ve burada ellerini açıp uzun uzadıya dua etmeye başladı; kolları yorulunca indiriyor ve bir müddet sonra yeniden kaldırıp tekrar duaya duruyordu.

Derken Cennetü'l-Bakî'in sakinlerine veda edip ayrılma zamanı gelmişti; evine geliyordu! Âişe Validemiz'i şimdi yeni bir telaş almış, kendisini göstermemek için neredeyse koşarcasına yürüyordu! Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hızlandıkça o da hızlanıyor, O (sallallahu aleyhi ve sellem) adımlarını sıklaştırdıkça Annemiz de koşarcasına yol alıyordu.

Derken, Fahr-i Kâinat Efendimiz'den önce hâne-i saâdetlerine gelmişti. Ancak nefes nefeseydi! Durumu fark ettirmemeye çalışıyordu ve yaptıklarını belli etmemek için sanki hiç odasından çıkmamışçasına hemen yatağına uzandı.

Derken Resûlullah da gelmişti. Hissetmişti ve onu bu halde görünce sordu:

– Bu halin de ne ey Âişe!

– Yok bir şey, dedi. Her ne kadar gizlemeye çalışsa da karşısında her şeye nigehbân olan Allah'ın Resûlü vardı ve sordu:

– Sen mi Bana haber vereceksin yoksa bunu Bana, Latîf ve Habîr olan Mevlâm'ın haber vermesini mi istersin!

Yüreği ağzına gelmişti. İşin şaka götürür yanı yoktu ve Allah Resûlü'ne dönerek büyük bir mahcubiyet içinde:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Babam ve annem Sana feda olsun!"

Duruşundaki ifadeler her şeyi anlatır mahiyetteydi ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sordu:

– Yoksa önümde yürürken gördüğüm karartı sen miydin?

Hâlini tasdik eden kelime dudaklarından döküldü:

– Evet![134]

Bütün bunlar, onun Allah Resûlü'ne olan yakınlığını göstermekteydi; O'na olan muhabbeti o kadar derindi ki Habîb-i Kibriyâ'nın üzerinde toz konmasına bile gönlü razı değildi; O'nu rencide edecek en küçük bir davranışın önünde ilk defa o durur ve Resûlullah'a toz kondurmazdı. Bir gün Allah Resûlü'nün yanına gelenlerden birisi, 'ölüm' temennisi manasında O'na:

– Sâm Senin üzerine olsun, demiş ve bunu Annemiz de duymuştu. Resûlullah hakkında ölüm temennisinde bulunma kimin haddineydi! Hemen ayağa fırladı ve bunu söyleyen şahsa dönerek:

– Bilakis, ölüm de la'net de sizin üzerinize olsun, dedi. Onun bu hassasiyetini gören Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) tavrı değişmişti. Evet bu güzel ve takdir edilmesi gereken mü'mince bir tavırdı; ancak şu anda kadir bilmese de herkes Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) için potansiyel bir mü'mindi ve sertliğe sertlikle mukabelede bulunulup kaçırılmamalıydı. Onun için Annemiz'e döndü ve:

– Ey Âişe, dedi. "Allah (celle celâluhu), Refîk'tir ve her türlü işte mülâyemetle mukabele etmeyi sever ve böyle bir mukabeleye ihsan ettiklerini, tavrını sert ortaya koymaya çalışanlara veya ondan başka bir tavra da vermez!"[135]

Kendisinden bir şey istenildiğinde 'Hayır!' diyemezdi. Hatta talep edilen Allah'ın Resûlü bile olsa farklı davranmaz, ancak En Sevgili'den ayrı kaldığı için de içten içe kendini yer bitirirdi.

134 Müslim, *Cenâiz* 102 (974); Nesâî, *Cenâiz* 103 (2037); *Işretü'n-Nisâ* 4 (3963, 3964); İbn Mâce, *Cenâiz* 36 (1546); *İkâmetü's-Salât* 191 (389, 1389); Tirmizî, *Savm* 39 (739)

135 Buhârî, *Edeb* 38 (5683); *İsti'zân* 22 (5901); Müslim, *Selâm* 10 (2165); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 2/341 (13555); Tirmizî, *İsti'zân* 12 (2701)

Bilindiği gibi sefere çıkacağı zaman Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), annelerimiz arasında kur'a çeker ve kur'a kime çıkmışsa sefere onunla birlikte giderdi. Bir gün kur'ada Hafsa Validemiz'le Âişe Annemiz çıkmıştı. Yola koyuldu ve hedefe doğru bir hayli ilerlediler. Derken gece olup mola verdiklerinde Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Âişe Validemiz'le birlikte oturup sohbet etmeye başladı. Hafsa Validemiz, o gece nöbetin kendisinde olmadığını ve Habîb-i Kibriyâ'nın Âişe Validemiz'in yanında kalacağını anlamıştı! Aradan bir müddet geçip de fırsat bulunca Âişe Annemiz'e yaklaştı ve ona şöyle bir teklifte bulundu:

– Bugün sen benim deveye, ben de seninkine binsem; sonra da Resûlullah'ın ne yapacağına beraber baksak!

Bu, bir mülâtefe idi ve makul gözüküyordu. Belki Âişe Validemiz'in de işine geliyordu; zira Allah Resûlü'nün kendi devesini tercih edeceğini biliyordu! Bu vesileyle bunu, başkalarına da bildirme fırsatı doğacaktı. Onun için teklifi:

– Tamam, olur, diye cevapladı.

Yeniden hareket edildiğinde tahmin ettikleri gibi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Âişe Validemiz'in devesinin yanına gelmişti. Şu kadar ki o deve üzerindeki hevdeçte Annemiz yerine Hafsa Validemiz bulunuyordu. Başka bir deyişle Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) nezdindeki kıymetini bir kez daha perçinleyen Âişe Annemiz, Resûlullah ile birlikte yan yana yürümekten mahrum kalmıştı.

Bir talebe "Evet!" demişti demesine ama ortaya çıkan tablo, dayanılacak gibi değildi. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisini tercih etmiş olmasına rağmen O'nunla birlikte değildi! Üzüntüsünden ne yapacağını bilemez olmuştu; ayağını izhır otlarının arasına sokmuş, kendi kendine hayıflanıyor, içini Rabbine şu ifadelerle döküyordu:

– Ey Rabbim! Bana bir akrep veya bir yılan musallat kıl da o beni ısırsın! İşte Resûl'ün gidiyor ve ben O'na hiçbir şey diyemiyorum![136]

Onun nezdinde Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), huzura girdiğinde ellerini bıçaklarla doğrayan kadınların gördüğü Hazreti Yusuf'tan daha güzeldi; O'nu görmüş olsalardı ellerini değil, o bıçaklarla sinelerini delik deşik ederlerdi![137]

Karşılıklı sevginin hâkim olduğu bu sıcacık yuvada, bu sevgiyi zedeleyecek en küçük bir farklılık söz konusu değildi; âdeta geçen her zaman bu sevgiyi bir kat daha büyütüyor, karşılaşılan her bir hâdise de muhabbetlerini besliyordu. Ne Âişe Validemiz Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri'nin bu muhabbetini istismar ediyor ne de Habîb-i Kibriyâ Hazretleri yeni bir tedbir alma durumunda kalıyordu. Aslında bu durum, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) genel hâliydi; zira diğer annelerimizle olan diyalogu da farklı değildi. Arzular, daha gün yüzüne çıkmadan fark edilir ve emir tekrarına girmeden talep edilen her şey olduğu gibi yerine getirilirdi. Onun için bir gün Annemiz:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) eliyle, ne bir kadına ne bir hizmetçiye ve ne de başka birisine asla vurmadı, buyuracaktı.[138]

Şüphe yok ki Âişe Validemiz'in bu sevgisi, Allah Resûlü'nün irtihalinden sonra da devam edecekti. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanındaki sade hayatını O'ndan sonra da devam ettirmeyi şiâr edinen Annemiz, zaman zaman bu konuda kendisini zorlayıp da hücresine imkân taşımak isteyen şahıslara karşı sert tepki verecek ve dünya nimetlerinden daha fazla istifade etmekten olabildiğince

---

136 Buhârî, *Nikâh* 96 (4913); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 88 (2445)

137 Onun bu duygularını konuşturan şairlerden birisi, bu beyanı şiirinin diliyle ebedileştirecek ve onu herkese mâl edecekti. Bkz.: Âlûsî, *Rûhu'l-meânî* 13/77; Selefî, *Mu'cemü's-Sefer* 398; Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri* 1/221

138 Müslim, *Fezâil* 79. Ayrıca bkz.: Ebû Dâvûd, *Edeb* 4; İbn Mâce, *Nikâh* 51

uzak durmak istediğini fiilen göstermiş olacaktı. Ancak o, annemizdi ve onu annesi olarak bilenler, kendilerine bakan yönüyle ona iyilik yapma yarışı içindeydiler! O ise, kendisine hediye olarak getirilen ve kabullenmek zorunda kaldığı mâmelekin hepsini başka muhtaçlara dağıtır, çoğu zaman yanında onlardan hiçbir şey bırakmazdı. Âişe Validemiz hediyeler kendisine ilk geldiğinde onları sahibine geri iade etmek isterdi; ancak Allah Resûlü'nden duyduğu bir cümle, elini kolunu bağlıyor ve Habîb-i Kibriyâ'ya muhalefet etmemek için kendisine takdim edilenleri kabullenmek zorunda kalıyordu.

Bir gün yanına, Abdullah İbn-i Âmir'in elçisi gelmiş hediye olarak Annemiz'e yiyecek ve giysi getirmişti. Hemen onlara döndü ve hissiyâtını seslendirerek:

– Ey oğulcuğum! Ben kimseden bir şey kabul etmiyorum, dedi ve hediyeleriyle birlikte onu geri çevirdi.

Elçi bile olsa üzülmüştü; hâlbuki onları Annemiz'e takdim ederken âdeta Resûlullah'a uzattıklarını düşünüyor ve bunu bir vazife biliyorlardı! Hem o, onların da annesiydi ve bir ihtiyacını karşılar diye düşünmüşlerdi. Ancak tercihlerine de saygı duymak gerekiyordu! Efendisine ne söyleyeceğininin hesabını yaparak çaresizce yola koyulan elçi, oradan ayrılıp yola koyulmuş, geldiği yere geri dönüyordu.

Bu sırada Annemiz'in içine de bir kurt düşmüştü; attığı bu adımın, Resûlullah'a muhalefet anlamına gelip gelmediğinin muhasebesini yapıyor, derin derin düşünüyordu! Derken, büyük bir telaşla yanındakilere seslendi:

– Onu geri çağırın!

Boynu bükük giden elçiyi kastediyordu.

Hemen koşup arkasından yetiştiler. O da şaşırmıştı; endişe dolu adımlarla Annemiz'in yanına yeniden geldi. Ne diyeceğini merak ediyordu!

Az önceki celâl gitmiş, âdeta yerini meltem esintilerine bırakmıştı. Annemiz olabildiğince yumuşak bir edâ ile:

– Ben, Resûlullah'ın bana söylediği bir şeyi hatırladım, diyordu. "Bir gün bana, 'Ey Âişe! İstemeden birisi sana bir şey verirse, onu sakın geri çevirme ve al! Çünkü o, Allah'ın sana arz ettiği bir rızıktır!' demişti."[139]

Bunun manası açıktı ve artık elçinin gözleri gülüyordu!

Efendimiz'in Sevgisi

Elbette Âişe Validemiz'in bu sevgisi, tek taraflı değildi; her konuda ümmetine örnek olan Habîb-i Kibriyâ Hazretleri de Âişe Validemiz'i bir başka seviyordu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), her alanda olduğu gibi aile arası münasebetler konusunda da zirve bir hayat yaşamıştı. Nasıl olmasın ki bizzat kendisi:

– Sizin en hayırlınız, ailesine hayırla muamele edeninizdir. Ben ise sizin aranızda bu konuda da en önde olanınızım,[140] buyuruyordu.

İşin temelinde karşılıklı sevgi vardı ve Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), Annemiz'e olan sevgisini açıktan hissettiriyor, bunu başkalarına da izhâr ediyordu. Evet, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), hak ve adaleti zirvede temsil eden insandı; ancak sevgi gibi çoğu zaman insan iradesinin sınır koyamadığı meselelerde herkese eşit mesafede durmanın imkânı yoktu. Aslında bu, insan fıtratının bir tezâhürüydü ve Allah (celle celâluhu), indirmiş olduğu Kur'ân'ında bunu açıkça ifade etmekteydi. Önemli olan, hukukun ilkeleri açısından herhangi bir ayırım yapmamak, zâhir nasslar dikkate alınıp onlara muhâlefet ihtiva eden davranışlar

---

139 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/77 (24524); 6/259 (26276); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 3/100; Beyhakî, *Sünen* 6/184 (1823)

140 Tirmizî, *Menâkıb* 64 (3895); İbn Mâce, *Nikâh* 50 (1977); Dârimî, *Nikâh* 55 (2260)

içine girmemekti. Bunun içindir ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), annelerimiz arasında günlerini taksim ettikten sonra Cenâb-ı Mevlâ'ya yönelmiş, duyguların devreye girdiği yerde yaşanabilecek muhtemel bir eksiklikten dolayı şöyle dua etmişti:

– Allahım! Bu, Benim yapabildiğim bir taksimdir; Senin mâlik olup da Benim muktedir olamadığım taksim konusunda ise Sen Beni muâhaze etme![141]

Bu duada kastedilen hiç şüphesiz Âişe Validemiz idi. Zira Habîb-i Ekrem Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem), Ezvâc-ı Tâhirât arasında Annemiz'e karşı daha farklı bir duruşu vardı. Hassaslardan daha hassas davranan Efendimiz, çoğu zaman iradenin yönlendiremediği duyguları konusunda da adaleti tesis etmek istiyor, burada meydana gelebilecek bir farklılıktan dolayı Rabb-i Rahîmi'ne iltica ediyordu. Hâlbuki Allah'ın O'na indirdiği Yüce Beyân, bu husûsa da açıklık getirmişti; kocalara hitâben şöyle diyordu:

– Ey kocalar! Bütün benliğinizle isteseniz dahi eşleriniz arasında tam adaleti sağlayamazsınız. Öyleyse bir tarafa büsbütün gönlünüzü kaptırıp da öbürünü kocasızmış gibi bir vaziyette bırakmayın! Eğer arayı düzeltir, işlerinizi iyileştirir ve haksızlıktan sakınırsanız, unutmayın ki Allah Gafûr ve Rahîm'dir; affı ve merhameti boldur.[142]

Açıkçası saâdet hânesinde çift yönlü bir sevgi hâkimdi. Âişe Validemiz Allah Resûlü'nü yürekten seviyor, Habîb-i Kibriyâ da ona, herkesten daha fazla kıymet veriyordu.

Bu durumu gören bazı sahabîler, Âişe Validemiz'e '*Resûlullah'ın Habîbesi*' diye seslenir olmuşlardı. Bir gün Ammâr İbn-i Yâsir'in yanında Âişe Validemiz hakkında bir söz sarfedilmiş ve bunu

---

141 Tirmizî, *Nikâh* 41 (1140); Ebû Dâvûd, *Nikâh* 39 (2134); İbn Mâce, *Nikâh* 47 (1971); Nesâî, *Işretü'n-Nisâ* 2 (3943); Dârimî, *Nikâh* 25 (2207)

142 Bkz.: Nisâ 4/129

duyan Hazreti Ammâr deli divâne olmuştu. Bu sözü söyleyen kişiye:

– Nasıl olur da sen, Resûlullah'ın Habîbesi'ne karşı böyle konuşup ona eziyet edebilirsin, diyor ve yaptığı işin kendisini ne kadar küçük düşürdüğünü ifade ediyor ve bir daha da gözüne görünmemesini söylüyordu.[143]

Bu, o kadar dikkat çeken bir husustu ki, Efendiler Efendisi'ne getirmeyi düşündükleri hediyelerin gününü tayin ederken bile O'nun, Âişe Validemiz'in evinde oldukları günü tercih ediyorlardı. Zira Allah Resûlü'nün mübarek yüzlerindeki tebessüm, o günlerde daha farklı oluyordu![144]

Şüphesiz bu, hüsn-ü kabul görmüş bir durumdu ve herhangi bir yanlışlığa mahal vermemek için bu konuda hemen herkes birbirini ikaz edip yardımcı olmaya çalışıyordu. Bir gün Hazreti Ömer (radıyallahu anh), kızı Hafsa Validemiz'i karşısına almış, Âişe Validemiz'i kastederek şunları tembih etmişti:

– Ey kızcağızım! Sakın ola ki güzelliğinin farkında olan ve bu yönüyle de Resûlullah'ın sevgisini kazanan bu kadının konumu seni bir yanlışlığa sevk etmesin![145]

Hazreti Ömer (radıyallahu anh) kızına Âişe Validemiz'in konumunu bilerek hareket etmesi gerektiğini söylüyor ve kendi aralarında hiss-i rekabete kapılmamaları konusunda daha işin başındayken onu ikaz ediyordu.

Hemen herkesin bildiği bir meseleyi Annemiz'in fark etmemesi düşünülemezdi; ancak o, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) nez-

---

143 Tirmizî, *Menâkıb* 63 (3888); Hâkim, *Müstedrek* 3/444 (5684); Ebû Dâvûd et-Tayalisî, *Müsned* 1/90 (651)

144 Buhârî, Hîbe 6,7 (2435, 2441); *Fedâilü's-Sahabe* 30 (3564); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 82 (2441); Tirmizî, *Menâkıb* 63 (3879); Nesâî, *Işretü'n-Nisâ* 3 (3950)

145 Müslim, *Talâk* 30 (1479); Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'ân* 387 (4629); Ebû Ya'lâ, *Müsned* 1/149 (164)

dindeki kendi yerini bizzat sahibinden öğrenmek için bazen Allah Resûlü'ne sorular soruyor ve aldığı cevaplarla ayrı bir huzur duyuyordu.[146]

Karşılıklı bu sevgi, Kıyâmet'e kadar gelecek her bir mü'min için örnek bir sevgiydi; zira Annemiz'in bu istikamette anlattıkları hususlar, eşler arasında daha sıcak bir ortamın oluşmasında çok önemli bir dinamik mahiyetinde idi. Bir gün şunları anlatmıştı:

– Bazen kemikli bir eti ağzıma alır ve ondan bir miktar yediğim olurdu. Daha sonra onu Resûlullah'a ikram ettiğimde O'nu, ağzımın değdiği yerden yemeye başlarken görürdüm. Bazen de bir şeyler içer ve Allah Resûlü'ne de ondan ikram ederdim. Onu içerken de aynı titizliğine şahit olur, bardak veya tası dudaklarına götürürken ağzımın değdiği yeri tercih ettiğini görürdüm.[147]

Hâne-i saâdetlerinde her şey çok tabiî idi; risâlet gibi ağır bir yükün altında olmasına rağmen Efendiler Efendisi, insanların arasında, onlardan farklı olduğunu hissettirmeden ve onlarla birlikte yaşıyordu! Allah Resûlü'nün Âişe Annemiz'in hücresinde olduğu gecelerden birisinde yanlarına Sevde Validemiz gelmiş, gündelik ihtiyaçlarını gidermek için dışarıya çıkmalarına tepki gösteren Hazreti Ömer'in hâlini arz ediyordu. O günlerde aydınlatma vasıtaları olmadığı için odanın içi de karanlıktı ve olup biten her şeyi seçememişti. Hâlbuki aynı akşam bu odaya, Hazreti Ebû Bekir ailesi et göndermiş; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) etin bir tarafından tutarken Annemiz de onu parçalayıp pişirmişti. İşte bu sırada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile

---

146 Bkz.: Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 2/44

147 Müslim, *Hayz* 14 (300); Ebû Dâvûd, *Tahâre* 103 (259); Nesâî, *Tahâre* 177 (280); *Miyâh* 9 (341); İbn Mâce, *Tahâre* 125 (643). Annemiz, o gün kendisinin hasta olduğunu ifade etmektedir.

Âişe Validemiz, o akşam pişen et parçasını birlikte tutup yemeye çalışıyorlardı.[148]

Güzel çorba yapan Fârisî bir komşuları vardı ve bir gün Resûlullah'a çorba yapmış, O'nu yemeğe davet ediyordu. Ancak Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, bu davete yalnız gelmeyi düşünmüyor ve yanına, açlık sıkıntısıyla kıvranan Annemiz'i de almak istiyordu. Onun için Âişe Validemiz'i göstererek:

– Ya, bunu da davet ediyor musun, diye sordu. Adam:

– Hayır, cevabını verdi. Belli ki İslâm'ın inceliklerini bilmiyordu. Belki de çorbası azdı veya Efendimiz'in içinde bulunduğu hâli kavrayamamıştı. Bunun üzerine davet sahibine Resûlullah da:

– Hayır, cevabını verdi. Aradan bir müddet geçtikten sonra adam yeniden gelip davetini tekrarladı. Resûlullah'ın teklifi yine aynı idi ve Annemiz'i göstererek ikinci kez sordu:

– Bunu da davet ediyor musun?

Cevap yine aynı minvâlde olunca Allah Resûlü'nün cevabı da yine:

– Hayır, oldu.

Nihayet adam üçüncü kez geldi ve aynı davetini bir kez daha tekrarladı. Habîb-i Kibriyâ'nın talebi yine aynıydı ve belli ki bu davete yanında Annemiz olmadan icâbet etmek istemiyordu. Üç kez üst üste davet etmesine mukabil her seferinde Âişe Validemiz'i de yanında getirmek istemesinde bir hikmetin olduğunu adam şimdi anlamıştı. Onun için Resûlullah'ın sorusuna bu sefer:

– Evet, diye karşılık verdi.

"Evet!"'in mukabili de, "Evet!" şeklindeydi ve Annemiz'le bir-

[148] Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/217 (25867); İshâk b. Râhûye, *Müsned* 3/966 (1682); İbn Sa'd, *Tabakât* 1/404; Sevde Validemiz ve Hazreti Ömer'in izin meselesi için bkz.: Buhârî, *Nikâh* 114 (4939); Müslim, *Selâm* 17 (2170)

likte Fahr-i Kâinat Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), söz konusu davete icabet etti ve birlikte adamın evine gittiler.[149]

Bu sevgi, diğer Ezvâc-ı Tâhirât'ın da dikkatinden kaçmıyordu. Hatta zaman zaman gayretlerini kamçılayıp Âişe Validemiz'e gıpta ile bakmalarını netice veriyordu. Bir gün oturup aralarında anlaşmış ve Fâtıma Validemiz vasıtasıyla bu durumu Resûlullah'a ulaştırmak istemişlerdi. Annelerimizin elçi olarak tayin ettikleri Fâtıma Validemiz, Fahr-i Kâinat Efendimiz'in yanına geldi ve:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Senin ailen, Ebû Bekir'in kızı konusunda Senden adalet istiyorlar!"

Durumun farkında olan Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri, Hazreti Fâtıma'ya döndü ve ona:

– Ey kızcağızım, diye seslendi. "Hiç sen, benim sevdiğimi sevmemezlik edebilir misin?"

Sorunun gelişinde, alınacak cevaba bina edilecek bir hükmün varlığı hissediliyordu ve gerek ifadelerindeki mana gerekse ses tonundaki letâfet, Fâtıma Validemiz'i yaptığına pişman edecek keyfiyetteydi. Ancak öyle de olsa tereddütsüz ve mahcup bir eda ile cevapladı:

– Elbette severim!

Söylediklerine bin pişman olmuştu. Resûlullah'ın sevdiğini sevmemek elbette olmazdı. Zaten O da (sallallahu aleyhi ve sellem), kızından bu cevabı alacağını biliyordu ve aldığı cevabın hemen ardından Âişe Validemiz'i göstererek:

– Öyleyse, bunu da sev, buyurdu.

Şimdi Hazreti Fâtıma, kolu kanadı kırılmış olarak durumu annelerimize anlattı. Ancak onlar tatmin olmamışlardı; belki de bizzat Allah Resûlü'nün hâline şahit olmadıkları için meselenin kendilerine olduğu gibi aktarıldığından emin değillerdi. Rica

---

[149] Bkz.: Müslim, *Eşribe* 139 (2037); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 3/123 (12265)

edip Hazreti Fâtıma'yı Allah Resûlü'ne bir kez daha göndermek istediler. Ancak mesele çok netti ve bütün ısrarlara rağmen Fahr-i Kâinat Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), onların bu talebine olumlu cevap vermedi. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Âişe Validemiz'i, diğer annelerimize nispetle daha farklı seviyordu![150]

Bu sefer de Ümmü Seleme Validemiz'i araya koydular. Zira o, eskiden beri Allah Resûlü'nün yakınlarındandı.[151] Ancak sonuç, yine farklı değildi; zira Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona da:

– Ey Ümmü Seleme, demiş ve bu sevgisinin temelinde yatan sebebi de söylemişti; şöyle diyordu:

– Âişe konusunda Bana eziyet vermeyin! Sizin aranızda Âişe'den başkası ile de aynı mekânı paylaştığım halde ondan başkası yanında Bana vahiy gelmedi![152]

Demek ki ortada, bambaşka bir mesele vardı; Efendimiz'in tercihi, aynı zamanda Cenâb-ı Mevlâ'nın arzusunu ifade ediyordu. Zaten aksi de düşünülemezdi. O gün Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri'nden bu ikazı alan Ümmü Seleme Validemiz, yıllar sonra Âişe Validemiz'in vefat haberini aldığında üzülecek ve bu üzüntüsünü şu cümlelerle ifade edecekti:

– Vallahi de, babasından sonra Resûlullah nezdindeki en sevgili kişi vefat etti![153]

Onlar arasında bu, o kadar belirgin bir sevgi idi ki zaman zaman aralarında zuhûr eden olumsuzlukları telafi edip Allah Resûlü'nü yeniden hoşnut edebilmek için Âişe Validemiz'i elçi

---

150 Buhârî, *Hîbe* 7 (2442)

151 Ümmü Seleme Validemiz'in kocası Ebû Seleme, Efendimiz'in halasının oğluydu ve aynı zamanda Allah Resûlü ile süt kardeşi oluyordu. Bkz.: İbnü'l-Esîr, *Üsüdü'l-Ğâbe* 1/632

152 Buhârî, *Hîbe* 7 (2442); *Fedâilü's-Sahabe* 30 (3564); Nesâî, *Işretü'n-Nisâ* 3 (3950); Tirmizî, *Menâkıb* 63 (3879)

153 Hâkim, *Müstedrek* 4/15 (6746); Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya* 2/44; İbnü'l-Esîr *Üsüdü'l-Ğâbe* 1/1395

olarak seçer ve Resûlullah'a onu gönderirlerdi. Bir gün Safiyye Validemiz onu karşısına alacak ve:

– Ey Âişe, diyecekti. "Resûlullah'ın gönlünü alabilir misin? Şayet bunu yaparsan karşılığında sana kendi günümü vereceğim!"

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile bir gün daha fazladan zaman geçirmeyi kim istemezdi ki! Hemen:

– Tamam, olur, dedi ve Safiyye Validemiz'e ait za'ferân boyasıyla boyalı bir başörtüsünü alarak önce onu su ile ıslattı. Maksadı, nemlenen başörtüsünün kendine has kokusunu yaymasını temin etmekti. Ardından da gidip Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına oturdu.

O gün kendisine ait olmadığı halde yanına Âişe Validemiz'in geldiğini gören ve bu husustaki taksimde adâletten asla taviz vermeyen Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, Annemiz'in gelişini garipsediğini ve hânesine dönmesi gerektiğini ifade etti. Gerekçesini de söylüyordu:

– Gün, senin günün değil ki!

Bu, perdenin aralandığını gösteren en önemli emâre idi ve aralanan bu kapıdan içeri adımını attı:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Bu, Allah'ın dilediğine ihsan ettiği bir lütuftur!"

Resûlullah'ın dikkatini çekmeye muvaffak olmuştu. Konuyu Safiyye Validemiz'e getiren Âişe Validemiz, detaylarıyla birlikte meseleyi Allah Resûlü'ne arz etti; aralarında geçen konuşmadan bahsediyor ve Annemiz'in duyduğu üzüntüyü O'nunla paylaşıyordu. Nihayetinde bu, bir ıslah girişimiydi ve onun bu hassasiyeti karşısında Allah Resûlü de sevinmiş, iç dünyasında duyduğu huzur, kamer misal yüzlerine de aksetmişti.[154]

---

[154] Bkz.: Buhârî, *Hîbe* 14; *Şehadât* 30 (2542); Müslim, *Radâ'*, 47 (1463). Ayrıca bkz.: Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 48

Gerek annelerimizin gerekse diğer sahabilerin bu ve benzeri tercihlerinin temelinde, daha önce duydukları bir beyan veya bu istikamette Allah Resûlü'nün bir uygulaması yatmaktaydı. Herkes bilmekteydi ki Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), Âişe Validemiz'i seviyordu! Birlikte yaptığı yolculuklarından birisinde Âişe Validemiz'in devesi yolunu şaşırmış ve diğerlerinden ayrılarak Harra denilen yerde gözden kaybolmuştu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), endişelenmişti ve hemen Annemiz'in ardından onu aramaya koyuldu. Bu sırada, en yakınından ve nikâhı altındaki birisini kaybetmiş olmanın telaşıyla etrafına:

– Vâ arûsâh, diyerek seslendiği duyuluyordu.[155]

Başka bir gün meşhur sahabi Amr İbn-i Âs gelmiş, Fahr-i Kâinat Efendimiz'e:

– İnsanlar arasında en çok kimi seviyorsun, diye sormuştu. Maksadı, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) nezdindeki değerini öğrenmekti ve beklentisi de, sevdikleri arasında kendisinin de zikredilmesi istikametindeydi. Ancak Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, sorusunu tereddütsüz:

– Âişe, diye cevapladı.

Beklentisi hâlâ devam eden Amr İbn-i Âs yine sordu:

– Peki, erkeklerden?

Bu sefer de Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Onun babası, diye cevapladı.

Onun gibi bir dehanın, ilk sırada kendisine yer olmadığını görmemesi mümkün değildi. Öyleyse daha fazla soru sormak, daha büyük risk ihtiva ediyordu ve kendisinin, en arkadakilerin de arkasında kalma ihtimalini düşünen Hazreti

---

155 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/248 (26155). "Vâ arûsah" tabiri, eşini kaybeden birisinin onun ardından söylediği ve ona olan sevgisini ifade eden "Vah, hanımımın başına gelenlere!" manasında bir tabirdir.

Amr, bu merakından vazgeçecek ve bir daha aynı konuda soru sormayacaktı.[156]

Herkesin gözü önünde cereyan eden hâdiseler zihinlere nakşediliyor ve Resûlullah'ın her bir tercihi, bu sevgiyi halk nezdinde perçinliyordu. Zira Ezvâc-ı Tâhirât'tan bir ay ayrı kalıp da yeniden aralarına döndüğünde ilk olarak Âişe Validemiz'in yanına gelmiş,[157] tahyîr hâdisesinde de ilk olarak onun kanaatini almıştı.[158] Aynı zamanda bu, mukabelesiz bir tercih değildi; zira dünya ve uhrevîlik arasında muhayyer bırakılıp da bunlardan birisini tercih etmeleri istendiğinde Annemiz'in ilk tercihi de, Resûlullah'ın hoşnut olacağı alternatifti.[159]

Zaman zaman Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Âişe Annemiz'in dizine başını koymuş vaziyette istirahate çekilir ve Annemiz canı yansa dahi Resûlullah'ı rahatsız etmemek için kımıldamadan öylece beklerdi. Hatta bir defasında babası Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) gelmiş ve Allah Resûlü'nü incittiği gerekçesiyle Annemiz'in böğrüne dürtmeye başlamıştı. Canı acıyordu; ancak Allah Resûlü'nü rahatsız etmemek için buna katlanıyor ve dişini sıkarak sükût etmeye çalışıyordu.[160]

Göz önündeki bu sevginin, elbette başkaları üzerinde de tezâhürü vardı. Zira Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin sevdiğini sevmemek olmazdı. Tabiî olarak O'na en yakın olanlar, O'nun yakınındakileri herkesten daha çok sever ve onlara karşı ayrı bir alâka duyarlardı. Resûlullah'ın Refîk-ı A'lâ'ya yürümesi öncesinde

---

[156] Buhârî, *Fedâilü's-Sahabe* 5 (3462); *Megâzî* 60 (4100); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 8 (2384); Tirmizî, *Menâkıb* 63 (3885)

[157] Buhârî, *Nikâh* 83 (4895); *Mezâlim* 26 (2336); Müslim, *Talâk* 30 (1479)

[158] Bkz.: Ahzâb 33/28, 29; Buhârî, *Mezâlim* 26 (2337); *Talâk* 19 (4984); Müslim, *Talâk* 22 (1475)

[159] Bkz.: Ahzâb 33/51; Buhârî, *Tefsîru'l-Kur'ân* 279 (4511, 4510); Müslim, *Talâk* 23 (1476); Ebû Dâvûd, *Nikâh* 39 (2136); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/76 (24520)

[160] Buhârî, *Teyemmüm* 7 (327); Müslim, *Hayz* 28 (108); Nesâî, *Tahâre* 194 (310)

Fâtıma Validemiz'in, kendisine vermiş olduğu sırrı daha sonraları sadece Âişe Validemiz'e açmış olması,[161] şüphesiz ona olan bu sevginin ayrı bir tezahürüydü.

Bütün bunlar, Âişe Validemiz söz konusu olduğunda ashâbı daha temkinli olmaya davet ediyordu. Aynı zamanda bu, Allah Resûlü'nün son ânına kadar da devam edecekti. Hastalığının başladığı gün:

– Ben bugün neredeyim? Yarın kiminleyim, diye sormuş ve hastalığı süresince Âişe Annemiz'in yanında kalma isteğini izhar etmişti.[162] Nitekim arzu ettiği gibi Hakk'a yürüdüğü gün de onun hücresindeydi. Bu, ona olan yakınlığının son bir kez daha tescili manasına geliyordu ve bunu Annemiz (radıyallahu anhâ) şu ifadeleriyle anlatacaktı:

– O (sallallahu aleyhi ve sellem), nöbeti benim evime geldiği günde vefat etti. O'nun ruhunu da Allah (celle celâluhu), mübarek başı göğsümle sinemde olduğu sırada kabzetti.[163]

Belki de bütün bunları değerlendiren Enes İbn-i Mâlik (radıyallahu anh), İslâm'daki ilk sevginin Resûlullah'ın Âişe Validemiz'e duyduğu muhabbet olduğunu söyleyecek;[164] Tâbiîn'in büyük imamlarından Mesrûk da, Annemiz'den bir hadîs rivayet ederken:

– Bunu bana, Allah'ın en sevgili kulunun sevgilisi ve gökler ötesinden iffeti tescilli Sıddîk'in kızı Sıddîka rivayet etti, demeyi bir vazife bilecekti.[165]

---

161 Buhârî, *Menâkıb* 22 (3426); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 97 (2450); Tirmizî, *Menâkıb* 61 (3872)

162 Buhârî, *Cenâiz* 94 (1323); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 84 (2443)

163 Buhârî, *Cenâiz* 94 (1323); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 84 (2443)

164 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 2/44

165 Beyhakî, *Sünen* 2/458; İbn Sa'd, *Tabakât* 8/66; İbnü'l-Esîr, *Üsüdü'l-Ğabe* 1/1384; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 2/44; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/241; Ayrıca bkz.: Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 48

Bu Sevginin Gerçek Sebebi

Peki, Efendimiz'in diğer Ezvâc-ı Tâhirât'a nispetle Âişe Validemiz'i daha çok sevmesinin temelinde hangi sebep yatıyordu? Babası Hazreti Ebû Bekir ile arasındaki hukuk mu burada etkiliydi? Yoksa Annemiz'in cemâl-i vechiyesi, diğer annelerimize nispetle çok mu öndeydi? Veya ortada bunların dışında daha başka bir sâik mi vardı?

Hazreti Ebû Bekir gibi 'Sıddîkiyet' mertebesinin zirvesinde ve 'maiyyet' makamının yektâ temsilcisi konumundaki bir insanın kızı olmasının elbette bunda payı vardı. Zira Sıddîk-i Ekber o idi ve Allah Resûlü'nün en yakınında duruyordu. Şüphesiz insanlar arasında en çok sevdiği kişi de o idi. Âişe Validemiz de, onun kızıydı. Nitekim Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem), onun bu konumunu nazara alıyor ve zaman zaman etrafındakilere de onun Hazreti Ebû Bekir'in kızı olduğunu hatırlatacak ikazlarda bulunuyordu.[166]

Annemiz'in, cemâl-i vechiyesiyle de dikkat çektiğinde şüphe yoktu. Özellikle İfk Hâdisesi münasebetiyle annesi Ümmü Rûmân'ın, teselli mahiyetinde ona söyledikleri, bu hususu teyit etmektedir. Zira yaklaşık bir ay kadar devam eden hüzün günlerinde bunaldıkça bunalan Annemiz'i teselli etmek için annesi Ümmü Rûmân ona:

Hele biraz yavaş ol, demişti. "Allah sana da bir kolaylık verir! Allah'a yemin olsun ki senin gibi güzel ve Efendisi tarafından da sevilen, aynı zamanda yanında kumaları olan hangi kadının aleyhinde konuşulup, onu gözden düşürmek için hakkında iftiralar uydurulmaz! Bu durumdaki insanların dedikodusu çok olur!"[167]

---

166 Müslim, *Fedâilü's-Sahabe* 83 (2442); Nesâî, *Işretü'n-Nisâ* 3 (3944); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/88 (24619); Beyhakî, *Sünen* 7/299 (14526); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 5/281(8892)

167 Buhârî, *Şehadât* 15 (2518); *Meğazi* 32 (3910)

Hazreti Ömer gibi ferâsetli birisinin, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) nezdinde ayrı bir yeri olan Âişe Validemiz'i üzmemesi ve onunla asla rekabet içine girmemesi konusunda kızı Hafsa Validemiz'i ikaz etmesi de aynı hassasiyetten kaynaklanmaktadır.[168]

Şu da bir gerçek ki genel manada rivayetlere baktığımızda, diğer Ezvâc-ı Tâhirât'a nispetle Allah Resûlü'nün Âişe Validemiz'i daha çok seviyor olmasının altında bu türlü unsurlar değil, onun müstesna konumu yatıyordu. Zira onlar arasında ilmî derinliği itibarıyla en önde yer alan annemiz o idi. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), sımsıkı tutunulduğu takdirde insanların hidâyette sabit kalacakları müjdesini verdiği iki husustan birisi olan 'ehl-i beyt'[169] dairesinin en mümtaz muallimesi o idi. Diğer insanlar, Efendiler Efendisi'nin dışarıdaki hallerine muttali olurken o, hem dışarıdaki hem de başkalarının asla muttali olamayacağı en hususi ahvaline vâkıf olmaktaydı. Çok geçmeden bu hususiyeti onu, Kur'ân'ın en önemli bir tercümanı, Hadîs ilminin de en temel muallimesi haline getirecek, dinin temel meseleleriyle ilgili olarak insanlar nezdinde onu en mümtaz bir konuma oturtacaktı. Dine ait incelikleri kendisinden öğrenmemiz gerektiğini de bizzat Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) tavsiye etmişti.[170] Bu yönüyle o, risâlet hânesinde âdeta merkez noktayı temsil ediyordu. Zaten Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Âişe Validemiz'in rivayet ettiği bir hadislerinde, evlilik söz konusu olduğunda adaylarda aranması gereken hususları sıralarken şu tavsiyede bulunmuştu:

– Bir kadın, şu üç şey için nikâhlanır; malı, güzelliği ve dini. Yalnız sen, din yönünü tercih et ki huzur bulasın![171]

---

168 Bkz.: Buhârî, *Mezâlim* 25 (2336)

169 Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 36 (2408); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 4/366 (19285)

170 "Dininizin yarısını (üçte birini) şu Humeyra'dan alın." manasına gelen rivayet için bkz.: Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa* 1/399; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menârü'l-Münîf* 1/60; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ* "Huzu" maddesi…

171 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/152 (25232). Başka bir rivayette ise, "Kadın dört

Ümmetine tavsiye ettiği hususları inceliklerine kadar bizzat ve öncelikle kendisi yaşayan Habîbi- Kibriyâ Hazretleri'nin, aile gibi en temel bir meselede farklı davranması elbette düşünülemez.

Şu da bir gerçek ki Ezvâc-ı Tâhirât arasında cemâl-ı vechiyesiyle öne çıkan başka validelerimiz de vardı. Demek ki mesele, sadece güzellikle izah edilemeyecek kadar derin bir meseleydi. Hatta bu fâikiyeti bize, bizzat Âişe Validemiz'in kendisi anlatmaktadır; Benî Mustalık gazvesi sonrasında Cüveyriye Validemiz'i görünce onun cemâl-i vechiyesi hemen dikkatini çekmiş ve tedirgin olmuştu. Bunu ifade ederken şunları söyleyecekti:

– O, çok güzel ve hoş bir kişiydi; görenin hoşuna giden bir duruşu vardı. Resûlullah'ın yanımda olduğu sırada gelmiş ve hürriyetini kazanabilmek için kitâbet talebinde bulunuyordu. Vallahi de onu ilk görür görmez içime bir kurt düştü ve onun Resûlullah'ın huzuruna girmesinden endişe duydum.[172]

Annemiz'in, Safiyye Validemiz'i ilk gördüğü gün de benzeri bir tedirginlik duyduğuna şahit olmaktayız. Hayber fethinden sonra Medîne'ye gelen ve önce Hârise İbn-i Nu'mân'ın evinde misafir olan Safiyye Validemiz'in cemâl-i vechiyesi, Ensâr kadınlarının da dikkatini çekmiş ve onu görebilmek için yanına doğru akın etmişlerdi. Gelenler arasında, burkasıyla yüzünü kapatmış halde Âişe Validemiz de vardı. Bir müddet sonra evden ayrılınca arkasından Allah Resûlü de dışarı çıktı. Belli ki Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bir taraftan Safiyye Validemiz vesilesiyle o güne kadar problem yaşadıkları büyük bir kitlenin gönlünü almayı murâd ederken diğer yandan Ezvâc-ı Tâhirât'ın gönlünü kırmamak için titizlik gösteriyordu. Yanına yaklaştı ve ona:

şey içi nikâhlanır; malı, neseb ve konumu, güzelliği ve dini. Sen, dini bütün olanını tercih et ki huzur bulasın!" denilmektedir. Bkz.: Buhârî, *Nikâh* 16 (4802); Müslim, *Radâ'* 53 (1466); Ebû Dâvûd, *Nikâh* 2 (2047)

172 Bkz.: Hâkim, *Müstedrek* 4/28 (6781); İbn Sa'd, *Tabakât* 8/116, 117

– Onu nasıl buldun ey Âişe, diye sordu. Zira Annemiz'in, bu durumdan hoşnut olmadığını farketmişti. Safiyye Validemiz'in içinden geldiği insanlar, başta Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) olmak üzere bugüne kadar kendilerine çok çektirmişlerdi. Şimdi ise bunca yıldır sıkıntı yaşadıkları ve şerre odak olmuş bir Hayberli ile yan yana ve omuz omuza yaşamak zorunda kalıyordu. Onun için Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri'nin sorusunu:

– Bir yahudi gördüm, diye cevapladı.

Yarınlarda da dünkü gibi olumsuzlukların yaşanmaması için bugün daha farklı davranmak gerekiyordu. Hem, düşüncesi ne olursa olsun insanları aynı kefenin içine koyup değerlendirmek doğru olmazdı; her toplumda iyi ve faziletli insanlar olduğu gibi bu değerlerden mahrum bir kısım fertlerin olması da bir yönüyle tabiî idi. Hem öyle bile olsa neticede onlar da Hazreti Âdem'in çocuklarıydı. Zamanla telakkiler değişmiş ve araya düşmanlıklar girmiş olsa da, şefkatin kollarını düşmanın okları görme yanılgısı gösterenler adına ve yarın da aynı sıkıntıların yaşanmaması için bugün fiilen bir tekzib gerekiyordu. Zira iyilik iyiliğe kapı açar ve yılgınlık göstermeden mütemâdî yapılan iyilik, uzun müddet damla altında kalan taşların delindiği gibi en katı kalpleri bile yumuşatır ve onların da birer iyilik temsilcisi haline gelmesini netice verirdi. Aynı zamanda her bir hâdise, başta annelerimiz olmak üzere Ashâb-ı Kirâm Hazretleri'ne mesafe kazandıran birer dinamik hüviyetindeydi. Bu da öyle olacaktı; şefkatle kendisine yönelen Habîb-i Kibriyâ, Annemiz'e:

– Öyle deme ey Âişe, diyordu. "Zira o, müslüman oldu ve müslümanlığı da çok güzel oldu!"[173]

Elbette bu hususiyet sadece Hazreti Cüveyriye ve Hazreti Safiyye validelerimize has değildi; onlardan başka Hazreti Hafsa ve

---

[173] İbn Sa'd, *Tabakât* 8/126; Zehebî, *Siyer* 2/227

Hazreti Mâriye[174] validelerimiz de (radıyallahu anhumâ), bu özellikleriyle öne çıkmaktaydı. Ancak bütün bunlara rağmen Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, en çok Âişe Validemiz'i seviyordu. Zira bu sevginin temelinde, dinin daha sonraki nesillere intikalinde Annemiz'in edâ edeceği misyon vardı.

Annemiz, her yönüyle hususi idi; adeta risâlet hânesinde bir misyonu edâ etmek için yaratılmıştı. Cibrîl-i Emîn'i iki kez görmüş ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) vesilesiyle onun selamına mazhar olmuştu. Öyle hususiyetlere mazhar idi ki Ezvâc-ı Tâhirât arasında aynı hususiyetlerle serfirâz kılınan ondan başka bir annemiz de yoktu.[175] Vahyin aydınlık tayfları hep onun evinde olduğu sırada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile buluşuyor ve Cibrîl-i Emîn'in izine hep o şâhit oluyordu. Allah Resûlü'nün konumu ve Kur'ân'ın tasdikiyle vahiyden başka bir şey konuşmadığı da[176] düşünülecek olursa O'nun bu sevgisinin temelinde ilâhî bir yönlendirmenin olduğunu söylemek mümkündü. Zira Annemiz'in, İslâm adına ge-

174 Mâriye Validemiz, daha Mısır'dan geldiği gün Âişe Validemiz'in dikkatini çekmişti; kıvırcık saçları ve güzel yüzünü görünce Resûlullah'tan dolayı onu kıskanmaya başladığını bizzat kendisi ifade etmektedir. Bkz.: İbn Sa'd, *Tabakât* 8/212; Ayrıca bkz.: Hafnâ, *Mevsûatü Ümmi'l-Mü'minîn Âişe Bint-i Ebî Bekr* 258

175 Bunlar, vahiy meleği Cibrîl-i Emîn'in Resûlullah'a Âişe Validemiz'in suretinde gelmesi, Resûlullah'ın, Ezvâc-ı Tâhirât arasında bekâr olarak sadece onunla izdivacı, aynı örtü altında bulundukları sırada vahyin gelmesi, dünya ve âhirette insanlar arasında en fazla onu seviyor olması ve bunu herkese ilan etmesi, hakkında beraatini ifade eden âyetlerin gelmiş olması, Cibrîl-i Emîn'i iki kez görmesi ve yine Cibrîl'in ona Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) vasıtasıyla selam göndermesi, vahiy meleğinin sadece onun evinde iken gelip vahiy getirmesi, Allah Resûlü'nün son demlerini de bu evde geçirmiş olması ve neticede Annemiz'in göğsüne yaslanmış hâlde iken Hakk'a yürümesi gibi hususiyetlerdir. Bkz.: Buhârî, *Fedâilü's-Sahabe* 30; Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 90 (2447); Tirmizî, *Menâkıb* 63 (3879); Nesâî, *Işretü'n-Nisâ* 3 (3949, 3950); Hâkim, *Müstedrek* 4/11 (6729, 6730); İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef* 6/389 (32278); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 9/241; Zehebî, *Siyer* 2/191; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/31 (77); İbn Sa'd, *Tabakât* 8/63, 64

176 Bkz.: Necm 53/3-4

rek o gün ortaya koyduğu gayretlerin ve gerekse bundan sonra edâ edeceği misyonun da bunda rolünü inkâr etmemek gerektir.

Annemiz, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) nezdinde o kadar kıymetlidir ki kendisini anlatırken Habîb-i Kibriyâ Hazretleri şu ifadeleri kullanmaktadır:

– Erkekler arasında kemâle eren çok olmakla birlikte, İmrân'ın kızı Meryem ve Firavun'un hanımı Âsiye'den başka kadınlar arasında aynı mertebeyi ihrâz eden yoktur. Kadınlar arasında Âişe'nin faziletine gelince o, diğer yemeklere nispetle tirit gibidir.[177]

Annemiz'in Ev Hâli

Saâdet hânesi, her yönüyle huzurun ve karşılıklı muhabbetin hâkim olduğu bir mekândı. O hânede fedakârlık üzerine kurulmuş kopmaz bir bağ vardı. Sadece gün ve yarın düşünülmüyor, ebedî âlemlerde devam edecek bir yolculuğa göre muamele esas alınıyordu.

Bu evde kendini, Resûlullah'ın bir dediğini iki etmemeye adamış bir Annemiz vardı. Mutlak bir itaat söz konusuydu; Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin sadece taleplerini yerine getirmekle kalmıyor aynı zamanda hissiyâtını önceden sezip arzularını talebe dönüştürmeden önce gerçekleştirme gayreti içine giriyordu. Ve bu, Allah Resûlü'nün firakından sonra da devam edecek, adımlarını da, son nefesini vereceği âna kadar hep aynı hassasiyetle atacaktı. Her bir adımın muhasebesini, daha onu atmadan önce yapar ve onları, Allah Resûlü'nün hoşnut olup olmaması esasına göre belirlerdi.

Üzerine Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) oturması için bir yastık satın almıştı. Henüz resim konusundaki hükmü bilmediği için

---

177 Buhârî, *Ehâdîsü'l-Enbiyâ* 33 (3230); *Fedâilü's-Sahabe* 30 (3558); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 70 (2431); Tirmizî, *Et'ıme* 31 (1834); İbn Mâce, *Et'ıme* 14 (3280)

belki de yastığın üzerindeki resimler dikkatini hiç çekmemişti. Bunun da bir hikmeti vardı ve bu vesileyle bilinmedik bir konu daha tebeyyün edecek, bu vesileyle bir hüküm daha netlik kazanmış olacaktı. Derken Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) çıkageldi. Gelmişti gelmesine ama kapıda durmuş içeri girmiyordu. Belli ki ortada, rahatsız olduğu bir durum vardı. Bunu hisseden Annemiz de telaşlanmıştı; büyük bir endişeyle hemen sordu:

– Yâ Resûlallah! Allah'a tevbe edip Resûlullah'tan da affımı dilerim; bir günah mı işledim?

Sesindeki ton, yüreğinin endişeden eridiğini gösterir mahiyetteydi. Korkmuştu; Allah ve Resûlullah'ın rağmına bir adım atmış olmanın endişesiyle Habîb-i Kibriyâ'nın vereceği cevabı bekliyordu. Nihayet Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Bu yastığın hali de ne böyle, diye mukabelede bulundu.

Mesele anlaşılmıştı; problem yastıktaydı! Allah Resûlü'nü hoşnut etmek için attığı bir adım, O'nu rahatsız etmişti. Belli ki ortada bilmediği bir husus vardı. Ancak niyeti, Habîb-i Kibriyâ'yı üzmek değildi ve özür diler bir eda ile gerekçesini söylemek istedi:

– Onu, üzerine yaslanıp oturman için satın almıştım!

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Annemiz'in hiç unutamayacağı şu cümleleri sıralamaya başladı:

– Bu resimleri yapanlar, âhiret gününde azâba dûçâr bırakılacaklar ve onlara, "Haydi, bu yaptıklarınıza şimdi hayat verin bakalım!" denilecek. İçinde bu türlü resimler olan eve melekler girmez!

Mesele bu kadar net olunca ona düşen bir şey vardı; hemen yastığı alıp ortadan kaldırmak! Annemiz de aynısını yaptı; kalktı ve Allah Resûlü'nü rahatsız eden, evlerine meleklerin girmesine mâni olan o resimli yastığı ortadan kaldırıverdi![178]

---

[178] Müslim, *Libâs* 87 (2107); Nesâî, *Zînet* 111. Buhârî, *Libâs* 95 (5616); Müslim, *Libâs* 96 (2107). Bu hadisenin, Tebûk dönüşü gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bkz.:

Ev işlerini bizzat kendisi yapardı; el değirmeninde alın teriyle ve büyük meşakkatlere katlanarak un öğütür,[179] imkân bulduğu zamanlarda yemeğini de bizzat kendisi pişirirdi.[180] Minder, yatak ve sergilerini kendisi serip kaldırır[181] ve Allah Resûlü'nün abdest suyunu da bizzat kendisi hazırlardı.[182] Resûlullah'ın kurbanlık develeri için gerekli olan ipi o eğirir,[183] Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin giysilerini de yine o yıkardı.[184] Yeri geldiğinde Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) mübarek saçlarını tarar[185] bazen de O'na güzel kokular sürerdi.[186] Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin ağız ve dişlerini temizlemek için kullanacağı misvağı yumuşatıp hazır hale getirmekten hoşlanır[187] ve büyük bir ihtimam içinde onu temizleyip muhafaza etmeyi de ihmal etmezdi.[188]

Misafirleri ağırlama işi de ona aitti; eldeki imkânlarla onların ihtiyaçlarını gidermeye çalışır ve Resûlullah'ı misafirleri konusunda mahcup etmezdi. Bir gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ashâb-ı Suffe'den bazılarını almış:

– Haydi gelin, Âişe'nin evine gidelim, diyerek onları hâne-i saâdetlerine getirmişti. Annemiz'e:

Buhârî, *Libâs* 91 (5610, 5611); Nesâî, *Zînet* 112 (5352). Bilgi farklılıkları nazara alındığında hadisenin farklı zamanlarda gerçekleşmiş olması da muhtemeldir.

179 Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/55 (120)

180 Müslim, *Tevbe* 56 (2770)

181 Tirmizî, *Şemâil* 1/270 (330)

182 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/68 (24432)

183 Buhârî, *Hacc* 105 (1609, 1611); Müslim, *Hacc* 359 (1321); Ebû Dâvûd, *Menâsik* 17 (1757); İbn Mâce, *Menâsik* 94 (3095)

184 Buhârî, *Vudû'* 64 (227); Ebû Dâvûd, *Tahâre* 142 (388)

185 Buhârî, *İ'tikâf* 2 (1924); Müslim, *Hayz* 6 (297); Ebû Dâvûd, *Sıyâm* 78 (2467)

186 Buhârî, *Hacc* 17 (1465); Müslim, *Hacc* 31 (1189); Tirmizî, *Savm* 77 (917)

187 Müslim, *Salâtu'l-Müsafirin* 139 (746); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/53 (24314); İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 123 (1191); Nesâî, *Salât* 67 (1315) İbn Huzeyme, *Sahîh* 2/141 (1078); İbn Hibbân, *Sahîh* 6/195 (2441); Beyhakî, *Sünen* 3/29 (4588); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 1/173 (448)

188 Ebû Dâvûd, *Tahâre* 28 (52); Beyhakî, *Sünen* 1/39 (168)

– Ey Âişe, diye seslendi. "Bize yiyecek bir şeyler ikram et!"

Evde, haşîşe denilen bitkiden azıcık bir şey vardı ve o gün Annemiz de onu getirip misafirlerine ikram etti. Ancak getirilen yiyecek, onları doyuracak mahiyette değildi ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yeniden seslendi:

– Ey Âişe! Bize bir şeyler daha getir!

Misafirini memnun etmek, Resûlullah'ın da hoşnut olması demekti; Rabb-i Rahîm'in rızası da, O'nun hoşnutluğundaydı! Öyleyse O (sallallahu aleyhi ve sellem) bir şey ister de yapılmaz mıydı hiç! Yokluktan var edercesine yeni bir gayret içine daha giren Annemiz, bulabildiği kadarıyla çökelek, hurma ve yağı karıştırıp tirit benzeri bir yemek yapmış ve bu sefer de onu getirmişti.

Nübüvvet meclisinin has talebeleri olan Ashâb-ı Suffe, Annemiz'in bu ikramıyla bir nebze karınlarını doyurmuştu ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yine seslendi:

– Ey Âişe! Bize içecek de ikram et!

Bunun üzerine Annemiz, hazırladığı sütü büyükçe bir kabın içinde misafirlerine ikram etti. Belli ki süt de azdı ve bu ikram da hepsine yetmemişti. Beri tarafta Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ise, ikramı tekrarlamasını istiyordu. Elde avuçta zaten yoktu; olanı da ikram etmişti. Azıcık bir sütü kocaman bir kaba koyarak ikram ettiğinde ortaya garip bir manzara çıkacaktı. Ancak Resûlullah'ın talebine de cevap vermeliydi. Çözüm olarak aklına, ikram ettiği kabı küçültmek geldi ve elinde kalan azıcık sütü de getirip misafirlerine öyle takdim etti.[189]

Annemiz, öyle bir evde neş'et etmişti ki artık, yoku verdiğinde varlığa ereceğini biliyor ve insanlara öyle muamele ediyordu.

---

[189] Ebû Dâvûd, *Edeb* 103 (5040); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 5/426 (3666); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 8/328 (8227); İbn Hibbân, *Sahîh* 12/358 (5550); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 4/161 (6695)

Zira öyle görmüştü. Ashâb-ı Kirâm arasından Rabîatü'l-Eslemî olarak bilinen İbn-i Ka'b, bir gün Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına gelmiş ve imkânı olmadığı için bir türlü evlenemediğinden bahsetmişti. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) devreye girdi ve onu, kendisine kızlarını vermeleri için ashâbından imkânları iyi olan birisine gönderdi. Ashâb-ı Kirâm için Resûlullah'ın işareti bile emir sayılırdı ve hiç düşünmeden ve talep edenin kim olduğuna bakmadan talebe müspet cevap verdiklerini söylediler!

İşin doğrusu bu Hazreti Rabîa'nın hiç beklemediği bir durumdu. Seviniyordu; zira artık evlenebilecekti. Ancak ne velîme yapıp insanlara ikrâmda bulunacak hali vardı ne de mehir olarak kıza verebileceği bir mala sahipti. Kara kara düşünüyordu! Zira mehir ve velîme, kadın için bir güvence, aynı zamanda nikâhı ilan adına da bir vesilesiydi. Arıyor, ancak bir türlü bulamıyordu. Derken Resûlullah'ın yanına geldi. Her halinden hüzün damlıyordu. Hâl insanı hâlinden anlamıştı; ona:

– Ey Rabîa, diye seslendi. "Söyle bakayım; niye mahzunsun? Seni üzen de ne?"

– Yâ Resûlallah, dedi. "Ben, kerim bir kavmin yanına gittim; onlar da, hiç araştırmaya lüzum duymadan bana kızlarını verip beni aziz tuttular! Hâlbuki benim hiç imkânım yok!"

Hazreti Rabîa'yı dinleyen Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, önce akrabalarından Büreydetü'l-Eslemî'yi çağırıp Hazreti Rabîa'ya yardımcı olmasını istedi. Resûlullah'ın talimatını alan Hazreti Büreyde, Ashâb-ı Kirâm arasında Rabîa İbn-i Ka'b için hemen altın toplamaya başladı ve ardından da velîme için besili bir koç buldu. İşler yoluna girmiş gözüküyordu!

Bu arada Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisini ilme adamış Hazreti Rabîa'yı yanına çağırmış ve ona yeni bir adres daha göstermiş:

– Âişe'ye git, demişti. "O'na git ve içinde yiyecekle birlikte zembili göndermesini söyle!"

Resûlullah'ın talimatını alan Hazreti Rabîa, doğruca Âişe Annemiz'in hücresine geldi; durumu arz ediyor ve Resûlullah'ın talimatını ulaştırıyordu!

Annemiz'in yanında pek bir şey yoktu; ancak Resûlullah'ın talebi de geri çevrilmezdi. Arayıp taradı ve eline geçen ne varsa zembilin içine koyup Hazreti Rabîa'ya uzattı. Uzatırken de şunları söylüyordu:

– İşte bu zembil! İçinde dokuz ölçek arpa var; hoş, vallahi bundan başka da evde yiyecek yok![190]

– Meselelere bu denli fedâkarâne yaklaşan Annemiz'e, fırsat buldukça Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem), ev işlerinde yardımcı oluyordu. Zira O (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Sizin en hayırlınız, ailesi hakkında hayırla muamele edeninizdir; Ben de, aranızda ailesi hakkında hayırla muamele edenlerinizin en hayırlısıyım, buyurmuştu.[191] Ashâbına bu konuda hedef gösterirken:

– İmân yönüyle mü'minlerin en mükemmel olanı, ahlâk yönüyle de en güzel olanı ve aynı zamanda ailesine karşı da en lütufkâr olanıdır, diyen de O (sallallahu aleyhi ve sellem) idi.[192]

İşte, sadece yaşadığını dile getirip seslendiren Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, bunu yaparken başka işlerini aksatmayı da düşünmüyordu! Çünkü O (sallallahu aleyhi ve sellem), hayata bütün bakabiliyordu. Bunu ifade sadedinde Annemiz şu ifadeleri kullanacaktı:

---

[190] Hâkim, *Müstedrek* 2/188 (2718); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 4/58 (23666); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 4/256.

[191] Tirmizî, *Menâkıb* 64 (3895); İbn Mâce, *Nikâh* 50 (1977); Dârimî, *Nikâh* 55 (2260)

[192] Tirmizî, *Radâ'* 11 (1162); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 2/472 (10110); İbn Ebi Şeybe, *Musannef* 5/210 (25318)

– O (sallallahu aleyhi ve sellem), ev işlerinde ailesine yardım ederdi; ancak ezanı duyar duymaz hemen mescide koşardı![193]

Annemiz'in ifadelerinden de anlaşılacağı üzere şüphesiz bu, süreklilik arz eden bir husus da değildi. Zira nübüvvet vazifesini yerine getirme mesuliyeti, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) için yüklerin en ağırıydı. Belli ki O (sallallahu aleyhi ve sellem), bütün ağırlığına rağmen bu yükün altında bulunduğu sırada bile ailesini ihmal etmiyor, onların da gönlünü almak istiyordu. Onca yükün altında ailesi için zaman ayırmayı da ihmâl etmiyor, hâliyle de hizmet bahanesiyle böyle bir ihmâlin doğru olmadığını fiilen ortaya koyuyordu! Zira O (sallallahu aleyhi ve sellem), denge insanıydı ve bu konuda da ashâbına örnek oluyordu. Daha sonraları Annemiz, Allah Resûlü'nün bu yönünü anlatırken şu değerlendirmede bulunacaktı:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bizimle, biz de O'nunla konuşurduk. Namaz vakti gelince birden başkalaşır ve hemen namaza kalkardı. Bu durumda ne O'nun (sallallahu aleyhi ve sellem) bizi tanıyacak hali kalır ne de biz O'nu tanıyabilirdik![194]

Görüldüğü üzere Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), risâlet gibi dünyanın en ciddi vazifesiyle serfirâz kılınmış olmasına rağmen ailesiyle yakından ilgilenmeyi de ihmâl etmiyor, onlara da zaman ayırıyordu. Hatta bazı durumlarda âdeta onlardan birisi gibi davranıyor ve böylelikle ciddiyet zemininde onların da nefes almasına imkân tanıyordu. Yeri geldiğinde onlarla şakalaşıyor, sosyal hayatın içine girip insanların eğlencelerine atf-ı nazar ediyordu. Hatta bu gibi zeminlere ailesini de götürüyor, böylelikle hayatın gerçekleriyle sosyal yapıda yaşanılanları onların da görmesini te-

---

193 Buhârî, *Cemâa* 15 (644); *Edeb* 40 (5692); Tirmizî, *Kıyame* 45 (2489); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/49 (24272)

194 Bkz.: Buhârî, *Edeb* 40 (5692); *Nefakât* 8 (5048); *Ezân* 44 (644); Gazâlî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn* 1/145. Farklı rivayetlerdeki bilgiler birleştirilerek verilmiştir.

min ediyordu. Onlarla değişik mülâtefeler içine girdiği, hatta yeri geldiğinde aralarında müsâbaka bile yaptığı olurdu. Her hâliyle Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ailesiyle bütünleşmiş ideal bir aile reisi portresi çizmekteydi.

Mülâtefe

O evin reisi olarak Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), huzurunda bulunanların rahat hareket etmesini temin etmek veya içinde bulundukları ortamı daha mûnis hâle getirmek için bazen Annemiz'in ağzından sözü alır ve şaka yollu da olsa ona bambaşka bir derinlik kazandırırdı. Bir gün Annemiz, Resûlullah'a bir hususu aktarırken 'Hurâfe' kelimesini kullanmıştı. Hemen:

– Hurâfenin ne olduğunu biliyor musun, diye sordu. Zira biliyordu ki Annemiz henüz onu bilmiyordu ve daha cevabını beklemeden ilave etti:

– Hurâfe, Uzre ehlinden bir adamdı; onu, Câhiliyye döneminde cinler esir almıştı. Uzun bir dönem onların arasında kaldı ve günün birisinde onu, insanlar arasına bıraktılar. O da, cinler arasında gördüğü acâiblikleri insanlara anlatmaya başladı ve bunu duyan insanlar da artık onu, "Hurâfe'nin sözü!" diye tavsif etmeye başladılar.[195]

Firaka yakın günlerdi. Resûlullah'ın başı o günlerde daha çok ağrımaya başlamıştı. Ebedî dostluğa vuslat muştusunu almış, âdeta herkesle vedalaşıyordu! Hatta sadece yaşayanlarla değil, daha önce toprağa emanet ettiği ashâbıyla da gidip helalleşiyor, kabirlerini ziyaret edip yarın buluşacaklarının ümidiyle tekrar geri geliyordu. İşte bu günlerden birisinde Annemiz'in de başı ağrımaya başlamış ve:

---

195 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/157 (25283); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 4/315; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 6/56, 155 (6069); İshâk İbn-i Râhüveyh, *Müsned* 3/801 (1436); Ebû Ya'lâ, *Müsned* 7/419 (4442)

– Vah başım, diye inliyordu. Bunu duyan Habîb-i Kibriyâ Hazretleri ona döndü ve '*Niye sızlanıp duruyorsun ki?*' manasına gelecek bir tavırla:

– Bilakis, vah Benim başıma, diyerek mukabelede bulundu. Bu, '*Benim ağrılarım yanında seninki de ne oluyor!*' manasına geliyordu. Evet, bu doğruydu ve hakikati ifade ediyordu. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) meseleyi daha ileri götürdü ve:

– Benden önce ölsen ne çıkar ki, dedi. "Seni Ben yıkar, Ben kefenler, namazını Ben kıldırır ve mezarına da seni Ben emanet ederim!"

Hiç beklemediği böyle bir değerlendirmeyle Annemiz'in gözleri âdeta dört açılmıştı! Anlamaya çalışıyordu; duydukları şaka mıydı yoksa hakikati mi ifade ediyordu? Bedenine akseden tavırları yumuşak ve oldukça şefkat doluydu; evet, şaka yapıyordu! Öyleyse şakaya şaka ile mukabelede bulunabilirdi; döndü ve şunları söyledi:

– Tabii, ben öleyim ve beni teçhiz ü tekfin ettikten sonra Sen, diğer hanımlarınla birlikte arkamdan istediğini yap, öyle mi?[196]

Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'ne tebessüm ettiren cümlelerdi bunlar. Zira muhtevasında, Allah Resûlü'ne olan sevgisinin derinliği gizliydi!

O da insandı ve bazen onun da sıkıntı yaşadığı anlar oluyordu. Bu günlerden birisinde hücresine, babası Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) gelmişti. Ancak o gün Annemiz celâlliydi ve bir miktar sesini de yükseltmiş öyle konuşuyordu. Gerçi Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile nikâhlandığı günden bu yana ona 'anne' olarak bakıyordu; ancak kim olursa olsun Allah Resûlü'nü üzecek bir adımı atmasına gönlü râzı olamazdı! Zaten ona bu nazarla bakması da, Resûlullah'tan dolayıydı. Şimdi ise ortada, Habîb-i Kibriyâ'nın

---

[196] Buhârî, *Merdâ* 16 (5342); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/228 (25950); İbn Mâce, *Cenâiz* 9 (1465); Dârimî, *Mukaddime* 80; Beyhakî, *Sünen* 3/396 (5451)

hoşnut olmayacağı bir durum söz konusuydu. Onu bu hâlde görür görmez hemen Âişe Validemiz'i bir kenara çekti ve itâb etmeye başladı; kendisini kastederek:

– Ey filânenin kızı, diyordu. "Nasıl oluyor da sen, Resûlullah'ın huzurunda böyle yüksek sesle konuşabiliyorsun!"

Bunu söylerken diğer taraftan da elini kaldırmış, aksi halde sonucuna da katlanacağını söylüyordu. Hakkı vardı; kızıydı. Aynı zamanda Resûlullah'ın hanımıydı. Kendi kızının O'nu üzmesi kadar yüreğini yakan bir hâdise olamazdı! Ancak diğer taraftan Annemiz, onun da annesiydi. Zaten öyle olmasaydı, sonuç daha farklı olurdu.

Kızıyla böyle alıp verirken Allah Resûlü'nün de hâdiseye şahit olduğunu fark ediverdi. Utanmıştı; Resûlullah'ın hânesinde O'nun ailesine müdâhale ediyordu! Bunun yanlış olduğunu biliyordu ama başka bir yanlışı ortadan kaldırmak için bunu yapmıştı. Hatta kızına olan kızgınlığı hâlâ geçmiş değildi; onun gibi birisinin kızı nasıl olur da Resûlullah'ı incitebilecek bir ses tonuyla konuşabilirdi! Gücenmişti gücenmesine ama Habîb-i Ekrem'in olduğu yerde elinden başka da bir şey gelmiyordu. Zaten duruşundan da bunu okumuştu ve sessizce huzurdan ayrıldı.

O'nun ayrıldığını gören Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, Âişe Validemiz'in yanına geldi. Annemiz de mahcuptu. Evet, babası doğruyu söylüyordu; Resûlullah'ın olduğu mecliste ses yükseltilemezdi! Ancak, olmuştu bir kere. Mahcubiyet içinde Fahr-i Kâinat Efendimiz'e bakıyordu.

Şimdi sıra işi tatlıya bağlamaya gelmişti. Mesele anlaşıldığına göre hüznü sürûra çevirecek bir adım gerekiyordu ve onu da Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yaptı; ayrılıp giden babası Hazreti Ebû Bekir'i arkadan göstererek şöyle diyordu:

– Bak, adamla aranıza nasıl girdim ve seni onun hışmından nasıl da kurtardım![197]

---

[197] Ebû Dâvûd, *Edeb* 92 (4999); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 5/139 (8495); 5/365 (9155)

O gün Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) oradan mahzun ayrılmıştı ama çok geçmeden bu hâneye yine gelecekti. Ancak bu sefer gördüğü manzara çok farklıydı; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile Âişe Validemiz onu, mütebessim bir çehreyle karşılıyordu! Demek ki önceki tablo geçiciydi ve şimdi yerini sürûra bırakmıştı!

O da sözden anlardı. Kendisinden sonra ortamın nasıl yumuşadığını tahmin etmişti ama bunu bir de kendilerinden duymak istiyordu. Onun için mütebessim bir yüz ve letâfet dolu bir cümleyle şöyle dedi:

– Aranızdaki gerginliğe beni ortak ettiğiniz gibi sevincinizi de benimle paylaşsanız ya![198]

Bazen annelerimiz arasında da kırgınlık olabiliyordu ve bu türlü durumlarda yine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) araya giriyor, lâtifeleriyle onları barıştırıyordu. Hatta bazen mesele, sadece sözle sınırlı kalmıyor, karşılıklı hamlelere dönüşebiliyordu! Bir gün Âişe Validemiz, süt veya su karışımlı bir un yemeği pişirmiş ve Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) ikram etmişti. Bu sırada Sevde Validemiz de aynı mekânı paylaşmakta, Resûlullah'ın hemen yanında durmaktaydı. Efendimiz'e yemekten ikram eden Annemiz, Sevde Validemiz'e de döndü ve onu da yemeğe davet etti. Ancak o, bu davete icabet etmiyor, yemeğe gelmek istemiyordu. Bunun üzerine Âişe Validemiz:

– Ya sen de gelir bu yemekten yersin veya bu yemeği yüzüne gözüne sürerim, diyerek onu zorlamak istedi. Ancak cevap yine müspet değildi; belki de akran arasında olması muhtemel bir kırgınlık söz konusu idi. Eğer durum böyle ise bu zemin onun gönlünü almak için çok önemliydi ve meseleyi mülâtefenin zeminine çekip kaynaştırıcı bir hamle yapılması gerekiyordu. Derken Âişe Validemiz, eline aldığı bir miktar yemeği Sevde Validemiz'in yüzüne bulayıverdi!

---

198 Ebû Dâvûd, *Edeb* 92 (4999); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 5/139 (8495); 5/365 (9155)

Allah Resûlü'ne de tebessüm ettiren bir davranıştı bu. Annelerimiz arasında zaman zaman baş gösteren gönül yaralarının sarılması adına ortamı değerlendirmek isteyen Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bu tabloyu da vifaka vesile yapacaktı. Yemeği, mübarek eline aldı ve Sevde Validemiz'e uzatarak:

– Sen de onun yüzüne aynı şeyi yap, buyurdu.

Efendimiz'in dediği olmuş ve Sevde Validemiz de Âişe Validemiz'in yüzünü un yemeğiyle buluşturmuştu. Ortada tebessümü gerektiren bir manzara vardı ve Nûr Cemâl de, bu tabloyu tebessümle seyrediyordu.

Bu sırada dışarıda Hazreti Ömer'in gür sesi duyuldu:

– Ey Abdullah! Ey Abdullah, diyor ve muhtemelen oğlu Abdullah İbn-i Ömer'i yanına çağırıyordu.

Resûlullah'a sesini duyuracak kadar yaklaşan Ömer, huzura gelmeden geri dönmezdi ve Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem), onun içeri gireceğini düşünerek annelerimize:

– Haydi kalkın ve yüzünüzü yıkayın, buyurdu.

Temelinde şaka bile olsa her hâdise bir hakikati ifade ediyordu. Demek ki aile içinde yaşanan meselelerin dışarıdan üçüncü şahıslar tarafından bilinmesi doğru değildi. Aynı zamanda sesin sahibi Hazreti Ömer'di ve Allah Resûlü nezdinde onun ayrı bir yeri vardı. Annemiz de buradan bir sonuç çıkarmıştı; şöyle diyordu:

– Resûlullah'ın, Ömer karşısındaki tavrını gördüğüm o gün bugündür ben, onun heybetinden çekinirim![199]

Bu evde, Resûlullah'ın celâllendiği zamanlar da olurdu; hatta bazen bu celâlin müsebbibi, Annemiz de olabiliyordu. Bir gün eve, yanında bir esirle gelmiş ve onu, Âişe Annemiz'in hücresine bırakıp dışarı çıkmak zorunda kalmıştı. Bu sırada hücrede, Annemiz'le birlikte birkaç kadın daha vardı; konuşuyorlar-

---

[199] Ebû Ya'lâ, *Müsned* 7/449; Ayrıca bkz.: Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 42, 43

dı. Konu konuyu açmış ve zaman bir hayli ilerlemiş, âdeta esiri unutmuşlardı. Durumu fark edip fırsatını bulan adam ise aradan sıvışıp kaçıvermişti.

Bir müddet sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) çıkageldi; esirin yerinde yeller esiyordu! Çok celâllendi. Belki normal şartlarda insanlara hürriyet yolunu göstermek O'nun genel adetiydi. Muhtemelen o şahsı da hürriyetine kavuşturacaktı; ancak bu türlü hâdiselerde zamanlama da önemliydi ve emanet olarak yanlarına konulan şahsın kaçması karşısında Âişe Validemiz'e dönerek:

– Ey Âişe! Esir ne oldu? Nerede, diye sordu. Annemiz'in diyebileceği bir şey yoktu; üzülerek:

– Kadınlarla birlikte ben de dalıp gitmişim, diyebildi.

Muhtemelen bir fırsat kaçmıştı ve Fahr-i Kâninat Efendimiz şunları söyledi:

– Vah senin bu haline! Hay elleri kırılasıca![200]

Resûlullah'ın gönlündeki bir kırıklık, Annemiz'i perişan etmeye yeterdi; bin pişman olmuştu! Şartlar ne olursa olsun emanette emin olmalıydı ve teslim edilen bir değeri muhafazada olabildiğince hassas davranmalıydı. Ancak, olmuştu bir kere!

Bu sırada Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), hemen oradan ayrılıp esirin yakalanması için insanlara seslenmeye başlamıştı.

Derken adamı bulmuş ve yine huzura getirmişlerdi. Mesele çözülmüş gözüküyordu. Aradan bir müddet geçtikten sonra Habîb-i Kibriyâ Hazretleri tekrar hâne-i saâdetlerine geldi. Bu sırada Âişe Annemiz ellerini evirip çeviriyor, Resûlullah'ı celâllendirip bedduasını aldığından dolayı başına bir şeylerin gelmesinden korkuyordu. Onu bu halde görünce sordu:

---

200 Burada Allah Resûlü'nün kullandığı ifade, "Ellerinden birisi veya ikisini de Allah koparıp alsın!" anlamına da gelmektedir.

– Hayırdır, ne oldu? Yoksa abdest mi alman gerekiyor?

Makam, yine naz makamıydı ve Annemiz de bu makamın hakkını verecekti; şöyle dedi:

– Bana beddua ettin ya, ellerimden hangisi yerinden kopup gidecek diye onlara bakıp duruyorum!

Annesinden ikaz alan bir çocuğun yeniden aynı kucağa geri dönmesi gibi bir durumdu bu. Böylelikle o, hem Resûlullah'ın beddua etmesinden korktuğunu söylemiş oluyor hem de bu bedduayı hakkında duaya çevirmek istiyordu. Zaten Resûlullah da onu yapacaktı; ellerini açtı ve sena dolu cümlelerin ardından:

– Allahım, dedi. "Ben de bir beşerim; ve bir beşer gibi Ben de celâllenirim! Erkek veya kadınlardan hangi mü'mine beddua etmişsem onlar için bunu Sen, onları maddi ve manevi kirlerden arındıracak bir temizlik vesilesi kıl!"[201]

Ortam, bir aile ortamıydı ve bu ortamda Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri'nin Âişe Validemiz'e celâllendiği gibi Annemiz'in de hoşnutsuzluk içinde kaldığı anlar olabiliyordu. Onun bu hâlini Habîb-i Kibriyâ Hazretleri de, hal ve tavırlarından anlar ve süreci tatlıya bağlama adına duruma müdahale ederdi. Bir gün Annemiz'e şunları söylemişti:

– Ben, senin Benden hoşnut mu yoksa Bana kızgın mı olduğunu hemen anlıyorum.

Annemiz de şaşırmıştı; hemen sordu:

– Bunu nereden çıkarıyor ve nasıl anlıyorsun?

Habîb-i Kibriyâ Hazretleri şunları söyledi:

– Benden hoşnut olduğun zamanlarda, "Muhammed'in Rab-

---

[201] Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/52 (24251). Bazı rivayetlerde Allah Resûlü'nün, söz konusu esiri Âişe Validemiz yerine Hafsa Validemiz'e (Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 8/266) veya başka bir şahsa teslim ettiği de ifade edilmektedir. Bkz.: Beyhakî, *Sünen* 9/89; Hanbelî, *el-Ehâdîsü'l-Muhtâra* 5/20

bi'ne yemin olsun ki!" ifadesini kullanırken kırgın olduğun demlerde, "İbrâhîm'in Rabbi'ne yemin olsun ki!" demeyi tercih ediyorsun!

– Gerçekten de doğru, diye mukabelede bulundu Annemiz. "Vallahi de Sen, doğruyu söylüyorsun yâ Resûlallah! Ancak Sana söz veriyorum; bundan böyle Senin isminden başkasını ağzıma almayacağım!"[202]

Bir gün on bir kadın oturmuş, eşleri hakkındaki kanaatlerini hiç gizlemeden birbirlerine anlatacaklarına dair söz vermişlerdi. Her birisi, kendi eşinin en belirgin vasfını nazara vererek sırayla söz almaya başladı. Kimi kocasından hoşlanmadığını ifade edip kötülüklerini sıralıyor kimisi de eşini yere göğe sığdıramıyordu. Dikkatle dinliyor; zaman zaman tebessüm edip bazen de hüzünleniyorlardı. Derken sıra Ümmü Zer' adındaki kadına gelince o, dağ başında bir çobanın kızı iken kocası Ebû Zer'in kendisini aldığını, eşi benzeri görülmedik iyiliklere mazhar ettiğini, onun yanında huzurun her türlüsünü tattığını anlatmaya başladı. Anlattıkları sadece kocasıyla ilgili de değildi; kayınvalidesinin iyiliklerini de bir bir sıralıyor, kocasının eski hanımından olma oğlu ile hizmetçisinin de faziletlerinden bahsediyordu. Ancak olacak ya, gün gelmiş kocası onu boşamıştı. Şimdi yeni birisiyle evliydi. Yeni kocası da çok iyi ve cömert birisiydi; ancak onun iyilik ve cömertliklerinin toplamı, Ebû Zer'in bir iyilik ve cömertliğine denk gelmezdi! Kısaca Ümmü Zer', kendisini boşamış olsa bile eski kocası Ebû Zer'i unutamıyor, yeni kocasının ihsanları eski kocasını gölgede bırakmıyordu.

Şüphesiz kocaları hakkındaki kanaatlerini diğer kadınlar da anlatmışlardı ama Ümmü Zer'in anlattıkları Annemiz'in ayrıca dikkatini çekmiş ve onu daha sonra Efendimiz'le de paylaşmıştı.

---

[202] Buhârî, *Nikâh* 107 (4930); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 80 (2439); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/61 (24363)

Onun anlattıklarına kulak veren Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, Annemiz'e döndü ve şunları söyledi:

– İşte seninle Ben, Ümmü Zer' ile Ebû Zer' gibiyiz; bir farkla ki o hanımını boşuyordu. Ben ise bunu yapmam!

Annemiz'i hoşnut edecek bir iltifattı bu ve buna mukabil Efendimiz'e:

– Annem babam Sana feda olsun, dedi. "Bilakis benim için Sen, Ebû Zer'den daha hayırlısın!"[203]

Eğlence

Ölçülü olmak kaydıyla Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), eğlenceye de müsaade ediyordu. Âişe Annemiz'le yollarının birleştiği gün, gösteriş ve âlâyişsiz bir halde huzuruna girdiğini gördüğünde ona:

– Ey Âişe, diye seslenmişti. "Yanında eğlence yok mu? Hâlbuki eğlenmek, Ensâr'ın da hoşuna gider!"[204]

Bunu söylemekle kalmaz, bizzat uyguladığı da olurdu. Efendiler Efendisi ile yaşadıkları böyle bir hâdiseyi anlatırken bir gün Annemiz şunları söyleyecekti:

– Allah Resûlü'nü ben, ridâsıyla bana perde olmuş vaziyette hatırlıyorum; o gün Habeşliler gelmiş, mescitte gösteri yapıyorlardı. Ben de o gün, yoruluncaya kadar onları seyretmiştim![205]

Bir bayram günüydü. Kılıç ve kalkanlarıyla bir grup gelmiş,

---

203 Buhârî, *Nikâh* 82 (4893); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 92 (2448); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/164, 166, 167 (265, 266, 267)

204 Buhârî, *Nikâh* 63 (4868). Başka bir rivayette söz konusu olan nikâhın Ensâr'dan bir başkasına ait olduğu ve Annemiz'in yanında onu gördüğünde Efendimiz'in bu ifadeleri kullandığı bilgisi yer almaktadır. Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/269 (26356); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/351 (5527); İbn Hibbân, *Sahîh* 3/185 (5875); Heysemî, *Mevâridü'z-Zam'ân* 1/493 (2016)

205 Buhârî, *Îdeyn* 2 (907); Müslim, *Salâtü'l-Îdeyn* 17 (892); İbn Mâce, *Nikâh* 21 (1900)

insanları eğlendiriyordu. Bayrama ayrı bir renk gelmiş gibiydi ve insanlar toplanmış, onları seyrediyordu. Olup bitenleri seyretmek için Âişe Validemiz de kalabalığın yanına kadar gelmişti. Ancak arkalarda kalmış ve olup bitenleri göremiyordu. Yanında bulunan Allah Resûlü'ne döndü ve neler olup bittiğini görmek istediğini bildirdi. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Bunu gerçekten istiyor musun, diye sordu. Âişe Validemiz başını sallayarak cevapladı:

– Evet!

Âişe Annemiz'in bu talebine mukabil Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), onu arkasından sırtına doğru aldı. O kadar ki yanağı, Efendiler Efendisi'nin mübarek yüzlerine değiyordu. Bu sırada Habîb-i Kibriyâ Hazretleri onlara bakıp:

– Göreyim sizi Benî Erfide, diye sesleniyordu.

Resûlullah'ın omuzlarında bir müddet oyun ekibini seyrettikten sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Annemiz'e:

– Artık yeter mi, diye sordu. Zaten o da yorulmuştu:

– Evet, dedi. Bunun üzerine Habîb-i Kibriyâ Hazretleri:

– Öyleyse haydi git, buyurdular.[206]

Ancak şu da bir gerçek ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ölçünün dışına çıkan yerde hemen müdahale ediyor ve meşru eğlencenin sınırlarını da çizmiş oluyordu. Huzur-u Nebevî'ye bir gün çalgıcı kadınlardan birisi gelmişti. Belli ki maharetini sergilemek istiyordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Âişe Annemiz'e seslenerek:

– Ey Âişe, dedi. "Bunu tanıyor musun?"

Efendiler Efendisi'nin gösterdiği kadına baktı; tanımıyordu ve:

---

206 Bkz.: Buhârî, *Îdeyn* 2, 3, 25; *Cihâd* 81; *Menâkıb* 15; *Fedâilü'l-Ashâb* 46; *Nikâh* 82, 114; Müslim, *Îdeyn* 18 (892); Nesâî, *Îdeyn* 35

– Hayır ey Allah’ın Nebisi, diye mukabelede bulundu. Bunun üzerine Habîb-i Kibriyâ Hazretleri:

– Bu, falan kabilenin çalgıcısı olan kadın, buyurdu ve ilave etti:

– Senin için çalgı çalmasını ister misin?

Resûlullah’ın teklifine ‘hayır’ denilmezdi ve tabii olarak:

– Evet, diye cevapladı Annemiz.

Eline malzemelerini alan kadın, ortaya çıkıp hünerlerini sergilemeye başlamıştı ki Resûlullah’ın yüzünde hoşnutsuzluk emâreleri kendini hissettirmeye başladı. Âişe Validemiz’in bu konuda tecrübesi vardı; daha önce de benzeri bir durumla karşılaşmış, hücresinde oyun oynayan iki kızın hareketlerinden Allah Resûlü’nün hoşnut olmadığına şahit olmuştu. Eğlence adına çizilen alanın dışına çıkılınca ikaz geliyordu. Bugün de benzeri bir durumla karşı karşıyaydı; gerek seslendirilen nağmeler gerekse bunu yaparken kadının ortaya koyduğu tavır, mü’min ciddiyetiyle bağdaşmayacak durumdaydı. Zaten Resûlullah’ın ikazı da gecikmedi; Annemiz’e döndü ve rahatsızlığının sebebini de izah edercesine şunu söyledi:

– Bu kadının ses tellerine Şeytan nüfûz etmiş![207]

Müsabaka

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yakınında bulunan insanların nabzını çok iyi tutar ve adımlarını onların adımlarına uygun atmaya çalışırdı. Zaten bu, O’nun genel tavrıydı; ümmetine de:

– Aranızda en zayıf olanların adımlarına paralel yürüyün, demek suretiyle aynı şeyleri tavsiye ediyordu.[208] Aynı zamanda O (sallallahu aleyhi ve sellem), bir denge insanıydı; nerede nasıl hareket edeceğini en iyi bilen ve adımlarını da, bulunduğu ortamın havasına

---

[207] Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 3/449 (15758); Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebîr* 7/158 (6686)

[208] Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ* 2/503

en uygun şekilde atan şüphesiz O (sallallahu aleyhi ve sellem) idi. Dünyanın en hassas işiyle meşguldü ve büyük bir titizlikle vazifesini yerine getiriyordu; ancak O'nun bu konumu, ailesiyle olan münasebetlerine olduğu gibi yansımıyordu. Şayet öyle olmuş olsaydı, bir beşer olarak diğer insanların buna dayanmaları imkânsız denecek ölçüde zor olurdu! O ise, işleri kolaylaştırmak için vardı.

Başka bir gün kur'a, yine Annemiz'e çıkmış ve orduyla birlikte yeni bir sefere daha gidiliyordu. Bir noktaya gelindiğinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ordusuna:

– Siz yürüyün, diyerek yola devam etmelerini tembih etti ve kendileri, Annemiz'le birlikte arkada kaldı; ona:

– Haydi gel, seninle müsâbaka yapalım, dedi!

O günlerde Âişe Validemiz, daha zayıf bir bedene sahipti ve tabii olarak daha çevik bir hâli vardı. Dolayısıyla hedef olarak tayin edilen mekâna Allah Resûlü'nden önce varmıştı.

Aradan bir hayli zaman geçmişti ki Annemiz, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile yeni bir yolculuğa çıkmıştı. Aslında aradan geçen yıllar ona, önceki müsâbakayı da unutturmuştu. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) unutmamıştı ve yine etrafındakilere:

– Siz devam edin, buyurdu. Annemiz'le birlikte yine arkada kalmışlardı. Bu sefer de ona döndü:

– Haydi gel, müsâbaka yapalım, dedi. Öncekinde olduğu gibi Annemiz de kabul etmişti. Derken yeniden yarışa başladılar. Bir farkla ki bu sefer hedefe ilk önce ulaşan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) idi. Zira aradan geçen bu süre içinde Annemiz bir miktar kilo almış, bu sebeple de eski hız ve çevikliğini bir miktar kaybetmişti. Bu durumu gören Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, Annemiz'e döndü ve o günü hatırlatan mütebessim çehreyle şunu söyledi:

– İşte bu, önceki müsâbakanın karşılığıdır![209]

Künye Talebi

Geçen zaman içinde Annemiz, Efendimiz'den künye talebinde bulunmuş ve diğer kadınlar gibi kendisinin de, birisine izafetle çağrılmasını talep etmişti. Bilindiği üzere o günün toplumunda bu, genel bir adetti; bunu, şeref ve konum itibarıyla önemli bir emâre olarak görüyor ve aralarında künyelerine göre bir fazilet yarışı yaşanıyordu. Hatta o kadar ki bazı insanlar, kendi isminden daha çok sonradan almış oldukları bu künyelerle tanınıyordu. Genellikle bu künyeler de, ya dünyaya gelen ilk çocuğunun adına izafetle '*filanın babası/annesi*' manasında '*Ebû Filan/Ümmü Falan*' yahut anne veya babasına istinaden '*filanın oğlu/kızı*' anlamında '*İbn-i Filan/Bint-i Falan*' şeklinde kendini gösteriyordu.

Gerçi o güne kadar Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine, '*Yâ Humeyrâ*',[210] '*Yâ Uveyş*',[211] '*Yâ Âiş*',[212] '*Yâ Binte's-Sıddîk*',[213]

---

[209] Ebû Dâvûd, *Cihad* 68 (2578); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/39 (24164); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/47; Beyhakî, *Sünen* 10/17, 18

[210] Bkz.: Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 5/307; Hâkim, *Müstedrek* 3/129; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 22/400. Bazı ulemâ, içinde Humeyrâ kelimesinin geçtiği her beyanı hadîs olarak kabul etmemiş, onlardan bazılarına ihtiyatla yaklaşmış, konuyla ilgili olarak sadece Nesâî'de yer alan beyanı sıhhatli kabul etmiştir. Humeyrâ, hamrâ kelimesinin ism-i tasgîridir ve beyaza çalan kırmızı yani al benizli olmayı ifade eder. Bkz.: İbn-i Manzûr, Lisânü'l-Arab 'HMR' maddesi.

[211] Bkz.: İbn Hacer, *İsabe* 8/42; Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-Ummal* 7/266; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 68/181. Uveyş de Âişe adının ism-i tasgîridir ve 'Âişecik' manasına gelmektedir.

[212] Bkz.: Buhârî, *Fedâilü's-Sahabe* 30 (3557); *Edeb* 111 (5848); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 91 (2447). Kelimelerin sonundaki harfleri söylemeden kestirmeden maksadını ifade etmek, aynı zamanda 'terhîm' denilen bir belâgat sanatıdır. Burada Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), annemizin adını bütünüyle ifade yerine son harflerini hazfederek söylemeyi tercih etmiştir. Aynı zamanda bu hitabda, yakınlığı ifade eden bir samimiyet vardır.

[213] Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/159 (25302), 205 (25746); İbn Mâce, *Zühd* 20; Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'ân* 23.

'*Yâ Muvaffika*'[214] ve '*Yâ Binte Ebî Bekr*' gibi lafızlarla hitap etmişti. Ancak bunların hiçbirisi, bu manadaki bir künyeyi ifade etmiyordu. Zira bunlar, künye olarak kalıcılığı ifade eden kelimeler değil, o andaki ortamın gereği olarak söylenilen ifadelerdi.

Herkesin künyesi olduğuna göre annemizin de olabilirdi ve o da böyle bir beklenti içindeydi. Bir gün Allah Resûlü'nün yanına geldi; boynunu bükmüş, mahzûn ve mükedder bir halde:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Arkadaşlarımın hepsinin künyesi var!"

Cümlenin arkası gelmemiş olsa da Söz Sultanı anlamıştı; zira bu söz, sadece bir künye talebi de değildi; belli ki ortada, sebebiyle birlikte bir talep vardı ve bu, 'Benim de olsun!' anlamına geliyordu. Muhtemelen bu, nezaket ve zerafetten taviz verilmeden meşru bir talebi ifade ediyordu. Daha açık bir ifadeyle belki de bu sözüyle Âişe Vâlidemiz, aynı zamanda Efendimiz'in neslini de devam ettireceğini tahayyül ettiği ve dünyaya getirdiği takdirde onun adıyla anılacağı bir çocuk talebinde bulunuyordu!

Beri tarafta Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), o güne kadar yaşadığı acılardan bir sonuca gitmiş ve bu yolun kendisi için kapalı olduğunu anlamıştı. Zira o güne kadar erkek çocuklarının üçü de vefat etmişti; erken yaşlarda başlayan ukbâ yolculuğu kızları için de söz konusuydu. Bedir günü Hazreti Rukiyye vefat etmişti. Ümmü Gülsüm ve Zeyneb validelerimiz de aynı yolculuğa çıkmak üzereydi. Daha sonraları Mâriye Validemiz'den dünyaya gelecek olan Hazreti İbrâhîm için de aynı kader söz konusuydu. Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) gibi bir fetânetin, bütün bu gelişmelerden çıkardığı elbette bir sonuç vardı; muhtemelen Cenâb-ı Mevlâ, O'nun ardında bir evlâdının kalmasını murâd etmiyordu!

---

214 Tirmizî, *Cenâiz* 65; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 1/334.

Bu durumu Âişe Validemiz'e de anlatmak gerekiyordu. Ancak bunu yaparken perdenin yırtılmaması ve talebi ifade eden aynı üslupla cevaplandırılması lazımdı. Bunun için öyle bir üslup tercih etti ki, neticede ne Annemiz'i üzmüş ne de talebini cevapsız bırakmıştı; ona döndü ve ablası Esmâ validemizin oğlu Abdullah İbn-i Zübeyr'i kastederek:

– Öyleyse, sen de kardeşinin oğlu Abdullah'ın künyesini al, buyurdu.

Muhtemelen bu, 'senin için o yol kapalı' anlamına geliyordu. Firâset, fetânet ve kiyâset sahibi Âişe Annemiz bu sözü yerli yerinde anlamış olacak ki bir daha böyle bir talepte bulunmadı. Artık o, ablası Esmâ Validemiz'in oğlu Hazreti Abdullah İbn-i Zübeyr ile anılacak ve bundan böyle ona hep, '*Ümmü Abdillah*' denilecekti.[215]

Hassasiyet Eğitimi

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), çok hassas bir hayat yaşıyordu. Zaten O (sallallahu aleyhi ve sellem), güzel ahlâkı tamamlamak için gönderilmişti ve bu ahlâkın en güzelini insanlara da talim buyuruyordu. Elbette bu talimden nasibini alanların başında annelerimiz geliyordu. Gerek sözlü yönlendirme ve beyanlarına gerekse hareket ve davranışlarıyla örnek oluşuna bakarak ahlâkın en doğru olanını Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) alıyor ve bunu başkalarıyla da paylaşıyorlardı.

Her fırsatta yeni bir hüküm, ahlâk-ı âliye adına da yeni bir yol

---

215 Bkz.: Ebû Dâvûd, *Edeb* 78 (4970); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/260 (26285). Bazı şahısların, 'Ümmü Abdillah' künyesine bakarak Annemiz'in de bir çocuğunun olduğu ancak onu düşürdüğüne dair ifadeleri, herhangi bir mesnede dayanmamakta, sadece bu künyeye kendi çaplarında mahmil bulma gayreti olarak görülmektedir. Bilinen gerçek ise, Annemiz'in asla çocuğu olmamıştır. Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/156 (25222)

öğreniyorlardı. Hâne-i saâdetlerine gelen her bir insan, getirilen her bir hediye veya o gün cereyan eden her bir hâdise, Kur'ân ahlâkının mücessem ve mükemmel temsilcisi Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nden yeni yeni hükümler öğrenmelerini netice veriyordu.

Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin Âişe Validemiz'in hücresinde olduğu bir akşamdı. Annemiz O'na, arpa unundan küçük bir çörek hazırlamıştı. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), hâne-i saâdetlerine girer girmez kapıyı kapatmıştı; belli ki istirahat etmek istiyordu. Zira böyle yaptığı zamanlarda O'nun, istirahat etmek istediğini biliyordu; uyumak istediklerinde kırbanın ağzını bağlar, kâsenin üzerini örter ve şayet varsa lambayı da söndürürdü.

O akşam da Annemiz, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) çıkıncaya kadar beklemeyi tercih etti. Ancak Efendimiz'in çıkışı uzun sürünce, üzerine bir ağırlık çökmüş ve o da uyumuştu.

Bu sırada Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bir miktar üşümüş ve Annemiz'in yanına gelip durumunu arz etmişti. Derken yanağını Annemiz'in dizine koyup ısınmayı tercih etti ve ardından da aynı hâlde uyumaya başladı.

Bu sırada kapıdan içeriye komşularından birisine ait bir koyun girmiş ve orada duran küçük çöreği kaptığı gibi dışarı çıkmıştı. Annemiz'i telaşlandıran bir tabloydu bu; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) için hazırladığı çörek gidiyordu! Olduğu yerden onu korkutmak istedi; ancak aldırdığı yoktu. Onun bu telaşına Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) uyanmıştı ve O'nun uyanmasını fırsat bilerek Annemiz de kalktı; koyunun peşinden o da koşmaya başlamıştı. Onun bu hâlini gören Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ardından şöyle sesleniyordu:

– Yetişirsen sadece çöreğini al; sakın ola ki koyununun yaptığından dolayı komşuna eziyet etme![216]

[216] Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/54 (120)

O günün insanları, 'keler' denilen bir hayvan etini yemeği itiyat edinmişlerdi. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), tabiatı icâbı bu hayvanın etini yemekten ictinab ediyordu. Aslında hüküm noktasında helâldi; bu konuda kendisine soru sorulduğunda bunu açıkça ifade etmiş ve ashâbının yemesine de bir şey dememişti.[217] Bir gün hâne-i saâdetlerine bu hayvanın etinden getirilmişti; tabii ki yine yemedi. O'nun bu durumuna muttali olan Annemiz:

– Bunu ihtiyaç sahiplerine vereyim mi, diye sordu.

Niyet samimiydi; kendilerinin yemiyor olmaları başkalarının da yemeyeceği anlamına gelmiyordu. Bu etin yasak olduğuna dair bir hüküm de yoktu. Aynı zamanda bu ete ihtiyaç duyan ihtiyaç sahibi insanlar da yok değildi. Öyleyse bunda bir mahzur olmamalıydı.

Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) aynı kanaatte değildi. Zira O (sallallahu aleyhi ve sellem), Annemiz'in düşünmediği yönleri de nazara alıyor ve öyle karar veriyordu. O'na göre insanlar arasında herhangi bir ayırım yapılmamalı ve hoşlanılmayan bir davranışın onlar tarafından da hoş karşılanmayacağı bilinmeliydi. Madem kendisi, tabiat itibarıyla bu eti yemeği istikrah ediyordu; öyleyse hoşlanmadığı bir yiyeceği başkasına vermiş olacaktı. Onun için Annemiz'e döndü ve:

– Hayır, buyurdu. "Yemediğiniz şeyleri onlara da vermeyin!"[218]

İbadet Hayatı

Annemiz, her yönüyle örnek bir hayat yaşıyordu; dolayısıyla kulluk denilince de zirveyi tutmaktaydı ve bu hususta gerek

---

217 Bkz.: Buhârî, *Temenni* 15; Müslim, *Sayd* 42

218 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/123 (24961); Beyhakî, *Sünen* 9/325 (19208); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/213 (5116)

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatta olduğu zamanlarda gerekse sonraki dönemlerde değişmeyen bir çizgisi vardı. Zira Fahr-i Kâinat Efendimiz'i kullukta zirve, ibâdete müştâk ve aşk derecesinde ubûdiyet halinde iken görmüştü. Hayatının en verimli zamanlarını, kurbiyet itibarıyla Allah'a en yakın, ma'rifet yönüyle en ulaşılmaz ve muhabbet-i ilahi yönüyle de Allah'ın en sevgili kulunun yanında geçirmişti. Geceleri ayakları şişinceye kadar namaz kılar, bir rekâtında yüzlerce sayfayı okuyacak kadar namazlarını uzun tutardı. Bir farkla ki, O'nun bu namazlarının rükû ve secdeleri de kıyamları kadar uzundu. Bunu anlatırken Annemiz:

– Güzelliğini ne sen sor ne de ben söyleyeyim, diyecek ve böylelikle Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) imrenilecek bir namaz kıldığını ifade edecekti.[219]

Yüzlerce mu'cizenin gerçekleşmesine tanıklık etmiş, Cibril-i Emîn ile Allah Resûlü'nün buluştukları zeminde Kur'ân'ın nüzûlüne Annemiz de şahit olmuştu. Dolayısıyla dünya hayatını, altında bir müddet dinlenildikten sonra yeniden yola revân olunacak bir ağaç gölgeliği gibi görüyor, yönünü de hep ukbâya müteveccih tutuyordu. Onun için artık dünya ve içindekilerin herhangi bir değeri yoktu; zira dünyaya dünya kadar, ukbâya da kendi kâmeti kadar değer verilmesi gerektiğini çok iyi biliyordu.

Habîb-i Kibriyâ Hazretleri ile yaşadığı dokuz yıllık süre içinde O'nu adım adım takip etmiş ve ibadet adına ortaya koydukları harfiyen uygulamaya çalışmıştı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yatsı namazını kıldıktan sonra hücresine gelir ve dişlerini misvakladıktan sonra da istirahata çekilirdi. Gece yarısı olduğunda ayağa kalkar ve teheccüd namazına dururdu. Zira O'nun için bu namaz, terk edilmemesi gereken bir farz idi. Bir miktar daha zaman geçip gecenin üçte ikisi geride kaldığında Annemiz'i de

---

[219] Buhârî, *Teheccüd* 16; *Menâkıb* 21; Müslim, *Salâtu'l-Müsafirin* 125

uyandırır ve onun da namaz kılmasını isterdi. Âişe Validemiz de kalkar, kendisi için farz olmasa da Allah Resûlü'nün kıldığı ve ümmetinin de kılmasını istediği teheccüd namazını kılar, ardından da vitir namazını edâ ederdi.[220]

Bazı gecelerde ise Annemiz, bütünüyle Allah Resûlü'ne iştirak eder, O'nunla birlikte sabahın aydınlığına kadar namaz kılardı. Böyle bir gecede Allah Resûlü'nün, bir rekâtta Bakara, Âl-i İmrân ve Nisâ sûrelerini okuduğunu anlatır, ürperti hâsıl eden bir âyete gelince Allah'a dua dua yalvardığını, O'nun gazabından yine O'na nasıl sığındığını; müjde televvünlü bir ifadeye denk geldiğinde ise yine O'na yönelip rahmetini iştiyakla talep ettiğini ifade ederdi.[221]

Şafak aydınlanıp da sabah namazının vakti girince, Habîb-i Kibriyâ Hazretleri hafif iki rekât namaz kılar, azıcık dinlenmek istediğinde sağ yanağının üzerine yatar,[222] bazen müezzin gelip kâmet getirinceye kadar Âişe Annemiz'le sohbet ederdi.[223] Annemiz mescitte kılınan namaza hücresinden tâbi olur, böylelikle namazlarını, Allah Resûlü'nün arkasında ve cemaatle kılmış olurdu. Kısacası O'nun geceleri, aydınlardan daha aydın geçiyordu.

Allah Resûlü'nün oruçlarına o da iştirak eder, birlikte oruç tutarlardı. Ramazan'ın son on günü gelip de Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) mescitte i'tikâfa çekildiğinde hücresinde o da O'na iştirak ederdi. Hatta bazen Fahr-i Kâinat Efendimiz için mescitte çadır kurulur, Resûlullah, namazı kıldırdıktan sonra bu çadıra girer, i'tikâf yapardı.[224]

---

220 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/55 (24320); 6/152 (25225); İbn Hibbân, *Sahîh* 6/360.

221 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/92 (24653), 6/119 (24919); Beyhakî, *Sünen* 2/310 (3503); Ebû Ya'lâ, *Müsned* 8/275 (4842)

222 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/92 (24654)

223 Bkz.: Ebû Dâvûd, *Salât* 293 (1262); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/35 (24118)

224 Buhârî, *İ'tikâf* 18 (1940); Müslim *İ'tikâf* 6 (1172)

Veda Haccı'na da Allah Resûlü'yle birlikte gelmiş, ümmetiyle vedalaştığı mahşerî kalabalığa o da şahit olmuştu. Hatta bu sırada hastalanmış ve onun bu hastalığı vesilesiyle ümmet, hastalık halinde iken hac ve umre vazifesini nasıl yerine getireceklerine dair yeni yeni hükümler öğrenme fırsatı bulmuştu.[225]

Âişe Validemiz'in yetiştiği zemin bu idi; ibadetin nasıl yapılması gerektiğini bizzat Allah'ın en sevgili kulundan öğrenmiş ve yaşamaya başlamıştı. İmrenilecek bir kulluğu vardı.

Başladığı bir ibadeti asla bırakmazdı. Zira Rehber-i Ekrem'i (sallallahu aleyhi ve sellem) böyle görüp tanımıştı. Kendisine Efendiler Efendisi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) ibadet hayatı sorulduğunda onu ballandıra ballandıra anlatır ve anlattıklarını da tatbik ederdi.

Bir gün Abdullah İbn-i Kays'ı karşısına almış ona şöyle nasihat etmişti:

– Gece kalkıp da namaz kılmayı asla ihmal etme! Çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) gece namazı kılmayı asla terk etmedi. Hatta hastalandığında veya aşırı derecede yorulduğunda onu oturarak kılar da yine bırakmazdı.[226]

Başladığı hiçbir ibadeti yarıda bırakmayan Annemiz, nâfile bile olsa edâ edemediği namazları mutlaka kaza ederdi. Resûlullah'ı Duhâ namazı kılarken gördükten sonra bu namazı kendisi için vazgeçilmez bir ibadet telakki etmiş ve bir daha da asla terk etmemişti.[227]

Bir sabah erken vakitte yeğeni Kâsım İbn-i Muhammed yanına gelmişti. Annemiz yine namaz kılıyordu. Hâlbuki vakit, sabah namazı vaktiydi ve teheccüd vakti de geride kalmıştı. Dayanamayıp halasına sordu:

– Bu namaz da ne?

---

225 Bkz.: Buhârî, *Hacc* 76 (1557); Müslim, *Hacc* 111 (1211)

226 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/125 (24989)

227 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/138 (25112); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 1/181 (482); Mâlik, *Muvatta* 1/135 (358); Abdurrezzâk, *Musannef* 4/7 (4866)

Başkasının muttali olmasından hoşlanmadığı belli olan bir eda ile cevapladı:

– Hiç bırakmadığım ve itiyâd edindiğim namazımı bu gece edâ edememiştim de, onu kaza ediyorum.[228]

Belli başlı hususları sormak için bir gün yanına Abdullah İbn-i Ebî Mûsâ gelmişti. Yine Duhâ namazı kılıyordu. Oradakilerin duyacağı şekilde, "Namazını bitirinceye kadar oturup beklerim!" dediğini duyunca, namazındaki ciddiyet ve vakarı bilen o kutlu evin diğer sakinleri:

– Heyhât, dediler.[229]

Ne dediklerini anlamamıştı!

Aslında bunun anlamı açıktı; Annemiz'in namazını beklemeye niyet edenin, uzun uzadıya bu kapıda intizar etmeyi de kabullenmesi gerekirdi. Zira Annemiz, namaza durduğu zaman sanki dünya ve içindekilerden tamamen kopmuş gibi olur, huşû içinde uzun uzadıya namaz kılardı.

Hayatı boyunca zâhidâne bir ömür sürmüştü. Geceleri sabahlara kadar namaz kılıyor, sanki hiç iftar etmeyecekmiş gibi gündüzlerini de oruçla geçiriyordu. Her ne kadar fark ettirmemeye çalışsa da, namazlarındaki huşû ve huzur, yakarışlarındaki içtenlik ve tazarru hemen fark ediliyordu. İçinde tehdit ve uyarı olan bir âyete geldiği zaman duraksar, geri döner ve onu tekrar tekrar okur, arkasından da yürek yakan bir niyazla duaya dururdu. Çoğu kez yakınındakiler, namaz kılarken döktüğü gözyaşlarıyla başörtüsünün ıslandığına şahit olurdu.

Namaz kılarken bir gün, "Allah bize iyilikte bulundu da Cehennem azabından bizi muhafaza eyledi."[230] meâlindeki âyete

---

228 Dârakutnî, *Sünen* 1/246

229 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/125 (24989)

230 Tûr, 52/27

gelince hıçkırıklara boğulmuştu. Zira âyette, dünya meşakkatlerinden kurtulan ve ukbâda da aynı kurtuluşun huzurunu yaşayanların hali anlatılıyordu. Hâlbuki Annemiz, âkıbetinden endişe duyuyor, böylesine bir rahmete mazhar olabileceği düşüncesiyle kendini garantide görmüyordu. Âyeti okur okumaz durdu ve Rabbine iltica ederek:

– Allahım, diye yalvarmaya başladı. "Bana da iyilikte bulun ve Cehennem azabından beni de muhafaza eyle!"[231]

Bu hâdiseye şahit olan yeğeni ve en has talebesi Hazreti Urve, selam verecek diye başında beklediğini, beklerken de yorulduğunu, gözyaşları içinde devam ettiği namazını daha da uzatacağını anlayınca çarşıdaki bir işini görmek için oradan ayrıldığını anlatacak ve ardından şunları söyleyecektir:

– Çarşıdaki işimi halledip yeniden yanına geldiğimde, vallahi onu, yine hıçkırıklar içinde aynı namazına devam ediyorken buldum.[232]

Namazlarını cemaatle kılmaya ayrı bir önem gösterirdi. Zaten Mescid-i Nebevî'ye bitişik olan hücresinden imama iktidâ eder,[233] bazen de yanına gelen kadınlarla birlikte cemaat oluşturur, namazlarını öyle kılarlardı.[234] Hatta zaman zaman azatlı köle Hazreti Zekvân'a imam olmasını emreder, o da arkada cemaat olur ve uzun uzadıya namaz kılarlardı.[235]

---

231 İbn Ebi Şeybe, *Musannef* 2/25 (6036)

232 İbn Ebi Şeybe, *Musannef* 2/25 (6037) benzeri bir hadiseyi Abdullah İbn-i Ebî Mûsâ (radıyallahu anh), şu ifadelerle anlatmaktadır:

– Müdrik veya İbn-i Müdrik beni bir soru sormam için ona göndermişti. Yanına geldiğimde Duhâ namazı kılıyordu. Kendi kendime, "Namazını bitirinceye kadar şuraya ilişip oturayım!" demiştim ki etrafımdan, "Ne mümkün!" diye yükselen seslere şahit oldum. Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/125 (24989)

233 Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe*'den naklen Abdürrezzak, *Musannef* 2/82

234 Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe*'den naklen Abdürrezzak, *Musannef* 2/126, 141

235 Buhârî, *Cemâa* 26 (659)

Oruç hassasiyeti de farklı değildi; zamanının neredeyse bütününü oruçlu geçirirdi[236] ve başladığı ibadeti, her şeye rağmen bitirmeyi hedeflerdi. Bir Arefe günü yanına, kardeşi Abdurrahmân gelmişti. Hava sıcak ve bunaltıcıydı. Annemiz yine oruç tutuyordu. Onun bu kadar sıcağa rağmen oruç tuttuğunu, üstelik bunu yaparken de kan ter içinde kalıp bir hayli zorlandığını görünce:

– Orucunu açsana, diye teklifte bulundu. Resûlullah'ın adımlarını milimi milimine takibi kendine şiâr edinmiş olan Âişe Annemiz şu cevabı verdi:

– Resûlullah'ın, "Şüphesiz ki Arefe Gününün orucu, kendisinden önceki yılın günahlarına keffârettir!" dediğini duyduğum halde bu orucu nasıl bozabilirim?[237]

Yeme ve içmenin teşvik edildiği Minâ günlerini de oruçlu geçirir,[238] iftar ruhsatı verilen yolculuklarında da oruç tutma alışkanlığından vazgeçmezdi.[239]

Fahr-i Kâinat Efendimiz'le birlikte bir kez hac yapma fırsatı bulmuştu. Zaten bu, Allah Resûlü'nün de (sallallahu aleyhi ve sellem) ilk ve son haccı olmuştu.

Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin irtihalinden sonra defalarca Mekke'ye gelecek ve hac ibadeti konusunda da ayrı bir hassasiyet gösterecekti. Zira bir gün Resûlullah'ın yanına gelmiş ve:

– Yâ Resûlallah, demişti. "Bizler de sizinle birlikte gazvelere katılsak ve cihadınıza ortak olsak!"

Talep samimiydi ama vazife ve sorumluluklarda fıtratın kanunları da göz ardı edilmemeliydi. Onun için Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) o gün ona dönmüş ve şu tavsiyede bulunmuştu:

---

236 İbn Sa'd, *Tabakât* 8/68

237 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/128 (25014); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 3/189

238 Bkz.: Buhârî, Savm 67 (1893)

239 Abdürrezzak, *Musannef* 2/560-561 (4459-4461); Beyhakî, *Sünen* 4/301 (8266)

– Kadınlar için cihadın en güzel ve en iyi olanı, kabul görmüş bir hacdır![240]

Efendiler Efendisi'nin izini adım adım takip eden Annemiz, bu beyanı duyduğu ândan itibaren her sene hacca gelmeye aşırı hassasiyet gösterir ve etrafındakilere de şöyle seslenirdi:

– Ben, Resûlullah'tan bunu duyduktan sonra hacca gitmeyi aksatır mıyım hiç![241]

İlk yıllar itibarıyla Kâbe çok kalabalık olmadığı için herkes gibi o da, insanlarla birlikte tavaf ederken sonraki yıllarda artan izdihama paralel olarak Annemiz de tavrını değiştirecekti; bu konuda ayrı bir titizlik gösteriyor, erkeklere karışmamak için tavafını daha geniş bir daireden tamamlıyordu. Elbette bu, onun yolunu uzatıp meşakkatini artırıyordu; ancak her şeye rağmen o, tenha zamanları kolluyor ve Metâf'ın kalabalık olduğunu gördüğünde oradan biraz uzaklaşıyor ve uzaktan da olsa Sebîr Dağı'nı ortalayacak şekilde tavaf etmeyi tercih ediyordu.

Efendimiz'in izini takip etmek, onun için en önemli meseleydi; bunun için ilk yıllarda Mina'da Nemire denilen yerde konaklarken sonraki yıllarda yaşanan kalabalık sebebiyle bu alışkanlığını da değiştirecek, çadırını Erâk denilen bölgeye kurarak aynı titizliği burada da gösterecekti. Bazen de çadırını Sebîr dağının olduğu yere kurardı.[242]

Âişe Validemiz'i, umre ibadeti için de aynı hassasiyet içinde görürüz. Muharrem ayının hilâlini görmeden önce Cuhfe'ye gelir ve ay doğuncaya kadar burada beklerdi. Hilâli görür görmez

---

240 Buhârî, *Hacc* 4 (1448), Cihad 1 (2632) Başka bir rivayete göre Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Âişe Validemiz'in, "Yâ Resûlallah! Kadınlara da cihad farz mıdır?" şeklindeki sorusuna mukabil, "Evet! Kadınlara da cihad vardır; ancak bu cihadda vuruşmak yoktur! O da, hac ve umredir!" buyurmuştur. Bkz.: İbn Mâce, *Menâsik* 8 (2901); Beyhakî, *Sünen* 4/350 (8540)

241 Buhârî, *Cezâü's-Sayd* 26 (1762)

242 Mâlik, *Muvatta* Hac 13 (750)

tekbir ve telbiye getirerek umre için harekete geçer, hiç vakit fevt etmeden Mekke'ye gelirdi.[243]

Hep oruçlu geçirdiği Arefe gününün akşamı iftar vakti girince su ister ve orucunu da bu su ile açardı.[244]

Zühd ve Tevazuu

Zâhidâne bir hayat yaşamıştı. Dinin ortaya koyduğu hükümler dışında kimseye karışmıyor ve başkalarının kusuruyla vakit geçirmiyordu. Onun içindir ki Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) rivayet ettiği binlerce beyan arasında onun, bir başkasının olumsuzluğunu ifade edecek kusurlu bir ifadeye rastlamanın imkânı yoktur. Bilakis yanında başkasını veya kendisini aşağılayıcı beyanlarda bulunanları ikaz ediyor ve yaptıklarının doğru olmadığını dile getirmekten çekinmiyordu. İfk Hâdisesi münasebetiyle ölçüyü kaçırdığı için hakkında dinin öngördüğü müeyyide uygulanan Hassân İbn-i Sâbit, kendisi hakkında olumsuz beyanlarda bulunmaya başlayınca Annemiz:

– Ancak sen, söylediğin gibi bir insan değilsin, diyerek yaşlı sahabîyi teselli etmişti.[245] Hâlbuki Hazreti Hassân, yıllar önce yaşanılan acı hâdisede Annemiz'i üzecek beyanlara kapılmış ve o da bu meyanda sözler sarfetmişti. Aynı zamanda burada Annemiz'in, aleyhinde cereyan eden olumsuzlukları yıllar sonrasına, hatta ölüme kadar devam edecek bir kan davasına dönüştürmediğine, kendi aleyhinde açıktan faaliyet yürütenleri bile affetmede insanlara örnek olduğuna şahit olmaktayız. Bir gün yeğeni ve en has talebesi Hazreti Urve'nin, Hassân İbn-i Sâbit aleyhinde beyanda bulunduğuna şahit olunca ona kızacak ve şöyle diyecekti:

---

243 Mâlik, *Muvatta* Hac 13 (750)

244 Bkz.: Mâlik, *Muvatta* Hac 43 (836); İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef* 3/196 (13396)

245 Buhârî, *Megâzî* 32 (3915); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 155 (2488)

– Onun hakkında olumsuz beyanlarda bulunup durma; zira o, Resûlullah'ı müdâfaa eden çok önemli bir insandı.[246]

Yanında birilerinin aleyhinde konuşulduğu bir gün etrafındakilere celallenmiş ve önce istiğfar getirip aleyhinde konuşulan şahıs hakkında af diledikten sonra şöyle demişti:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), "Ölülerinizi sadece hayırla yâd edin!" buyurdu.[247]

Dini yaşama hususunda olabildiğince hassastı. Yolda yürürken bir gün önünde zil sesi duymuş ve olduğu yerde kalakalmıştı. Zil sesinin makbul olmadığını biliyor ve ondan olabildiğince uzak duruyordu. Ancak bir müddet sonra aynı sesin bu sefer de arkadan geldiğine şahit olunca yolunu hızlandırdı; Allah ve Resûlü'nün hoşnut olmadığını bildiği bu sesten o da uzaklaşıyor, duymamak için adımlarını sıklaştırıyordu.[248]

Evinde onunla birlikte kalan yetimler vardı ve bir gün onlardan birisinin eve, tavla benzeri bir oyun getirdiğini duymuştu. O kadar celallenmişti ki hemen haber gönderdi; şöyle diyordu:

– Ya onu evden çıkarırsınız ya da ben gelir, sizi o evden çıkarırım![249]

Gördüğü rüyalardan bile endişe duyar, bunların boş olmadığını ve te'vîlü'l-ehâdîs adına önemli mesajlar ihtiva ettiğini düşünürdü. Hatta bazen gördüğü kötü rüyalardan dolayı sadaka dağıtır, bazen de sırf bundan dolayı bir köleyi hürriyetine kavuştururdu.[250]

---

246 Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 155 (2488)

247 Ebû Dâvûd et-Tayalisi, *Müsned* 1/209 (1494); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 3/154 (2770)

248 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/152 (25229)

249 Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/435 (1274); Beyhakî, *Sünen* 10/216; *Şuabü'l-İman* 5/239 (6505); İbn Abdilberr, Temhîd 13/178

250 Bkz.: Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 1/484 (419); Kurtubî, *el-Câmi'* 1/317; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef* 6/182 (30514); İbn Abdilberr, Temhîd 11/118; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 2/49

Zaten o, en küçük bir hâdisede hemen köle azat etmeyi itiyat edinmişti. Araya girenlerin hatırına, keffâretini ödeyerek dönmek zorunda kaldığı yemininden dolayı kırk köleyi hürriyetine kavuşturan, ancak yine de kendini affetmeyip yaptığı bu işten dolayı hayatı boyunca gözyaşı döken de o idi.[251] Yanında Temîm kabilesinden bir câriye vardı ve bir gün Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) bu kabilenin Hazreti İsmâîl'in soyundan geldiğini duymuştu. Bu mevzu aklına gelir gelmez hemen bu câriyeyi de hürriyetine kavuşturdu.[252]

Başka bir gün hastalanmış ve onun bu hastalığını, bu işlerden anlayan Zett kabilesinden birisine anlatmışlardı. Annemiz'in yanına gelen adam, muhtemelen cinleri kastederek etrafındakilere:

– Onlar diyorlar ki kucağında çocuk olan bir câriye, kadının birisine sihir yapmış. Hatta kucağındaki o çocuk söz konusu câriyenin üstüne bevletmiş; onu bulup bana getirin, demiş ve bunu Âişe Validemiz de duymuştu.

Bunun üzerine o câriyeyi arayıp buldu ve adama getirdiler. Tanıdık bir isimdi; yanına gelir gelmez câriyeye sordu:

– Sen bana sihir yaptın mı?

Herkesin bakışları üzerine yoğunlaşan câriye çaresizdi; anlaşılan, olup biten her şeyi herkes biliyordu. Onun için kaçamadı ve:

– Evet, dedi. Bunu üzerine Annemiz sordu:

– Peki, niçin bunu yaptın?

– Hürriyete kavuşayım istedim, diyordu. Hâlbuki Annemiz onun hürriyetini kendi hayatına bağlamış ve vefat ettiği gün onun da hür olacağını ilan etmişti. Hâlbuki o, hırs gösteriyor ve hedeflediğini elde etmek için de gayrimeşru yollara tevessül ediyordu.

Celâllenmişti; bunun üzerine döndü ve:

– Allah için ahdederim ki onu asla hürriyetine kavuşturmam,

---

251 Buhârî, *Menâkıb* 2 (3314); *Edeb* 62 (5725); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 20/21 (24)

252 Buhârî, *Itk* 13 (2405)

dedi. Ancak burada duracak gibi değildi ve onu başkasına sattı. Bir farkla ki onun karşılığında yeni bir köle almış ve onu da hürriyetine kavuşturmuştu.[253]

Onun bu konudaki sebkatini bilmeyen yoktu; o kadar ki Annemiz'in hürriyete kavuşturduğu köle sayısı cem'an atmış yediye ulaşmıştı.[254]

Herkesle konuşur, insanlar arasında fark gözetmezdi. Bir gün yanına gelen ve kendisinden yiyecek isteyen birisine içinde ekmek olan bir kese vermişti. Adam onu alıp gittikten sonra fakir ve bir miktar da aklî dengesi yerinde olmadığı anlaşılan bir başkası daha geldi. Bu sefer Annemiz onu yanına davet etti ve elindeki yiyeceği ona ikram etti. Adam karnını doyurmuş ve oradan ayrılmıştı ki Annemiz'e, neden böyle davrandığını sordular; cevaben şunları söylüyordu:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), "İnsanlara, kendi konumlarına göre muamele edin" buyurmuşken ben başka türlü nasıl davranabilirim ki?[255]

Başından geçen onca sıkıntıya rağmen o, kanaati kendine rehber edinmiş, kimsenin minneti altına girmeyi hiç düşünmemişti. Elindeki imkânları olabildiğince iktisatlı kullanır ve israf sayılabilecek en küçük adımı bile atmaktan çekinirdi. Etrafındakilerin de aynı terbiye ile yetişmelerini isterdi. Bununla beraber Annemiz, yaşadığı bu sade hayattan asla şikâyetçi değildi; bilakis bilerek ve isteyerek böyle bir tercihte bulunuyor, daha ziyade âhiret eksenli bir hayat yaşıyordu.

Bu tercih, sadece yokluktan kaynaklanmıyor, elinde olduğu

---

253 Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/68 (162); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/40 (24172); Hâkim, *Müstedrek* 4/244 (7516); Beyhakî, *Sünen* 8/137; Dârakutnî, *Sünen* 4/140 (53)

254 San'ânî, *Sübülü's-Selâm* 4/139

255 Ebû Dâvûd, *Edeb* 23 (4842)

dönemlerde de aynı çizgisini devam ettiriyordu. Hazreti Ömer kendisine bir kese altın gönderdiğinde gözyaşlarına hâkim olamamış ve geldiği gibi bu altınları etrafındakilere dağıtıvermişti. Hatta bununla da kalmamış, bir daha böyle bir ihsana muhatap kılmaması için Allah'a dua dua yalvarmıştı.[256]

Onun has talebelerinden Âişe Bint-i Talha bize şu ayrıntıyı intikal ettirmektedir:

– Ona olan yakınlığımız ve konumumuz gereği genç ihtiyar dört bir yandan insanlar gelir, mektuplar yazarak kucak dolusu hediyeler getirir veya gönderirlerdi. Ben ona:

– Ey teyzeciğim! Bu filanın mektubu ve bu da onun hediyesi, diyerek bunları ona verdiğimde bana:

– Kızcağızım! Ona cevaben şöyle bir mektup yaz ve hediyesine mukabil şöyle bir hediye gönder. Şayet yanında gönderecek bir hediyen yoksa onu ben sana veririm, der ve sonra onu bana verirdi.[257]

Müthiş bir iradesi vardı; ne etrafındaki insanlar ne de gelişen hâdiseler ona yön verebilirdi. Bulunduğu yerde her dâim mutlaka kendi plan ve programını uygular, zaman zaman canını yakan, yakınlarına zulmeden veya aleyhinde beyanda bulunanlara bile adaletle davranmaktan kaçınmaz, başkalarının yapageldiği kötülüklere asla hüküm bina etmezdi.[258] Zira o, başkalarının yaptıkları şeylerin, mü'mini olumsuzluk yapmaya sevk etmemesi gerektiğini en iyi bilen insandı. Onun için sürekli iyiliğin peşinde olurdu; zira bu, her bir mü'min için Allah'ın (celle celâluhu) açık bir emriydi.[259]

Boynu bükük ve mağmûm bir hali vardı. Tâbiîn'in büyük imamlarından Mesrûk, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sonrasında

---

[256] Bkz.: Hâkim, *Müstedrek* 4/9 (6725); Zehebî, *Siyer* 2/190

[257] Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/382 (1118)

[258] Bkz.: Müslim, *İmare* 19 (1828); İbn Hibbân, *Sahîh* 2/313 (553)

[259] Bkz.: Furkan, 25/72

Annemiz'i ziyarete geldiğinde yaşadığı olayı bize şu cümlelerle aktarmaktadır:

– Resûlullah'ın firâkından sonra Âişe Validemiz'i ziyarete gitmiştim. Bana yemek ikram etti. Gözü hep yaşlıydı ve bana:

– Gözyaşlarım kuruyuncaya kadar ağlamak istiyorum; ağzıma bir lokma alasım da gelmiyor, dedi. Şaşırmıştım ve:

– Niçin, diye sordum. Bana şunları söyledi:

– Hep Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) dünyadan ayrılırkenki hâlini hatırlıyorum; vallahi O (sallallahu aleyhi ve sellem) aynı gün ekmek ve eti birleştirerek iki seferden fazla karnını doyurmamıştı![260]

Sadece bir kat elbisesi olurdu; kirlendiği zaman onu yıkayıp kurular ve sonrasında yine onu giyinirdi. Aslında bu, Ezvâc-ı Tâhirât'ın genel uygulamasıydı.[261]

Medîne'nin ilk yıllarında ve muhtemelen Allah Resûlü'nün saâdet hânesine adım atarken değeri beş dirhem olan kaliteli bir elbisesi olmuştu. Belli ki içi rahat değildi ve onu, Ensâr kadınlarına ödünç vermek suretiyle onları memnun eder ve onlar da düğün veya özel günlerinde onu nöbetleşe giymek suretiyle ihtiyaçlarını giderirlerdi.[262]

Giydiği elbiseyi de, iyice eskiyip kullanılmaz hâle gelmedikçe değiştirmeyi düşünmezdi. Yeğeni Hazreti Urve (radıyallahu anh) onun bu tutumu hakkında bize şu ma'lûmâtı verecekti:

– Âişe Validemiz, eskiyen yerleri yama ile kapatmadıkça ve bir yüzü solduğunda onun tersini çevirip diğer tarafını da eskitmedikçe üzerine giydiği elbiseyi yenilemezdi!

Hatta o günlerde kendisine:

– Allah sana daha fazla veriyor; bunlardan sen de istifade etsen ya, diyenlere veciz bir cevap vermişti:

---

260 Tirmizî, *Zühd* 38 (2356); İshâk b. Râhûye, *Müsned* 3/1046 (1811)

261 Buhârî, *Hayz* 11 (306); Ebû Dâvûd, *Tahâre* 132 (358)

262 Bkz.: Buhârî, *Hîbe* 32 (2485); Beyhakî, *Sünen* 6/88 (11253); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 4/119 (3761)

– Yeni için yaratılmayana yeni yaraşmaz![263]

Üzerindeki yamalı elbiseyi görüp de onu değiştirmesini teklif edenlere karşı çıkıyor ve o güne kadarki âdetlerini değiştirmeyeceğini açık bir dille ifade ediyordu.[264]

İşte bundan dolayıdır ki Annemiz, ne zaman kendisine bir hediye getirilse Allah Resûlü'nün hayatındaki sadelikle bu beyanlarını hatırlar ve gözyaşlarına boğulur, ardından da gelen hediyeleri ihtiyaç sahiplerine dağıtıverirdi. Hilâfet yıllarında Hazreti Muâviye ona elbise, gümüş ve kullanması için birçok eşya göndermişti. Onları görür görmez ağlamaya başladı ve ardından da:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bunların hiçbirini bulamazdı, dedi ve onların hepsini belli parçalara ayırmak suretiyle ihtiyaç sahiplerine gönderdi. Akşam olduğunda elinde, Halîfe'nin gönderdiklerinden hiçbir şey kalmamıştı.[265]

Bir gün hediye olarak kendisine, sepetler dolusu salkım salkım üzüm getirilmişti. Hemen onları alıp ihtiyaç sahiplerine dağıtmaya başladı. İşlerinde kendisine yardımcı olan câriye de ona yardım ediyordu. Akşam olup karanlık basınca, elinde bir miktar üzümle birlikte câriye yanına geldi. Şaşırmıştı! Hâlbuki o, gelen üzümlerin hepsini taksim ettiğini düşünüyordu ve hemen:

– Bu da ne, diye sordu. Onun bu çıkışı karşısında irkilen câriye ne yapacağını bilemez olmuştu. '*Akşam ikram ederim!*' düşüncesiyle hanımefendisinden habersiz bir kenara ayırdığı üzüm, şimdi başına iş açmış ve bu sebeple itâba maruz kalmıştı.

---

263 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 2/48; Beyhakî, *Şuabu'l-İman* 5/159; Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/166.

264 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 7/113 (7010); Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 167-168

265 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 2/48. Benzeri durumun farklı zamanlarda tekrarlandığı ve bunların hiçbirisinde Annemiz'in tavrında bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Kendisine gelen bin dirhemden birini bile yanında bırakmadan o akşama kadar dağıttığı da bu bilgiler arasındadır. Bkz.: Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 2/47

Kendisinden habersiz tasarrufta bulunduğuna şahit olduğu câriyeye sert tepki gösteren Annemiz, bu hassasiyetin küçümsenmemesi gerektiğini ifade sadedinde:

– Bir salkım ha, dedi. Dikkat çekici bir tavırdı bu ve artık câriye, bundan sonra nasıl davranması gerektiğini de anlamış oluyordu. Ardından da:

– Allah'a yemin olsun ki ona elimi sürmem ve asla ondan yemem, diyecek ve bir kenara çekilecekti.[266]

Aslında onun bu tavrı, hayatının son demlerinde edindiği bir yol değil, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte geçirdiği günlerde de itiyat edinip tuttuğu bir yoldu. Efendimiz'le (sallallahu aleyhi ve sellem) geçirdiği günlerde gelen hediyelerde de aynı tasarrufta bulunur ve sürekli ihtiyaç sahiplerini gözlerdi. Zira biliyordu ki elindeki azı tasaddukta bulunduğunda, sayısız hazinelere mâlik olan Yüce Kudret'in daha bol ihsan ve inayetine mazhar olacaktı. Onun için elindeki azı veriyor, arkasından sökün edip gelen çoklarla muhatap oluyordu. Ancak yine de bunları şahsı adına kullanmayı düşünmüyor, muhtaçları gözleyerek ihtiyaçlarını gidermeyi hedefliyordu. Muhtacın yüzünü güldürmek kadar onu bahtiyar eden başka bir şey yoktu.

Elinde olmadığı demlerde bile paraya çevirebileceği eşyalarını satıyor ve onun parasını sadaka olarak dağıtıyordu. Hatta bu durumdan duyduğu rahatsızlığı dile getiren yeğeni Abdullah İbn-i Zübeyr'in:

– Vallahi de, ya Âişe Annemiz bu durumdan vazgeçer yahut da ben ona engel olurum, dediğini duymuştu. Haberi getirene:

– Bunu gerçekten o mu söylüyor, diye sordu ve ardından da:

– İbn-i Zübeyr ile konuşmamayı ebedî olarak üzerime nezir addediyorum, diyerek bundan böyle onunla konuşmayacağını

---

[266] Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 2/48

söyledi. Zira yeğeni, hayır yarışında onu geri bırakacak bir beyanda bulunmuştu.

Gerçekten de konuşmuyordu. Annemiz'in bu tavrı Abdullah İbn-i Zübeyr'i derinden yaralamış, yeniden eskiye dönebilmek için bir hâl çaresi arıyordu. Defalarca kapısına gelse de:

– Hayır! Vallahi de ben, bu konuda geri adım atmam ve nezrimden vazgeçmem, cümlesinden başka bir şey duyamamıştı. Süre uzadıkça vicdanında derin yaralar meydana gelen Hazreti Abdullah (radıyallahu anh) çareyi, araya önemli isimleri şefaatçi olarak koymakta buldu ve bunun için iki önemli isim Misver İbn-i Mahreme ile Abdurrahmân İbn-i Abdilesved'in kapısını çaldı.

İki mü'minin arasına girip de onları barıştırmak her mü'min için bir vazife demekti. Ancak durum, olduğundan da zor gözüküyordu. Nihayet aralarında görüşerek bir plan yaptılar ve bu iki isim kapıya gelerek bir gün:

– Allah'ın selâm ve bereketi üzerine olsun! Huzura girmeye izin var mı, deyip görüşmek için Annemiz'den izin istediler. Yanlarında Abdullah İbn-i Zübeyr de vardı. Ancak onun olduğunu söylemiyor ve plana göre bunu gizli tutuyorlardı. İçeriden gelen ses:

– Buyurun; girin, şeklindeydi. Sevinmişlerdi ve bunun üzerine yine seslendiler:

– Hepimiz mi?

– Evet! Hepiniz de gelin!

Plan tutmuştu ve Abdullah İbn-i Zübeyr de bu cümleden istifade ederek huzura girdi. Girer girmez de perdenin öbür yanına geçerek Annemiz'in el ve ayaklarına kapanıp özür beyanında bulunmaya başladı. Misver İbn-i Mahreme ve Abdurrahmân İbn-i Abdilesved de onu destekliyor ve Annemiz'in Hazreti Abdullah'ı affetmesini talep ediyorlardı. Ancak bütün ısrarlara rağmen o tavrını hiç değiştirmiyor, gözyaşları içinde kıvranan Hazreti Abdullah'ı affettiğini bir türlü söylemiyordu. Ağız birliği yapan elçiler:

– Sen de biliyorsun ki Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), “Bir müslümanın, müslüman kardeşiyle üç günden fazla küs kalması helal değildir!” buyurmuştu, deyip ısrar ettiler. Bunun üzerine ağlamaya başlayan ve Efendimiz’in bu beyanını hatırlayan Annemiz:

– Ben, nezrettim; bilirsiniz ki nezir ciddi bir iştir, diye mukabelede bulundu.

Bu mukabele, gönlündeki yumuşamanın emâresiydi. Zira Allah ve Resûlullah’ın beyanı karşısında boynu kıldan inceydi. Elçilerin ısrarını geri çevirmeyerek Abdullah İbn-i Zübeyr’in özrünü kabul etti. Artık onunla konuşuyordu konuşmasına ama Annemiz’e bu, kırk köleye mâl olmuştu. Zira nezrine karşılık kırk köle azât etmişti. Bu nezrini ve sonrasında yaşadıklarını hatırladıkça ağlayacak ve o kadar ki etrafındakiler, onun bu ağlamalarında başörtüsünün ıslandığına şahit olacaklardı.[267]

Bir gün yanına, kucağındaki iki kızıyla birlikte bir kadın gelmişti. İhtiyaç sahibi oldukları ve sıkıntı içinde çileli bir ömür sürdükleri belli oluyordu. Hoş, kendi hânesinde de pek bir şey yoktu; ancak o, olanla kanaat etmeyi bilen ve olmayanı da dert edinmeyen bir ruha sahipti. Gitti ve evinde bulduğu üç hurmayı getirdi onlara. Hurmaları alan çileli anne, önce ikisini kızlarına verdi. Kim bilir kaç zamandır bir lokmaya hasret kalan küçük yavrular, büyük bir iştahla hurmaları midelerine indiriverdiler. Bu sırada anneleri, boynunu bükmüş yavrularının halini seyrediyordu. Tabii Âişe Vâlidemiz de onu.

Derken hurmalar yenmiş ve kızların gözü, annelerinin elindeki hurmaya odaklanmıştı. Ana yüreğiydi ve kadın, kendisi için ayırdığı hurmayı da ikiye ayırarak yeniden kızları arasında paylaştırdı. Onu da almış, büyük bir iştahla midelerine indirmişlerdi. Kızlarının sevinciyle yetinen ve gözlerinin içi gülen anneye bir şey kalmamıştı.

---

[267] Buhârî, *Edeb*, 62 (5725); *Menâkıb* 2 (3314); Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ* 2/49

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) gelir gelmez bu hâdiseyi paylaştı O'nunla. Duygulanmış ve bir annenin fedakârlığını dile getirmişti. Bunun üzerine Habîb-i Kibriyâ Hazretleri şu müjdeyi verdi:

– Bu yaptığından dolayı Allah (celle celâluhu) o kadına Cenneti vacip kıldı veya onu Cehennem'den kurtardı![268]

Zaten onun gözü yaşlı, kalbi de rakîk idi; çoğu zaman kendini ağlamaktan alamaz, göz pınarları kuruyuncaya kadar gözyaşı dökerdi. Yapması gerekip de zamanında edâ edemediği bir vazifenin ardından ve keffâretini ödeyerek geri döndüğü yemininden sonra hep gözyaşı dökmüş, haksızlığa maruz kaldığı yerlerde de gece ve gündüzlerini hep aynı âh u efgân ile geçirmişti.

Onun gözyaşları, sadece kendisiyle sınırlı da değildi; ümmetin başına geleceklere de üzülür, gelecek nesiller için de için için ağlardı. Bir gün aklına Deccâl düşmüş ve onun yüzünden ümmetin başına gelecek bela ve musibetleri düşünerek ağlamaya başlamıştı. Öyle ağlıyordu ki Resûlullah'ın, yanına geldiğini bile fark etmedi; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sordu:

– Niye ağlıyorsun; seni ağlatan da ne?

Efendiler Efendisi'ne döndü ve mahzun mahzun:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Deccâl'ı hatırladım da!"[269]

Cömertliği

Âdeta başkaları için yaşardı. İhtiyaç sahiplerini gördüğünde kendi ihtiyaçlarını unutur ve elinde avucunda ne varsa hepsini onlara verirdi. Zira Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Yarım hurma ile de olsa kendinizi Cehennem ateşinden

---

[268] Müslim, *Birr ve Sıla* 148 (2630); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/92 (24655); Ayrıca bkz.: Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 2/49

[269] Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/75 (24511); İbn Hibbân, *Sahîh* 15/235 (6822); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 7/338; Mevâridü'z-Zam'ân 1/469 (1905)

koruyun,[270] şeklindeki beyanını en iyi bilenlerden birisi de o idi. Aynı zamanda Hazreti Ebû Bekir gibi cömertlikte zirve bir insanın kızıydı. Âdeta cömertlik, bu ailenin genel bir karakteri gibiydi. Zira yeğeni Abdullah İbn-i Zübeyr (radıyallahu anh), annesi Esmâ Validemiz ve teyzesi Hazreti Âişe'nin (radıyallahu anhumâ) bu özelliklerini anlatırken, verme işinde âdeta birbirleriyle yarıştıklarını ifade etmektedir.[271]

Yanında verecek bir şey bulamadığında borç alarak da olsa yine verdiği olurdu. Hatta onun bu özelliğini garipseyip de kendisine:

– Bu borç alıp vermen de nereden çıktı, diyenlere karşı da Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Herhangi bir kulun borcunu ödeme niyet ve gayreti varsa o kul, mutlaka Allah'ın (celle celâluhu) yardımına mazhar olur, buyurduğunu anlatıyordu.[272]

Yine bir başka yeğeni Hazreti Urve (radıyallahu anh), onun bu husûsiyetini anlatırken şu bilgiyi verecekti:

– Ben onu, üzerine giydiği elbise yamalı olduğu dönemlerde bile, yetmiş bin tasaddukta bulunurken gördüm![273]

Yüz seksen bin veya iki yüz bin dirhem karşılığında evini Hazreti Muâviye'ye satmıştı. Daha yerinden kalkmadan bu miktarı muhtaçlar arasında paylaştırmış, elinde bu paradan eser kalmamıştı.[274]

Günün birinde yanına ihtiyaç sahibi birisi gelmiş, bir lokma yiyecek istiyordu. Bu sırada Annemiz'in önünde üzüm vardı ve yanındaki birisine seslenerek o üzümü gelen şahsa vermesini

---

270 Buhârî, *Zekât* 8, 9 (1347, 1351); Müslim, *Zekât* 68 (1016)

271 Bkz.: Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/106 (280); Zehebî, *Siyer* 2/292

272 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/99 (24723); 6/131 (25037); 6/234 (26019); Hâkim, *Müstedrek* 2/26 (2202); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 4/132; Beyhakî, *Sünen* 5/354 (10739, 10740); Tayâlisî, *Müsned* 1/214 (1524)

273 İbn Sa'd, *Tabakât* 8/67; Zehebî, *Siyer* 2/187; Hennâd, *Zühd* 1/337 (617)

274 Bkz.: İbn Sa'd, *Tabakât* 8/165; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 2/47, 48. Bu ev Sevde Vâlidemiz'in kendisine hediye ettiği evdir.

söyledi. Ancak yanındaki şahıs, garip garip Annemiz'e bakarak aslında bu üzüme kendisinin ihtiyacı olduğunu îmâ etmeye çalışıyordu. Ona döndü ve zerre miskal yapılacak bir hayrın karşılık bulacağını hatırlatırcasına:

– Niye taaccüp gösteriyorsun ki, dedi. "Şu üzüm tanesinde sen, kaç tane zerre miskal olduğunu biliyor musun?"[275]

Yine bir gün, yanında iki kız çocuğuyla birlikte muhtaç bir kadın yanına gelmiş, ondan bir şeyler istiyordu. Yoktu; arayıp taradı ama eline sadece bir hurma tanesi geçmişti. Tuttu onu, mahcubiyet içinde kadına uzattı. Zira bu, Annemiz'in cömertlik anlayışıyla eşdeğer bir veriş sayılmazdı. Ardından kadının tepkisine gözü takıldı. Hurmayı alan kadın da nihayetinde bir anneydi ve alır almaz bir anne şefkatiyle onu iki parçaya ayırıp her bir parçasını çocuklarından bir diğerine uzattı. Daha önce de benzeri bir hâdise yaşamış ve kendisine üç hurma tanesi verdiği kadının, kendi payına düşeni de ikiye ayırıp çocuklarına uzattığına şâhit olmuştu. Demek ki annelik böyle bir şeydi. Çok duygulanmıştı. Kadın ayrılıp gitse de Âişe Validemiz hâlâ olayın tesirindeydi. Nihayet Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına geldiğinde bu hâdiseyi aynı hassasiyetle O'na da anlattı. Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem) duygulanmıştı ve şunları söyledi:

– Şüphe yok ki bu kız çocukları, kendileri gibi çocuklara sahip olup da onlara ihsanla muamele edenlere Cehennem'den birer perde olurlar![276]

Bir gün yanına yine birisi gelmiş ihtiyacını arz ediyordu. Arayıp taradı ve evde sadece bir miktar ekmek olduğunu gördü. As-

---

[275] Mâlik, *Muvatta* 2/997 (1811); İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef* 2/352 (9820). Bu ifadeleriyle Annemiz, "Her kim zerre miskal hayır yaparsa onun karşılığını görecek." (Zilzâl 99/7) meâlindeki ayeti hatırlatıyordu.

[276] Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/59 (132); İbn Hibbân, *Sahîh* 7/201 (2939)

lında bununla o, akşam iftâr edecekti; zira yine oruçluydu. Ancak hiç tereddüt etmeden o ekmeği kadına verdi. Durumu fark eden hizmetçi:

– İftar edeceğin bir şey kalmadı, diyerek Annemiz'i uyarmak istemişti. Ona döndü ve:

– Onu, ona ver, buyurdu. Annemiz 'ver' der de hizmetçi onun sözünü tutmaz mıydı hiç?

Akşama doğru yine kendilerine hediye getirmişlerdi. Bu sefer hediye arasında koyun eti ve ekmek vardı. Allah için verene Allah da veriyordu. İftar vakti olunca hizmetçiyi yanına çağıran Annemiz, latife ile takılarak ona:

– Al da bundan ye! Ne de olsa bu, senin kuru çöreğinden daha hayırlı, diyordu.[277]

Benzeri bir hâdiseyi de yeğenlerinden birisiyle yaşamıştı. Kendisine yüz bin dirhem kıymetinde bir mal getiren İbn-i Zübeyr, Annemiz'i eline aldığı bir tabakla onları taksim ederken görecekti. Hâlbuki Annemiz, o gün de oruçluydu. Ancak elindekilerin hepsini dağıtmış, yanında bir dirhem bile bırakmamıştı.

Akşam olunca yanında bulunan hizmetçisi Ümmü Zerre'ye:

– Ey câriye, diye seslendi. "Haydi, getir de iftarımızı açalım!"

Bunun üzerine Ümmü Zerre, bir miktar zeytinyağı ve ekmek getirdi. Sonra da Annemiz'e dönerek:

– Ey Mü'minlerin Annesi, dedi. "O dağıttıklarından bir kenara ayırsaydın da bir dirhem karşılığında et alsaydık ya!"

Hizmetçinin ifadelerinde hem Annemiz'e iftarlık bir sofra kuramamanın mahcubiyeti hem de eline bu kadar imkân geçtiği halde onlardan istifade etmiyor oluşundan duyduğu şaşkınlık vardı. Âişe Validemiz de durumun farkındaydı ve yine aynı mantıkla:

---

[277] Bkz.: Mâlik, *Muvatta*, 2/997 (1810); Beyhakî, *Şuabü'l-İman* 3/260 (3482)

– Üzerime gelip durma, dedi. "O zaman hatırlatsaydın belki yapardım!"[278]

O (radıyallahu anhâ), dağıttıklarının kendisine fayda getireceğini biliyordu; zira aslında giden bâki kalıyordu! O, bunu Allah Resûlü'nden öğrenmişti. Bir gün kurban kesmişler ve Annemiz de bu kurbanın hemen hepsini başkalarına dağıtmış, elinde sadece kürek kemiği kalmıştı! Efendiler Efendisi hâne-i saâdetlerine gelince sordu:

– Kurbanı ne yaptın; ondan geriye ne kaldı?

– Hepsini dağıttım; bize sadece kürek kemiği kaldı, diye cevapladı Annemiz. Aslında bu, Allah Resûlü'nün de beklediği bir davranıştı; zira Allah (celle celâluhu), kendi rızası istikametinde verilen malın değerini daha da artıracağını vaat etmekteydi. Allah'ın rızası hedeflenerek verilen her malın sevabı, silinmemek üzere yazılırdı ve artık o, bir yönüyle bekâ kazanmış olurdu. İşte bu keyfiyete vurgu yapan Habîb-i Kibriyâ Hazretleri:

– Hayır, ey Âişe, dedi. "Bilakis onun, kürek kemiği dışında hepsi bâki kalmış!"[279]

Tesettür Hassasiyeti

Başkalarını tesettür konusunda ikaz edip uyardığı gibi kendisi de bu konuda titizlik gösteriyordu. Hâlbuki o, bütün mü'minlerin annesiydi ve herkesle mahremdi. Dinin kıstasları açısından bakıldığında anne ile oğlu arasındaki hukuk, onunla herkes arasında geçerliydi. Ancak buna rağmen o, tesettür konusunda çok hassas davranıyor, sıhriyet açısından mahremi olmayanlarla arasına mutlaka mesafe koyuyordu.

---

278 İbn Sa'd, *Tabakât* 8/67; Zehebî, *Siyer* 2/187; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 2/47; Hennâd, *Zühd* 1/337 (619). Benzeri bir hâdise için bkz.: Hâkim, *Müstedrek* 4/15 (6745); Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 2/47

279 Tirmizî, *Kıyâme* 33

Gözleri görmeyenler karşısında bile örtünmeye titizlik gösteriyor, onun kendisini görmediği ifade edildiğinde ise kendisinin onu gördüğünü söyleyip bu hassasiyetinde ısrar ediyordu. Günlerden bir gün yanına, Tâbiîn'in önde gelenlerinden Hazreti İshâk gelmiş ve Annemiz yine perdenin arka tarafına geçivermişti. Hâlbuki Hazreti İshâk'ın gözleri görmüyordu ve Annemiz'in bu tavrını yadırgayarak:

– Benden de mi sakınıp hicâba bürünüyorsun; hâlbuki ben seni görmüyorum, dediğinde ona döndü ve şöyle söyledi:

– Sen beni görmüyor olabilirsin ama ben seni görüyorum![280]

Mahrem olduğu halde yanına süt amcasının girmesinden rahatsızlık duymuştu. Bunu garipseyenlere de:

– Beni emziren, onun hanımıydı; adam değil ki, diyordu. Belli ki daha hüküm netleşmemiş ve Annemiz de kıyas yürüterek bu sonuca ulaşmıştı. Nihâyet Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) gelip de meseleyi O'na arz edince işin doğrusunu öğrendi. Zira Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), şunları söylemişti:

– O, senin amcandır; yanına girmesine müsaade et![281]

İbn-i Abbâs'ın (radıyallahu anhumâ) ifade ettiğine göre, Resûlullah'ın iki torunu Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin (radıyallahu anhumâ) yanına geldiğinde bile örtünür, bu hassasiyetinden taviz vermezdi. Hazreti Hasan ile Hazreti Hüseyin de, aynı hassasiyetin bir neticesi olarak Ezvâc-ı Tâhirât arasına her zaman girmez, annelerimizin bu hassasiyetini bildikleri için daha temkinli davranırlardı.[282]

İbadet söz konusu olsa bile kalabalıkların arasına karışmaz, tavafını daha sakin zamanlara denk getirmeye çalışırdı. Kâbe'yi tavaf ettiği sırada kadınlardan birisi ona:

– Ey Mü'minlerin Annesi! Gel de istîlâm edelim, diyerek

280 Bkz.: İbn Sa'd, *Tabakât* 8/69

281 Buhârî, *Şehâdât* 7 (2501); Müslim, *Radâ'* 3 (1445)

282 İbn Sa'd, *Tabakât* 8/58

Hacerü'l-Esved'e yaklaşıp birlikte ona selam vermeyi teklif etmişti. Ona döndü ve '*Bu kadar kalabalığın arasına girilir mi hiç!*' dercesine bir tavır koydu ve kadına, kendisinden uzak durmasını söyledi.[283]

Onun bu hassasiyet ve titizliğini bilenler, Annemiz'in Metâf'a geleceğini duyar duymaz burayı erkeklerden boşaltır ve böylelikle onun daha rahat tavaf yapmasını temin etmeye çalışırlardı.[284] Hatta bunun için insanlar tavzif edilir ve böylelikle Metâf, Âişe Validemiz'in tavaf edeceği keyfiyete hazır hâle getirilirdi.

Tesettür konusunda o kadar titiz davranıyordu ki Metâf'ta bile yüzünü örter, herkesin annesi olduğu halde kimsenin kendisini yüzü açık şekilde görmesini arzu etmezdi.[285]

Kabir ziyaretlerinde bile Annemiz'in bu hassasiyeti devam ederdi. Şehîd edilen Hazreti Ömer'in de kendi hücresine defnedilmesinden sonra, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Hazreti Ebû Bekir'i (radıyallahu anh) ziyaretlerindeki tavrını değiştirmiş ve Hazreti Ömer'den hayâ ettiği için bundan böyle aynı ziyaretlerini, daha başka bir titizlik içinde gerçekleştirmeye başlamıştı.[286]

Şüphesiz onun bu hassasiyeti, takrîr ettiği derslerine de yansıyordu. Konumu itibarıyla Annemiz, herkesin gelip de istifade etmek istediği bir noktada duruyordu. Bunun içindir ki hemen her kesimden talebeleri vardı. Bunların en önde gelenleri, yeğenleri başta olmak üzere yakınlarıydı. Dolayısıyla yanına girip çıkmaları daha kolay oluyordu. Ancak onların dışındakilerle Annemiz'in arasında sürekli bir perde olur ve derslerini de bu perdenin arkasından takrîr ederdi. Herhangi bir farklılık söz konusu olup da müdahale etmesi gerektiğinde elleriyle işaret verir ve duruma mü-

---

283 Buhârî, *Hacc* 63 (1539); Abdürrezzak, *Musannef* 5/66 (9018); Beyhakî, *Sünen* 5/78 (9030)

284 Bkz.: Buhârî, *Hacc* 63 (1539)

285 Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/85 (24592); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 5/275

286 Hâkim, *Müstedrek* 4/8 (6721); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/202 (25701)

dahale ederek tashihte bulunurdu. Tâbiîn'in büyük imamlarından Mesrûk bu durumu anlatırken şu ifadeleriyle meseleyi bize intikal ettirmektedir:

– Perdenin ardından ben, onun el çırpma sesini duyardım![287]

Bu titizliğinin bir neticesi olarak ders ortamını daha istifadeli hâle getirme gayreti içinde olurdu. Mesela ders takriri için sürekli yanına gelmek zorunda olanların, en yakınlarınlarından birisinden süt almalarını temin eder ve ilim adına onlarla daha fazla görüşme fırsatı bulurdu.[288] Zira Allah Resûlü'nün, Hazreti Ebû Huzeyfe'nin hanımı Sehle Bint-i Süheyl için böyle bir ruhsat verdiğini ve onun da, yaşı kemâle erdiği hâlde Hazreti Sâlim'e süt vererek aralarında mahrem bir bağ kurulduğunu biliyordu.[289]

İhtiyaç olduğunda mahremi olan talebelerine bildiklerini, bizzat uygulamalı olarak gösterirdi. Mesela yakın akrabalarından birisinin Sâlim adında bir kölesi vardı; bir gün gelmiş ve Annemiz'den abdesti öğrenmek istemişti. O da ona, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) nasıl abdest aldığını bizzat göstermek suretiyle takrir etti. Buraya kadar problem yoktu; zira Sâlim, Annemiz'in mahremi olan birisinin kölesiydi ve bu yönüyle onu da yakın olarak kabul ediyordu.

Aradan bir müddet daha geçince aynı şahıs Annemiz'in yanına yine geldi ve:

– Ey Mü'minlerin Annesi, dedi. "Bana dua et!"

Alakasız gibi duran bir teklifti ve hemen sordu:

– Niçin?

---

287 Buhârî, *Edâhî* 15 (5246); Müslim, *Hacc* 370 (1321); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/30

288 Bkz.: Muvatta, *Radâ'* 2 (1265); Ebû Dâvûd, *Nikâh* 10 (2061); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/272

289 Bkz.: Muvatta, *Radâ'* 2 (1265); Ebû Dâvûd, *Nikâh* 10 (2061); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/272

Bunun üzerine sevincini Annemiz'le paylaşmak isteyen Sâlim:

– Allah (celle celâluhu) bana hürriyet bahşetti, dedi.

Buraya kadar bir şey yoktu; ona döndü ve:

– Bârekallah! Allah mübarek etsin, diye mukabelede bulundu. Bir farkla ki daha bu duayı eder etmez hemen araya perdeyi indiriverdi! Zira onun için artık o da yabancı idi ve o günden sonra artık Sâlim ile hep perde arkasından görüşecekti.[290]

İrşâd ve Tebliği

Annemiz'in Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sonrasındaki hayatı, bütünüyle irşâd ve tebliğ eksenliydi; gördüğü her yanlışa müdahale eder ve Resûlullah zamanında o meselenin nasıl çözüme kavuşturulduğunu anlatırdı. Başka bir ifadeyle o, her fırsatta emr-i ma'ruf ve nehy-i münker vazifesini deruhte eder, içinde yaşadığı toplumun faziletlerle donatılması için elinden gelen her şeyi yapardı. Tabii olarak onun bu gayretlerinin temelinde, ya Kur'ân'a ait bir hükmün tatbik edilme hassasiyeti veya Allah Resûlü'nün henüz uygulanmayan bir sünnetine yaygınlık kazandırma titizliği vardı.

Safâ ile Merve arasında sa'y ettiği sırada karşılaştığı bir kadının, üzerinde değişik resimler olan bir örtü ile sa'yettiğini görünce onu uyarmış ve:

– Bu resimleri elbisenden çıkarıp temizle! Çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) böyle bir elbise görünce celallenirdi, ikazında bulunmuştu.[291]

Sadece kendisinin vâkıf olduğu bilgileri başkalarıyla paylaş-

290 Nesâî, *Tahâret* 83 (100)

291 Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/225; İshâk b. Râhûye, *Müsned* 3/1008 (1752)

makta ısrar eder ve bunun, sadece kendisiyle sınırlı bir bilgi olarak kalmasından endişe duyardı. Bunlar arasında, hayâ ve edebinden dolayı söylemekten çekindiği konular da vardı; ancak, erkeklere açıktan söyleyemediği meseleleri kadınlarına söyler ve onlardan, bunları kocalarına da aktarmalarını isterdi. Bir gün onlara şu ikazda bulunduğu görülmüştü:

– Kocalarınıza söyleyin de tahâret sırasında su da kullansınlar; zira ben hayâ ediyorum! Şu kadar var ki Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) öyle yapardı.[292]

Küçük bile olsalar kız çocuklarının, kol ve ayaklarındaki takılarla huzuruna girmelerine tepki gösterir ve tezyinde aşırı gitmenin, Şeytan'a davetiye çıkaracağı gibi o evin meleklerden mahrum kalacağını ifade ederdi.[293]

Kim olursa olsun gördüğü eksiklik veya yanlışlığı hemen dile getirir ve onların düzeltilmesini talep ederdi. Bir gün kardeşi Abdurrahmân'ın, Sa'd İbn-i Ebî Vakkâs'ın cenazesine yetişmek için alelacele abdest aldığını görmüş ve onu şöyle ikaz etmişti:

– Abdurrahmân! Abdest alırken uzuvlarını yıkama konusunda daha dikkatli ol! Çünkü ben, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Vah ateşten ökçe ve topukların haline, dediğini duydum.[294]

Savaşlara İştiraki

Cihâd arzu ve iştiyakı içinde olan Âişe Validemiz, gidebildiği yerde bizzat kendisi iştirak eder, gidemediği zamanlarda da başkalarını ona teşvik ederdi. Zira emsallerinden farklı bir cesareti vardı; insanların geri çekildikleri demlerde bile öne çıkmaktan geri

---

[292] Tirmizî, *Tahâre* 15 (19); Nesâî, *Tahâre* 41 (46)

[293] Ebû Dâvûd, *Hâtem* 6 (4231); Tirmizî, *Cihad* 25 (1703); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/242 (26094)

[294] Muvatta, *Tahâre* 35; Müslim, *Tahâre* 25 (240); Tirmizî, *Tahâre* 31

durmaz, hangi şart altında olursa olsun vazifesini yerine getirirdi. Bu açıdan baktığımızda onu, kadın olmasına rağmen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte çoğu zaman savaş meydanlarında görürüz. Savaşın en çetin demlerinde cenk meydanına inmekten çekinmez ve böylelikle her meselenin hakkını vermeye çalışırdı.

Uhud, Hendek, Benî Kurayza, Benî Mustalık, Hudeybiye ve Mekke'nin fethi gibi önemli dönüm noktalarında Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında Annemiz'i de görmekteyiz.[295] Cephenin hakkını verenlere lojistik yardım yapabilmek için ellerinden gelen her türlü işi deruhte etmeye çalışır, aynı zamanda titizlikle Allah Resûlü'nün hizmetinde bulunurdu. Bunu ifade ederken Enes İbn-i Mâlik (radıyallahu anh), şunları söylemektedir:

– Uhud günü ben, Âişe Bint-i Ebî Bekr ve Ümmü Süleym'i, omuzlarında su taşırken gördüm; eteklerini toplamış, gazilere su taşımak için âdeta birbirleriyle yarışıyorlardı! Sonra tekrar Medine'ye dönüyor ve yeniden kırbalarını su ile doldurup yeniden Uhud'a koşuyorlardı.[296]

Hendek günü Annemiz yine cephedeydi; Ezvâc-ı Tâhirât arasından *Ümmü Seleme* ve *Zeyneb Binti Cahş* gibi annelerimiz ile birlikte o da hendeğin bulunduğu yere geliyor ve insanlara su taşıyıp Resûlullah'a nöbetleşe hizmet ediyordu. Bu işi yaparken hanım sahabelerden bazıları da ona yardım etmekteydi. Bilhassa o günlerde Medîne geceleri, oldukça soğuktu; Efendiler Efendisi de bu soğuktan etkileniyor, ısınmak için zaman zaman çadırına gidip Âişe Validemiz'den destek alıyordu. Bu arada aklı, sürekli hendekteydi; zayıf noktaların iyi kollanması gerektiğini ifade ediyor ve kendisinin olmadığı zamanlarda buralarda bir zaaf yaşanmaması için ashâbına ikaz üzerine ikaz ediyordu.

---

295 İmam Nedevî onun, Bedir'e de katıldığını söyler. Bkz.: Nedevî, *Sîretü's-Seyyideti Âişe* 170

296 Buhârî, *Fedâilü's-Sahabe* 48 (3600); *Megâzî* 15 (3837); Müslim, *Cihâd* 181

Medîne yakın olduğu için hendekle Medîne arasında gidip gelmeler de oluyordu ve bu gidip gelmeler sırasında başkalarına ait eksiklikleri de tespit ediyor ve yarın sıkıntı yaşamamaları için insanları ikaz ediyordu.[297]

Annemiz'e, savaş gibi gerginliği ifade eden zeminler, Allah Resûlü'nün sır denilebilecek yönlerine muttali olma gibi bir fâikiyet kazandırıyordu. Mesela yaklaşık bir ay süren uzun ve yorucu bir dönemin ardından Ahzâb Ordusu Hendek'i terk etmiş ve Efendiler Efendisi de (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbıyla birlikte Medîne'ye dönmüştü; silahlarını bırakmış, oturup istirahate çekilmişlerdi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Âişe Validemiz'in hücresindeydi. Bir aralık kapıdaki hareketlilik Annemiz'in de dikkatini çekmişti; kapının aralığından baktığında, bineğinin üzerinde zırhlı ve sarıklı bir adam heybetiyle orada duruyordu! Üstelik üzerindeki toz ve toprağı silkeleyerek Allah Resûlü'ne sesleniyordu.

Dıhyetü'l-Kelbî'ye benzeyen bu adamın sesini duyar duymaz yerinden fırlayan Efendiler Efendisi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem), adamın yanına koşması dikkatini daha çok çekmişti. Kapının kenarına kadar gelip olup bitenleri görmek istedi. Dışarıya çıkan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), heyecanlanmıştı. Zira gelen, Cibril-i Emîn'den başkası değildi! Kapıda durmuş:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Silahlarınızı bırakma konusunda ne kadar da acele ediyorsunuz! Düşman geldiğinden beri melekler olarak bizler, silahlarımızı bir kenara koymadık! Şu anda da, Hamrâü'l-Esed'e kadar onları takip ettikten sonra şerlerinden emin olarak geri dönmekteyiz; Allah (celle celâluhu) onlara bü-

297 Hendek günü Annemiz'in, Sa'd İbn-i Muâz ve yeğeni Hâris İbn-i Evs hakkında Hazreti Sa'd'ın annesi Ümmü Sa'd'la (radıyallahu anhâ) konuştuğu ve zırhta gördüğü zaaf konusunda onları ikaz ettiği bilinmektedir. Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/141 (25140); İbn Hibbân, *Sahîh* 15/497 (7028); Zehebî, *Siyer* 1/284; Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 6/136; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef* 7/373 (36796)

yük bir hezimet yaşattı! Aff-ı ilahîyeye mazhar olasın; biz işin peşini bırakmadan sizler niye bir kenara çekildiniz? Haydi, gidiyoruz; çünkü Allah'ın (celle celâluhu) Sana, Benî Kurayza ile savaş emri var; şimdi ben, yanımdaki meleklerle birlikte onların kalelerini sarsmak için onların yurduna gidiyorum; ashâbını al ve Sen de gel!"

Annemiz'i hayretten hayrete düşüren bir davetti bu. Merakla Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin nasıl mukabelede bulunacağını bekliyordu; nihayet O (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Ashâbım oldukça yorgun; en azından dinlenmeleri için birkaç gün müsaade etsen, diye mukabelede bulundu bulunmasına ama kapıdaki melek ısrarlıydı:

– Hiç bekleme, diyordu. "Onların üstüne hemen yürü! Allah'a yemin olsun ki ben, üzerlerine balyoz gibi inecek ve yurtlarıyla birlikte onların hepsini sarsacağım!"

Bunu söyler söylemez de geri dönmüş ve yanındakilerle birlikte çoktan ilerlemeye başlamıştı.

O âna kadar gelişmeleri kapı aralığından takip eden Âişe Validemiz, yeniden hâne-i saâdetlerine giren Allah Resûlü'ne döndü ve:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Şu konuşup durduğun da kimdi?"

Annemiz'in meseleye muttali olduğundan haberi yoktu; ancak meseleye muttali olduğunu da anlamıştı. Onun için:

– Yoksa sen onu gördün mü, diye sordu.

– Evet, dedi. Ses tonundaki ifadeler, görmenin ötesinde daha çok şeye muttali olduğunu gösterir mahiyetteydi ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) tekrar sordu:

– Peki, onu kime benzettin?

– Dıhye İbn-i Halîfe el-Kelbî'ye, diye cevapladı Annemiz. Bu cevap üzerine Annemiz'e dönerek:

– O Cibrîl idi, buyurdu. "Benî Kurayza üzerine yürümemi emrediyor!"[298]

Bu, Annemiz'e ait bir husûsiyetti ve o gün onun yaşadıkları sadece bununla da sınırlı değlidi. Kendisini hayretler içinde bırakan başka bir hâdiseyi bize bizzat kendisi anlatmaktadır; o gün esirler arasında bulunan Benî Kurayzalı Nübâte adındaki bir kadın dikkatini çekmişti. Zira esir olmasına rağmen olabildiğine şen-şakrak ve gülüp oynayan bu kadın, dışarıdan gelen sese kulak verdiğinde bir anda değişmiş ve:

– Eyvah, beni çağırıyorlar, demişti. Zira dışarıdaki ses, onun adını tekrarlayıp duruyordu. Belli ki bir kabahati vardı ve bunun için aranan bir kadındı! Ancak Annemiz, hâdiseyi hâlâ çözememişti. Madem kabahati vardı ve aranan birisiydi; öyleyse az öncesine kadar nasıl böyle neşeli olabiliyordu! Üstelik, "Nübâte! Nübâte!" şeklinde adının yankılandığını duyar duymaz:

– Eyvah, beni kocam öldürdü, demişti. Âişe Validemiz'in şaşkınlığı bir kat daha artmıştı; hemen:

– Seni kocan nasıl öldürdü, diye sordu. Bunun üzerine Nübâte anlatmaya başladı:

– Zebîr İbn-i Bâtâ'nın kalesinde bulunduğumuz sırada kocam bana, ashâb-ı Muhammed üzerine değirmen taşı yuvarlamamı emretti; ben de bunu yaptım ve taş gidip birisinin başına çarpıp onu öldürdü; işte ben şimdi, o şahsa kısas olarak öldürüleceğim!

Mesele şimdi anlaşılmıştı; meğer kuşatma sırasında kaleden taş yuvarlayıp da Hallâd İbn-i Süveyd'i şehîd eden o idi ve Benî Kurayza arasında o gün cezalandırılan tek kadın o olacaktı.

Âişe Validemiz, üzerinde derin izler bırakan ve ölüme giderken bile şen-şakrak bir duruş sergileyen o kadını hiç unutamaya-

---

[298] Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 3/350 (14815), 6/141 (25140); Hâkim, *Müstedrek* 3/37 (4332)

cak, o günler yâdına düştüğünde Nübâte'yi de hatırlayıp etrafındakilere ibretlik bir hâdise olarak anlatacaktı.[299]

Zamanın Mekke Fethi'ni müjdelediği başka bir gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ona dönmüş ve:

– Ey Âişe, diye seslenmişti. "Huzâalarda önemli bir hâdise oldu!"

Firâsetiyle meseleyi hemen anlamış, Kureyş'in Hudeybiye'yi ihlal ettiğini tahmin etmişti. Ancak Mekkelilerin bunu yapacak gücünün kalmadığını da biliyordu; onlar için bu, apaçık bir delilik demekti. Onun için döndü ve:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Kol ve kanatlarını kılıçlar kırmış olduğu halde Kureyş'in, Seninle yapmış oldukları anlaşmayı ihlâl etmeye cesaret edebileceklerini düşünüyor ve buna ihtimal veriyor musun?"

Maalesef doğruydu; Mekkeliler bir delilik daha yapmıştı; Efendimiz ile ittifak kuran Huzâa kabilesine saldırmış ve bir gecede çoluk çocuk demeden yirmi üç kişiyi öldürmüşlerdi! Açıkça bu, Hudeybiye'nin ihlâli demekti. Zahiren olumsuzluk ihtiva ediyordu; ancak Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), meselenin kader boyutuna da dikkat çekerek şunları söyledi:

– Allah'ın dileyip de istediği bir işten dolayı Kureyş anlaşmayı ihlâl etti!

Bir işi Allah diliyorsa âkıbetinin hayırlı olacağını biliyordu; ancak yine de:

– Yâ Resûlallah, diye seslendi. "Sonucu hayırlı mı olacak?"

Cevap da bildiği gibiydi:

– Evet, hayırlı olacak!

Bir müddet geçtikten sonra Efendiler Efendisi Âişe Validemiz'e dönmüş ve:

---

299 Vâkıdî, *Megâzî* 1/517; İbn Kesîr, *el-Bidâye* 4/144

– Yol hazırlığımızı yap ve bu işi de gizli tut, demişti. Yine bir yolculuk vardı; ancak bu yolculuk öncekilerden çok farklıydı. Kendi beldelerine, çocukluk hâtıralarının geçtiği ve Allah'ın ayrı bir değer verdiği müstesna beldeye olacaktı.

Çoktan yol hazırlıklarına başlamıştı. İşte tam bu sırada eve babası Hazreti Ebû Bekir gelmişti; ferâset insanıydı ve yeni bir gelişme olduğunu hemen fark etmişti. Kızına yaklaştı ve bu hazırlığın sebebini sordu; ancak Annemiz'in ağzını bıçak açmıyordu! İrâdî olarak susmayı tercih ediyor, bir kelime bile etmiyordu!

Annemiz, sadece savaşlara iştirak etmekle kalmamış, yeri ve zamanı geldiğinde cepheye gidecek orduyu, maddî olarak ayakta tutacak gücü de toplamak için gayret sarfetmişti. Mesela eline geçirdiği her şeyi getirip vermenin örneğini ortaya koyan Ashâb-ı Kirâm'ın, orduyu ayakta tutabilmek için bulduğunu getirdiği Tebûk öncesinde hanım sahabeler de devreye girmiş, küpe, halhal, bilezik ve altın cinsinden ne kadar mücevherata sahiplerse onları, Allah ve Resûlullah davasının üstün gelmesi için kendi rızalarıyla himmet etmişlerdi! İşte bu sıralarda Âişe Validemiz, hanım sahabîleri vermeye teşvik etmekteydi; o kadar ki hücresinde bir sergi açmış ve hanım sahabîler de, evlerinde buldukları kıymetli eşyaları, getirip bu sergiye bırakma yarışına girmişlerdi![300]

Şu da bir gerçek ki Annemiz, kendisi katılamadığı yerlerde yine boş durmaz, cihâda müştâk olanlara imkân hazırlardı. Mesela mükâteb bir kölesi vardı; taksitle bedelini ödeyecek ve böylelikle borcu bittiğinde hürriyetine kavuşacaktı. Yeni bir cihâd hazırlığının yapıldığı günlerden birisinde yanına gelmiş, ona taksitlerinden birisini daha getirmişti. Onun bu heyecanını gören Annemiz:

– Bundan sonra bir daha borç ödemek için yanıma gelme! dedi. "Onun yerine git de Allah yolunda cihâd et! Çünkü ben Resûlullah'ı, 'Allah yolunda cihâd heyecanıyla atan bir kalbi yak-

[300] Vâkıdî, *Meğâzî* 1/992

mayı Cenâb-ı Mevlâ, Cehennem'e haram kılmıştır!' buyururken duydum."[301]

Teyemmüm Bereketi

Teyemmüm bereketi de onun vesilesiyle gelmişti. Benî Mustalık Gazvesi neticelenmiş ve ordu, Medine'ye dönmeye başlamış, Zâtü'l-Ceyş[302] denilen yerde mola verilmişti.

Bu sırada Âişe Validemiz, ablası Esmâ Vâlidemiz'den aldığı kolyenin kaybolduğunu farketti. Emanetti; ne yapıp edip bulmalı ve emaneti yerine ulaştırmalıydı. Gecenin karanlığında arayıp taradı; ancak bulamadı. Nihayet gitti ve konuyu, Fahr-i Kâinat Efendimiz'e açtı. Bunun üzerine kalkıp onu birlikte aramaya başladılar. Resûlullah'ın bir şeyler aradığını gören herkes onlara katılmış, karanlıkta kolye arıyorlardı!

Aramak bir şey değiştirmiyordu; yoktu. Bulamayacaklarını anlayınca da dönüp yeniden istirahate çekildiler. Efendiler Efendisi de (sallallahu aleyhi ve sellem), başını Âişe Validemiz'in dizine koymuş, öylece dinleniyordu.

Bu arada bazı sahabeler gelmiş, babası Hazreti Ebû Bekir'e:

– Şu Âişe'nin yaptığına hele bir bakıversene, diyorlardı. "Resûlullah'ı da insanları da burada alıkoydu; hâlbuki onların yanında bir yudum su bile yok!"

Söylenilenler doğruydu; gerçekten de ne kırbalarında su kalmıştı ne de etrafta suyun olduğunu gösteren herhangi bir emare gözüküyordu! Seherin erken vakitlerinde kalkacak ve namaz kılacaklardı; ancak bunu hangi su ile yapacaklardı! Az sonra edâ edecekleri sabah namazını düşünüyor ve işin içinden bir türlü çıkamıyorlardı.

---

301 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/85 (24592)

302 Bu yerin, Beydâ olduğu da ifade edilmektedir. Bkz.: *Muvatta*, *Tahâre*, 120; Buhârî, Teyemmüm 1; *Fedâilü's-Sahabe* 5 (3469); Müslim, *Teyemmüm* 108 (367)

Hazreti Ebû Bekir de celâllenmişti. Kızının gerdanlığı olmasaydı, muhtemelen burada kalmayacaklar, yola devam edip bir pınar başında ârâm eyleyeceklerdi! O kızgınlıkla geldi ve Âişe Validemiz'in yanına girdi. Resûlullah'ı istirahat ederken görmemiş olsaydı kızına söyleyecekleri vardı. Ancak O'nu öylece dinlenirken görünce duraksadı. Yavaşça kızı Âişe Validemiz'in yanına yaklaştı; kızgınlıkla ve sessizce şöyle diyordu:

– Burada insanları da Resûlullah'ı da sen alıkoydun! Ne onlarda bir yudum su var ne de su bulma ihtimalleri!

Âişe Validemiz de zor durumda kalmıştı. Ne cevap verebiliyor ne de kendini korumak için hareket edebiliyordu. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), hâlâ dizlerinde istirahat halindeydi.

Derken Habîb-i Kibriyâ Hazretleri de uyandı. Uyandı uyanmasına ama su yoktu. Zaten ashâb da bundan muzdaripti. Namaz kılacaklardı; ancak abdest alacak imkâna sahip değillerdi. Meselenin çözümü için kara kara düşünürken, Resûlullah'ın üzerindeki vahiy halini farkettiler; sema kapıları aralanmış, seherin bir vaktinde Allah Resûlü'ne yine vahiy gelmeye başlamıştı!

Tan yeri ağarırken artık ashâbın yüzü gülüyordu. Zira Cibrîl'in getirdiği haberde, suyun olmadığı yerde temiz toprağa teyemmüm etmek suretiyle abdest alınabileceğinin hükmü vardı; şöyle diyordu:

– Şayet hasta veya yolcuk hâlindeyseniz yahut tuvalet ihtiyacınızı gidermiş veya hanımlarınızla yatar da gusledecek su bulamazsanız, o vakit temiz toprağa teyemmüm edin, arınmak niyetiyle yüzünüze ve ellerinize meshedin! Muhakkak ki Allah, Afüvv ve Gafûr'dur; af ve mağfireti boldur.[303]

Yepyeni bir hükümle karşılaşıyorlardı; bundan böyle susuz kaldıklarında böylesi endişeler yaşamayacak ve suyu bulacakları

---

303 Nisâ, 4/43

âna kadar temiz toprakla abdestlerini alıp namazlarını kılmaya devam edeceklerdi.

Olup bitenlere şahit olup da yeni bir ikram-ı ilahî ile karşı karşıya olduklarını gören Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), az önce kızıp da söz saydığı kızı Âişe Validemiz'e, şimdi hayranlıkla bakıyordu. Zira onun sebep olduğu bir hâdise yaşanmış ve bu vesileyle, yepyeni bir hüküm gelmişti:

– Kızım, diyordu. "Vallahi meğer sen ne mübarek birisiymişsin! Baksana; senin sebep olduğun bu gecikme ile Allah (celle celâluhu), müslümanlara bereket ve kolaylık ihsan etti!"[304]

Bu fâikiyeti gören başkaları da vardı. Çok geçmeden Üseyd İbn-i Hudayr (radıyallahu anh), Hazreti Ebû Bekir'in yanına gelecek ve takdîr dolu ifadelerle:

– Bu, sizin ilk bereketiniz değil ki ey Ebû Bekir ailesi, diyecekti.[305]

Derken namaz kılınmış ve yeniden yolculuk başlamıştı. Annemiz'in dikkatini, yattığı yerden kalkan devenin altında parlayan bir cisim çekmişti ve eğilip daha yakından baktı; ablası Esmâ Validemiz'den aldığı emanet kolye orada duruyordu![306]

İfk Hâdisesi

Annemiz'in yaşadığı en acı hâdise de, maalesef böyle bir cihâd zemininde gerçekleşmişti. Hicret öncesine kadar Medine'de reis olma sevdaları kuran, ancak hicretle birlikte bu beklentileri suya düşen Hazrec'in o günkü lideri *Abdullah İbn-i Übeyy İbn-i Selûl*,

---

304 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 2/272 (26384); İbn Mâce, *Tahâre* 90 (565); Beyhakî, *Sünen* 1/207 (947)

305 Buhârî, *Teyemmüm* 1 (327, 329); Müslim, *Hayz* 108 (367)

306 Buhârî, *Fedâilü's-Sahabe* 5 (3469); Müslim, *Hayz* 108 (367); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 2/272 (26384); Beyhakî, *Sünen* 1/207 (947)

şehrine gelen müslümanlar sebebiyle kaybettiğini düşündüğü itibarını geri alabilmek ve içten içe kin beslediği başta Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) olmak üzere müslümanlardan intikam alabilmek için fırsat kolluyordu. Fırsatını yakalayıp maksadını gerçekleştirebilmek için o güne kadar değişik senaryolar üretip uygulamaya koymuş, ancak bir türlü bu isteğine nâil olamamıştı. Mekkelileri Medîne istikametinde tahrik edebilmek için defalarca kendilerine mektup göndermiş, Medîne üzerine yürüdüklerinde asker ve silah olarak istedikleri desteği vermek için hazırda beklediklerini beyan etmiş, ordunun üçte birlik kısmı gibi büyük bir kalabalığı arkasına takıp Uhud'dan ayrılmak suretiyle mü'minlerin kuvve-i maneviyesini yıkma planları kurmuş, Benî Kurayza başta olmak üzere değişik yahudi kabileleriyle el ele verip Mekke ordusuna yardım ve yataklık etmiş ve daha birçok planı yürürlüğe koymuş olmasına rağmen bir türlü hedefine ulaşamamıştı. Aksine her geçen gün, kendisi ve yandaşlarının aleyhine işliyordu. Zira Benî Nadîr, Benî Kaynuka' ve Benî Kurayza gibi yakın dostlukları olan kabileler, Medine anlaşmasına sadık kalmamış ve bir dizi yanlışlıkları sebebiyle farklı problemler yaşayıp birer ikişer Medine'yi terk etmek zorunda kalmıştı. Kısaca Abdullah İbn-i Übeyy, hayalini bina etmeyi planladığı tabanını kaybediyor ve nüfûzu, her geçen gün daha da eriyordu. Bütün bunlar, onun gibi ikili yaşayanların yüreğini derinden etkiliyor, arkadaşlarının başına gelenleri gördükçe içten içe kin ve nefret üretip hâince düşüncelere sevk ediyordu.

Önceki planları işlemeyince şimdi yepyeni bir arayışa girmişti. Maksadını ifade etmese de ana hedefi Allah Resûlü'nün itibarını sarsıp insanları O'ndan uzaklaştırmaktı. Tabii olarak O'nun en yakınında bulunan Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) ilk hedefleri arasındaydı. Fırsat kolluyordu ve aradığı bu fırsatı, kendince Müreysi Kuyusu'nun başında bulmuştu!

Önceki savaşlarda bahane üzerine bahane üreterek Medîne'de kalmayı tercih ettikleri halde Benî Mustalık Gazvesi'ne gönüllü katılan Abdullah İbn-i Übeyy İbn-i Selûl ve kendisi gibi nifak düşüncesinin esiri olan yakın arkadaşları,[307] su tedâriki için Müreysi Kuyusu'nun başında yaşanan münferit gerginliği fırsat bilecek ve bu noktadan itibaren, değişik bahaneleri ileri sürerek hâdiseyi bir Ensâr Muhâcir çatışmasına dönüştürmek isteyecekti.

Şer şebeke bir kere harekete geçmişti ve Abdullah İbn-i Selûl, bununla da yetinmeyecek, ardı ardına Allah Resûlü'nü rencide edici adımlarını devreye koyacaktı. Onun ikili oynaması ve taraflar arasındaki küçük gerginliği körüklemesinin neticesinde, o güne kadar birbirleri uğruna canlarını bile tereddüt etmeden ortaya koyan Ensâr ve Muhâcirûn bile karşı karşıya gelmişti. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) müdâhale etmemiş olsaydı, ardı arkası kesilmeyecek yeni bir kavga daha başlamış olacaktı.

İlk hamlesinin boşa çıktığını gören İbn-i Selûl, geri durmuyor ve yeni projeler üretmeye devam ediyordu; içlerinde Allah Resûlü'nün de bulunduğu Muhâcirûn hakkında ağza alınmayacak sözler sarfediyor, Resûlullah'ı da kastederek:

– Besle kargayı oysun gözünü,[308] gibi ağır ifadeler kullanıyordu. Aynı zamanda üstü kapalı veya açık tehditler de savuruyor:

– Allah'a yemin olsun ki, Medine'ye döndüğümüzde, aziz

---

[307] Gerek gidilecek yerin yakın oluşu gerekse savaşılacak kabilenin yenileceğine olan inançları sebebiyle daha fazla ganimet elde etme beklentilerinin, bu tercihlerinde büyük rol oynadığını söylemek mümkündür. Zira bu savaşa katılmada ortaya koydukları tehâlükü hiçbir savaşta görmek mümkün değildir ve yine bu savaşa katılan münâfık sayısı, bundan önceki hiçbir savaşta bu kadar çok olmamıştır. Bkz.: İbn Sa'd, *Tabakât* 2/63

[308] İbn-i Selûl'ün kullandığı deyimin karşılığı, "Köpeğini besleyip büyüt, sonra da gelsin seni ısırıp yesin!" şeklindedir ki, dilimizde bu deyim, "Besle kargayı oysun gözünü!" şeklinde kullanıldığı için metinde biz bu manayı tercih ettik. Bkz.: İbn Hişâm, *Sîre* 2/290; İbn Sa'd, *Tabakât* 2/107

olan oradan zelil olanı çıkaracak,[309] diyerek kendisini '*aziz*', Allah Resûlü'nü de -hâşâ- '*zelil*' olarak tarif ediyordu. Ashâb'tan gelişmeleri ve yarın itibarıyla varacağı noktaları sezebilen feraset sahibi birkaç kişinin verdiği haber üzerine söylediklerinin hepsini inkâr edecek ve sanki sütten çıkmış ak kaşık görüntüsüne bürünecekti. O kadar ki Hazreti Ömer (radıyallahu anh) öne çıkacak ve İbn-i Selûl'ü öldürme teklifinde bulunacaktı; ancak Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri, Hazreti Ömer'in bu talebine:

– Hayır, diyecekti. "Nasıl olur yâ Ömer! Sonra insanlar, 'Muhammed arkadaşlarını öldürüyor!' demezler mi? Asla olmaz!"

O an yapılması gereken, hemen yola koyulmaktı ve Hazreti Ömer'e bu talimatı verdi; onca sıcağa rağmen neredeyse hiç mola verilmeksizin Medîne'ye geri dönülüyordu!

Bu arada yine Cibril-i Emîn gelmiş, nifakın başındaki İbn-i Selûl'ün söylediklerini teker teker Allah Resûlü'ne haber veriyor, Münâfikûn Sûresi'ni indiriyordu.

Yakayı ele vermekten kurtulduğunu düşündüğü bir sırada gelen vahiyle yeniden ümitleri sönen İbn-i Selûl, bu noktadan itibaren artık yalnız kalmaya mahkûmdu; zira o âna kadar yanına almayı başardığı kendi kavminin samimi insanları da artık onu yalnız bırakmaya başlamış, yaptığı çirkinlikleri yüzüne vurur olmuşlardı. Kendi oğlu Hazreti Abdullah da bunlar arasındaydı; babasının yaptıklarından dolayı yerin dibine girecek gibiydi! Üstelik birisi ona, yaptıklarına karşılık babasının öldürüleceğini söylemişti; beyninden vurulmuş gibiydi! Kara kara düşünüyordu ve kararını verip doğruca Resûlullah'ın yanına geldi; boynu büküktü:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Sana gelen bilgiler neticesinde, Abdullah İbn-i Übeyy İbn-i Selûl'ü öldürmek istediğini duydum. Şayet bunu yapacaksan, onu öldürme işini bana emret ve sana onun

---

309 Bkz.: Münâfikûn 63/8

kellesini ben getireyim! Zira Hazreç de bilir ki, onlar arasında, babasına iyilik konusunda benden daha duyarlı kimse yoktur; şayet benden başkasına bunu emreder de onu o öldürürse, Abdullah İbn-i Übeyy İbn-i Selûl'ün katilini insanlar arasında dolaşırken gördükçe nefsim buna dayanamaz ve tutar ben de onu öldürürüm! Dolayısıyla kâfir birisine karşılık bir mü'mini öldürmüş olurum ve sonunda Cehennem'e gideceğimden endişe ederim!"

İnsanın kanını donduran bir teklifti; azıcık kapıyı aralık bulsa, babası bile olsa Resûlullah'ı inciten birini öldürecekti! Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), onun gibi düşünmüyordu. Döndü ona ve:

– Hayır, dedi. "Bilakis biz, o aramızda kaldığı sürece iyilikle muamele eder, gönlünü de hoş tutmaya bakarız!"

Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu duymuştu duymasına ama hâlâ kalbi mutmain olmamıştı. Tuttu bu sefer de babasının yolunu kesti; önce indirdiği kılıç darbesiyle devesini yere çökertti ve ardından da, yakasından tutup silkelercesine şunları söyledi:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) azîz, ben ise zelîlim, demedikçe seni asla bırakmam!"[310]

Üst üste yaşanan bunca olumsuzluktan sonra yola koyulmuş ve neredeyse dinlenmeksizin mesafe alıyorlardı. Ve bu durum, sıcağın şiddetinden bitkin düşünceye kadar da devam etti.

İyice bitkin düşmüşlerdi ve dinlenmek için bir yerde mola verildi. Ancak bu mola da uzun sürmedi ve bir müddet sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yeniden yolculuk emri verdi; Medine'ye doğru hızla ilerliyorlardı!

Gerek Fahr-i Kâinat Efendimiz gerekse Ashâb-ı Kirâm açısından ortada garipsenecek ve kendilerini endişeye sevk edecek

---

310 Bkz.: Buhârî, *Menâkıb* 9 (3330); Tirmizî, *Tefsir 63* (3315); Askalânî, *Fethu'l-Bârî* 8/649; İbn Sa'd, *Tabakât* 2/65

bir durum yoktu! En azından arkalarından, deve üzerinde Âişe Validemiz olduğu halde ashâbdan Safvân İbn-i Muattal'ın, süratle kendilerine doğru geldiğini görecekleri âna kadar!

Meğer mola verip de bir müddet istirahat ettikleri yerde Âişe Validemiz unutulmuştu! Daha açık bir ifadeyle, içinde seyahat ettiği hevdeç,[311] Annemiz de içinde sanılarak devenin üstüne konulmuş ve öylece yola çıkılmıştı. Zaten o gün Annemiz'in, zayıf bir bünyesi vardı; hevdecin kendi ağırlığı düşünüldüğünde onun orada olup olmadığı fark edilememiş, orada olmama ihtimali kimsenin aklına bile gelmemişti! Hâlbuki bu sırada Annemiz, ihtiyacını gidermek için bir miktar uzaklaşmış, uzaklaştığı bu yerde de, ablası Esmâ Validemiz'den emanet aldığı gerdanlığı kaybetmiş, onu aramakla meşguldü.

Geri geldiğinde ise, ortada ordudan eser yoktu; gitmişlerdi! Önce telaşla etrafına seslenmeye başladı; ne sesini duyacak birisi vardı ne de cevap veren bir ses duyabiliyordu! İşin garip tarafı, kaybettiğini sandığı gerdanlık da oracıkta duruyordu!

Başka bir alternatifi yoktu; sıkıca örtüsüne bürünerek olduğu yere çömeldi ve orada, yokluğunun farkına vardıkları zaman kendisini almaya gelecek olan Ashâb-ı Kirâm'ı beklemeye başladı.

Çok geçmemişti ki, Safvân İbn-i Muattal[312] çıkageldi; muhtemelen ya o da askerden geri kalmış yahut da arkada kalan bir şeylerin olup olmadığı için tavzif edilmişti. Geride kalan bir karartının varlığını hissedince yanına doğru ilerlemeye başladı; bir de ne görsün, orada örtüsüne bürünüp de olduğu yerde çömelip

---

311 Hevdeç, çöl şartlarında hususiyle kadınların daha rahat yolculuk yapabilmeleri için devenin üzerine bağlanan kapalı mekâna denilmektedir.

312 Resûlullah'ın, "Hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum!" ve "Cennet giysileriyle Allah'ın kendisini giydirdiği insan" olarak müjdelediği Safvân İbn-i Muattal, Hazreti Ömer döneminde ve hicretin on dokuzuncu senesinde Ermenistan seferi sırasında şehid olacaktır. Bkz.: İbnü'l-Esîr, *Üsüdü'l-Ğâbe* 3/31, 32

bekleyen, mü'minlerin annesi Âişe Validemiz'den başkası değildi! Hemen:

– İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn, diye seslendi. "Resûlullah'ın ailesi de burada kalmış!"

Duyduğu sesle irkilen Âişe Annemiz, örtüsüyle hemen yüzünü kapattı. Zira tesettür konusunda çok titiz davranıyor, kimseye yüzünü bile göstermiyordu! Bir taraftan da seviniyordu; zira kendisine rehberlik yapıp orduya yetiştirecek birisi gelmişti!

Hazreti Safvân'a gelince o, Allah Resûlü'nün hanımı ve mü'minlerin de annesi Âişe Validemiz'in nasıl olup da arkada yalnız kaldığını anlayamıyordu! Onun için Annemiz'e döndü ve:

– Allah sana merhamet etsin, dedi. "Seni buralarda kim bırakıp da gitti ki?"

Bunu söylerken bir taraftan da büyük bir titizlik içinde devesini yaklaştırdı. Ashâb-ı Kirâm hazretleri için mü'minlerin annesi, kendi annelerinden de öte bir anneydi; Âişe Validemiz, onun da annesiydi ve tabii olarak, öz annesinden daha çok hürmet gösterecekti. Deve üzerine rahatça binebilmesi için kendisi de geri çekilmiş:

– Buyurun, diyordu. "İşte deve; binin!"

Derken Hazreti Safvân devenin yularını tutmuş, Âişe Validemiz de devenin üzerinde olduğu halde yol almaya başlamışlardı. İşte şimdi arkadan onlar geliyordu!

Bu manzarayı İbn-i Selûl de görmüştü; içinde nifak barındıran fırsat avcılarının arayıp da bulamadığı bir manzaraydı. Hemen adamlarıyla göz göze geldiler ve mü'minlerin annesi Âişe Validemiz'e iftira atmaya başladılar. İlk değildi; daha önceleri tertemiz insan Hazreti Meryem'e yapıldığı gibi iffet abidesi Âişe Validemiz'e de çamur atılıyor ve böylelikle dolaylı yoldan Resûlullah'a saldırıp O'nu yıpratmayı planlıyorlardı. Fiskos yaparak bunu gizliden gizliye yaygınlaştırmaya çalışıyor ve böylelikle mü'minler

arasında yeni bir iftirak daha çıkarmak istiyorlardı! Ne de olsa herkes, kendi karakterinin gereğini yerine getiriyordu!

İbn-i Selûl'ün yol boyunca yüreğini eriten korkuları artık geride kalmıştı; gözlerinin içi gülüyordu! Zira kendince şimdi, ayıbını örtecek bir iftira ile insanları meşgul edip Resûlullah'tan intikam alma fırsatı bulmuştu! Aynı zamanda ona göre bu, Allah Resûlü'nün nübüvveti konusunda akılları karıştıracak ve Efendimiz'e olan itimadı da sarsacaktı! Bir kere perde yırtılmıştı ve yüzden sıyrılan hayâ perdesinin altında yatan esas görüntüler, şimdi bir bir ortaya çıkıyordu!

Sistemli bir iftiraydı bu. Henüz Medine'ye varmadan önce bu iftira oraya ulaşmalı ve duymayan kalmamalıydı! Onun için her tarafta aynı iftira konuşulacak ve insanlar şüpheye düşürülecekti. Böylelikle yıllardır içlerinde katlayarak büyüttükleri intikamlarını alacaklarını düşünüyor, ellerine geçen fırsatı iyi değerlendirdikleri takdirde yarınlar adına yaşayacakları hazzın keyfini tahayyül ediyorlardı!

Âişe Validemiz'in Hastalığı

Benî Mustalık için yola çıkalı tam yirmi sekiz gün olmuştu. Medîne'ye dönüp de sefer hâli sona erince, bir aylık meşakkate zayıf bedeni yine tahammül edememiş ve Âişe Vâlidemiz rahatsızlanmıştı. İstirahat ediyordu; olup bitenlerden ve hakkında çıkarılan söylentilerden hâlâ haberi yoktu! Hâlbuki beri tarafta münafıklar, sistemli kampanyalarını olanca hızıyla devam ettirip duruyorlardı. İftiralarının haberini, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Ebû Bekir ailesi de duymuş, derin bir hüzne bürünmüşlerdi; Resûlullah'ın namusuna dil uzatılıyor ve insanlığın iffet timsali Âişe Annemiz'e göz göre göre iftira atılıyordu!

Gerçi söylenenlere, ne Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ne de Ebû Bekir ailesi inanmıştı. Böyle bir iftiranın varlığından Âişe

Validemiz'e bir kelime de olsa bahsetme lüzumunu hissetmiyorlardı. Ancak basiret ve feraset sahibi Hazreti Âişe, ortada bir olumsuzluğun varlığını hissetmiş, Allah Resûlü'nün hareketlerindeki farklılığı anlamaya çalışıyordu. Zira hastaydı; ama daha önceki hastalıklarında olduğu gibi Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine o kadar yakın durmuyordu. Yanında annesi Ümmü Rûmân olduğu bir sırada O da (sallallahu aleyhi ve sellem) gelmiş ve sadece:

– Nasılsın, diyerek hatırını sormuştu. Hislerinin giderek güçlendiğini görünce de:

– Yâ Resûlallah, diye seslendi. "Bana izin versen de, şu hastalığım süresince annemin yanına gitsem; benimle o ilgilense!"

Böyle olması belki daha hayırlıydı ve Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem), onun isteğine mümâşaât etti ve:

– Sen bilirsin, buyurdu.

Hislerinde yanılmamıştı; evet, eski günlere nispetle ortada farklı bir durum vardı! Bunun sebebini anlayamamış olsa da artık o, hastalığı süresince annesi Ümmü Rûmân'la birlikte babasının evine gidiyordu!

Yirmi küsur gün sonra ancak kendine gelebilmişti. Kısmen de olsa ayağa kalkmıştı kalkmasına ama konuşulanlardan hâlâ habersizdi.

Bu arada zaman zaman ziyaretine gelenler vardı; bir akşam vakti onlardan birisi olan yakın akrabalarından Ümmü Mistah[313] ile birlikte, bir ihtiyacını gidermek üzere dışarı çıkmıştı. Bir aralık Ümmü Mistah'ın ayağı, bir yere takılmış ve bu sebeple sendeleyip neredeyse düşecek gibi oluvermişti. Kendini toparlayıp da doğrulurken, öz oğlunun adını zikredip:

---

313 Ümmü Mistah'ın annesi Bint-i Sahr, Âişe Validemiz'in babası Hazreti Ebû Bekir'in teyzesi oluyordu.

– Kahrolası Mistah, deyiverdi!

Olacak şey değildi; bir kadın, hem de bu kadar fazilet dolu öz oğluna veyl okur muydu hiç! Ortada bir yanlışlık vardı ve ilimde derinliğiyle bilinen Âişe Validemiz de bu yanlışlığa müdahale etmeliydi:

– Allah aşkı için, dedi. "Muhâcirûn'dan ve Bedir ehli bir adam için ne kötü söz söyledin!"

Ümmü Mistah, hayret ve şaşkınlıkla bakıyordu Âişe Validemiz'e. Onca konuşulanlardan sonra verdiği bu tepkiyi garipsemişti; zira oğlu Mistah da, iftirayı konuşanların arasındaydı. Bir müddet sonra da:

– Ebû Bekir'in kızı, diye mukabelede bulundu. "Yoksa onun, senin hakkında söylediklerinden haberin yok mu? Hakikaten de sen, meselelere safiyâne bakan mü'min kadınlardansın! Yoksa hakkında koparılan fırtınalar ve olup bitenlerden gerçekten de haberin yok mu senin?"

Sorusunda bile ayrı bir gariplik vardı. Bundan daha garip olan, gerçekten de Âişe Validemiz'in hiçbir şeyden haberinin olmayışıydı. O da, bu durumu garipseyerek:

– Ne söylemiş ki! Ne haberi? Hiçbir şeyden haberim yok, diye yüzüne baktı Ümmü Mistah'ın. Bakışlarında, 'Beni merak içinde bırakma da, ortalıkta dönüp duranlardan beni bir an önce haberdar et!' manası gizliydi.

Bunun üzerine Ümmü Mistah sözlerine:

– Senin hakkında şu türlü fırtınalar kopartılıyor, diye başlayıp başından beri ortada dolaştırılan iftira ve fitneyi anlattı ona uzun uzun.[314]

Yıkılmıştı. İnanılacak gibi değildi! İhtiyacını gidermek için çıktığı yolda her şeyi unutmuş, âdeta şimdi damarlarındaki kanın

---

[314] İbn Hişâm, *Sîre* 4/464

donduğunu hissediyordu. Tam da hastalığı geçmek üzereyken katlanmış, kolu kanadı da kırılıvermişti! Gözüne yaş yürümüş gönlü de hüzünle dolmuştu. Nefes almakta zorlanıyordu; zira boğazına hıçkırıklar dizilmiş, boğulacak gibi olmuştu!

Dizlerinin dermanı tükenmiş, neredeyse şuurunu kaybetmek üzereydi; bu sırada:

– Gerçekten de bunlar oldu mu, diye tepki verdi. Zaten bu, onun son cümlesiydi; zira bayılmıştı!

Büyük bir telaş başgöstermişti. Uğraşıp didindiler ve nihayet bir süre sonra kendisine geldi. Ancak hâlâ kendisinde değildi:

– Sübhânallah, diyordu. "Nasıl olur da insanlar böyle konuşabilirler!"

İhtiyacını unutmuş, bir an önce eve gelmek istiyordu. Derken Ümmü Mistah'ın yardımıyla ayağa kalktı ve yeniden babasının evine doğru yöneldi. Bitkindi; hızlı adımlarla bir an önce eve gelmek istiyordu ama ayakları bu isteğine 'evet' demiyordu!

Eve gelir gelmez annesine döndü ve önce:

– Allah sana merhamet etsin, dedi. "İnsanlar aralarında konuşup duruyorlarmış da sen bana niye haber etmiyorsun?"

Annesine sitem ediyordu!

Her şeye rağmen metânet sahibi, olgun ve oturaklı bir insandı anne Ümmü Rûmân. Zira böyle durumlarda soğukkanlı olmak gerekiyordu. Müşfik bir edâ ile onu teselli etmeye başladı:

– Ey yavrucuğum, dedi. "Hele biraz yavaş ol! Allah sana da bir kolaylık verir! Allah'a yemin olsun ki senin gibi güzel ve Efendisi tarafından da sevilen, aynı zamanda yanında kumaları olan hangi kadının aleyhinde konuşulup, onu gözden düşürmek için hakkında hangi iftiralar uydurulmaz; bu durumdaki insanların dedikodusu çok olur!"[315]

---

[315] Buhârî, Şehadât 15 (2518); *Meğazi* 32 (3910)

Doğru söylüyordu; ancak ortalıkta söylenilenler, öyle yenilir yutulur mahiyette değildi! Günler geceler birbirini takip ediyordu ama Âişe Validemiz'in gözüne bir türlü uyku girmiyordu.

Beri tarafta hakkında uydurulan bu iftirayı duyan ve bazı mü'minlerin de ona inandığını işiten Hazreti Safvân, onlardan birisi olan Hassân İbn-i Sâbit'in yanına gitmiş ve aralarında ciddi bir gerginlik yaşanmıştı. O kadar ki mesele büyüyecek ve Efendiler Efendisi'nin huzuruna kadar gelecekti.

O güne kadar Hazreti Mistah'a yardım edip infakta bulunan Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), onun da bu rüzgârdan etkilenip konuşmaya başladığını duyunca kararını değiştirmiş ve bundan böyle ona herhangi bir şey vermeyeceğini söylemişti.

Gelişmeleri yakından takip eden münafıkların keyfine diyecek yoktu; daha yakın bir zamanda ve Benî Mustalık'tan dönerken hedef haline gelmiş olmalarına rağmen şimdi unutulmuşlardı; planları tutmuş ve gündemden de düşmüşlerdi!

Ashâbın Tepki ve Kanaati

Bu dedikodu, ashâb arasında da şaşkınlıkla karşılanmıştı; çok az bir kısmı meseleye tereddütle bakarken büyük çoğunluk itibarıyla:

– Sübhânallah! Bu, büyük bir iftiradır, deyip böyle bir şeyin vukû bulabileceğine ihtimal bile vermiyorlardı. Annemiz'in iffet ve nezâhetine gönülden inanan bu kimseler, her mecliste Âişe Validemiz'i müdafaa ederek, aynı zamanda nehy-i münker vazifesini de yerine getirmiş oluyorlardı.

Yoğun bir günün akşamında evine gelen Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye hanımı sordu:

– Âişe hakkında insanların söylediklerini sen de duydun mu?

Evet, o da duymuştu; duymuştu ama duymamış gibiydi. Zira

iftirayı çıkaranları da maksatlarının ne olduğunu da biliyordu. Allah Resûlü'ne zevce olmuş hassas birisinin böyle bir yola tevessül etmeyeceğinden emindi. Hanımına döndü ve şunları söyledi:

– Duydum ama bunların hepsi de yalan!

Diyecekleri bunlardan ibaret değildi; çünkü dedikodulardan hanımının da etkilenme ihtimali vardı. Belki de, yaygarası yapılan iftiranın tesirini kırabilmek için hanımının da devreye girmesini istiyordu. Onun için hanımına döndü ve:

– Ey Ümmü Eyyûb, dedi. "Allah için söyle bana, böyle bir şeyi sen yapar mısın?"

Kadın donakalmıştı; Allah ve âhiret gününe iman eden bir gönül böylesine bir sefâhete asla düşmezdi ve büyük bir tepkiyle onu:

– Allah'a yemin olsun ki asla yapmam, diye cevapladı. Bunun üzerine bakışlarını daha da keskinleştiren Ebû Eyyûb, tereddüt oluşturacak bütün kapıları kapatacak şu hükmü verdi:

– Unutma ki Âişe, senden daha hayırlıdır!

İşte bu, mü'mince bir duruştu ve daha sonra gelecek ifadelerde Allah (celle celâluhu), Ebû Eyyûb gibi duruşu net olanların bu tavırlarından hoşnut olduğunu ve benzeri iftira kampanyaları karşısında inananların, her zaman aynı tepkiyi vermeleri gerektiğini ifade edecekti.

Beri tarafta ise Mahzûn Nebi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir süredir gelmeyen Cibril-i Emîn'in firâkından endişe duyuyor, vahyin gecikmesine ayrıca üzülüyordu. Zira böyle durumlarda, işin gerçek boyutunu ifade eden ilahi beyanın gelişini şimdiye kadar çok yaşamışlardı. Vahiy devam ediyordu ve Allah (celle celâluhu), belki de akılda daha çok kalması için öncelikle vahyin zeminini hazırlıyor, mesajını da bu zeminin üzerine gönderip meselenin daha iyi kavranmasını istiyordu. Şu anda böyle bir zemin vardı ama hâlâ Cibril gelmiyordu.

Bu sessizlik müfterileri daha da cesaretlendirmiş, hatta bazı mü'minlerin aklını da çelmişlerdi. Anlaşılan ortada müdahale edilmesi gereken bir süreç vardı; müdahale edilmeli ve insanların nazarı, yeniden muhasebeye çevrilmeliydi. Mü'minlerin, yanlışı düzeltme gibi bir vazifesi de vardı; özellikle bu işte kasıtlı ve bilerek başı çeken elebaşlar dizginlenmeli, haddi aşanların da haddi bildirilmeliydi. Farkında olmadan bu işe bulaşanlar da gelmeli ve özür beyan edip hatalarını itiraf ederek bağışlanmalarını dilemeliydi. Onun için Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), namaz sonrasında ashâbına döndü ve Allah'a hamd ü senâdan sonra:

– Ey insanlar, diye başladı. "Ey müslümanlar topluluğu! Ailem konusunda ortaya attığı şeylerden dolayı Bana eziyet veren bir adamın ne türlü mazereti olabilir ki! Vallahi Ben, ailem hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Hakkında iftira atılan adam da, en hayırlılardan birisi; bugüne kadar Ben olmadan evime bir adım bile atmış değil!

Allah'ın matmah-ı nazarı Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri'nin bu kadar rencide edilmesi ashâbı da galeyana getirmişti ama o adamın kim olduğunu herkes bilmiyordu. Onun için önce Evs'in lideri Sa'd İbn-i Muâz[316] ayağa kalktı ve:

– Yâ Resûlallah, dedi. "O konuda Seni ben rahatlatır, bu işi çözerim. Şayet Seni üzen bu adam Evs'ten birisi ise, kellesini alır başını vururum! Şayet o, bizim kardeşlerimizden olan Hazreçli birisi ise, bu durumda bize ne emredersen onu yaparız!"

Bunları duyan ve kabilesi üzerinde töhmet uyandıran bu söz-

---

316 Bu hâdisenin, hicretin beşinci yılında ve Hendek'ten önce cereyan ettiğine dair bilgiler olmakla birlikte hicretin altıncı yılında gerçekleştiğini söyleyen rivayetler de vardır. İkinci tarihi esas alan bazı âlimlerimize göre, Efendimiz'e ilk seslenen bu sahabî Sa'd İbn-i Muâz değil, onun amcaoğlu Üseyd İbn-i Hudayr'dır. Zira onlara göre bu sırada Sa'd İbn-i Muâz vefat etmiştir. Bkz.: Aynî, *Umdetü'l-Kârî* 13/232; Ayrıca bkz: Şelebî, *Hayât-ü Âişe* 105, 106

lerden oldukça etkilenen Sa'd İbn-i Ubâde, yerinde duramayacak hale gelmişti; anlaşılan kastedilenin kim olduğunu biliyordu. Ayağa kalktı ve Evs'in liderine şu cevabı verdi:

– Ne bir adam öldürebilir, ne de buna güç yetirebilirsin! Onlar, Hazreç'ten diye bunları söylüyorsun. Şayet senin kavminin adamları olsaydı böyle söylemezdin!

Resûlullah'ın hutbe îrâd ettiği yerde şimdi adeta bir söz düellosu başlamıştı. Bu sefer de Sa'd İbn-i Muâz'ın amcaoğlu Üseyd İbn-i Hudayr ayağa kalkmış, münâfıklara sahip çıkmakla itham ettiği Sa'd İbn-i Ubâde'ye cevap veriyordu:

– Bal gibi de öldürürüz! Vallahi de bunu yapanlar, boyunları vurulacak kimselerdir!

Bir anda ortalık elektriklenmiş ve sanki yüzyıllık gerilim yeniden geri gelivermişti! Neredeyse asıl mesele unutulmuş, Evs ve Hazreç arasında hamiyet-i milliye kendini göstermişti. Hislerin bu kadar devrede olduğu böyle bir zeminde, insanların sağlıklı düşünmelerine imkân yoktu. Zira o gün için bu sözleri herkes kaldıramazdı; 'senin adamın, benim adamım' derken aralarında kısa süreliğine de olsa bir söz düellosu başladı. Neredeyse Evs ve Hazreç, yeni bir kavgaya daha başlayacaklardı! Zaten münafıkların hedefi de buydu.

Onları teskin etmek, yine Resûlullah'a düşmüştü; her iki tarafa da seslenerek sükûtu tercih etmelerini istedi. Nihayet onlar susunca, Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem) sözlerine son verdi.

Derken Fahr-i Kâinat Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbesini bitirmiş ve yeniden hâne-i saâdetlerine gelmişti. Yanına Hazreti Üsâme ve Hazreti Ali'yi çağırıp konuyu bir de onlarla istişare etmek istedi. Pâk zevcesi Âişe Annemiz'in beraati hususunda hiç tereddütü yoktu; zira mesele, güneşin aydınlığı gibi açık ve netti. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bu konuda başkalarının da kanaatini almak istiyordu; dupduru hayatın herkesin önünde teb-

rie edilmesini arzu ediyor, bir de meseleye onların baktığı yerden nazar etmek istiyordu. Hazreti Üsâme kesin konuşuyordu:

– Yâ Resûlallah, diye başladı sözlerine. "Ehlin olan Âişe hakkında biz, hayırdan başka bir şey bilmiyoruz. Kesinlikle bunlar iftira ve bâtıl yalanlardır!"

Hazreti Üsâme'yi dinleyen Habîb-i Kibriyâ'nın mübarek gözleri, şimdi Hazreti Ali'nin üzerindeydi. Sıranın kendisine geldiğini anlayan Hazreti Ali ise, Allah Resûlü'nün duyduğu üzüntüden başka bir şey düşünecek durumda değildi; onun gayesi, Resûlullah'ı rahatlatacak bir yol bulmaktı. Zira ona göre Allah Resûlü'nün hoşnutluğu, dünya ve üzerindeki her şeyden daha kıymetliydi. Onun için:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Bu kadar darlanma! Allah (celle celâluhu) Seni daha fazla sıkıntı yaşamaktan muhafaza eylesin! Onun dışında da ne çok kadın var! Hele şu hizmetçi kıza bir soruver; mutlaka o da Seni tasdik edecek, Seni rahatlatacak sözler söyleyecektir!"[317]

Aynı zamanda bu, "Ben Seni düşünüyorum; Senin söz konusu olduğun yerde bana göre bu mesele tâli bir konu; dilersen onunla ilgili olan meseleyi, onu daha yakından tanıyanlarla da istişare et!" manasını da ihtiva ediyordu. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hazreti Ali'nin işaret ettiği hizmetçi Hazreti Berîre'yi yanına çağırdı ve ona:

– Âişe hakkında seni şüpheye düşüren herhangi bir şey gördün mü, diye sordu.

Böyle bir soruya muhatap olmanın bile kendisine ağır geldiğini hisseden ve bir anda yüzü kızaran Hazreti Berîre (radıyallahu anhâ), büyük bir ciddiyet içinde:

---

317 Meselenin vüs'atini nazara alarak konuyu eserin sonunda "Hazreti Ali ve Âişe Validemiz" başlığı altında müstakil işlemeyi uygun bulduk; merak edenler, ilgili bölüme bakabilirler.

– Seni hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki, hayır yâ Resûlallah, diye başladı sözlerine. "Onun hakkında ben, hayırdan başka bir şey bilmiyorum; onda, kendisini ayıplayabileceğim zerre kadar bir olumsuzluk görmedim. Bildiğim tek şey, bir gün kendisine muhafaza etmesi için hamur bırakmıştım; yanında uyuyakalmış ve bu sırada gelen bir koyun da onu yemişti! Gözüm kulağım hakkı için vallahi de Âişe, saf altın gibi pâk ve tertemizdir!"[318]

Bu şehâdet, Âişe Validemiz'in saf ve duru olduğunu ortaya koyan bir değerlendirmeydi. Ancak Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri, bununla da iktifa etmeyecek, meseleyi başkalarına da açacak ve onların da fikrini almayı deneyecekti.

Hücre-i saâdetlerine geldi ve meseleyi bir de diğer annelerimizle istişare etmek istedi. Bunun için seçtiği isim, kısmen de olsa Annemiz'le aralarında bir miktar rekabet bulunan Zeyneb Bint-i Cahş Validemiz'di. Onu seçmesinin bir diğer sebebi de, kız kardeşi Hazreti Hamne'nin de, Âişe Validemiz hakkında söylenilenlere inanmış olmasıydı. Ona döndü ve:

– Ey Zeyneb, dedi. "Sen ne diyorsun? Senin gördüğün bir olumsuzluk var mı?"

– Yâ Resûlallah, diye cevapladı Annemiz. "Ben, görmediğim bir hususta gözümü ve duymadığım bir kelam karşısında da kulağımı muhafaza etmek isterim. Şu kadar ki, hayırdan başka bir şey bilmiyorum!"[319]

---

318 Bir defasında arpa unundan hamur yoğurmuştu. Bir miktar kendisinden geçtiği sırada komşusuna ait bir koyun gelmiş ve bu hamuru alıp götürmüştü ki Hazreti Berîre burada, o hâdiseyi kastetmektedir. Bkz.: Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/55 (120)

319 Buhârî, *Şehâdât* 15 (2518), *Meğâzî* 34 (3910); Müslim, *Tevbe* 56 (2770). Zeyneb Annemiz'in bu tavrını takdirle anlatacak olan Âişe Vâlidemiz, aralarında hiss-i rekabet olmasına rağmen O'nun olgun davrandığını, ancak kız kardeşi Hazreti Hamne Bint-i Cahş'ın bu fitneden kendini alıkoyamadığını anlatacaktır. Bkz.: Nesâî, *Işretü'n-Nisâ* 3; Buhârî, *Şehâdât* 15 (2518), *Meğâzî* 34 (3910); Müslim, *Tevbe* 56 (2770)

Müjdeli Haber

Aradan birkaç gün daha geçmişti ki Efendiler Efendisi, Ebû Bekir ailesinin yanına geldi ve selam verip bir kenara oturdu; Benî Mustalık'tan döndüğü günden bu yana ilk kez yanlarına gelmiş oturuyordu!

Bu sırada Âişe Validemiz, annesiyle birlikte bir kenara çekilmiş, olmadık yerde haklarında çıkarılan fitnelerden dolayı Rabb-i Rahîmi'ne gönülden teveccüh edip ağlıyorlardı. Yanlarında, kendilerine eşlik eden Ensâr'dan bir kadın daha vardı; anne ve babasından duymadığı detayları ondan öğrenmeye çalışıyor, böylelikle meselenin boyutunu kavramak istiyordu.

Orada namaz kılan Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, teşehhüdünden sonra durdu, Allah'a hamd ü sena etti ve ardından da Âişe Validemiz'e dönerek:

– Ey Âişe, diye seslendi. "İnsanların senin hakkındaki konuşmalarını biliyorsun; hakkında insanlar şöyle şöyle konuşuyor! Allah için müttakî ol. Şayet böyle bir şey yapmış isen Bana söyle ki senin için Allah'a dua edip istiğfarda bulunayım. Yok, böyle bir hâdise olmadı ve sen de konuşulanlardan berî isen, şüphesiz Allah (celle celâluhu), senin beraatini bildiren müjdeyi ulaştıracak, seni temize çıkaracaktır. Ancak gerçekten de insanların dedikleri gibi bir kötülüğe bulaşmışsan, Allah'a tevbe edip istiğfarda bulun. Çünkü kul, hatasını kabul edip de Allah'a tevbe ile yöneldiğinde O (celle celâluhu), kullarının tevbesini kabul edendir."

Resûlullah'ın her bir kelimesi Âişe Annemiz için âdeta balyoz gibiydi. Her ne kadar satır aralarında gelecek müjdeli habere vurgu hissettirilmiş olsa da uğrunda seve seve canını vereceği birisinin, ihtimal bile olsa meseleyi arz ederken menfiden de bahsetmesi yıkmıştı onu. Bitip tükendiğini hissediyordu! Gözünde yaş kalmamış, adeta damarlarındaki kan da çekilmişti! Şakası yoktu; zira bunları söyleyen Resûlullah'tı. O da (sallallahu

aleyhi ve sellem), konuya böyle bakıyor ve söylenilenlere 'ihtimal' diye yaklaşıyorsa içini kime açabilir ve derdini kiminle paylaşabilirdi! Dili tutulmuş ve hiçbir şey hissedemez olmuştu. Aslında kalbi de durmak üzereydi. Anne ve babasının yüzüne bakıyor, cevap olarak onların bir şeyler söylemesini, kendisini müdafaa etmelerini arzu ediyordu. Ancak bu durum karşısında onlar da susuyor:

– Vallahi biz, Resûlullah'a nasıl cevap vereceğimizi bilmiyoruz, deyip bir kelime bile etmiyorlardı! Belli ki onlar da konuşulanlardan etkilenmişti.

Son bir hamle yapıp Efendimiz'e döndü ve olanca masumiyetiyle şunları söyledi:

– Vallahi ben, Senin bahsini ettiğin hususta asla tevbe edecek değilim;[320] çünkü ben, insanların benim hakkımdaki ifadelerinden dolayı Allah'a tevbe etsem -Allah da biliyor ki bunlar doğru değil ve ben de bunlardan berîyim- o zaman olmayan bir şeyden dolayı tevbe etmiş olacağım! Yok, şayet, 'Böyle bir hâdise olmadı.' diye sizlere söyleyip inkâr etsem, sizler de bana inanmayacaksınız! Aklıma Hazreti Yûsuf'un babasının[321] halinden başka bir şey gelmiyor;

---

320 Âişe Validemiz'in, bu sözlerinde muhatap olarak sadece Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) değil, anne ve babası dâhil herkes olduğunu ifade eden rivayetler de vardır. Buna göre onun hitabı şu şekildedir:

– Vallahi de ben, insanların konuştuklarını duyduğunuzu anlıyor ve onlardan sizin de etkilendiğinizi, hatta sizde bir kanaat oluşturup onları tasdik ettiğinizi görüyorum. "Ben bu iftiralardan berîyim!" desem -ki Allah da biliyor ben berîyim- bu konuda bana katılmayacaksınız. Sizin hatırınıza itirafta bulunsam -ki Allah da biliyor ben böyle bir işe bulaşmadım- doğru söylediğimi düşüneceksiniz. Vallahi ben, sizinle benim şu durumumu, "Artık bana düşen, ümitvâr olarak güzelce sabretmektir! Ne diyeyim, sizin bu anlattıklarınız karşısında tek dayanağım, Allah'tır!" diyen Yûsuf'un babasının hâline benzetiyorum! Bkz.: Buhârî, *Şehâdât* 15 (2518)

321 Yaşadığı hâdisenin şokuyla aklına Hazreti Yakub'un (aleyhisselâm) adının gelmediğini anlatan Âişe Validemiz, bu unutkanlıkla ancak, 'Yûsuf'un babası' diyebildiğini ifade edecektir. Bkz.: Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/111

ben de size sadece, onun dediği gibi, "Artık bana düşen, ümitvâr olarak güzelce sabretmektir! Ne diyeyim, sizin bu anlattıklarınız karşısında tek dayanağım, Allah'tır!" (Yûsuf, 12/18) derim.

Tek çaresi kalmıştı; kimsesizler kimsesine ellerini açıyor ve böylelikle, Resûlullah'a durumun gerçek yüzünün bildirilmesini murâd ediyordu. Eli boş geri dönmeyeceğine inandığı kapıdaydı; yalvardı yalvardı! Hakkında koparılan fırtınaların yanlışlığını ifade eden bir kapının aralanacağında kuşkusu yoktu. 'Vahyin kırk altı cüz'ünden birisi olan rüyalarla Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bilgilendirilir ve böylelikle bu çile de biter!' diye düşünüyordu.

Çok geçmemişti. Bir aralık yine gözü Resûlullah'a takılmıştı; boncuk boncuk terliyordu! Her halinden, neredeyse bir aydır ayrı kaldığı Cibrîl-i Emîn'in mesajıyla buluştuğu anlaşılıyordu. Buram buram ter döküyor, üzerindeki yükün altında ezilecek gibi duruyordu.

Ümitlenmişti. Sema kapıları aralanmış, adımlarını belirleyecek yeni bir mesaj daha geliyordu. Bir aralık gözü, anne ve babasının üzerine kaydı; endişeden yüzlerinde renk kalmamıştı! Sanki söylenilenlerin doğruluğunu tasdik eden bir hükmün geleceği endişesiyle neredeyse yürekleri ağızlarına gelecek gibi duruyorlardı! Hâlbuki kendisi, olabildiğince rahattı; Hazreti Cibrîl'in şu anda getirdiği hüküm kendisiyle ilgili bile olsa, ilâhî adaletin tecelli edeceğinden şüphesi yoktu ve büyük bir teslimiyetle sonucu bekliyordu.

Derken vahiy hali geçmiş ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bulunduğu yerde oturup alnında biriken tanecikleri silerek Ebû Bekir ailesini süzmeye başlamıştı. O âna kadar evde hâkim olan hüzün, yavaş yavaş yerini sürûra bırakmak üzereydi; üzerlerinde hâkim olan karabulutların dağıldığını, âdeta gözleriyle görebiliyorlardı! Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), tebessüm ediyordu! Bugüne kadar ortalığı velveleye vermeye çalışan bir avuç münâfığın dedikodularıyla hareket etmemiş olmanın hu-

zuru vardı üzerinde. Önce şefkat dolu bir ses tonuyla Âişe Validemiz'e seslendi:

– Müjdeler olsun sana ey Âişe! Allah (celle celâluhu), indirdiği âyetle senin temiz ve berî olduğunu bildirdi! Kalk ve Allah'a hamdet!"

Bir aylık mihneti noktalayan müjdeydi bu. Evet, beklenen gelmişti! Annemiz'in gözlerinin içi gülmeye başladı; hamd makamında dudaklarından:

– Elhamdülillah, sözü dökülüyordu. Ne de olsa, bunca sıkıntıdan sonra beraati, bizzat Âlemlerin Rabbi tarafından veriliyordu! Bu kadarını hiç düşünmemiş, böyle bir sonuçla karşılanacağına da hiç ihtimal vermemişti![322] Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, tane tane Nûr Sûresi'ni okuyordu! Tilâvet edilen her bir âyet, yaşanan bir sıkıntıyı daha ortadan kaldırır mâhiyetteydi.

Bugüne kadar geçen bütün sıkıntılar şimdi son bulmuştu. Kartopu gibi yuvarlanıp üzerine çığ gibi düşen bütün dertlerin tükendiğine şahit olan Âişe Annemiz, o güne kadar kendisini rencide eden elemlerin artık geride kalışının lezzetini hissetmek bir yana bu hali, iliklerine kadar hissedip yaşıyordu.

Endişeden yürekleri ağızlarına gelen Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) ve zevcesi Ümmü Rûmân da derin bir nefes almıştı. Cibrîl-i Emîn'in getirdiği âyet ve ardından Resûlullah'ın sevincine şahit olan Ümmü Rûmân, kızı ve mü'minlerin de annesi Âişe Vâlidemiz'e döndü ve ona:

---

322 Bunu ifade ederken o, şunları söyleyecektir:

– O gün ben, masûm olduğumu biliyor ve Allah'ın da bu masûmiyeti tescil edeceğini düşünüyordum. Ancak, hakkımda Kur'ân'dan okunan bir âyet indireceğine hiç ihtimal vermiyordum. Kendi kendime nefsimi hakir görüyor, "Ben kim oluyorum ki hakkımda âyet gelsin!" diyordum ve "Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem), işin gerçek yönü rüyasında gösterilir ve böylelikle mesele biter!" diye düşünüyordum. Bkz.: Buhârî, Şehâdât 15 (2518); Müslim, Tevbe 56 (2770); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/194 (25664); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/111

– Haydi, dedi. "Kalk ve Resûlullah'a teşekkür et!"

Kızına bunu söylemişti söylemesine ama Âişe Validemiz o anda müthiş bir duygu yoğunluğu yaşıyordu. Nasıl olmasın ki yaklaşık bir aydır hakkında üretilen her şeyin yalan olduğunu ifade eden beyanlar gelmiş ve iffet ve nezâhetindeki duruluk, bizzat Rabbü'l-Âlemîn tarafından, hem de Kıyâmet'e kadar kalıcı olmak kaydıyla cihâna ilan edilmişti. Rabbü'l-Âlemîn'in açık inayetini görmemek olmazdı ve annesine dönerek:

– Hayır, dedi. "Ben, O'na değil, ancak Allah'a hamd ü senâ eder, şükranlarımı da sadece O'na (celle celâluhu) arz ederim."[323]

Annemiz'in beraati hakkında artık Kur'ân'da okunan âyetler vardı; Kıyamet'e kadar bâki kalacak, her dönemdeki mü'minlere O'nun tertemiz dünyasının haberini verecekti! Çünkü bu âyetlerde Allah (celle celâluhu), onun tertemiz olduğunu bildiriyor, yarınlar adına ona mağfiret ve rızk-ı kerîm vaadediyordu. Kur'ân'ın müjdeleri bununla da sınırlı değildi; bu fitnede rol alıp da kendini kurtaramayanları, ölüm ötesi hayatta acı bir azabın beklediği ifade ediliyordu!

Gelen âyetleri ashâbıyla da paylaşma heyecanını yaşayan Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, onlara şu meâldeki beyanları okuyacaktı:

– O iftirayı çıkaranlar, içinizden küçük bir gruptur. Siz o iftirayı kendi hakkınızda fena bir şey sanmayın; bilakis o, sizin için hayırlıdır!

---

[323] Bkz.: Buhârî, *Şehâdât* 15 (2518); Müslim, Tevbe 56 (2770) Bu sırada Hazreti Ebû Bekir gelip, kızı ve aynı zamanda annesi olan Âişe Validemiz'in başından öpecekti. Bu hali görünce Annemiz ona:

– Peki, neden benim masûm olduğumu daha önce beyan etmedin, diye soracak ve buna karşılık o da:

– Bilmediğim bir konuda söz beyan ettiğimde hangi sema beni gölgeleyebilir, hangi arz da beni üzerinde tutabilirdi, şeklinde cevap verecekti. Bkz.: Beyhakî, *el-Medhal ile's-Süneni'l-Kübrâ*, 2/167 (647); Ayrıca bkz.: Şelebî, *Hayât-ü Âişe* 120

O iftiracılara gelince, onlardan her birinin, kazandığı günah nisbetinde cezası vardır. Hele bu yaygaranın elebaşılığını yapan şahıs için, cezanın en büyüğü söz konusudur.

Ashâb-ı Kirâm Hazretleri derin bir nefes almıştı. Zira bu azınlığın kimler olduğunu bilmeyen yok gibiydi. Neyse ki dillerini tutmuş, onlar gibi kendileri de o havaya kapılıp gönüllerini kirletmemişlerdi. Ancak âyette, onları da ilgilendiren mesajlar vardı; Allah (celle celâluhu), onlara:

– Siz ey mü'minler, diye sesleniyordu. "Bu dedikoduyu daha işitir işitmez, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar olarak birbiriniz hakkında iyi zan besleyip, "Hâşa, bu besbelli bir iftiradan başka bir şey değildir!" demeniz gerekmez miydi?

Demek ki hüsnüzan esastı. Söylenilenleri tetkik edip de doğruluğu tasdik edilmeden rüzgâra kapılmamak gerekiyordu ve her zaman, beraat-i zimmeti esas kabul edip günaha girmemek, mü'min için en selametli yoldu. Tembih üstüne tembih söz konusuydu; âyet, yeniden iftiracıları nazara alıyor ve onlara, yanlışlarını başlarına vururcasına bir kez daha sesleniyordu:

– O iftiracılar dört şahit getirselerdi ya! Şahitlerini getirmediklerine göre onlar, Allah katında yalancıların ta kendileri olarak tescil edileceklerdir.

Demek ki, önüne gelen dilediği gibi konuşup sosyal bünyede istediği gibi at koşturmamalıydı. Birisi hakkında mesnetsiz konuşmamalı, konuşacaksa da mutlaka delil olarak bunun bir dayanağı olmalıydı. Özellikle iffetli kadınlar hakkında zina isnadında bulunmak, en az dört tane şahide istinâd etmeliydi. Aksi halde, en büyük günahlardan birisi irtikâb edilmiş sayılacak ve dünyada da kendilerine cezâî müeyyide uygulanacaktı. Ayrıca ne kötü bir damga idi bu! Kıyamet Günü'nde bile alınlarındaki o 'yalancı' damgası silinmeyecek, ebedî olarak hep 'yalancılar' diye anılacaklardı.

Annemiz (radıyallahu anhâ), yine çok hayırlara vesile olmuştu. Evet, çok acı çekmiş ve bir aylık süreçte inim inim bir hayat yaşamıştı; ancak şimdi onların meyvesini devşiriyordu. Zira yukarıdaki ifadelerin ardından gelen diğer beyanlar, bunu açıkça gösteriyordu; bu münasebetle birçok hüküm gelmiş, insanlar arasında riayet edilmesi gereken hukuktan sosyal hayatta takip edilmesi gereken prensiplere kadar birçok konu aydınlığa kavuşturulmuştu! Böylelikle toplum arasında huzursuzluğun temeli sayılan sûizan kapısı kapanıyor ve fazilet eksenli düşünen yeni bir toplum modeli ortaya konulmuş oluyordu.

Birkaçı istisna tutulacak olursa Ashâb-ı Kirâm Hazretleri'nin, bu türlü kaygan zeminlerde ayakta kalabilmelerinin altında yatan en büyük sebep, kuşkusuz aralarında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) bulunmasıydı; O'nun yüzü suyu hürmetine yine umumî musibetten masûn kalmış ve önceki ümmetlerin uğradığı felaketlerden de korunmuş olmanın ayrıcalığını yaşamışlardı! Bunu bildiren de yine Yüce Mevlâ idi; şöyle diyordu:

– Hem dünyada, hem de âhirette Allah'ın lütuf ve merhameti sizinle birlikte olmasaydı, daldığınız bu yaygaradan dolayı mutlaka başınıza müthiş bir ceza gelirdi.

Artık Ashâb, hamdedilmesi gereken bir makamda olduklarını bütün açıklığıyla idrâk etmiş bulunuyordu. Bu arada idrâk edilmesi gereken bir konu daha vardı; günahın küçüğü de büyüğü de günahtı ve hiçbir günah, küçük görülüp hafife alınmamalı, daha başlangıç noktasında farkına varılarak büyümesinin önü alınmalıydı! İfk hâdisesi de böyle bir günahtı. Onun için Kur'ân, iftirayı duyduğu halde bunu önemsemeyenlere şöyle sesleniyordu:

– O sırada siz o iftirayı dilden dile birbirinize aktarıyor, işin aslına dair hiç bilginiz olmayan sözleri ağızlarınızda geveleyip duruyordunuz ve bunu basit, önemsiz bir şey sanıyordunuz. Hâlbuki o, Allah'ın nazarında pek büyük bir vebâldi! Nasıl oldu da onu

işitir işitmez, "Böylesi iftiraları ağzımıza alamayız, böyle şeyler bize yakışmaz. Hâşâ! Bu pek büyük, pek çirkin bir bühtandır!" demediniz! Eğer mü'min iseniz, Allah böylesi bir şeyi tekrarlamaktan sizi kesinlikle sakındırıp yasaklıyor. Ve Allah, âyetleri size açık açık bildiriyor. Allah Alîm ve Hakîm'dir; her şeyi bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

Bunun adı, duyarlılıktı ve bir mü'min, etrafında olup biten olumsuzluklara karşı asla duyarsız kalmamalıydı. Zira aynı âyetin devamında Yüce Mevlâ şöyle diyordu:

– Mü'minler arasında çirkinliklerin yayılmasını arzu eden kimseler için, dünyada da âhirette de gayet acı bir azap vardır. Allah bilir, siz bilemezsiniz.

Âyetler devam edip gidiyordu. Hepsi de, öze dönüşü ifade ediyor ve her bir mü'minin, her ânını muhasebe içinde geçirmesi gerektiğini ortaya koyuyordu. Zira hesabı Kıyâmet Günü'ne kalanın, işi bitik demekti. Bunu anlatırken Yüce Mevlâ, Cibril-i Emîn vasıtasıyla Resûlü'ne şu cümleleri inzâl etmişti:

– Şu kesin ki, hayâsızlıktan habersiz, iffetli mü'min hanımlara zina iftirası atanlar, dünyada da âhirette de lânete uğrarlar. Onlara müthiş bir azap vardır. Gün gelecek, dilleri, elleri ve ayakları yapmış oldukları bütün kötülükleri tek tek bildirerek aleyhlerinde şahitlik edecektir. O gün Allah, hak ettikleri karşılığı onlara tam tamına verecek ve onlar da Allah'ın, gerçeği açıklayan, hakkın ta kendisi olduğunu anlayacaklardır.[324]

İşte bu âyetler, Annemiz hakkında uydurulan fitne münâsebetiyle inen beyanlardı ve herkesin dikkatini çekiyor ve bundan böyle daha hassas, daha titiz olmaları gerektiğini söylüyordu. Öyleyse bugünden itibaren onun hakkında hâlâ farklı düşünen veya daha sonraki dönemlerde üretilecek bilgilere gönlüyle mey-

---

324 Bkz.: Nûr, 24/11 vd.

ledenlerin, iman adına kendilerini bir kez daha gözden geçirmeleri gerekiyordu. Zira bu noktadan sonra hafif bir tereddüt, açık nassı inkâr manası taşır ve insanı dinin dışına atar, kâfir haline getirirdi.[325] Hatta İbn-i Abbâs gibi sahabenin önde gelenlerine göre bu işe bulaşıp da sonradan tevbe edenlerin bile tevbeleri kabul görmeyecek, bulaştıkları bu işin izi Kıyâmet'e kadar üzerlerinde bir leke olarak kalacaktı.[326]

Âyetler gelip de hangi gruba nasıl muamele yapılması gerektiğini bütün berraklığıyla ortaya koyunca Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), münafıkların propagandasına kapılarak aynı şeyleri söyleyen ashâbdan üç kişiyi cezalandıracaktı.[327] Zira onlar, elde geçerli bir delil ve şahidin olmadığı yerde, fitne çıkarmak isteyenlerin tuzaklarına kapılmışlardı. Hâlbuki şartlar ne olursa olsun bir mü'min, iffetli kimselere asla dil uzatmamalıydı. Toplumun selameti adına bu, vazgeçilmez bir kuraldı ve 'hukukullah' tabir edilen bir hakkın ihlâli manasına geliyordu. Zaten konuyla ilgili olarak gelen âyetlerde bu husus zikredilmiş, böylesine yanlış rüzgârlara kapılanların, yaptıklarının yanlarına kalmamasını ve mutlaka cezalandırılmaları gerektiğini ifade etmişti; Resûlullah da bu emri uyguluyordu. Aksi halde herkes, diğeri hakkında bir

---

325 Âlimlerimiz, hakkında Rahmânî beraat indiği halde Âişe Validemiz hakkında hâlâ şüphe duyanların kâfir olacağı konusunda ittifak etmişlerdir.

326 Bkz.: Alusi, Ruhu'l-Meânî, Nur suresi 20 ayetin tefsiri; Ebû Hayyan, Bahru'l-Muhit, Nur suresi 20 ayetin tefsiri; Ayrıca bkz.: Şelebî, *Hayât-ü Âişe* 124

327 Seksen değnekle cezalandırılan sahabîler, Mıstah İbn-i Üsâse, Hassân İbn-i Sâbit ve kadınlardan da Zeyneb Validemiz'in kız kardeşi Hamne Bint-i Cahş idi. Hakikat ortaya çıkınca zaten her biri geri adım atmış ve söylediklerine bin pişman olmuşlardır. Hatta Hassân İbn-i Sâbit, o gün Âişe Validemiz için söylediklerinden dolayı duyduğu pişmanlığı şiirinin kalıplarına dökecek ve bu pişmanlığın bir ifadesi olarak mü'minlerin annesinden özür dileyen bir şiir daha söyleyecek, her fırsatta da bu şiirini dillendirecekti. Bkz.: İbn Hişâm, *Sîre* 4/273. Hatta bu şiirlerinden birisinde kendini yerden yere vuran beyanlar serdettiğini duyan Annemiz üzülecek ve "Ancak sen bu kadar da değilsin!" diyerek onu teselli edecekti. Bkz.: Buhârî, *Megâzî* 32 (3915); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 155 (2488)

şeyler üretir ve toplum içindeki ahenk zarara uğrardı. Bu husus, farklı yer ve zamanlarda Kur'ân'ın konu edindiği bir mevzu idi ve asla göz ardı edilmemeliydi.

Fitnenin merkezinde bulunan ve durumu âhirete bırakılan Abdullah İbn-i Übeyy İbn-i Selûl gibiler ise bütün olup bitenlere rağmen aynı pişkinlikle yoluna devam ediyordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), fitneyi çıkaranları çok iyi bildiği halde o gün bunları cezalandırmayacaktı. Zira o ve emsali kişiler, toplum içinde zehirli bir ur olarak duruyordu. Çözümsüz birer problem idiler ve her fırsatta kurdukları kumpas ve ürettikleri problemlerin ortadan kalkması için ecellerinin gelmesi gerekiyordu. Zira onlar, ne cezadan anlayacak bir idrâke ne de ceza verecek kadar bir kıymete hâiz idiler! Onun için Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de onları, Âdil-i Mutlak'a havale etmişti. Ne de olsa büyük cürümlerin hesabı, ancak büyük mahkemede görülürdü. Öyleyse Abdullah İbn-i Übeyy İbn-i Selûl gibilerin hesabı, Mahkeme-i Kübrâ'ya kalıyordu. Zaten gelen âyette Allah (celle celâluhu), o işin Zât'ına bırakılması gerektiğini ifade ediyordu.[328]

Hazreti Ebû Bekir'in Hassasiyeti

Yanlış olana adım atmamak büyük bir erdem olduğu gibi attığı yanlış adımdan dönmek de büyük bir fazileti ifade ediyordu. İşte, Ashâb-ı Kirâm Hazretleri'nin her biri de, böylesine bir fazilet kuşağında yaşamaktaydı. Elbette bu yarışın en önünde bulunanlardan birisi de Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) idi. Âişe Validemiz'in beraatini bildiren âyetlerin sonlarına doğru yer alan şu ifadeler, o gün onun dikkatini ayrıca çekiyordu. Âyet, şunları söylüyordu:

– İçinizden fazilet ve imkân sahibi olanlar, akrabalara, fakirlere, Allah yolunda hicret etmiş olanlara sadaka vermeme husu-

---

[328] Bkz.: Nûr, 24/25

sunda yemin etmesinler; affedip müsamaha göstersinler! Siz de Allah'ın sizi affedip müsamaha göstermesini arzu etmez misiniz? Allah gerçekten Gafûr'dur, Rahîm'dir; çok affedicidir, merhamet ve ihsanı boldur.

Zira Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), o güne kadar kendisine ihsanda bulunup yardım ettiği Hazreti Mistah'a, kızı ve mü'minlerin annesi Âişe Validemiz hakkındaki iftiralara katıldığı için artık cemîlede bulunup yardımına koşmayacağını söylemişti. Annemiz'in beraatini bildiren bu âyet gelip imkân sahibi ve ehl-i ihsan olanların, yakınlara, miskinlere ve muhâcirîne iyilik yapmaya devam etmeleri gerektiğini; onları affederek hatalarını bağışlamak suretiyle Allah'ın da kendilerini affedip bağışlayacağı zemini yakalamaları yönündeki beyanları duyunca hemen bu fikrinden vazgeçti ve eski yardımlarına, kaldığı yerden yeniden devam edeceğini ifade etti. Çünkü o, her dâim afv-ı ilâhiye mazhar olmayı arzu eden birisiydi ve âyetin son cümlesi de bunu anlatıyordu:

– Allah'ın da sizi bağışlayıp affetmesini istemez misiniz, ifadesini duyar duymaz:

– Elbette isterim; vallahi de ben, Allah'ın beni affetmesini isterim, demişti. Bundan böyle Hazreti Mistah'ın kapısı yeniden çalınacak ve Hazreti Ebû Bekir'in yardımları, bu kapıdan içeri girmeye devam edecekti. Kendi kendine şunları söyleyip söz veriyordu:

– Vallahi de artık, bu işten hiç vazgeçmeyeceğim![329]

Sıddîkiyet Makamı

Sadakat, hak yolcusu için önemli bir mertebedir ve bilindiği gibi bu mertebenin zirvesini temsil edenlere 'sıddîk' denilmektedir. Ne var ki bu yol, aşılması zor engellerle doludur ve bu yolun

---

[329] Buhârî, *Meğazi* 32 (3910); *Tefsir* 244 (4473); *Eymân* 17 (6301); Müslim, *Tevbe* 56 (2770); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/194 (25664)

yolcuları da önlerine konulan bu akabeleri aşıp farklı imtihanlardan alınlarının akıyla çıktıkları için 'sıddîk' ünvanıyla serfirâz kılınmışlardır. İnandığı değerlerden vazgeçmekle ateşe atılmak arasında muhayyer bırakıldığında veya bir kurban gibi öz oğlunu kesmekle karşı karşıya kaldığında bu ağırlardan ağır bâdireleri tereddütsüz aşabilenler 'sıddîk' pâyesiyle taçlandırılmıştır. Bu manada Kur'ân-ı Kerîm, 'Sıddîk' ünvanıyla dört şahıstan bahsetmektedir. Bunlardan ilk üçü peygamber, diğeri de başka bir peygamberin annesidir.

Sıddîkiyet açısından Hazreti İbrâhîm[330] ve Hazreti İdrîs[331] (aleyhimesselâm) gibi iki büyük peygamberi örnek olarak nazarlarımıza arz eden Kur'ân, Hazreti İsmâîl'i de (aleyhisselâm), verdiği sözü yerine getirmede doğrulardan doğru bir nümûne olarak zikreder.[332] Ne büyük sırdır ki her üç peygamberin sadâkat adına tescilinin yapıldığı sûrenin ismi de 'Meryem' olarak tesmiye olunmuştur ve bu sûrenin ana mihveri de sadâkattir.

Beri tarafta yine bu makamın zirveleri olarak zikredilen Hazreti Yûsuf ile Hazreti Meryem'in imtihan oluş keyfiyetleri açısından bazı benzerlikler söz konusudur. Onların her biri, birer iffet âbidesi olmalarına rağmen iffetleriyle imtihan olmuş, kendilerine iftira atılmıştır! Özellikle insanlar arasından süzüle süzüle peygamberlik gibi bir makamı ihrâz eden seçkinlerden seçkin bir peygamberin annesi ve hayatı dünyaya geldiğinde gözünü açtığı mabede yani dine adanan bir kadın için bu, büyük bir bâdire olmakla birlikte saflardan daha saf ve durulardan daha duru dünyalarında kim bilir ne fırtınaların kopmasına sebebiyet vermiştir!

İmtihanın en çetin olanını, Allah'a en yakın olanların yaşadığını gösteren örneklerdir aynı zamanda bunlar. Onun içindir ki Kur'ân-ı Kerim, Hazreti Yûsuf'a hitap ederken, "Yûsuf! Ey

---

330 Bkz.: Meryem, 19/41
331 Bkz.: Meryem, 19/56
332 Bkz.: Meryem, 19/54

Sıddîk! …" diye nida etmekte, onun masumiyetini ifade ederken de, "… Şüphesiz o, sâdıklardandı." ifadesini kullanmaktadır. Zira Hazreti Yûsuf (aleyhimesselâm), kardeşler arasında zuhûr eden kıskançlıkla başlayan imtihan sürecinde kuyuya atılmış, oradan çıkarılıp pazarda bir köle diye satılmıştır. Daha sonraları kader onu bir saraya getirmiş, ancak geldiği bu sarayda da iftiraya maruz kalmış ve ancak söz kesen bir bilgenin veya henüz konuşma melekesi kazanamamış bir çocuğun hakemlik veya tebriesiyle masum olduğu cihâna ilan edilmiştir. Bu da yetmemiş ve her şeyin âyân olmasına rağmen zindana atılmış ve en kıymetli yıllarını zindanın karanlık dehlizlerinde geçirmek zorunda bırakılmıştır. İşte bütün bu süreçlerde kendisinden beklenen sadâkati ortaya koymada hassaslardan daha hassas bir fâikiyet ortaya koyduğundan dolayı onun için artık zindanlar geride kalmış ve gelip Mısır'da hazineye mâlik bir melik olmuştur.[333]

Hazreti Meryem için de benzeri bir durum söz konusudur. Kur'ân, Hazreti İsa'yı tebrie ettiği yerde, "O'nun annesi de sıddîka idi!" (Maide, 5/75) demek suretiyle Hazreti Meryem'in de bu makamı ihrâz ettiğini nazara vermektedir. Bilindiği gibi Hazreti Meryem, bidâyette mabede adanmış bir çocuktur ve gözlerini burada dünyaya açar. Sonraki yılları da hep bu mabedde geçecektir. Neş'et ettiği çağ, maddenin egemen olduğu ve insanların her meseleyi onun kalıplarıyla değerlendirdiği bir dönemi ifade etmektedir. İşte böyle bir zeminde o, zâhirî sebepler açısından toplumun kabul edemeyeceği bir imtihan sürecinden geçmiş, kendisine herhangi bir beşer eli değmediği halde, mucizevî bir şekilde oğlu Hazreti İsa'ya hamile kalmıştır.[334] Cenâb-ı Hakk'ın takdiri budur ve onun açısından da kader hükmünü icra etmektedir. Ancak insanların ilk tepkisi, "Ey

---

333 Bkz.: Yûsuf, 12/46, 12/27, 12/55

334 Hazreti Meryem'in hamile kalış keyfiyetiyle ilgili olarak Kur'ân, kendisine insan güzeli bir beşerin temessül ettiğini ifade etmektedir ki muhtemelen bu, nûr-u evvelin sahibi Efendiler Efendisi'nin ruhaniyetidir. Bkz.: Meryem, 19/17

Hârun'un kardeşi! Senin ne annen ne de baban böyle kötülük yapan insanlardı!" (Meryem, 19/28) ve "Ey Meryem! Sen hiç de iyi bir sonuçla karşımıza gelmedin!"(Meryem, 19/27) şeklindedir ve mu'cize eseri olarak dünyaya gelen çocuğundan dolayı ona hiç düşünmeden zina isnâd ederler. Pâklardan daha pâk böyle bir iffet âbidesi için bu, dayanılması imkânsız görünen bir mihnettir. Ancak arkasında, yıllarını kendisine ibadetle geçirdiği Kudret'in inayet eli vardır ve kavminin bu türlü iftiralarına, "Ben, Allah'ın kuluyum; Allah bana kitabı verdi ve beni peygamber olarak gönderdi..." (Meryem, 19/30) diye konuşmaya başlayan henüz yeni dünyaya getirdiği oğlu Hazreti İsa cevap verir ve böylelikle mesele tavazzuh etmiş olur.[335]

Kur'ân, gerek Hazreti Yûsuf ve gerekse Hazreti Meryem'i iffet ve nezâhette zirve insanlar olmalarına rağmen namuslarına dil uzatılan iki örnek olarak bize anlatmaktadır.

Âişe Validemiz de öyledir. Bilindiği üzere Âişe Validemiz'e de 'Sıddîka' denilmekte ve babası Sıddîk-i Ekber'e izâfe edilerek kendisine, 'Sıddîka Bint-i Sıddîk' diye hitap edilmektedir. Bu pâyeyi kendisine talebesi Mesrûk vermiş, hitaplarında ona, "Sıddîka Bint-i Sıddîk!" diye seslenmişti.[336] Onun için diğer insanlar da ona, "Âişe-i Sıddîka!" diye hitap ederlerdi.[337]

İşte Hazreti Yûsuf ve Hazreti Meryem'de olduğu gibi Âişe Validemiz için de benzeri bir imtihan süreci yaşanmış ve o da, iffetin en zirvesinde durduğu halde iftiraya uğramak gibi çetin imtihanlardan geçerek bu makamın pişdârı olduğunu fiilen gös-

---

335 Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bir beyanında, Kıyâmet Günü'nde Hazreti Meryem'in kendilerine nikâhlanacağı ifade edilmektedir. Bkz.: Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid* 9/218; ez-Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl* 7/316 Meseleye bu açıdan baktığımızda Hazreti Meryem Validemiz'i de hükmen Ezvâc-ı Tâhirât arasında mütalaa edebiliriz ki bu durumda Âişe Validemiz'le maruz kaldıkları imtihan yönüyle de bir benzerliğin olması ayrıca dikkat çekmektedir.

336 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/241 (26086)

337 Mesela bkz.: Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya* 4/233; Abd b. Humeyd, *Müsned* 1/428

termiştir. Özellikle 'ifk' Hâdisesi, 'sıddîkiyet' makamı açısından onun ne kadar ince imbiklerden geçerek buraya geldiğini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Aynen Hazreti Meryem gibi Annemiz de, Allah'a kulluğun bütün derinliğiyle yaşandığı bir evde gözünü açmış, ardından Habîb-i Kibriyâ Hazretleri gibi Allah'ın en sevgili kuluna eş olmuş ve hayatında O'ndan başka da bir erkek tanımamıştır. Buna rağmen bir kısım yahudi ve münâfıkların hedefi olmaktan kurtulamamış ve tertemiz dünyasına çamur atılmak istenmiştir. Neredeyse bir ay süren onun bu mihnet günleri de yine ilâhî kudretin onu temize çıkaran beyanıyla son bulmuş, öncekiler gibi onun da ma'sûmiyeti bizzat Allah tarafından bütün âleme ilan edilmiştir.[338] Bir farkla ki Hazreti Yûsuf ile Hazreti Meryem'i tebrie edenler, dünyaya yeni gelmiş bir çocuk veya yanlarında bulunan bir beşer iken Annemiz'in ma'sûmiyeti bizzat Allah Teâlâ'nın kendi ifadesi olarak Kur'ân'da yer almıştır. Şüphesiz ki bu, dikkat çeken bir fâikiyettir ve aynı zamanda bu, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) diğer peygamberlere üstünlüğü gibi O'nunla bütünleşmiş bir Sıddîka'nın da farklılığını ortaya koymanın adıdır.

Ezvâc-ı Tâhirât ve Âişe Validemiz

Âişe Validemiz'in diğer annelerimizle olan hukukuna geçmeden önce bir hususun tavzihinde fayda var; şöyle ki:

Allah'ın en sevgili kuluna zevce olma bahtiyarlığına ulaşan Ezvâc-ı Tâhirât'ın her biri, dünyaya gelip göçen herhangi bir insan değillerdir. Her şeyden önce onlar, annelerimizdir ve bu pâyeyi onlara, bizzat Allah (celle celâluhu) vermiştir. Onlarla ilgili mütâlaada bulunurken bu gerçek göz ardı edilmemelidir.

---

[338] Hazreti Yakub'un adını hatırlayamayan Âişe Validemiz'in, kendisi gibi iffetiyle imtihan olmuş bir Sıddîk'in adını anarak, "Ne diyeyim; Yûsuf'un babasının dediği gibi derim! Benim için bundan böyle güzel bir sabır gereklidir!" demesi de burada ayrıca dikkat çekicidir.

Bununla beraber onlar da beşerdir; zaman zaman farklı düşünmeleri söz konusu olabilir ve birbirleriyle münâsebetlerinde ortaya farklı bir sonuç da çıkabilir. Ancak bunların her birinin kendine göre bir mahmili vardır ve mutlaka mesele, o sonucu ortaya çıkaran esbâb ile birlikte ele alınmalıdır. Aksi halde herhangi bir mesnede dayanmadan, asırlar sonra oturduğumuz yerden ve kendi yaşadığımız dünyanın basitliği ölçüsünde onları kritiğe tabi tutma gibi bir garâbet ortaya çıkar ki bunun zararını sadece kendimiz görürüz.

Anlayışlar her dâim değişmektedir ve bugün bize garip gelen dünkü uygulamalar olabildiği gibi yarınki nesiller de bizim hâl ve davranışlarımızı daha farklı değerlendirecektir. Ne dün yaşanılanları o günün şartları içinde 'yanlış' olarak telakki etmek doğru ne de yarınki nesillerin yadırgayacakları davranışlarımızı bugün 'hatalı' ilan etmek isabetlidir. Herkes kendi çağının çocuğudur ve yine herkes, çağının genel atmosferi içinde yapması uygun olanı icra etmektedir. Öyleyse tarihe mâl olmuş şahıs ve hâdiseler ele alınırken, onların içinde yaşamış oldukları çağ veya o hâdiselerin gerçekleştiği ortamın şartlarına riâyet, sonrakiler açısından bir esastır. Aksi halde dünkü insanların birbirlerine olan hitaplarından fertler arası iletişime, âdâb-ı muâşeret diyebileceğimiz münâsebetlerden kişilerin bir diğeri hakkındaki değerlendirmelerine kadar birçok mesele bugün yanlış anlaşılacak ve has odaya alınmış bahtiyarların kıymeti, kendi kâmetleri ölçüsünde idrâk edilemeyecektir.

Genel manada sahabe cemaatinin Allah (celle celâluhu) nezdindeki değeri müsellemdir; Allah (celle celâluhu) onlardan razıdır ve onlar da Allah'tan gelen her şeye gönül rahatlığı içinde râm olan insanlar olarak rıza ufkunun kahramanlarıdır. Şüphesiz onlar, her şeyden önce Kur'ân'ın mu'cizesi bir topluluktur. Ayrıca Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin tedrisinde diz çökmüş ve bu

medresede insanlığa muallim olarak yetiştirilmiş en mümtaz ve en muazzez insanlardır.[339]

Ezvâc-ı Tâhirât'a gelince onlar, haslardan da hastırlar; risâlet hânesinin en has gülleridir onlar! Hiç kimsenin muttali olamayacağı hususî sırlara mazhar olmuş, başkalarına müyesser olmayan lütuflarla serfirâz kılınmışlardır. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sırdaşları, hak yolunun da gönüllü yoldaşlarıdır; konuşmaları ayrı bir hikmet, sükût etmeleri de başka bir kıymettir! Bu kıymetin farkına varamadan yapılacak bir değerlendirme veya o hikmetlere nüfûz edemeden ortaya konulacak bir yorumun, sahibinin cehâletini ilan etmenin ötesinde bir faydası da yoktur.

Bu bilgilerin ışığı altında Ezvâc-ı Tâhirât annelerimiz ile Âişe Validemiz'in görüşme, konuşma, diyalog ve muârefelerine baktığımızda karşımıza iki farklı durumun çıktığına şahit oluruz; Hadîce Validemiz ve Diğer Annelerimiz.

Hadîce Validemiz

Bilindiği gibi Hadîce Validemiz, Efendimiz'in henüz Âişe Validemiz'le yollarını birleştirmeden önceki yıllarında vefat etmişti. Daha açık bir ifadeyle Âişe Validemiz (radıyallahu anhâ), Ezvâc-ı Tâhirât arasında Hadîce Validemiz'le müşterek bir hayat yaşamamış, Resûlullah'ın günlerini birlikte hiç paylaşmamışlardı. Buna rağmen Âişe Validemiz'in, Ezvâc-ı Tâhirât arasında en çok kıskanıp da gıpta ettiği insan, şüphesiz Hadîce Validemiz idi. Zira o, ilk günlerin göz ağrısıydı ve Resûlullah'ın en çetin günlerinde O'nun için biricik teselligâhtı. Vahiy öncesinde birlikte geçen on beş yılda vefalı bir eş, vahiy sürecinde yaşanan herc ü merc ortamında en büyük destekçi ve sonrasında da metin ve sarsılmaz bir gönül

---

339 Sahabenin Allah (celle celâluhu) ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) nezdindeki konumu için bkz.: Çapan, Ergün, *Kur'ân-ı Kerim'de Sahâbe*, Işık Yayınları, İzmir, 2002

olarak Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin en büyük yardımcısı o idi. Zaten ayrılığı da, böylesine çetin bir sürecin sonuna denk gelmişti. Ancak Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) vefa insanıydı ve kendisine bu kadar yakın duran ve sıkıntılı günlerini birlikte geçirdikleri kerim zevcesini adeta yâdından hiç çıkarmıyor, her fırsatta sözü ona getirip Hadîce Validemiz'den bahsediyordu. Bu hâl, en kritik zamanlarda bile kendisini gösteriyordu. Mesela Bedir esirleri arasında bulunan damadı Ebu'l-Âs'ı esaretten kurtarabilmek için kızı Zeyneb Validemiz'in gönderdiği gerdanlığı görünce o gün duraksamıştı. Zira mübarek gözlerinin değdiği gerdanlığın şahsında Hadîce Validemiz'i hatırlamıştı. Bedel olarak elinde tuttuğu o gerdanlığı, düğünlerinde onlara Hadîce Validemiz hediye etmişti. Vefa insanını yıllar öncesine götüren bir hatıraydı bu ve gerdanlığın şahsında, ilk günlerin gülü Hadîce Validemiz tüllendi gözlerine. Bir müddet öylece durduktan sonra döndü ve etrafındakilere:

– İsterseniz, dedi. "Zeyneb'in esirini serbest bırakın ve gerdanlığını da kendisine iade edin!"[340]

Bedir gibi önemli bir dönüm noktasında hatırlanan Hadîce Validemiz'den kalma bu emanet o gün damadı Ebu'l-Âs'ı esaretten kurtarmaya yetmişti.

Bu durum sonraki yıllarda da değişmedi. Ayrılmak zorunda kaldığı Mekke'ye on binlerle yürürken bir aralık yolunu değiştirdiğine şahit oldular; Hacûn'a gidiyordu! Kendisini merakla takip eden gözler, yine bir vefa örneğine şahit oluyorlardı; zira Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), en sıkıntılı günlerinde toprağa emanet ettiği Hadîce Validemiz'in mezarı başına gitmişti! Mekke Fethi gibi zamanın akışını değiştiren hâdise öncesinde gidip orada mübarek ellerini açtı ve bu mezarın başında uzun uzadıya dua ettikten sonra gelip yeniden Mekke'ye yürüdü.

---

340 Ebû Dâvûd, *Cihad* 121 (2692); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/276; Beyhakî, *Sünen* 6/322; Hâkim, *Müstedrek* 3/25, 262, 366, 4/48; İbn Sa'd, *Tabakât* 8/31

Dünya ile ukbâ arasındaki o incecik perdenin öbür tarafına geçeceği âna kadar da bu sevgi ve vefa bitmedi; ne zaman kendisine bir hediye getirilse onu ilk önce Hadîce Validemiz'in yakınlarına gönderir, eline geçirdiği imkânı da yine onun akrabalarıyla paylaşmayı tercih ederdi. Yakınlarına karşı hürmet duyup ihtiram gösterir ve altındaki minderi bile onlara verip üzerine oturmalarını isterdi. Sebebi sorulduğunda:

– Ben, onun sevdiklerini de severim, derdi.[341]

Ona toz kondurmazdı; yanında onunla ilgili bir olumsuzluk söz konusu olduğunda hemen müdâhale ederdi. Konunun yine Hadîce Validemiz'e gelip dayandığı bir gün Âişe Validemiz, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) hoşuna gitmeyecek bir beyanda bulunmuştu. Allah Resûlü'nün tavrı hemen değişiverdi; belli ki incinmişti. Sonra Âişe Validemiz'e döndü ve olanca ciddiyetiyle şunu söyledi:

– Şüphe yok ki Ben, rızka mazhar olduğum gibi onun sevgisiyle de serfirâz kılındım![342]

Yine böyle bir hâdisenin akabinde ve naz makamında Annemiz:

– Sanki dünyada, Hadîce'den başka kimse yok, deyivermişti. Habîb-i Kibriyâ'yı celâllendiren sözlerdi bunlar ve Annemiz'e döndü; tek tek Hadîce Validemiz'e ait güzellikleri sıralamaya başladı ve ilave etti:

– Aynı zamanda yanımda, ondan hâtıra çocuklarım var![343]

Başka bir gün hâne-i saâdetlerinde oturduğu sırada Resûl-ü Ekrem Efendimiz'in kapısı çalınmıştı. Bunu fark eder etmez he-

---

341 Yemanî, *Ümmü'l-Mü'minîn Hadîcetü Bintü Huveylid Seyyidetün fî Kalbi'l-Mustafa* 13

342 İbn Hibbân, *Sahîh* 15/467 (7006); Süyûtî, *Câmiü's-Sağîr* 1/147 (219); Ayrıca bkz.: Müslim, *Fedâilu's-Saühabe* 74 (2435)

343 Buhârî, *Fedâilü's-Sahabe* 50 (3607); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/117 (24908)

men kapıya yöneldi ve âdeta koşarcasına gidip onu açtı. Bir taraftan da:

– Aman Allahım! Hâle gelmiş; Huveylid'in kızı Hâle, diyordu. Sesinden tanımıştı. Zira kapıda duran, Hadîce Validemiz'in kız kardeşi Hazreti Hâle idi; ziyaretine gelmek istemiş ve şimdi de kapıda durmuş, içeriye girmek için izin talep ediyordu. Sesindeki letâfet ve izin isteme tarzı Allah Resûlü'nü yine eski yıllara götürmüştü; belli ki kardeşinin şahsında yine Hadîce Validemiz'i hatırlamıştı.

O'nun bu heyecan ve helecanına şahit olan Âişe Validemiz, Resûlullah'ın iltifatlarını hayranlıkla temâşâ ediyordu; âdeta bakakalmıştı! Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Hazreti Hadîce'yi, işte bu kadar candan seviyordu! O'nun nezdinde böylesine bir değere sahip olan kimsenin dünya ve ukbâda endişe duymasına gerek olur muydu hiç! Rıza ve rıdvana ulaştıracak bir sevgiydi bu ve öyleyse bu sevgiyi kazanmanın bir yolu olmalıydı. Ancak bu, söz konusu sevginin temelinde yatan gerçek sebebin ortaya çıkarılmasıyla mümkündü. Onun için Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'ne sordu:

– Yıllar önce ölüp aralarından ayrılmış olan bir kadına bu kadar alâkanın sebebi ne? Hâlbuki Allah (celle celâluhu) Sana, ondan daha hayırlılarını da ihsan etti!

Görüldüğü gibi soru, birilerinin zihninden geçenlere tercüman olacak mâhiyetteydi; anlaşılan Annemiz, kestirme bir cevap değil de Hadîce Validemiz'i anlattırmaya vesile olacak bir soru tercihinde bulunmuştu. Aslında ana hatlarıyla gelebilecek cevabı biliyordu; zira onun gibi zeki birisinin bunu bilmemesi düşünülemezdi! Öyleyse muhtemelen bu soru ile o, bizzat Allah Resûlü'nün ağzından Hadîce Validemiz'in kadr u kıymetini herkese ilan ettirmeyi hedefliyordu.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), duyduklarından yine hoşnut olmamıştı; bunu îmâ eden bir ses tonuyla ona döndü ve önce:

– O'nun gibisi var mıydı?' diye başladı sözlerine. "Allah'a yemin olsun ki O (celle celâluhu) Bana, ondan daha hayırlısını vermemiştir! Zira insanlar küfürde ısrar ederken ilk olarak o geldi ve Bana iman etti. İnsanlar Beni yalanla itham ederken gelip Beni tasdik eden de; herkesin Benden mal ve mülkünü esirgediği zamanlarda her şeyini getirip önüme koyan da şüphesiz o idi. Ve Allah, başkaları değil sadece onun vesilesiyle Bana, evlâd ü iyâl nasip etti."[344]

Beklediği cevabı almıştı. Anlaşılan, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) nezdinde herkesin kendine mahsus ve hususî bir mekânı vardı; onlardan birisini seviyor olması, O'nun başkalarını sevmediği anlamına gelmiyordu! Demek ki Hadîce Annemiz, hatırına toz kondurulmaması gereken bir insandı ve bundan böyle bu bilgi, Âişe Validemiz'in gayretinin bir neticesi olarak bütün ümmete mâl olacaktı.

Maksat hâsıl olmuştu ya şimdi sırada, Resûlullah'tan özür dilemek vardı; tuttu Âişe Annemiz, Allah Resûlü'nden affını talep etmeye başladı. Bunu yaparken aynı zamanda, bundan böyle Hadîce Validemiz hakkında en küçük bir kelama tevessül etmeyeceğine dair söz veriyor, onunla ilgili olarak Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'ni üzmeyeceği konusunda teminatta bulunuyordu.[345]

İşte bu sevgi, sonrakilerin elde edemeyeceği bir meziyetti ve bu meziyeti Allah (celle celâluhu) Hadîce Validemiz'e nasip etmişti. O (radıyallahu anhâ), fizikî âlemin şartları içinde yanında olmadığı halde sanki her dâim Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte gibiydi! Belki bunu Âişe Validemiz dünya gözüyle göremiyordu ama engin basîretiyle, Hadîce Validemiz'in Fahr-i Kâinat Hazretleri nezdindeki kıymetinin farkındaydı.

---

344 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/117 (24908); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 9/224; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/13 (22)

345 Taberânî,*el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/11; Zehebî, *Siyer* 2/112

Bir kadın olarak onun da fıtratında kıskanma vardı; Resûlullah'ı kıskanıyor ve kendisi için ayırdığı zamanlarında O'nu kimseyle paylaşmak istemiyordu! Nasıl olmasın ki; önceki yıllarda iki günde bir Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile aynı hânede bulunma şerefine nâil olurken şimdi sıra ona, ancak dokuz günde bir geliyordu! Üstelik bu günlerinde de, Allah Resûlü'nün yanında Hazreti Hadîce Validemiz'in mânevî şahsiyeti vardı! İşte Annemiz, aynı zaman diliminde Resûlullah'ın günlerini kendisiyle hiç paylaşmadığı halde Hadîce Annemiz'i diğer Ezvâc-ı Tâhirât'tan daha çok kıskanıyor, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) nezdindeki konumuna nazar edip ardından gıpta ile bakıyordu. Bu durumu etrafındakilere şu cümlelerle anlatırdı:

– Onunla aynı anda günlerini hiç paylaşmadığım hâlde Resûlüllah'tan dolayı Hadîce'yi kıskandığım kadar Ezvâc-ı Tâhirât'ın hiçbirini kıskanmadım. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), onu o kadar çok zikrediyor ve devamlı ondan sena ve övgüyle bahsediyordu ki! Ne zaman bir koyun kesse, onu parçalara ayırır ve Hadîce'nin arkadaşlarına da gönderirdi![346]

Diğer Annelerimiz

Ezvâc-ı Tâhirât arasında Hadîce Validemiz'den sonra Allah Resûlü'nün hânesine dâhil olan sadece Sevde Validemiz idi. Aslında izdivaçları, Âişe Validemiz'le aynı anda gündeme gelmişti. Ancak Resûlullah'ın hânesine dâhil olma işinde Sevde Validemiz, Âişe Validemiz'e sebkat etmişti; zira Sevde Validemiz'in nikâhı bi'setin onuncu yılında gerçekleşirken Âişe Validemiz'in nikâhı, ancak hicretten sonra ve yaklaşık dört yıllık bir te'hirle gerçekleşmişti.

[346] Buhârî, *Nikâh* 107 (4931); *Fedâilü's-Sahabe* 50 (3605, 3606, 3607, 5658); Tirmizî, *Birr* 70 (2017); *Menâkıb* 62 (3875, *3876*); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/58 (24355)

Geriye kalan annelerimizin hepsi de hicret sonrasında Allah Resûlü'nün hânesine *dâhil* olmuşlardır. Buna göre Hafsa Validemiz üçüncü, Ümmü Seleme Validemiz dördüncü, Cüveyriye ve Zeyneb Bint-i Cahş validelerimiz beşinci, Ümmü Habîbe Validemiz altıncı ve Meymûne ile Safiyye validelerimiz de hicretin yedinci senesinde mü'minlere anne olma lütfuna mazhar olmuşlardır.

Meseleye Efendimiz'in yaşı açısından bakılacak olursa, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) Âişe Validemiz'le evlendiği günkü yaşı elli dörttür; Hafsa Validemiz'le izdivacında 56, Ümmü Seleme Validemiz ile evliliğinde 57, Cüveyriye ve Zeyneb validelerimizle nikâhlandığında ise 58 yaşında olan Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, Ümmü Habîbe Validemiz'le 59 yaşındayken evlenmiş, Meymûne ve Safiyye validelerimizle de 60 yaşlarında iken nikâh akdetmiştir.

Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri ile aynı hâneyi paylaşma lütfuna eren bu kutlu insanlar, bundan böyle her bir mü'minin annesidir ve onlardan hiçbiri bu husûsiyetini yitirmemiştir. Sadece Sevde Validemiz'le ilgili bir farklılık söz konusudur ve o da (radıyallahu anhâ), Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisini boşayacağı zannıyla gelmiş:

– Ne olur, beni boşama ve yanından ayırma! Önemli değil, Seninle olan günümü de Âişe'ye tahsis et, demiş ve mü'minlere anne olma husûsiyetini ilâ yevmilkıyâme yine devam ettirmiştir.[347]

Âişe Validemiz'in Konumu

Şu da bir gerçek ki onlar arasında kader, bazılarına daha farklı bir rol biçmişti; Âişe Validemiz'in Ezvâc-ı Tâhirât arasındaki konumu çok farklıydı ve bu durum, annelerimiz tarafından da biliniyordu.

---

[347] Bkz.: Buhârî, *Nikâh* 97 (4914); Müslim, *Radâ'* 47 (1463); Tirmizî, *Tefsiru Kur'ân*, 5 (3040); Hâkim, *Müstedrek* 2/68 (2353); Nesâî, *Nikâh* 1 (3197)

Gözle görülen bir durum vardı ortada; tertemiz ve nezih olduğu semalar ötesinden bir haber olarak gelmiş ve Kıyâmet'e kadar okunacak birer âyet olarak Kur'ân-ı Kerîm'de yerini almıştı. Onun içindir ki öteden beri ulemâ, Âişe Validemiz hakkında hâlâ zihninde bir tereddüt yaşayanların açıkça âyete muhalefet edeceklerini ve dinden çıkıp kâfir olacaklarını, hatta bu insanlar için artık tevbe imkânının da olmadığını ifade etmiştir. Zira bu iffeti bizzat Kur'ân ortaya koymaktadır ve böyle bir tavır da, açıkça Kur'ân âyetine muhalefet anlamına gelmektedir.[348]

Âişe Validemiz'in babası Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) hakkında da aynı hüküm vardır; buna göre, Hazreti Ebû Bekir'in sahabe olmadığını iddia eden de dinden çıkar. Zira Kur'ân, Efendimiz'in hicreti münâsebetiyle her ikisinin yaşadıkları sıkıntıyı anlatırken o gün yanında bulunan Hazreti Ebû Bekir'in varlığını tescil etmekte ve O'na (sallallahu aleyhi ve sellem) en yakın bir arkadaş olarak Hazreti Ebû Bekir'den (radıyallahu anh) bahsetmektedir.[349]

Onun hakkında uydurulan iftira münâsebetiyle bu suçun cezası kesinleşmiş ve bundan böyle müfterilerin cezasız kalmayacakları, Kur'ân'ın bir ifadesi olarak gelmişti; iftira atanlara uygulanan müeyyide de böylelikle bizzat Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından İfk Hâdisesi'nin akabinde tatbik edilmiştir.

Diğer annelerimize nispetle Âişe Validemiz'in farklı olduğu

348 Devamla İbn-i Abbâs Hazretleri, "Allah (celle celâluhu) dört insanı dört şey ile tebrie etmiş, temiz ve günahsız olduklarını ortaya koymuştur: Yûsuf'u Velîd (iffetine şehâdette bulunan şahıs) ile; Mûsâ'yı taş ile; Meryem'i, oğlu Abdullah ile ki o, 'Ben Allah'ın kuluyum!' demişti. Âişe'yi de bu âyet-i azîme ile temize çıkarıp tebrie etmiştir." demiştir ki bununla adeta o, kendisinden öncekileri yine kendileri gibi birer beşer tebrie ederken Âişe Validemiz'i tebrie edenin, bizzat Allah olduğunu nazara vermek istemiştir. Bkz.: Beydâvî, *Tefsir* 1/181; Zemahşerî, *Keşşâf* 1/834; Ayrıca bkz.: Zerkeşî, *el-İcâbe* lima istedrekethu Âişe ale's-Sahabe 47

349 Bkz.: Tevbe, 9/40

daha çok konu vardır; hatta İmam Zerkeşî gibi âlimler, bu farklılığın kırka bâliğ olduğunu ifade etmektedirler.[350]

İşte onlardan bazıları:

Teyemmüm âyeti onun vesilesiyle inmiş, suyun bulunmadığı yerde abdest alma kolaylığını insanlar, onun sebep olduğu bir hâdise sonrasında öğrenmişti.

Henüz Mekke yıllarında iken, rüyasında Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) gösterilmiş ve daha o günlerde, bizzat Cibril-i Emîn tarafından zevcesi olacağı müjdesi verilmişti.

Ezvâc-ı Tâhirât arasında bekâr iken Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile evlenme bahtiyarlığına ulaşan sadece o idi.

Babası Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), Allah Resûlü'nün (sallallahu ve sellem) en çok sevdiği insandı ve ümmet arasında hayır ve fazilet sıralamasında Resûlullah'tan sonra gelen ilk kişi de o idi.

Ezvâc-ı Tâhirât arasında anne ve babası muhâcir olan da yine Âişe Validemiz idi. Onun ailesine ait bir başka husûsiyet de, dedesi, babası, kardeşi ve yeğenlerinden ikisi olmak üzere aynı aileye mensup dört neslin birden Resûlullah'a muhatap olup sahabe şerefine ermiş bulunmasıydı.

Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) vahyin gelişine sadece o şahit olmuştu. Bunu ifade ederken Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Bana vahiy, zevcelerim arasında Âişe dışında hiçbir kadının evinde iken gelmedi, buyurmaktadır.[351]

Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) hediye getirmek isteyen sahabe, O'nu (sallallahu aleyhi ve sellem) daha çok memnun edeceği ve daha fazla hüsn-ü kabul göreceği düşüncesiyle bu hediyeyi, Ezvâc-ı Tâhirât arasında Âişe Validemiz'in gününde takdim etmeyi tercih ederlerdi.

---

350 Bkz.: Zerkeşî, *el-İcâbe* 44-45

351 Buhârî, *Hîbe* 7 (2442)

Vahiy meleği Cebrâil'i, Dıhyetü'l-Kelbî suretinde sadece o görmüş ve Cibril-i Emîn de ona selam vermişti.[352]

Ezvâc-ı Tâhirât arasında diğerlerine nispetle onun mehri daha yüksekti. Yıllar sonra bu durumu anlatırken bizzat kendisi bu noktaya değinecek ve sadece Ümmü Habîbe Validemiz'i istisna edecekti. Sebebini de:

– Onu kral evlendirmişti, şeklinde izah ediyordu. Zira Ümmü Habîbe Validemiz'in nikâhı Habeşistan'da ve Habeş Meliki'nin tasarrufuyla kıyılmıştı.

Özellikle Sevde Validemiz'in kendi hakkını Âişe Validemiz'e devrettiği günden itibaren diğer annelerimize nispetle Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile geçirdiği zaman, diğerlerine nispetle iki katına çıkmıştı.

Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri ile arasında çok farklı bir hukuk vardı; Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Âişe Validemiz'in gönlünü hoş tutmak isterdi. Bu hukukun zemininde elde ettiği konumuyla bazen Allah Resûlü'ne naz eder, Resûl-ü Kibriyâ da onun gönlünü almaya çalışırdı.

Ezvâc-ı Tâhirât arasında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sadece onunla müsabaka yapmış ve bu hâdise, hayat-ı seniyyelerinde iki kez vuku bulmuştu.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onu Cennet'te gördüğünü ifade etmiş ve avucundaki beyazlığın nasıl parladığını tasvir etmişti.[353]

Ebedî âleme giderken Resûlullah'ın kendisinden hoşnut olduğu annelerimizin başında şüphesiz yine o vardı.

---

352 Buhârî, *Bed'u'l-Halk* 6 (3045); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/74 (24506); 6/146 (25174); *Müstedrek*, 3/37 (4332); İbn Ebi Şeybe *Musannef* 6/389 (32279). Hazreti Dıhye şeklinde Cebrâil'i Sevde Validemiz'in de gördüğü ifade edilmektedir.

353 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/138 (25120); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/39 (98); *el-Mu'cemü'l-evsat* 3/284 (3161)

Bilgi yönüyle de temeyyüz etmiş, herkesten farklı bir konum elde etmişti; Ezvâc-ı Tâhirât dâhil Ashâb-ı Kirâm arasında hiçbir kadın, Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) hadîs rivayetinde onun kadar öne çıkmamış ve hadîs rivayet etmemiştir. Onun ilmindeki derinlik, Ezvâc-ı Tâhirât dâhil bütün kadınlara ağır basacak mahiyetteydi.

Herhangi bir konuda çıkış yolu bulamayanlar, ona gelip de müracaat ettiklerinde mutlaka bir çözüm bulur ve müsterih olarak yanından ayrılırlardı.

Tahyîr Hâdisesi'nde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem), Allah ve âhiret yurdu ile dünya arasında tercihte bulunmalarını talep ettiğinde, tereddütsüz ve herkesten önce Allah ve âhireti tercih eden de yine o idi.

Hastalığının ağırlaştığı son on dört gününü Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), onun yanında geçirmek istemiş ve bu arzusu da kabul görmüştü. Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin ebedî âleme yürümesi de, yine onun günlerinde ve başını da onun dizlerine koymuş olduğu halde gerçekleşti. Son nefeslerinde ağzında ezip de yumuşattığı misvağı mübarek dudaklarına götüren ve bu sebeple dünyadan ayrılırken fem-i mübâreklerine tükrüğü karışan annemiz de sadece Âişe Validemiz idi.

Refik-i A'lâ'ya ulaştığında Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), tabii olarak Âişe Validemiz'in hücresinde toprağa emanet edildi ki ümmetin icmaıyla o toprak, yeryüzündeki en hayırlı topraktır. Bu yönüyle Annemiz, firak sonrasında bile Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile aynı hücreyi paylaşmaya devam edecektir.

Efendiler Efendisi'nin irtihalinden sonra o, başta Ashâb-ı Kirâm Hazretleri'nin büyükleri olmak üzere hemen herkesin müracaat ettiği bir kaynak olmuştu; herkes gelip ona bir şeyler sorar ve mutlaka cevabını alarak geri dönerdi.

İbadetlerindeki derinlik, oruç ve namaz hassasiyeti, zühd ve takvası, elindeki imkânları başkaları için seferber etmesi gibi husûsiyetleri, onun faziletini ifade eden diğer unsurlardı.

Annemiz'in bu ve benzeri fâikiyetlerini nazara alanlar, ona daha farklı hürmet eder, gönlünü hoş tutmak suretiyle âdeta duasını alma yarışına girerlerdi. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) nezdindeki konumunu nazara alan Hazreti Ömer (radıyallahu anh), hilâfet yükünü omuzladığı günlerde ona, kendi kızı Hafsa Validemiz dâhil diğer annelerimizden farklı davranacak ve taksimat yaparken Âişe Validemiz'e herkesten daha fazla pay ayıracaktı.

Kıskançlık mı Gıpta mı

Âişe Validemiz ile Ezvâc-ı Tâhirât arasında gerçekleşen bazı konuşma ve diyaloglardan hareketle onların birbirlerini kıskandığı, husûsiyle de onlar arasında en çok kıskanılanın Âişe Validemiz olduğu, zaman zaman da Annemiz'in onları kıskandığı ifade edilmektedir. Bir yönüyle bu doğru olmakla birlikte izaha muhtaç bir konudur; şöyle ki:

Her şeyden önce mutlak manada buna, kıskançlık demek doğru değildir. Zira bu kelimenin bizde çağrıştırdığı mana çok olumlu durmamaktadır ve başkasının elinde olanın yokluğunu istemek gibi arzu edilmeyen bir davranışı ifadede kullanılmaktadır. Hâlbuki annelerimizin bu türlü davranışlarında, diğerlerinde olanı yok etme düşüncesi yoktur; onların isteği, aynı husûsiyetlere kendilerinin de nâil olma arzusundan ibarettir. Temelinde, meselenin gerçek yönünü öğrenme arzusu yatmaktadır. Aynı zamanda onlar, henüz hükmünü bilmedikleri bir konuda bildikleri hükümler çerçevesinde bir hareket ortaya koymakta ve böylelikle ümmetin, yeni yeni meseleleri öğrenmesine vesile olmaktadırlar. Öyleyse buna, kıskanma yerine 'gıpta' demek daha uygun olacaktır. Zira gıptada, başkasının elindeki farklılığı fark etmekle birlikte

onun yok olmasını arzu etmek yoktur ve bu yönüyle gıpta kelimesi, annelerimiz arasındaki münâsebetleri ifade için daha uygun durmaktadır.

Bir beşer olarak onlar arasında bu ölçüde bir gıptanın olması ise tabiidir; zira kendilerini 'mü'minlerin annesi' konumuna yükselten şahıs, bizzat Allah'ın Resûlü'dür ve muhtemelen onlar arasında yaşanan bazı diyaloglar, benzeri durumlarda ümmetin takınması gereken tavrı Kur'ân ve Sünnet'in ölçüleri içinde bilebilmeleri için tavzih yörüngelidir. Hakikatın gerçek vechesiyle tebeyyün edebilmesi için ender de olsa aralarında bu türlü hâdiselerin vuku bulması gayet tabiidir ve burada, Âişe Validemiz'in diğer annelerimize, Ezvâc-ı Tâhirât'ın da Annemiz'e olmak üzere iki yönlü gıptaları söz konusudur.

Bir kez daha dikkat çekmek gerekirse söz konusu durum, herhangi bir insan için mevzubahis değil, kendisiyle bir ân-ı seyyâle birlikte zaman geçirebilmek için her bir mü'minin can attığı Allah'ın en sevgili kulu Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri'yle ilgilidir. Hâlbuki bu hâneye dâhil olan her bir annemiz, bir taraftan bulunmaz bir fâikiyete adım atarken diğer yandan mevcut annelerimizle O'nun günlerini paylaşmaktadır. Bu ise, saâdet hânesine her dâhil olan annemizle birlikte mevcut Ezvâc-ı Tâhirât'ın Allah Resûlü ile daha az zaman geçireceği anlamına gelmektedir. Daha açık bir ifadeyle Resûllah'ın, hicretin üçüncü yılında Hafsa Validemiz'le izdivacına kadar Sevde ve Âişe validelerimize iki günde bir nöbet gelirken, bu hâneye diğer annelerimizin de dâhil olmasıyla birlikte onlara sıra, ancak dokuz günde bir gelir olmuştur. Husûsiyle Âişe Validemiz gibi açık bir dimağ ve ilim âşığının dünyasında böyle bir zaman paylaşımının tesiri büyük olacaktır. Herkesin bir çırpıda kabullenemeyeceği bu hususa, Annemiz'in de farklı tepkiler vermesi kadar tabii bir durum olamaz.

Meseleye zâhir açısından ve kadın fıtratı hesaba katılarak ba-

kıldığında Annemiz'in, kendisinden dört yıl önce Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile nikâhlanan Sevde Validemiz'i daha çok kıskanması gerekmektedir. Ancak böyle değildir; bilakis Annemiz'in, Ezvâc-ı Tâhirât arasında fıtratına en yakın bulduğu ve kendisiyle en iyi anlaştığı isimlerden birisi Sevde Validemiz'dir. Her fırsatta onu nazara veren Annemiz, onun için:

– Ne asil bir kadındı! Ben, yerinde olmayı arzu ettiğim Sevde'den başka daha sevimli bir kadın görmedim, derdi.[354]

Âişe Validemiz'den sonra saâdet hânesine katılan diğer annelerimizin yanında o, yol gösterici bir rehber gibi duruyordu.

Hafsa Validemiz, Annemiz'in en çok ülfet ettiği şahıstı; Hazreti Ömer'in kızıydı. Babaları arasındaki vifak ve ittifak, sanki kızlarına da yansımış gibiydi. Zaman zaman oturup istişare ederler ve birbirlerinin fikrine saygıda asla kusur etmezlerdi.

Ümmü Seleme Validemiz, fetânet ve zekâsındaki kıvraklıkla öne çıkıyordu. Özellikle Hudeybiye günü yaşanan gerginliğin çözümünde onun rolü, göz ardı edilemeyecek büyüklüktedir.[355]

Hazreti Cüveyriye'nin ne kadar hayırlı bir insan olduğunu anlatan ve onun hakkında:

---

[354] Müslim, *Radâ'* 47 (1463); İbn Hibbân, *Sahîh* 10/12 (4211); Beyhakî, *Sünen* 7/74 (13211); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 5/301 (8934); İshâk İbn-i Râhûveyh, *Müsned* 2/207 (712)

[355] O gün, Mekkelilerle anlaşma yapılmış ve hedeflenen 'umre' ibadeti yapılamadan geriye dönülme işi ashâb-ı kirâma ağır gelmiş ve gönülleri Hudeybiye'den ayrılmak istememişti. O kadar kırılmışlardı ki Allah Resûlü'nün taleplerine bile hemen 'evet' diyemiyorlardı. Bu durumu o gün Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), annelerimizle de istişare edince Ümmü Seleme Validemiz O'na, insanlara ısrar etmektense gidip kendi kurbanını kesmesi gerektiğini söyledi. Gerçekten de Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) gidip kurbanını kesince arkasından diğer insanlar da geldi ve aynı işi yapmaya başladılar ve mesele böylelikle çözülmüş oldu. Bkz.: Buhârî, Şurut 15 (2581); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 4/323 (18930); İbn Ebi Şeybe, *Musannef* 7/383 (36840)

– Onun kadar kavmine faydalı birisini bilmiyorum,[356] gibi senâ dolu ifadeler kullanan şüphesiz Annemiz'dir.

Annemiz'in bu ve benzeri ifadelerini diğer annelerimiz için de görmek mümkündür. Hâlbuki daha önce de ifade edildiği üzere fizikî şartlar açısından bakıldığında onlar, Annemiz'i Resûlullah'tan birer gün uzaklaştıran şahıslardır. Normal şartlarda ve bu durumdaki birisinin, Allah'ın en sevgili kulundan kendisini uzaklaştıran herkese bakışı daha farklı olabilecekken, -ufak tefek hâdiseler istisna tutulacak olursa- Annemiz'in tavrında herhangi bir değişiklik söz konusu olmamış, Resûlullah'ın tercihlerini kabullenmede herhangi bir zorluk yaşamamıştır. Nasıl yaşasın ki her şeyden önce o, nübüvvet hânesinde ders gören bir talebe idi ve daha Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) maksadını telaffuz etmeden ne demek istediğini anlıyor, herhangi bir ikaza muhatap olmadan Allah Resûlü'nün arzularını gerçekleştirecek bir hassasiyet ortaya koyuyordu. Zira o da biliyordu ki Resûlullah'ın evlilik konusundaki tercihlerinin her birisinde, tebliğ ve irşâd adına çok değişik hikmetler gizliydi; kimisinin evliliğiyle Mekkelileri kazanmayı hedeflemiş, bazıları ile yahudilerle olan problemleri neticelendirmeyi düşünmüş ve diğer bazılarıyla da kavim ve kabilelerini İslâm'a ısındırmak istemişti. Bu, kuru bir talep veya temenni de değildi; bu evlilikler vesilesiyle insanlar, kitleler hâlinde gelip müslüman oluyordu.

Bu evlilikler arasında, Ümmü Habîbe ile Zeyneb validelerimiz gibi vahyin yönlendirmesiyle gerçekleşenler de vardı. Bu açıdan bakıldığında Mekke fethinin, Ümmü Habîbe Validemiz'le Allah Resûlü'nün nikâhlandığı gün başladığını,[357] Zeyneb Validemiz'in

---

[356] Ebû Dâvûd, *Itk* 2 (3931); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/277 (26408); Ayrıca onun güzelliğini ve tatlılığını da ifade etmektedir Bkz.: Hâkim, *Müstedrek* 4/28 (6781)

[357] Efendimiz'in Ümmü Habîbe Validemiz'le izdivacı, Hendek sonrası ve Hudeybiye öncesine denk gelmektedir ve bu evliliğin, "Umulur ki Allah, sizinle düşmanlarınızın arasındaki bu olumsuzlukları ortadan kaldırıp yerine güzellikler ikâme eder!"

evliliğiyle de, o günkü toplumda yerleşmiş yalan yanlış birçok problemin, problemsiz bir şekilde ayıklanarak yerini İslâm'a ait güzelliklere bıraktığını söylemek mümkündür.[358]

Aynı zamanda Annemiz'in makamı, naz makamıydı ve bu makamda ortaya çıkabilecek bazı tavırlar da hoş karşılanıyordu. Bir farkla ki bu ev, benzeri problemlerle karşılaşacak insanlar için çözüm yolları üreten bir mektepti. Hemen her bir kadında zuhûr edebilen bu tür tavırların bu mektepte de ortaya çıkması gerekiyordu ki insanlar, çözüm adına tavırlarını belirlemede Allah Resûlü'nün hayatından alternatif yollar bulabilsinler! Hatta hikmet açısından bakıldığında denilebilir ki hâne-i saâdetlerinde bu türlü hâdiselerin olması zorunluydu. Zira o gün annelerimizin arasında meydana gelen küçük çaptaki bu türlü diyaloglar olmasaydı, fıtratları gereği aşırı hassasiyet gösteren kadınların arasındaki benzeri problemlerin çözümünde sağlıklı bir yol tayinine imkân bulunamazdı. Kaldı ki onların bu türlü tavırları, diğer kadınlarda yaygın halde görülen cinsten değil; geçici ve sadece o anlık bir tepkinin neticesiydi. Aynı zamanda Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem), kıskanılıp gıpta duyulmayacak birisi değildi!

Allah'ın takdir ettiği husûsiyeti bilip dillendirmek haram değildi ve Âişe Validemiz de bazen bunu dillendirir, hatta Allah Resûlü'ne de tasdik ettirirdi. Fırsatını bulduğu bir gün Allah Resûlü'ne yaklaşmış, naz makamında:

– Yâ Resûlallah, demişti. "Şayet Sen, meyve ağaçlarıyla dolu bir vâdiye insen ve orada meyveleri yenilmiş ve hiç dokunulma-

---

(Mümtehine, 60/7) manasındaki âyetin gelişinden sonra gerçekleştiği bilinmektedir. Netice de öyle olmuş, bu evlilik sonrasında Ebû Süfyân başta olmak üzere Mekkelilerin politikalarında ciddi değişiklikler söz konusu olmuştur. Daha geniş bilgi için yine Işık Yayınları'ndan çıkan Fethin Mü'minleri isimli kitaba bakılabilir.

358 Zeyneb Validemiz'in Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile nikâhlandığı, bizzat Allah tarafından vahiy olarak indirilmiştir. Bkz.: Ahzâb, 33/37

mış ağaçlar görsen, hangisinin yanında eğlenir ve deveni hangisinin yanına bağlarsın?"

Maksadı belliydi ve elbette bunu Habîb-i Kibriyâ Hazretleri de anlamıştı. Zira bekâr olarak Allah Resûlü ile yollarını birleştiren sadece kendisiydi. Onun arzusunu anlayan Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, istediği cevabı verdi:

– Henüz meyvelerine el sürülmemiş olanının yanına![359]

Ayrıca bu hânede herkesin kendine ait bir fıtratı vardı ve bu yönüyle bazı annelerimiz, diğerlerine nazaran bazılarını kendilerine daha yakın buluyorlardı. Mesela Âişe Validemiz, Hazreti Hafsa, Hazreti Sevde ve Hazreti Safiye annelerimize daha yakın dururken Zeyneb Validemiz ise Ümmü Seleme ve diğer annelerimize daha çok ünsiyet ediyordu.[360]

Bir diğer yönüyle bu hânede Âişe Validemiz'den sonra temsil gücü en yüksek olan annemiz, Zeyneb Validemiz'di; Resûl-ü Ekrem Hazretleri'nin hala kızı, Abdullah İbn-i Cahş gibi has bir sahabenin de kardeşiydi. Çok hususî bir nikâhla Allah Resûlü'ne zevce olmuş, nikâhı semalar ötesi âlemlerde kıyılmış ve kıyâmete kadar okunacak bir âyet olarak bu husus bizzat Kur'ân'da yer almıştı.[361] Ancak bu, hiçbir zaman meseleyi bir kamplaşma zeminine taşıyacak seviyede değildi. Bir diğer ifadeyle bir kısmının diğer bir kısmına yakın olmaları, diğerlerine uzak olmalarını gerektirmiyordu. Aralarında farklı mütalaaların olması tabii ki mümkündü; ancak Resûlullah'ın tavır ve tercihine muttali olunur olunmaz mesele hemen tatlıya bağlanır ve bir daha da aynı hususta ısrar edilmezdi.

Her şeye rağmen aralarında karşılıklı bir ihtiram söz konusuydu; hicret sonrasında Annemiz'i evliliğe hazırlayanların başında

---

359 Buhârî, *Nikâh* 9 (4789); İbn Hibbân, *Sahîh* 10/174 (4331)

360 Buhârî, *Hîbe* 7 (2442); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/50 (132)

361 Bkz.: Ahzâb 33/37

Zeyneb Validemiz olduğu gibi İfk Hâdisesi'nde onu tebrie edenlerin başında yine o vardı.[362]

Ezvâc-ı Tâhirât arasında yaşanan ve kıskançlık gibi duran gıpta televvünlü diyalogların temelinde çoğu zaman hayırda yarış anlayışı vardı; zira onlardan birisinin yaptığı hayır veya ibadeti diğerleri de yerine getirmek ister, hayır yarışında geri durmazdı. Bilindiği gibi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) i'tikâf yapmak istediğinde Mescid-i Nebevî'ye bir çadır kurulur ve O (sallallahu aleyhi ve sellem), Ramazan'ın son on gününü bu çadırın içinde geçirirdi. Bir defasında mescidin avlusunda Âişe Validemiz için de bir çadır kurulmuştu. Demek ki olabiliyordu. Resûlullah'a yakın olmayı arzulayan diğer annelerimizde de ibadet arzusu kendisini göstermiş, onlar da aynı talepte bulunmuştu. İlk olarak Hafsa Validemiz gelip Âişe Validemiz'den izin istemiş ve kendisi için de bir çadır kurulmasını söylemişti. Ardından bu duruma muttali olan Zeyneb Validemiz de harekete geçmiş ve bir çadır da kendisi için kurulmasını talep etmişti. Sabah olup da avludaki çadırları gören Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sordu:

– Bunlar da ne?

Teker teker durumu izah ettiler. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), rahatsız olmuştu ve bu rahatsızlığını şu şekilde ifade etti:

– Şimdi sizler, bununla iyilik peşinde misiniz?

Rekabet hissinin öne geçtiği yerde ibadetten zevk alınamazdı. O duruma müdahale eden Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri, önce çadırların sökülmesini emretti ve ardından da i'tikâfını yarıda bıraktı. Bir farkla ki bu i'tikâfını Şevvâl ayında tamamlayacaktı.[363]

Allah Resûlü'nün yolculuklarından birisinde kur'a, Zeyneb Validemiz ile Safiyye Validemiz'e çıkmış, bu yolculuğa bir-

---

362 Bkz.: Buhârî, *Tefsir* 18 (4473, 4479); *Şehâdât* 15 (2518); Müslim, *Tevbe* 56 (2770)

363 Buhârî, *İ'tikâf* 6 (1928); Müslim, *İ'tikâf* 2 (1173); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/84 (24588)

likte çıkmışlardı. Yol uzun, şartlar da çetindi. Derken Safiyye Validemiz'in bindiği deve yorgun düşmüş ve artık yürüyemez bir hâle gelmişti. Zeyneb Validemiz'in yanında ise bindiği deveden başka, bir deve daha vardı. Duruma muttali olan Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), Zeyneb Validemiz'e dönerek:

– Şüphesiz Safiyye'nin devesi artık yürüyemez oldu; keşke ona bir deve versen, demişti. Gayet normal bir teklifti. Ancak şuuraltında yatan acılar hâlâ çok tazeydi; o güne kadar başta Benî Kaynukâ, Benî Nadîr, Benî Kurayza, Hayber ve Vâdi'l-Kurâ olmak üzere onlardan çok çekmişlerdi. Bu kabilelerin hepsi de yahudi kökenliydi. Özellikle Safiyye Validemiz'in babası olan Huyay İbn-i Ahtab, Müslümanlık aleyhindeki kampanyalarda hep başı çeken isimdi. Medîne'nin her bir köşesi onların bir ihanetine şahit olmuştu. Kısaca Yahudilik konusunda şuuraltlarına işlemiş bir tepki vardı. Gayr-i ihtiyarî dudaklarından şu cümle çıkıverdi:

– Ben! Şu yahudiye mi vereceğim?

Resûlullah'ı derinden yaralayan bir cümleydi bu. Celâllenmişti. Sebebi ne olursa olsun bu tavır, bundan böyle bir mü'minde olmamalı, tarihin tozlu sayfalarında kalmalıydı. Onun için Annemiz'e ciddi tavır koydu. Hatta bu tavrını daha belirgin hâle getirmek için iki veya üç ay boyunca ondan ayrı kalmayı tercih etti.

Zeyneb Validemiz'in dünyası kararmış, bir anlık dalgınlığının bedelini çok ağır ödemişti. Dünyadaki en büyük saâdeti, Resûlulallah ile birlikte yaşama bahtiyarlığını kaybetmişti. Tevbe ve istiğfarla Rabbine yöneliyor, yeniden eski günlere kavuşabilmek için dua dua yalvarıyordu. Hatta süre bu kadar uzayınca artık o günlerin birer hayâl olduğunu düşünmeye başlamış, yatak ve yorganını bile toplamaya başlamıştı. Bir ümit deyip Âişe Validemiz'in yanına geldi ve içinde bulunduğu bu kasvetli durumdan kurtulabilmek için Habîb-i Kibriyâ Hazretlerine tavassutta bulunmasını talep etti.

İsabetli bir yoldu. Çünkü Âişe Validemiz'in tavassutu netice verecekti; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile gidip konuşan Annemiz, Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin gönlünü almıştı.

Derken bir gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), gün ortasında Zeyneb Validemiz'in yanına geliverdi! Böylelikle dünyayı dar eden o kasvetli günler son bulmuş oluyordu; Medîne'nin üzerindeki kara bulutlar dağılmış, dolunay misali Nûr İnsan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yeniden hücresine doğuvermişti! Bir farkla ki artık kimsenin aleyhinde tek bir kelime konuşulmayacaktı.[364]

Âişe Validemiz'in tavrı da aynıydı. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) nezdindeki konumu gereği kıskanılıp kendisine gıpta ile bakıldığı halde Zeyneb Validemiz'i medih için şunları söyleyecekti:

– Ben, din konusunda Zeyneb kadar duyarlı bir kadın görmedim; şüphesiz o, takva konusunda en duyarlı ve Allah korkusuyla dopdolu, konuşması en doğru, yakınlarını en çok gözetip kollayan, sadaka vermede en önde, başkalarına yardım konusunda en fedakâr, Allah'a kurbiyet yollarında da en ulaşılmaz olanımızdı. Bir farkla ki; tabiatında bulunan müteheyyiclikten kaynaklanan tehevvürü vardı; ancak ondan da çabuk dönerdi.[365]

Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün onlara:

---

[364] Bkz.: Ebû Dâvûd, *Sünen* 4 (4602); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/131 (25046); 6/261 (26293); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 4/323; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 3/99 (2609); *el-Mu'cemü'l-kebîr* 24/71 (188). Âişe Validemiz'in tavassutta bulunduğu annemizin Safiyye Validemiz olduğu da ifade edilmektedir. Hatta bu bilginin içinde böyle bir tavassuta karşılık Resûlullah'a ait gününden fedakârlıkta bulunduğu ve onu da Annemiz'e verdiği anlatılmaktadır. Muhtemelen birbirine benzer gibi duran bu hâdise, iki annemiz için de söz konusu olmuş, ikisinde de elçi konumunda araya giren Âişe Validemiz olmuştur. Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/95 (24684); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 5/300 (8923)

[365] Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 83 (2452); Nesâî, *Işretü'n-Nisâ* 3 (3944); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 5/281 (8892); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 9/88 (9211); Beyhakî, *Sünen* 7/299 (14526)

– Aranızda Bana ilk kavuşacak olanınız, eli en uzun olanınızdır, buyurmuştu. Resûlullah'ın irtihalinden sonra akıllarına bu beyan düşmüş ve bir araya gelerek, Habîb-i Kibriyâ'nın ardından ilk gidenin kim olacağını tayine çalışıyorlardı. Bunun için ellerini duvara uzatmış, kimin elinin daha uzun olduğunu ölçmeye başlamışlardı. Ancak bir neticeye varamamışlardı.

İşin burasında hâdiseyi rivayet eden Âişe Validemiz diyor ki:

– Biz, Nebiyy-i Ekrem'in zevcesi Zeyneb Bint-i Cahş vefat edinceye kadar bu işi yapmaya devam ettik. O vefat edince anladık ki eli uzun olanımız Zeyneb imiş ve eli uzun olmaktan murâd da, muhtaçların elinden tutma adına verilen sadakalarmış! Hâlbuki o, aramızda en uzun boylumuz da değildi. Bir farkla ki o, sadaka vermede elini çok kullanırdı; damla damla imkânlarını biriktirir ve onları hep Allah yolunda tasadduk ederdi.[366]

Başka bir gün Âişe Validemiz Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) nazlanmış, boyunun kısalığını nazara vermiş ve:

– Safiyye'ye bu kadar değer vermen yeter, diyerek ona daha fazla zaman ayırmamasını söylemek istemişti! Efendiler Efendisi'ni celâllendiren bir duruştu bu ve ona dönerek:

– Sen öyle bir söz söyledin ki şayet bu söz denizlere dökülüp karışsaydı, şüphesiz onu bulandırırdı, buyurdu. Annemiz de üzülmüştü. Aslında maksadı ne Resûlullah'ı üzmek ne de Safiyye Validemiz'i yermekti. Onun için döndü ve:

– Sadece ben, onu tarif etmek istemiştim, buyurdu. Bunun üzerine Habîb-i Kibriyâ Hazretleri ona döndü ve şunu söyledi:

– Karşılığında dünyalar verilse de Ben, bir başkasını bu şekilde tariften asla hoşnut olmam![367]

---

366 Buhârî, *Zekât* 10 (1354); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 101 (2452); Nesâî, *Zekât* 59 (2541); İbn Hibbân, *Sahîh* 8/108 (3314)

367 Ebû Dâvûd, *Edeb* 40 (4875); Tirmizî, *Sıfatü'l-Kıyâme* 51 (2502)

Bundan böyle Safiyye Validemiz, Annemiz için Resûlullah'a ait bir emanetti; gönlünü her türlü olumsuzluklardan arındırmış olarak onu yanına alıyor ve en kritik noktalarda birlikte hareket ediyorlardı.

Cemâl-i vechiyesi yanında yemek yapmadaki maharetiyle de öne çıkan ve Ezvâc-ı Tâhirât tarafından kıskanılan[368] Safiyye Validemiz vefat ettiğinde arkasında yüz bin dirhem miras bırakmış ve bu miktarın üçte birisini de kız kardeşinin oğluna vasiyet etmişti. Onun yahudi olduğunu ileri sürerek bu miktarı kendisine vermek istemediklerinin haberini alan Annemiz, hemen hâdiseye müdahil olacak ve onlara şunu söyleyecekti:

– Allah'tan korkun ve kendisine vasiyet edileni de ona verin![369]

İnsaf duygusu, annelerimizin yanında şekillenmiş gibiydi; gönüllerinin kırıldığı gün onu hemen tamir etmesini bilir ve bir daha da bunu unutuverirlerdi! Ne de olsa onlar, Ezvâc-ı Tâhirât'tı; hayatlarındaki sadelik ve duruluk, imrenilmeyecek gibi değildi. Ümmü Habîbe Validemiz'e öteler temessül etmeye başladığında yanında bulunan Âişe Validemiz'e dönmüş ve şöyle demişti:

– Resûlullah'a eş olmamız yönüyle seninle benim aramda belli başlı haklar terettüb etmiş olabilir; Allah (celle celâluhu) bundan dolayı seni de beni de affetsin!

Hâlbuki ne Tarih ne de Tabakât kitapları, Ümmü Habîbe Validemiz'le Âişe Annemiz'in arasında herhangi bir olumsuzluğun olduğuna dair bir bilgi intikal ettirmemektedir. Buna rağmen an-

368 Nesâî, *Işretü'n-Nisâ* 4 (3957) Bir seferinde Âişe Validemiz, onun getirdiği tabağı kırmak suretiyle yemeğini döktüğünü ve bunun keffaretinin ne olduğunu Resûlullah'a sorduğunu anlatır. Aldığı cevap, "Tabağa karşı tabak, yemeğe karşı da yemek!" şeklindedir. Bkz.: Tirmizî, *Ahkâm* 23 (1359); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/148 (25196); Nesâî, *Işretü'n-Nisâ* 4 (3957); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 5/286 (8905)

369 İbn Sa'd, *Tabakât* 8/128

nelerimizin hassasiyeti böyleydi. Zira onlar, Allah Resûlü'ne zevce olma bahtiyarlığıyla serfirâzdılar. Annelerimiz idiler. Kılı kırk yararcasına bir titizlikle yaşıyor ve ukbâya yürürken dünya hayatından kalma en küçük bir kırıntının bile kendileriyle birlikte gitmesine razı olmuyorlardı. Onun bu talebi karşısında Âişe Validemiz:

– Hepsinden dolayı Allah (celle celâluhu) seni de affetsin; kusurlarını bağışlasın ve bunların getireceği sıkıntılardan seni de kurtarsın, diye dua etti. Ümmü Habîbe Validemiz çok sevinmişti; kucaklayan gözlerle önce onu süzdü ve ardından da şunu söyledi:

– Sen beni sevindirdin ya, Allah da seni sevindirsin![370]

Annemiz'in benzeri bir tezkiyesine, Meymûne Validemiz'in ardından da şahit olmaktayız; onun için şu cümleleri kullanırdı:

– O bizim aramızda en müttaki, Allah'tan en çok haşyet duyan ve akrabalarını koruyup kollamada en önde olanımızdı.[371]

Görüldüğü gibi onlar, fazileti zirvede temsil eden insanlardı ve aralarındaki muamele de hep bu fazilet çerçevesinde cereyân ediyordu. Bir kez daha ifade etmek gerekirse kıskanma olarak algılanabilecek ancak bizim gıpta ile ifade ettiğimiz bu durumlar, onlar için asla kalıcı değildi; bir anlık meseleydi ve aklın süzgecinden geçer geçmez yeniden itidâl çizgisine geliyor ve asla geleceğe taşınmıyordu.

Bir gün Sevde Vâlidemiz'in hücresinde toplanmış, Âişe Validemiz'in Allah Resûlü nezdindeki konumunu konuşuyorlardı. Uzun görüşmelerin ardından bir karara vardılar ve:

– Ey Ümmü Seleme, dediler. "Allah'a yemin olsun ki insanların, hediye getirmek istedikleri zamanlarda bile Âişe'nin gününü kolladıklarını görüyorsun; ancak Âişe nasıl hayırdan başka bir şey

---

370 Hâkim, *Müstedrek* 4/24 (6773); İbn Sa'd, *Tabakât* 8/100; Zehebî, *Siyer* 2/223; İbn Hacer, *İsâbe* 7/653

371 Hâkim, *Müstedrek* 4/34 (6799); İbn Sa'd, *Tabakât* 8/138; Ebû Nuaym, *Hilye* 4/97; Zehebî, *Siyer* 2/244; İbn Hacer, *İsâbe* 8/128

murâd etmiyorsa bizim de hayırdan başka bir maksadımız yok! Resûlullah'a gitsen de insanlara, hediye getirmek istedikleri zamanlarda böyle bir tercih yerine diledikleri gibi veya arzu ettikleri zamanlarda getirmelerini emretse!"

Umumun kanaati bu istikamette olunca Ümmü Seleme Validemiz gelip durumu Allah Resûlü'ne açtı. Ancak O (sallallahu aleyhi ve sellem), bu durumdan hoşlanmamıştı ve yüzünü çevirdi. Mahzun bir şekilde geri gelen Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ), durumu annelerimize anlatınca ısrar etti ve yine gitmesini söylediler. O da gelip ikinci kez aynı talebi yineledi; öncekinden farksız bir durum vardı! Belli ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), meselenin bu şekilde değerlendirilmesinden hoşnut olmuyordu! Ümmü Seleme Validemiz, yeniden annelerimizin yanına geldi ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) tavrını anlattı onlara. Buna rağmen onlar, yeniden giderek durumlarını arz etmesini talep ettiler ve Ümmü Seleme Validemiz, aynı taleple huzura üçüncü kez geldi. Bu sefer Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) celâllenmişti; ona dönerek:

– Ey Ümmü Seleme, diye seslendi. "Âişe konusunda Bana eziyet vermeyin! Vallahi de sizin aranızdan ondan başkasıyla aynı çatı altında iken Bana vahiy gelmedi."

Mesele çok ciddiydi; bunu görüp de talebinden vazgeçen Ümmü Seleme Validemiz hemen tavır değiştirdi ve:

– Âişe konusunda Sana eziyet verdiğimden dolayı Allah'a tevbe ederim yâ Resûlallah, dedi. Zaten bu, onların genel duruşunu ifade ediyordu; hakikat tebeyyün eder etmez kendi kanaatlerini bir kenara koyar ve realiteyi kanaatleri haline getirirlerdi. "Bu işin içinde artık ben yokum!" dercesine geldi ve durumu yeniden annelerimize anlattı.

Dinlemişlerdi dinlemesine ama bu havayı yaşamamış, atmosferi de teneffüs etmemişlerdi; muhtemelen taleplerinin aynı netlikle Efendimiz'e ulaştırılamadığından dolayı böyle bir sonuçla

karşı karşıya olduklarını düşünüyorlardı! İçlerinde bir ukde kalmıştı ve bu sefer de Fâtıma Validemiz'i araya koydular:

– Resûlullah'a git ve O'na, "Allah için hanımların Senden, Ebû Bekir'in kızı konusunda adâlet istiyorlar!" diyerek hâlimizi arz et, diyorlardı.

Muhtemelen öncekilerden habersiz olan Fâtıma Validemiz de, annelerimizi kırmamak adına geldi ve onlardan duyduklarını Efendiler Efendisi'ne intikal ettirdi. Ancak huzur-u Resûlullah'ta büyük bir değişime şâhit oluyordu; zira Habîb-i Kibriyâ Hazretleri celâllenmiş ve ona dönerek:

– Kızım, demişti. "Benim sevdiklerimi sen de sevmez misin?"

Bu, cevabı belli olan bir soruydu ve hiç tereddütsüz:

– Evet, dedi. Belli ki Ezvâc-ı Tâhirât ile kendi arasındaki bir meselede üçüncü şahısların devreye girmesini hoş karşılamıyordu. Aynı zamanda fem-i mübareklerinden bu ifadeler öyle bir tonda çıkmıştı ki Fâtıma Validemiz olduğu yerde kalakalmıştı; manzarayı görmüş ve talebinden vazgeçmiş, hemen geri adım atmıştı. Geldi ve durumu annelerimize anlattı. Yeniden gidip maksatlarını daha net ifade etmesini istiyorlardı ama Fâtıma Validemiz için bu kapı kapanmıştı; ısrar etseler de ona artık 'evet' dedirtemeyeceklerdi!

Sırada Zeyneb Bint-i Cahş Validemiz vardı; onu devreye koyup aynı taleplerle Fahr-i Kâinat Efendimiz'in yanına gönderdiler. Ne de olsa fâikiyeti vardı; nikâhları semalar ötesinde kıyılmış ve okunan bir âyet olarak Cibrîl-i Emîn tarafından Allah Resûlü'ne tebliğ edilmişti! Yaşı-başıyla olgun bir duruşu yanında Efendimiz'le sıhriyet yönüyle de akrabalığı vardı. Geldi ve biraz da ısrar ederek:

– Zevcelerin Senden, Ebû Kuhâfe'nin oğlunun kızı hakkında Allah için adâlet istiyorlar, dedi. Bunu söylerken biraz da sesini yükseltmişti ve bunu, orada oturan Âişe Validemiz de duymuştu. Onun da meseleye muttali olduğunu gören Habîb-i Kibriyâ

Hazretleri, bir taraftan da gözünün ucuyla Âişe Validemiz'in vereceği tepkiyi takip etmeye başlamıştı. Tabii olarak aralarında konuşmaya başladılar; sıranın söze geldiği yerde Âişe Validemiz'in üstünlüğü müsellemdi ve derken Annemiz'e muhatap olan Zeyneb Validemiz geri adım atmış, ısrarından da vazgeçmişti. Bunu gören Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, Âişe Validemiz'e bakarak takdir sadedinde şöyle diyordu:

– Ne de olsa, Ebû Bekir'in kızı![372]

İmtihan Günleri

Yakınlık, hassasiyet gerektiriyordu ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gibi Allah'ın en sevgili kuluna yakınlık da titizlerden daha titiz olmayı gerektiriyordu. Aynı zamanda annelerimiz için bu, daha çetin imtihanlara muhatap olmayı da beraberinde getirmekteydi. Zaten genel olarak yaşadıkları hayatın şartları çok ağırdı; risâlet gibi ağır bir yükle serfirâz kılınan ve dünya nimetlerinden istifadeyi iradî olarak bir kenara bırakan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile yürümenin elbette bir bedeli vardı. Zira bu hâne, herkese örnek ve kılın kırk yarılarak yaşandığı bir mektepti; burada cereyân eden en küçük bir mesele dahi, yeri ve zamanı geldiğinde büyüklerden daha büyük hâle gelebiliyordu.

Bir kadın için kıskanma, kadın olma fıtratının bir gereğiydi ve annelerimiz de kadındı. Ancak bu hâne o kadar nezihti ki bu kadarcık bir kusur bile orada büyük telakki edilecekti. Aynı zamanda hayat şartlarının iyileştirilme talebi, tabiî karşılanan bir durumdu; ancak saâdet hânesinin hassasiyetleri düşünüldüğünde

---

[372] Buhârî, *Hîbe* 7 (2442); İbn Sa'd, *Tabakât* 8/172; Nesâî, *Işretü'n-Nisâ* 3 (3950); Tirmizî, *Menâkıb* 63 (3879). Daha önce zikri geçen ve Allah Resûlü'nün, "Gördün mü? Adamın hışmından seni nasıl da kurtardım!" diyerek latife yaptığı hâdise de muhtemelen bu sırada gerçekleşmiştir. Bkz.: Müslim, *Radâ'* 46 (1462); Ebû Dâvûd, *Edeb* 92 (4999); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 5/139 (8495); 5/365 (9155)

bu da olmamalıydı. Zira sultana yakınlığın kazandırdıkları kadar kaybetme riski de büyüktü.

Aslında bunlara kusur demek de mümkün değildi; zira henüz teşriin devam ettiği bir dönemde onlardan zuhûr edecek bu türlü farklılıklar, meselenin gerçek yönünün ortaya çıkmasında önemli bir dinamik olarak görülüyordu. Üst üste gelen iki hâdise, onlar açısından çok şey ifade ettiği gibi arkadan gelenler için de çok yönlü mesajlar ihtiva ediyordu; sonuçta tercihlerini Allah ve Resûlullah'ın murâdı istikametinde kullanan annelerimiz kazanırken bizim için aynı imtihan, olanca şiddetiyle devam etmektedir.

Tahrîm

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), özellikle ikindi namazından sonra Ezvâc-ı Tâhirât'ın yanına giderek onların hâl ve hatırını sormayı, onlarla birlikte belli bir süre geçirerek gönüllerini almayı itiyâd edinmişti. Böylelikle her birisi için ortak bir zaman tayin etmiş oluyor ve zevceleri arasındaki adâleti de tesis etmeye çalışmış oluyordu. Çoğunlukla tekrarlanan bu ziyaretler annelerimizde beklenti oluşturmuş ve her ikindi vaktinden sonra yanlarına Allah Resûlü'nün geleceğini intizar eder olmuşlardı.

Yine bir gün oturmuş Resûlullah'ı bekliyorlardı. Ancak zaman ilerlemiş olmasına rağmen O'ndan haber alınamıyordu. Her geçen dakika onları meraklandırıyor, Fahr-i Kâinat Efendimiz'le geçirdikleri müşterek bir zamanlarının olmayacağından endişe duyuyorlardı.

Derken Habîb-i Kibriyâ Hazretleri çıkageldi. Yeniden heyecanlanmışlardı. Hemen istikbâl ettiler. Geç de olsa dolunay misâl çehre yine üzerlerine doğmuş, Allah'ın en sevgili kulu meclislerini şereflendirmişti. Ancak içlerinde bir şüphe vardı. Annelerimiz adına Âişe Validemiz söz aldı ve İnsanlığın Emîni'ne, bu gecikmenin sebebini sordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Zeyneb'in kavminden bir kadın, hediye olarak ona bir kap bal getirmiş, buyurdu.

Anlamışlardı; demek ki gecikmesinin sebebi Zeyneb Validemiz'di! Bir kadın olarak fıtratları gereği etkilenmişlerdi. Ancak ilk başta bunu Efendimiz'e izhâr etmediler. Aralarında konuşmuş ve kimin yanına gelirse, "Sen ne içtin? Bu koku da ne?" deme konusunda anlaşmışlardı. Cevap olarak, "Bal şerbeti içtim!" dediğinde ise, "Herhalde bu arı, çiçeklerini kötü kokulu ağaçlardan toplamış!" diyeceklerdi. Zira Resûlullah'ın, hoş olmayan kokulardan uzak durduğunu ve kerih kokuyu sevmediğini biliyorlardı.[373]

Gerçekten de öyle oldu. Hangisinin yanına gelmişse aynı tepkiyle karşılaşıyordu. Her defasında:

– Hayır! Ben, sadece Zeyneb Bint-i Cahş'ın yanında bal şerbeti içtim, buyurmuştu buyurmasına ama Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), annelerimizin bu tavrından alınmıştı. Hatta bundan dolayı yemin etmiş ve onlara, bir daha bal şerbeti içmeyeceğini söylemişti.[374]

Böyle bir söz ve böyle bir yemin herhangi bir insandan sudûr etmiş olsaydı, belki değişen bir şey olmazdı. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) herhangi bir insan değildi; hâlâ devam etmekte olan vahyin biricik muhatabıydı. Din, O'na gelen vahyin ışığında şekilleniyor, Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) onun temel taşlarını yerleştiriyordu. Dolayısıyla O'nun dudaklarından dökülen her cümleye bir hüküm bina edilecek, böyle bir tercih, arkadan gelenler için de örnek teşkil edecekti.

Çok geçmeden Cibrîl-i Emîn gelmiş, yine vahiy getiriyordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) boncuk boncuk ter döküyor,

---

373 Bkz.: Buhârî, *Hiyel* 11 (6571); *Talâk* 7 (4967); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/249 (26162)

374 Bkz.: Buhârî, *Tefsiru Sûre* 386 (4628); *Talâk* 7 (4966); Müslim, *Talâk* 21, (1474); Nesâî, *Talâk* 17 (3421)

omuzlarına inen yükün ağırlığı altında beli kırılırcasına ıztırap duyduğu görülüyordu.

Derken bu hâl açılmış ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yüzüne yeniden tebessüm gelmişti. Zira Yüce Mevlâ O'na:

– Ey Nebî, diye seslenmişti. "Eşlerini memnun etmek için kendini sıkıntıya sokup Allah'ın Sana helâl kıldığı şeyleri niçin nefsine haram kılıyor, âdeta kendini onlardan mahrum bırakıyorsun? Bilirsin ki Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir."

İfadelerde, kurbiyette zirveyi yakalamış olmanın sıcaklığı hissediliyor ve Resûlullah'ın şahsında insanlığa yeni mesajlar sunulmak suretiyle birkaç mesele çözüme kavuşturulmuş oluyordu. Bunların ilki, Allah'ın helal kıldığını insanın, kendi için haram telakki etmemesi gerektiğiydi. İkinci mesele ise, şayet böyle bir haram kılma söz konusu olmuşsa bu, af ve mağfireti gerektiren bir duruştu ki ancak Allah'ın Gafûr ve Rahîm sıfatlarına sığınmakla sahil-i selâmete çıkılabilirdi. Diğer mesele de, yemin edip de helali kendine haram kılanların, yemin keffâreti ödeyerek yeniden helale dönüş kapılarının açılmasıydı. Zira arkadan gelen ifadelerde Yüce Mevlâ şöyle buyuruyordu:

– Gerektiğinde yeminlerinizi çözmek için Allah (celle celâluhu), size keffaret yolunu göstermiştir. Allah (celle celâluhu), sizin yardımcınız, sahibinizdir. Ve aynı zamanda O (celle celâluhu), her şeyi mükemmelen bilen, tam hüküm ve hikmet sahibidir.[375]

Ezvâc-ı Tâhirât'la ilgili beyanlar bununla da sınırlı değildi; Cibrîl-i Emîn'in getirdiği beyanlarda daha keskin ifadeler de yer alıyordu. Zira bu sıralarda Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Hafsa Validemiz'e bir sır vermişti.[376] Kimseye söylenmemesi gereken

---

[375] Tahrîm, 66/1, 2

[376] Bu sırrın kime verildiği ve onun da bunu kiminle paylaştığına dair Kur'ân herhangi bir tasrihte bulunmamakta, tafsilat Hadîs kitaplarında yer almaktadır. Buna göre kendisine sır verilen Hafsa Validemiz, onun bu sırrı paylaştığı isim de Âişe

bir sırdı bu. Ancak meselenin bu denli ciddi olduğunu henüz bilmiyorlardı ve Hafsa Validemiz de onu, kendisine daha yakın bulduğu Âişe Annemiz'le paylaşmıştı.

Derken bu durumdan Allah (celle celâluhu), Resûlü'nü haberdâr etmiş ve O da (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisine bildirilenin bir kısmını Annemiz'le paylaşmıştı. Bir anda tedirgin oldu ve hemen Resûlullah'a:

– Bunu Sana kim bildirdi? diye sordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Her şeyi bilen Alîm ve her hadiseden haberdar olan Habîr bildirdi, cevabını verdi.

Çok mahcup olmuştu. Fahr-i Kâinat Efendimiz'e ait en küçük bir mesele, demek ki büyüklerden daha büyüktü ki Cibrîl-i Emîn geliyor ve meseleye müdahil oluyordu. Nübüvvet medresesinde yeni bir ders daha alıyorlardı. Demek ki ser verilmeli ama sır verilmemeliydi. Zira bu, nedâmetle Yüce Dergâh'a yönelmeyi gerektirecek bir eksiklik, kalbin rotasını değiştirecek bir durumdu. Esas yürek hoplatan ifadeler bundan sonra kendini gösteriyordu:

– Şimdi ikiniz de ey Peygamber eşleri, diyordu Yüce Mevlâ. "Eğer kalplerinizin matlup olan durumdan kayması sebebiyle Allah'a tövbe ederseniz ne âla![377] Yok eğer hislerinize mağlub olup

---

Annemiz'dir. Efendimiz'in Hafsa Validemiz'e verdiği bu sırla ilgili olarak da farklı yorumlar da yapılmıştır. Bunların en önemlileri şunlardır: 1. Bal şerbeti içmemeye yemin etmesi. Bkz.: Buhârî, Tefsiru Sure, 386 (4628); *Talâk* 7 (4966); Müslim, *Talâk* 21, (1474); Nesâî, *Talâk* 17 (3421) 2. Zayıf senetli bir rivâyet olarak Hazreti Mariye'ye yaklaşmayacağına dair yemini. Bkz.: Beyhakî, *Sünen* 7/353 (14854); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 5/286 (8907); 6/495 (11607); Makdisî, *el-Ehâdîsü'l-Muhtâra* 5/69 (1694). 3. Hilafetin önce Hazreti Ebû Bekir, sonra da Hazreti Ömer'e geçeceği. Burada dikkat çeken bir diğer husus da, Kur'ân'ın 'sır' dediği meselenin yine 'sır' olarak kalması, vahyin aile içi bu sırrı ifşâ etmemiş olmasıdır. Bu yönüyle de Kur'ân, aile mahremiyetiyle ilgili olarak çok yönlü bir ders vermektedir.

377 Âyetteki ifadeleri, "Şayet Allah'a yönelip O'na tevbe ederseniz bu mümkün ve çok

Peygambere karşı birbirinize arka çıkarsanız bilin ki Allah, O'nun yardımcısıdır; Cebrâil, sâlih mü'minler ve melekler de ayrıca O'nun yardımcılarıdır. Eğer O sizi boşayacak olursa iyi bilin ki Rabbi O'na, sizden daha hayırlı, Allah'a teslimiyet gösteren, mü'min, gönülden itaat eden, tövbekâr, ibadet neşvesiyle dolu, oruca düşkün, dul veya bâkireler olarak başka eşler de nasib eder."[378]

Evet, onlar Allah Resûlü'nü başkalarından kıskandıkları için belki böyle davranıyorlardı; ancak Yüce Mevlâ'nın O'nu ne kadar sevdiğini ve O'nun hakkında ne kadar gayûr olduğunu şimdi daha iyi görüyorlardı. Aynı zamanda bu ifadeler, Resûlullah'ın Hakk katındaki konumunu bir kez daha tescil ederken, böyle bir makamın sahibine eş olmanın da ne kadar mes'ûliyetli bir iş olduğunu göstermiş oluyordu. Öyleyse has daireye alınanların, burada bulunuyor olma keyfiyetine halel getirecek davranışlar içine girmesi olmazdı ve annelerimiz de bu davete icabet ederek bundan böyle daha dikkatli bir hayat yaşayacaklardı.

Îlâ

Aslında birkaç mesele üst üste gelmiş ve terâküm etmişti. Zira yine aynı günlerde Ezvâc-ı Tâhirât'tan bazıları Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına gelmiş ve yaşadıkları hayat şartlarının iyileştirilmesi talebinde bulunmuşlardı. Zira gözle görülen bir husus vardı; artık şartlar eskisi gibi çetin değildi ve Allah'ın ihsan ettiği çok değişik nimetlerle serfirâz kılınmışlardı; isteselerdi onlardan kendileri de istifade ederlerdi!

Aynı zamanda başkalarını da görüp duruyorlardı; onlar bu imkânlardan istifade ediyorlardı ve Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve

kolaydır; zaten sizin kalpleriniz de böyle bir tevbeye meyillidir!" şeklinde anlamak da mümkündür. Hatta bu, Annelerimiz'in konumu düşünüldüğünde daha doğru bir tercihtir. Bkz.: Nedevî, *Sîretü Seyyideti Âişe* 145, 146, 147

378 Tahrîm, 66/3, 4

sellem) onları gördüğü halde herhangi bir kısıtlamada bulunmuyordu. Bir farkla ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ilk günkü safvetinden hiç taviz vermemiş, şahsî hayatı itibarıyla çetinlerden daha çetin, zorlardan daha zor bir hayat yaşıyordu. Bu tabloyu gören annelerimiz, muhtemelen toprakların bu kadar genişlediği, ganimetlerin hazineyi zengin kıldığı ve elde edilen servetlerin göz doldurduğu böyle bir zeminde kendileri için de bir ferahlık ve rahatlama mümkün olur diye düşünüyorlardı.

Hatta onlardan bazıları, saraylardan gelmiş insanlardı ve o günün şartları içinde olsa dahi, belli başlı kabilelerin önde gelenlerinin kızlarıydı. Bu yönüyle onlar, böyle çetin şartlarda yaşamaya alışkın da değillerdi; bir dedikleri iki edilmeyen, her istediklerine sahip olabilen birer insanken gelmiş, şimdi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte alışık olmadıkları bu sıkıntılara katlanmaya çalışıyorlardı.

Hem imkânın olduğu yerde dünyayı talep etmenin doğru olmadığına dair herhangi bir kısıtlama da yoktu. Hoş, böyle bir imkânı elde etmiş olsalardı ne yapacaklardı. Daha sonraki zamanlarda yaptıkları gibi şüphesiz o gün de onu yine bir başka muhtacın ihtiyacını gidermede kullanacak, sevap yarışında önde gidenlere onlar da ortak olacaklardı!

Onların bu talebini duyan Hazreti Ömer'in yüzünde renk kalmamıştı; zira kızı Hafsa Validemiz de onlar arasında bulunuyordu. Allah'tan henüz meseleyi Allah Resûlü'ne intikal ettirmemişlerdi! Hemen Hafsa Validemiz'in yanına geldi; Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) kastederek:

– Sakın O'ndan bir şey isteme; aklına gelen ne varsa onu benden iste, diyordu. Hazreti Ömer ferâsetiydi; böyle bir taleple karşısına dikilenleri Fahr-i Kâinat Efendimiz'in boşayacağından endişe duyuyordu. Zira o, iradî olarak tercih edilen bu nebevî hayata ortak olanların, bu hayatın dışında başka bir taleple o huzura girmemeleri gerektiğini anlamış; aksini, has odanın hakkını vere-

memek olarak telakki ediyordu. Ona göre bu fâikiyetin hakkını veremeyenlerin, huzurda bulunma hakları da olamazdı. Hatta herhangi bir yanlışlık yapılmaması için o gün, diğer annelerimizi de dolaşacak ve onları da ikaz edecekti. Aynı zamanda Hazreti Ömer'in akrabası olan Ümmü Seleme Validemiz ona:

– Sana hayret ediyorum ey Hattâb'ın oğlu, diye seslenmişti. "Her şeye o kadar müdâhil oluyorsun ki neredeyse Resûlullah ile O'nun zevcelerinin arasına da gireceksin!"

Evet, hissettikleri doğruydu; ancak Ümmü Seleme Validemiz de haksız değildi! İki arada kalmış gibi duruyordu Hazreti Ömer; Resûlullah'ı rencide edecek muhtemel bir adımdan duyduğu rahatsızlık kadar Ümmü Seleme Validemiz'in bu ifadelerinden de etkilenmiş, hak karşısında sert duruşlarıyla tanınan Hazreti Ömer'in beli kırılacak gibi olmuştu! Çareyi, hüzün ağırlıklı bir mahcubiyet içinde oradan ayrılmakta buldu.[379]

Ancak hızını kesmedi ve gidip durumu sıddîkiyetin zirve insanı Hazreti Ebû Bekir'e intikal ettirdi. Zira Âişe Validemiz de onun kızıydı; muhtemelen bu gidişatın önüne o geçebilir ve böylelikle Resûlullah'ı sıkıntıya dûçâr kılmaktan da kurtarmış olurdu!

Hazreti Ömer hassasiyetine sahip Hazreti Ebû Bekir de endişelenmişti! Hiç vakit kaybetmeden iki dertli arkadaş olarak yola çıktılar; iki can arkadaş baş başa vermiş, huzura geliyorlardı. Lâkin geç kalmışlardı.

Hâne-i saâdetlerinde derin bir sessizlik nümâyândı. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) etrafını Ezvâc-ı Tâhirât almış, öylece oturuyorlardı!

Anlamışlardı. Demek ki dediklerini yapmış, gidip Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) dünyayı talep etmişler ve O da (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara tavır koymuştu.

---

379 Bkz.: Buhârî, *İlim* 27 (89), *Tefsîru'l-Kur'ân* 387 (4629); Müslim, *Talâk* 30 (1479)

Eriyip tükendiklerini hissediyorlardı. İkisi de kızının yanına yöneldi; Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), Âişe Validemiz'in, Hazreti Ömer de Hafsa Annemiz'in yanındaydı! Hızlarını alamayıp boyunlarından tutmuş ve:

– Yoksa siz, elinde olmayanı Resûlullah'tan talep ettiniz mi, diyerek onları itâb ediyorlardı!

Evet, etmişlerdi. Dünya ve dünyadaki her şey önüne konulduğu halde zaman zaman sıkıntı yaşayan bir peygamber olmayı iradesiyle tercih eden Allah Resûlü'nden böyle bir talepte bulunmuşlardı!

Ancak onlar da bin pişmandı! Ama olan olmuştu:

– Vallahi de biz, bir daha asla böyle bir talepte bulunmayacak; elinde olmayan bir şeyi Resûlullah'tan hiç istemeyeceğiz,[380] diyorlardı.

Şimdi yepyeni bir süreç yaşanıyordu. En yakınındakilerin talebi karşısında belli ki Resûl-ü Ekrem Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) rencide olmuştu; rencide olmuş ve hemen yeni bir tavır belirlemesinde bulunmuştu. Kelimelerle maksadını ifade yerine sükûtu tercih etmiş, hâlin lisanıyla kalıcı bir hutbe îrâd ediyordu!

Beri tarafta ise tarifi imkânsız bir hüzün vardı; dile getirdiklerine bin pişman olan annelerimiz, ne yapacaklarını bilemez halde çaresizce oturuyorlardı!

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), hâne-i saâdetlerinden ayrılmış ve gitmişti! Dünya ve ukbâ adına her şeyleri olan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) gidiyor ve onlara bir kelime bile etmiyordu! Dünyayı talep ederken âhiretlerini kaybettiklerinden endişe duymaya başlamışlardı! Zira Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin gönlü kendisine kırık kalanın hâli harap demekti!

Endişe ve korku ile arkadan O'nu (sallallahu aleyhi ve sellem) takip et-

---

380 Müslim, *Talâk* 29 (1478)

meye başlamışlardı; hafif yüksekçe bir mekâna çekilmiş ve kapısını da herkese kapatmıştı. Biraz daha yakın olan Âişe Validemiz, kapıyı kapatırken bir ay geri gelmeyeceğine dair bir beyanına şahit olmuştu.

Gerçekten de öyle oldu; günler günleri takip etmesine rağmen Fahr-i Kâinat Efendimiz geri gelmemişti. Her geçen gün duydukları acı ve hüzün, bir öncekini aratacak mahiyetteydi. Bir farkla ki ferâset sahibi Annemiz, Resûlullah'ın ayrıldığı bu günü bir kenara kaydetmiş ve ondan sonraki günleri de bir bir saymaya başlamıştı.

Bu öyle bir tavırdı ki kimse yaklaşıp da Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) bir şeyler söyleme cesaretini gösteremiyordu! Zaten O'nun da böyle bir beklentisi yoktu; siyâhî köle Hazreti Rabâh'ı tavzif edip kapıda nöbet tutmasını istemiş, kimseyi içeri almamasını talep etmişti!

Habîb-i Kibriyâ Hazretlerinin bu tavrını duyan bazı münâfıklara yine gün doğmuştu; hararetle etraflarına, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) zevcelerini boşadığının haberini yayıyorlardı! Hüzünlerine hüzün katan bir fitneydi bu. Bu durum, bulanık suda ava çıkanların arayıp da bulamadıkları bir malzemeydi ve şimdi onlar, buldukları bu fırsatı değerlendiriyorlardı!

Gecenin geç saatlerinde Hazreti Ömer'in kapısı üst üste aceleyle çalınmış ve bu haber, "Çok büyük bir hadise oldu!" denilerek ona da ulaştırılmıştı. Haberi getiren komşudaki heyecan, büyük bir hâdisenin olduğunu zaten anlatacak keyfiyetteydi. Onu bu şekilde gören Hazreti Ömer'in aklına, Gassanlılar tarafından baskına uğramış olabilecekleri endişesi düşmüştü. Zira o günlerde onların, Medîne'ye saldırmak üzere hazırlık yaptıklarının haberini almışlardı. Onun için, "Yoksa Gassânlılar mı geliyor?" diye tepki verdi. Kapıdaki arkadaşı, "Hayır! Ondan daha büyük ve daha ağır bir hâdise!" diyordu.

Bundan daha büyük hâdise ne olabilirdi? Meraktan çatlayacak hâle gelmişti. Gidemediği günlerde nöbetleşe Medine'ye gidip de o günün haberlerini kendisine getiren komşusu, merakını giderecek acı haberi nihâyet söyleyiverdi:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kadınlarından ayrılmış ve bir kenarda inzivaya çekilmiş; anlayacağın onları boşamış!

Dizlerinin bağı çözülüvermişti! Demek kızı Hazreti Hafsa'yı da boşamıştı! Resûlullah'ı rencide ettiğinden dolayı O'nun boşadığı bir kadın ise iflah olmazdı! Aynı zamanda bu, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile akrabalıktan mahrum olduğu anlamına geliyordu!

Onun gibi duyarlı birisi, bunca olumsuzluk yaşanırken bir kenarda bekleyemezdi ve hemen yola çıkıp doğruca Mescid-i Nebevî'ye geldi. Orada gördüğü manzara da farksızdı; insanlar minberin etrafında oturmuş ağlaşıyorlardı. Kimsenin ağzını bıçak açmıyordu! Bir müddet çaresiz oturdu onlarla. Ancak oturmak meseleyi çözmüyordu. Sonra bütün cesaretini toplayarak Allah Resûlü'nün bulunduğu mekâna yöneldi. Nöbet bekleyen siyâhî köle Hazreti Rabâh'a:

– Ömer için izin iste, dedi. Resûlullah'ın yanına girecekti. Hazreti Rabâh, Allah Resûlü'nün huzuruna girmiş fakat Hazreti Ömer'in duymak istediği cümleyi O'ndan alamamıştı:

– Huzuruna girdim ve O'na senin gelip konuşmak istediğini söyledim; ancak O, bir şey demedi, diyordu. Belli ki Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), iki vezirinden birisi olan Hazreti Ömer'e de izin vermiyordu! Ancak o, işin peşini bırakmayı düşünmüyordu. Geri döndü dönmesine ama çok geçmeden aynı kapıya bir kez daha geldi; talebini yeniliyordu. Fakat sonuç değişmemişti. Aynı talebini üçüncü kez tekrarladığında da değişen bir şey yoktu; içeri giren Hazreti Rabâh yine aynı cümleleri tekrarlıyordu!

Hazreti Ömer'in kolu-kanadı kırılmış, ümitleri tükenmeye yüz tutmuştu. Dünyası kararmış olarak oradan ayrılıyordu ki arkadan Hazreti Rabâh'ın sesi duyuldu:

– Nebiy-yi Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) senin için izin verdi!

Yeniden dünyalar onun oluvermişti. Bir çırpıda Resûlullah'ın yanına geldi ve büyük bir ihtiramla içeri girdi. Fahr-i Kâinat Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), toprak üzerine serili bir hasırın üzerinde uzanmıştı. Gidip büyük bir edeple yanına oturdu. Onun gelişiyle birlikte Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) örtüsünü üzerine çekmişti. Zaten yanında bu örtüden başka da bir şey yoktu. Habîb-i Kibriyâ Hazretlerine daha dikkatlice baktı; mübarek bedenlerinde, üzerine uzandığı hasırın izleri kalmıştı! Yiyecek olarak köşede, sadece bir avuç arpa göze çarpıyordu. Diğer köşede ise bir o kadar da selem ağacından elde edilmiş yaprak ezmesi vardı! Bir de duvara asılı deri göze çarpıyordu! Gördüğü manzara Hazreti Ömer'i yüreğinden vurmuştu. Koca Ömer'in gözyaşları sel olmuş ağlıyordu. Şefkat Nebîsi'ini de duygulandıran manzaraydı bu ve sordu:

– Niye ağlıyorsun ey Hattâb'ın oğlu? Seni ağlatan da ne?

– Yâ Nebiyyallah, diye başladı sözlerine. "Ben ağlamayayım da kimler ağlasın! Baksana, üzerine oturduğun şu hasır vücudunuzda izler bırakmış! Azık olarak da yanınızda, şu gördüklerimden başka bir şey yok! Hâlbuki Kisrâ ve Kayserler, nehirler arasında reftâre yürüyüp tenezzüh ediyor ve her türlü meyveden de istifade ediyorlar! Sen ki Allah'ın Resûlü ve aynı zamanda O'nun en seçkin kulusun! Ancak dünya adına bütün mâmelekin, işte şunlardan ibaret!"

– İstemez misin Hattâb oğlu, diye başladı sözlerine Habîb-i Kibriyâ Hazretleri. "Dünya onların, âhiret yurdu ise bizim olsun!"

Kim istemezdi ki! Onun için Hazreti Ömer de:

– Evet! Elbette isterim, dedi. Huzura ilk girdiğinde hissedilen

gerginlik bir nebze yumuşamış gibi gözüküyordu. Cesaretini toplayarak Efendimiz'e sordu:

– Kadınlar konusunda Seni dara sokan husus nedir yâ Resûlallah? Şayet onları boşayacak olursan şüphesiz ki Allah Seninle beraberdir; O'nun melekleri Cebrâîl ve Mîkâîl de. Tabii ki ben, Ebû Bekir ve diğer mü'minler de. Ancak yine de öğrenmek istiyorum; gerçekten onları Sen boşadın mı?

– Hayır, buyurdu Fahr-i Kâinat Hazretleri. Gözlerinin içi gülüyordu Hazreti Ömer'in; zira bu, endişelerine bütünüyle son veren bir haberdi.

Kendisi rahatlamıştı rahatlamasına ama bu haberin diğer insanlara da ulaşması gerekiyordu. Yalnız bunu yaparken başka bir yanlışa düşmekten de endişe ediyordu. Onun için Efendimiz'e bir kez daha döndü şunları söyledi:

– Yâ Resûlallah! Mescide girdiğimde gördüm ki insanlar, "Resûlullah zevcelerini boşadı!" diyerek derin düşüncelere dalmış, çaresizce ağlaşıyorlar! Onlara gidip de Senin onları boşamadığının haberini vereyim mi?

Mübarek dudaklar yine hareket etmiş ve ondan sadece iki kelime dökülmüştü:

– Evet! Dilersen!

Belki de cevapların kısa oluşu, daha fazla konuşmak istemediğini gösteriyordu. Ancak o, kısa da olsa cevabını almıştı. Hemen kapıya çıktı ve cihana seslenircesine en gür sesiyle bağırmaya başladı. Aynı zamanda bu ses, onun gibi hassasiyet gösteren herkesin beklediği müjdeyi ihtiva ediyordu! Sesin geldiği yöne başını çevirenler, onun şöyle söylediğini duyuyorlardı:

– Resûlullah, zevcelerini boşamamış![381]

---

[381] Müslim, *Talâk* 30 (1479)

Tahyîr

Diğer yanda Annemiz, günleri saymaya devam ediyordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yanlarından ayrılalı yirmi dokuz gün olmuştu. O kadar çetindi ki sanki günler geçmek bilmiyordu. Ancak seviniyordu; zira ayrılırken Efendimiz'den duyduğu müjdenin gerçekleşmesine bir gün kalmıştı! Bu süre içinde dünya başlarına dâr olsa da onun için yarın, vuslat demekti! Zira bir ayı, otuz günden ibaret biliyorlardı.

Ancak öyle olmadı. Dolunay misâli mübarek yüz, kapıda belirivermişti! Hiç beklemediği bir anda Allah Resûlü'nü kapısında gören Annemiz, ne yapacağını bilemez olmuştu. Gerçi mihnet günlerinin bitmiş olmasından duyduğu sürûr her halinden belli oluyordu. Nasıl olmasın ki eski günlerde olduğu gibi Allah'ın en sevgili kulu evine gelmişti! Onun için bu geliş, bir aylık ızdıraplı günleri nihâyete erdirirken, gelişinde yine kendisini tercih etmiş olmasından duyduğu sevince de diyecek yoktu. Herkesten önce kendi yanına uğramış ve bu sürenin bittiğinden de yine ilk defa o haberdâr olmuştu!

Ancak Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) beyanlarında ihtilaf olmayacağını da iyi biliyordu. Bir taraftan sevinçle gözyaşı dökerken diğer yandan aklına, içini kemirip duran bir soru takılmıştı. Vuslat sevinci, zihnine takılan bu noktayı sorup öğrenmesine mâni olmayacaktı; Efendimiz'e döndü ve:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Hani Sen, bir ay boyunca bizim yanımıza gelmeyeceğine dâir yemin etmiştin! O gün bugündür ben sayıyorum; şu an yirmi dokuzuncu gündeyiz!"

Dedikleri doğruydu; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ayrılırken bir ay yanlarına gelmeyeceğini söylemişti. Ancak Annemiz'in bilmediği bir şey vardı ve onu da Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) söyleyecekti:

– Bir ay, çoğu zaman yirmi dokuz gündür![382]

Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, eski günlerde olduğu gibi yanlarına gelmişti gelmesine ama tavırlarında hâlâ bir kırgınlık hâkimdi. Yüzünü ukbâya çevirmişken yakınındakilerin dünya adına bazı taleplerde bulunmaları belli ki O'nu derinden yaralamıştı. Hâlbuki O (sallallahu aleyhi ve sellem), bugüne kadar hep bunun üzerinde durmuş, kendisi de fiilen bu hayatı yaşayarak etrafındakilere fiilî bir yol göstermişti. Belli ki söyleyecekleri vardı; muhtemelen buraya da onun için gelmişti. Derken Annemiz'in yanına biraz daha yaklaştı ve ona:

– Ey Âişe, diye seslendi. "Sana önemli birşey söyleyeceğim; ancak onu, anne ve babanla istişare etmeden aceleden karar verme!"

Yüreği ağzına gelmiş ve hâne-i saâdetleri bir anda sanki buz kesivermişti. Daha bir dikkat kesildi; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şu meâldeki âyeti okuyordu:

– Ey Peygamber! Eşlerine de ki: "Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim ve sizi güzelce boşayayım. Yok, eğer Allah'ı, Resûlü'nü ve âhiret mülkünü isterseniz, haberiniz olsun ki Allah sizin gibi iyi hanımlara büyük mükâfat hazırlamıştır."[383]

---

[382] Buhârî, *Savm* 11 (1811); *Nikâh* 91 (4906); *Talâk* 19 (4984) Müslim, *Sıyâm* 22 (1083)

[383] Ahzâb, 33/28-29. Devamındaki âyetler de yine annelerimize sesleniyor ve şöyle diyordu: "Ey Peygamber hanımları! İçinizden kim, çirkinliği âşikâr bir günah işlerse, onun cezası, iki kat olur. Bu, Allah'a göre kolaydır. Ama kim Allah ve Resûlüne itaat eder, yararlı işlere devam ederse ona da mükâfatını iki misli verir ve ona cennette kıymetli bir nasip hazırlarız. Ey Peygamber hanımları! Siz herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Takvâ sizin sıfatınız olduğuna göre, namahrem erkeklere hitap ederken tatlı ve cilveli bir eda ile konuşmayın ki kalbinde hastalık bulunan bir şahıs, şeytanî bir ümide kapılmasın. Ciddi, ölçülü konuşun! Hem vakarla evinizde durun da, daha önceki Cahiliye döneminde olduğu gibi süslenip dışarı çıkmayın! Namazı hakkıyla ifa edin, zekâtınızı verin, hülasa Allah ve Resûlüne itaat edin! Ey Peygamberin şerefli hane halkı, ey Ehl-i Beyt! Allah sizden her türlü kiri giderip

Beyninden vurulmuştu! O da ne demekti; ona göre hiçbir şey, Allah Resûlü'nden ayrılığın gerekçesi olamazdı! Maddî olarak kısmen bir yokluk yaşıyor olsa da, O'nunla birlikte olduğu günlerde dünyanın en bahtiyar ve en mutlu insanı kendisiydi! Hem bu kararı, anne ve babası değil, kendisi vermeliydi! Hâlbuki Hazreti Ebû Bekir ve Ümmü Rûmân'ın, Resûlullah'tan başkasını tercih etmeyeceklerini O da (sallallahu aleyhi ve sellem) biliyordu! Ancak ne garip ki yine de onlara danışması gerektiğini söylüyordu! Dayanamadı; döndü ve Resûl-ü Kibriyâ Hazretlerine şunları söyledi:

– Senin hakkında mı anne ve babamla istişare edeceğim? Elbette ben, Allah'ı, Resûlü'nü ve âhiret yurdunu tercih ediyorum![384]

İşte, şimdi olmuştu. Bu tercih ve bu duruş, bütün buzları eritmiş ve yeniden eski günlere dönülmüştü; Nebiy-yi Ekrem Hazretleri tebessüm ediyordu! Bu tebessüm, mihnet günlerinin sona erdiğini ve sıkıntıların artık geride kaldığını ifade ediyordu. Annemiz'in yaşadığı saâdet hânesinden diğer annelerimize doğru sirâyet eden müthiş bir huzur yayılıyordu. Zira çok geçmeden bu haber diğerlerine de ulaşmış, aynı sürûru onlar da yaşamaya başlamışlardı.

Derken, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) diğer annelerimizin yanına da gitti ve aynı teklifi onlara da yaptı. Ne var ki onlar açısından artık meselenin çözümü kolaydı; zira önlerinde Âişe Validemiz gibi bir ferâset duruyordu! Onun gibi davrandı ve neticede Allah ve Resûlü'nü seçerek bu süreci nihâyete erdirdiler. Bir

---

sizi tertemiz yapmak istiyor. Oturun da evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve Resûlullah'ın hikmetlerini anın! Allah muhakkak ki Latîf ve Habîr'dir (ilmi en gizli şeylere bile nüfuz eder). Ahzâb, 33/30-35

384 Buhârî, *Mezalim* 26 (2336); *Tefsîru Sûre* 276 (4507); Müslim, *Talâk* 22 (1475). Buna ilave olarak Annemiz'in, "Benim Seni tercih ettiğimi diğer kadınlarına haber verme!" şeklindeki talebine mukabil Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), "Allah Beni mübelliğ olarak gönderdi; müteannid olarak göndermedi ki!" buyurduğu ifade edilmektedir. Bkz.: Müslim, *Talâk* 22 (1475)

farkla ki bundan böyle dünya adına herhangi bir talepte bulunmayacak ve Resûlullah'ın tercihlerini hep kendi tercihleri olarak göreceklerdi. Zira anlamışlardı ki harem dairesinde olanların, bu mahremiyetin gereği olarak belli başlı mahrumiyetleri yaşamaları kaçınılmazdı. Ve yine görüp idrak etmişlerdi ki kullukta zirveyi tutmuş olanlar için ukbâya ait nimetlerin burada tüketilmesi, daha büyüğünü kazanmak dururken az ile iktifa etmek anlamına geliyordu ve bu da onlar için pek uygun değildi.

Efendimiz'in Kızları ve Âişe Validemiz

Efendimiz'in kızlarından Zeyneb ve Rukiye Validelerimiz, Âişe Validemiz saâdet hânesine dâhil olmadan önce evlenmiş ve yeni birer yuva kurmuşlardı. Her birisinin hayatı çile doluydu; Mekkelilerin hışmına onlar da muhatap olmuş ve babaları ile birlikte Allah yolunda nice meşakkatlere göğüs germişlerdi. Onların en büyüğü olan Zeyneb Validemiz hakkında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– O, Benim en faziletli kızımdır; zira Benim yolumda çok mihnete uğrayan o idi, buyurmuştu. Onun, Ümâme ismi verilen bir kızı vardı; Resûlullah'ın yanına gelir, secdeye gittiğinde omuzlarına çıkardı. Hatta bundan dolayı Efendimiz'in, secdesini uzattığı da olurdu.[385] Onu çok severdi. Bir gün Resûlullah'a hediye getirilmiş ve getirilenler arasında bir gerdanlığın olduğunu görmüştü:

– Bunu, ailemden Bana en sevimli olana vereceğim, buyurdu. Şüphesiz Resûlullah'ın katında sevgisi en yüksek aile efradı Âişe Validemiz'di ve insanlar, bu hediyenin Annemiz'e gideceğini konuşmaya başlamıştı; kadınlar:

– Onu Bint-i Ebî Kuhâfe aldı, diyorlardı. Ancak durum öyle

---

[385] Buhârî, *Sütre* 16 (494); Müslim, *Mesâcid* 41 (543); Ebû Dâvûd, *Salât* 169 (917); Dârimî, *Salât* 93 (1359)

olmadı; Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, Zeyneb Validemiz'in kızı Ümâme'yi yanına çağırdı ve bu gerdanlığı onun boynuna taktı.[386]

Bu sıralarda Rukiyye Validemiz, Hazreti Osmân ile evliydi. İki hicret sahibiydi; Mekke'nin sıkıntılı yıllarında kocası Hazreti Osmân ile birlikte Habeşistan'a hicret etmiş ve daha sonra da Medine muhâcirleri arasına katılmıştı. Annemiz'in Resûlullah ile evliliğinden kısa süre sonra ve Resûlullah'ın Bedir'de olduğu gün vefat etti. Hazreti Osmân'ı derinden yaralayan bir ayrılıktı bu. Bu ayrılık, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Bedir'de Mekkelilerle yakapaça olurken ve O'nun yokluğunda vukû' buluyordu. Çaresiz gitmiş ve onu, Medîne toprağına emanet etmişti Hazreti Osmân. Bedir sonrasında Medîne'ye dönen Habîb-i Kibriyâ Hazretleri de hüzünlenmişti; mezarı başına gelecek ve Rukiyye'si için uzun uzadıya dua edecekti.

O günden sonra Hazreti Osmân'ın yüzüne tebessüm gelmedi; onu mahzun mahzun yürürken gören Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün dönecek ve:

– Niye seni bu kadar üzgün görüyorum, diye soracaktı. Efendiler Efendisi'nin sesiyle irkilen Hazreti Osmân:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Benim başıma gelen kimin başına geldi ki? Bana emanet edilen Resûlullah'ın kızı yanımda vefat etti; sanki bel kemiğimin kırıldığını hissediyorum! Hem Seninle aramdaki akrabalık bağı da yok oldu!"

– Ey Osmân, diye seslendi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). "İşte Cibrîl; Allah tarafından gelmiş ve Bana, Rukiyye'nin kardeşi Ümmü Gülsüm ile senin nikâhını, ablasının mehri karşılığında kıymamı, onu da seninle evlendirmemi emrediyor!"[387]

---

386 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/101 (24748); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 9/254; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 22/442 (1080)

387 İbn Mâce, *Mukaddime* 1/40; Hâkim, *Müstedrek* 4/54; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 22/436

Hazreti Osmân'ı yeniden kendine getiren cümlelerdi bunlar ve bundan böyle o, iki nûr sahibi manasında 'Zinnûreyn' olarak anılacaktı.

Olacak ya, hicretin dokuzuncu yılında Ümmü Gülsüm Validemiz de vefat etti. Özellikle Ceyşu'l-Usre olarak adlandırılan Tebûk ordusu hakkında yaptıklarından dolayı o gün Hazreti Osmân için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Üçüncü bir kızım daha olsaydı, onu da Osmân ile nikâhlardım, buyuracaktı.[388]

Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri'nin kızları arasında Âişe Validemiz'le en çok yakınlığı olan, şüphesiz Fâtıma Validemiz'di. Bir müddet aynı hânede müşterek bir hayat sürdürseler de daha sonra o da evlenecek ve Hazreti Ali ile yollarını birleştirecekti. Şüphesiz onu bu düğüne hazırlayanların başında yine Âişe Validemiz geliyordu. Hayat çok sâde; ancak hayattan alınan lezzet ise zirvedeydi! O günü anlatırken, ibret dolu ifadelerle Annemiz bize şunları nakledecekti:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Ali ile evlenecekleri için bize Fâtıma'yı hazırlamamızı emretti. Hemen eve gittik. Bathâ toprağından yumuşak toprak getirip onu yaydık. Sonra iki yastığın içine elimizle lif doldurduk. Daha sonra yiyecek olarak hurma ve üzüm, içecek olarak da tatlı su hazırladık. Daha sonra evin bir köşesine, üzerine elbise ve kap-kacak asılabilmesi için bir sırık yerleştirdik. Ben, Fâtıma'nın düğününden daha güzel bir düğün görmedim![389]

Hazreti Ali ile evlendikten sonra Fâtıma Validemiz'in içinde kalmaya başladığı hücre ile Âişe Validemiz'in hücresinin arasında sadece bir duvar vardı ve bu duvarın üzerinde de bir pencere bulunmaktaydı; zaman zaman bir araya gelir ve bu pencereden karşılıklı konuşurlardı![390]

---

388 İbn Sa'd, *Tabakât* 3/56; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 17/184

389 İbn Mâce, *Nikâh* 24 (1911)

390 Bkz.: Nedevî, *Sîretü Seyyideti Âişe* 122

Âişe Validemiz, Fâtıma Validemiz'in en büyük sırdaşıydı; hemen her meselesini gelir, onunla paylaşırdı. Yaşadığı sevinç, duyduğu hüzün ve elde edemediği emeli adına ne varsa bunları gelir, Annemiz'e anlatırdı. El değirmeninde un öğütmekten elleri şiştiği günlerde, kendisine yardım etmesi için Resûlullah'a gitmiş ve O'ndan bir hizmetçi talebinde bulunmuştu. Ancak yine eli boş dönüyordu ve dönüşü sırasında yanına uğrayıp da durumunu açtığı sırdaşı, şüphesiz yine Âişe Validemiz'di.[391]

Annemiz'i canı gibi seviyordu. Ne de olsa Allah'ın Resûlü'nden, sevdiklerini sevmesi gerektiğini öğrenmişti! Zira Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Ey kızım, demişti. "Benim sevdiğimi sen de sevmek istemez misin?"

Sanki yüreğine dokunan, dokunurken de bir meltem esintisiyle onu okşayan kadife gibiydi bu sözler ve o gün babasına:

– Evet, demişti.[392]

Elbette bu sevgi ve saygı da karşılıklıydı; Annemiz nezdinde de onun kıymeti ulaşılmazdı. Bir gün kendisine:

– Resûlullah nezdinde en sevgili olan insan kimdi, diye sormuşlardı da, hiç düşünmeden:

– Fâtıma, cevabını vermişti.[393]

– Babasından sonra Fâtıma'dan daha güzel birisini görmedim, diyor[394] ve ona kem gözle bakılmasına asla rıza göstermiyordu.

– Oturup kalkmasındaki vakar ve sükûneti, duruş ve yürüyüşündeki nezâket ve zerâfeti itibarıyla Fâtıma Bint-i Resûlullah

---

391 Bkz.: Buhârî, *Humus* 6 (2945), *Nefekât* 7 (5047); Müslim, *Zikr ve Duâ* 80 (2727)

392 Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 83 (2442); Nesâî, *Işretü'n-Nisâ* 3 (3944)

393 Bkz.: Tirmizî, *Menâkıb* 61 (3874); Hâkim, *Müstedrek* 3/171 (4744); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 22/403 (1008)

394 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 3/137 (2721); Ebû Ya'lâ, *Müsned* 8/153 (4700)

kadar Allah Resûlü'ne benzeyen birisini görmedim, der ve cümlesini şöyle tamamlardı:

– Huzuruna girdiğinde Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onun için ayağa kalkar, onu öper ve yanına oturturdu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onun yanına geldiğinde de Fâtıma aynı şeyi yapar, hemen ayağa kalkıp Resûlullah'ı öper ve O'nu baş köşeye oturturdu![395]

Fâtıma Validemiz'in fazileti adına en hayatî bilgi de, yine Âişe Validemiz kanalıyla ümmete mâl olmuştur; daha sonraları "Ehl-i Beyt" olarak iştihâr edecek olan bu hâdisede Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), başta kızı Hazreti Fâtıma olmak üzere Hazreti Ali, torunları Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin'i abasının altına alarak:

– Bunlar, Benim ehl-i beytim, buyurmuş ve onların masumluğunu nazara vererek nübüvvetini test etmek isteyen Ehl-i Kitab'a meydan okumuştu.[396]

Gurûba yakın günlerden birisiydi. Ezvâc-ı Tâhirât olarak annelerimiz bir araya gelmiş Resûlullah'ın huzurunda oturuyorlardı. Bu sırada karşıdan Fâtıma Validemiz çıkageldi; yürümesi bile Resûlullah'ın yürüyüşünden şaşmıyor, adımları bile O'nunkine paralellik arz ediyordu! Onu görünce Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Hoşgeldin ey kızım, deyip yine tekrim ile yakın ilgi gösterdi ve sonra da yanına oturttu. Sanki o âna kadar bir eksiklik vardı ve onun gelişiyle birlikte manzara gerçek hüviyetine kavuşmuştu.

Bu sırada Resûlullah'ın, kızı Fâtıma'nın kulağına eğilerek ona gizlice bir şeyler söylediğine şahit oluyorlardı. Herkesi meraklandıran bir sırdı bu. Resûlullah'a kulağını uzatan Fâtıma Validemiz'in

---

395 Ebû Dâvûd, *Edeb* 155 (5217); Tirmizî, *Menâkıb* 61 (3872); Hâkim, *Müstedrek* 3/174 (4753); İbn Hibbân, *Sahîh* 15/403 (2953)

396 Tirmizî, *Menâkıb* 61 (3871); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/304 (26639); İbn Ebi Şeybe, *Musannef* 6/370 (32103)

hâli de, bu merakı katlayan bir unsurdu. Zira söyler söylemez gözyaşları ceyhûn olmuş şiddetle ağlamaya başlamıştı. Huzur-u Nebevî, derin bir sessizliğe bürünüvermişti. Ancak Fâtıma'sının ağlaması, belli ki Resûlullah'ın da yüreğini burkmuştu; yürek dayanmayan hüznünü dindirmek için ona yine yaklaştı ve eğilip kulağına bir şeyler söylemeye başladı. Şaşılacak şeydi; az önce iki gözü iki çeşme olan Hazreti Fâtıma, bu sefer de tebessüm edip gülüyordu!

Âişe Validemiz, onu ağlatan ve ardından da tebessüm ettiren sebebin ne olduğunu öğrenmeden edemezdi; hemen yanına geldi ve sordu:

– Zevceleri dururken Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), onlara değil de sadece sana bazı şeyler söylemeyi tercih etti ve sen de ağlamaya başladın. Söyler misin; sana ne söyledi?

– Resûlullah'ın sırrını ifşâ edemem, dedi Fâtıma Validemiz. Âişe Validemiz bile olsa Hazreti Fâtıma (radıyallahu anhâ), Allah Resûlü'nün kendisine söylediklerini kimseyle paylaşmayacağını söylüyordu! Ancak Âişe Validemiz, merakını gidermeden bu işin peşini bırakacak değildi.

Ne zaman ki Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem), emr-i Hakk geldi ve Yüce Mevlâ nezdindeki müstesna makamına doğru urûc eyledi; Annemiz, Fâtıma Validemiz'in kapısını yine çalmaya başladı. Aynı talebini tekrarlıyordu:

– Üzerindeki hakkımın hatırı için anlatmanı istiyorum; o gün sana Resûlullah ne söylemişti?

– Şimdi söyleyebilirim, dediğinde dünyalar Annemiz'in oluvermişti. Zira Fâtıma'dan başka kimsenin bilmediği bir sırra daha vâkıf olacak, Allah Resûlü'nün hissiyâtına ait bir bilgiyi ümmete mâl edecekti. Şunları anlatmaya başladı Fâtıma Validemiz:

– İlk kez kulağıma eğildiğinde, Cibrîl-i Emîn'in her yıl Ramazan ayında bir kez gelip Kur'ân'ı mukâbele etmesine karşılık bu

yıl iki kez geldiğini söyledi ve "Ben, öyle tahmin ediyorum ki ecelim çok yakın!" buyurdu. Bana da, "Dişini sıkıp sabret, Allah'tan kork ve takvadan ayrılma! Hem, senin için Ben, ne güzel selefim!" dedi. İşte o zaman, senin de gördüğün gibi ağlamaya başladım. Benim üzülüp ağladığımı görünce tekrar eğildi ve ailesi arasından ilk defa kendisine kavuşacak olanın ben olduğu müjdesini vererek, "Ey Fâtıma! Mü'min kadınların hanımefendisi veya bu ümmetin kadınlarının hanımefendisi olmayı istemez misin?" buyurdu. İşte gördüğün o gülmemin sebebi de bu idi.[397]

Efendimiz'le Geçen Son Günler

Günler akıp gidivermişti! Saâdet hânesine adım attığı gün, daha dün gibi hâfızasında tazeydi; ancak aradan on yıl geçmişti! On yıldır bambaşka bir hayat yaşıyordu. Mü'minlerin annesi idi; özellikle âcizlerin, kimsesiz ve yetimlerin, kadınların ve bir yitik gibi ilmin peşinde olanların ziyaretgâhı hâline gelmişti. Huzur dolu bir hayatı vardı. Nasıl olmasın ki o (radıyallahu anhâ), Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) hayat arkadaşıydı.

Ancak zaman, bu birlikteliğin sona geldiğinin sinyallerini veriyordu. Özellikle son bir yıldır gözle görülür bir vedalaşma söz konusuydu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sıklıkla Uhud'u ziyarete gidiyor, Şühedâ-yı Uhud ile görüşüp âdeta onlarla da vedalaşıyordu. Hâlbuki onlarla yarın daha güzel bir zeminde buluşacaktı; ancak belli ki arkada kalanlara bir vefâ dersi veriyor, fedakârlıklarının göz ardı edilmemesi gerektiğini fiilen beyan etmiş oluyordu. Aynı husus, Medîne mezarlığı olarak bilinen Cennetü'l-Bakî'ye emanet ettiği ashâbı için de söz konusuydu.

Özellikle son bir yıldır Medine'de çok farklı bir hareketlilik var-

---

[397] Buhârî, *Menâkıb* 22 (3426), 25 (3426); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 97 (2450); Tirmizî, *Menâkıb* 61 (3872)

dı; hemen her gün dışarıdan bir hey'et geliyor, Allah Resûlü'nün huzurunda farklı bir huzur soluklayarak geri dönüyordu.

Bir de Resûlullah'ın gönderdikleri vardı; ashâbından bazılarını seçip onları etraftaki kabile veya devletlere gönderiyor, aynı huzurun oralarda da maya tutması için eşi görülmemiş bir gayret ve hassasiyet gösteriyordu. Bir farkla ki 'yüce dostluğun' tarifi imkânsız vuslatına ereceği gün, yanında olmayacağını bildikleriyle daha onları gönderirken helalleşiyor ve onlara, buluşma noktalarının ebedî diyar olduğunu söylüyordu. Muâz İbn-i Cebel'i Yemen'e gönderiyordu. Tuttu, onunla birlikte Medîne'nin dışına kadar yürümeye başladı. Belli ki onun gibi önemli birisini teşyî edip uğurlamak, bir miktar birlikte yürüyüp helalleşmek istiyordu. Bir aralık ona döndü ve:

– Ey Muâz, diye seslendi. "Sen, ehl-i kitap bir topluluğa gidiyorsun; ne ile hükmedeceksin?"

– Allah'ın kitabıyla!

Aldığı cevaptan hoşlanmıştı! Döndü bir kez daha sordu:

– Ya, Allah'ın kitabında bulamazsan?

– Resûlullah'ın sünnetiyle!

– Ya, onda da bulamazsan?

– Bu ikisinin bana verdiği müktesebâta göre ictihad ederim!

Meselenin ne kadar iyi kavrandığını gösteren bir görüşmeydi bu. Elçi olarak gönderdiği ashâbının, çözüm bulamadığı yerde nasıl davranacağını görmüş, meselenin artık yerde kalmayacağına şahit olmuştu. Huzur doluydu. Bir miktar daha yürümüş ve şimdi sıra vedalaşmaya gelmişti. Yeniden döndü Hazreti Muâz'a ve:

– Ey Muâz, diye seslendi. "Şüphe yok ki sen, bu yıldan sonra bir daha beni göremeyeceksin; geri döndüğünde artık, şu mescidimle kabrimi ziyaret edersin!"[398]

---

[398] İbn Hibbân, *Sahîh* 2/414 (647); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 20/89 (171)

Bu bir vedalaşmaydı ve sadece Hazreti Muâz'la sınırlı kalmayacaktı. Arafat'ta buluştuğu gün ashâbına da seslenmiş ve o gün âdeta herkesle helâlleşmişti! Müzdelife'deki duruş ve Mina'daki yürüyüş de aynı istikametteydi; yol yaklaşmış ve dünya hayatıyla sınırlı olan yolculuk sona ermek üzereydi. Zaten o günlerde inen âyet, artık dinin tamam olduğunu haber veriyordu. Ferâset sahibi olanları derin muhasebeye sevk eden cümlelerdi bunlar; zira bir iş tamam olmuşsa, bundan böyle orada bazı eksiklikler söz konusu olurdu! Demek ki bir yolculuk vardı ve böyle bir yolculuğun olduğunu bizzat Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem) tasdik ediyordu. Bütün bunlar, feraset sahibi Âişe Validemiz'in de gözünden kaçmıyordu.

Derken bir gün, ashâbını emanet ettiği Uhud'u ziyaret etmiş ve yaşayan ashâbıyla vedalaştığı gibi onlara da selam verip âdeta hepsiyle teker teker konuşmuştu; sanki her birisiyle ayrı ayrı vedalaşıyordu! Bu sırada şunları söylüyordu:

– Şüphe yok ki Ben, size ulaşmak için arzuluyum. Sizin şahidiniz Benim. Allah'a yemin olsun ki, şu anda Ben, havzımı temâşâ ediyorum. Yeryüzündeki hazinelere ait anahtarların Bana teslim edildiğini de görüyor gibiyim![399]

Safer ayının son pazartesi günüydü. Ashâbından birisi hakkında son vazifeyi edâ için yine Cennetü'l-Bakî'ye gelmişti. Gelmiş ve bu vesileyle oradakilerle yeniden helâlleşmişti!

Dönüşte, şiddetli bir baş ağrısı başladı; harâreti de yükselmiş ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ateşler içinde kalmıştı! O kadar ki, vücud-ü mübareklerinin harareti, mübarek başlarına sardıkları sarığın dışından bile hissedilebiliyordu.

Bu sıralarda Âişe Validemiz'in de başı ağrıyordu; belki de sıkıntıda da birlikte olduğunu ifade sadedinde Efendiler Efendisi'ne döndü ve:

---

[399] Buhârî, *Cenâiz* 71 (1279); *Meğazi*, 25 (3857); *Rikâk* 7 (6062); Müslim, *Fedâil* 30 (2296)

– Vah başımın ağrısına, dedi. Maksadı, Allah Resûlü'nü bir miktar konuşturmak ve böylelikle sıkıntılarını bir nebze unutturmaktı. Ancak hiç beklemediği bir cevap aldı:

– Esas, vah benim başımın ağrısına![400]

Şefkatle Allah Resûlü'ne baktılar; durum gerçekten farklıydı ve ilk bakışta fark edemedikleri kadar ağrı çekiyordu. Hem bu, hemen geçecek bir hastalık gibi de görünmüyordu!

Gerçekten de öyle oldu; takip eden on bir gün boyunca aynı hâli devam etti. Buna rağmen namazlarına çıkıyor ve bu haliyle ashâbına namazlarını O kıldırıyordu.

Atmış üç yıl geride kalmıştı! Risâlet vazifesiyle geçen yirmi üç yılın sonunda, Mekke ve Medîne O'nu sînesine basmış, O'nunla birlikte aynı gemiye binmeyen kimse kalmamıştı. Huzur doluydu; Veda Haccı'nda da ifade buyurduğu gibi üzerinde vazifesini yapmış olmanın huzuru vardı. Öyle bir hayat yaşamıştı ki o gün, "Hiç adam olmaz!" denilenleri bile gemisine almış, onları da Rabb-i Rahîm nezdinde hassaslardan daha hassas bir kul hâline getirmişti. Her hâliyle ümmetine örnek olan Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, arkadan gelenlerin takip edeceği bir yol bırakmış, aynı yoldan yüründüğünde dünyanın renginin de değişebileceğini fiilen göstermişti. Ebû Cehil ve Ebû Leheb'in nesli bile iman edebiliyordu! Hem iman etmekle kalmıyor, yirmi bir yıl durdurmak ve engel olmak için başlarını koydukları bu düşüncenin daha da yücelmesi ve ilerilere gitmesi için seve seve başlarını verebiliyorlardı!

Şimdi sırada, yolu ve yolcuları arkadakilere emanet ederek yola revân olmak vardı. Büyük bir endişe içinde bekleşen annelerimiz, yine etrafında toplanmış, mübarek yüzlerine bakıyordu. Onlara döndü ve sordu:

– Ben yarın neredeyim?

---

[400] İbn Sa'd, *Tabakât* 2/206, 233, Dârimî, *Sünen* 1/51

Her hâliyle ders veriyordu; edeb ve hayâ insanıydı ve vedâ ederken bile bundan taviz vermiyor, annelerimiz arasında paylaştırdığı günler açısından yarın kimin evinde olduğunu soruyordu! Ancak annelerimiz anlamıştı; gözü ve gönlü Âişe Validemiz'in yanındaydı. O güne kadar yaşadıkları onca misal, onları da bir noktaya getirmiş ve artık bunu tabiî görmeye başlamışlardı. Ne de olsa Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) nezdinde Âişe Validemiz'in ayrı bir yeri vardı. Çoğunlukla ümmetinden ayrı geçireceği bu son günlerine de, onun gibi zeki ve ferâset sahibi birisi şahit olmalıydı; şahit olmalı ve bu günler içinde görüp duyduğu her şeyi, harfi harfine herkesle paylaşmalıydı. Hepsi birden, kendi haklarından ferağât ettiklerini söyleyiverdiler. Bu gönülden tercih, Allah Resûlü'nü sevindirdiği gibi Âişe Validemiz'i de ziyâdesiyle memnun etmişti ve bundan böyle Efendiler Efendisi, 'Refîk-ı A'lâ'ya ulaşacağı âna kadar günlerinin tamamını Annemiz'in yanında geçirecekti.[401]

Annemiz'in yanında kalma kararı alınmıştı alınmasına ama Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ayakları üzerinde durmakta zorlanıyor ve çoğu zaman onları sürüyerek gidebiliyordu. Onun için Âişe Validemiz'in hücresine, ancak koluna giren iki kişinin yardımıyla gelebilmişti. Bundan böyle son nefesine kadar da burada kalacaktı.

Çarşamba günü Efendimiz'in hastalığı daha da şiddetlenmişti; müthiş bir harareti vardı ve nihayet kendinden geçip bayıldı. Annemiz'i yürekten vuran bir manzaraydı bu; ne yapacağını şaşırmış, bir o yana bir bu yana çözüm arıyordu. Derken Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kendine gelmeye başladı; bir şeyler diyecek gibiydi. Yanına yaklaşıp olanca titizliğiyle kulak kesilen Annemiz şunları duydu:

– Değişik kuyulardan su alın ve onları üzerime yedi kez dökün ki Ben, insanların arasına çıkıp onlarla ahitleşmek istiyorum!'

---

401 Buhârî, *Cenâiz* 94 (1323); *Megâzî* 78 (4185); *Nikâh* 103 (4919); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 84 (2443)

Ne müthiş bir iradeydi; bu haldeyken bile ashâbını düşünüyor, hastalığın dehşeti altındayken bile iyileşmeyi onlara ulaştıracağı mesajlar için istiyordu. Bir başka dikkat çekici husus da, hastalığından şifa bulmasına vesile olacak tedaviyi de kendisinin söylemesiydi.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir şeyler ister de onu Annemiz yerine getirmez miydi. Hemen harekete geçti ve insanları da harekete geçirerek Medîne'nin yedi farklı kuyusundan su getirilip Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri'nin üzerine döküldü. Efendiler Efendisi, her geçen dakika kendisini daha iyi hisseder olmuştu ve bir noktaya gelince de:

– Artık yeter! Bu kadarı kâfi, buyurdu.

Şimdi sırada mescide gitmek vardı; güçlükle ayağa kalktı ve ashâbının arasına, mescide yöneldi.

Aralarına yeniden dolunay gibi doğuverince ashâb bayram yaşarcasına bir sevince gark olmuştu; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) iyileşmiş ve aralarına geri dönmüştü! Ancak O'nda müşâhede ettikleri manzara daha fazla sevinmelerine mâni idi; zira Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), sanki aralarına vedalaşmak için gelmiş gibiydi. Önce onlara:

– Ey insanlar! Bana yaklaşın, diye seslendi. "Sakın, Benim mezarımı, ibadet edilen bir puthaneye çevirmeyin!"[402]

Bir anda Mescid-i Nebevî buz kesivermişti! Evet, mezarlıklarda yapılan yanlışlığı anlamışlardı; ancak böyle bir vuslat ânında Allah Resûlü'nün mezarından bahsin ne manası olabilirdi? Korku dolu gözlerle birbirlerine bakıyorlardı!

Sözleri bitmemişti; döndü ve şunları söyledi:

– Sizden kimi incitmişsem, işte sırtım; gelsin ve sopasıyla sırtıma vurarak Ben'den hakkını alsın! Her kime de ağır söz söyle-

---

[402] Mâlik, *Muvatta*, *Kasru's-Salât* 414; İbn Sa'd, *Tabakât* 2/241

miş ve gönlünü kırmışsam, gelsin ve içindekini Bana söyleyerek maksadına ulaşıp hakkını alsın!

Sanki ölümün emârelerini görmüş ve ashâbı ile helâlleşiyordu! O (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu istiyordu ama kimseden ses çıkmamıştı. Zira herkesin üzerinde O'nun hakkı vardı; O'nun gibi hassaslardan daha hassas birisinin üzerinde kimin hakkı olabilirdi ki! Ancak bu duruş çok önemliydi; başkasına ait bir hakla huzur-u ilâhîye gitmenin ne kadar ağır bir yük olduğunu böylelikle bizzat görmüş oluyorlardı!

Fakat Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) rahat değildi; ashâbına öğle namazını kıldırmış ve onlara dönerek aynı talebini yinelemişti; çok küçük bir hak dahi olsa, belli ki helâlleşmeden aralarından ayrılmak istemiyor ve bunun için de ısrar ediyordu!

Neticede birisi ayağa kalktı ve üç dirhem alacağı olduğunu söyledi. Sevinmişti; yeğenine döndü ve hak talep eden şahsı göstererek:

– Ey Fadl, dedi. "Ona bunu ver!"

Ardından sözü Ensâr'a getirdi; şöyle diyordu:

– Size, Ensâr'ın kıymetini bilmenizi vasiyet ediyorum. Çünkü onlar, benim gözümün nûru, gözbebeklerimdir! Aynı zamanda onlar, kendilerine düşeni hakkıyla yerine getirmiş kimselerdir ki şüphesiz bu yaptıklarının mükâfatını da alacaklardır. Ancak bugün Ensâr, etraflarında her geçen gün artan insanlar arasında azınlıkta kalmıştır. Unutmayın ki onlar, yemekteki tuz gibidirler! Sizden her kim, onlar üzerine emir olur da, onlardan bir fayda veya zarar görürse, iyi ve faydalı olanları kabul etsin! Ancak hoşuna gitmeyen bir muameleye maruz kaldığında ise affedici olsun!

Medîne'ye geldiği günden bu yana kendisine sahip çıkanlara sahip çıkıyordu! Vefa insanıydı ve vefanın nasıl olması gerektiğini fiilen ümmetine de gösteriyordu. Ardından da şunları söyledi:

– Şüphe yok ki Allah (celle celâluhu), dünya hayatının güzellikle-

rinden dilediğini vermek ve nezdindekilere nâil kılmak arasında kulunu muhayyer bıraktı; kul ise, Allah katında olanı tercih etti.

Daha cümlelerini tamamlamamıştı ki mescidin bir köşesinden:

– Anamız-babamız Sana fedâ olsun yâ Resûlallah, diyen müthiş bir çığlık yükseldi. Kulağına kadar gelen bu ses, olup bitenleri hemen bitişiğinde bulunan hücresinden titizlikle takip eden Annemiz'in dikkatini çekmişti; zira bu ses, babası Hazreti Ebû Bekir'in sesiydi!

Mescid-i Nebevî'nin havası bambaşka bir keyfiyete bürünmüş, müthiş bir duygu seli yaşanıyordu! Zira sadâkatin temsilcisi Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), muhayyer bırakılanın kim olduğunu ve bu muhayyerliğin neticesinde başlarına ne geleceğini anlamış, onun için böyle bir tepki vermişti. Ancak herkesin bir Ebû Bekir olması beklenemezdi; ona dönmüş:

– Adama bak, diyorlardı. "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir adamın dünya ile huzur-u ilâhîde olan konusunda muhayyer bırakıldığını ve onun da Allah katındakini tercih ettiğini haber veriyor; Ebû Bekir ise tutmuş, 'Analarımız-babalarımız Sana fedâ olsun yâ Resûlallah!' deyip ağlıyor!"

Anlayan anlamıştı! Bu bir ferâsetti ve ehl-i ferâset olan nezdinde bunun da ayrı bir yeri vardı.

Diğer yandan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sâdık yâri Hazreti Ebû Bekir'i nazara veriyor ve vedalaştığı ashâbının başındaki konumunu daha da yerleştirmek istiyordu; onun için elinden tuttu ve şunları söyledi:

– Benim için Ebû Bekir, maddî manevî fedâkarlığı açısından insanların en eminidir; şayet Ben, Rabbimden başka dost edinecek olsaydım, mutlaka Ebû Bekir'i dost edinirdim! Ancak bundan böyle sadece İslam kardeşliği ve bu kardeşlik merkezli muhabbet vardır. Mescide açılan bütün kapılar kapatılsın; ancak Ebû Bekir'in kapısı açık bırakılsın!'[403]

---

[403] Buhârî, *Fedâilü's-Sahabe* 3 (3454); *Mesacid* 46 (454); Dârimî, *Sünen* 1/51 (81)

Perşembe günü de insanların arasına çıkmış ve bütün ağrılarına rağmen, kendisinden sonra yanlış bir adım atmamaları için onlara bir şeyler yazdırmak istemişti; yanına çağırdıklarına şöyle sesleniyordu:

– Haydi! Yanıma yaklaşın ki size bir şeyler yazdırayım ve bu vesileyle Ben'den sonra bir daha dalâlete dûçâr olmayasınız!

Yürek yakan bir manzaraydı; ızdırap çekmesine gönlü razı olmayanlar:

– Görmüyor musunuz, diyorlardı. "Resûlullah'ın ağrıları bir hayli arttı ve ızdırap çekiyor! Nasıl olsa aramızda Kur'ân var ve Allah'ın kitabı her şeye yeter!"

Ashâb ikiye ayrılmış, bir kısmı bunu söylerken diğer bir kısmı ise, Efendiler Efendisi'nin bu talebine karşılık verilmesi ve ızdırap çekse de, söyleyeceklerinin kayda geçirilmesi yönünde fikir beyan ediyorlardı. Aralarındaki konuşmalar uzayıp gidince bundan O da rahatsız olmuştu; onlara döndü ve bu rahatsızlığını âşikâr edercesine:

– Başımdan dağılın, buyurdu.

Yine Annemiz'in yanına dönmüştü. Ancak ağrısının şiddetine ve ateşinin yüksekliğine rağmen, ashâbının arasına çıkıyor ve namazlarını da onlarla birlikte kılıyordu. Akşam namazına da çıkmış, namazda Mürselât suresini okumuştu![404]

Ardından yeniden hâne-i saâdetlerine geldi. Geldi gelmesine ama gördüğü manzara Annemiz'i ürkütmekteydi; zira Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) rahatsızlığı, her geçen dakika daha da artıyordu. Âdeta ayağa kalkacak tâkatı kalmamıştı! Bir aralık Âişe Validemiz'e döndü ve:

– Namaz kılındı mı, diye sordu.

Kılınmamıştı. Nasıl kılsınlar ki o güne kadar bu Mescitte kıldıkları namazların hepsini Allah Resûlü'nün arkasında saf tuta-

---

[404] Buhârî, *Sıfatu's-Salât* 16 (729); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/140

rak edâ etmişlerdi! Resûlullah'ın olmadığı yerde Ashâb, geleceği zamanı bekler ve O gelmeden de namaza durmazdı. Dolayısıyla Annemiz:

– Hayır yâ Resûlallah, dedi. "Sizi bekliyorlar!"

Ayağa kalkabilmek için kendisini zorluyordu ve Annemiz'e dönerek:

– Abdest alabilmem için su hazırlayın, buyurdu.

Denilen yapılmıştı. Kalktı ve güçlükle abdest aldı. Tam namaza çıkmak üzereydi ki yeniden bayılıverdi; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) her gün gittiği mescidine artık gidemiyordu! Saâdet hânesinde müthiş bir telaş başgöstermiş, Annemiz bir o yana bir bu yana çaresiz koşturup duruyordu! Allah'tan çok geçmeden kendine gelir gibi oldu ve hemen sordu:

– İnsanlar namaz kıldılar mı?

Annemiz:

– Hayır, yâ Resûlallah! Sizi bekliyorlar, dedi.

İmamın beklenmesi güzeldi ama Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bugün onlara imamlık yapacak gücü kendisinde göremiyordu. Onun için Annemiz'e dönerek:

– Ebû Bekir'e söyleyin; namazı insanlara o kıldırsın, buyurdu. Aynı zamanda bu, kendisinden sonra ümmetin işleriyle meşgul olacak kişiyi tayin manasına da geliyordu. Ancak Âişe Validemiz'in farklı bir mülahazası vardı; döndü ve:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Ebû Bekir yufka yürekli bir insandır; Kur'ân okumaya başladığında gözyaşlarına hâkim olamaz! Bunun için Sen, Ebû Bekir'den başka birisine emretsen!"

Onun bu teklifinin altında aynı zamanda, Allah Resûlü'nün imamlık yaptığı mihrabı başkasının dolduramayacağının endişesi vardı. Bu boşluğu hisseden insanların, tenkit oklarını bu mihrabda duran kişiye yöneltteceklerini biliyor ve onun için orada baba-

sının olmasını arzu etmiyordu. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) talebinde ısrarlıydı:

– Ebû Bekir'e söyleyin, insanlara namazı o kıldırsın!

Annemiz bir kez daha ısrar etmek istedi; ancak sonuç değişmiyordu. Hatta onun bu ısrarı Allah Resûlü'nü daha da celâllendirmiş, bu kadar ısrarı yersiz bulduğunu ifade sadedinde ona şöyle seslenmişti:

– Sanki sizler de, Yûsuf konusunda birbirine düşen kadınlar gibisiniz! Ebû Bekir'e söyleyin, insanlara imam olup namazı o kıldırsın![405]

Annemiz de anlamıştı! Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sonrasında bu mihrabda durma işi çok zor bir meseleydi ama birilerinin bunu yapması gerekiyordu. O birilerini tayin işini de bizzat Allah'ın Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yapıyordu. Demek ki bu işin eri, babası Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) olacaktı. Onun için bir daha itiraz edemedi ve Hazreti Ebû Bekir'e haber gönderilmek suretiyle yatsı namazını onun kıldırması temin edildi. Ancak babası Hazreti Ebû Bekir'in imamlığı, sadece bu namazla sınırlı kalmayacaktı. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), o günden sonra bir daha mescide çıkamayacak ve bu süre içinde namazları hep Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) kıldıracaktı.[406]

Cumartesi günü bir miktar rahatlık hissetmiş ve ayağa kalkmıştı:

– Dikkat edin, diyordu. "Sizden ölüm emârelerini hissedip de öleceğine kâni olan herkes, Allah'ın kendisini affedeceğine dâir bir kanaat taşıyarak ölsün!"[407]

---

405 Buhârî, *Cemâa* 11 (633) 18 (646, 647); Müslim, *Salât* 94 (418)

406 Perşembe günü yatsı namazı ile başlayıp Efendimiz'in irtihal ettiği Pazartesi gününün sabah namazına kadar Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), Mescid-i Nebevî'de toplam on yedi vakit namaz kıldırmıştı.

407 İbn Sa'd, *Tabakât* 2/255; Tayâlisî, *Müsned* 246 (1779); Ebû Ya'lâ, *Müsned* 4/193 (2290); Ayrıca bkz.: Müslim, *Cennet* 81 (2877); Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 17 (3113)

Ashâbından iki kişinin yardımıyla mescide geldi; yokluğunda tayin ettiği imam Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), cemaate öğle namazını kıldırıyordu. Kıldırıyordu ama Efendiler Efendisi'nin geldiğini o da hissetmiş ve geri çekilmek istemişti. Muhtemelen, "Ne de olsa sahibinin geldiği yerde başkasının namaz kıldırması uygun olmaz!" diye düşünüyordu. Ancak Habîb-i Kibriyâ Hazretleri aynı kanaatte değildi; eliyle işaret edip namaz kıldırmaya devam etmesi gerektiğini emir buyurdu. Sonra da iki kolundan tutup kendisine yardım edenlere döndü ve Mescid-i Nebevî'nin yeni imamı Hazreti Ebû Bekir'i göstererek:

– Beni, onun yanına oturtun, buyurdu.

Daha sonra Hazreti Ebû Bekir'in sol yanında oturarak namaza durdu.

Pazar günü olunca hizmetçi ve kölelerini hürriyete kavuşturdu ve ardından da altı veya yedi dinar tasaddukda bulundu. Sanki her şeyini dağıtacak gibiydi. Elinde bulunan silahlarını mü'minler arasında paylaştırdı. Dünya adına neye mâlikse, hepsini dağıtıyor ve ebedî dünyaya intikal ederken, belli ki geldiği gibi gitmeyi hedefliyordu. O kadar ki o akşam Âişe Validemiz, kadınlardan birisine kandil gönderecek ve Allah Resûlü'nün aydınlardan daha aydın simasına karanlığın değmemesi için:

– Bizim kandile, bir miktar yağ damlatabilir misin, diyecekti.[408]

Evde yiyecek nâmına bir şey kalmamıştı; çaresiz Allah Resûlü'nün mübârek vücutlarını dünyevî tehlikelere karşı koruması için üzerine giydiği zırhını, otuz ölçek arpa karşılığında komşularından bir yahudiye rehin vermişlerdi![409]

Pazartesi günüydü; sabah namazı için mescide gelinmiş ve Hazreti Bilâl'in okuduğu ezan sonrasında yine namaza durulmuştu. Namazı, Resûlullah'ın tayin ettiği imam Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) kıldırıyordu.

---

408 İbn Sa'd, *Tabakât* 2/239

409 Buhârî, *Cihad* 88 (2759); *Meğazi* 80 (4197); Tirmizî, *Büyû'* 7 (1214)

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ayağa kalkmış, mescide gelmek istemişti. Âişe Validemiz'in mescide açılan kapısındaki perdeyi araladı ve cemaatine atf-ı nazar etti. Memnun olduğu bir manzaraydı; cemaat, intizam içinde ve imamını bulmuş, kulluk adına vazifelerini yerine getiriyordu. Kamer misali mübarek yüzlerinde, tarifi imkânsız bir sürûr belirdi; tebessüm ediyordu. Aynı zamanda bu nazarlar, Ashâbı'nı dünya gözüyle göreceği son bakışları ifade ediyordu.

Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), yine olanları hissetmiş ve namazı kıldırması için geri çekilmek istemişti. O'nun gelişini hisseden Ashâb-ı Kirâm da, sevinçten neredeyse namazlarını bozacaklardı. Nasıl sevinmesinlerdi ki günler sonra yeniden mübarek yüzlerine muttali olabilmişlerdi!

Ancak O (sallallahu aleyhi ve sellem), elleriyle uzaktan işaret ediyor ve onlara:

– Yerinizde durun ve namazınızı tamamlayın, diyordu.

Belli ki huzur doluydu; zira cemaatinin imamını bulduğunu görmüş, kendisinden sonra kimi dinleyeceklerine dâir verdikleri kararlarını da müşâhede etmişti. Emniyetin yektâ temsilcisi şimdi daha da emindi ve çok geçmeden, bu huzurla perdeyi indirip yeniden Âişe Validemiz'in odasına girdi.[410]

Kızı Fâtıma Validemiz'i yanına çağırıp kulağına bir şeyler fısıldaması da işte bu esnada olmuştu.

Ardından, torunları Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin'i yanına çağırdı; onları öpüp kokluyor ve hayır tavsiye ediyordu.

Bütün bunlar yaşanırken diğer annelerimiz de Âişe Validemiz'in hücresine gelmiş, Resûlullah'ın son demlerine şahit oluyorlardı. Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin son demlerinde huzuruna alıp da kendilerine nasihatte bulunduğu kimseler arasında o gün şüphesiz Ezvâc-ı Tâhirât da vardı.

---

[410] Buhârî, *Sıfatu's-Salât* 12 (721); *Meğazi* 78 (4183)

Bir aralık Âişe Validemiz'e dönmüş ve:

– Ey Âişe, demişti. "O altınları ne yaptın?"

Annemiz hemen gidip, Resûlullah'ın kastettiği altınları getirdi. Onları avucuna almış sayıyordu:

– ... Beş, altı, yedi.

Bir taraftan da şunları söylüyordu:

– Bunlar yanında olduğu halde Muhammed, Rabbi'nin huzuruna nasıl gidebilir? Al bunları ve hemen infak et![411]

Derken, sancıları yeniden şiddetlenmeye başladı; ağrılarının sebebini söyleme maksadıyla Annemiz'e döndü ve şunları söyledi:

– Ey Âişe! Şüphen olmasın ki Ben, hâlâ Hayber'de yediğim o yemeğin elemini duyuyorum! Sanki o zehirin tesiriyle bugün, can damarlarımın parçalandığını hissediyor gibiyim![412]

Her adımında bir vedâ bûsesi gizliydi ve bütün bunları olanca netliğiyle görüp müşâhede eden ise, sadece Âişe Validemiz'di.

Ardından, siyah abasını yüzüne örttü. İyice bunalıp üstünde bir ağırlık hissedince, abayı atarak yüzünü açtı.

Bu arada, yeniden sözü namaza getirmişti:

– Namaz! Namaz, diyordu ve bunu defalarca tekrarladı. Belli ki ümmetinin ihmal edeceğinden çekindiği bir hususta daha şimdiden herkesin dikkatini çekecek tembihlerde bulunuyordu. O gün dikkat çektiği bir diğer husus da, köle ve hizmetçilerle ilgiliydi; onlar konusunda duyarlı olunmasını talep ediyor ve köle bile olsa insanlara, insanca muamele edilmesini tavsiye ediyordu.[413]

---

411 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/49 (24268); 6/182 (25531); İbn Hibbân, *Sahîh* 8/8 (3212); İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef* 7/83 (34371)

412 Buhârî, *Meğazi* 78 (4165); Hâkim, *Müstedrek* 3/60 (4393). Hayber Fethi sırasında yahudilerden bir kadın Efendimiz'i zehirlemek istemiş ve Cibrîl-i Emîn'in verdiği haberle Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) o gün zehirlenmekten kurtulmuştu. Bkz.: Salihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/134-135.

413 Hâkim, *Müstedrek* 3/59 (4388); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/311 (26699)

Bu arada Annemiz, Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nden öğrendiği şekilde O'nun başucunda duruyor, eliyle mübarek vücudunu sıvazlayıp O'na Muavvizeteyn'i okuyordu. Bunu yaparken de okuduklarını Efendimiz'in üzerine üfleyerek Allah Resûlü için, yine Allah'tan şifa talebinde bulunuyordu.[414]

Zâhirî şartlara bakıldığında yolculuk emareleri iyice belirmişti; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), dünya ile âhiretin arasındaki incecik perdenin öbür tarafına geçmek üzereydi. Mübarek başlarını, Âişe Validemiz'in sinesine yaslamış, siyah gözlerini de tavana dikmişti. Bu sırada huzura, elindeki misvakla birlikte Hazreti Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahmân girmişti. Resûlullah'ın gözü, onun elindeki misvağın üzerindeydi. Bunu farkeden ferâset sahibi Annemiz, çok hoşlandığı misvağı son demlerinde de arzuladığını anlamış ve Allah Resûlü'ne:

– Onu senin için alayım mı, demişti.

– Evet, dercesine başını sallıyordu. Hemen kardeşinden onu aldı ve Âlemlerin Efendisi'ne vermek istedi. Ancak, misvak çok sertti ve Annemiz O'na (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Peki, Senin için ıslatıp da yumuşatayım mı, dedi. Mübarek başları yine:

– Evet, dercesine hareket ediyordu.

Maksat anlaşılmıştı; hemen misvağı ağzına aldı ve tükürüğüyle onu iyice yumuşattıktan sonra Efendiler Efendisi'ne uzattı.

Aldı onu ve inci misal dişleri üzerinde gezdirmeye başladı. O kadar titizdi ki sanki Annemiz, bu kadar özenle dişlerini misvakladığına sanki ilk kez şahit oluyordu.[415] Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)

---

[414] Buhârî, *Megâzî* 78 (4175), *Tıb* 31 (5403); Müslim, *Selâm* 50 (2192); Ebû Dâvûd, *Tıbb* 19 (3902); İbn Mâce, *Tıbb* 38 (3529)

[415] Bu günü anlatırken Annemiz, "O'nun dünyadaki son gününde, tükürüğüyle tükürüğümü birleştiren Allah'a hamd olsun, diyecekti. Bkz.: Buhârî, *Humus* 4 (2933), *Meğazi* 78 (4186); *Nikâh* 103 (4919)

hassasiyetiydi bu; belli ki ebedî âleme giderken bile, dişlerin temizlenmesi gerektiğini fiilen göstermek istiyordu. Bir taraftan da;

– Lâ ilâhe illallah! Gerçekten de ölüm için ciddi sekerât var, diyordu.[416]

Dişlerini de temizlemiş, parmağını da yukarıya doğru kaldırmıştı. Gözleri tavana yeniden yönelmiş ve dudakları da hareket ediyordu. Söylediklerini duymak için Âişe Validemiz, kulağını fem-i mübâreklerine doğru yaklaştırdı; şunları söylüyordu:

– Peygamberler, şehîdler ve sâlihlerden kendilerine nimette bulunduklarınla beraber, Beni de affet ve rahmetinle kucakla! Artık Beni, yüce dostluğuna kabul buyur. Allahım! Yüce dostluğunu istiyorum! Allahım! Yüce dostluğunu istiyorum! Allahım! Yüce dostluğunu istiyorum!'[417]

Annemiz'in içine bir kurt daha düşmüştü. Zira sıhhatli olduğu günlerden birisinde O'nu:

– Cennet'teki yerini görmedikçe bir nebî vefat etmez. Bu noktadan sonra ise ya yaşamaya devam eder veya ölümle hayat arasında muhayyer bırakılır, derken duymuştu. 'Refîk-ı A'lâ'yı talep ettiğini duyar duymaz aklına bu beyan gelmiş ve kendi kendine, "Artık bizimle birlikte olmayacak!" diyordu.[418]

İşte burası, sözün bittiği yerdi; sözün bittiği yerde Yüce Dergâh'a gönülden yakarmak, bir mü'min için en hayatî meseleydi ve Annemiz de öyle yapmak istedi. Efendiler Efendisi'nin mübarek elinden tutmuş vaziyette Yüce Mevlâ'ya yakararak dua ediyordu!

Ancak beklemediği bir şey oldu; o âna kadar avucunda duran pamuk misal elini Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Annemiz'in

---

416 Buhârî, *Rikâk* 42 (6145); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/31 (78)

417 İbn Sa'd, *Tabakât* 2/229; Buhârî, *Tefsir* 69 (4310); İbn Mâce, *Cenâiz*, 64 (1620); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/74 (24498)

418 Buhârî, *Megâzî* 79 (4194); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 13 (2444); İbn Mâce, *Cenâiz*, 64 (1620)

elinden çekiverdi. Belli ki artık vakit ayrılık vaktiydi ve bu noktadan sonra ötelere giderken burada kalmayı talep etmek çok uygun düşmüyordu.

Derken Efendimiz'in mübarek eli, Âişe Validemiz'in avucundan kaymış, yan tarafta duran su dolu kâsenin üzerine doğru akıvermişti. Bu sırada Efendimiz'in mübarek başları, Annemiz'in sinesinde duruyordu![419]

Annemiz için o gün, hayatının en acı günüydü; eliyle yüzünü kapatmış, Resûlullah'ın ardından hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.[420]

Yine de metin durmaya çalışıyordu ve önce Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) başının altına bir yastık koydu. Ardından da gidip insanlara seslenerek bu acı haberi verdi.

Aralarına ne zaman çıkacağını bekleyen Ashâb-ı Kirâm için bu, müthiş bir yıkım demekti; bir anda Medîne mâtem havasına bürünüvermişti! Hazreti Ömer gibi ne yapacağını şaşıranlar, O'nun olmadığı dünyada yaşamayı gereksiz görenler vardı.

Ancak ölüm de Allah'ın bir emriydi; gelmiş ve Resûlullah'ı da, dünya ile âhiretin arasındaki o incecik perdenin öbür tarafına alıvermişti!

Şimdi sırada, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) için yapılacak son vazife vardı. Firâkın sancısıyla ne yapacağını bilemez hâle gelen Ashâb-ı Kirâm Hazretleri, beden-i pâklerini nereye emanet edecekleri konusunda tereddüt etmiş, bir çıkış yolu arıyorlardı. Bir aralık babası Hazreti Ebû Bekir'de gördüğü hareketler dikkatlerini çekmişti Annemiz'in; zira o, zihninde şimşekler çakmışçasına bir meseleyi hatırlamış:

– Ben, diyordu. "Ben, Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) duyup

---

419 Bkz.: Buhârî, *Cenâiz* 94 (1323), *Meğazi* 78 (4185), *Nikâh* 103 (4919) Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 84 (2443)

420 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/274 (26391)

da unuttuğum bir şeyi şimdi hatırlıyorum; O (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştu: 'Şüphesiz ki Allah (celle celâluhu) peygamberinin ruhunu, ancak emanet edilmesini sevdiği bir yerde kabzeder!' Öyleyse O'nu (sallallahu aleyhi ve sellem), yatağının olduğu yere gömün!"[421]

Evet, Peygamberler, dünyaya gözlerini kapadıkları yere emanet edilirdi ve Efendiler Efendisi de Âişe Validemiz'in hücresine tevdî edilecekti. Bu manzarayı yaşayan Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), Annemiz'i karşısına almış:

– İşte senin aylarının en hayırlısı bu ey Âişe! Bu, birincisi, diye seslenmişti. Belki de bu, sadece Annemiz'in anladığı bir cümleydi. Zira yıllar önce bir rüya görmüş ve ardı ardına üç tane kamerin, kendi hücresine doğduğuna şahit olmuştu. Bunu babası ile paylaştığı o gün Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) kendisine:

– Şayet bu rüyan sâdık ise, yeryüzündeki en hayırlı üç kişi senin hücrene defnedilecek, demişti. İşte şimdi o kamerlerin en hayırlısı, Âişe Validemiz'in hânesine doğuyordu.[422]

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yine yanıbaşındaydı. Bu mekân ona o kadar sıcak geliyordu ki sadece hac veya umre için Mekke'ye geldiği zamanlarda ve kısa süreli gittiği ziyaretlerinde buradan ayrı kalıyordu. Ve bu durum, hemen hemen hayatının sonuna kadar da devam edecekti.

---

421 Tirmizî, *Cenâiz* 33 (1018); İshâk b. Râhûye, *Müsned* 3/738 (1347); Hâris b. Ebî Üsâme, *Müsnedü'l-Hâris* 2/885 (955)

422 Hâkim, *Müstedrek* 3/62 (4400), 3/63 (4401), 4/437 (8192); Mâlik, *Muvatta Cenâiz*, (1/232) (548); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/47,48 (126, 127)

HULEFÂ-İ RÂŞİDÎN VE HAZRETİ MUÂVİYE DÖNEMİ

Bir tarafta böylesine bir acı yaşanıyor diğer yanda hayat devam ediyordu. Artık aralarında, fizikî âlemin şartları içinde meseleleri sorabilecekleri Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) yoktu; ancak en verimli zamanlarını O'nunla birlikte geçiren Âişe Validemiz bulunuyordu.

Onun olduğu yerde iki yönlü bir iletişim söz konusuydu; ya insanlar gelip meselelerini Annemiz'e soruyor veya yanlış giden bir durum vuku bulduğunda Âişe Validemiz'in müdahaleleri söz konusu oluyordu. Kısaca irşâd ve tebliğ devam ediyordu. Bir farkla ki bu kürsünün hatibi şimdi Âişe Validemiz'di; Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) aldığı ilmi insanlarla paylaşıyor ve böylelikle gelecek nesillerin, din adına daha sağlıklı ma'lûmat sahibi olmalarını temin ediyordu. Bunun adı, irşâd ve tebliğ idi ve Annemiz bu vazifeyi yerine getirirken olabildiğince objektif ve sözünü hiç esirgemeden yapıyordu. İşte bu gayretlerinden birkaç örnek:

Bir gün ashâbdan Ebû Seleme ile bazı insanların arasında husûmet meydana gelmiş ve niza' konusu olan toprak parçasının kime ait olduğu konusunda bir türlü anlaşamamışlardı. Derken Ebû Seleme, gelip durumu Annemiz'e aktardı. Belki de onun

desteğini almayı umuyordu. Ancak Âişe Validemiz'in nasihatleri, beklentisi istikametinde değildi; dinledikten sonra ona:

– Ey Ebû Seleme, diye seslendi. "Sen, bu toprak işinden uzak dur! Çünkü Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) ben, 'Toprak konusunda kim bir karış zulmederse, onun boynuna yarın yedi kat toprak dolanmak suretiyle azap görür!' buyururken duydum!"[423]

Bir gün yanına birisi gelmiş ve bazı insanların bir gecede bir veya iki celsede Kur'ân'ı okuduklarını anlatıyordu. Maksadı, bunun ne kadar doğru olduğunu bizzat Annemiz'den öğrenmekti. Ona döndü ve şunları söyledi:

– Onlar okuyor, ama aslında okumuyorlar! Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile ben, gecenin neredeyse tamamında kalkar ve namaz kılardık. O (sallallahu aleyhi ve sellem), Bakara, Âl-i İmrân ve Nisâ sûrelerini okurdu. Ne zaman ki içinde endişe verici bir beyan bulunan âyet denk gelse hemen Allah'a dua eder ve o hususun başına gelmemesi için O'na sığınırdı. Ne zaman da içinde tebşirât olan bir âyet okusa yine Allah'a yönelir ve onu O'ndan talep ederdi.[424]

Eskiden olduğu gibi insanlar, teberrük niyetiyle dünyaya yeni gelen çocuklarını yine hâne-i saâdete getirmeye devam ediyorlar, Âişe Validemiz de, onlar için dua ediyor ve bereket temennisinde bulunuyordu. Yine böyle bir günde, kucağına aldığı çocuğu yastığının üzerine koyarken altından fal ve falcılık işlerinde de kullanılan muska benzeri bir şey çıkıverdi. Dikkat kesilmiş, ona bakıyordu. Daha sonra onu eliyle aldı ve bir kenara fırlattıktan sonra sordu:

– Bu da ne?

– Onu, cinlerden korusun diye koymuştuk, dediler. Celâllenmişti. Bu bir sapmaydı ve daha bugünlerde yaşanacak böyle bir sapma, yarınlar adına birçok yanlışlığın kapısını arala-

---

423 Buhârî, *Mezalim* 14 (2321); *Bed'ü'l-Halk* 2 (3023); Müslim, *Müsâkât* 142 (1612)
424 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/92 (24653); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 2/282

maya açık davetiye manasına geliyordu. Hemen aldı onu ve bir kenara attıktan sonra şunları söyledi:

– Şüphe yok ki Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), fal ve falcılığı yasaklamıştı ve bunu yapanlara karşı da çok celâlliydi.[425]

Özellikle yeni toprakların fethinden sonra karşılarına çıkan yeni içki türleri konusunda tereddüt yaşayanlar olmuş ve konuyu Âişe Validemiz'e taşımışlardı. Meselelere ihtiyatla yaklaştı ve o gün onlara, Allah Resûlü'nün bu konudaki beyanlarını etraflıca hatırlattıktan sonra mahiyetini bilmedikleri bu türlü içeceklerden uzak durmalarını ve hoşlarına gitse de onları içmemelerini tavsiye etti.[426]

Hac mevsimi gelip de yollar Mekke'de buluşunca etrafını kadınlar alır ve akıllarına takılan her türlü sorularını rahatlıkla ona sorarlardı. O kadar ki yolda giderken Annemiz, etrafına toplanan kadınların önünde yürüyen bir imam gibiydi. O da bu durumu değerlendirir, yürümelerini bir irşâd ve tebliğ vesilesi olarak görür, onlara da nasihat ederdi.[427]

Mina'da bulunduğu sıralarda bir grup gencin kendi aralarında gülüştüklerine şahit olmuştu; onları işaret ederek yanındakilere sordu:

– Onları güldüren şey de ne?

– Filanca, çadırın ipine takılıp düşmüş; neredeyse boynu kırılıp gözü çıkıyormuş, dediler.

Hemen ikaz etti ve:

– Sakın gülmeyin, dedi. "Çünkü Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) ben, 'Müslümanın ayağına batan diken veya yaşadığı bundan daha büyük acı sebebiyle ona bir derece verilir ve o vesileyle bir hatası da bağışlanır!' derken duydum!"[428]

---

[425] Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/314 (912); İshâk b. Râhûye, *Müsned* 3/1001 (1735)
[426] Buhârî, *Eşribe* 7 (5273); Müslim, *Eşribe* 35 (1995); Nesâî, *Eşribe* 48 (5681)
[427] Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/225 (25923), 140 (25134)
[428] Müslim, *Birr* 46 (2572); Tirmizî, *Cenâiz* 1 (965)

Başı açık şekilde namaz kıldığını gördüğü bir kızcağızın ailesini ikaz etmiş ve ardından da, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında başından geçen bir hâdiseyi onlara nakletmişti.[429]

Kızını evlendirmek üzere olan bir anne yanına gelmiş ve başlarına gelen bir sıkıntıyı nasıl aşması gerektiğini Annemiz'e sormuştu. Zira düğün günü yaklaşmasına rağmen kızının saçları dökülmeye devam ediyor ve her türlü tedbire rağmen bir türlü iyileşme temâyülü göstermiyordu. Çözüm olarak aklına, saçlarına saç eklemek gelmiş ve Annemiz'e de bunun hükmünü sormuştu. Hiç tavizi yoktu ve hemen ona dönerek şu cevabı verdi:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) saçına saç ekletene de, bu işi meslek haline getirene de la'net etmiştir![430]

Bütün bunları yaparken o, muhatabının kim olduğuna bakmaksızın hakkı temsil adına bir niyet taşıyordu. Onun bu çok yönlü hâlini bilenler, hayatının sonuna kadar kapısını aşındırmaya devam edecek ve bu ilim hazinesinden azami derecede istifade etmeye çalışacaklardı.

Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh)

Efendimiz'in irtihalinden sonra hilâfet makamına babası Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) geçmişti. İnce ruhlu ve yufka yürekli bir insan olmasına rağmen Hakk'ın hatırını âlî tutan bir tavır sergiliyordu. Daha hilâfet makamına oturduğu ilk günlerde yanına Hazreti Osmân gelmiş, Ezvâc-ı Tâhirât'tan bazılarının miras talebini seslendirmişti. Gerçi Allah Resûlü'nün arkada bıraktığı herhangi bir mal varlığı söz konusu değildi; ancak muhtemelen onlar, hem bu konudaki beyân-ı nebevîden habersizlerdi hem de

[429] Konu daha detaylı olarak kitabın son kısmında "Âişe Validemiz'in Evlilik Yaşı" başlığı altında işlenmiştir.

[430] Buhârî, *Libâs* 81 (5589, 5590, 5593); Ebû Dâvûd, *Teraccül* 5 (4186); Tirmizî, *Libâs* 25 (1759); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/111 (24847)

ganimetten elde edilen beşte birin kendilerine kalacağı zannına kapılmışlardı. Hâlbuki o, Allah Resûlü'ne bizzat Allah'ın takdir ettiği ve Resûlullah'ın da onu, ihtiyaç duyduğu yerlere sarfettiği bir değerdi. Kısaca o, hilâfet makamını ilgilendiren bir konuydu.

Hazreti Osmân'ı dinleyen Halîfe, yine Ezvâc-ı Tâhirât'tan birisi olan kızı Âişe Validemiz'e müracaatta bulunarak konu hakkında farklı bir bilgisinin olup olmadığını sordu. Zira bu talebin sahipleri arasında kızı Âişe'nin (radıyallahu anhâ) olmadığını biliyordu. Bunu duyar duymaz irkilip ürperen Annemiz:

– Sübhânallah, dedi. "Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Biz peygamberler, miras bırakmayız; bizim arkada bıraktığımız sadakadır.' buyurmuşken böyle bir miras söz konusu olamaz!"

Annelerimiz de Halîfe de meselenin gerçek yönünü şimdi anlamışlardı; nassın olduğu yerde yeni bir hüküm getirmek olmazdı ve Ezvâc-ı Tâhirât da artık böyle bir talepten vazgeçmiş, eski günlerinde olduğu gibi yine kendi sade hayatlarına geri dönmüşlerdi.[431]

Artık halîfe Hazreti Ebû Bekir için Annemiz, içinden çıkamadığı konularda müşkilini halledecek önemli bir kaynaktı. Özellikle Resûlullah'ın yokluğunu fırsat bilen bazı ham ruhların ortalığı karıştırmaya çalıştığı en kritik demlerde, isabetli adımı atabilmek için çoğu kez kızı Âişe Validemiz'e danışır, onun düşüncesini aldıktan sonra kararını verirdi. Zira o gün, Âişe Validemiz'in de müşâhedesiyle Hazreti Ebû Bekir'in başına öyle gâileler açılmıştı ki şayet bunlar dağların başına gelmiş olsaydı, bu yükün altında onlar ezilip parçalanır, üstesinden gelemeyip tuz-buz olurlardı.

İki küsur yıl göz açıp kapayıncaya kadar geçivermişti. Bir tarafta irtidât hâdiseleri diğer yanda sahte peygamberler derken yıllar geride kalmış, Hazreti Ebû Bekir'in bedeni de yorgun düşmüştü. Yorulmuştu yorulmasına ama üzerinde, her şeye rağmen

---

[431] Bkz.: Buhârî, *Humus*, 1 (2926, 2927); *Fedâilü's-Sahabe* 12 (3508); *Meğazi* 11 (3810) Ferâiz 2 (6346); Müslim, *Cihâd* 51 (1758); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/262

Resûlullah'ın emanetini yerine getirmiş olmanın huzuru vardı. Ancak hastalanmıştı.

Hassasiyetini burada da gösterecekti; hastalığı boyunca kızı ve annesi Âişe Validemiz'i yanından ayırmıyor, en mahrem duygularını onunla paylaşıyordu. Genel haline bakılınca ötelerden davet almış gibi duruyordu. Anlaşılan onun için de ayrılık vakti gelmiş, Resûlullah'tan ayrılığın acısına sadece iki yıl üç ay ve on gün dayanabilmişti.

Allah Resûlü'nün son günlerine şahit olan Âişe Validemiz, halîfe Hazreti Ebû Bekir'in de bakım görümünü üstlenmiş, hastalığı süresince babasına refakat etmişti.

Sâdık Yâr'in, Yârânı'na kavuşacağı günlere ramak kala üzerinde daha farklı bir telaş hissediliyordu; sanki bir an önce yapması gerekenleri yapıp rahatlamak istiyordu. Kılı kırk yararcasına hassas bir hayat yaşamıştı ve belli ki ebedî âleme giderken de bu hassasiyetinden taviz vermeyi düşünmüyordu. Önce Hazreti Osmân'ı yanına çağırıp ona bir âhitname yazdırdı. Sonra yanında bulunan Âişe Annemiz'e döndü ve vefat eder etmez, maaşının arta kalan kısmını 'Beytülmâl'e götürüp teslim etmesini vasiyet etti:

– Ömer, beni bana bırakmadı, diyordu. Beytülmâlden 6 bin dirhem almak zorunda kaldım. Bunların hepsi falan yerdeki duvarda saklı; onları alın ve Ömer'e iade edin![432]

Bu, ne müthiş bir hassasiyetti! Aynı zamanda, bir ferâset ve kiyâset göstergesiydi. Zira böylelikle o, kendisinden sonraki adresi de göstermiş oluyordu.

Annemiz'e de diyecekleri vardı. Yanına yaklaşmasını söyledi ve zorlanarak şunları tembih etti:

– Müslümanların işini üzerime aldığımdan bu yana onlara ait ne bir dirhem ne de bir dinar yedim. Aksine, onların en fakiri gibi çoğu

---

[432] İbn Sa'd, *Tabakât* 3/193

zaman aç kaldım ve sırtıma da hep en eski elbiseleri alıp giyindim. Hazineye ait yanımda, şu siyahî köle, şu bir parça kumaş parçası ve şu ihtiyar deveden başka hiçbir şey yok; onları da al ve hiç bekletmeden Ömer'e götür. Böylelikle beni de bu yükten kurtar![433]

Söyleyecekleri bunlarla da sınırlı değildi. Her geçen dakika heyecan ve helecanı artırıyor, üzerindeki yükü bir an önce bırakmak istercesine acele ediyordu. Şefkat dolu nazarlarla baktı kızına. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile evlendiğinden bu yana onu annesi olarak biliyor ve hürmet ediyordu. Zaten bakışlarındaki sıcaklık, aynı zamanda onu ne kadar sevdiğini de gösteriyordu. Ancak bu sevgi, içinde kalan bir ukdeyi onunla paylaşmasına mâni değildi; döndü ve:

– Biricik kızım, diye seslendi. "Sen de bilirsin ki ben, insanlar arasında en çok seni sever ve aziz tutarım; ancak hani sana falan yerdeki bir araziyi tahsis etmiştim ya, onu bana geri iade etsen; zira o benim içime pek sinmedi. Zira ben, çocuklarım arasındaki taksimin, Allah'ın kitabına uygun olmasını arzu ediyor, yarın huzur-u ilâhiye gittiğimde, onlardan bazısını diğerlerine tercih eden bir insan konumunda kalmak istemiyorum."

Annemiz, hassas babanın hassas kızıydı ve bu talep karşısında hiç tereddüt etmeden ona:

– Peki! Başım gözüm üstüne, dedi.[434]

Bunu duyan Hazreti Ebû Bekir'in, üzerinden dağlarvâri bir yük daha kalkmışçasına rahatladığı görülüyordu.

Beklediği gibi hastalığı giderek ağırlaşıyordu. On beş gündür aynı hâl üzereydi ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) gibi zaman zaman onun da kendinden geçip bayıldığı oluyordu. Bunu gören Âişe Annemiz, hem üzüntüsünü dile getirmek hem de onu teselli

433 İbn Sa'd, *Tabakât* 3/193; Ayrıca bkz.: Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe* 2/460
434 İbn Sa'd, *Tabakât* 3/195; Ayrıca bkz.: Kahdehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe* 2/460

edebilmek için babası Hazreti Ebû Bekir'in başında durup ona Hâtem-i Tâî'den şiirler okuyordu. Bir keresinde:

– Hayatına yemin olsun ki can hulkuma gelip de, sîne ölümün sıkıntısıyla daralınca, yas tutmanın insana hiçbir faydası yoktur, demişti. Bunu duyan Halîfe, göz kapaklarını araladı ve şöyle seslendi:

– Öyle deme kızım! İllâ da bir şey diyeceksen, "Ölüm sarhoşluğu tene geldiğinde, 'Ey insan! İşte bu, senin öteden beri kaçtığın şeydir.' meâlindeki âyeti oku!"

Dünyaya vedâ ederken bile doğruyu temsilde bu kadar titiz davranıyordu. Babasının dupduru hayatını nazara alarak Annemiz'in okuduğu bir şiir daha vardı:

Ey yüzü suyu hürmetine yağmurların sökün ettiği gökçek yüz,

Yetimlerin koruyucusu, dulların da güven kaynağı.

Bunu duyunca yeniden ona döndü ve:

– Burada kastedilen Resûlullah'tır, buyurdu.[435] Zira biliyordu ki bu şiiri, yeğeni Muhammedü'l-Emîn'i ta'zîm için yıllar önce amcası Ebû Tâlib söylemişti.[436]

Ardından yine kızına döndü ve sordu:

– Rasûlüllah hangi gün vefat etmişti?

– Pazartesi, diye cevapladı Annemiz. Duruşunda, aldığı cevaba bina etmeyi düşündüğü başka bir şey var gibiydi. Döndü ve yeniden sordu:

– Bu gün, günlerden ne?

– Pazartesi.

---

[435] İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 154 (1272); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 2/93 (5673); Beyhakî, *Sünen* 3/352 (6219)

[436] Bkz.: Beyhakî, *Sünen* 3/352 (6219); İbn Kesîr, *el-Bidâye* 3/55, 6/88, 6/186; Râmehurmuzî, *Emsâl* 1/19

Derin bir nefes aldı; dudaklarından şu temenni dökülüyordu:

– Allah'tan diler ve dilenirim ki bu gece ile arama başka bir gece girmesin!

Âişe Annemiz'e döndü ve yine sordu:

– Resûlüllah (sallallahu aleyhi ve sellem) kaç kefene sarılmıştı?

– O'nu, beyaz ve yeni üç 'Sehûliyye' elbisesine kefenlemiştik. Bunların içinde sarık ve gömlek yoktu, diye cevapladı Annemiz. Bunun üzerine eski elbisesini göstererek:

– Şu elbisemi yıkayın, diye tembih etti. "zira onda zaferan lekesi var. Yanına da başka iki elbise katarak beni onlara kefenleyin!"

Durumun ciddiyeti giderek daha da aydın hâle geliyordu. Babası ve Resûlullah'ın halîfesi ebedî âleme yürümek üzereydi.

Annemiz ne yapacağını şaşırmıştı; ardı ardına gelen talepler karşısında üzüntüsünü bile unutmuş, baba sözünü yerde bırakmamak için ayrı bir hassasiyet gösteriyordu. Ancak son talebi gönlüne yatmamıştı. Babaya itiraz olmazdı ama o, herhangi bir insan değildi; Resûlullah'ın halîfesi ve mü'minlerin de emîriydi. Hayatî bir makamın zirve temsilcisiydi. Onun için döndü ve:

– Ama o eski, diyerek itiraz etmek istedi.

Kararlıydı Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) ve:

– Olsun, dedi. "Yeni elbiseye, ölülerden çok diriler muhtaçtır. Kaldı ki, ölünün kefeni çürüyüp gidecektir!"[437]

Başka bir isteği daha vardı; vahyin bidayetinden itibaren başlayan yirmi üç yıllık maiyyeti, iki küsur yılın ardından yine ve kaldığı yerden aynı hassasiyetle devam ettirmek istiyordu. Âişe Annemiz'e baktı; gözleri dolmuştu. Finale ulaşıp ipi gö-

437 Buhârî, *Cenâiz* 92 (1321); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/132 (25049); Ebû Ya'lâ, *Müsned* 7/469 (4495); Abdurrezzak, *Musannef* 3/423 (6176)

ğüslerken yine Habîb-i Kibriyâ'nın yanında durmak istiyordu! Ancak bu, şatafat ve alâyişten de olabildiğince uzak olmalıydı. Vefat ettiğinde kendisini, hanımı Esmâ Bint-i Ümeys'in yıkamasını ve oğlu Abdurrahmân'ın da ona yardım etmesini vasiyet etti.

Arzu ettiği gibi o günün akşamında o da (radıyallahu anh) Hakk'ın rahmetine kavuştu. Vasiyet ettiği gibi Resûlullah'ın yanına defnedildi. Annemiz'in rüyasında gördüğü ve Hazreti Ebû Bekir'in de o günlerde yorumladığı rüyadaki ikinci kamer de, bugün hücrenin içine doğmuştu. Bundan böyle Annemiz'in saâdet yuvası, nübüvvet yanında bir de hilâfet kamerini misafir edecekti.[438]

Hazreti Ömer (radıyallahu anh)

Babasının vefatıyla birlikte vasiyetini yerine getirmek için doğruca Hazreti Ömer'in yanına giden Âişe Annemiz, babasının vasiyeti olarak siyahî köle, bir parça kumaş ve ihtiyar bir deveyi yeni Halîfe'ye takdim etti. Koca Ömer'i, daha işin başında gözyaşlarına boğan bir hassasiyetti bu. Bir taraftan gözyaşlarını silerken diğer yandan da:

– Allah (celle celalühü) Ebû Bekir'e merhamet buyursun, diyordu. "Kendisinden sonrakiler için, gerçekten de yaşanmaz bir hayat bıraktı! Allah (celle celâluhu), onu mağfiretine mazhar etsin! Gerçekten de o, arkasından gelecekler açısından ulaşılmaz bir ömür sürdü!"[439]

Yeni Halîfe Hazreti Ömer için de Âişe Annemiz, meseleleri istişare ettiği en önemli bir mercî idi. Gerçi o, genelde Ezvâc-ı

---

438 Hem babası hem de insanlar arasında Allah Resûlü'ne en yakın insan olmasına rağmen Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), kızı Âişe Validemiz'den sadece iki hadîs rivayet etmiştir. Annesi Ümmü Rûmân'ın ondan rivayet ettiği hadîs ise sadece bir tanedir.

439 İbn Sa'd, *Tabakât* 3/193

Tâhirât'ın hepsine karşı ayrı bir hürmet hissiyle doluydu. Ancak onlar arasında Âişe Validemiz'in yeri bir başkaydı. Annemiz için:

– Resûlullah'ın Habîbesi, diyor ve ona ayrı bir ihtimam gösteriyordu. Hatta toprakların genişlemesine bağlı olarak elde edilen imkânları insanlar arasında paylaştırırken annelerimizi öne çıkarır ve her birisine senelik on veya on iki binlik bir hak takdir ederdi. Bir farkla ki Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) nezdindeki konumunu nazara alarak Âişe Validemiz için bu miktara, iki bin daha ilave ediyordu.[440]

Hazreti Ömer, en hassas ve duyarlılığı en yüksek birisiydi; din adına birisinin bir yerde farklı bir bilgi ürettiğine şahit olur olmaz hemen hâdiseye müdahale eder ve dinî meselelerin gelişigüzel konuşulmasına fırsat vermezdi. Şüphesiz onun bu hassasiyeti, Kur'ân ve Sünnet'e farklı unsurların karışmasına engel olmaya matuf bir tedbirdi ve yaşadığı dönemin şartları düşünüldüğünde çok yerinde bir karardı. Herkesin din adına ulu orta konuşmadığı bu günlerde Medîne'de, meseleler arz edildiğinde fetvâ verebilen belli başlı insanlar arasında Âişe Validemiz en başlarda yer alıyordu.

Annemiz'in müdâvimleri arasında Halîfe Hazreti Ömer de vardı; hakkında ma'lûmât sahibi olmadığı hemen her meseleyi ona arz eder ve Annemiz'in sözleri istikametinde bir çözüm üretirdi. Aslında onun bu tavrı, annelerimizin bütünü için geçerliydi; her fırsatta onları nazara verir ve önceliği de sürekli onlar istikametinde kullanırdı. Bir ihtiyaçlarının olup olmadığını araştırır ve eline geçen imkânlardan öncelikle annelerimizin istifade etmesini tercih ederdi. O kadar ki bunun için yanına dokuz tane sepet koymuştu; turfanda çıkan meyvelerden eline geçer geçmez onları hemen bu sepetlere taksim eder ve ardından da onları annelerimize gönde-

440 Hâkim, *Müstedrek* 4/9 (6723); Ebû Yûsuf, *Kitâbu'l-Harâc* 51

rirdi.[441] Dünya adına bir imkâna kavuştuğunda veya kurban kestiğinde ilk olarak aklına gelen annelerimiz olur ve elindeki bu imkândan mutlaka onlara birşeyler gönderirdi. Hazreti Ömer'in bu hassasiyetini anlatırken Annemiz, şu cümleleri kullanacaktı:

– Ömer, her türlü ayrıntıyı düşünür, başı kolu demez ve kesilen hayvandan bizim hissemize düşeni göndermeyi asla ihmal etmezdi.

Irak toprakları fethedilmişti; işin meşakkatli tarafı bitmiş sıra elde edilen ganimetleri taksime gelmişti. Bu hususta nasıl bir yol tutması gerektiğini görüşmek üzere ashâbın önde gelenlerini bir mecliste topladı. Bir miktar fikir alışverişinden sonra onlara şunları söyledi:

– Bana öyle geliyor ki bu ganimetler, bu fetihlerde ter dökenlere aittir ve onlar arasında taksim edilmelidir!

– Evet, dediler. "Bizim görüşümüz de seninki gibidir ey mü'minlerin emiri!"

Sonra sordu:

– Peki, bu taksime kimden başlayacağız?

– Buna senden daha layık olan kim olabilir ki? Tabii ki önce kendinden başla, diyorlardı.

Halîfeydi. Belki konumu gereği bu hakkı elde etmiş gözüküyordu. Ancak o, Resûlullah'tan böyle görmemişti. Hizmetin olduğu yerde en öndeki yerini alırken, sıra ücret dağılımına gelince en arkalarda kalmayı tercih ediyordu. Onun için gelen bu tekliflere:

– Hayır, dedi. "Bu işe ben, önce Resûlullah'ın ev halkından başlarım!"[442]

---

441 Bkz.: Mâlik, *Muvatta* 1/279 (618); Beyhakî, *Sünen* 7/35 (13037); İbn-i Ebî Âsım, *Zühd* 1/116; Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe* 2/369

442 *Müsned*-i Şafii, 1/326 (1519); İbn Ebî Şeybe, *Musannef* 6/457 (32895, 32898,

Yine aynı fetih sonrasında Halîfe'ye, içinde kıymetli mücevherler olan bir kese getirmişlerdi. Yanındakilere:

– Bunun kıymetini biliyor musunuz, diye sordu. Bilmiyorlardı; belki de kıymetini takdir edemiyorlardı! Ortada esas alınabilecek bir kıymet ve değer olmayınca Halîfe Ömer (radıyallahu anh) onu paylaştıramamıştı. Sonra etrafındakilere döndü ve şöyle seslendi:

– Bana izin verir misiniz; ben bunu, Resûlullah'ın göz nûruna gönderip sadece O'nun habîbesine vereyim!

Resûlullah'ın göz nûru, o gün için herkesin göz bebeği demekti ve hiç itiraz etmeden:

– Evet, cevabını verdiler.

Bunun üzerine Hazreti Ömer, elçiler gönderip içi mücevher dolu keseyi Âişe Validemiz'e gönderdi. Ancak Annemiz temkinliydi; önce itina ile keseyi açtı. İçinden çıkan kıymetli mücevherleri görünce ürperdi ve derin derin düşünmeye başladı. Muhtemelen Allah Resûlü'nün yaşadığı sadelerden daha sâde hayat aklına gelmişti. Kendi kendine:

– Resûlullah'ın ardından Ömer, bana niye böyle yapıyor ki, diye söylendi. Daha sonra da, Halîfe Hazreti Ömer'i kastederek ellerini kaldırıp:

– Allahım, dedi. "Bir daha bana, ondan gelecek yeni bir ihsanla karşılaşma fırsatı verme, yeni bir ihsanına şahit olmadan da canımı al![443]

Hayber fethi sonrası elde edilen ganimetleri paylaştırırken de aynı hassasiyeti göstermiş ve annelerimizi de unutmamıştı; tercihi

---

32899); Beyhakî, *Sünen* 6/364 (12849); Ayrıca Hazreti Ömer'in, Ezvâc-ı Tâhirât'ı su veya toprak arasında muhayyer bıraktığı ve Âişe Annemiz'in toprağı tercih ettiği, daha sonra da bu toprağı vakfettiği ifade edilmektedir. Bkz.: Buhârî, *Müzâraa* 14 (2213); Müslim, *Müsâkât* 2 (1551); Ayrıca bkz.: Nedevî, *Sîretü Seyyideti Âişe* 75

[443] Hâkim, *Müstedrek* 4/9 (6725); Ahmed b. Hanbel, *Fedâilü's-Sahabe* 2/875 (1642)

kendilerine bırakmak şartıyla onlara da ya arazi veya her aya mukabil belli bir ücret takdir etmişti.[444]

Dikkat çeken bir husus vardı; Annemiz, Hazreti Ömer'in mehâbetinden çekiniyordu. Bunun sebebi de, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) Hazreti Ömer'le olan münasebetleriydi. Zira Âişe Validemiz, Hazreti Ömer söz konusu olduğunda Efendimiz'in de farklı davrandığını görmüş, şeytanın bile Hattâb Hazreti Ömer'den korktuğunun haberini Resûlullah'tan almıştı. Aslında ortada, karşılıklı saygının egemen olduğu nitelikli bir teâti söz konusuydu.

İlim söz konusu olduğunda, Hazreti Ömer için de akan sular dururdu. Hazreti Ebû Bekir'in (radıyallahu anh) başlattığı geleneği o da devam ettiriyor, bir müşkille karşılaştığında ya bizzat gelerek veya en yakınlarından birisini göndererek Annemiz'den işin gerçek yönünü öğrenmek istiyordu. Aynı zamanda bu, sadece hilâfet makamına ait bir yol değil, ashâb-ı kirâm ve tâbiîn-i izâm hazretlerinin genel halini yansıtıyordu. Özellikle Hadîs ilmiyle ilgili bir mesele söz konusu olduğunda bütün yollar Âişe Validemiz'e çıkıyordu.[445]

İçinde yaşadıkları çağ, Efendiler Efendisi'nin beyanlarına göre en hayırlı çağdı ve şimdi ise onlar, hayır sıralamasındaki ikinci döneme doğru yol alıyorlardı. Bu ise, muhatabı kim olursa olsun doğru bilinen hususun hiç çekinilmeden direk muhataba söylendiği ve buna mukabil muhatabın da kendisini ikaz edene müteşekkir kaldığı müstesna bir dönemi ifade ediyordu. O gün, hakkın hatırı âlî idi. Dolayısıyla hilâfet makamının kendilerine bu kadar cemîlede bulunmak istemesi, annelerimizin doğruyu söylemesine mâni olamazdı; hiç çekinmeden yanlış gördüğüne 'yanlış' der ve insanları işin doğrusuna yönlendirirdi.

Başka bir gün Hazreti Ömer, Amr İbn-i Ümeyye ile karşılaş-

444 Buhârî, *Müzaraa* 7 (2203); Müslim, *Müsâkât* 2, 3 (1551); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 2/22 (4732)

445 Bkz.: İbn Sa'd, *Tabakât* 2/375

mış ve onun, satın aldığı bir top kumaşı, ahlâkî zaaflarından dolayı toplumun dışladığı kötü kadınlara tasadduk ettiğini duymuş ve çok celâllenmişti; yaptığının doğru olmadığını söylüyor ve onlara yapılan tasaddukun kabul görmeyeceğini ifade ediyordu. Ancak Hazreti Amr da ısrarlıydı; Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem), onları kastederek:

– Onlara verdiğiniz şeyler de sizin için sadaka hükmündedir, buyurduğunu söylüyordu. Onun bu beyanı Hazreti Ömer'i daha da celâllendirmiş ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hakkında yalan beyanda bulunduğunu söylemişti. Derken aralarındaki niza' daha da büyüyünce çareyi Annemiz'in yanına gelmekte buldular. Söze Hazreti Amr başladı:

– Allah aşkına, bizi aydınlatmanı istiyorum, diyordu. "Sen Resûlullah'ı, 'Onlara vermiş olduğunuz şeyler de sizin için sadaka hükmündedir!' derken duydun mu?"

Annemiz'in cevabı çok netti:

– Allah şahit ki evet. Allah şahit ki duydum!

Hazreti Ömer'e geri adım attıran bir cevaptı aynı zamanda bu; zira o, muhasebe duygusu önde olan bir insandı. Daha bunu duyar duymaz kendisini sorgulamaya başlamış, çarşı-pazarda meşgul iken Allah Resûlü'nden duymadığı kim bilir daha nelerin var olduğunu söylenerek kendi kendine hayıflanıyordu![446]

Hazreti Ömer (radıyallahu anh), bir gün Ebû Hureyre Hazretleri'nin:

– Her kim cenazenin ardından giderse ona bir kırat ecir vardır, şeklinde bir hadîs rivayet ettiğini duymuş ve duyduğu bu haberin doğruluğunu teyit etmek için Âişe Validemiz'e sormuştu. Annemiz:

– Bunu Resûlullah'tan ben de duydum, diyerek Ebû Hurey-

---

[446] Bkz.: Zerkeşî, *el-İcâbe* 20.

re'yi tasdik etti. Hatta bu bilgi üzerine Abdullah İbn-i Ömer gibi önemli isimler, daha fazla mükâfat almak için cenaze ardından daha çok yürüme gayreti içine gireceklerdir.[447]

Onlar için doğru bilgi, hayatlarının en önemli gayesiydi ve bu bilgi de, Âişe Validemiz'de bulunuyordu. Hatta zaman zaman bu bilgi, mahrem konular etrafında olabiliyordu ve bu durumda bile hakikat aşkı öne geçiyor, utanma ve çekinme gibi duygular ilimle insanlar arasında perde teşkil etmiyordu. Bir gün aralarında Zeyd İbn-i Sâbit gibi zâtların da bulunduğu Ensâr ve Muhâcirûn hazerâtının önde gelenleri toplanmış, inzâl vukû bulmadan bir araya gelmede gusül gerekip gerekmediği konusunu konuşuyorlardı. Bu konuşma sırasında Hazreti Zeyd, inzâl olmadan meydana gelen birleşmede gusül gerekmediğini, avret mahallini yıkadıktan sonra namaz abdesti alınmasının kifayet edeceğini ifade etmişti. Ancak bu, mecliste bulunanlar tarafından hüsn-ü kabul görmemişti. Aralarından birisi çıkıp meseleyi Halîfe Hazreti Ömer'e getirdi. Bu sırada yanında Hazreti Ali ve Muâz İbn-i Cebel gibi Ashâb-ı Kirâm'ın önde gelenlerinden başkaları da vardı ve duruma onlar da muttali olmuştu. Hem yanındakilerin fikrini almak hem de meseleyi bizzat Zeyd İbn-i Sâbit'ten duymak için onun da gelmesini talep etti. Maksadı, konuşulanlara onları da şahit tutmaktı.

Huzuruna gelir gelmez önce Zeyd İbn-i Sâbit'e çıkıştı:

– İnsanlara bu şekilde bir fetvayı nasıl verebilirsin, dedi. Hazreti Zeyd de:

– Bunu ben uydurmadım; amcalarımdan Rifâa İbn-i Râfi' ve Ebû Eyyûb el-Ensârî'den işittim, deyince hâzırûna dönen Hazreti Ömer:

– Peki, bu işe sizler ne diyorsunuz, diye sordu. Ancak onlar da ihtilafa düşmüştü; bir kısmı, gusül için tazyik gerekir diyor, diğer bir kısmı mücerred ıslaklıkla guslün gerekeceğini söylüyordu.

447 Buhârî, *Cenâiz* 56 (1260); Müslim, *Cenâiz* 56 (945)

Onlardan bazıları da, gusül için mutlak manada bir araya gelmeyi yeterli görüyordu. Bunun üzerine Halîfe onlara:

– Ey Allah'ın kulları, diye seslendi. "Sizler, Bedir ehlinin en hayırlılarısınız; nasıl ihtilaf edebiliyorsunuz?"

Bunun üzerine Hazreti Ali devreye girdi; meselenin, Ezvâc-ı Tâhirât olarak annelerimize sorulup vuzûha kavuşturulması gerektiğini söyledi ve meseleyi en iyi bilenlerin onlar olabileceğini ifade etti.

Doğru söylüyordu. Önce kızı Hazreti Hafsa'ya meseleyi sordurdu Hazreti Ömer; aldıkları cevap:

– Bu konuda benim bir bilgim yok, şeklindeydi. Nihayet aralarından Ebû Mûsâ el-Eş'arî öne çıktı ve:

– Bu konuda sadra şifa bir bilgiyi ben size getiririm, diyerek oradan ayrıldı; Âişe Validemiz'in yanına geliyordu!

İzin isteyip huzuruna girer girmez:

– Ey anneciğim, diye seslendi. "Ben sana bir şey soracağım ama utanıyorum!"

Edep ve hayânın, dine ait kuralları öğrenmeye mâni olmaması gerektiğini en iyi bilen, şüphesiz Annemiz'di. Onun için Ebû Mûsâ Hazretleri'ne şunları söyledi:

– Seni dünyaya getiren annenle konuşurken nasıl rahat davranıyorsan bana sorarken de aynı rahatlıkla sor; utanma! Zira senin için ben, anneden öte bir anneyim!

Ebû Mûsâ Hazretleri kendini şimdi daha rahat hissediyordu ve içinden çıkamadıkları konuyu net ifadelerle sordu:

– Gusül ne zaman vacip olur?

– Tam adamına sordun; doğru yerdesin, diye başladı. "Resûlullah'ı ben, 'Erkek, kadının dört tarafına oturup, sünnet mahalli de onun sünnet mahalline değince gusül vâcib olur!' derken duydum."

– Senden sonra bir başkasına bu meseleyi artık hiç sormam, diyerek oradan ayrılan Ebû Mûsâ Hazretleri, duyduklarını gelip meclistekilere anlatınca Hazreti Ömer:

– Bu işi yapıp da gusül abdesti almayan kişiye mutlaka müeyyide uygularım, dedi. Bunu yaparken mesnedi, şüphesiz Annemiz'den kendisine intikal eden beyandı.[448]

Halîfe Hazreti Ömer, Annelerimiz'i memnun edebilmek için olabildiğince titiz davranıyordu. Onların rahatsız olabileceği ortamları değiştiriyor ve dinî hassasiyetlerini rahat yaşayabilecekleri zeminleri oluşturuyordu. Bir gün Halîfe Hazreti Ömer'e, hacca gitmek istediklerini beyan etmişlerdi. Hemen Hazreti Osmân ve Abdurrahmân İbn-i Avf'ı yanına çağırdı ve birisinin önden diğerinin de arkadan yürümek suretiyle onlara bu vazifelerini yaptırmalarını tembih etti. Rahatsızlık vermemek için aralarına kimseyi sokmamaları gerektiğini söylüyor, annelerimizin güven içinde hac vazifelerini îfa edebilmeleri için hassasiyet göstermeleri tembihinde bulunuyordu. Bunun için onlara, nerede ve nasıl durmaları gerektiği hususunda yol gösteriyor, dar ve girift yerlerde kapıları tutarak başkalarını içeriye almamalarını söylüyordu. Onun tembihleri arasında, annelerimiz tavafta iken kadınlar dışında başka kimsenin metâfa alınmaması da vardı.

Derken günler günleri kovalamış ve olabildiğince titizlik içinde geçen on yıl geride kalmıştı. Artık Hazreti Ömer için de mukadder yolculuğun vakti gelmişti; Halîfe'ye sûikast yapılmıştı ve kanlar içinde yatıyordu! Vücuduna işleyen hançer

---

448 Bkz.: Muvatta *Tahâre* 104; Müslim, *Hayz* 88 (349); Tirmizî, *Tahâre* 80 (109). Annemiz'e gidip de bu soruyu soranın bizzat Halîfe Hazreti Ömer olduğu da ifade edilmektedir. Başka bir zaman benzeri bir soruyu Ebû Seleme Hazretleri'nin de sorduğu bilinmektedir. Bkz.: Muvatta, *Tahâre* 103. Hâdise, farklı rivayetler birleştirilerek verilmiştir.

zehirliydi ve artık Halîfe Ömer de dünyaya vedâ etmek üzereydi.

Ancak onun, başka bir telaşı daha vardı. Zira o güne kadar cesaret edip de Annemiz'e söyleyemediği bir arzu ile kıvranıyordu; Resûlullah'ın ayak ucuna gömülmek istiyordu! Ancak bunun için de Âişe Validemiz'in izni gerekiyordu.

Ortada, aleyhte işleyen bir zaman vardı ve bu fırsat elden gitmek üzereydi; çok geçmeden oğlu Hazreti Abdullah'ı yanına çağırdı ve büyük bir titizlik içinde ona:

– Mü'minlerin annesi Âişe'ye git, dedi. "Git ve benden bahsederken sakın ola ki ona, 'Beni, Mü'minlerin Emîri gönderdi!' deme. Çünkü artık ben, Mü'minlerin Emîri değilim! Bilakis ona, 'Hattâb oğlu Ömer' de. Ardından da, 'Önceki iki arkadaşının yanına defnedilmesi konusunda senden izin istiyor' diye söyle!"

Burada çok ince bir mesaj vardı. Ne de olsa Resûlullah'ın terbiyesine muhatap olan cemaatin her hali bir başkaydı! Gönlünün istediği bir talebi Âişe Validemiz'e ulaştıracaktı ulaştırmasına ama bunun, onun üzerinde baskı kurmasını da istemiyordu. Onun için talebini ulaştırırken, makamının gereği olan ünvanını kullanmıyor, sıradan bir insanın isteği olarak bu talebin kendisine götürülmesini arzuluyordu.

Babasının talimatını alır almaz Hazreti Abdullah hemen Âişe Validemiz'in yanına geldi. Annemiz de acı haberi almış ve Ömer'in başına gelenlere ağlıyordu. Önce selam verip izin istedi. Ardından:

– Ömer'in sana selamı var, dedi. "İki arkadaşının yanına defnedilmek istiyor!"

Resûlullah ile O'nun Sâdık Yâri'nin yanına defnedilmeyi kim istemezdi ki! Belli ki bu, Âişe Validemiz'in de en büyük arzusuydu. Ancak onlar, her türlü talep karşısında mü'min kardeşleri-

ni kendilerine tercih etmek gerektiğini en iyi bilenlerdi. Döndü İbn-i Ömer'e ve şunları söyledi:

– Onu, kendim için düşünüyordum; ancak bugün ben, Ömer'i kendi nefsime tercih ederim!

Gönlünün sesi farklı şeyler söylemesine rağmen Hazreti Ömer'e izin vermişti. Müjdeli haberi alan oğul Abdullah, Annemiz'in yanından çıkıp da huzura doğru hızla ilerlemeye başladı.

Beri tarafta onun gelişini gözleyenler, Hazreti Ömer'e:

– İşte! Abdullah geliyor, dediler.

Heyecanlanmıştı; zira alacağı haberin telaşı vardı üzerinde. Doğrulmak istedi; ancak mümkün değildi:

– Beni kaldırın, diyerek yanındakilerden yardım istedi. Bunun üzerine huzurundakilerden birisi, baş ve omuzlarından tutup onu göğsüne doğru kaldırdı. Bu arada oğlu Abdullah da gelmişti. Hemen:

– Ne haberle döndün, diye sordu.

– İstediğin oldu ey Mü'minlerin Emîri; Annemiz izin verdi, dedi. Hazreti Ömer'in ilk tepkisi:

– Elhamdülillah, şeklindeydi. "Benim için bu makamda yatmaktan daha önemli bir şey yoktur!"

Hançer yarasının ne önemi vardı artık! Ebedî âleme yürürken de Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve O'nun ilk Halîfesi Hazreti Ebû Bekir'in (radıyallahu anh) yanına yatacaktı. Derin bir nefes çekti. Üzerindeki endişe ve telaş gitmiş, gözlerinin içi gülüyordu âdeta.

Vakit, ayrılık vaktiydi. Fakat içinde bir endişe belirmişti; izin almıştı almasına ama bu iznin, hilâfet makamının etkisi altında alınmış olabileceğini düşünüyordu. Onun için bunu bir kez daha teyit ettirmek istiyordu! Bu hassasiyetin yönlendirmesiyle oğlu Abdullah'ı bir kez daha yanına çağırdı:

– Ey Abdullah, dedi. "Ölür ölmez beni sedirimin üzerine yatırın. Sonra da kapının yanına kadar beni götürüp orada dur ve 'Hattâb oğlu Ömer senden izin istiyor!' diye yeniden seslen. Yine izin verirse, ancak o zaman beni alıp oraya göm. Şayet önceki kanaatinden vazgeçmiş olduğunu görürsen, sakın ısrar etme. Bu durumda herkes gibi beni de alır umumî kabristana gömersin! Çünkü bana izin verirken, hilâfet makamının baskısı altında kalmış olabileceğinden endişe ediyorum!"

Ölümle pençeleşirken ortaya konulan ne müthiş bir hassasiyetti bu!

Hazreti Ömer de ebedî yolculuğuna çıkmış, son nefesini vermişti. Medîne, sanki o güne kadar hiç musibete maruz kalmamışçasına yeni bir hüzne şahit oluyordu. Şimdi sıra, vasiyetin yerine getirilmesine gelmişti.

Babasının tarif ettiği üzere Abdullah İbn-i Ömer (radıyallahu anhumâ), kapının yanına geldi ve Âişe Validemiz'e seslenerek, babasının arzusunu aktardı ona. Annemiz de şaşırmıştı. Bir müddet, hayranlıkla öylece kalakaldı; bu ne müthiş bir iradeydi ve giderken bile nezâket dersi veriyordu!

Hazreti Ömer, büyüklüğünü göstermiş ve kendine yakışır bir incelik ortaya koymuştu. Elbette bu, ona düşen bir incelikti; ancak sadece ona mahsus da değildi! Zira söz, ağızdan bir kere çıkardı. Annemiz, ikinci bir izni zâid görüyordu. Ancak muhataplarının rahatlaması adına, izin verdiğini bir kez daha tekrarladı. Artık Hazreti Ömer, Âişe Annemiz'in kendisi için düşündüğü mekânda ebedî istirahate çekilecekti.[449]

Böylelikle Âişe Validemiz'in yıllar önce görmüş olduğu rüyanın son halkası da tamamlanarak, hânesine üçüncü kamer de doğmuş oluyordu!

---

[449] Buhârî, *Fedâilü's-Sahabe* 8 (3497); Beyhakî, *Sünen* 4/58 (6874); İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef* 3/34 (11858); 7/436 (37059)

Ancak Hazreti Ömer'in de buraya gömülmüş olması, Annemiz için yeni bir dönemin başladığını ifade ediyordu. Zira o güne kadar Habîb-i Kibriyâ Hazretleri ve babası Hazreti Ebû Bekir'in yanına gelip onları ziyaret ederken bulduğu rahatlığı artık elde edemeyecekti. Yanlarına Hazreti Ömer gömüldüğü günden sonra önceki ziyaretlerinden farklı olarak artık el ve yüzünü de kapatacak, vefat etmiş olsa bile Hazreti Ömer'in bulunduğu mecliste tesettüre azamî dikkat edecekti.

Zaten iskân ettiği hâne, dördüncü şahsı alacak vüs'atte değildi ve o günden sonra Annemiz, bu hücrenin yanında bir başka mekâna taşınmak zorunda kalacaktı.[450]

Hazreti Osmân (radıyallahu anh)

Âişe Validemiz'in ilk iki halîfe dönemindeki konumu, hiç kuşkusuz Hazreti Osmân zamanında da devam etti. Genişleyen sınırların dört bir yanından insanlar ona müracaat eder ve yollarını aydınlatacak bilgi, düşünce ve fikirlerine olan ihtiyaçlarını dile getirirlerdi. Şüphesiz Hazreti Osmân da, bunların başında geliyordu.

Annemiz başta olmak üzere Ezvâc-ı Tâhirât hakkında Hazreti Ömer'den farksız bir duruşu vardı. İbadet ü taatlarını rahat edâ edebilmeleri için o da, şartları iyileştirmeyi vazife bilir ve annelerimizin bir dediğini iki etmemeye gayret gösterirdi. Hilafet gibi ağır bir mes'ûliyet taşıdığından, Hazreti Ömer zamanında onlarla birlikte gittiği hac yolculuğuna artık çıkamaz olmuştu. Ancak kendi yerine, Hazreti Abdurrahmân İbn-i Avf'ı gönderir, bununla da yetinmez, kendisini temsil için yanına Hazreti Ömer'in eniştesi Saîd İbn-i Zeyd gibi Aşere-i Mübeşşere'den diğer önemli şahısları da görevlendirirdi.[451]

---

450 Bkz.: Nedevî, *Sîretü Seyyideti Âişe* 154, 155

451 Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 96

Âişe Validemiz'in duruşu da dikkat çekiciydi; Resûlullah'ın hayâ duyduğu Hazreti Osmân'dan o da çekiniyordu. Zira onun için Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Kendisinden meleklerin hayâ ettiği bir insandan ben hiç hayâ etmez miyim, buyurduğunu duymuştu.[452] Aynı zamanda Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), ardı ardına iki kerîmesini Hazreti Osmân'a nikâhlamış ve defalarca onun için dua etmişti.[453]

On iki yıllık hilâfet döneminin ilk altı yılında emniyet, huzur ve sükûn hâkim idi. Ancak ikinci altı yıla girildiğinde, gelecek sıkıntılı yılların emâreleri kendini göstermiş ve bir kısım insanlarda itiraz sesleri yükselmeye başlamıştı. Zira fitne kapısı kırılmış ve bazı insanların Halîfe hakkındaki kanaatlerinde değişiklikler söz konusu olmuştu. Hatta onlardan bazıları, ileri geri beyanlara tevessül edebiliyor ve böylelikle Halîfe'yi hedef tahtası hâline getiriyorlardı. Bunlar arasında Halîfe'nin şahsında İslâm'ı karalamak isteyen İbn-i Sebe' gibi haddini aşanlar da vardı. Annemiz, olup bitenleri duydukça üzülecek ve şu müthiş tespitleriyle söz konusu hâdiselerin müsebbiplerini ikaz edecekti:

– Ona lanet okuyanlar, ne türlü bir lanete muhatap olacaklarının farkında değiller. Şüphesiz Allah da onlara lanet edecektir. Zira bir gün ben Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem), dizini Osmân'ın dizine vermiş olarak görmüştüm. Bu sırada vahiy geliyordu ve ben de, Resûlullah'ın alnındaki teri siliyordum. Hem Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), sırasıyla iki kızını onunla evlendirdi. Ayrıca ona, "Yaz Osmancık!" diye iltifat ediyordu. Unutmayın ki Nebî'si katında bu derece önemli olan bir adam, Allah (celle celâluhu) nezdinde de çok değerli bir kuldur![454]

---

452 Müslim, *Fedâilü's-Sahabe* 36 (2401); Buhârî, *Edebu'l-Müfred*, 1/211 (603)

453 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/261 (26290); Ayrıca bkz. Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 97

454 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/250 (26173); İbn Kesîr, *el-Bidâye* 7/209. Ayrıca bkz.: Bûtî, *Âişe* 107, 108

Yine Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) üç kez:

– Ey Osman, diye seslendiğini aktarıyordu. "Gün gelecek Allah (celle celâluhu), insanlara emir kılmak suretiyle sana önemli bir gömlek giydirecek; şayet münafıklar, Allah'ın sana giydirmiş olduğu bu gömleği senden çıkarıp almak isterlerse sakın ola ki onu çıkarma!"[455]

Elbette onun hakkında anlatacakları bununla sınırlı değildi; hastalığı sırasında Fahr-i Kâinat Efendimiz, Annemiz'e dönmüş ve:

– İstiyorum ki yanımda ashâbımdan bazıları olsun, buyurmuştu. Bunu duyan Annemiz o gün:

– Yâ Resûlallah, demişti. "Sana Ebû Bekir'i çağırayım mı?"

Sükût ediyordu. Bu sefer Annemiz:

– Peki Sana Ömer'i çağırayım mı, diye sormuştu. Aynı sükût hâli yine devam ediyordu. Yanında görmek istediği birisinin olduğu açıktı ama bunu da belli etmiyordu. Annemiz sormaya devam etti:

– Öyleyse Sana Osmân'ı çağırayım!

Mübarek yüzlerinde hemen bir tebessüm belirdi ve:

– Evet, buyurdu.

Derken Hazreti Osmân huzura çağrılmış ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile uzun uzadıya görüşmüşlerdi. Bu sırada Hazreti Osmân'ın yüzü renkten renge giriyordu. Belli ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), fitnelerin zuhûr ettiği günlerde onun omuzundaki yükün ağırlığını hatırlatmış ve gayb perdesini aralayıp o günlerde dişini sıkıp sabretmesi gerektiğini hatırlatmıştı. Yıllar sonra etrafı kuşatılıp da ona sûikast planları kurulduğu gün şöyle söylediği duyulacaktı:

---

455 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/149 (25203); Hâkim, *Müstedrek* 3/106 (4544); İbn Hibbân, *Sahîh* 15/346 (6915)

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bana ahidde bulundu; öyleyse bugün bana dişimi sıkıp sabretmek düşer![456]

Hazreti Osmân'ın Allah ve Resûlullah nezdindeki yerini çok iyi kavrayanlardan birisi şüphesiz Annemiz idi. Ancak buna rağmen onun, gördüğü yanlışlıkları söylemekten geri durmadığı da bir gerçekti. Özellikle siyasî kararlarda ortaya çıkan yanlışlıkları ifade etmekten çekinmez, böylelikle Allah ve Resûlullah dostu bir insanı uyarmaktan da geri durmazdı.

Dönem itibarıyla o günler, bir taraftan sınırların genişlediği, diğer yandan da dâhilî problemlerin kendini göstermeye başladığı günleri ifade ediyordu. Genişleyen coğrafyaya rağmen belli başlı kabilelerin öne çıkmış olması, diğer insanların arzularını kamçılamış ve muhalif bir tavır takınmalarını netice vermişti. Abdullah İbn-i Sebe' gibi nifak merkezli yaşayanlar için bu zemin, ganimet niteliği taşıyordu! Hususen hilâfet makâmında Hazreti Ali'nin oturması gerektiğini söylüyor ve bu makâmı Efendimiz'in Hazreti Ali'ye bıraktığı şâyiasını yayıyordu. İslâm ordularının Rûm diyarından Afrika'ya kadar geniş bir coğrafyaya yayılmış olmasını da fırsat biliyor, insanları bir araya getirip onları kışkırtıyor ve açıkça ayaklanmaya davet ediyordu. Merkez olarak kendilerine Mısır'ı seçmişlerdi.

Bu kargaşanın yankıları diğer beldelere de gidiyor ve oradaki samimi insanların da tereddüt yaşamasına sebebiyet veriyordu. Basra'nın önde gelenlerinden Muhârık İbn-i Sümâme, duydukları karşısında nasıl bir tavır belirleyeceği konusunda tereddüt yaşamış ve:

– Âişe Validemiz'e git ve ona, Osmân İbn-i Affân'la ilgili kanaatini sor; zira bizim buralardaki insanlar onun hakkında çok şey söylüyor, diyerek cevâb-ı sevâb alıp getirmesi için kız kardeşi

---

[456] Tirmizî, *Menâkıb* 19 (3711); İbn Mâce, *İman* 11 (113); Ayrıca bkz.: Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 98

Ümmü Gülsüm Bint-i Sümâme'yi Âişe Validemiz'e göndermişti. Aynı zamanda eline de bir mektup vermiş ve bu vesileyle duyduklarını aktararak Annemiz'den Hazreti Osmân hakkındaki kanaatinin ne olduğunu sormuştu. Huzura gelen Ümmü Gülsüm, elindeki mektubu ona uzattıktan sonra:

– Ey anneciğim, dedi. "Senin evlatlarından bazıları beni sana gönderdi; selam ve hürmetleri var ve sizden, Osmân İbn-i Affân hakkındaki kanaatinizi soruyorlar!"

– Osmân'a la'net edene Allah da la'net eder, diye başladı sözlerine. Zaten dertliydi ve Ümmü Gülsüm de yarasına tuz basmıştı. Tuttu ona, Hazreti Osmân'ın Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) nezdindeki yerini anlattı bir bir. Ardından da, onun hakkında ulu orta beyanda bulunanların, lanete maruz kalacaklarını ifade etti.[457]

Buna rağmen bir gün, "Hacca gidiyoruz!" diyerek binlerce insanın, farklı beldelerden hareket edip Hicaz'a doğru hareket ettiğinin haberini aldılar. Görünüş masum gibiydi ama belli ki hedeflerinde hilâfet makamı vardı. Meseleyi doğru anlayan Hazreti Osmân, gelenleri geri çevirmek üzere önce Hazreti Ali'yi görevlendirdi. Bunun üzerine Hazreti Ali gitti ve uzun uzadıya onlarla konuştu. Bu insanlar mübalağada sınır tanımıyor ve âdeta Hazreti Ali'yi göklere çıkarıyorlardı! İçinde bulundukları durumun iyi olmadığını ifade eden beyanları ihtiva eden bir hutbe îrâd etti onlara. Ancak gelenlerin görüntüsü, sadece vaziyeti idare etmeye matuftu. Başlangıçta onun söyledikleriyle teskin olmuş gibi gözükseler de daha sonra yeniden geri dönecek ve hilâfet makamını kuşatacaklardı.

---

457 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/261 (26290); Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/288 (828); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 4/117 (3758). İki farklı rivayet cem'edilerek verilmiştir. Bu rivayetlerden birisinde, "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), birisinin vefatından sonra diğeri olmak üzere onu iki kızıyla evlendirmiştir!" ilavesi vardır.

Âişe Validemiz'in kardeşi Muhammed İbn-i Ebî Bekir de bu kişilerin arasındaydı. Annemiz'i çok üzen bir tercihti bu. Yanlış yolda olduğunu söylüyordu ama bunu kardeşine dinletemiyordu. Hatta isyankârlar arasından çekip alabilmek için ona, birlikte hacca gitmeyi bile teklif etmiş fakat yine de müspet cevap alamamıştı.

Allah Resûlü'nün halîfesi kuşatılmış, bir yudum suyun bile kendisine ulaşmasına müsaade etmeyecek kadar meseleyi ileri götürmüşlerdi. Hatta Ümmü Habîbe Validemiz'in böyle bir teşebbüsü dahi o gün akîm kalacak, Halîfe'ye su götürdüğü için kalabalıkların arasından canını zor kurtaracaktı.[458] Ve bu hal, tam üç hafta devam etti.

Medîne havasının olabildiğince karardığı bu günlerde hac mevsimi gelmiş ve Âişe Validemiz de Mekke'ye doğru hareket etmişti; yine hac vazifesini îfâ edecekti. Hatta kendisinin bu günlerde Medîne'de bulunmasının sulh adına önemli olduğunu söyleyenlere, Ümmü Habîbe Validemiz'in başına gelenleri hatırlatıyor ve:

– Ben orada olursam, onların aleyhine beyanda bulunurum ve dolayısıyla Ümmü Habîbe'nin başına gelenlere ben de muhatap olurum, cevabını veriyordu.[459]

Derken hac vazifesini yerine getirmiş Medîne'ye dönüyordu ki acı haberi ona da ulaştırdılar; Allah Resûlü'nün üçüncü halîfesi Hazreti Osmân şehid edilmişti! İlk tepkisi, icraatlarında Hazreti Osmân'ı tenkit edenlere oldu:

– Bu hâdiselerin sebebi, doğru yanlış demeden Halîfe'nin yaptığı her şeyi tenkit etmenizdir! dedi.

Zira etrafta fitne kazanı kaynatanların ele başlarından bazıla-

---

458 Taberî, *Târîh* 2/672

459 İbn Kesîr, *el-Bidâye* 7/187

rını yanına almaya çalışan Hazreti Osmân'ı tenkit etmişler ve bu tenkitlerinde de bir hayli ileri gitmişlerdi. Aslında bu, toplumun tansiyonunu düşürmeye matuf hamleydi; belli başlı vazifeler vererek aykırı düşünenleri yanına çekmek istiyordu ve işte o gün insanlar, bu hamleleri anlayamamış, Halîfe'nin yanlış yaptığını açıkça söylemekten de çekinmemişlerdi.

Hazreti Talha ve Hazreti Zübeyr ile karşılaştığında onlara:

Ne haber getirdiniz, diye sordu. Medîne'de estirilen havadan kaçtıklarını ve kendilerini Mekke'nin selâmetli yurduna attıklarını söylüyorlardı. Zira sokakları dolduran insanların, ne yapacağı belli olmayan bir görüntü oluşturduğunu, hak ve adalet mefhumlarına da olabildiğince yabancı kaldıklarını ifade ediyorlardı. Hucurât Sûresi'nde yer alan, "Eğer mü'minlerden iki topluluk birbirleriyle vuruşursa, onların aralarını bulun. Buna rağmen biri öbürüne saldırırsa, bu saldıran tarafla, Allah'ın emrine dönünceye kadar siz de vuruşun! Döndüğü takdirde aralarını hakkaniyetle düzeltin ve hep âdil olun, çünkü Allah âdil davrananları sever. Mü'minler, kardeştirler; o halde ihtilaf eden kardeşlerinizin arasını bulun! Allah'a karşı gelmekten sakının ki O'nun merhametine nâil olasınız." (Hucurât, 49/9, 10) meâlindeki âyeti okuyor ve:

– Şu anda insanların bu âyete sımsıkı sarılmaya ne kadar da ihtiyaçları var, diyordu.[460]

Derin bir murakabe içine girmişti; ağzını bıçak açmıyordu! Kargaşanın içine gitmektense yeniden Mekke'ye dönmeyi tercih etti. Kâbe'ye yönelmişti. Ne kimseye bir şey söylüyor ne de başkasından bir şeyler duymak istiyordu! Önce Kâbe'nin kapısına, ardından da doğruca Hıcr-i İsmâîl'e geldi; orada kapanmış, ümmetin başına gelenlere gözyaşı döküyordu!

---

[460] Mâlik, *Muvatta* Siyer 1002; Hâkim, *Müstedrek* 2/168 (2664); Beyhakî, *Sünen* 8/172 (16484)

Bir farkla ki onun burada olduğunu duyan yanına geliyor ve bundan sonra takip edecekleri stratejiyi Annemiz'den almak istiyorlardı. Derken etrafında büyük bir kalabalık toplanmıştı. Annemiz'den bir şeyler söylemesini bekliyorlardı ki:

– Ey insanlar, diye başladı sözlerine. Gelinen süreci özetliyor ve basîretle hareket edilmesini tavsiye ediyordu. Sözlerini şöyle bitirdi:

– Onu, öylesine baskı altında tuttular ki farz-ı muhâl, hakkında ileri-geri söyledikleri doğru bile olsa şimdi o, toz-topraktan arındırılmış altın veya suyu iyice sıkılmış çamaşır gibi tertemiz hâle geldi ve huzur-u ilâhiye arınmış olarak gitti.[461]

Dünkü yanlışların farkına varabilmenin belki o gün için bir faydası yoktu; ancak gelecek günlerde aynı hataların yaşanmaması için geçmişten ders alınması gerekiyordu.

Gönlü kırıktı. Realiteyi kabullenmekte zorlanıyordu. Henüz hâdisenin şokunun atlatılamadığı günlerde yanına gelip de:

– Halîfe'nin şehid edilmesi hakkındaki fikrin ne, diye kendisine soran Eşter en-Nehaî'ye:

– Maâzallah! Müslümanların Emîri'nin kanının dökülmesine nasıl rıza gösterilebilir; buna gönlüm nasıl razı olur, cevabını vermişti.[462]

Her şeye rağmen dün geride kalmıştı ve şimdi yeni bir adım atma zamanıydı. Sokaklara hâkim olabilmenin yolu da, yeni halîfenin bir an önce tayinine bağlıydı. Şüphesiz halîfe olarak Annemiz'in adayı Hazreti Ali idi ve yanına gelenlere de aynı adresi gösteriyordu.[463]

---

461 Taberî, *Târîh* 3/6

462 İbn Sa'd, *Tabakât* 8/485

463 Hazreti Ali ile Annemiz arasında yaşanılanlar ve onların birbirleri hakkındaki kanaatleriyle ilgili geniş bilgi, eserin son kısmında "Hazreti Ali ve Âişe Validemiz" başlığı altında yer alacaktır.

Hazreti Osmân'dan sonrasını inşâ etme işi başlı başına bir meseleydi ve daha sâlim düşünülmesi gerekiyordu. Ancak o günkü ortam, sağlıklı düşünmeye mâni idi; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanındaki safvet her geçen gün kayboluyor ve yerini, sisli bulutlu bir zemine bırakıyordu. Şüphesiz ki bu, daha büyük sıkıntıların habercisiydi. Hayatı alt üst eden bir fitne ateş almış, dalga dalga toplumu da içine çekmeye başlamıştı; nerede duracağını ve içine kimleri alıp da öğüteceğini kestirmeye imkân yoktu. Zira bu türlü bulanık havalarda gizli eller devreye girer ve en samimi insanları bile yanlış yönlendirmek isterdi. Yıllar önce Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri'nin ifade ettiği gibi şimdi, yeni bir döneme adım atılmak üzereydi. Onun için Annemiz de, fitneler yatışıncaya kadar geri dönüşünü bir miktar geciktirmek istedi.

Bütün gayretlerine rağmen kardeşinin de bu insanlar arasında oluşu, Annemiz için ayrı bir yıkım demekti. İçinde bulunduğu yanlışlıktan dolayı kardeşine ateş püskürüyor, en samimi duygularıyla Rabb-i Rahîmi'ne yönelip fitneyi körükleyenlerle birlikte onu da Allah'a havale ediyordu.

Emâreleri görülen tedirginliğin endişelendirdiği yüzlerde hüzün vardı. Dökülmesi haram olan bir kan dökmüş ve üstelik bu fiili, haram beldede gerçekleştirmişlerdi; kendileri için haram olan mala el uzatmış ve bunu da yine haram aylarda yapmışlardı! Yaptıkları bunca şenâât karşısında Annemiz, adetleri yeryüzünü dolduracak kadar da olsa bu insanları, Hazreti Osmân'ın bir parmağına bile eşdeğer görmediğini açıkça ifade ediyordu.[464]

---

464 Bkz.: Taberânî, *Müsnedü'ş-şâmiyyîn* 2/75.

Hazreti Ali (radıyallahu anh)

Sonuç, Âişe Validemiz'in de istediği doğrultuda gerçekleşmişti. Böylesine çetin şartlar altında hilâfet vazifesini deruhte etmekten kaçınsa da gömlek, Hazreti Ali'ye giydirilmiş, insanlar gelip ona biat etmeye başlamışlardı. Şüphesiz ilahî kader hükmünü icra ediyordu. Zira böylesine karışık bir dönemde Hakk'ın hatırını âlî tutup sulhu temin edebilmek için ancak Hazreti Ali gibi bir fetânet ve iradeye ihtiyaç vardı. Elbette bu, Allah'ın takdiriydi ve belli ki O (celle celâluhu), en has kulu Resûlullah'ın dizi dibinde yetişmiş bir yiğidi, kader plânında bu günler için halîfe takdir etmişti.

Beri tarafta kendisinden önceki üç halîfe için en büyük destekçi ve en sâdık bir yârân olan Hazreti Ali, kendini bağ ve bahçelere salmış, diyar diyar dolaşıyordu; zira şartların giderek ağırlaştığı böyle bir zeminde hilâfet gibi ağır bir yükün altına girmenin ne demek olduğunu çok iyi biliyordu! Bir yönüyle zemin, dünya ehlinin isteklerine de açık bir ortamı ifade ediyordu ve dünyaya talebin arttığı bu zeminde, kim bilir üzerine ne türlü kurtlar üşüşecek ve onun için hayatı yaşanmaz hâle getirecekti.

Başka arayışlar da yok değildi; ancak o günkü kargaşayı durdurup problemleri çözebilecek bir başka isim bulunamıyordu. Ne Hazreti Talha ne Hazreti Zübeyr ne Hazreti Sa'd İbn-i Ebî Vakkâs ve ne de Hazreti Abdullah İbn-i Ömer, aşındırılan kapılarına rağmen bu işe yanaşmıyor, adres olarak hep Hazreti Ali'yi gösteriyorlardı.

Derken bir Cuma günü vakit gelmiş ve Hazreti Ali de, namazını kılmak için mescide girmişti. Belki de herkesin beklediği ândı bu. Zira o âna kadar hep gözler onu aramış, önlerine düşüp de problemleri çözecek adımın atılmasını beklemişti. Hazreti Ali için artık kaçış imkânı yoktu; akın akın insanlar yanına geliyor ve

ona biat ediyorlardı! Üstelik konum itibarıyla en önde gözükenler etrafını almış, bu işten kaçışın mümkün olmadığını söylüyorlardı. Bundan böyle halîfe, Hazreti Ali idi; üzerine giydirilen hilâfet libasının hakkını vermek için elinden geleni yapacak ve İslam'ın bayrağını hep yukarılarda tutmanın mücadelesini verecekti.

Yaşanan kargaşayı durdurup emniyet ve güveni yeniden tesis edebilmek için Hazreti Ali işe, ilk olarak valilerden başladı; şu veya bu şekilde fitnelerin bir kenarında yer alan veya bu süreç içinde yıprandığını düşündüklerini değiştiriyor ve meseleyi kökünden halledebilmek için yeni yüzleri vali olarak tavzif ediyordu. Ancak bu, öyle kolay olmayacak ve Hazreti Ali için, ardı arkası kesilmez yeni problemleri beraberinde getirecekti.

Beri tarafta ise Âişe Validemiz, sürekli olumsuz haberlerin geldiği Medîne'den daha çok endişelenir olmuştu. Üstelik bu acı haberi duyanlar, onun etrafında toplanmaya devam ediyordu. Hazreti Osmân döneminin valilerinden bazıları da gelip ona katılmıştı. Her ne kadar Hazreti Ali'nin hilâfetini kabullenip ona biat etmiş olsalar da özellikle bu meş'ûm olayın vehâmetini kaldıramayan Hazreti Talha[465] ve Hazreti Zübeyr[466] gibi önemli isimlerin de Mekke'ye gelip Âişe Validemiz'in yanında yer almaları insanların dikkatinden kaçmıyordu.

Gelişmelerden rahatsızlık duyanların uğrak yeri olmuştu artık

465 Talha İbn-i Ubeydullah, Cennet'le müjdelenen on sahabîden birisiydi. İlk müslüman olanlardandı; sekizinci sırada müslüman olmuştu. Birinci halîfe Hazreti Ebû Bekir'in akrabasıydı. Aynı zamanda Allah Resûlü'ne de sıhren yakın olanlardandı. Efendiler Efendisi'nin beyanlarıyla Uhud'un kahramanıydı.

466 Zübeyr İbn-i Avvâm, Hadîce Validemiz'in yeğeniydi. Aynı zamanda Allah Resûlü'nün halası Hazreti Safiyye'nin oğluydu. Efendiler Efendisi onun için, "Her peygamberin bir havârisi vardır; benim havârim ise Zübeyr İbn-i Avvâm'dır." tabirini kullanmıştı. Benî Kurayza günü Efendimiz ona, "Anam babam sana feda olsun!" demişti. Çok genç yaşta ve Hazreti Ebû Bekir'den hemen sonra müslüman olmuştu. Hem Hazreti Talha hem de Hazreti Zübeyr, Hazreti Ömer'in kendisinden sonraki hilâfet meselesini çözmede aday gösterdiği isimler arasında bulunuyordu.

Mekke. Yollar burada birleşiyor ve günler geçmesine rağmen hâlâ katilleri ortaya çıkarılamayan Hazreti Osmân'ın intikamını almak isteyenlerin umut bağladıkları bir merkeze dönüşüyordu. Nasıl dönüşmesindi ki o güne kadar nice şehidlerin kanıyla yoğrulan toprakların üzerinde şimdi, onların ruhlarını derinden yaralayacak işler yapılıyor, ilmek ilmek örgüledikleri dantelayı bir avuç sergerdan târumâr etmek istiyordu. Gelinen noktada alınteri olmayan kalabalıkların, bunca yıllık emeğin üzerinde tepinmesi onları derinden yaralamış ve yeniden sulhu temin edebilmek için ağız birliği ederek hep birlikte yola koyulmuşlardı!

Aslında hac mevsimi çoktan geçmişti ve insanların Mekke'yi terk etmeleri bekleniyordu. Ancak öyle olmadı; kalabalıktan yükselen ses:

– Osmân'ın katilini bulup cezalandırmadıkça buradan ayrılmayız, şeklindeydi. Derken ileri gelenler bir arada toplanarak istişâre etmeye başladılar. Bazıları Mekke'de kalmayı teklif ederken bir kısmı Medîne'ye dönüp hâdiseye el koymaları gerektiğini söylüyordu. Ancak büyük çoğunluk, Hazreti Osmân'ın şehâdetinde parmağı olanların Basra merkezli oluşunu ileri sürerek hedeflerinin orası olması gerektiğini söylüyordu. Karar da bu istikamette alınmıştı. Her geçen dakika daha da çoğalan kalabalığın hedefinde artık Basra vardı. Niyet ise, sadece Hazreti Osmân'ın intikamını almak ve böylelikle dağılan düzeni yeniden inşâ etmekti.

Abtâh'ta karargâh kurularak İbn-i Sebe' ve anarşist yandaşlarının haddini bildirecek ordunun temelleri atılıyordu; yüzlerce at veya deveyi hibe eden, elinde imkânı olmayanlara savaş malzemesi tedârik eden ve altın gümüşlerle ıslâh ordusuna destek olanlar birer ikişer gelip himmet ediyorlardı!

İşin başından beri diğer Ezvâc-ı Tâhirât da Annemiz'le birlikteydi. Ancak onlar, kalabalığın hedefi değişip de Basra istikame-

tine yönelince geri duracak ve onları, gözyaşları içinde Zât-i Irk denilen yerden uğurlayıp geri döneceklerdi.

Bu sırada Hazreti Ali, kaybolmaya yüz tutan otoriteyi temin edebilmek için askerleriyle birlikte Irak istikametine sefer tertip ediyordu. Ancak Âişe Validemiz'le birlikte yürüyen insan kitlesinin haberini alır almaz geri dönmek zorunda kaldı. Annemiz başta olmak üzere ashâbın önde gelenlerinin de içinde bulunduğu bu samimi kalabalığı ikna edip ortamı sakinleştirmek istiyordu.

Bir aralık Annemiz'in yanına sahabenin önde gelenlerinden Imrân İbn-i Husayn ve Tâbiîn'in ileri gelenlerinden Ebu'l-Esved ed-Düelî geldi; onları, üzerlerine doğru gelen kalabalığın niyetini öğrenmek için Basra valisi Osmân İbn-i Huneyf göndermişti:

– Bizi, geliş sebebinizi öğrenmemiz için emîrimiz gönderdi, diyor ve Annemiz'in vereceği cevabı beklediklerini ifade ediyorlardı.

– Vallahi benim gibi birisi gizli kapaklı iş yapıp da evlatlarına doğruyu söylemezlik etmez, diye başladı sözlerine Annemiz. Ardından da yapılanlardan duyduğu rahatsızlığı anlattı uzun uzadıya. Nihayet, bu yanlışlıklar silsilesi içinde emr-i ma'rûf ve nehy-i münker vazifesini deruhte edebilmek için yola koyulduğunu söyledi.[467]

Bu sefer Hazreti Talha ve Hazreti Zübeyr'in yanına gelmiş ve onlardan da benzeri bir cevap almışlardı. Anlaşılan niyetlerde farklılık söz konusu değildi; herkesin ortak kanaati, Hazreti Osmân'ın katillerini bulmak ve kargaşa ortamına son vermekti.

Bu sulhu temin edebilmek için beyan gücüne sarılıyor ve insanları itidâle davet ediyordu. Dinleyenlerin üzerinde derin tesir icrâ eden dil ve edebiyat harikası hutbeleri[468] neticesinde Basra

---

[467] Taberî, *Târîh* 3/14

[468] Bkz.: "Şiir ve Hitabet" başlığı

halkı ikiye ayrılacak ve önemli bir kısmı, Annemiz'e karşı koymaktan vazgeçecektir.[469]

O gün Annemiz'in, beraberinde yürüyenlere de diyecekleri vardı; mecbur kalmadıkça ve her şeye rağmen kılıçlarını kınlarından çıkarmamalarını tembihliyor, sadece kendilerini müdafaa adına kılıç kullanabileceklerini ifade edip savaşmak niyetiyle kimsenin bir başkasına zarar vermemesi gerektiğini söylüyordu. Yaşanan gerginlik ve çıkan arbedede esir haline gelen Osmân İbn-i Huneyf'in serbest bırakılmasını istemiş ve istediği yere gitme hususunda onu muhayyer bırakmaları gerektiğini söylemeyi de ihmal etmemişti.[470]

Basra ehlinden sonra Kûfelilere de mektup gönderen Annemiz, gelinen noktayı özetlemiş ve onlardan da, bu sulh ortamına katkıda bulunmalarını talep etmiştir. Hatta o gün mektup gönderdikleri arasında çok önemli isimler de vardı; bizzat hitap ediyor ve onlardan da bu konuda duyarlılık istiyordu![471]

---

469 Bkz.: Taberî, *Târîh* 3/15; Nedevî, *Sîretü's-Seyyide Âişe* 178, 179. Ancak her şeye rağmen ikinci gün saflar karşı karşıya gelecek ve kılıçlar kınından çıkacaktır. Ancak Annemiz'e karşı kılıç kuşanan safların arasında bile onu müdafaa edenler olacak, onun hakkında olumsuz beyanda bulunanların haddini bizzat o cephedeki insanlar bildireceklerdir. Mesela o gün Annemiz'i rencide edecek bir beyana şahit olan Abd-i Kays'dan bir adam, "Duyduğum bu olumsuzluğu sen kimin için söylüyorsun?" diye sormuş, buna mukabil yanındaki, "Âişe!" cevabını vermişti. Çılgına dönmüştü ve muhatabına dönerek onu azarlamaya başladı: "Seni gidi pislik herif!" diyordu. "Bunu sen, nasıl olur da mü'minlerin annesine söyleyebilirsin!"

Ancak bu onu kesmedi ve elindeki mızrağı kaptığı gibi o şahsın sinesine saplayıverdi! Annemiz'in aleyhinde konuşan kendi safındaki insanı saf dışı bırakmış, dilini de susturmuştu!

Kadınlar arasında da benzeri bir hâdise yaşanıyordu; Annemiz'in aleyhinde ileri geri beyanda bulunan bir kadın da aynı akıbete uğrayacak ve haddini aştığı için kendi safındaki insanlar tarafından öldürülecekti. Bkz.: Nedevî, *Sîretü's-Seyyide Âişe* 180

470 Bkz.: Taberî, *Târîh* 3/15

471 Bkz.: Taberî, *Târîh* 3/20, 21

O gün yanına yaklaşıp da kardeşin kardeşle karşı karşıya geldiği bu zeminde nasıl hareket etmesi gerektiğini soran Muhammed İbn-i Ebî Bekir veya Muhammed İbn-i Talha'ya Annemiz, Hazreti Âdem'in iki oğlu arasında yaşanan acı hâdiseyi hatırlatarak cevap vermiş ve öldürmek üzere üzerine yürüyen Kâbil'e mukabil, her şeye rağmen elini kaldırmayacağına dâir söz veren Hâbil'i hatırlatarak şöyle nasihatte bulunmuştu:

– Ey oğulcuğum! Şayet Âdem'in iki oğlundan en hayırlısının yaptığını yapmaya gücün yetiyorsa hiç bekleme onu yap![472]

Kardeşin Kardeşle İmtihanı: Cemel

Medîne'den ayrılırken Hazreti Ali'nin yanında yedi yüz kişi varken Kûfe'ye geldiğinde bu sayı yedi bine ulaşmış, Basralıların da katılımıyla yanındaki asker adedi yirmi bini bulmuştu. Âişe Validemiz'le birlikte hareket edenlerin sayısı ise otuz bin civarındaydı. Sanki dönüşü olmayan bir yola girilmiş gibiydi. Şimdiye kadar küffâra karşı hakkı hâkim kılmak için kalkan kılıçlar, aynı safta Rabbe kulluk adına el bağlayan can kardeşler için kınından sıyrılmak üzereydi. Bu acı tablo, her iki taraftakiler için de kalbe kan ağlatan bir görünüm sergiliyordu. Zira Cemel, kardeşin kardeşle yaşadığı en çetin imtihandı.

İki büyük kitlenin buluştuğu yerin adı Zâkâr'dı. Yanlarına ilk gelen, Hazreti Ali'nin (radıyallahu anh) elçisi Ka'kâ' İbn-i Amr idi; Âişe Validemiz'e:

– Ey anneciğim, diyordu. "Seni bu hamleye sevk edip bu beldeye getiren sebebin ne olduğunu söyleyebilir misin!"

Nezaketten taviz verilmeden gerçekleşen bir görüşmeydi bu ve aynı nezaketle cevapladı Annemiz:

– İnsanlar arasında sulhu temin etmek!

---

472 İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef* 7/544 (37823)

Aynı dili konuşuyorlardı. Öyleyse mesele yoktu; zira Halîfe'-nin hedefi de bu idi. İki tarafı da dinleyip hakemlik yapması için Hazreti Talha ve Hazreti Zübeyr'in de huzura gelmesini talep etti.

Huzura gelmeleri uzun sürmedi ve onlar gelince Annemiz'-in kanaatini de ilave ederek aynı soruyu bir de onlara tevcih etti. Onların verdiği cevap da farksızdı. Hâdise, sanıldığından da erken çözüme kavuşacak gibiydi. Son kez hepsine birden seslendi:

– Peki, bu sulhun nasıl olacağını bana söyleyip haber verebilir misiniz?

– Osmân'ın intikamını alıp katillerini de cezalandırmak suretiyle, diyorlardı. "Çünkü bunu yapmamak, Kur'ân'ın emrini yerine getirmemek demektir!"

Doğru söylüyorlardı; ancak başka doğrular da vardı. Onun için elçi Ka'kâ' şunları söyledi:

– Haydi, diyelim ki sizler Osmân'ı şehid eden Basralı katilleri öldürdünüz; onları öldürmeden önceki durumunuz, onları öldürdükten sonraki hâlinizden daha iyi değil midir? Çünkü siz, altı yüz insanı öldürmüş olacaksınız; bu sefer de altı bin insan bunun için sokaklara dökülecek ve size tavır alacak. Zaten siz, Osmân'ı şehid eden Hurkûs İbn-i Züheyr'i istiyorsunuz; ancak altı bin kişi ağız birliği etmiş onu size vermiyor! Şayet onları kendi hallerine bıraksanız, söylediklerinizin hilâfına bir adım atmış olmayacak mısınız? Diyelim ki onların hepsini öldürdünüz; bu durumda siz, şu anda endişe duyup da çözmek için attığınız adımdan daha kötü bir sonuçla başbaşa kalmış olmayacak mısınız? Gördüğünüz gibi siz, Hurkûs İbn-i Züheyr'i cezalandırmak için adım atsanız karşınızda, esas katili size teslim etmek istemeyen altı bin kişiyi bulacaksınız! Demek ki mesele, öyle kolay halledilebilecek gibi değil! Öyleyse siz, Ali'yi mazur görmeli değil misiniz? Elbette o da Osmân'ın katilini bulup cezalandırmak istiyor; ancak ortam

yatışıp daha fazla kan dökülmemesi için sadece ceza işini gerçekleştireceği zamanı kolluyor.

İşin burasında Âişe Validemiz devreye girdi:

– Peki, sen ne düşünüyorsun ey Ka'kâ'?

– Evet, ortada bir hâdise var; ancak bunu çözmek sükûnetle mümkündür! İşler durulunca her şey çözülür. Öyleyse acele hareket etmeden sulh ortamını tercih etmenizi, Ali'ye olan biatınızı yenilemenizi ve hayır yolunun anahtarları olup, önceki hâlinizde olduğu gibi yine, bela ve musibet peşinde olanlara fırsat vermemenizi tavsiye ediyorum.

– Doğru, dedi Annemiz. "Gerçekten de güzel ve isabetli olanı söylüyorsun! Öyleyse haydi geri dön! Şayet Ali de, bu konuda seninle aynı kanaatte ise bil ki mesele aydınlığa kavuşmuştur ve bundan böyle sulh esastır."

Hâdisenin yatıştığını gören Ka'kâ', artık geri dönmeyi düşüyordu. Doğruca Hazreti Ali'nin yanına girdi ve yaşadıklarını anlattı bir bir. Halîfe Hazreti Ali'yi sevindirecek sözlerdi bunlar; endişeye mahal olmadığına ve meselenin durulacağına dair ümitleri şimdi daha da artmıştı. Artık hiç olmadık yerde Müslüman kanı akıtılmadan mesele çözülecek, telâfisi imkânsız başka yaralar açılmayacaktı. O an için, yeryüzündeki en mesûd insan şüphesiz Hazreti Ali idi. Sevincini ordusuyla da paylaşmak istiyordu; çıktı onların önüne ve sulh çizgisine gelinmiş olmasından duyduğu sürûru paylaştı onlarla.[473]

Mesele anlaşılmıştı. Artık zaman, sükûnet zamanıydı ve gerek Hazreti Ali ve yanındakiler gerekse Hazreti Âişe Annemiz ve beraberindekiler sulh çizgisinde birleşmiş, meselenin çözümünü zamana bırakmışlardı. Zaten buraya kadarki gelişmele-

[473]Taberî, *Târîh* 3/29; İbn Kesîr, *el-Bidâye* 7/238

rin altında yatan sebep de, yeni halîfe Hazreti Ali'ye muhalefet değil, Hazreti Osmân'ın katillerinin cezalandırılması talebiydi. Halîfe de kendilerinden farklı düşünmediğine göre artık meseleyi onun uhdesine bırakmak gerekiyordu. Hatta Âişe Validemiz ve onunla birlikte hareket edenler, geri dönmek için toparlanmaya başlamışlardı bile. Zira Hazreti Talha ve Hazreti Zübeyr'le de konuşan Hazreti Ali onlara, "Ey kardeşlerim!" demiş ve şöyle seslenmişti:

– Sizin bildiklerinizi ben bilmiyor değilim! Fakat sokak hâkimiyetini ellerinde tutan ve bizim kendilerine hâkim olamadığımız bir topluluğa karşı bir anda bunu nasıl yapayım? İşte onlara şöyle bir bakıverin; kendi köleleriniz onlarla birlikte hareket edip hiç ummadığınız Araplar bile onların yanında yer alıyor! Aranızda istedikleri gibi dolaştıklarını görüp duruyorsunuz! Söyler misiniz; sizin bu istediğinizi bu şartlarda hemen gerçekleştirmenin imkânı var mı?

Şimdi sırada, itmi'nân içinde geri dönmek vardı. Dönüş hazırlıkları devam ederken bir aralık bütün gözler Âişe Validemiz'in üzerinde yoğunlaşıvermişti. Zira ona bir haller olmuştu; ciddi bir nedamet içinde olduğu gözleniyor, her halinden pişmanlık süzülüyordu! Bir müddet geçince yanındakilere sordu:

– Burası neresi?

– Hav'eb, diye cevapladılar.

– Hav'eb mi, dedi büyük bir üzüntüyle. "İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râci'ûn!"

Şimdi önceki hâlinden daha da mahzun duruyordu. Sanki aldığı cevap daha da üzmüştü onu. Endişe ve merakı, telaş ve ürpertiye dönüşmüş, ellerini birbirine vurarak dövünüp duruyordu. Etrafında toplananlar olup bitenlere bir anlam verememiş, mü'minlerin annesi Âişe Validemiz'deki bu değişimi me-

rakla seyrediyor ve bir an önce sebebini öğrenmek istiyordu. Çok geçmeden, hüzün ve pişmanlık yüklü şu cümle döküldü dudaklarından:

– Vallahi de, Hav'eb köpeklerinin sahibi benmişim meğer! Hemen dönmemiz lazım.

Yine bir şey anlamamışlardı. Üstelik mesele daha da girift hâle gelmiş ve son cümleyle birlikte meraklar daha da artmıştı. Bakışlarıyla adeta, olup bitenleri anlatmadan bir adım atmayız demek istiyorlardı. O da çaresiz kalmıştı. Döndü ve nihayet:

– Ben Resûlullah'tan duydum, diye başladı sözlerine. "Hâne halkını kastederek bir gün 'Vay, aranızdan birisinin haline ki Hav'eb köpeklerinin havlama sesleri yükseldiğinde aklı başına gelecek!'[474] buyurmuştu. Hatta o gün ben, bir miktar tebessüm edip gülmüştüm de bana, 'Dikkat et ey Hümeyra! Sakın o sen olmayasın!' ikazında bulunmuştu." [475]

Mesele şimdi anlaşılıyordu; meğer Annemiz'i hüzne boğan mesele, Hav'eb köpeklerinin sesiydi! Neredeyse yüzünde renk kalmamış, damarlarındaki kanın çekildiğini hissediyordu. Perişanlıktan hiçbir şey düşünemez hâle gelmişti. Kulaklarında Hav'eb köpeklerinin sesi yankılanırken muhtemelen içinden gele gele:

– Sadakte yâ Resûlallah, diye haykırmak istiyordu.[476]

Hatta o gün Hazreti Zübeyr, Annemiz'e:

– Allah (celle celâluhu), tam da senin vesilenle sulhu temin ede-

---

474 Hâkim, *Müstedrek* 3/129 (4613)

475 Hâkim, *Müstedrek* 3/129 (4610). Bunu söyledikten sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), o gün Hazreti Ali'ye dönmüş ve Âişe Validemiz'i kastederek, "Şayet onunla ilgili olarak yarın bir işi üstlenecek olursan ona mülâyemetle davran!" buyurmuştur.

476 Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/52 (24299); 6/97 (24698); İbn Hibbân, *Sahîh* 15/126 (6732); Heysemî, *Mevâridi'z-Zam'ân* 1/453 (1831); İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef* 7/536 (37771); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 6/234 (6276)

cekken şimdi sen geri mi döneceksin,[477] demişti. Kalabalıktan bazıları da aynı niyeti izhâr etmişlerdi:

– Bilakis, senin yoluna devam etmen lazım ki Allah (celle celâluhu) insanlar arasında sulh nasip etsin,[478] diyorlardı. Aslında bunlar, sulh ve sükûnun teminine duyulan ihtiyacın bir tezâhürüydü ve Annemiz'le birlikte hareket edenlerin neredeyse ortak kanaatiydi.

Geri dönüş kararının şimdi ne kadar isabetli olduğu bir kez daha tebeyyün etmişti. Geceyi, burada geçirecekler ve sabahın ilk ışıklarıyla birlikte Medîne'ye hareket edeceklerdi.

Ancak ortada, başkalarına ait planlar da vardı. Özellikle ekmeğini kaostan çıkaran Abdullah İbn-i Sebe' ve arkadaşları bu gidişten hoşnut olmamış, iki cemaati karşı karşıya getirebilmek için gecenin karanlığında, insanı insanlığından utandıracak çirkin plânlar yapmışlardı. Zira ortalığın durulması işlerine gelmiyordu. Çünkü sulh, onların aleyhine işleyecek, bu noktaya gelebilmek için yıllarca ortaya koydukları gayretler de boşa çıkacaktı. Bu gidişi tekrar kendi lehlerine çevirebilmek için mutlaka bir şeyler yapılmalıydı. Aksi halde vahdet-i ruhiyesini bulmuş orduların önünde daha fazla mukavemet gösteremez, kendilerini daha fazla gizleyemezlerdi! Derken şeytanı memnun edecek bir karar aldılar; gruplar birleşip kendi üzerlerine yürümeden önce bir yolunu bulacak ve ne yapıp edip onları karşı karşıya getireceklerdi!

Öyle de oldu; karanlığın en koyu olduğu demlerde iki tarafa birden saldırıverdiler! Âişe Validemiz ve beraberindekilere saldıranlar, kendilerini Hazreti Ali'nin askerleri olarak tanıtıyor, Hazreti Ali'ye saldıranlar da Âişe Validemiz'in adını kullanıyorlardı.

---

477 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/97 (24698); Hâkim, *Müstedrek* 3/129 (4613); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 7/234

478 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/92 (24299); İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb* 8/346 (691)

Büyük bir panik oluşmuştu. Hiç alışık olunmayan bir vakitte üzerlerine yürüyen silahlı insanlara karşı koyabilmek için uykusundan uyanan silahına sarılıyor ve tabiî olarak kendini müdafaa etmeye çalışıyordu. Bu arada senaryo gereği meydanda felaket tellallığı yapanlar da vardı; kendilerine ihanet edildiğini söylüyor ve imdât dileniyorlardı![479]

Olanlara akıl erdirmek imkânsızdı; mü'min, verdiği sözün arkasında durur ve asla böyle bir tavır sergilemezdi. Daha birkaç saat öncesinde yollar, karşılıklı sulh aktedilerek ayrılmıştı. Böyle bir ihânet olamazdı. Ancak olanlara da bir anlam veremiyorlardı:

– Durun! Yapmayın, diye seslenen itidâl çağrıları çoktan anlamını yitirmiş, kimsenin bunu duyacak mecâli kalmamıştı. Zira zâhire bakarak her iki taraf da, karşı tarafın kendilerine ihanet ettiğini düşünmeye başlamıştı. Hislerin galip geldiği yerde akıl ve muhakeme atâlete uğramış, ne gelip de kendilerinden yardım dilenenlerin kim olduğunu ne de kalabalığa saldıranları göremez olmuşlardı. Aslında biraz dikkat edip tecessüste bulunsalardı onların, 'Osmân'ı biz öldürdük' diye sokakta boy gösterenler olduğunu farkedeceklerdi. Keşke farketselerdi!

Kimin kime vurduğu belli olmayan bir can pazarıydı yaşanan! Ve ne yazık ki can kardeş, kan kardeş, Rabbi bir, kitabı bir, peygamberi bir, inancı bir, kıblesi bir, binlerce müşterek birlikteliği olan vahdet cemaati, birbirine kılıç kaldırmış, kan gövdeyi götürüyordu!

Artık ne Halîfe Hazreti Ali'nin nasihatleri ne de Âişe Validemiz'le Hazreti Talha ve Zübeyr'in gayretleri bir fayda veriyordu. Âdeta dökülen her damla kanla ümitler tükenip eriyor, kopan her el ve ayakla yürekler parçalanıyordu. Anlaşılan bu noktadan sonra yapılabilecek pek bir şey kalmamıştı. Öyle bir can pazarı ile karşı karşıya idiler ki müdafaa için kılıç kullanmadıklarında kel-

---

[479] Taberî, *Târîh* 3/39, 40; İbn Kesîr, *el-Bidâye* 7/240

lelerinden olacak, intikam duygusuyla hareket edip karşı saflara saldırdıklarında da kardeş kanına girmiş olacaklardı. Ne çetin, ne müthiş bir imtihandı bu!

İbn-i Sebe' ve adamları Âişe Annemiz'e de yönelmiş, onun üzerine bindiği hevdeci oklarının hedefi hâline getirmişlerdi; Annemiz'i, mü'minlerin annesini öldüreceklerdi! Annemiz:

– Allah! Allah! Allah'tan korkun! Yarınki hesap gününü hatırlayın, diyordu ama onu da duyan yoktu. Hazreti Ali'nin yüreği ağzına gelmişti; ayakta duran devenin üzerinde açık hedef hâline gelen Annemiz'i kurtarmak için üzerine bindiği deveyi yere indirmek gerekiyordu. Saniyelerin sayıldığı bir zemine gelinmişti ve Annemiz'i açık hedef haline getirmekten kurtarabilmek için bindiği devenin ayaklarına kılıçlar inip kalkmaya başladı. Derken deve yere inmiş ve Annemiz de hedef olmaktan kurtulmuştu. Artık etrafında etten bir kale vardı. Bir farkla ki içinde bulunduğu hevdeç, üzerine isabet eden oklarla adeta kirpi gibi olmuştu! Bu arbedede o gün, Annemiz'i korumak için yetmiş can şehîd düştü. Nihayet Ammâr İbn-i Yâsir ile kardeşi Muhammed İbn-i Ebî Bekir gelip onu hevdecinin içinden çıkardılar. Bu esnada kardeşinin eli Annemiz'in sırtına değmişti. Can havliyle arkasını döndü ve cephede ölümle karşı karşıya olduğu demlerde bile hassasiyetinden taviz vermez bir tavırla:

– O el de kimin eli, diye çıkıştı etrafındakilere. "Çek onu üzerimden! Zira bugüne kadar bana, Resûlullah'ın elinden başka kimsenin eli değmedi!"[480]

Neyse ki kardeşinin eliydi. Ancak kardeşine karşı kırgınlığı hâlâ devam ediyordu; kendini tanıtır tanıtmaz ona:

– Seni gidi mezmûm, diye karşılık verdi...[481]

---

[480] Taberî, *Târîh* 3/55
[481] Taberî, *Târîh* 3/55

Olup bitenleri duyduğunda beyninden vurulmuşa dönen Hazreti Ali:

– Nasılsın ey anneciğim, diyerek bir çırpıda Âişe Validemiz'-in yanına geldi. Diğer taraftan adamlarına emretmiş ve Annemiz için güvenli bir yerde çadır kurdurmuştu:

– Elhamdülillah! İyiyim, diyordu Âişe Validemiz. Hazreti Ali:

– Allah (celle celâluhu) sana mağfiretiyle muamelede bulunsun, diye dua edince o da:

– Sana da, diye mukabelede bulundu.

Hazreti Ali büyük bir risk almıştı. Zira bu, her şeyi göze almak anlamına geliyordu. Çünkü İbn-i Sebe' ve adamlarının hedefindeki isimlerin başında şühpesiz o geliyordu. Ancak başka türlü de bu yanlışlığın çözümü mümkün gözükmüyordu. Ortada kılıçla çözülecek bir mesele yoktu; burada sözün gücüne ihtiyaç vardı ve sözden anlayanlara hitap ederek söz konusu kargaşayı durdurmayı denedi. Geldi ve önce ilk günlerden bu yana beraber ve omuz omuza mücadele ettikleri Hazreti Talha ve Hazreti Zübeyr'e seslendi:

– Ey Talha!

– Ey Zübeyr!

Muhatapları da kendisi gibi küheylandı. Halîfe'nin davetine icabet etmemek olmazdı ve her ikisi de saflar arasından sıyrılıp öne çıkıvermişti. Önce:

– Ey Talha, dedi. "Sen, kendi ev halkın sıcacık yuvanda dururken Resûlullah'ın ailesini yanına alarak savaşmaya nasıl rıza gösterebiliyorsun?"

Canı yanmış bir dost olarak konuşuyordu. Dostun sözü bazen acı olurdu. Ancak meydanı dolduran bu samimi ve doğru söze ne denilebilirdi ki!

Arkasından da:

– Sen, diye seslendi. "Ey Zübeyr! Hatırlıyor musun bir gün beni, huzur-u Resûlullah'a gelirken görmüş ve gelişime tebessüm etmiştin. Bunun üzerine beni kastederek Resûl-ü Kibriyâ sana:

– O'nu seviyor musun, diye sormuştu da sen:

– Evet, cevabını vermiştin. Bunun üzerine buyurmuşlardı ki:

– Ancak sen, ona zulmetme konumunda kalacak ve bir gün onun karşısında yer alarak onunla savaşacaksın!

Gerçekten de Hazreti Zübeyr'in hatırladığı sözlerdi bunlar. Âdeta Halîfe Hazreti Ali, söz silahını çekmiş, ellerdeki kılıçları kınına koymak için onu ustaca kullanıyordu. Zira artık, Hazreti Zübeyr'in dünyası da tûfân yaşıyordu. Diyebileceği tek şey vardı:

– Haklısın, dedi. "Gerçekten de sen bana, unutmuş olduğum bir şeyi hatırlattın!"

Ehl-i insaf bir gönlün kararıydı bu ve ardından da kılıncını yere bırakıp savaş meydanını terk etti.

Beri tarafta Hazreti Talha da ayrılmış ve o da meydandan çekilmişti.

Er meydanına gelmek kolaydı ama öyle hemen geri dönmek pek de kolay gözükmüyordu. Zira kader, her ikisi için de mukadder olan hükmünü edâ etmek üzereydi. Pusuya yatıp fırsat kollayanlar vardı ve bin pişmanlıkla geriye dönen Hazreti Zübeyr'i hedef alıp oracıkta şehîd ediverdiler. [482] Hazreti Talha'nın kaderi de farklı değildi; çok geçmeden ona da bir ok isabet etmiş ve o da ebedî âleme hicret etmişti! Anlaşılan onların hakkı teslim edip geri dönüşleri, ümidini kaosa bağlamış olanların yine hoşuna gitmemiş ve onlar, idrâklerinin bedelini canlarıyla ödemişlerdi.

Olup bitenleri şaşkınlık ve üzüntüyle seyreden Âişe Validemiz'in gayretleri de boşunaydı; ne Hazreti Talha vardı artık ne de Hazreti Zübeyr! Ortalıkta büyük bir oyunun döndüğünü fark

---

[482] Taberî, *Târîh* 3/55

eden herkes, hevdeci içindeki Âişe Validemiz'in etrafında toplanıyor, bundan sonrası için atılacak adımlarla ilgili olarak tutunacak bir dal arıyordu. İyi niyetli bir çıkıştı; ancak bu toparlanma da ayrı bir tehlikenin işaretiydi.

Çok geçmeden Âişe Validemiz'in kardeşi Muhammed'i yanına çağırdı Halîfe Hazreti Ali. Annemiz için de güvenli bir mekân hazırlamıştı ve kardeşiyle haber gönderip onu da davet etti. Her ikisi de mahzundu. Annemiz, onun da baş tâcıydı. Mekke veya Medîne'den herhangi birisine geri dönme konusundaki fikrini sordu ona. Emniyet ve güven içinde yoluna gidebileceğini, kimsenin kendisine zarar veremeyeceğini söylüyordu. Böylelikle acı bir tecrübe yaşanmış, ancak daha da büyümeden kontrol altına alınarak bir fitne daha yatıştırılmış oluyordu.

Daha sonra yeniden Âişe Validemiz'in yanına gelecek olan Hazreti Ali, yol için gerekli olan her türlü imkânı hazırlayarak Annemiz'i Mekke'ye doğru yolcu etti. Hatta bunun için Basra'nın önde gelen kadınlarından kırk tanesini görevlendirmiş, kendisini yalnız hissetmemesi için yolculuk sırasında Annemiz'e eşlik etmeleri talebinde bulunmuştu.

Üst üste bu kadar acı yaşanmış olmasına rağmen hakperestlik hususunda taraflar olabildiğince duyarlıydı. Hâlbuki şartlar, muhakeme ile hareket etmeyi zorlaştıracak unsurlarla doluydu. Hisler doruk noktasına çıkmış, canların yandığı ve binlerce insanın şehid olduğu böyle bir zeminde itidalle hareket etmek neredeyse imkânsız hale gelmişti. Ancak hem Annemiz hem de Hazreti Ali, bu girdabın içine düşülmemesi gerektiğini bizzat yaşayarak gösterecek ve böylelikle diğer insanlara da örnek olacaklardı. O gün vakit gelip de ayrılık söz konusu olduğunda Annemiz, dönecek ve etrafındakilere şu değerlendirmede bulunacaktı:

– Oğullarım! Ne yazık ki bazımız bazımızın canını yaktı; üzücü hâdiseler yaşadık ve bir hayli de yorgun düştük! Bu yaşananlar-

dan dolayı ve bundan sonra da başkalarının taşıdığı yalan yanlış beyanlar sebebiyle kimse bir diğerine kem gözle bakıp da taşkınlık yapmasın! Şüphe yok ki dünden bugüne Ali ile benim aramda, bir kadın ile kayınbiraderi arasındaki meseleden daha büyük bir problem yoktur. Belli başlı sıkıntı yaşasam da benim katımda o, iyilik ve güzelliğini istediğim en hayırlı insandır![483]

Âişe Validemiz'in büyüklüğünü tescil eden cümlelerdi bunlar. Zira o da biliyordu ki Hazreti Ali'nin Resûlullah nezdinde ayrı bir yeri vardı. Yıllar önce yaşanan iftira furyasında tuzağa düşüp kendi aleyhinde beyanda bulunan Hassân İbn-i Sâbit'e toz kondurmayıp 'Resûlullah'ın müdâfii' nazarıyla bakan Annemiz, aynı tavrını burada da sürdürüyor ve böylelikle hâdiseyi daha da büyütmek isteyenlerin iştahlarını kursaklarında bırakmış oluyordu.

Annemiz'den bunları dinleyen Hazreti Ali de duygulanmıştı; ne de olsa Resûlullah'ın risâlet mektebinden ders almış bir muallime konuşuyordu! Onun da canı yanmış, sulhu temin adına en yakınlarından binlerce insanı şehîd vermişti. Yüreğindeki yaraya merhem olacak cümlelere karşı önce etrafındakilere:

– Doğruyu söylüyor ve vallahi ne de güzel söylüyor, diye mukabelede bulundu. Yarayı sarmanın en belîğ yoluydu bu. Zaten problem edilecek bir mesele yoktu ve aynı delikten ikinci kez ısırılmamak için tarafların teskin edilmelerine ihtiyaç vardı. Annemiz'in uzattığı bu elin havada kalmaması gerekiyordu ve etrafındakilere dönerek şu tarihi sözü söyledi:

– Onunla benim aramda sadece bu kadarcık bir mesele vardır! Şüphe yok ki o, dünya ve âhirette Nebî'nizin en kerîm zevcesidir![484]

---

483 Taberî, *Târîh* 3/60-61

484 Taberî, *Târîh* 3/61. Yıllar sonra o günü Hazreti Ali'nin saflarında yaşayan birisiyle karşılaştığında, o günle ilgili bazı sorular soracak ve aldığı cevaplar karşısında ağlamaktan kendini alamayacaktı. Bkz.: Taberî, *Târîh* 3/47, 48

Bir cumartesi günü yeniden yolculuk başlamıştı. Bu yolculuğunda Annemiz'i uğurlamak için onunla birlikte yürüyenlerin başında yine Hazreti Ali vardı. Oğullarını da yanına katmış, bir müddet aynı yolda birlikte yürümelerini tembih etmişti.

Annemiz'in hedefinde Mekke vardı; gelecek ve hac mevsimine kadar burada kalacaktı. Şu kadar ki onlarca yıl birden yaşlanmış gibiydi. Yaşanılan acı olaylar silsilesi içinde çok acı çekmiş ve kitlelerin taleplerine 'evet' dediğine bin pişman olmuştu; şöyle diyordu:

– Keşke yaratılıp da hiç vücut bulmasaydım; keşke kendi diliyle tesbih edip vazifesini yerine getiren bir ağaç, keşke taş veya bir kerpiç olsaydım! Keşke yirmi yıl önce ölmüş olsaydım![485]

Resûlullah'ın huzuruna gitmeye bile çekinir olmuştu; daha düne kadar ölüm sonrasında Allah Resûlü'nün yanında yatmayı hedeflerken şimdi:

– Resûlullah'tan sonra ben, ne üzücü işlere karıştım, diyerek kendisini diğer Ezvâc-ı Tâhirât gibi Cennetü'l-Bakî'e gömmelerini vasiyet ediyordu.[486]

Namazlarında veya müstakil olarak Kur'ân okurken, özellikle Ezvâc-ı Tâhirât'a hitâb eden, "Evlerinizde oturun!" (Ahzâb, 33/31) meâlindeki âyete geldiğinde duruyor ve elbisesi ıslanıncaya kadar ağlıyordu.[487]

Bir gün yanına Ukbe İbn-i Sahbân gelmişti. "Kullarımızdan kimi nefsine zulmeder. Kimi mûtedildir, orta yolu tutar. Kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçer. İşte büyük lütuf budur." (Fâtır, 35/32) meâlindeki âyetin ne manaya geldiğini sormuş ve ondan bunun tefsirini öğrenmek istediğini söylemişti:

485 Annemiz'in bu konuda ve muhtemelen farklı zaman ve mekânlarda söylediği beyanları birleştirerek vermeyi uygun bulduk. Bkz.: İbn Ebi Şeybe, *Musannef* 7/544 (37818); İbn Sa'd, *Tabakât* 8/73, 74

486 Buhârî, *Cenâiz* 94 (1327); *İ'tisâm* 16 (6896); Hâkim, *Müstedrek* 4/7 (6717)

487 İbn Sa'd, *Tabakât* 8/80; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya* 2/49.

– Ey oğulcuğum, diye başladı sözlerine. "Bunların hepsi de ehl-i cennet'tir. Hayırda öne geçenler, Resûlullah zamanında O'nunla beraber yaşayanlar; orta yolu tutanlar da, onların arkasından yürüyüp bu ahd ü peymân ile O'na kavuşanlardır. Nefsine zulmedenlere gelince onlar, sizin ve benim gibi insanlardır!"[488]

Acı da bir tecrübe yaşanmış ve olanlar artık dünde kalmıştı. İnanan her bir mü'min gibi Annemiz de üzgündü. Ancak bu, geçmişi geri getirmeye yetmiyordu. Şüphe yok ki onlar, dün yaşadıklarına hüküm bina etmiyor, muamelelerini yaşamaları gereken zeminde devam ettiriyorlardı. Bu açıdan meseleye bakıldığında Hazreti Ali'nin, çözemediği her meselede Âişe Validemiz'in kapısını aşındırdığına; bir meselede tereddüt ettiğinde Âişe Validemiz'in de Hazreti Ali'ye müracaat ettiğine şahit olmaktayız.[489]

Bilmedikleri bir konuyu öğrenmek, onlar için en büyük saadetti ve yanlış bildiklerini bir kenara bırakarak doğruyu rehber edinmeleri de onların en büyük faziletlerinden birisiydi. Kendi bildiğinin hilâfına başka bir beyanı ortaya koyduğundan dolayı muhatabı hakkında ne bir alınganlık söz konusu olurdu ne de bundan dolayı aralarına bir soğukluk girmesine müsaade ederlerdi! Âdeta onlar, hayatlarını en doğru olanı ortaya çıkarmak için vakfetmiş gibilerdi. Hâlbuki yaşadıkları dönem itibarıyla fitne kapıları kırılmış ve ortalıkla, insanlar arasında var olan sulh ve sükûnu dinamitlemek için aslı astarı olmayan beyanlar da dolaşır olmuştu. Bunlardan birisi de Hazreti Ali ile ilgiliydi; sözde o, vefat etmeden önce Resûlullah'ın kendisini halîfe olarak tavsiye ettiğini söylüyordu! Bunu duyar duymaz ilk tepki yine Annemiz'den geldi; azıcık açık kapı bekleyenlerin yüzüne bütün kapıları kapatırcasına şöyle diyordu:

---

488 Hâkim, *Müstedrek* 2/462 (3593); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 7/96; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 6/167 (6094); Tayâlisî, *Müsned* 1/209 (1489)

489 Konuyla ilgili değişik örnekler, eserin sonunda "Âişe Validemiz ve Hazreti Ali" başlığı altında verilmiştir.

– Bu vasiyet ona ne zaman yapılmış ki? Hakk'a yürüdüğü zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), başını benim sînem veya dizime koymuştu; ardından benden bir tas istedi ve son nefesini de bu vaziyette verdi. Son demlerinde yanında olan bendim; ona ne zaman vasiyet etmiş ki?[490]

Hazreti Muâviye (radıyallahu anh)

Gün gelmiş Halîfe Hazreti Ali de şehîd edilmiş, hilâfet makamını da Hazreti Muâviye temsil etmeye başlamıştı.

Acılar birbirini takip ederek gidiyordu. Olup bitenler karşısında derinden hüzün duysa da Annemiz'in elinden bir şey gelmiyordu. Özellikle Cemel Günü yaşananlar onun kol ve kanadını kırmış, yeniden aynı delikten ısırılmamak için çok önemli bir derse dönüşmüştü. Onun için yanına gelip de kendisinden medet umanları teskin etmeye çalışıyor, böylesi durumlarda temkini esas almaları gerektiği telkininde bulunuyordu. Derin bir sükût murakabesine dalmış gibiydi; sanki dünya ve dünyalılara kapısını kapatmış, bütünüyle âhiret endeksli yaşar hâle gelmişti! İbâdet ü taâttan başını kaldırmıyor, ilim dışındaki bir konuyla sanki hiç vakit geçirmek istemiyordu. Bu manada o, kendisine müracaat eden herkesi aydınlatan bir güneş; özellikle böylesi ortamlardan rahatsız olup da sâlim bir koy arayışı içine girenler için de güvenli bir liman gibiydi.

Ancak acı haberlerin ardı arkası kesilmiyordu; Efendimiz'in başını okşayıp, severek büyüttüğü torunu Hazreti Hasan da şehid edilmişti! Hayattayken en büyük arzusu, Efendimiz'in yanındaki boşluğa yatmaktı. Bir gün kardeşi Hazreti Hüseyin'i yanına almış ve Âişe Validemiz'i kastederek ona şunu vasiyet etmişti:

– Şayet ölürsem ona gider ve ondan beni, Resûlullah'ın yanındaki boşluğa gömme hususunda izin istersin. Bunu hoş karşılayıp

---

490 Buhârî, *Vesâyâ* 1 (2590); Müslim, *Vasıyye* 19 (1636)

izin verirse onun evindeki bu boşluğa beni gömersin. Ancak sen bunu istediğinde zannetmiyorum ki insanlar buna rıza göstersinler! İşte böyle bir itiraz olur da şayet bir fitne söz konusu olursa bu durumda ısrar etme; o zaman beni alıp müslümanların makberesine emanet edersin!

Ağabeyinin vasiyyetini yerine getirmek için o gün Hazreti Hüseyin teşebbüse geçince Medîne valisi Mervân İbn-i Hakem'in şiddetli tepkisiyle karşılaştı. Hâlbuki onun talebine Âişe Validemiz de "Evet!" demişti. Hazreti Hüseyin'in etrafında toplananlarla vali ve adamları arasında büyük bir arbede başlamak üzereydi. Neyse ki araya Ebû Hureyre gibi önde gelenler girdi ve Hazreti Hasan'ın vasiyetinde yer alan 'fitne' vurgusunu hatırlatarak onu Cennetü'l-Bakî'e gömmede karar kıldılar. Resûlullah'ın başını okşayıp reyhânesi olarak sinesine bastığı Hazreti Hasan bundan böyle annesi Hazreti Fâtıma'nın (radıyallahu anhâ) yanında yatacaktı.[491]

Bir gün yanına Irak topraklarından Abdullah İbn-i Şeddâd adında birisi geldi; Annemiz'i de ziyaret edecek, soracaklarını sorup duasını alacaktı. Ancak Annemiz'in de ona soracakları vardı; zira Halîfe'yi onlar şehîd etmişlerdi. Ona:

– Ey Abdullah, diye seslendi. "Sana soracağım hususlarda sadece doğruyu söyleyeceğine bana söz verir misin! Allah aşkına onlar Ali'yi niçin ve nasıl şehîd ettiler?"

– Sana doğruyu niye söylemeyeyim ki, diyordu Abdullah İbn-i Şeddâd. Bunun üzerine ona:

– O zaman anlat, dedi ve Abdullah İbn-i Şeddâd da anlatmaya başladı; Halîfe'ye karşı çıkanları ikna edebilmek için Hazreti Ali'nin neler yaptığını, buna rağmen onların onu dinlememekte nasıl ısrarcı olduklarını anlatıyor, özellikle 'hakem' tayinini merkeze alarak hilâfet makamına karşı nasıl bir kampanya yürüttük-

---

491 İbn Abdilberr, *İstîâb* 1/392; Süyûtî, *Târihu'l-Hulefâ* 1/170; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh* 3/460

lerinden bahsediyordu. Özellikle problem yaşayan karı kocanın bu problemini çözebilmek için her iki tarafın ailesinden birer hakem tayin edilmesi gerektiğini ifade eden âyeti okuduğunu söylüyor ve ardından da, "Ümmet-i Muhammed'in meselesi, karı ve kocanınkinden daha önemli değil midir?" dediğini intikal ettiriyordu. Aynı zamanda Hudeybiye Günü Süheyl İbn-i Amr ile yapılan anlaşmayı hatırlattığını söylüyor ama bütün bunlara rağmen insanların onu dinlemediklerini aktarıyordu. Ortamı sakinleştirmek için Abdullah İbn-i Abbâs'ın gayretlerinden bahsediyor ve bu gayretlerin bir kısım insanlar üzerinde etkisi olsa da genel manada neticeyi çok değiştirmediğini anlatıyordu. Bütün bunlara rağmen üzerine gelindiğini gören Hazreti Ali'nin, "Allah ve Resûlü doğruyu söylüyor!" deyip Kur'ân ve Sünnet çizgisinde dik duruşunu anlatırken onun bu hâli Annemiz'in de çok hoşuna gitmişti ve ona:

– Allah aşkına! Bundan başka bir şey söylemediğinden emin misin? Başka bir şey söylemiyor muydu, diye sordu.

– Allah hakkı için evet! Bundan başka bir şey söylemiyordu, cevabını verdi Abdullah İbn-i Şeddâd. Bunun üzerine Âişe Validemiz şunları söyledi:

– Evet! Ne güzel söylemiş! Gerçek o ki Allah ve Resûlü doğruyu söylüyor! Allah (celle celâluhu) Ali'ye merhametiyle muamele etsin! Elbette Allah ve Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) doğruyu söylüyor! Iraklılar ona zulüm etmede çok ileri gitti ve onun hakkında onu üzecek çok şey söylediler![492]

Dönem itibarıyla bu günler, insanların kamplaştıkları günleri ifade ediyordu. Özellikle Mısır ve Irak halkı Hazreti Osmân, Şâm ehli de Hazreti Ali muhalefetinde ittifak etmiş, her iki halîfe hakkında olumsuz beyanlarda bulunuyorlardı. Bu döne-

---

[492] Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 1/86, 87 (656); Hâkim, *Müstedrek* 2/165 (2657); Beyhakî, *Sünen* 8/180; Makdisî, *el-Ehâdîsü'l-Muhtâra* 2/223 (605)

min nev-zuhûr hareketi Hâricîler ise her iki halîfeye isyan bayrağını çekmiş, onlar hakkında ağızlarına geleni söylüyorlardı. Bütün bunlara derinden üzülen Annemiz'in ilk duyduğunda bunlara karşı tepkisi şöyleydi:

– Hâlbuki onlar, Nebiy-yi Ekrem'in arkadaşları için istiğfar ile emrolundular; tutmuş şimdi onlar hakkında ağza alınmayacak kötü beyanlarda bulunuyorlar![493]

Özellikle Hazreti Ali'yi şehîd eden ve genelde bu kargaşaların temelinde yer alan Hâricîler'e karşı çok kırgındı. Çoğunluğu itibarıyla Harûrâ denilen yerde birleştikleri için onlara "Harûrîler" diyor ve kendilerinden başka kimseyi müslüman görmeyen kaba anlayışlarından dolayı onları kınamaktan çekinmiyordu. Bir gün kadının birisi yanına gelmiş ve ona, hayızlı olduğu günlerde namazını kılıp kılmayacağını sormuştu. Bugüne kadar yaşanılanlar ortada durup dururken garip bir soruydu; işin bidâyetinden beri kadınlar, hayızlı oldukları günlerde namazlarını kılmazlardı! Hayızlı olduğu günlerde bile namaz hassasiyetine düşen bu insanların, kendileri gibi düşünmeyen başta Hazreti Ali gibi nice büyük insanı şehîd etmede göz kırpmadan hareket etmeleri müthiş bir tezat oluşturuyordu ve işte bu garipliği ifade sadedinde Annemiz ona sadece:

– Yoksa sen de mi Harûrîlisin, tepkisinde bulundu.[494]

Önceki halîfeler gibi Hazreti Muâviye de Annemiz'e karşı çok hassastı; hürmette kusur etmez, her dem hâl ve hatırını sorar, tıkandığı noktalarda müşkilini halletmesi için ona müracaat eder ve fırsat bulduğu anlarda da ona hediyeler gönderirdi. Kısaca Annemiz'i hoşnut etmek için ne lazımsa bunları yerine getirmede ayrı bir hassasiyet gösteriyordu.

---

493 Müslim, *Tefsîr* 15 (3022)

494 Buhârî, *Hayz* 20 (315); Müslim, *Hayz* 67 (335); Ebû Dâvûd, *Tahâre* 105 (262); Tirmizî, *Tahâre* 97 (130)

Âişe Validemiz'e gelince o, kimden gelirse gelsin kendisine ulaşan hediyeleri hemen başkalarına dağıtır ve elindeki kıt imkânlarla zâhidâne yaşamayı tercih ederdi. Bu da, onun hassasiyetiydi.

Bir gün yanına Halîfe'nin adamları gelmiş, Hazreti Muâviye'nin kendisine hediye gönderdiğini söylüyorlardı. Getirdikleri arasında elbise, gümüş ve kullanmak için başka eşya vardı. Odasından çıkıp onları görünce gözünün ucuyla onları bir süre süzdü ve ardından da ağlamaya başladı. Belli ki yâdına yine eski günler düşmüştü. Elçilerin duyamayacağı kadar hafif tonda bir şeyler söylüyordu; yakınında bulunanlar onun:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bunların hiçbirisine el sürmüyor, yanında bulundurmuyordu, dediğine şahit oldular. Sonra da yanındakilere döndü ve kendisine gönderilen bu hediyelerin tamamını ihtiyaç sahiplerine dağıtmalarını istedi. Annemiz bir şey ister de yerine getirilmez miydi? O gün akşam olduğunda, Hazreti Muâviye'nin gönderdiklerinden geriye bir dirhem bile kalmamıştı.

Halîfe, bir gün Annemiz'e mektup göndermiş ve kısa yoldan kendisine nasihat etmesini istemişti. Cevabî mektubunda ona şunları söylüyordu:

– Allah'ın selamı üzerine olsun! Sözün özü; Resûlullah'ı ben, "İnsanların karşı çıkmalarına rağmen her kim Allah'ın rızası peşinde olursa Allah (celle celâluhu) de onu, insanlardan gelecek sıkıntılara karşı korur. Her kim de Allah'ın gazabını nazara almadan, sadece insanların hoşnutluğu peşinde koşarsa bu durumda Allah (celle celâluhu) ona celâliyle tecelli eder ve o şahsı insanlarla başbaşa bırakıp onların da gazabına dûçâr bırakır!" derken duydum. Ve'sselâmü aleyk.[495]

Şu var ki Annemiz, kendisine bu kadar hürmet gösterip

---

[495] Tirmizî, *Zühd* 64 (2414); İshâk b. Râhûye, *Müsned* 2/600 (1175); İbn Hibbân, *Sahîh* 1/510 (276)

cemîlede bulunmak isteyen Halîfe Hazreti Muâviye'yi tenkit etmekten de geri durmuyor, yanlış gördüğü icraatlarını söyleyip vazgeçmesi gerektiğini ifade etmekten asla çekinmiyordu. Mesela Cemel Hâdisesi sonrasında yaşanan kamplaşmalarda Hazreti Ali'ye olan muhabbeti Hazreti Muâviye'ye gammazlanan ve ardından yaşanan bir dizi gelişme neticesinde şehîd edilen Hucr İbn-i Adiyy ve yedi arkadaşının öldürülmesine şiddetle karşı çıkmış, Abdurrahmân İbn-i Hâris vasıtasıyla gönderdiği mektupta:

– Şayet sözümüzün bir değeri var ve işlerin akışını değiştirmeye muktedir isek, Hucr'un öldürülmesinin önüne geçip onun öldürülmesine mâni olmak isteriz! Zira bizim için bu, ağır bir imtihandır, diyerek bu niyetinden vazgeçmesini talep etmiştir. Ancak onun bu gayretleri Hucr ve arkadaşlarını kurtarmaya yetmeyecek, daha Abdurrahmân yolda iken onların şehadet haberiyle sarsılacaktı. Halife'nin huzuruna gelir gelmez:

– Ebû Süfyân'ın hilm ü silmi nerede sen nerede, diyecek ve böylelikle babasıyla arasındaki farkı ortaya koymaya çalışacaktı.

Haberi aldığında iş işten geçmişti; geç kaldığından dolayı üzüntü duyan Âişe Annemiz, Hucr hakkında tezkiyede bulunarak onu etrafındakilere anlatacak ve hayırla yâd edecekti.

Bir müddet sonra, Halîfe Hazreti Muâviye de Mekke'ye gelmiş hac ibadetini yerine getiriyordu. Bu sırada Annemiz'i de ziyarete gelmişti. Sözünü esirgemeyen Âişe Validemiz hemen sözü Hucr'a getirdi ve ona:

– Ey Muâviye, diye seslendi. "Hucr ve arkadaşlarını öldürürken hiç mi Allah'tan korkmadın? Hucr'a niye merhamet etmedin; ondan bunu niye esirgedin?"

Hazreti Muâviye mahcuptu. Önce:

– Hucr ve arkadaşlarını ben öldürmedim, dedi. Ancak bu, Annemiz'i teskin etmeyecekti. Zira o gün Halîfe o idi ve bu cinayet

de onun himayesi altındaki topraklarda işlenmişti. Bu mes'ûliyeti o da hissediyordu ve o ağırlık altında ezilirken şunları söyleyecekti:

– O hesabı burada göremeyiz; ne olur onlarla benim hesabımızı Rabbimiz'e kavuşacağımız güne bırakalım!

Anlaşılan bu hâdise, Hazreti Muâviye için de büyük bir imtihandı. Hayat boyu bu muhâsebe ile yaşayacak ve yıllar sonra ölüm emareleri kendisine gözükmeye başladığında aynı duygularla Hucr'u kastederek:

– Senin o günün benim için ne kadar da uzundu, dediği duyulacaktı.[496]

Annemiz'in fütursuzluğunu anlatan misâller bunlardan ibaret değildir; meselâ Medîne'de Yahyâ İbn-i Saîd İbn-i Âs, Abdurrahmân İbn-i Hakem'in kızını boşamış ve iddet süresi bitmediği halde onu, evinden de göndermişti. Bunu duyar duymaz celâllenen Âişe Validemiz, o gün Hazreti Muâviye'nin Medîne valisi olan Mervân İbn-i Hakem'e haber gönderdi:

– Allah'tan kork ve onu evine geri gönder, dedi. Annemiz'in mesajını alan Mervân da cevaben ona:

– Herhalde senin, Fâtıma Bint-i Kays[497] hâdisesinden haberin yok, demişti. Bunun üzerine Annemiz Mervân'a bir kez daha seslendi:

– Fâtıma'nın hâdisesini zikretmemenin sana ne zararı var ki! Onu şimdi zikretmenin ne faydası var? Hâlbuki o gün Fâtıma

---

496 Farklı rivayetler birleştirilerek verilmiştir. Aynı zamanda bu hâdisenin, Âişe Annemiz ile Hazreti Ali (radıyallahu anh) arasında olduğu söylenen soğukluğu fiilen tekzib eder mahiyette olduğunu bir kez daha hatırlatmış olalım. Konuyla ilgili geniş bilgi, eserin sonunda "Hazreti Ali ve Âişe Validemiz" başlığı altında yer almaktadır; dileyen oraya bakabilir. Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 4/92 (16878). Olayın detayı için bkz.: Taberî, *Târîh* 3/220, 232; İbn Abdilberr, *İstîâb* 1/332

497 Fâtıma Bint-i Kays, ilk muhâcirlerdendi. Kocası Ebû Hafs İbn-i Mugîre onu boşayınca Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), iddet müddetini Abdullah İbn-i Ümmi Mektûm'un evinde geçirmesini söylemişti. İbnü'l-Esîr, *Üsüdü'l-Ğâbe* 7/224

Bint-i Kays, gergin bir ortamda bulunuyor ve meselenin daha da derinleşeceğinden korkuluyordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bundan dolayı ona ruhsat vermişti![498]

Sanki Annemiz, Saâdet Asrı'nda yaşanılıp da unutulmaya yüz tutan her şeyi insanlara yeniden hatırlatmak için yaşıyor gibiydi. İnsan, nisyan ile malüldü ve geçmiş günlere ait güzellikler, zaman zaman unutulabiliyordu. İşte bu türlü durumlarda insanlara, işin doğrusunu hatırlatan en önemli kişi yine Âişe Validemiz oluyordu. Mesela bu günlerden birisinde sahâbenin önde gelenlerinden Sa'd İbn-i Ebî Vakkâs Hazretleri, Akîk denilen yerde vefat etmiş ve insanların omuzunda Medîne'ye getirilmişti. Bu sırada bazıları, cenazenin Mescid-i Nebevî'ye getirilmesini mevzu etmiş aralarında konuşmaya başlamışlardı. Mesele Âişe Validemiz'e de intikal etmiş o da öyle olmasında maslahat görmüştü. Ancak onun bu yaklaşımını garipseyenler oldu ve cenazenin mescide getirilmesinin doğru olmayacağını ileri sürmeye başladılar. Bunu gören Annemiz önce:

– İnsanlar, ne kadar da çabuk unutuyorlar, diye konuşmaya başladı. "Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Süheyl İbn-i Beydâ'nın namazını mescitte kılmadı mı?"[499]

Başka bir gün de Efendimiz'in kaç kez umre yaptığı mevzu olmuş ve bir türlü karara varılamamıştı. Abdullah İbn-i Ömer'e:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kaç kez umre yaptı, diye sorduklarında:

– Dört; onlardan birisi de Receb ayında idi, cevabını almışlardı. Ancak yine de kuşku içindelerdi ve Annemiz'in yeğeni Hazreti Urve, bu kuşkusunu gidermek için Âişe Validemiz'in yanına geldi:

---

[498] Buhârî, *Talâk* 39 (5015, 5017); Müslim, *Talâk* 52 (1481); Ebû Dâvûd, *Talâk* 40 (2292)

[499] Müslim, *Cenâiz* 99 (973); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/79 (24542, 24543); 6/169 (25396); Beyhakî, *Sünen* 4/51 (6825)

– Ey anneciğim! Ey Mü'minlerin Annesi, diyordu. "Ebû Abdurrahmân'ın dediğine bir bakıversen!"

– Ne diyormuş o?

– Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) dört defa umre yaptığını söylüyor ve 'bunlardan birisi de Receb ayında idi' diyor!

– Ebû Abdurrahmân'a Allah merhametiyle muamelede bulunsun! Hâlbuki Resûlullah'ın yaptığı umrelere o da şahit idi; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Receb ayında hiç umre yapmadı ki![500]

İkindi namazını kıldıkları bir gün Abdullah İbn-i Zübeyr Hazretleri kalkmış ve yeniden namaza durmuştu. Halîfe Hazreti Muâviye'nin garibine giden bir durumdu bu ve o sırada yanında bulunan Abdullah İbn-i Abbâs'a dönerek, Abdullah İbn-i Zübeyr'in kıldığı bu iki rekâtın ne namazı olduğunu sordu; "Bid'at! Onu yapan da sahib-i bid'ât!" diye cevapladı İbn-i Abbâs. Namazını bitiren Hazreti Abdullah, söylediklerini garipser bir hava içinde onlara döndü ve az önce ne dediklerini sordu. Yine aynı cevabı almıştı. Bunun üzerine onlara şöyle söyledi:

– Ben, bid'at ihdâs etmedim! Bilakis bunu bana, teyzem Âişe haber verdi!

O güne kadar bildiklerine muhalif bir uygulamaydı ve hemen Annemiz'e haber gönderip durumu tetkik etmek istediler. Aldıkları cevap:

– Doğru söylemiş! Bana Ümmü Seleme de böyle haber vermişti,[501] şeklindeydi.

---

500 Buhârî, *Meğazi* 41 (4007); Müslim, *Hacc* 219 (1255)

501 İkindi namazının farzından sonra iki rekât namaz kılmakla ilgili olarak Âişe Validemiz'e soru soran yeğeni Hazreti Urve'ye onun, "Kardeşimin oğlu! Benim yanımda iken Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ikindi sonrasındaki iki secdesini asla bırakmadı!" şeklinde cevap verdiği de ifade edilmektedir. Bkz.: Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 4/255

Bu sefer de, "Âişe senden şöyle bir haber naklediyor!" diyerek Ümmü Seleme Validemiz'e müracaatta bulundular; şöyle diyordu:

– Doğru söylemiş! Bir gün Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) eve geldi ve ikindi namazından sonra namaz kılmaya başladı. Arkasında durup O'nunla birlikte ben de namaza durdum. Selam verince bana:

– Sana da ne oluyor, diye sordu.

– Yâ Nebiyyallah, dedim. "Seni namaz kılarken görünce birlikte ben de kılmak istedim!"

Bunun üzerine bana şu tavzihte bulundu:

– Abdülkays insanlarından bazıları bana gelmiş, kavimlerinin müslümanlığı hususunda beni meşgul etmişlerdi de bundan dolayı ben öğle namazının son iki rekâtlık sünnetini kılamamıştım; bu namaz o namazdır![502]

Medîne'ye gelen Sa'd İbn-i Hişâm, Abdullah İbn-i Abbâs Hazretlerini ziyarete gelmiş ve ona Resûlullah'ın Vitir namazını nasıl kıldığını sormuştu. İbn-i Abbâs (radıyallahu anh) ona:

– Yeryüzünde Resûlullah'ın nasıl Vitir kıldığını en iyi bilen kişiyi sana haber vereyim mi, diye sordu. Bundan daha güzel ne olabilirdi ve hemen:

– Evet, dedi. Bunun üzerine İbn-i Abbâs Hazretleri:

– Âişe, dedi. "Git ve bu konuyu ona sor! Sonra da gel ve sana nasıl cevap verdiğini bana da bildir!"

İbn-i Abbâs'ın yol göstermesiyle hemen harekete geçen Sa'd

---

502 Buhârî, *Sehv* 8 (1176); *Meğazi* 65 (4112); Ebû Dâvûd, *Salât* 298 (1273). Bazı rivayetlerde Efendimiz'i meşgul eden meselenin, iki sadaka memuruyla ilgili olduğu ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem), dışarıdan gelen bu emtia sebebiyle söz konusu namazlarını kılamadığı ifade edilmektedir. Bkz.: Tirmizî, *Salât* 135 (184); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/125 (24989)

İbn-i Hişâm, yanına Hakîm İbn-i Eflah'ı da alarak doğruca Annemiz'in yanına geldi ve:

– Ey mü'minlerin annesi, dedi. "Bana, Vitir namazını Resûlullah'ın nasıl kıldığını anlatabilir misin?"

Annemiz şunları anlattı:

– Biz, Resûlullah'ın misvakını ve abdest suyunu hazırlardık. Geceden bir miktar geçince kalkar ve dişlerini misvakla temizler, ardından da abdest alırdı. Sonra da namaza durur ve sekiz rekât kılardı. Sekizinci rekâttan sonra selam verir ve bir miktar oturur, Allah'ı zikir ile O'na dua ederdi. Daha sonra tekrar kalkar ve içinde hamd ve salavâtın da olduğu bir namaz daha kılar ve sonra bize duyuracak kadar yüksek sesle selam verirdi. Ardından oturduğu yerde iki rekât daha kılardı. Ey oğulcuğum! O'nun gece kıldığı namazın rekâtı on bir idi.[503] Ancak yaşlanıp da bir miktar ağırlaştığında bu sayı yediye düşmüştü ve selam verdikten sonraki iki rekâtı oturarak kılmaya devam ederdi ki bununla bu sayı dokuz olmaktaydı.[504]

Hilâfet makamında oturan Hazreti Muâviye de yaşlanmış,

---

503 Diğer rivayetlerde bu rakamın toplamda on üç olduğu anlaşılmaktadır. Farklılığın sebebi olarak, Allah Resûlü'nün hastalandığı dönemlerde bu namazları fasılalarla kılması, bazı gecelerde ve hastalığının ağırlaştığı demlerde rekâtlarda farklılığın olabildiği ve özellikle uzun kıldığı bu namazlarında rekâtları saymada ashâbın her zaman için aynı duyarlılığı gösterememiş olması gibi unsurlar zikredilebilir. Bu durumda Efendimiz'in gece kıldığı sekiz rekâtlık namaz, kendisi için farz olan teheccüd, ardından kıldığı üç rekâtlık namaz da Vitir namazıydı. Daha sonra kıldığı iki rekât da sabah namazının sünnetini teşkil ediyordu.

504 Nesâî, *Kıyamu'l-Leyl* 2 (1601); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/53 (24314). Annemiz'in anlattığı bu hâdisenin, Allah Resûlü'nün son yıllarında kıldığı namazıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Zira O (sallallahu aleyhi ve sellem), önceki yıllarında namazlarını oturarak kılmaz, rekâtlarının her birisinde uzun uzun Kur'ân okurdu. Ne zaman ki yaşlanıp hastalıkları ağırlaşmaya başladı, o noktadan itibaren Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) bazı namazlarını oturarak kılmaya başlamıştı. Hatta burada da farklı bir uygulama içindeydi; oturarak okuyacaklarını okur ve rükû'a gitmek istediğinde yeniden ayağa kalkarak namazına devam ederdi.

kendisinden sonraki halîfenin tayini konusunda yeni bir arayışa girmişti. Bunun için oğlu Yezîd'i düşünüyor, ancak gelecek tepkileri göğüsleyebilmek için konunun daha geniş tabanlı kabul görmesini bekliyordu. Mervân'ı da Hicâz valisi olarak tayin etmişti. İcraatlarına karşı çıkanlar olsa da bu konuda kendisine destek olanlar da yok değildi. Kardeşi Abdurrahmân İbn-i Ebî Bekir ve Âişe Validemiz de karşı çıkanlar arasındaydı. Konuyla ilgili meşveret etmek gayesiyle kendisine yazdığı mektuba Medine halkının da olumlu baktığını bildiren bir mektup yazınca Hazreti Abdurrahmân karşı çıkacak ve Hazreti Muâviye'nin de Medine valisi Mervân'ın da yanlış yaptığını açıkça söylemekten çekinmeyecekti. Söyledikleri arasında şu cümleler de vardı:

– Ümmet-i Muhammed için siz, hiç de hayırlı olanı talep etmiyorsunuz. Bu talebinizle siz, ölen Hirakl'in ardından oğlunu kral tayin eden Bizans gibi bir krallık hülyası içindesiniz.

Onun bu cümlelerini duyan Mervân itiraz edecek ve Hazreti Abdurrahmân'ı derdest etmelerini isteyecekti. Ancak o, bir fırsatını bulmuş ve Âişe Validemiz'in evine kaçmıştı. Peşinden Mervân da buraya geldi. Burnundan soluyordu. Hazreti Abdurrahmân'ın cümlelerini, Kur'ân'dan delil getirmek suretiyle nakzetmek isteyecekti. Olup bitenleri perde ardından dinleyen Âişe Annemiz'in sabrını taşıran gelişmeydi bu ve gür sesiyle:

– Mervân! Mervân, diye seslenmeye başladı. Bu çıkış, herkesin dikkatini çekmiş ve o meclisi paylaşanlar, ardından gelecek cümlelere odaklanmıştı. Bu arada Mervân da yüzünü sesin geldiği cihete çevirmiş, büyük bir dikkatle Annemiz'in söyleyeceklerine kulak kesilmişti. Şunları söylüyordu:

– Bu âyetin, Abdurrahmân hakkında geldiğini söyleyen sen misin? Yanılıyor ve yanıltıyorsun! Vallahi de o, onun hakkında değil filan oğlu falanın hakkında gelmiştir. Bizim hakkımızda Allah'ın indirdiği, sadece benim iffetimi ilan eden âyettir! Unut-

ma ki şu halinle sen, Allah'ın Nebîsi'nin lanetinden bir parça taşıyorsun![505]

Bütün bunlara rağmen Yezîd konusunda geri adım atmayan Hazreti Muâviye, giderek artan bir taleple Medine'yi tehdit etmeye başlayacaktı. Adamlarını gönderip muhalifleri ikna etmeye çalışıyor, kendisi de bizzat gelerek insanlara hitap edip farklı düşünenleri bu düşüncelerinden vazgeçirmek istiyordu. Aynı maksatla Annemiz'in yanına da gelmiş, Hazreti Hüseyin ve arkadaşlarını şikâyet etmeye başlamıştı. Bunları yaparken diğer yandan da Annemiz'in desteğini almayı umuyordu. Ancak Âişe Validemiz, kimsenin hatırına binâen hareket etmezdi. Ona döndü ve:

– Duyduğuma göre onları ölümle tehdit ediyormuşsun, diyerek başladı sözlerine. Anne olarak nasihat ediyordu Halîfe'ye. Hazreti Muâviye'nin de tutunduğu gerekçeleri vardı:

– Ey Mü'minlerin Annesi, diye başladı cümlelerine. "Onlar, benim için de aziz insanlar. Ancak gerek ben gerekse diğer insanlar Yezîd'e biat etmiş durumdalar. Şu noktadan sonra ben, başlayıp da hitama eren bir biatı yok sayamam!"

Buna rağmen nasihatlerine devam edecek olan Annemiz:

– Onlara şefkat ve merhametle muamele et! Böyle davrandığın sürece inşâallah onlar da senin arzu ettiğin çizgiye gelirler, diyecek ve şiddete başvurmanın asla çözüm getirmeyeceğini söyleyecekti.

Ondan bu nasihatleri alan Hazreti Muâviye de o gün:

– Tamam; o zaman öyle yaparım, diyerek Annemiz'in yanından eli boş ayrılmak zorunda kalacaktı.[506]

---

505 Bkz.: Buhârî, *Tefsîru'l-Kur'ân* 318 (4550); *es-Sünenü'l-Kübrâ* 6/458 (11491); Hâkim, *Müstedrek* 4/528 (8483). Ayrıca bkz.: Şelebî, *Hayât-ü Âişe* 214, 215

506 Bu konuşma sırasında sözü kardeşi Muhammed'in ölümüne de getiren Annemiz, onun öldürülmesinde kendisinin de parmağının olduğunu söylemekten çekinmeyecekti. Bkz.: Şelebî, *Hayât-ü Âişe* 217

Âişe Validemiz bunları söylese de henüz Yezîd'e biat işi tamamlanmadan kardeşi Muhammed'in acı haberini aldı; kaynayan fitneye bir kurban daha verilmişti!

Son vazifelerini yapmak için onu Mekke'ye getirip gömdüler. Her defasında ayrı kalmışlar, şimdi de birbirlerinden uzakta oldukları bir sırada dünya-ukbâ ayrılığına düşmüşlerdi! Çok üzülmüştü üzülmesine ama giden geri gelmiyordu. Acılarını paylaşmak için kardeşi Muhammed'in çocuklarını yanına almış onlarla teselli olmaya çalışıyordu. O kadar canı yanmıştı ki namazlarından sonra kunut okuyordu ve hâdisenin müsebbiblerini de Allah'a havale ediyordu.[507]

Canı yanıp yüreğinden bir parça daha koparılmış olsa da Annemiz, her zaman itidal ve denge unsuru olma konusunda da zirveyi yaşıyordu. Bir gün yanına Abdurrahmân İbn-i Şumâse gelmişti. Ona sordu:

– Kimlerdensin?

– Mısır ehlinden birisiyim!

– Şu son gazvelerinizde sahibinizin size olan muamelesi nasıl?

– Onun aleyhinde söyleyebileceğimiz bir sözümüz yok; bizden birisinin devesi ölürse yerine yenisini veriyor! Kölesi olmayana köle buluyor ve nafakası olmayanın da karnını doyuracak nafaka sahibi yapıyor!

Kardeşim Muhammed İbn-i Ebî Bekr'e yaptıkları, elbette Resûlullah'tan şu evimde duyduklarımı sana anlatmama mâni değil! Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), "Allahım! Ümmetimin işini üzerine alıp da onların işini zora sokanı Sen de sıkıntı ile baş başa bırak! Yine ümmetimin işini üzerine alıp da onların işini kolaylaştıranın da Sen, işlerini kolaylaştırıp yoluna koyuver!" diye dua etti.[508]

---

507 Taberî, *Târîh* 5/105

508 Müslim, *İmare* 19 (1828); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/62 (24382), 6/93 (24666),

Hac mevsimi vesilesiyle Mekke'ye geldiğinde ilk ziyaret ettiği yerlerden birisi de şüphesiz kardeşi Muhammed'in kabriydi.[509] Kabrinin başında durmuş ve ona, Temîm İbn-i Nüveyre'nin ayrılık ve hicran dolu şiirini okuyup ardından da şunları söylemişti:

– Vallahi de işin başında burada olsaydım seni buraya değil, vefat ettiğin yere gömerdim. Zaten o gün burada olsaydım bugün de ağlamazdım![510]

Hilâfet makamı, el değiştirmeye devam etse de Annemiz'in tavrında herhangi bir değişiklik söz konusu değildi. Hicâz emîri Abdullah İbn-i Zübeyr, hem teyzesi hem de annesi Âişe Validemiz'in maîşetini tedârik etmesi için ona her türlü imkânı sunmasına rağmen o, prensiplerinden asla taviz vermeyecek ve kendisine getirilen her şeyi tasadduk etmek suretiyle onlardan yanında hiçbir şey tutmayacaktı.

6/257 (26242), 6/258 (26255); Nesâî, *Siyer* 180 (8873); İbn Hibbân, *Sahîh* 2/313 (553)

509 Hazreti Ebû Bekir'in Esmâ Bint-i Umeys'den dünyaya gelen oğlu Muhammed, Veda Haccı için Mekke istikametinde yola düştüklerinde Zü'l-Huleyfe'de doğmuştu. Hazreti Osmân'ı şehîd edenlerin arasında bulunsa da Halîfe'nin kendisine, "Baban seni böyle görseydi hiç hoşlanmazdı!" şeklindeki ikazları sonucu oradan ayrılıp uzaklaşacaktır. Cemel ve Sıffîn vak'alarında da Hazreti Ali'nin yanında yer almıştır.

510 Tirmizî, *Cenâiz* 61 (1055); Hâkim, *Müstedrek* 3/541 (6013); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 3/60; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef* 3/29 (11811)

ÂİŞE VALİDEMİZ VE İLİM

Herkesin Bilgi Kaynağıydı

Âişe Validemiz'i arayıp da takıldıkları hususları ona sorarak öğrenmek isteyenler, elbette sadece halîfeler değildi; onların dışında da, birçok insan onun kapısını aşındırır ve içinden çıkamadıkları her meseleyi Annemiz'e sormayı en sağlıklı yol olarak görürlerdi. Zira o, herkesin bilgi kaynağıydı. Bunun için sıklıkla ziyaretine gelenler olduğu gibi gelemeyenler de ya birisiyle haber gönderip maksatlarını gerçekleştirmeye çalışır veya ona mektup göndermek suretiyle sualine cevap bulmak isterdi.

Hazreti Muâviye'nin Basra ve Kûfe emîri olan Ziyâd İbn-i Ebî Süfyân, bir gün mektup yazdı ve Abdullah İbn-i Abbâs'ın bir ifadesinin doğru olup olmadığını sordu. Zira İbn-i Abbâs, kendisi hacca gitmediği hâlde kesilmek üzere Mina'ya kurban gönderen kimseye, bu kurban kesileceği âna kadar hac yasaklarının câri olacağını beyan ediyordu. Mektubu alıp da muhtevasını okur okumaz Annemiz:

– Mesele, İbn-i Abbâs'ın dediği gibi değil. Resûlullah'ın kurbanlıklarının iplerini ben kendi ellerimle hazırladım ve Resûlullah

da (sallallahu aleyhi ve sellem), onları bizzat kendi elleriyle bağladı. Ardından da babamla onları Mina'ya gönderdi. Bir farkla ki o kurbanlıklar kesileceği âna kadar Allah'ın helal kıldığı hiçbir şey Resûlullah'a haram olmadı![511]

Âişe Validemiz, traş olup şeytan taşlama işini yapan kimsenin koku sürünmesinde bir beis görmüyor ve bunu, bizzat Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) dönemindeki uygulamalara dayandırarak anlatıyordu.[512] Hâlbuki bu bilgi kendilerine geleceği âna kadar ashâb-ı kirâmdan bazıları bu sırada koku sürmeyi de haram kabul ediyorlardı.[513] Ne zaman ki Annemiz'den bu bilgiyi aldılar, başta Abdullah İbn-i Abbâs olmak üzere kendi tercihlerini bir kenara bırakıp Annemiz'in verdiği bilgi mûcebince amel etmeye başladılar.

Başka bir gün ona, ihramdan çıkış vaktiyle ilgili olarak İbn-i Abbâs Hazretleri'nin farklı bir yorumu ulaşmış ve o gün de yine benzeri bir tepki vermişti; yorumun doğru olmadığını söylüyor ve işin doğrusunu ortaya koyabilmek için yine Allah Resûlü'nün uygulamalarını nazara veriyordu.

Aralarındaki bu alışveriş o denli tabiî idi ki ömrünün son demlerinde gözlerinden rahatsız olan Abdullah İbn-i Abbâs Hazretleri, tedavi adına doktorların tavsiyelerini uygulayıp uygulamama meselesini hemen Annemiz'e soracak ve mutâd olduğu vechile abdest alıp namaz kılmasına mâni olacak bu

---

[511] Müslim, *Hacc* 39 (1190)

[512] Bkz.: Buhârî, *Gusül* 12, 13 (264, 267); Müslim, *Hacc* 47 (1192); Nesâî, *Gusül* 13 (417); *Hacc* 42 (2704)

[513] Başka bir rivayette bu hususu anlatırken Annemiz, "İhrama girdiği zamanlarda da tavâf öncesi ihramdan çıktığı demlerde de Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) bizzat şu ellerimle koku sürdüm!" buyurmakta ve bunu göstermek için de ellerini uzattığı görülmektedir. Bkz.: Buhârî, *Gusül* 14 (267). Bu hususta Annemiz'le aynı çizgide düşünmeyenlerin arasında Hazreti Ömer gibi önemli isimler de vardır. Nitekim Hanefi uleması da aynı görüşü paylaşmaktadır.

çözümün doğruluğunu ona arz etmek suretiyle ancak hayata geçirecekti.

Bilindiği gibi namaz, oruç, zekât ve hac gibi ibadetler, İslâm gelmeden önce de vardı; mahiyetlerinde farklılık söz konusu olsa da hemen her peygamber için bu ibadetlerin ayrı bir ehemmiyeti vardı. Ancak zamanla değişiklikler baş göstermiş ve Câhiliyye dönemine gelinceye kadar uygulamada ciddi farklılıklar söz konusu olmuştu. Mesela oruçla ilgili olarak akşam uyuduktan sonra gusül abdesti ihtiyacı duyarak uyanan kimse, ertesi gün oruç tutamazdı. Bunu teyit eden bir hâdisede Hazreti Ömer, helâk olduğunu ifade etmiş ve nasıl davranması gerektiğini Allah Resûlü'ne sormaya gelmişti. Hâlbuki İslâm, eskiden kalma benzeri alışkanlıkların hükmünü neshetmiş ve yerine yeni ahkâm getirmişti. Muhtemelen bu ahkâmdan henüz habersiz olan veya fecrin doğmasından sonra ailesiyle birlikte olan insanın orucunu nazara alan veya zayıf da olsa duyduğu başka bir bilgiye istinad eden Hazreti Ebû Hureyre (radıyallahu anh),

– Sabaha cünüp olarak uyanan kimseye oruç yoktur, şeklinde bir hadîs rivayet etmişti. Bunu ondan duyan Ebû Bekir İbn-i Abdirrahmân gelip durumu Abdullah İbn-i Hâris'e anlattı. Ancak mesele orada kalmayacaktı; zira o günkü insanlar, duydukları her meseleyi mutlak bilgi olarak görmüyor, mutlaka teyidini istiyorlardı. Bilhassa genel nasslara muhalif gibi duran meselelerde bu titizlik zirvede yaşanıyordu. Bunu duyar duymaz geldi ve Ebû Hureyre Hazretleri'nin haberini babasına nakletti. Bu bilgiyi babası da yadırgamıştı! Mesele giderek daha da muğlak bir hâl alıyordu ve bu muğlaklığı çözebilmek için Âişe Validemiz'in yanına geliyorlardı! O sırada Annemiz'in yanında Ümmü Seleme Validemiz de bulunuyordu. Gelir gelmez meseleyi onlara sordular. Aldıkları cevap:

– Resûlullah'ın bazen bu şekilde sabahladığı olurdu da O (sallallahu aleyhi ve sellem) oruç tutardı, şeklindeydi.

Mesele tebeyyün etmişti ve annelerimizin yanından ayrılan ikili daha sonra Medîne valisi Mervân İbn-i Hakem'in yanına gitti; başından beri yaşadıklarını ve annelerimizin beyanlarını onunla da paylaştılar. Ortada tashih edilmesi gereken bir bilgi vardı ve bunu onlardan dinleyen Hazreti Mervân'da da aynı hassasiyet vardı. Hemen Abdurrahmân'a döndü ve:

– Ebû Hureyre'ye gidip şu söylediklerini ona da söylemek sana bir vazifedir; bunu ben senden şiddetle istiyorum, dedi.

Haklıydı. Zira Ebû Hureyre'nin, annelerimizin bu bilgisine sahip olmadığı aşikârdı!

Bunun üzerine Hazreti Mervân'ın yanından ayrılan ikili doğruca Ebû Hureyre Hazretleri'nin yanına geldi ve gelişmeleri ona da anlattılar:

– Hazreti Ebû Hureyre, gerçekten de bunu onlar mı söyledi, diye mukabelede bulundu.

– Evet, cevabını verdiler. Bunun üzerine Ebû Hureyre Hazretleri:

– O ikisi daha iyi bilir, dedi. Artık bundan böyle kendi re'yinden vazgeçmiş ve annelerimizden duyduğuyla amel etmeye başlamıştı.[514]

Başka bir gün Tâbiîn'in büyük imamlarından Hazreti Şurayh, Annemiz'in ziyaretine gelmiş, konuşulanlardan duyduğu rahatsızlığı dile getiriyordu:

– Ey mü'minlerin annesi, dedi. "Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) rivayetle Ebû Hureyre'nin (radıyallahu anh) öyle bir hadîs rivayet ettiğini duydum ki şayet durum, gerçekten de onun dediği gibiyse helâk olmuşuz demektir!"

Hazreti Şurayh'ı dinleyen Annemiz de şaşırmıştı;

---

514 Muvatta, *Sıyâm* 4 (639); Beyhakî, *Sünen* 4/214 (7785); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 2/180. Benzeri bir hâdisenin, Fadl İbn-i Abbâs ile Ebû Hureyre (radıyallahu anhumâ) arasında geçtiği de ifade edilmektedir. Bkz.: Beyhakî, *Sünen* 4/214 (7785)

– Helâk olan zaten helâk olmuştur da, esas senin bu kanaatinin sebebi ne? Bana onu söyle, diye mukabelede bulundu. Bunun üzerine Hazreti Şurayh, endişe dolu ifadelerle şunları söylemeye başladı:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), "Kim, Allah'a mülâki olmayı diler ve bundan hoşlanırsa Allah da onunla mülâki olmaktan hoşlanır; her kim de Allah'a kavuşmayı kerih görürse Allah da onu kerih görür!" buyurmuş; bizden kim ölümden çekinip onu kerih görmez ki?

Temkin insanı Annemiz, Şurayh'teki değişimin sebebini şimdi anlamıştı ve onun şahsında mü'minleri rahatlatan şu cümleleri söyledi:

– Evet, bunu Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) söyledi; ancak mesele, öyle senin anladığın gibi değil. Allah (celle celâluhu) ona merhamet etsin; hadîsin sonunu rivayet etmiş de başını size anlatmamış! Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), "Allah (celle celâluhu), kullarından birisi hakkında hayır murâd ettiğinde, öleceği yıl ona bir melek gönderir ve âhiret yurdu için onu teşvik edip müjde verir. Böylece ölüm meleği gelip de, 'Ey nefs-i mutmainne! Haydi artık Allah'ın mağfiret ve rıdvanına doğru yola çık!' diyerek onun başında durduğunda o insan, bir an önce gitme isteğiyle heyecanlanır ki bu, Allah'ın o kul ile karşılaşmayı sevmesi demektir. Allah (celle celâluhu) bir kuluna şer murâd ettiği zaman ise, vefat edeceği yıl ona şeytanını gönderir de onu yoldan çıkarır. Vakit tamam olup da ölüm meleği başında belirince ona, 'Ey nefis! Haydi, Allah'ın gazap ve hoşnutsuzluğuna!' der ki o zaman o kul, tir tir titrer ve yutkunmaya başlar. İşte bu durumda Allah ile mülâki olmayı hiç istemez ki Allah da onunla mülâki olmayı murâd etmez." buyurdu. Yoksa, ölümle yüz yüze gelip de göz donup kalınca, göğüs kafesinden hareket edip de ruh çıkmaya başlayınca ve deri üstündeki tüyler diken diken

olup parmaklar tutmaz hâle gelince her kim Allah'a kavuşup O'na mülâki olmayı dilerse Allah da ona kavuşmayı diler; her kim de Allah'a kavuşmayı kerih görürse Allah da ona mülâki olmaktan hoşnut olmaz![515]

Sahabenin büyüklerinden Ebû Saîd el-Hudrî'nin (radıyallahu anh), ölüm döşeğinde olduğu günlerdi; ecelinin geldiğini düşünüyor ve huzura erebilmek için son hazırlıklarını yapıyordu! Allah'ın huzuruna yeni elbiseleriyle gidebilme titizliğiyle üzerindekileri değiştirip yenilerini giymiş ve bunu yaparken de, Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Şüphesiz ki ölü, o sırada üzerinde bulunan elbisesiyle haşrolur,[516] şeklinde bir beyanını duyduğunu söylemişti. Ona göre bu elbiseden maksat, ölünün son libâsı olan kefen de olabilirdi. Ancak Annemiz dâhil herkesin kanaati onunki gibi değildi. Önce:

– Allah, Ebû Saîd'e rahmetiyle muamele etsin, dedi. Yine ona iş düşmüş ve bir işin daha doğru yanını ortaya koyması gerekiyordu. Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri'nin söz konusu beyanından Annemiz daha farklı bir sonuç çıkarmıştı. Zira bildikleriyle bu bilgiyi yan yana koyduğunda meseleyi daha genelden görme imkânı bulabiliyordu. Çünkü âhiret yurdunda dünyadaki elbiselerin bir hükmü yoktu; zaten yeniden diriliş de, dünyaya ilk gelişe benzemekteydi! Şimdi, bu bilgileri insanlarla da paylaşma zamanıydı; onun için her iki meseleyi izah sadedinde şöyle devam etti:

– Bununla Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), insanın öldüğü zamanki amelini kastetmişti; çünkü Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sel-

---

515 Müslim, *Zikr* 17 (2685); Nesâî, *Cenâiz* 10 (1834); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 2/346 (8537). İki farklı rivayet birleştirilerek verilmiştir.

516 Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 18 (3114); İbn Hibbân, *Sahîh* 16/307 (7316); Hâkim, *Müstedrek* 1/490 (1260)

lem), "İnsanlar o gün yalınayak, elbisesiz ve annelerinden doğdukları gibi çıplak olarak haşrolacaklar!" buyurdu.[517]

Şu da bir gerçek ki Âişe Validemiz'in bu aydınlık ikliminden sadece onun yaşadığı çağdaki insanlar istifade etmekle kalmayacak, arkasında bıraktığı mirâs onun vefatından sonra da çağları aydınlatmaya devam edecekti. Ve şu da bir hakikat ki bu durum, Kıyâmet'e kadar da devam edecektir. Özellikle doğru bilginin kıymetini bilenler için bu, aranması gereken bir değerdi. Mesela Ömer İbn-i Abdülaziz, Medîne valisi Muhammed İbn-i Amr İbn-i Hazm'e zaman zaman mektup gönderir ve bu mektuplarında:

– Etrafını iyice araştır ve bak bakalım, derdi. "Resûlullah'ın bir hadîsi, O'ndan geriye kalmış bir sünnet veya Amra'ya ait bir beyan bulursan bunu bana bildir. Çünkü ben, ilim ehlinin teker teker aramızdan ayrıldığı şu demlerde, ilim derslerinin de zâyi olmasından endişe duyuyorum![518]

Halîfe'nin peşine düşüp de arkada bıraktığı beyanını takip ettiği şahıs olan Hazreti Amra, Âişe Validemiz'in en has talebelerinden birisiydi ve aynı zamanda Medîne valisi Ebû Bekir İbn-i Muhammed'in de teyzesi oluyordu!

Âişe Validemiz ve İlim

Hiç şüphe yok ki Ashâb-ı Kirâm hazretleri arasında Âişe Validemiz, ilmi derinliği itibarıyla en ön sırada yer alıyordu. Özellikle nübüvvet kürsüsünün dibine oturup kendini ilmin eşiğinden içeri attığı andan itibaren o, etrafında olup biten her şeyi analiz edip özümseyen, kapalı duran hususları soru haline getirip onlara açıklık kazandıran ve başkalarının muttali olamayacağı birçok konuyu

517 Beyhakî, *Şuabu'l-İman* 1/318 (359). Ayrıca bkz.: Buhârî, *Rikâk* 45 (6162); Müslim, *Cenne* 56 (2859)

518 İbn Sa'd, *Tabakât* 8/480; İbn Abdilberr, *Temhîd* 17/251; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb* 12/466 (2850)

bizzat Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) arz edip tıkanıklıkların açılmasına vesile olan en önemli isimdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) merkezli bir hayatı vardı ve zamanının sadece belli başlı bir dilimini değil, bütününü bu işe vakfetmişti. İçinde bulunduğu şartlar da zaten bunu destekliyordu; dini talim adına Allah'ın vazifeli kıldığı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile aynı hücreyi paylaşıyordu. Gece ve gündüz demeden bu tatlı su kaynağına müracaat edip taşıncaya kadar kovasını dolduruyor, diğer insanların çekinip de soramadıkları her türlü meseleyi O'na arz edip birinci elden cevabını alabiliyordu. Hayatının önemli bir bölümünü içinde geçirdiği hücresinin, Mescid-i Nebevî'nin hemen bitişiğinde bulunma avantajını da kullanıyor ve böylelikle Allah Resûlü'nün îrad ettiği hutbelerini de takip edebiliyordu. Hatta bu türlü durumlarda aklına takılan bir meseleyi, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hâne-i saâdetlerine geldiğinde kendisine sorarak müşkilini hallediyor ve meseleyi kavrayıncaya kadar da işin peşini bırakmıyordu.[519]

Sorgulayıcı bir fıtratı vardı; görüp duyduğu her şeye olduğu gibi inanmaz ve duyup gördüklerinin gerçek yönünü öğrenmeden de rahat edemezdi. Muğlak gelen her meseleyi mutlaka sorar, zihnine takılıp da çözemediği bir meseleyi açıklığa kavuşturmadan duramazdı. Onun bu yönünü tarif eden İbn-i Ebî Müleyke, veciz bir şekilde şu hükmü vermektedir:

– Bilmediği bir şeyle karşılaşınca onun ne olduğunu öğrenmeden duramazdı.[520]

Aslında bu, o güne kadar görülmemiş bir açılımdı; zira o toplumda kadının adı bile yokken, İslâm'ın gelişiyle birlikte bir anda insanlar içine çıkmış ve ilk defa kendi kâmetlerine paralel muamele görmeye başlamışlardı. Onlar için Resûl-ü Ekrem Efen-

---

519 Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/75 (24507, 24511, 24514)

520 Tefsir-i Beğavî, 1/374; Aynî, *Umdetü'l-Kârî* 2/136. Ayrıca bkz.: Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 177

dimiz de kapıları aralık bırakıyor, bilmedikleri meseleleri gelip öğrenebilmeleri için zemini onlar adına hazır hâle getiriyordu. İşte bu değişimin temelindeki en önemli isim, kuşkusuz Âişe Validemiz'di. Resûlullah nezdinde kadınların temsilcisi gibi duruyor ve yürüdüğü yoldan onların da gelmesi için herkese örnek oluyordu. Bir müddet geçtikten sonra bu gayretlerinin neticesini görecek ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bilhassa Ensâr kadınları için şu cümleleri kullanacaktı:

– Ensâr kadınları ne güzel insanlardır! Onların edep ve hayâları, dinleri konusunda daha fazla ve derin ma'lûmât sahibi olmalarının önüne geçmez![521]

Demek ki Annemiz, bu yolda tek başına yürümeyi hedeflememiş, etrafındaki diğer kadınları da beraberine alarak ilim deryasında müşterek bir yol almak istemişti. Bunun için de zeminin hazır hâle getirilmesi, insanların ön kabullerini kırarak engellerin kaldırılması gerekiyordu. Tâbiîn'in büyük imamlarından Mücâhid'in de dediği gibi ilmi, kibirli ve utangaç insanlar elde edemezdi.[522]

İşte bu husûsiyetler onu, ashâb-ı kirâm arasında ilim yönüyle temeyyüz etmiş en önemli kişi hâline getirmişti. Bilhassa Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) irtihalinden sonraki yıllarda Annemiz'i, hemen her konuda etrafını bilgilendiren bir ilim merkezi olarak görmekteyiz; fıkıh, hadîs, tefsîr, dil, şiir, tıp, neseb ve tarih gibi konularda etrafını bilgilendirir, söz konusu alanlarda kendisine ulaşan yanlış veya eksik bilgileri de, ya tashih veya tasdik eder, doğrusunu ortaya koyardı. Onun içindir ki Müstedrek sahibi Hâkim gibi büyük âlimler haklı olarak, dine ait ilimlerin dörtte birinin Âişe Validemiz yoluyla bize intikal ettiğini söyleyeceklerdir.[523] İnsanlar herhangi bir konuda tereddüde dü-

---

521 Buhârî, *İlim* 50 (129); Müslim, *Hayz* 61 (332)

522 Bkz.: Buhârî, *İlim* 50 (129)

523 Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 174

şüp sonuca gidemediklerinde, onun yanına gelir ve müşkillerini onun rehberliğiyle hallederlerdi. Artık o, ulaşılan her bilginin doğruluğu veya müşkil kalan bir konunun aydınlığa kavuşturulması gibi hususlarda kapısı çalınıp fikrine müracaat edilen bir kaynaktı ve Âişe Validemiz'in ebedî âleme gideceği güne kadar da hep böyle devam etti!

Bu fâikiyeti ifade eden Ebû Mûsa el-Eş'arî Hazretleri, şu hükmü tescil etmektedir:

– Resûlullah'ın ashâbı olarak bize hangi konu müşkil gelse, onu alır Âişe'ye arz ederdik ve görürdük ki o konuyla ilgili onun yanında, bu müşkili de çözecek bir bilgi mutlaka var![524]

Bu durum o kadar bedihidir ki Atâ İbn Ebî Rabâh gibi kimseler:

– Âişe, insanların en fakîhi, en bilgini ve görüş ve düşünceleri itibarıyla de en güzel olanı idi,[525] diyecek; Hişâm İbn Urve gibi büyükler de:

– Ben, gerek tıp gerek fıkıh ve gerekse şiir gibi konularda Âişe'den daha bilgesini görmedim,[526] ikrarında bulunacaklardır.

Tâbiîn'in büyük imamlarından Hazreti Mesrûk:

– Resûlullah'ın önde gelen büyük ashâbını, miras taksimiyle ilgili ilim olan ferâiz konularını Âişe'ye sorarken görürdüm,[527] sözüyle onun ferâiz konularındaki derinliğini ifade etmekte, yine büyük imam Muhammed İbn-i Şihâb ez-Zührî de onun için:

524 Tirmizî, *Menâkıb* 63 (3883)

525 Hâkim, *Müstedrek* 4/15 (6748); Zehebî, *Siyer* 2/185; 2/200; İbn Abdilberr, *İstîâb* 4/1883

526 Hâkim, *Müstedrek* 4/12 (6733)

527 Hâkim, *Müstedrek* 4/12 (6736); Dârimî, *Sünen* 2/442 (2859); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 9/242; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef* 6/239 (31037); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/181

– Âişe, insanların en bilgini idi; onun içindir ki Ashâb-ı Resûlullah'ın ileri gelenleri ona gelir ve meselelerini ona sorarak öğrenirlerdi,[528] demekte ve ardından da şu hükmü vermektedir:

– Şayet Âişe'nin ilmi ile diğer Ezvâc-ı Tâhirât dâhil bütün kadınların ilmi yan yana getirilip teraziye konulsa, Âişe'nin ilmi hepsine ağır basar ve üstün gelir![529]

Abdurrahmân İbn-i Avf'ın oğlu Ebû Seleme'nin kanaati de aynı istikamettedir:

– Resûlullah'ın sünnetini ondan daha iyi bilen, fıkıhta derinlik açısından ondan daha engin ve hangi âyet veya hangi hükmün nerede indiğini Âişe Validemiz'den daha iyi bileni ben görmedim![530]

Annemiz'in yeğeni ve en has talebesi olan Hazreti Urve, onun ilmî derinliğini anlatırken şu ifadeleri kullanacaktır:

– Ben, Kur'ân'ı, ferâiz başta olmak üzere din adına her türlü hükmü, helal ve haramı, fıkhı, şiiri, tıbbı, Araplar hakkındaki bilgiyi ve neseb ilmini, Mü'minlerin Annesi Âişe'den daha çok bilen kimse görmedim![531]

Bir diğer yeğeni ve yine has bir talebesi olan Kâsım İbn-i Muhammed ise, onun kelâm ilmindeki derinliği ve dil konusundaki ifade gücünü anlatmak için şu tespitte bulunmaktadır:

– Gerek ondan önce gerekse ondan sonra, kadın veya erkekler arasında Âişe Validemiz kadar belîğ ve onun kadar kelâm ilmine vakıf bir başkasına hiç rastlamadım![532]

Bu husûsiyet, sadece ilim erbabının dikkatini çeken bir fâikiyet değil, hemen herkesin ittifak ettiği bir meziyetti. Mesela

---

528 İbn Sa'd, *Tabakât* 2/374

529 Hâkim, *Müstedrek* 2/12 (6734); İbn Hacer, *İsâbe* 4/349; Zehebî, *Siyer* 2/199

530 İbn Sa'd, *Tabakât* 2/375

531 Bkz.: Hâkim, *Müstedrek* 4/12 (6733); Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 2/49; İbn-i Cevzî, *Sıfatü's-Safve* 2/32

532 İsbahânî, *Eğânî* 20/331

bir gün halîfe Hazreti Muâviye, döneminin önemli isimlerinden Hazreti Ziyâd'ı yanına çağırmış ve sormuştu:

– Ey Ziyâd, demişti. "İnsanların en bilgini kim?"

– Şüphesiz sensin ey mü'minlerin emîri, diye cevapladı. Ancak aldığı cevabın doğruyu yansıtmadığının farkında olan Hazreti Muâviye ona bir kez daha döndü ve:

– Allah hakkı için doğruyu söyle, dedi. Bunun üzerine Hazreti Ziyâd:

– Madem Allah için söz veriyorsun, o zaman tereddütsüz Âişe, cevabını verdi.[533]

Onun bu fâikiyeti o kadar bedîhî idi ki sonraki dönemlerde sırf Âişe Validemiz'in bu yönünü nazara alan eserler vücuda getirilecektir.[534] Zira o, öğrenme merakı zirvede bir insandı; kimde olursa olsun farklı bir bilgi varsa, ona muttali olmadan rahat edemezdi. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Efendimiz'in kendisine bir sır verdiğini gördüğü Fâtıma Validemiz'den bu sırrı öğrenmeden rahat edememiş, ısrarlı takibi neticesinde ve Allah Resûlü'nün âhirete intikalinin hemen akabinde bu arzusuna nâil olmuştu. Onun bu ısrarları olmasaydı, bu sırrın ne olduğunu şüphesiz hiç kimse bilemeyecekti.

Bildiklerini teyit etme ve onların sağlamasını yapma veya eksik bildiği bir hususu telâfi için herkesi âdeta bir Hızır telakki eder, ya bizzat sorarak veya birileri vasıtasıyla haber ulaştırarak işin gerçek yönünü bir de başkasından dinlemek isterdi. Bir gün Abdullah İbn-i Amr'ın, hac vazifesini yerine getirmek için yakınına kadar geldiğini öğrenmişti. Hemen yeğeni Hazreti Urve'yi yanına çağırdı:

– Yeğenim, dedi. "Abdullah İbn-i Amr'ın, hac vazifesini deruhte etmek için yakınımıza kadar geldiğini öğrendim. Şüphesiz

533 Hâkim, *Müstedrek* 4/15 (6747)

534 Zerkeşî'nin *el-İcâbe*'si bu manada ilk akla gelen eserdir.

ki o, Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) ilim adına çok şey öğrenmiştir; git ve ona şunu şunu sor!"

Teyzesi ve aynı zamanda en büyük muallimesi Annemiz'in talimatını alan Hazreti Urve, bir çırpıda gitti ve meselelerini Hazreti Abdullah'a bir bir sordu. Aldığı cevaplar arasında Allah Resûlü'nden duyduğu, "Allah (celle celâluhu) ilmi, insanlar arasından çekip almaz; öncelikle ulemâyı alır ve böylelikle onlarla birlikte ilim de ortadan kalkmış olur. Bu durumda insanlar arasında bir kısım cühelâ başı çekmeye başlar ve bilgisizce insanlara fetva verir hâle gelirler. Böylelikle hem kendileri dalâlete kapı aralamış hem de hitap ettikleri insanları dalâlete sürüklemiş olurlar!" bilgisi de vardı. Bunu gelip de kendisiyle paylaştığında önce garipsedi Âişe Validemiz; Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu bizzat söyleyip söylemediğini merak ediyordu. Yeğenine döndü ve:

– Resûlullah'ın böyle söylediğini sana gerçekten o mu söyledi, diye sordu. Belli ki meseleyi bir kez daha tetkik etmek istiyordu. Ancak bunun için Hazreti Urve'nin bir kez daha İbn-i Amr'ın yanına gitmesi gerekiyordu. Şüphesiz o da böyle bir vazife için çoktan hazırdı. Onun bu tavrı, Annemiz'i ayrıca sevindiriyordu. Ona döndü ve:

– Sen yine ona git ve ilim konusunda sana aktardığı o hadîsi bizzat Resûlullah'tan duyup duymadığını sor, dedi. Belki de Annemiz'in maksadı, anlattıklarının arkasında ne kadar durup durmadığını test etmek veya önceki ifadeleri ile daha sonra söyleyecekleri arasında herhangi bir farkın olup olmadığını görmekti.

Durum farksızdı; Hazreti Abdullah gelmiş ve yine aynı cevabı almıştı. Bunun üzerine Annemiz şunları söyledi:

– Öyle tahmin ediyorum ki o, doğrudan başka bir şey söylemiyor; zira görüyorum ki o, ne bir fazla ne de bir eksik, kelimesi kelimesine aynı bilgiyi aktarıyor![535]

---

[535] Buhârî, *İ'tisâm* 7 (6877)

Aslında onun bu hâli, gözünü açtığı saâdet hânesinde bulunduğu günlerden itibaren hiç değişmemişti; ilmin kapısının, ancak soru sormakla açılacağını çok erken dönemlerde keşfetmiş ve aklına takılan hemen her meseleyi gelip Efendimiz'e sormuştu. Zaten onun en belirgin yönü de bu idi; duyup gördüklerini sorgular, bu sorgulama neticesinde vize alma hakkı kazananları, ilim diye bilgi dağarcığına alırdı. Belli başlı kıyaslar yapar ve bildiği başka bir bilgiyle çelişiyor gibiyse bunu hemen Allah Resûlü'ne sorardı. Kıyâmet'le ilgili olarak bir gün Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Her kim sorgu altına alınıp da kendisine üst üste sorular tevcih edilirse, işi bitmiş demektir, buyurmuştu. Hemen O'na döndü ve:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Allahü Teâlâ, 'O gün, hesap defteri sağ eline verilen kimsenin hesabı kolayca görülür.' (İnşikâk, 84/8) buyurmuşken bu nasıl olacak?"

Habîb-i Kibriyâ Hazretleri:

– Bu, 'arz'dır ey Âişe, diye cevapladı. "Özellikle o gün, kimin hesabı hakkında konuşulmaya başlanmışsa, artık onun işi bitmiş demektir!"[536]

Anlamadığı bir bilgiyle tanışınca da aynı tepkiyi verir ve hemen Allah Resûlü'ne müracaat ederdi. Bir gün Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Yeryüzü, başka bir yeryüzüyle; semalar da başka semalarla değiştirildiği; Bir ve Kahhâr olan Allah huzurunda toplandıkları gün insanların hâli nice olur,[537] meâlindeki âyeti okurken duymuştu.

---

[536] Buhârî, *İlim* 36 (103): Müslim, *Cennet* 79 (2876); Tirmizî, *Sıfatü'l-Kıyâme* 15 (2426); Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 3 (3093)

[537] İbrâhîm, 14/4. Başka bir rivayette bu âyetin, "Kıyâmet Günü'nde yeryüzü, bütünüyle Allah'ın kabza-i tasarrufundadır; semalar da O'nun eli altında dürülmüş vaziyettedir." (Zümer, 39/67) olduğu ifade edilmektedir. Bir farkla ki bu rivayette

Fizikî âlemin bu kadar alt üst olduğu, semâvâtın ahengini kaybedip yeryüzünün de toz duman olduğu bir zeminde insanlar nasıl ayakta kalacaktı! Hiç vakit kaybetmeden aklına takılan soruyu sordu:

– Madem öyle, o gün insanlar nerede olacak yâ Resûlallah?

Misyonunun gereğini yerine getiriyordu; zira o gün bu soru sorulmamış olsaydı cevabı da bilinmeyecekti. Titizlikle bilginin peşinde olan Annemiz'e dönen Muhbir-i Sâdık Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) cevapladı:

– Sırat'ta![538]

Diğer taraftan Kur'ân'ın vahiy süreci devam ediyordu; gelen âyetlerde kapalı gibi duran yerleri hiç çekinmeden en büyük müfessir olan Allah Resûlü'ne soracak ve ümmet adına en doğru bilginin ilk sahibi o olacaktı. Hazreti Âişe bu haliyle âdeta bizim adımıza düşünüyor ve aklımıza takılabilecek hususları daha ilk günden açıklığa kavuşturmanın gayretini ortaya koyuyordu:

– "Rablerine dönüp hesaba çekileceklerinden çekindikleri için yaptıkları hayırları kalpleri titreyerek yaparlar." meâlindeki âyet nâzil olunca Allah Resûlü'ne dönmüş ve:

– Yâ Resûlallah, demişti. "Âyette anlatılanlar, içki içen, hırsızlık yapan ve zina edenler; ancak Allah'tan da korkan kimseler mi?"

– Hayır! Ey Ebâ Bekri's-Sıddîk'in kızı! Onlar, namaz kılıp oruç tuttukları, zekât verip tasaddukta bulundukları halde bunların kabul görmeyeceğinden endişe duyup korkanlardır.[539]

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "Sırât'ta!" yerine "Cehennem'in köprüsünde!" cevabını vermiştir. Bkz.: Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'ân* 40 (3241); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/116 (24900); Hâkim, *Müstedrek* 2/403 (3630)

538 Müslim, *Sıfatü'l-Münafikin* 29 (2791); Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'ân* 15 (3121); İbn Mâce, *Zühd* 33 (4279); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/35 (24115); Dârimî, *Rikâk* 88 (2809)

539 Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'ân* 23 (3175); İbn Mâce, *Zühd* 20 (4198); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/159 (25302); Hâkim, *Müstedrek* 2/427 (3486)

Bir gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Söz ve davranışlarınızda istikametten ayrılmayın, yakınlaştırıcı ve müjdeleyici olun! Çünkü hiç kimse ameliyle Cennet'e giremez, buyurmuştu. Bunu duyar duymaz Âişe Annemiz:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Sen de mi?"

– Ben de, buyurdu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). "Allah (celle celâluhu), mağfiretiyle kucaklayıp rahmetiyle yargılamazsa, Ben de!"[540]

Bir akşam Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin, Vitir namazını kılmadan uyumak istediğini fark etmişti:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Vitir namazını kılmadan uyuyacak mısın?"

Hâlden anlayan Ehl-i Hâl, onun maksadını da anlamıştı ve ona dönerek:

– Ey Âişe, buyurdu. "Şüphesiz ki benim gözlerim uyur; ancak kalbim uyumaz!"[541]

Aynı çatı altında kaldıkları gecelerden birisinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Annemiz'in yanından ayrılıp muhtemelen Cennetü'l-Bakî'i ziyaret etmek için dışarı çıkmak istemişti. Duruma muttali olan Âişe Validemiz ise, O'nu diğer annelerimizden birisinin yanına gidiyor olabilir düşüncesiyle kıskanmış ve arkasından bakakalmıştı. Duygu ve düşüncelerini okuyan Habîb-i Kibriyâ Hazretleri Hazreti Âişe'ye döndü ve:

– Ne o ey Âişe, diye sordu. "Yoksa kıskandın mı?"

Sözü hiç eğip bükmedi ve:

– Senin gibi birisini kıskanmayayım da kimi kıskanayım, dedi.

---

540 Buhârî, *Rikâk* 18 (6102); Müslim, *Sıfatü'l-Münafikin* 78 (2818)

541 Buhârî, *Teheccüd* 16 (1096); Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirîn* 125 (738)

Doğruyu söylüyordu. İşte onun bu doğrucu tavrı ona, başka doğruları da öğrenme kapısı aralıyordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), latife yollu takıldı:

– Yoksa yine senin şeytanın mı geldi?

Şaşırmıştı; ciddiyetle sordu:

– Yâ Resûlallah! Benim yanımda şeytan mı var?

– Evet, buyurdu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem).

Yüreği ağzına gelmişti. Bir kıskanmayla çıktığı ilim yolculuğunda şimdi neler duyuyordu! Tuttu bir kez daha sordu:

– Peki, herkesin yanında da var mı?

Resûlullah'ın cevabı yine:

– Evet, şeklindeydi. Taaccübü bir kat daha artmış olarak son soruyu sordu:

– Senin yanında da var mı yâ Resûlallah?

Cevaptaki üslup yine aynı minvâl üzereydi:

– Evet, ancak Rabbim o hususta Bana yardım etti ve o da teslim oldu![542]

İşte Annemiz'in ilim adına ortaya koyduğu bu merak, arzu ve gayretler onu, hemen hemen ilmin her alanında zirveye taşımış ve farklı sahaların aranan insanı haline getirmişti. Bu husûsiyeti kendisine, tefsirden hadîse, fıkıhtan kelâma, dilden ensâba ve tarihten tabâbete kadar birçok alanda söz söyleme imkânı veriyordu. Sözün söylendiği yerde onun tâlipleri de vardı ve Annemiz, bu ilimlerin tâlibi olarak kapısını aşındıranları eli boş çevirmiyordu.

Şüphesiz onun bu konumunu elde etmesinin temelinde, içinde neş'et ettiği çevre ile daha sonra fiilen yaşadığı mümtâz hayatın rolü çok büyüktü. İslâm'ın ilk günlerinden itibaren Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yanındaki yerini alan Hazreti Ebû

---

542 Müslim, *Sıfâtü'l-Münafikîn* 16 (2815); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/115 (24889)

Bekir'in (radıyallahu anh) kızıydı ve o günlerden itibaren hep Kur'ân atmosferinde bir hayat yaşamıştı. Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), müşriklerin dahi duyarsız kalamayacağı bir insandı. Evinin bir köşesini mescid hâline getirmiş, Kur'ân'ını da burada okuyordu.[543] Annemiz ise onunla aynı evi paylaşıyordu. Gözünü açtığında bu evde konuşulan en önemli mesele İslâm idi; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah akşam evlerine gelir ve böylelikle gelişmelerden birebir haberdar olurdu.[544] Zaten onun gibi zeki ve karşılaştığı her meseleyi sorgulayan birisinin, Mekke döneminde inen âyetler hakkında ma'lûmât sahibi olmaması düşünülemezdi.

Fahr-i Kâinat Efendimiz'le evlendikten sonra bu hususiyeti ayrı bir boyut kazandı ve ondan sonraki hayatı da hep Kur'ân yörüngeliydi; vahyin nüzûlüne defalarca şahit olmuş, Cibrîl-i Emîn'in gelişine tanıklık etmiş ve Rabb-i Rahîm'in emirleri karşısında Resûlullah'ın duruşuna yüzlerce kez şahit olmuştu. Bu yönüyle o, vahyin canlı tanığı gibiydi ve tabii olarak belli başlı hususlara diğer insanlardan daha fazla muttali oluyordu. Zekâsındaki fâikiyet, sürekli sorgulayan tavrı ve görüp duyduklarını tetkik etme arzusu ile risâlet mektebinin en mümtâz talebesi unvanını elde eden Annemiz, Kur'ân'ı en iyi bilenler arasındaki mümtâz yerini çoktan almıştı.

Hazreti Âişe'nin nüzûlün devam ettiği dönemlerde tertib ettiği ve Cibrîl-i Emîn'in mukabelesine göre sûre ve âyetleri yerli yerine yerleştirdiği bir Mushaf'ı vardı.[545] Onun bu Mushaf'ı, daha sonraki dönemlerde bir mikyâs olacak ve genişleyen memleketin dört bir yanından kopup gelenler, Kur'ân'ın sıralamasını ondan öğrenmek isteyeceklerdi.[546]

---

543 Buhârî, *Salât* 86 (464), *Kefâle* 5 (2176), *Menâkıb* 45 (3694)

544 Buhârî, *Menâkıb* 45 (3694), *Büyû'* 58 (2031), *Kefâle* 5 (2176), *Edeb* 64 (5729)

545 Bkz.: Müslim, *Mesacid* 207 (629); Ebû Dâvûd, *Salât* 5 (410); Tirmizî, *Tefsiru Kur'ân* 3 (2982); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/73 (24492)

546 Bkz.: Buhârî, *Fedâilu'l-Kur'ân* 6 (4707)

Gelen âyette Cenâb-ı Mevlâ onlara, "Evlerinizde oturun da orada okunan Allah'ın âyetlerini ve Resûlullah'ın hikmetlerini anıp zikredin!" (Ahzâb, 33/34) diye emretmişti ve bu âyetin ilk muhatabı, şüphesiz Ezvâc-ı Tâhirât idi. Dolayısıyla bu emri yerine getirmek onlar için öncelikli bir vecîbeydi. Tabiî olarak Allah'ın murâdı, aynı zamanda Resûlullah'ın da murâdı manasına geliyordu ve bundan böyle Âişe Validemiz de kendini Allah ve Resûlullah'ın murâdını gerçekleştirmeye adamıştı. Bakara ve Nisâ Sûrelerinin inişine bizzat şahit olmuş,[547] çoğu zaman gelen âyetleri ilk olarak Allah Resûlü'nden öğrenip haberdar olmuştu.

Semalar ötesiyle yeryüzü arasında kopmaz bir bağ kurulmuş ve bu bağ vesilesiyle yeryüzü Kur'ânlaşmaya başlamıştı. Zamanının çoğunu birlikte geçirdiği Habîb-i Kibriyâ Hazretleri ise, tecessüm etmiş bir Kur'ân'dı; oturması, konuşması, yürümesi ve yiyip içmesiyle âdeta yeryüzünde yaşayan bir Kur'ân olmuştu. Kısaca Annemiz, kâinat kitabının ezelî tercümesi olan ve Cibrîl-i Emîn'in getirip tebliğ ettiği Kur'ân ile bu kitabı satır satır okuyup tercüme eden ve insanlara onun nasıl yaşanacağını öğreten mücessem Kur'ân'dan aynı anda ve vasıtasız besleniyordu. Yanına gelenler ona Resûlullah'ın ahlâkını sormuşlardı; döndü ve hemen sordu:

– Siz, hiç Kur'ân okumuyor musunuz?

Bu sorunun arkasından ne gelecek diye bakan meraklı gözlere esas maksadını söyledi:

– Resûlullah'ın ahlâkı, Kur'ân idi!

Öğrenmek istedikleri bir konu daha vardı ve sordular:

– Bize, Resûlullah'ın gece namazını anlatır mısın?

Yine garipsemişti ve onlara dönerek:

---

547 Buhârî, *Fedâilu'l-Kur'ân* 6 (4707)

– Sizler, Müzzemmil Sûresi'ni okumuyor musunuz,[548] diye tepki gösterdi. Zira söz konusu sûrede Allah (celle celâluhu), doğrudan Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri'ne seslenerek gece nasıl namaz kılması gerektiğini ta'lîm ediyordu ve şüphesiz Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisine ta'lîm edilen hususları fazlasıyla yerine getirirdi.

Tefsîr

Kur'ân'ın en büyük müfessiri şüphesiz ki Allah Resûlü idi. Maksad-ı ilâhîyi en iyi bilen O olduğu gibi bu bilgiyi insanlara taşımadaki zamanlamayı en iyi O (sallallahu aleyhi ve sellem) takdir ediyordu. Allah Resûlü'nün Kur'ân yorumlarını en yakından takip eden, garip kelimeleri kendisine sorup ilk elden muğlak noktaları O'ndan öğrenen ve uygulamalarında Kur'ân'ın nasıl yaşanması gerektiğini adım adım izleyip kendi hayatına taşıyanların başında da şüphesiz Annemiz vardı. Allah'ın kendisi için takdir ettiği konumu çok iyi değerlendirmiş ve Allah Resûlü'nün ilmine vâris olmuştu. İşte bundan dolayıdır ki diğer annelerimiz dâhil Ashâb-ı Kirâm Hazretleri arasında ilmî derinlik açısından onun çok farklı bir yeri vardı. İşte bütün bu hususiyetler ona, Kur'ân'ı iniş maksadı istikametinde anlama ve onu, dinin genel prensipleri çerçevesinde yorumlama kabiliyeti kazandırıyordu. Kısaca Annemiz, sadece duyup gördüklerini nakleden bir râvi değil, aynı zamanda önemli bir müfessir idi. Nitekim Kur'ân'ın anlaşılmasına matuf rivayetlerin genelde Abdullah İbn-i Abbâs ve Âişe Validemiz eksenli gelişi, bunun açık bir örneğini oluşturmaktadır.

İşte onun farkını ortaya koyan birkaç nümûne:

Ablası Esmâ Validemiz'in oğlu ve en has talebesi Hazreti Urve ona bir gün, "Safâ ile Merve Allah'ın belirlediği nişâneler-

---

[548] Müslim, *Salâtü'l-Müsafirîn* 139 (746); Ebû Dâvûd, *Salât* 316 (1342); İbn-i Huzeyme, *Sahîh* 2/171 (1127); İbn Hibbân, *Sahîh* 6/292 (2551); Beyhakî, *Sünen* 3/29 (4588)

dendir; her kim hac veya umre niyetiyle Kâbe'yi ziyaret ederse oraları tavaf etmesinde bir beis yoktur." (Bakara, 2/158) meâlindeki âyetin 'Bir insanın Safâ ile Merve arasını sa'y etmemesinde bir beis yoktur!' şeklinde anlaşılıp anlaşılamayacağını sormuştu. Önce yeğenine döndü ve:

– Yeğenim! Ne kötü şeyler söylüyorsun, diye çıkıştı ona. "Şayet mevzu senin dediğin gibi olmuş olsaydı bu durumda ifade, 'O kişi için o ikisini tavaf etmemesinde bir beis yoktur!' şeklinde olurdu. Hâlbuki bu âyet, Ensâr hakkında indi; müslüman olmadan önce onlar, Müşellel denilen yerde ibadet edegeldikleri Menât-ı Tâğıye için telbiye getirmeye başlarlardı. Telbiye getirince de Safâ ve Merve arasında sa'yetmeyi günah olarak telakki ederlerdi! Müslüman olunca Resûlullah'a gelerek:

– Yâ Resûlallah! Biz, Safâ ile Merve arasında sa'y etmeyi günah kabul ediyoruz, dediler. Bunun üzerine Allah (celle celâluhu), bu âyeti indirdi. O ikisi arasında sa'yetmeyi Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) mesnûn kıldı. Dolayısıyla artık kimsenin, o ikisi arasında sa'yi terk etme gibi bir durumu söz konusu olamaz!"[549]

Onun bu yorumu da göstermektedir ki Kur'ân'ın iyi anlaşılmasında esbâb-ı nüzûl tabir ettiğimiz hangi âyetin nerede ve hangi münasebetle indiğinin iyi bilinmesinin ayrı bir ehemmiyeti vardır ve yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı üzere esbâb-ı nüzûlü en iyi bilenlerden birisi de hiç şüphesiz Âişe Validemiz'dir.

Kur'ân'ın doğru anlaşılmasında ehemmiyeti olan bir konu da, dinin temel prensiplerinin iyi bilinmesidir ve bu konuda da Annemiz'in sebkati vardı. Mesela bir gün yine aynı yeğeni Hazreti Urve (radıyallahu anh) Hazreti Âişe'ye, "Ne zaman ki peygamberler, toplumlarının imana gelmelerinden ümitlerini kesecek raddeye gelir ve toplumları da peygamberlerinin kendilerini yalanlayıp al-

---

549 Buhârî, *Hacc* 78 (1561); Müslim, *Hacc* 259 (1277); Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'ân* 3 (2965); Nesâî, *Menâsikü'l-Hacc* 168 (2968)

dattığı zannına kapılırlar, işte o zaman onlara yardımımız ulaşır, inkârcılar helâk olur, dilediğimiz kimseler kurtulur.” (Yûsuf, 12/110) meâlindeki âyeti okumuş ve önce bu âyette zikri geçen yalanlamanın peygamberlere mi yoksa onların kavimlerine mi ait olduğunu sormuştu. Annemiz:

– Yalanlayanlar, elbette kavimleridir, cevabını verdi. Talebesi de hocası gibiydi ve aldığı cevabın ardından Hazreti Urve bir kez daha sordu:

– Mademki peygamberler, kavimlerinin kendilerini yalanladıkları konusunda kanaat sahibi idiler, öyleyse bu zannın manası ne?

Annemiz:

– Evet! Ömrüme yemin olsun ve hiç şüphen olmasın ki bu konuda peygamberler kesin bir kanaat sahibi idiler, diye cevapladı Annemiz. Ancak ortada yanlış anlamaya müsait bir nokta daha vardı ve Hazreti Urve, Annemiz’in dikkatini buraya çekmek istedi:

– Onlar, yalanlanacakları zannına kapılmış olmasınlar!

İnsanı ürpertiye sevk eden bir yaklaşımdı bu. Zira peygamberler, Allah tarafından müeyyed insanlardır ve Allah’a itimatta zirveyi temsil etmektedirler. Bırakın peygamberleri, sıradan bir mü’min bile Allah hakkında böyle bir zanna kapılmaz. Zira peygamberler, en hayırlılar arasından seçilmiş hususi insanlardır; ne Rabblerinden ümit keser ne de O’nun hakkında olumsuz zanna sahip olabilirler. Allah’ın onlara nusret vaadi vardır ve yine onlar bilirler ki Allah (celle celâluhu), vaat ettiklerini mutlaka yerine getirir ve asla ondan hulf etmez.[550] Onun için Annemiz:

– Maâzallah, Allah muhafaza, diye mukabelede bulundu. “Peygamberler Rabbleri hakkında asla böyle bir zan beslemezler!

550 Bkz.: Hacc, 22/47

İşin burasında Hazreti Urve, sonraki dönemde yaşanması muhtemel yanlış anlaşılmaları ortadan kaldırmak istercesine ve ısrarla yine sordu:

– Peki o zaman bu âyet ne manaya geliyor?

Bu sefer Annemiz, kıyamete kadar herkesin istifade edebileceği netlikte şunları söylemeye başladı:

– Bu zannı besleyenler, Rabblerine iman eden ve peygamberlerini de tasdik eden etbâ-ı rusüldür; ibtilâ müddeti uzayıp da ilâhî yardımın ulaşması gecikince ve peygamberler de, kavimlerinden kendilerini yalanlayanlardan ümitlerini kesince ve artık onların, kendilerini yalanlama fiilinde sâbit kalacakları zannına kapılınca işte Allah'ın yardımı o zaman gelmişti.[551]

Annemiz'in bu yaklaşımının altında, 'ismet' konusundaki duyarlılığı yatmakta, peygamberlerin herhangi bir insan olmadıkları ve meselelere, onların Allah nezdinden ayrı bir inayetle hareket ettiklerinin bilgisiyle yaklaştığı anlaşılmaktadır. Hâlbuki bugün bile bunca ikaz ve ilim adına alınmış mesafeye rağmen birçok meâlde, Âişe Validemiz'in ikaz ettiği hataya düşüldüğü görülmektedir.[552] Oysa aynı sûrenin 87. âyetinde Yüce Mevlâ, "Allah'ın rahmetinden asla ümidinizi kesmeyiniz; çünkü kâfirler

---

[551] Buhârî, *Tefsîru'l-Kur'ân* 184 (4418). Başka bir rivayette Annemiz'in, "Peygamber ve onunla birlikte iman edenler, 'Allah'ın yardımı ne zaman?' dedikleri zaman…" meâlindeki âyeti okuduğu ve ardından da şunları söylediği ifade edilmektedir:

– Allah'a yemin olsun ki O (celle celâluhu), peygamberine bir şeyi vaat ettiğinde o bilir ki, ölümünden önce bu gerçekleşecektir. Ancak bela ve musîbet peygamberlerin başına çok gelir; ta ki onlar, kendileriyle birlikte olanların tekzibinden endişe duyarlar! İşte bu âyet de bunu anlatmaktadır. Bkz.: Buhârî, Tefsirul-Kur'ân 39 (4252); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 6/369 (11256).

[552] Bu acı durumu bizzat müşahede etmek isteyenlerin, mevcut meâllerden sadece birkaçını gözden geçirmeleri, bu ikaz ve uyarılarında Annemiz'in ne kadar haklı olduğunu görmek için yeterli olacaktır. Konuyla ilgili bir makale için bkz.: Yunus Ekin, *"Bir Ayetin Meali ve Düşündürdükleri"* Yeni Ümit, Sayı 30 (Ekim, Kasım, Aralık 1997)

gürûhu dışında hiç kimse Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez!" buyurmak suretiyle sıradan bir mü'minin bile Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyeceğini açıkça belirtmektedir.[553]

Başka bir gün yine yeğeni Hazreti Urve Annemiz'e, "Himayeniz altındaki yetim kızlarla evlenince haklarını gözetemeyeceğinizden, adaleti sağlayamayacağınızdan endişe ederseniz, onlarla değil, size helâl olup arzu ettiğiniz diğer kadınlarla iki, üç veya dört hanım olmak üzere evlenin! Eğer bu takdirde de aralarında adaleti gerçekleştirmekten endişe ederseniz, bir kadınla veya elinizin altında olan cariyelerle yetinin. Bu durum, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır." (Nisâ, 4/3) meâlindeki âyetin ne manaya geldiğini sormuştu:

Yeğenim, diye başladı, cevaplamaya. "Âyette anlatılan, velisinin himayesinde bulunan yetimlerdir ki bir müddet sonra güzelliğiyle de dikkat çeker olunca velisi ona tamah etmeye başlar ve onu, ya hiç mehirsiz veya çok az bir mehir takdir ederek alıkoymak isterdi. İşte bu âyetle onlar, mehirlerin tastamam vermedikleri sürece yapageldikleri bu işten nehyolundu ve buna mukabil onlar dışındaki başka kadınlarla evlenmeye yönlendirildiler. Bundan sonra insanların, Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) onlar hakkında daha fazla ma'lûmât istemelerine mukabil de, "Kadınlar hakkında senden fetva isterler. De ki: Onlar hakkındaki hükmü Allah size açıklıyor: Haklarını vermeyerek nikâhlamak istediğiniz yetim kadınlarla küçük, zayıf yetim çocukların haklarına dair hükümler size bu kitapta okunup duruyor. Yetimlerin haklarını vermekte tam adaleti gözetin. Yaptığınız her iyiliği, Allah mutlaka bilir." (Nisâ, 4/127) meâlindeki âyet indirildi. Çünkü o gün yetim, şayet güzel ve aynı zamanda mal mülk sahibi ise bu durumda ona rağbet edilir, mehir ve nesebi nazara alınarak nikâhlanırdı. Ancak aynı durum, mal ve güzelliğinde eksiklik olduğunda söz konusu olmaz, bu durumda da ondan yüz

---

553 Bkz.: Yûsuf, 12/87

çevrilir ve yüzler de başka kadınlara çevrilip onlarla nikâh akdi yapılırdı. Onlardan yüz çevrildiğinde onları terk ettikleri gibi onlara rağbet edildiğinde de adaletli davranıp mehirde hak ettikleri miktarı hakkıyla vermeleri emrediliyor.[554]

Annemiz'in Kur'ân'a vukûfiyeti, ilimde önde olan diğer sahabîlerden de öndeydi. Yine yetimlerle ilgili olarak Abdullah İbn-i Abbâs başta olmak üzere bazı insanlar, "İhtiyacı olmayan veli, yetim malına tenezzül etmesin. Muhtaç olan ise meşrû sûrette, ihtiyaç ve emeğine uygun olarak yararlansın."(Nisâ, 4/6) meâlindeki âyetin, "Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, aslında karınları dolusu ateş yerler. Onlar, yarın harıl harıl yanan bir ateşe gireceklerdir." (Nisâ, 4/10) ifadesiyle nesholunduğunu söylemelerine mukabil Âişe Validemiz, her ne kadar zâhir itibarıyla âyetten, yetim malı yiyen herkesin böyle bir azaba dûçâr kalacağı anlaşılsa da yetimlere sahip çıkmaları karşılığında onların mallarından fakir velilerin istifadesinin mümkün olduğunu söylemiş ve bu yaklaşımıyla âyetler arasında herhangi bir neshin söz konusu olmadığını ifade etmiştir. Ona göre cezaya müstehak olanlar, hak etmedikleri halde zulümle yetim malı yiyenlerdir.[555]

Kur'ân'ı anlamada onu farklı kılan en önemli husus, Allah Resûlü'ne olan yakınlığıydı. "Namazlara, hele salat-ı vustaya dikkat edin ve kalkıp huşû ile Allah'ın huzurunda durun." (Bakara, 2/284) ifadesinde yer alan 'orta namaz' tabirinden bazı sahabîler sabah namazı, Zeyd İbn-i Sâbit ve Hazreti Üsâme gibi sahabeler de öğle namazı sonucunu çıkarırken Âişe Validemiz ise, bu ifade ile ikindi namazının kastedildiğini söylemiş ve bu düşüncesini de:

– Resûlullah'tan ben böyle duydum, diyerek Allah Resûlü'ne

---

554 Buhârî, *Nikâh* 1, 38 (4777, 4838), *Şerike* 7 (2362), *Vesâyâ* 21 (2612); Müslim, *Tefsîr* 6 (3018)

555 Bkz.: Buhârî, *Büyû'* 95 (2098); *Vesâyâ* 23 (2614), *Tefsîr* 81 (4299); Müslim, *Tefsîr* 10 (3019)

(sallallahu aleyhi ve sellem) dayandırmıştır. Hatta bu kanaatini, elindeki Mushaf'ın kenarına ve ilgili âyetin yanına 'ikindi namazı' şeklinde not düşmüştür.[556] Aynı zamanda onun bu yaklaşımı, başta Hazreti Ali, Abdullah İbn-i Mes'ûd ve Semure İbn-i Cündeb olmak üzere sahabenin çoğunluğunun görüşünü yansıtmaktadır.[557]

İşte bu, diğerlerine nispetle Âişe Validemiz'in müstesna konumundan kaynaklanan bir hususiyetti ve bu hususiyeti ona, başkalarının bilemeyeceği meseleleri bizzat Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) öğrenme imkânı veriyordu. Benzeri bir durum, "Siz içinizdeki şeyleri açığa vursanız da, gizleseniz de, Allah sizi onlardan dolayı hesaba çeker." (Bakara, 2/284) ifadesi için de söz konusudur. Altından kalkılamayacak bir mükellefiyet olarak gördükleri için Abdullah İbn-i Ömer, Abdullah İbn-i Abbâs ve Hazreti Ali gibi büyük imamlar bu âyetin, kendisinden sonra gelen "Allah, hiç kimseye taşıyamayacağı yükü yüklemez…" ifadeleriyle neshedildiğini söylemelerine mukabil Âişe Validemiz, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) dayandırarak durumun öyle olmadığını ve burada da herhangi bir neshin söz konusu olmadığını ifade etmektedir. Kendisine bu âyet sorulduğunda:

– Resûlullah'a bunu sorduğumdan bu yana kimse bana bunu sormamıştı, demiş ve bu âyetle ilgili olarak O'nun şunları söylediğini kaydetmiştir:

– Bu, kendisine isabet eden ateşli bir hastalık, her türlü musibet veya eteğine toplayıp da mâlik olduktan sonra kaybından korktuğu emtia gibi kula Allah tarafından lutfedilen şeylerdir ki

---

556 Müslim, *Mesâcid* 207 (629); Tirmizî, *Tefsîr* 3 (2982); Ebû Dâvûd, *Salât* 5 (410); Nesâî, *Salât* 14 (472). Söz konusu ilaveyi Âişe Validemiz'in, Kur'ân âyeti olarak Mushaf'ına yazdığına dair bazı insanların söyledikleri, hakikati yansıtmamaktadır. Zira Annemiz'in bunu oraya not düşerken niyeti, söz konusu ifadenin tefsirine ait Resûlullah'a has bir yorumu hatırlatması içindir.

557 Ebû Dâvûd, *Salât* 5 (409); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 5/205 (21840); Tirmizî, *Tefsîr* 3 (2984, 2985)

bunlarla kul, kırmızı altının kir ve pasından arındığı gibi günahlarından arınmış olur.[558]

Hadîs

Hiç şüphesiz Annemiz'in içinde bulunduğu saâdet hânesi, Hadîs ilminin ilk mektebidir ve bu mektebin müdavimleri arasında kölelerden efendilere, çocuklardan kadınlara, gençlerden ihtiyarlara ve hatta Araplardan Arap olmayanlara kadar geniş bir kitle bulunmaktadır. Bir farkla ki bu mektebe devam edenlerin arasındaki en has muhatap, şüphesiz Âişe Validemiz'dir. İçinde yaşadığı hücre, hemen Mescid-i Nebevî'ye bitişiktir ve bu açıdan Annemiz, evinde olduğu demlerde bile Mescitte olup bitenlerden haberdar olabilmektedir. Aynı zamanda o, mescitle içli dışlıdır ve Resûlullah cemaatinin de müdâvimlerindendir; Allah Resûlü'nün hutbelerini kaçırmaz, ahkâm adına yeni gelen her bilginin peşine düşer ve din adına ortaya çıkan her türlü yenilikten neredeyse herkesten önce onun haberi olurdu.

Evet, Hadîs ilmi denilince Ashâb-ı Kirâm arasında Hazreti Ebû Hureyre, Abdullah İbn-i Ömer, Enes İbn-i Mâlik ve Abdullah İbn-i Mes'ûd gibi Allah Resûlü'nden daha fazla rivayet sahibi olanlar da vardı ve bunlara, 'Müksirûn'[559] denilmektedir. Ancak müksirûn arasında onun yeri çok farklıdır; zira rivâyet ettiği birçok hadîste Annemiz, münferit kalmaktadır. Elbette bu hususiyet, başkasının muttali olmasının mümkün olmadığı yerlerde bile onun, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında bulunuyor olmasından kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle, diğer müksirûndan birisinin rivayetini bir başkası daha intikal ettiriyor olabilirken

---

558 Bkz.: Tirmizî, *Tefsîr* 3 (2990, 2991, 2992)

559 Müksirûn, Ebû Hureyre, Abdullah İbn-i Ömer, Enes İbn-i Mâlik, Abdullah İbn-i Abbâs, Câbir İbn-i Abdillah ve Ebû Saîd el-Hudrî gibi Efendiler Efendisi'nden çok hadîs rivayet eden sahabîlere verilen isimdir.

Annemiz, rivayetlerinde tek başınadır ve bu yönüyle onun rivayet ettiği bu tür hadîsler, 'ferd' veya 'münferid' şeklinde isimlendirilmektedir. Elbette bu hususiyet, sadece aynı mekânı başkalarına nispetle daha has zeminde paylaşmaya bağlı değildir; o âna kadar bilip öğrendiği diğer ma'lûmâtla çelişiyor gibi duran bilgileri veya ilk etapta manasını kavrayamadığı malûmâtı hemen Fahr-i Kâinat Efendimiz'e sormasının bunda payı oldukça büyüktür. Özellikle Allah Resûlü'nün aile hayatı, hususi ahvâli, gece ibadeti ve yalnız kaldığı saatlerini değerlendirme keyfiyeti gibi çok özel bilgilerin kaynağı hep Annemiz olmuştur. Hatta bu açıdan bakıldığında denilebilir ki, şayet Âişe Validemiz olmasaydı, bilhassa ev ve aile başta olmak üzere Allah Resûlü'nün hususi yönlerine ait birçok hadîs, muhataplarına hiçbir zaman ulaşamayacak ve zâyi olup gidecek, İslâm dünyası büyük bir servetten mahrum kalacaktı.

Şayet o da diğer müksirûn gibi Allah Resûlü'nün bulunduğu her türlü meclise dâhil olabilseydi ve ilim tahsili dâhil birçok yolculuklara katılabilseydi, kadın olması itibarıyla çoğunlukla evinde kalmasaydı şüphesiz onun rivayet ettiği hadîsler mevcuttan çok daha fazla olacaktı.[560]

Buna rağmen Annemiz'in, Allah Resûlü'nden bizzat rivayet ettiği hadîs sayısı 2210'dur.[561] Bunların 286'sı Buhârî ve Müslim gibi en sağlam hadîs kitaplarında aynı anda yerini alırken, bu hadîslerin 174'ünün tahricinde de her iki imam ittifak halindedir. Sadece Buhârî'de bulunan rivayet sayısı 54 iken sadece Müslim'in aldığı hadîs sayısı 58'dir. Dolayısıyla toplamda Buhârî'de 228, Müslim'de

560 Diğer müksirûnun Annemiz'den daha fazla hadîs rivayetlerinin bir diğer sebebi de, onların Âişe Validemiz'in vefatından sonra da hayatta olmalarıdır.

561 Bazı rivayetlerin küçük nüanslarla tekrarlanmasını müstakil birer hadîs olarak kabul etmeme veya herhangi bir sebeple sayımda esas alınan kriterlerin farklılığından kaynaklanan rakam farklılıkları söz konusudur ki burada biz, genel kabul görmüş rakamı tercih ettik. Yoksa sadece Ahmed İbn-i Hanbel'in *Müsned*'inde Annemiz'e ait 2403 hadîs bulunmaktadır.

ise 232 rivayeti bulunmaktadır. Bunun dışındaki rivayetleri ise, değişik hadîs kaynaklarına serpiştirilmiş vaziyettedir. Ahmed b. Hanbel, altı ciltlik hadîs kitabının son cildinin 253 sayfasını sadece Âişe Validemiz'in rivayet ettiği hadîslere ayırmış ve burada ondan, 2403 hadîs rivayet etmiştir. Ayrıca burada, Âişe Validemiz'in diğer müksirûndan farkını ifade sadedinde müstakil eserlerin de kaleme alınmış olduğunu hatırlatmakta fayda olsa gerektir.[562]

Âişe Validemiz'in, Tefsîr ilminde gösterdiği aynı titizliğini Hadîs bilgisi söz konusu olduğunda da görmekteyiz; önceki ma'lûmâtıyla tezat teşkil eden, anlaşılması zor ve muğlak gibi duran hemen her konuyu hiç çekinmeden sorar ve işin doğrusunu öğrenmeden meselenin arkasını bırakmazdı. Bir gün Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Kıyâmet gününde insanlar üryân olarak haşrolunacaklar, buyururken duymuştu ve hemen sordu:

– Yâ Resûlallah! Bu durumda erkek ve kadınlar birbirlerine bakmazlar mı?

Fahr-i Kâinat Efendimiz cevapladı:

– Ey Âişe! O gün herkes için iş, başkasına bakamayacağı kadar çetindir![563]

Başka bir gün yine sormuştu:

– Kıyâmet Günü, seven sevdiğini hatırlar mı?

– Ey Âişe, diye başladı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). "Üç yer var ki hayır: İşi hafifleyinceye veya ağırlaşıncaya kadar Mîzân'-

562 Annemiz'in bu yönünü nazara veren ilk eseri, Ebû Mansûr Abdulmuhsin İbn-i Muhammed İbn-i Ali el-Bağdâdî kaleme alırken daha sonraları aynı konuda Ebû Abdullah Bedruddîn el-Zerkeşî, '*el-İcâbe*' isimli bir eser telif etmiştir.

563 Müslim, *Cennet* 56 (2859). Diğer bir rivayette Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu soruyu, "Herkesin işi başından artıktır; kimsenin gözü bir başkasını görecek gibi değildir!" şeklinde cevaplamıştır. Bkz.: Buhârî, *Rikâk* 45 (6162); Nesâî, *Cenâiz* 118 (2083, 2084); Tirmizî, *Tefsir* 72 (3332)

da, kitabı sağından veya solundan verileceği âna kadar sayfaların uçuştuğu demlerde ve bir de, Cehennem'in boynunu uzatıp da iştiyakla ehlini çağırdığı zaman…"[564]

Bir mesele hakkında sağlıklı karar verebilmek için gerçek illetin bilinmesi gerekmektedir ve bu yönüyle Annemiz'in diğer sahabeye sebkati vardır. Zira o, sadece duyduklarıyla iktifa etmez, ne yapar eder o hükmü muhkem kılan sebebin ne olduğunu da öğrenir; ya yaşanılanlara bizzat tanıklık ederek veya fevt ettiği bilgiyi bizzat onun muhatabına sorarak bu bilgiye sahip olurdu. Mesela Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Cuma günü gusletmeyi teşvik etmiş ve bu istikamette tahşidatta bulunmuştu. O'ndan bu bilgileri intikal ettiren diğer sahabîler olayı mücerred verirken[565] Âişe Validemiz'in rivayetinde bu talebin altında yatan sebebi açıklayacak bilgiler de yer almaktadır. Buna göre Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), çalışmaktan kan-ter içinde kalan insanların, insanı manen arındıracak müşterek bir ibadeti îfâ için herkesin bir araya geldiği böylesi bir bayram yerine gelirken mü'minlerin, maddi kirlerinden temizlenip güzel kokular sürmelerini istemiştir. Annemiz'in rivayeti şu şekildedir:

– Cuma günü insanlar, evlerinden münâvebeli olarak geliyorlar, bilhassa etraftan gelenler toz-toprak içinde oluyorlardı; üstlerine ter yapışmış ve toz-toprak bulaşmış oluyor, buram buram terliyorlardı! İşte Resûlullah'ın yanında olduğum sırada onlardan birisi daha gelmişti. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

---

564 Ebû Dâvûd, *Sünne* 28 (4755); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/110 (24837); Hâkim, *Müstedrek* 4/622 (8722); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 10/358

565 Abdullah İbn-i Ömer, "Resûlullah'ın, 'Her kim Cuma'ya gelirse gusül abdesti alsın!' dediğini duydum." derken (Buhârî, *Cumu'a* 2 (837); Tirmizî, *Cumu'a* 355 (492); Nesâî, *Cumu'a* 7 (1376), bir başka râvi olan Ebû Saîd el-Hudrî, "Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) 'Cuma günü gusletmek, ihtilâm olan her bir kişiye vacibdir.' buyurdu" demektedir. Bkz.: Buhârî, *Cumu'a* 3 (840); Müslim, *Cumu'a* 5 (846); Nesâî, *Cumu'a* 6 (1377)

– Şu gününüz için temizlenseniz ya, buyurdu.[566]

Yine Âişe Validemiz'in aynı konuyla ilgili rivayet ettiği başka bir hadîs şu şekildedir:

– İnsanlar, kendi iş-güçlerinde çalışıyorlardı ve Cuma'ya geldiklerinde de çalışma halindeki durumlarıyla birlikte namaza geliyorlardı. İşte o zaman onlara, "Keşke gusletmek suretiyle temizlenip de gelseniz!" denildi.[567]

Bir kurban bayramında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Sizden birisi, kestiği kurbanın etinden üç günden fazla yemesin, buyurmuştu. Abdullah İbn-i Ömer ve Ebû Saîd el-Hudrî gibi sahabenin önde gelenleri bunu, kesinlik ifade eden bir hüküm olarak telakki ederken[568] Annemiz bu konuda farklı düşünüyordu. Ona göre bu, teşvik ifade eden bir beyandı ve esas maksat, kurban etinden fakir fukara mahrum edilerek üç günden fazla saklanmamasıydı. Zira kurban etinin tuzlanarak uzun süre saklanması, o günün Medîne toplumunda uygulanan bir ameldi. Kesinlik ifade eden bir yasak olmuş olsaydı bu uygulamanın da son bulması gerekirdi. İşte bu noktada Âişe Validemiz:

– Gerçekten Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kurban etini yasakladı mı, diyerek kendisine bu hükmün illetini soran İbn-i Rabîa'ya şu izahta bulunmuştu:

– Hayır! Ancak bir farkla ki o gün, insanlar arasında kurban kesenlerin adedi azdı ve kurban kesemeyenlere bu etlerden vermeleri isteniyordu. Hâlbuki biz, kurban bayramından on gün sonra bile koyunun ön kolunu alır ve yerdik![569]

---

566 Buhârî, *Cumu'a* 13 (860); Müslim, *Cumu'a* 1 (847); İbn Hibbân, *Sahîh* 4/38 (1237)

567 Buhârî, *Cumu'a* 14 (861); *Büyû'* 15 (1965); Ebû Dâvûd, *Tahâre* 130 (352)

568 Bkz.: Müslim, *Edâhî* 26 (1970), 33 (1973); Hâkim, *Müstedrek* 4/258 (7568)

569 Tirmizî, *Edâhî* 14 (1511); İbn Mâce, *Et'ıme* 30 (3313). Ayrıca bkz.: Buhârî, *Et'ıme* 26 (5107), 36 (5122)

Neredeyse Kütüb-ü Sitte'nin büyük çoğunluğu Allah Resûlü'nün, koyunun kürek kemiğini sevdiğini rivayet ederken[570] Annemiz, meselenin temelinde sadece 'sevmek' olmadığını ifade etmek suretiyle konuya açıklık getirmekte ve şu ayrıntıya dikkatlerimizi çekmektedir:

– Et olarak koyunun kürek kemiği, Resûlullah'ın en çok sevdiği yer değildi; o günlerde et ender bulunurdu ve bulunduğunda da bir an önce O'na (sallallahu aleyhi ve sellem) ikram etmede acele edilirdi. İşte bu acelede en erken pişip de Allah Resûlü'nün önüne konulan, koyunun kürek kemiğiydi![571]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), her yıl Hayber'e zekât memuru gönderirdi. Bununla ilgili olarak gelen rivayetlerde bu memurun herhangi bir sebep belirtmeksizin, Hayber'den elde edilecek meyveleri kontrol edip bir tahminde bulunduğu anlatılmaktadır. Hâlbuki Âişe Validemiz'den gelen rivayette bu tahminin sebebi açıkça ifade edilmektedir:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zekât memuruna, elde edilecek meyveler dağıtılıp yenmeden önce elde edilecek muhtemel zekâtın miktarını tahmin edebilmek için emrediyor ve bir tahminde bulunmasını istiyordu.[572]

Diğer râvilere nispetle Âişe Validemiz'de bulunan bu hususiyetin temelinde, olaylara defalarca şahit olması ve bizzat müşahede etmediği veya önceki bilgileriyle ters düşen hususları bizzat ilk kaynağına sorarak te'yidini alması gibi âmiller yatmaktadır. Bu noktada Annemiz, aşırı derecede ihtiyatlı ve bir o kadar da arayış içindedir. Bir zamanlar duyduğu bir bilginin peşine düşer ve onu, mutlaka gidip ilk kaynağından te'yid ettirirdi.

---

570 Bkz.: Müslim, *İman* 194; Ebû Dâvûd, *Et'ıme* 21 (3780); Dârimî, *Mukaddime* 7 (44)

571 Tirmizî, *Et'ıme* 34 (1838)

572 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/163 (25344); Ebû Dâvûd, *Büyû'* 36 (3413); Beyhakî, *Sünen* 4/123 (7231); İbn-i Huzeyme, *Sahîh* 4/41 (2315); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 3/76; Abdürrezzâk, *Musannef* 4/123 (7203)

Ziyaretine gelen iki kişi bir gün ona:

– Uğursuzluk şu üç şeydedir; kadın, binek ve ev, şeklinde Resûlullah'tan bir hadîs rivayet edildiğini söylemiş ve ona, "Bu konuda sen ne dersin?" diye sormuşlardı. Âişe Validemiz'i celallendiren cümlelerdi bunlar. Her hâlinden gazap hâli okunur olmuştu. Şöyle, bir aşağı bir yukarı bakındıktan sonra:

– Ebu'l-Kâsım'a Kur'ân'ı indirene yemin olsun ki bu mesele Ebû Hureyre'nin dediği gibi değildir. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu söylerken o içeri girmişti. Bu sırada Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Cahiliye döneminde insanlar, 'Uğursuzluk şu üç şeydedir; kadın, binek ve ev!' derlerdi." buyuruyordu. Demek ki Ebû Hureyre, hadîsin sonunu duyduğu halde baş tarafına muttali olamadı.

Bunları söyledikten sonra Annemiz onlara, "Yeryüzünde veya kendi nefislerinizde başınıza gelen her bir musîbet, daha biz onu yaratmadan önce kitapta yazılı idi." (Hadîd, 57/22) meâlindeki âyeti okudu.[573]

Hazreti Âişe bununla âdeta Mutlak İrâde'nin söz konusu olduğu yerde bu türlü yanlış anlamaların mümkün olmadığını anlatıyor, aynı zamanda insan iradesine tanınan alana dikkat çekmiş oluyordu.

Câhiliyye döneminde aile yapısı bir hayli dağılmış ve çok farklı evlilik modelleri ortaya çıkmıştı. Yaygın olarak kullanılan ve bedel karşılığında geçici birlikteliği ifade eden mut'a da bunlardan

---

[573] Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/129 (25026); 6/150 (25209); Hâkim, Müstedrek 2/521 (3788); Beyhakî, *Sünen* 8/140; İbn-i Kuteybe, Te'vîlü Muhtelifu'l-Hadîs 1/105; Tayâlisî, Müsned 1/215 (1537). Bu vakayı Âişe Validemiz'in yaklaşımıyla aktaran rivayetlerde şöyle denilmektedir: "Şayet uğursuzluk diye bir şey söz konusu olsaydı bu, ev, kadın ve binekte olurdu!" manasında yorumlamışlardır. Bkz.: İbn Mâce, *Nikâh* 55 (1994); Muvatta, *İsti'zân* 8 (1749); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 1/174 (1502); 1/180 (1554); 5/335 (22887); Beyhakî, *Sünen* 8/140 (16300)

birisiydi. Mut'a ile ilgili İslâm'ın nihâi hükmü, hicretin yedinci senesinde Hayber fethi sırasında gelmiş ve Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem), ehlî merkeplerin etini yemekle geçici evlilik olan mut'anın kesin bir dille yasaklandığını ümmetine tebliğ etmişti. Belki de bu tebliğ henüz kendilerine ulaşmayan ve eski uygulamalara dayanarak mut'aya sıcak bakan insanlar vardı ve bunu gören bazı insanlar, meseleyi gelip Annemiz'e intikal ettirdiler. Duydukları karşısında celâllenen Âişe Validemiz önce:

– Onlarla benim aramda Allah'ın kitabı vardır, dedi ve ardından şu meâldeki âyeti okumaya başladı:

– O mü'minler ki zevceleri ve ellerinin altında bulunan câriyeleri dışındakilere nazar atfetmez, iffet ve namuslarını muhafaza ederler!"[574]

Başka bir gün Hazreti Ebû Hureyre'nin Allah Resûlü'nden:

– Zinadan meydana gelen çocuk, üç şerlinin birisidir, şeklinde hadîs rivayet ettiğini duymuştu. Hemen:

– Bu hadîs böyle değil, diye müdahale etti. "Münâfıklardan birisi Allah Resûlü'ne eziyet ediyordu. Bunun üzerine O (sallallahu aleyhi ve sellem):

– O adamın şerrinden beni kim koruyacak, diye seslendi. O'na:

– Yâ Resûlallah, dediler. "O adamın yanında zinadan doğmuş bir çocuk var!"

Bunun üzerine Habîb-i Kibriyâ Hazretleri:

– O da o üç şerliden birisidir, buyurdu.

Bu açıklamayı yaptıktan sonra Annemiz, "Hiç kimse, bir başkasının günahından dolayı muâhaze edilemez!" (En'âm, 6/164) meâlindeki âyeti okudu onlara. Şüphesiz bununla o, anne ve ba-

574 Bkz.: Mü'minûn, 23/5, 6; Hâkim, *Müstedrek* 2/334 (3193); 2/427 (3484); Beyhakî, *Sünen* 7/206 (13952)

basının yanlışlarından dolayı dünyaya gelen çocuğun sorumlu tutulamayacağını ifade etmiş oluyordu.[575]

Ebû Hureyre'nin (radıyallahu anh), Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Allah yolunda bir kamçı miktarınca yürümek Bana, veled-i zinayı hürriyete kavuşturmaktan daha sevimlidir,[576] şeklinde bir hadîs rivayet ettiğini duymuştu. Yine aynı tepkiyi verdi;

– Allah (celle celâluhu) Ebû Hureyre'ye merhamet etsin, dedi. "Hem dinlemede hem de isabette kusuru var! 'Allah yolunda bir kamçı miktarınca yürümek Bana, veled-i zinayı hürriyete kavuşturmaktan daha sevimlidir.' sözü, 'Fakat o, sarp yokuşu aşmaya çalışıp da verilen nimetlerin şükrünü eda etmedi. Sarp yokuş, bilir misin nedir? Sarp yokuş, bir köleyi, bir esiri hürriyetine kavuşturmaktır!' meâlindeki âyetler geldikten sonra şeref-sudûr oldu. Zira bu âyet gelince Allah Resûlü'nün yanına gelenler:

– Yâ Resûlallah, dediler. "Bizim yanımızda hürriyetine kavuşturabileceğimiz kölelerimiz yok! Ancak bazılarımızın yanında, kendisine hizmet eden ve işlerinde onun adına koşuşturan câriyeleri var; madem hürriyete kavuşturmak bu kadar önemli bizler de onlara emretsek de bir şekilde hamile kalsalar ve velevki veled-i zina da olsa çocuk dünyaya getirseler, sonra da bizler o çocukları hürriyetlerine kavuştursak!"

İşte, onların akıl almaz bu teklifleri karşısında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Allah yolunda bir kamçı miktarınca yürümek Bana, veled-i zinayı hürriyete kavuşturmaktan daha sevimlidir, buyurdu.[577]

---

575 Bkz.: Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 4/269; Beyhakî, *Sünen* 10/58 (19776); Azîmâbâdî, Avnu'l-Ma'bûd, 10/360.

576 Bkz.: Ebû Davud, Itk 12 (3963); Hâkim, *Müstedrek* 2/233 (2853)

577 Ebu Davud, *Itk* 12 (3963); Hâkim, *Müstedrek* 2/234; Beyhakî, *Sünen* 10/58; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/463 (27665)

Kadınların, gusül abdesti alırken saç örgülerini çözmeleri gerektiği şeklinde bir fetva duymuştu. Fetvayı veren, Abdullah İbn-i Amr İbn-i Âs idi; hemen:

– Şu İbn-i Amr'ın işine hayret ediyorum, dedi. "Tutmuş kadınlara, gusül abdesti alırken saç örgülerini çözmelerini emrediyor! Bâri, saçlarını kökünden traş etmelerini de emretse ya! Hâlbuki ben ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) aynı mekânda gusül abdesti alırdık ve ben, başıma sadece üç kez su dökerdim!"[578]

Başka bir gün Abdullah İbn-i Ömer'in, öpmenin abdesti bozduğuna dair bir fetvasını duymuştu. Belli ki muttali olamayacağı bir sahada genel prensiplere göre hüküm veriyordu. Ancak durum öyle değildi ve insanların bunu bilmesi gerekiyordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında bu konuda nasıl davranıldığını kendi başından geçen bir hâdiseyi nazara vererek anlatmaya başladı:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), hanımlarından bazısını öper ve yeniden abdest alma ihtiyacı hissetmeden namaza çıkardı.[579]

Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) Ebû Hureyre'nin (radıyallahu anh):

– Namazı köpek, eşek ve kadın bozar, şeklinde bir hadîs rivayet ettiğini duymuştu. Önce:

– Bizi, eşek ve köpekle eşdeğer görmeye başladınız, şeklinde tepki verdi ve ardından şunları anlattı:

– Vallahi, O'nun kıble cihetine gelen sedirin üzerinde uzandığım sıralarda Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılarken çok

---

[578] Müslim, *Hayz* 59 (331); İbn Mâce, *Tahâre* 108 (604); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/43 (24206)

[579] Hadîsin râvisi Annemiz'e, "Bu, sen miydin?" diye sorunca tebessüm ederek Efendimiz'in takbîl ettiği Ezvâc-ı Tâhirât'ın kendisi olduğunu onaylamıştır. Bkz.: Ebû Dâvûd, *Tahâre* 69 (178, 179); Tirmizî, *Tahâre* 63 (86); İbn Mâce, *Tahâre* 69 (502); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/210 (25807)

gördüm. Hatta bazen bir ihtiyacım olurdu da onu gidermek istediğimde, Resûlullah'ı rencide etmemek için ayaklarının arasından sıyrılıp gidiverdiğim olurdu![580]

Fıkıh

Kur'ân ve Sünnet'i anlamak başka, anladıklarından yeni sonuçlara gitme ise daha başka bir şeydir ve Âişe Validemiz, Kur'ân ve Sünnet'e ait nassları nazara alarak yeni terkipler yapabilen ve önüne gelen farklı konuları bu terkiplere göre çözebilen ender isimlerden birisidir.

Hadîs rivayetinde olduğu gibi fetvâ verme konusunda da Sahâbe farklı katergorilere ayrılmış, içinde Âişe Validemiz'in de bulunduğu yaklaşık otuz sahâbe 'Müksirûn' olarak kabul edilmiştir.[581] Ancak Annemiz'in, müksirûn arasında bile farklı bir fâikiyeti söz konusudur; zira onlardan Abdullah İbn-i Ömer ve Abdullah İbn-i Abbâs gibi önemli isimler bile zaman zaman Annemiz'e gelir ve meselenin künhünü ona sormayı tercih ederlerdi.[582]

Bilindiği gibi fıkhı bilmek, hükümlerin ana gerekçeleri diyebileceğimiz ve sonucun ortaya çıkmasındaki ana sebep olan menâtına vukûfiyete bağlıdır. Aynı zamanda buna hukuk dilinde 'illet'

---

580 Buhârî, *Sütret-i Musalli* 15 (492); Müslim, *Salât* 268-272 (512). Bu hususu anlatan bir diğer rivayette Annemiz, "Ben, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) önünde ayaklarım O'nun kıblesine gelecek şekilde uyurdum da secdeye gideceği zaman eliyle beni dürter ve ben de ayaklarımı toplar, ayağa kalktığında ise yeniden onları uzatırdım." buyurmuştur. Bkz.: Müslim, *Salât* 268-272 (512)

581 Müksirûn olarak bilinenler, Hazreti Ömer, Hazreti Ali, Abdullah İbn-i Mes'ûd, Âişe Validemiz, Zeyd İbn-i Sâbit, Abdullah İbn-i Ömer ve Abdullah İbn-i Abbâs gibi sahâbîlerdir. Fetvâ konusunda 'Mutavassıt' olarak görülen isimler arasında Hazreti Ebû Bekir, Enes İbn-i Mâlik, Ümmü Seleme Validemiz, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hureyre, Hazreti Osmân ve Abdullah İbn-i Zübeyr gibi isimler zikredilirken sahâbenin diğerleri 'Mukıllûn' ünvanıyla anılmaktadır. Bkz.: İbn Kayyim, *İ'lâm* 1/12, 13

582 Bkz.: Tirmizî, *Menâkıb* 63 (3883); Nesâî, *Zînet* 90 (5306); Hâkim, *Müstedrek* 4/12 (6736); İbn Sa'd, *Tabakât* 2/375

denilmektedir ki hükmün ortaya çıkmasında Şâri-i Hakîm'in ana hedefini ifade etmektedir. Açıktan bir beyanın olmadığı yerde bu, ancak mümârese ile bilinebilecek bir husustur ve bu konuda Annemiz'in, emsâllerinden çok ileride bir müktesebâtı söz konusudur. Daha önce de ifade edildiği gibi çoğu zaman o, illetini ilk etapta çözemediği birçok meseleyi Allah Resûlü'ne sormuş ve bizzat cevabını da O'ndan almış veya O'na ait bir uygulamaya şahit olmuştur. Kurban etlerinin üç günden fazla saklanması,[583] Cuma namazına gelirken gusül abdesti alınması,[584] kerâhet vakitlerinin tayini,[585] özürlünün namazını oturarak kılması[586] ve ihramlının kapalı ayakkabı giymesi[587] gibi hususlarda, Allah Resûlü'nden gördüğü bir uygulamaya dayanarak farklı anlamaya müsâit noktaları ta'dîl eden hep Annemiz olmuştur. Kocası vefat eden hamile bir kadının, doğum yaptığı andan itibaren evlenebileceğini ifade eden Annemiz, çocuğunu doğurmasıyla o kadının iddetinin bittiği sonucuna varmış ve bunu da, yaşadığı bir tecrübeye dayandırmıştır; zira Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kocasının ölümünden sonra doğum yapan Sübey'a el-Eslemiyye'nin, iddet müddeti dolmadan evlenmesine izin vermiştir.[588]

Akşam namazının farzının neden üç rekât olduğunu ifade

583 Bkz.: Müslim, *Edâhî* 24, 28 (1969, 1970, 1971); İbn Mâce, *Edâhî* 16 (3159); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/102 (24751)

584 Bkz.: Buhârî, *Cumu'a* 13 (860); Müslim, *Cumu'a* 6 (847); İbn Hibbân, *Sahîh* 4/38 (1237)

585 Müslim, *Salât* 295 (833); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/255 (26227); Nesâî, *Mevâkît* 36 (573)

586 Buhârî, *Taksiru Salât* 20 (1068); Müslim, *Salât* 111 (731, 732); Ebû Dâvûd, *Salât* 179 (953); Tirmizi, *Salât* 275 (374)

587 Bkz.: Ebû Dâvûd, *Menâsik* 32 (1831); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/35 (24113); Beyhakî, *Sünen* 5/52 (8858, 8859)

588 Müslim, *Talâk* 36 (1480); Tirmizî, *Nikâh* 37 (1195); Ebû Davud, *Talâk* 39 (2284); Nesâî, *Nikâh* 21 (3244)

sadedinde, "Çünkü o, gündüzün vitridir!"[589] diyen Annemiz, sabah namazının niye iki rekât olduğuna da, kıraatındaki uzunlukla doğru orantılı görmekte ve bundan dolayı kemiyet değil de keyfiyetin esas alındığını ifade etmektedir.[590] Menâsik-i haccın, lizâtihi maddi yönlerine takılıp kalınmaması gerektiğini ikaz sadedinde insanları uyaran Âişe Validemiz, Kâbe'yi tavâf, Safâ ve Merve arasında sa'y ve şeytan taşlama gibi fiillerin, Allah'ı zikretmek için birer vesile olduğunu ifade etmektedir.[591] Aynı zamanda o, Abtah da tabir edilen Muhassab Vadisi'ne uğramanın hacca ait bir vazife olmadığını ifade etmekte; adı geçen vadinin, o gün için yürünebilecek en kolay yol olduğundan dolayı tercih edilmiş bir güzergâh olduğunu söylemektedir.[592]

Kâbe'nin hemen bitişiğinde bulunan ve yarım hilâl görüntüsü arz eden Hatîm'in, Kâbe'nin içinden sayılıp sayılmayacağını Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) sormuş ve "Onu, Kâbe'ye niye dâhil etmediler?" demişti. Habîb-i Kibriyâ Hazretleri ona şu cevabı verdi:

– Şüphesiz ki o günlerde kavmin, maddi sıkıntı içindelerdi; derd-i maîşet onlara bu imkânı vermedi.

Yine sordu:

– Peki, Kâbe'nin kapısı niye yüksek?

Aldığı cevap:

– Bunu kavmin, dilediklerini oraya sokmak, istemediklerine de bu imkânı vermemek için yaptı,[593] şeklindeydi.

Sormaya devam ediyordu:

589 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/241 (26084); İbn Hibbân, *Sahîh* 6/447 (2738)

590 Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/241 (26084)

591 Bkz.: Ebû Dâvûd, *Menâsik* 51 (1888); Tirmizi, *Savm* 64 (902); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/64 (24396); Dârimî, *Menâsik* 36 (1853)

592 Bkz.: Buhârî, *Hacc* 146 (1676); Müslim, *Hacc* 339 (1311)

593 Müslim, *Hacc* 405 (1333); Buhârî, *İlim* 48 (126)

– Yâ Resûlallah, dedi. "Onu Sen, İbrâhîm'in attığı temelleri üzerinde yeniden inşâ etmeyi düşünmez misin?"

– Şayet kavmin, küfürden yeni kurtulmuş olmasaydı elbette bunu yapardım![594]

Onun gibi zeki birisi, elbette bu beyanlardan çok şey anlıyordu. Yeri ve zamanı gelmeden insanların kabullenmeyeceği bir meseleyi onlara dayatmanın doğru olmadığını görüyor ve maslahat icabı bazı meselelerin uygulamasını, gelecek gün veya yıllara, hatta asırlara emanet etmek gerektiğinin dersini alıyordu.

Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) en fazla hadîs rivayet edenler arasında fıkıh yönüyle temeyyüz eden en önemli isim Annemiz'dir. Onun içindir ki Âişe Validemiz'in rivayet ettiği hadîslerin fukahâ arasında ayrı bir yeri vardır. Zira o, hükme menât olan esas noktayı kavramada en ön safta bulunan isimlerden birisidir ve hüküm verirken, zaman ve şartların değişmesine göre hükümde de değişikliğin söz konusu olacağını en iyi bilenlerden birisidir. Mesela o, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında teşvik gören ve rahatlıkla mescide gelip cemaate iştirak eden kadınlar hakkındaki

---

594 Müslim, *Hacc* 405 (1333); Buhârî, *İlim* 48 (126). Âişe Validemiz'den bunları dinleyen yeğeni Abdullah İbn-i Zübeyr, "Ben, Âişe'den duydum; Nebiy-yi Ekrem Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurmuşlar ki: 'Şayet insanlar, küfürden yeni çıkmış olmasalardı ve yanımda bu işi yapacak imkânım da olsaydı, Hıcr'dan beş zira'ı Kâbe'ye dâhil eder, insanların girmesi için onda bir kapı, çıkmaları için de başka bir kapı açardım!' Bugün ben, bu işi yapacak imkâna sahibim ve kimseden de korkmuyorum!" diyerek Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu arzusunu gerçekleştirmiştir. Ancak onun bu hamlesi Haccâc ve Abdülmelik İbn-i Mervân'ı harekete geçirmiş, Abdullah İbn-i Zübeyr'in şehâdetini netice veren acı olayların ardından Kâbe, yeniden eski hâl ve görüntüsüne kavuşturulmuştur. Ancak, Abdullah İbn-i Zübeyr'in bu hamlesinin temelinde Âişe Validemiz'in rivayet ettiği Nebevî bir beyanın olduğunu duyduğunda pişmanlığını ifade eden Haccâc'ın, "Şayet bunu, onu yıkmadan önce duymuş olsaydım, İbn-i Zübeyr'in yaptığına dokunmaz, onu olduğu gibi bırakırdım." dediği de ifade edilmektedir. Bkz.: Müslim, *Hacc* 405 (1333); Buhârî, *İlim* 48 (126)

hükmün sonraki yıllarda değiştiği kanaatine sahiptir. Zira ona göre artık şartlar değişmiş ve Asr-ı Saadet'teki safvet ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla o günkü niyet ve emniyet bugün söz konusu değildir. Öyleyse hüküm de buna göre yeniden ele alınmalı ve zamanın gerektirdiği istikamette yeni bir sonuca gidilmelidir.[595]

Tefsir ve Hadîs ilminde olduğu gibi Âişe Annemiz'in Fıkıh alanındaki müktesebatı da, doğrudan Kur'ân ve Sünnet yörüngelidir. Her iki kaynaktan elde ettiği bilgileri yoğurup şekillendirerek belli sonuçlara giden ve yeri geldiğinde kendi re'yini de ortaya koyan Annemiz, kendisine sorulan herhangi bir mesele karşısında önce Kur'ân ve Sünnet'e müracaat eder, üzerine kıyas yapabileceği benzeri bir hükmün olup olmadığına bakar ve hakkında herhangi bir mesned bulamadığı meseleler olursa, kendi re'yine dayanarak ictihad ederdi. Acem halkının, kendi bayram günlerinde kestikleri etin yenip yenmeyeceği kendisine sorulunca, Allah'tan başkası adına kesilen hayvanın etinin yenmeyeceğine dair Kur'ân hükümlerini onlara hatırlatmış ve söz konusu etin bir mü'min tarafından yenemeyeceğini, onların da Allah adını anmadan kesim yaptıklarını nazara vererek açıkça ifade etmişti.[596]

Kocalarından boşanan kadınların, yeni bir erkekle evlenmeden önce istibrâ-i rahim için üç müddet beklemeleri gerektiğini ifade eden Kur'ân âyetinden Annemiz, diğer insanlardan farklı olarak üç âdet zamanını değil, üç temizlik müddetini anlamış ve etrafındakilere de bu istikamette fetvâ vermiştir.[597] Hatta bu kararından hareketle Annemiz için Ebû Bekir İbn-i Abdurrahmân, "Ondan başka, fakîhlerimizden bu şekilde anlayıp söyleyen birisini görmedim!" demektedir.[598]

---

595 Buhârî, *Sıfatü Salât* 79 (831); Müslim, *Salât* 144 (445); Ebû Dâvûd, *Salât* 54 (569) Ayrıca bkz: 117 nolu dipnot

596 Bkz.: Bakara 2/173; Kurtubî, *el-Câmi'* 2/224; İbn-i Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân* 1/206

597 Bkz.: Bakara 2/228; Mâlik, Muvatta *Talâk* 1196, 1197

598 Mâlik, Muvatta *Talâk* 1198

Kendisini boşayıp boşamama konusunda hanımını muhayyer bırakan birisi için talâk söz konusu olup olmadığı mevzu olmuş, ashâbdan bazıları burada bir talâkın gerçekleştiğini söylerken Annemiz, ortada herhangi bir talâk vuku bulmadığını söylemiştir. Bunu söylerken ortaya koyduğu delil ise, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) Ezvâc-ı Tâhirât'ı muhayyer bırakmasıyla böyle bir talâkın hiç gündeme gelmeyişidir. Kararına esas aldığı gerekçesini merak edenlere o, şunu söylemiştir:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bizi muhayyer bıraktı ve biz O'nu tercih ettik. Ancak O bunu, asla bir talâk olarak saymadı."[599]

Bir gün yanına Utbe İbn-i Ebî Leheb'in kölesi geldi ve:

– Ey Mü'minlerin Annesi, dedi. "Ben, Utbe İbn-i Ebî Leheb'-in kölesiydim. Ancak o öldü ve tabii olarak ben, onun vârislerinin kölesi olarak kaldım. Onlar da beni, Abdullah İbn-i Ebî Amr el-Mahzûmî'ye sattılar; Abdullah İbn-i Ebî Amr da beni hürriyete kavuşturdu! Fakat Utbe'nin vârisleri, benim velâ hakkımın kendilerine ait olduğunu ileri sürmeye başladılar; söyler misin, şimdi ben kimin kölesiyim?"

Onun bu müşkilini dinleyen Annemiz, hemen kendi başından geçen bir hâdiseyi anlatmaya başladı; şöyle diyordu:

– Berîre bana geldiğinde, hürriyete kavuşturulması takvime bağlanmış mükâteb bir köle idi ve o gün bana, "Ey Mü'minlerin Annesi! Beni satın al ve ardından da hürriyetime kavuştur!" dedi. Ben de ona, "Tamam, olur!" dedim. Arkasından, "Benim ailem, velâ hakkımın kendilerinde olduğunu ileri sürüyorlar; aksi halde satılmama rıza göstermiyorlar." dedi. Bunun üzerine meseleye, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) muttali oldu ve bana şunları söyledi:

---

599 Buhârî, *Talâk* 4 (4962, 4963); Müslim, *Talâk* 24 (1477); Tirmizî, *Talâk* 4 (1179); Nesâî, *Nikâh* 1 (3202, 3203)

– Onu satın al ve hürriyetine kavuştur! İsterlerse yüz şart ortaya koysunlar, velâ hakkı onu hürriyete kavuşturanındır![600]

Annemiz'in bu yönlerini dile getirdiği yerde Zührî gibi büyük bir imam, şu hükmü verecektir:

– İnsanlar arasındaki tereddütü izâle edip onlara Sünnet yolunu ayân eden hep, Âişe Validemiz olmuştur.[601]

Başka bir gün huzuruna Sa'd İbn-i Hişâm girmiş ve:

– Ben sana, tebettül konusunu sormak istiyorum; bu hususta ne buyurursun, diyerek evlilikten uzak durup bekâr yaşamakla ilgili hükmü sormuştu. Annemiz hiç tereddüt etmeden:

– Sakın bunu yapma, diye cevap verdi. "Allah'ın (celle celâluhu), 'Biz, Senden önce de peygamberler gönderdik ve onlar için zevceler ve çoluk çocuk da kıldık!' (Ra'd, 13/38) dediğini duymadın mı? Öyleyse tebettülden uzak dur!"[602]

Yanına gelen kadınlardan birisi[603] ona, başka bir sahâbî ile aralarında gerçekleşen alışverişin hükmünü sormak istemiş ve şunları söylemişti:

– Ey Mü'minlerin Anası! Ben, sekiz yüz dirhem karşılığında ve bedelini sonra ödemek şartıyla Zeyd İbn-i Erkam'a bir câriye

---

600 Buhârî, *Itk* 23 (2424); Müslim, *Itk* 5 (1504); Ebû Dâvûd, *Itk* 2 (3929); Nesâî, *Büyû'* 86 (4656)

601 Beyhakî, *Sünen* 5/234 (9971)

602 Tirmizi, *Nikâh* 2 (1082); Nesâî, *Nikâh* 4 (3216); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/97 (24702)

603 Bu hanım sahâbenin, Ebû İshâk'ın hanımı Ümmü Mahabbe veya Ebû Sefer'in zevcesi Âliye Binti Eyfa' olduğu ifade edilmektedir. Ümmü Eyfa', Âişe Validemiz'in yanına Ümmü Mahabbe ile geldiklerini ve söz konusu konuşmanın bu sırada gerçekleştiğini söylemektedir ki muhtemelen ihtilafın çıkış noktası da burasıdır. Bir grup kadınla birlikte kendi zevcesinin de Âişe Validemiz'in yanına girerek aralarından birisinin bu soruyu sorduğunu anlatan Ebû İshâk'ın ifadeleri de bunu desteklemektedir. Annemiz'e bu soruyu soran kadının, Zeyd İbn-i Erkam'ın hanımı olduğunu bildiren rivayeti de aynı çizgide değerlendirmek mümkündür. Bkz.: Beyhakî, *Sünen* 5/330, 331 (10579, 10580); Abdurrezzâk, *Musannef* 8/185

sattım. Ancak daha sonra onu, altı yüz dirhem peşin paraya ondan geri satın aldım. Yaptığım bu alışverişin hükmü nedir?

Yapılan alışverişi beğenmeyen Annemiz:

– Sen de, Zeyd İbn-i Erkam da ne kötü bir alışveriş yapmışsınız, dedi ve böyle bir muamelenin amelleri bitireceği ikazında bulundu.

Üzüntüsünden ne yapacağını bilemeyen kadın dönüp de:

– Şayet ben, ana paramı alsam ve geriye kalan fazlalığı da Zeyd İbn-i Erkam'a iade etsem nasıl olur, diyerek yeni bir çıkış arayınca Annemiz ona, bunun mümkün olduğunu bildiren şu meâldeki âyeti okudu:

– Her kime Rabbinden bir talimat gelir ve o da faizden vazgeçerse, daha önce yaptığı muamele kendisi için geçerlidir, hakkındaki hüküm de Allah'a aittir.[604]

Sorularında hep, hükme esas alınacak menâtı ortaya çıkarma hedefi vardı; aldığı cevapla iktifa etmiyor ve bu illeti ortaya çıkarıncaya kadar sormaya devam ediyordu. Efendiler Efendisi'ne, evliliği söz konusu olan kızın fikrinin alınıp alınmayacağını sormuştu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Evet! Onun da fikri alınmalı, buyurdu. Bunun üzerine bir kez daha sordu:

– Utanıp hayasından dolayı bir şey söyleyemiyorsa?

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) buna da açıklık getirecekti:

– Bu durumda sükut etmesi, onun izni sayılır.[605]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), komşu hukuku üzerinde durmuş ve insanların, yanıbaşlarında yaşayan bu insanlarla aralarında

---

604 Bakara, 2/228, 275; Bkz.: Dârakutnî, *Sünen* 3/52 (211); Beyhakî, *Sünen* 5/330, 331 (10579, 10580); Abdurrezzâk, *Musannef* 8/185 (14812, 14813)

605 Buhârî, *Nikâh* 42 (4843, 4844), *İkrâh* 3 (6547); Müslim, *Nikâh* 65 (1420); Nesâî, *Nikâh* 34 (3266)

gerçekleşmesi gereken muamelelerden bahsetmişti. Yeni bir uygulamaydı. Ancak açılması gereken yönleri vardı ve yine sordu:

– Benim iki komşum var; hediye vermede önceliği hangisine vermeliyim?

– Kapısı sana daha yakın olana![606]

Onun için ilim, şahsî istek ve arzuların da önündeydi; sonucun kendi aleyhine cereyân edeceğini bilse bile sormaktan çekinmez, mutlaka isâbetli olanı tespit etmek isterdi. Bilindiği gibi îlâ hâdisesi üzerinden yirmi dokuz gün geçince Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Âişe Validemiz'in hücresine gelmişti. Hâlbuki Annemiz, duyduğu bir cümleden hareketle Allah Resûlü'nün bir ay sonra geleceğini tahmin ediyordu ve hemen sordu:

– Sen, bir ay girmeyeceğine dair yemin etmiştin. Hâlbuki ben sayıyorum; aradan henüz yirmi dokuz gün geçmiş?

Hâlbuki o gün Efendimiz'i celallendirecek bir tavır veya davranış, yollarının yeniden ayrılmasını da netice verebilir ve yeni yaşamaya başladıkları bayram havası da yarıda kalabilirdi. Açıkçası, azami teyakkuzda olmaları gereken bir durumla karşı karşıyalardı. Demekki Annemiz'in ilim aşkı her şeyin üzerindeydi ve bu gayreti de sonuçsuz kalmadı; zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), fıkıhta birçok problemin çözümü için temel teşkil eden şu cevabı vermişti.

– Bir ay, çoğu zaman yirmi dokuz gündür![607]

Her zaman olduğu gibi o gün de detaydaki ayrıntılar Annemiz'in gözünden kaçmamıştı; Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), genelde bir ayın kaç gün olduğunu söylemiş, ancak her ayın birbirine eşit ol-

---

606 Buhârî, *Şüf'a* 3 (2140), *Hîbe* 15 (2455), *Edeb* 32 (5674); Ebû Dâvûd, Edeb 132 (5155); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/175 (25462), 6/239 (26068)

607 Buhârî, *Savm* 11 (1811); Beyhakî, *Sünen* 7/38 (13047). Bilindiği gibi kamerî aylar, çoğunluk itibariyle 29; ender olarak 30 gün çekmektedir. Allah Resûlü'nün bu beyanını îrâd buyurduğu sırada söz konusu olan ay, hakikatte de 29 gün çekmişti.

duğunu ifade etmemişti. Zira meseleyi, her ayın yirmi dokuz gün olduğu şeklinde anlayan birisinin bu eksikliği Annemiz'in kulağına gelince hemen müdahale etmiş ve:

– Allah, Ebû Abdurrahmân'a merhamet etsin, demişti. "Resûlullah'ın beyanı, 'Bir ay, çoğu zaman yirmi dokuz gündür!' şeklindedir."[608]

Her adımında azimeti tercih eden Annemiz, şahsî hayatı adına yapılması daha zor olanı şiâr edinir ve bunu da tavizsiz uygulardı. Mesela o, namaz kılarken Mushaf'a bakma, nafile namaz kılarken okuduğu Kur'ân âyetinin akabinde tazarru ve niyazda bulunup dua etme, oruçta olduğu gibi ruhsat olmasına rağmen yolculuk sırasında kılınan namazları dörder rekât olarak kılma, vefat eden şahsı, vefat ettiği yerin dışında bir beldeye taşımanın keraheti, ihramlı iken de yüzü kapatma ve tavafını da yüzü kapalı olduğu halde yapma, tavafta kadınlarla erkeklerin karışmaması ve fitne zamanlarında kadınların mescide gelmemesi gibi konularda farklı düşünmekte ve bunları da şahsî hayatında uygulamaktaydı.[609]

Bütün bunlar, onun Fıkıh ilmine vukufiyetini göstermekteydi ve bu duruma muttali olanlar, Annemiz'in bu yönünü takdir etmeden geçemiyorlardı. Ebû Seleme İbn-i Abdirrahmân'dan[610] Tâbiîn'in büyük imamlarından Hazreti Atâ'ya kadar birçok âlim, sürekli onun bu yönünü nazara vermekte ve meseleleri derinlemesine anlamada Âişe Validemiz'den daha engin ve daha iyisini görmediklerini ifade etmektedirler.[611] Ebû Ömer İbn-i Abdilberr gibi insanlar Hazreti Âişe'yi, yaşadığı asrın

608 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 2/56 (5182); 6/51 (24292)

609 Bkz.: San'ânî, Musannef 2/420, 451, 570; 3/517, 561; 5/25, 67; Nedevî, *Sîretü Seyyideti Âişe* 275 vd..

610 Bkz.: İbn Sa'd, *Tabakât* 2/375

611 İbn Hacer, *İsâbe*, 8/18

yektâsı olarak tavsif ederken[612] Kâsım İbn-i Muhammed gibi kimseler de Annemiz'in, özellikle Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Ömer ve Hazreti Osmân'ın hilâfet yıllarında âdeta müstakil bir fetvâ makamı hâline geldiğini anlatmaktadırlar.[613] Zira o günlerde Basra'dan Şâm'a, Kûfe'den Mısır'a kadar memleketin dört bir yanından insanlar, akın akın Medîne'ye geliyor ve din adına sorulması gerekenleri Annemiz'e soruyordu. Gelemeyenler, mektup ve hediyelerini göndermek suretiyle aynı ihtiyaçlarını gidermek istiyor, o da yanında bulunan has talebesi Âişe Bint-i Talha'ya cevaplarını yazdırıyor, hediyeleriyle birlikte onları sahiplerine gönderiyordu.[614]

Kelâm

Allah'a gönülden inanan bir mü'minin inanç esaslarını belirleyen, şüphesiz Kur'ân ve Sünnet'ti ve bu iki temel kaynağı en iyi bilen insan şüphesiz Âişe Validemiz idi. Duyduklarını bu iki kaynağın kıstaslarına arz ediyor ve bu arz sonrasında vize alanlara yaşama hakkı tanıyordu. Böyle yapması gerektiğini de yine Allah Resûlü'nden öğrenmişti.

Yaşadığı dönem itibarıyla bazı insanlar, Allah Resûlü'ne olan sevgilerini ifade ederken sınırları zorlayıp bazen Zât-ı Bârî hassasiyetine de dokunabiliyordu. Gerçi onların çoğu sahabe idi ve bu konudaki hassasiyetleri de mahfuzdu. Ancak sonraki dönemde bu meselenin nereye varacağını kestirmek mümkün olmazdı; şimdiden çözüm üretilmeli, daha yolun başındayken aşırılıklara kapı aralayacak yaklaşımlar ta'dil edilmeliydi.

Annemiz, bilhassa Kur'ân'ın sarih ifadeleriyle çelişen bilgiler

---

612 Zerkeşî, *el-İcâbe* 9

613 İbn Sa'd, *Tabakât* 2/375

614 Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/93 (24667), 95 (24685), 173 (25446), 258 (26255); Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/382 (1118)

konusunda olabildiğince duyarlıydı. Özellikle Mi'râc sonrasında Abdullah İbn-i Abbâs gibi ashâbdan bazıları, Resûlullah'ın Rabbi'ni de gördüğü şeklinde bir kanaate sahip olmuşlar ve bunu farklı meclislerde gündeme getirmişlerdi. Belli başlı delilleri de vardı; "O, O'nu apaçık bir ufukta gördü!" (Tekvîr, 81/23), "Onun bir başka inişini Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında görmüştü." (Necm, 53/13, 14) ve "Vallahi gördü, hem de Rabbinin âyetlerinden en büyüğünü gördü!"(Necm, 53/18) gibi âyetlerin bu rü'yeti anlattığını söylüyorlardı. Konuyla ilgili olarak ümmetin âlimi ünvanını alan Abdullah İbn-i Abbâs:

– Dostluğu Hazreti İbrâhîm'e has kılıp O'nu 'Halîlullah' rütbesiyle serfirâz kılan ve Hazreti Mûsâ'yı da kelâmıyla şereflendirip 'kelîmullah' ünvanıyla şerefyâb eden Allah (celle celâluhu), elbette Muhammed'i de rü'yet nimetiyle taçlandırmıştır, diyor[615] ve söz konusu rü'yetin iki kez vuku bulduğunu söylüyordu.[616]

Ancak herkes onun gibi düşünmüyordu; bilhassa Âişe Validemiz, Hazreti Ebû Zerr, Abdullah İbn-i Mes'ûd ve Übeyy İbn-i Ka'b gibi önde gelenler, Efendimiz'in gördüğünün Cebrâîl olduğunu ifade ediyor ve husûsen Mi'râc münasebetiyle Allah Resûlü'nün ifade ettiği beyanların bu manada değerlendirilmesi gerektiğini söylüyorlardı. Bunu duyan Abdullah İbn-i Abbâs (radıyallahu anh),[617] soluğu Annemiz'in kapısında alacaktı. Mirâc'ı kastederek şöyle sordu:

– Ey anneciğim! Muhammed, Rabbi'ni gördü mü?

Abdullah İbn-i Abbâs'a dönen Annemiz önce:

– Şu söylediğin şu sözler karşısında tüylerim diken diken oldu,

---

615 *Tefsir-i İbn Kesîr* ve *Tefsir-i Taberî* (Necm/13-15 ayetleri

616 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 12/90 (12565)

617 Bazı rivayetlerde bu soruyu soranın, Annemiz'in talebesi Mesrûk olduğu da ifade edilmektedir ki bu, söz konusu sorunun değişik zamanlarda gündeme geldiğini göstermektedir. Bkz.: Zerkeşî, *el-İcâbe* 967-968

âdeta kanım dondu, dedi. Ona göre sınırlı olan sınırsız olanı kavrayamazdı ve bunu ifade sadedinde sözlerine şöyle devam etti:

– Şu üç konu var ki onlar hakkında kim sana farklı bir bilgi getirmişse doğruyu ifade etmiyor demektir:

1. Kim sana, "Muhammed Rabbi'ni gördü." diyorsa doğruyu ifade etmiyordur. Allah Teâlâ, "Gözler O'na erişemez. O'nun ilmi ise bütün gözleri ihata eder. Gözlerin görmediği her şeye nüfuz eden ve her şeyden haberdar olan Latîf ve Habîr O'dur." (En'âm, 6/103) ve "Allah, bir insana ancak vahiy yoluyla veya bir perde arkasından hitap eder." (Şûrâ, 42/51) demiyor mu?

2. Her kim sana, "O (sallallahu aleyhi ve sellem), yarın ne olacağını bilir." diyorsa yalan söylüyordur. Zira Allah (celle celâluhu), "Hiç kimse, yarın ne kazanacağını bilemez." (Lokmân, 31/34) buyurmaktadır.

3. Yine her kim sana, "Muhammed vahiyden bazı bölümleri gizledi." diyorsa, bil ki o da mutlaka yalan söylüyordur. Açık bir şekilde Allah (celle celâluhu) O'na, "Ey Resûl! Sana indirileni tebliğ et!" (Mâide, 5/67) şeklinde emretmektedir. Şu kadar var ki O (sallallahu aleyhi ve sellem), iki sefer Cibrîl'i kendi suretinde görmüştür.[618]

Annemiz, bir yahudi cenazesi geçerken Efendimiz'in beyan buyurduğu Hadîs'le ilgili farklı bir mütalaâda bulunmuş ve arkada kalanların ağlamasıyla ölüye azabın mümkün olmadığını söylemişti. Elbette bunu söylerken Annemiz'in dayandığı sağlam delilleri vardı; Kur'ân, bir başkasının yaptığından dolayı hiç kimsenin muâhaze edilemeyeceğini bildiriyordu.[619] Ölen şahıs,

---

618 Rü'yetle ilgili olarak bkz.: Buhârî, *Bed'u'l-Halk* 7 (3062); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 12/90 (12565); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/241 (26082); Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'ân* (3068, 3278, 3279, 3281). Âişe Validemiz'in bu beyanlarını da nazara vererek bir kısım insanlar, onun mutlak manada rü'yeti inkâr ettiğini söyleseler de o, sınırlarla muhât olduğumuz şu dünya hayatının şartları içinde böyle bir rü'yetin söz konusu olmadığını ifade etmekte, Âhiret yurdundaki rü'yet konusunda, Efendimiz'in sarih beyanlarına dayanan cumhur-u ulemâdan farklı düşünmemektedir.

619 Bkz.: En'âm, 6/164; İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7; Necm, 53/38

bir yahudi idi; bekleyip durduğu Âhirzaman Nebîsi'ne muhatap olmasına rağmen O'na iman etmemişti. Kur'ân ve Sünnet'in kıstaslarına vurulduğunda zaten gittiği yer de belliydi ve onun için azap kaçınılmazdı. Dolayısıyla burada ifade edilen husus, hakikatin tâ kendisiydi.

Aynı zamanda Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), insanlar arasında şefkat ve merhameti en zirvede olan insandı ve O (sallallahu aleyhi ve sellem), başta kendi oğlu İbrâhîm[620] olmak üzere ashâbından bazılarının arkasından gözyaşı da dökmüştü.[621] Şayet arkadan ağlayanların gözyaşıyla ölüye azap söz konusu olsaydı, böyle küllî bir şefkatin buna sebebiyet vermesi düşünülemezdi.

Burada dikkat çeken bir husus da, Annemiz'in dile hâkimiyetidir. Zira dilin incelikleri açısından meseleye bakıldığında, Efendimiz'in beyanında yer alan yahudiden maksadın herkesi içine alan bir ifade değil, sadece söz konusu olan cenaze olduğu anlaşılır. Aynı zamanda ifadede yer alan lâm harfi, ahdi ifade eder ve bu da aynı hususu te'yid etmektedir. Bir yönüyle mesele, hâdisenin bütününe vâkıf olamamaktan kaynaklanmaktadır. Bunun benzeri farklı yerlerde de karşımıza çıkmaktadır. Mesela insanları aldatarak satış yapan bir tüccarı görünce Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), o şahsı kastederek, "Tâcir, fâcirdir!"[622] buyurmuştur. Bu beyanın öncesine muttali olunmadan mutlak manada bu ifade rivâyet edildiğinde aynı yanlış anlama burada da kendisini göstermektedir. İşte Annemiz'in dikkat çekmek istediği husus da budur. Olsa olsa burada, arkasından ağlanılmasını vasiyet edenler için böyle bir sonuç mümkün olabilir. Onun dışında hiç kimse, başkasının ağlamasıyla kabrinde azap görecek değildir.

---

620 Bkz.: Müslim, *Fedâil* 62 (2315); Ebû Davud, *Cenaiz* 28 (3126); İbn Mâce, *Cenaiz* 53 (1589)

621 Bkz.: İbn Sa'd, *Tabakât* 3/46

622 Abdurrezzak, *Musannef* 7/299; 11/458; Beyhakî, *Şuabu'l-İman* 4/329, 330 (5292, 5293)

Fahr-i Kâinat Hazretleri, Bedir meydanında cansız kalan Mekke müşriklerine seslenmiş ve Kur'ân âyetini hatırlatarak onlara:

– Rabbinizin sizin için vaat ettiklerini şimdi gördünüz mü, diye sormuştu. Bu hâdiseyi anlatırken Abdullah İbn-i Ömer Hazretleri, Resûlullah'ın onlar için o gün:

– Şüphesiz ki onlar, şu anda benim söylediklerimi duyuyorlar, dediğini de söylüyordu. Ancak bu, Âişe Validemiz'in hassasiyet ve titizliğine takılmıştı. Zira o (radıyallahu anhâ), "Sen, kabirde olanlara duyurucu değilsin!" (Fâtır, 35/22) ve "Sen, sağır olana sesini duyuramaz, kör olanı da hidayete erdiremezsin!" (Neml, 27/80; Rum, 30/52) meâlindeki âyetlerle bu bilginin tezat teşkil ettiğini düşünüyordu. Evet, kendisi Bedir'de yoktu; ancak Abdullah İbn-i Ömer'in durumu da kendisi gibiydi. Dolayısıyla o da bu beyanı bir başkasından duymuş olmalıydı. Hâlbuki Annemiz'in bu konudaki bilgisi:

– Şu anda onlar, kendileri için benim söylediklerimin ne kadar doğru olduğunu çok iyi biliyorlar, şeklindeydi.[623]

Evet, Allah dilerse olmayacak iş yoktu. O dilerse bu da olabilirdi; belki de öyle olmuştu. Zira ashâb-ı kirâm:

– Yâ Resûlallah! Ölmüş ve kokmaya başlamış bu insanlara sesleniyorsun; onlar hiç duyarlar mı, diye sorunca O (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

– Onlar, kendileri için söylediklerimi sizden daha az duyucu değillerdir,[624] izahında bulunmuştu. Ancak buradaki titizlik, meselenin ayağa düşürülmemesi istikametinde bir hassasiyeti ifade ediyordu ve belki Âişe Validemiz de, yarın itibarıyla insanların yanlış anlayacakları bir konuda şimdiden bunun önüne geçmek istiyordu.

---

623 Zerkeşî, *el-İcâbe* 34

624 Buhârî, *Meğâzî* 8 (3760), *Cenâiz* 87 (1304); Müslim, *Cenâiz* 26 (932)

Dil, Edebiyat, Belâğat, Fesâhat ve Beyân

Aynı zamanda Annemiz, bir dil üstadıdır. Sözü, yerinde ve olması gerektiği kadarıyla kullanmayı çok iyi bilir ve konuştuğu zaman kendisini dinletirdi. Tasvir gücü yüksek, kelime seçiminde titiz, hitâbetinde etkili ve ifade tarzında da ayrı bir üstünlüğü vardı. Mesela Efendimiz'e ilk vahyin geliş sürecini anlattığı yerde, "O'nun gördüğü her rüya, sabahın aydınlığı gibi kendini gösterirdi."[625] ifâdesini kullanıyor; üst üste yaşadığı acı hâdiselerin ardından perde aralanıp da müjdeli haberin geliş sürecini tasvir ederken, "Derken vahiy gelişindeki haller görülür oldu ve O'na vahiy gelmeye başladı. O kadar ki üzerine indirilen sözün ağırlığından terliyor, aylardan kış olmasına rağmen inci tanesi gibi ter döküyordu." diyerek vahyin gelişi sırasında Allah Resûlü'nün çektiği sıkıntıyı en beliğ şekilde ifade ediyordu. Yine münâfıkların iftirasına muhatap olduğunu öğrendiği bu günlerde bizzat kendi yaşadığı sıkıntıyı ifade etmek için de, "O gün öyle ağladım öyle ağladım ki artık gözümde yaş kalmadı ve adeta göz pınarlarım kurudu. Ayrıca o günlerde ben, sürme çekecek kadar bile göz kapaklarımı kapatma imkânı bulup uyumadım!"[626] ta'birlerini kullanan Annemiz'in, yaşadıklarını anlatırken herkesin kullanabileceği ifadelerden daha çok belli başlı terkipleri kullanarak daha müessir bir yol tercih ettiğini görmekteyiz.

Ensâb ve Tarih gibi ilimleri babası Hazreti Ebû Bekir'den tahsil etmiş, şiir, belâğat, fesâhat, beyan ve bedîiyât gibi edebî alandaki husûsiyetlerini de yine aynı kaynaktan almıştı.[627] Zira Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), o günün en önemli dil üstadlarının bile kendisine müracaat ettiği bir bilgi kaynağıydı.[628] Hatta Allah

---

625 Buhârî, *Bed'ü'l-Vahy* 1 (3), *Tefsîru'l-Kur'ân* (96) 1 (4672), *Ta'bîr* 1 (6982); Müslim, *İman* 252 (160)

626 Buhârî, *Şehâdât* 15 (2661), *Megâzî* 34 (4141)

627 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/67 (24425); Hâkim, *Müstedrek* 4/12 (6733))

628 Bkz.: Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 157 (2490); Beyhakî, *Sünen* 1/238; Hâkim, *Müstedrek* 4/12 (6733, 6737); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 4/38 (3582)

Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ensâb ve şiir söz konusu olduğu bir yerde kendi nezdinde ayrı bir yeri olan Hassân İbn-i Sâbit gibi büyük bir şairi:

– Ebû Bekir'e git; çünkü o, farklı kavimlere ait ensâb ilmini senden daha iyi bilir, diyerek ona yönlendirmiş ve Hazreti Hassân da, Hazreti Ebû Bekir'den aldığı bilgi üzerine İslâm muhaliflerine haddini bildirecek beyanlarda bulunmuştur. Onun bu kadar derin bilgi ihtiva eden şiirler söylediğine şahit olan o günkü Kureyşliler, duraksamış ve:

– Bu şiirler, ancak İbn-i Ebî Kuhâfe'nin bilebileceği muhtevada şiirlerdir veya tereddütsüz bunlar, İbn-i Ebî Kuhâfe'nin şiirleridir,[629] demek suretiyle hem taaccüplerini ifade etmiş hem de Hazreti Ebû Bekir'in (radıylallahü anh) bu konudaki fâikiyetini tescil etmişlerdir.

Bugüne kadar onun hakkında araştırma yapanlar, Âişe Validemiz'in dil açısından asrının en fasîh insanı olduğunu ifade etmişlerdir.[630] Zira o, yaşadığı devirde bu yönüyle de temeyyüz etmiş bir insandı. Efendiler Efendisi gibi gelecek zamanlara beyanıyla mührünü vuracak bir fetânetin rahle-i tedrisinde olması ve daha işin başından itibaren Hazreti Ebû Bekir gibi bir dil üstadının gölge ve himayesi altında gelişiyor olması onun için bulunmaz birer fırsattı. İşte bu fırsatları en iyi şekilde değerlendiren Annemiz, Ezvâc-ı Tâhirât arasında bu yönüyle hemen farkedilecek, ilimlerdeki derinliği yanında edebiyat alanında da parmakla gösterilir hâle gelecekti. Gerek o günlerde ve gerekse daha sonraki dönemlerde onun, diğer annelerimizden farklı yönleri ele alınırken serdedilen, "Onlar arasında dil yönüyle en fasîh olan o idi." gibi ifadeler bunun en açık delilidir.[631]

---

629 Bkz.: İbn Abdilberr, *İstîâb* 1/342

630 Bkz.: Zerkeşî, *el-İcâbe* 57; Bûtî, *Âişe Ümmü'l-Mü'minin* 79

631 Bkz.: Zerkeşî, *el-İcâbe* 35, 36

Onun için Tâbiîn'in önde gelenlerinden ve aynı zamanda Annemiz'in de talebesi olan Mûsa İbn-i Talha:

– Belâğat ve fesâhatta, Âişe'den daha iyi kimse görmedim,[632] diyecek; yine Tâbiîn'in büyük imamlarından Ahnef İbn-i Kays da bu kanaatini şu cümlelerle ifade edecekti:

– Ben, Ebû Bekir'in, Ömer İbn-i Hattâb'ın, Osmân İbn-i Afvân'ın, Alî İbn-i Ebî Tâlib'in ve bugüne kadar gelip geçen bütün halîfelerin hutbesini dinledim; ancak onların hiçbirinden, Âişe'nin ağzından duyduğum kadar fasîh ve güzel bir kelam duymadım![633]

Tâbiîn'in büyük âlimlerinden Ebû Müleyke'nin taaccübü de aynı muhtevâlıdır; Annemiz'in şiiri karşısında duyduğu hayranlığı, babası Hazreti Ebû Bekir'e izafe ederek şu şekilde ifade ediyordu:

– Şiire hâkim olduğunu ortaya koyuyorsun; çünkü Sıddîk-i Ekber'in kızısın![634]

Annemiz'i ziyarete gelen Hazreti Muâviye, ayrılık vakti gelip de müsaade istediği sırada, yanında bulunan Hazreti Zekvân'a yaslanmış ve şunları söylemişti:

– Vallahi de ben, -Resûlullah hariç- Âişe'den daha fasîh başka birisini görmedim![635]

Hazreti Muâviye'nin Annemiz hakkındaki kanaati, elbette sadece bundan ibaret değildir; bir gün karşılaştığı Sâlim İbn-i Ebîh'e, "İnsanların en fasîh ve belîğ olanı kim?" diye sormuş, buna mukabil, "Şayet ısrar ediyorsan, Âişe!" cevabını almıştı. Bunun üzerine ona döndü ve Annemiz'i kastederek şu değerlendirmede bulundu:

---

632 Tirmizî, *Menâkıb* 62 (3884); Hâkim, *Müstedrek* 4/12 (6735); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 9/243; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/182 (292)

633 Hâkim, *Müstedrek* 4/12 (6732); Zerkeşî, *el-İcâbe* 57

634 Hâkim, *Müstedrek* 4/12 (6737)

635 Zehebî, *Siyer* 2/183

– Kapattığı bir kapıyı açmak istediğinde mutlaka onu açar ve açmış olduğu bir kapıyı da kapamak istediğinde, buna da mutlaka muvaffak olur![636]

Zira o da bilmektedir ki yaşadığı dönem itibarıyla etrafında, Âişe Validemiz'den daha fasîh olan bir başkası yoktur. Aynı zamanda Hazreti Muâviye:

– Vallahi de ben, Âişe'den daha beliğ bir başkasını dinlemedim,[637] demek suretiyle bunu herkese ilan etmeyi de bir vazife bilmektedir.

Câhiliyye şairlerinden Lebîd'e ait bin beyti bir çırpıda okuduğunu duyduğunda büyük imam Şa'bî, Annemiz'in ilmî derinliğine duyduğu hayranlığını ifade ettikten sonra etrafındakilere döner ve onlara:

– Siz, nübüvvet edebini ne zannediyorsunuz, diye sorardı.[638]

Babası Hazreti Ebû Bekir'in (radıyallahu anh) bu konudaki fâikiyeti yanında Âişe Validemiz'in, edebî sanatlardaki üstünlüğünün altında, Kur'ân kültürüne hakimiyeti, Allah Resûlü'nün hutbelerini takipteki hassasiyeti, risâlet kürsüsünün yanından ayrılmama azmi ve Efendiler Efendisi'nin beyanlarını hıfzedip anlamadaki tehâlükü, İslâm şairlerinin maharetlerine şehâdeti ve dışarıdan gelip de birikimlerini sergileyen üdebânın hünerlerine muttali oluşu gibi âmiller yatmaktadır.

Konuşmalarında kelime seçimine dikkat eder, etrafındakilere de Kur'ân'ın tercih ettiği kelimeleri kullanmalarını tavsiye ederdi. Kendisini ziyarete gelen Yezîd İbn-i Bâbnûs ve arkadaşı perde arkasından ona:

– Ey mü'minlerin annesi, diye seslenmiş ve hayız hali devam

---

636 İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk* 19/196; Lâlekâî, *İ'tikâdü Ehli's-Sünne* 8/1436; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve* 2/36; İsfehânî, *el-Eğânî* 20/331

637 Zehebî, *Siyer* 2/183

638 Zehebî, *Siyer* 2/197

ettiği dönemde eşleriyle aralarındaki mesafenin keyfiyetini sormuşlardı. Maksatlarını ifade ederken kullandıkları kelimeler arasında Kur'ân'ın tercih etmedikleri de yer alınca bu durumu garipseyen Annemiz onları:

– Allah'ın tercih ettiği kelimeyi kullanın, diyerek ikazda bulunmuştu.[639] Zaten o, Kur'ân'dan sarf-ı nazar edenleri uyarır, Allah kelâmından başka şeyle meşgul olmayı uygun bulmaz ve gereksiz konuşmalara şahit olduğunda insanları intibaha davet ederdi. Bir gün yanına İbn-i Ebî Sâib gelmişti. Onu görünce:

– Üç şey var ki bunlar konusunda ya sen bana tâbi olursun veya bu hususlarda sonuna kadar seninle mücadele ederim, buyurmuştu. Bunu duyan İbn-i Ebî Sâib:

– Ey Mü'minlerin Annesi, demişti. "Onların ne olduğunu söylersen şüphe yok ki ben sana tabi olurum!"

– Dua ederken huzurda bulunmanın ciddiyetini ihlal edecek tavır ve davranış içine girme; çünkü ben, gerek Resûlullah gerekse ashâbın öyle yaptıklarına hiç şahit olmadım! Her gün yerine sadece Cuma günü ve bir kez insanlara nasihatte bulun! İlla daha fazla istiyorsan iki; olmadı üç kez olsun! İnsanları bu kitaptan soğutma. Aynı zamanda seni, gittiğin meclislerde insanların sözünü keserken görmeyeyim! Eğer böyle bir durumla karşı karşıya kalırsan onları kendi hallerine bırak. Şayet sana teveccüh ederler ve kendilerine nasihatte bulunma talebinde bulunurlarsa, işte o zaman onlarla oturup konuş![640]

Annemiz, tane tane ve anlaşılır bir tonda konuşulmasından hoşlanırdı. Zira Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) gördüğü konuşma tarzı da bu idi. Özellikle kitlelere hitabın söz konusu olduğu yerde bunun ayrı bir önemi vardı. Bilhassa zihinlerin dağınık ve başka başka ma'lûmâtla dolu olduğu demlerde dik-

---

639 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/219

640 Zerkeşî, *İcâbe* 176

kat çekerek konuşmaya, hatta bu konuşulanların anlaşılması için zaman zaman da aynı sözün tekrarlanmasına ihtiyaç vardı. Cümleleri peşi peşine ve alelacele sıralayanlara karşı çıkar ve bu hususta Resûlullah'ın uygulamalarını nazara vererek kelimelerin tane tane çıkarılması gerektiğini anlatıp ifadelerin kalbte ma'kes bulmasının hedeflenmesi gerektiği üzerinde dururdu. Ebû Hureyre'yi (radıyallahu anh) bu şekilde hadîs rivayet ederken görünce ona karşı çıkacak ve:

– Resûlullah'ın sözleri arasında fâsılalar vardı ve O'nun beyanları, ehl-i kalbin anlayacağı ölçüde netti,[641] cevabını verecektir.

Namaz kıldığı sırada dışarıda birisinin hadîs rivayet ettiğini duymuştu. Resûlullah adına ve O'nun beyanlarını insanlara aktarıyordu ama bunu yaparken olabildiğince seri konuşuyor, konuştuklarından da çoğu zaman bir şey anlaşılmıyordu. Hâlbuki başka bir zaman Annemiz, kendisine Resûlullah'ın konuşma şeklini soran bir başkasına:

– O (sallallahu aleyhi ve sellem), öyle âheste ve tane tane konuşurdu ki oturup konuştuklarını saymak isteyen bunu rahatlıkla sayabilirdi,[642] şeklinde cevap vermişti. Tabii olarak kendi hücresi önünde alışık olmadığı şekilde hadîs rivayet edilmesinden de rahatsız olmuştu. Şöyle diyordu:

– Adam gelmiş, bana da duyuracak şekilde ve hücremin önünde Resûlullah'tan hadîs rivayet ediyor; sonra da hemencecik ortadan kayboluveriyor! Bu sırada ben tesbîhâtımla meşguldüm ve daha ben tesbîhimi bitirmeden o hadîsi bitirdi. Şayet arkasından yetişebilmiş olsaydım ona, "Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), sizin şu rivayetiniz gibi hadîs serdetmezdi!" diyecektim![643]

---

641 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî* 6/578

642 Buhârî, *Menâkıb* 20 (3374); Müslim, *Zühd* 71 (2493); Ebû Yalâ, *Müsned* 8/136

643 Buhârî, *Menâkıb* 20 (3375); Ebû Davud, *İlim* 7 (3655); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/118

Maksadını ifade ederken teşbih ve temsillere de müracaat eder, sözünü tasvirlerle süslerdi. Mesela Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem), özellikle Ramazan ayı girince edâ ettiği ibadet hayatını anlatırken O'nu, telaştan ve daha hızlı yürüyebilme niyetiyle eteklerini toplayıp hedefine doğru yol alan birisine benzetmiş,[644] namazlarındaki titizlik ve güzelliği anlatırken de:

– Onun güzellik ve uzunluğunu ne sen bana sor ne de ben sana söyleyeyim, ifadesini kullanmıştı.[645] Yine O'nun cömertliğindeki ulaşılmazlığı ifade ederken de, önüne kattığı her şeyi alıp götüren kesintisiz bir rüzgarla özdeşleştirmiş,[646] Allah'ın emri karşısındaki titizliğini anlatırken hanım sahabeleri:

– Allah (celle celâluhu), hicret etmede ilk sırayı alan hanımlara merhamet buyursun! Allah (celle celâluhu), "Başörtülerini yakalarının üzerini kapatacak şekilde örtsünler!" (Nûr 34/31) emrini gönderir göndermez hemen izarlarını kesip onunla başlarını örttüler,[647] cümleleriyle gayet veciz bir şekilde methetmektedir.

Hazreti Osmân'ın şehîd edildiği haberini alınca üzüntüsünü dile getirirken etrafına sitem etmekten de geri durmayacak ve insanlara şöyle seslenecektir:

– Önce onu, kirlerinden arınmış tertemiz bir elbise hâline getirdiniz ve sonra da şehîd ettiniz![648]

Buradaki maksadı da şüphesiz, şehâdete kadar yaşanan süreçte aleyhindeki konuşmalar ve icraatlarını tenkit edip netice itibarıyla onun hayatına son vermeye kadar giden şiddet yanlısı tutumların, Hazreti Osmân'ı tertemiz hâle getirdiğini ve Resûlullah'ın

644 Buhârî, *Salâtu't-Teravih* 6 (1920)

645 Buhârî, *Salâtu't-Teravih* 1 (1909); Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirîn* 125 (835)

646 Bkz.: Buhârî, *Bed'u'l-Vahy* 1 (6); *Savm* 7 (1803); *Bed'u'l-Halk* 6 (3048); Müslim, *Fedâil* 50 (2308); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/130 (25029)

647 Bkz.: Buhârî, *Tefsîru'l-Kur'ân* 31 (4480-4481)

648 Bu husustaki başka bir beyanı da, "Sonra ona yaklaştınız ve adeta bir koçu kurban edercesine onu öldürdünüz!" şeklindedir. Bkz.: İbn Kesîr, *el-Bidâye* 7/195

halîfesinin Allah ve Resûlü'ne yürürken, kirlerinden arınmış bembeyaz bir elbise gibi dupduru olduğunu ifadedir.

Gelişmeler karşısında duyarsız kalanlara karşı tavır alıyor ve onlar için şunları söylüyordu:

– Ne yazık ki bugün bazı insanların kalbi, kuş kalbi gibi tedirgin; rüzgâr ne tarafa esiyorsa onlar da o yöne meylediyor! Yazıklar olsun o korkaklara![649]

Onun beyanları, sadece edebî güzellik taşımıyor, aynı zamanda sosyal hayatta karşılaşılan birçok problemin cevabını veciz bir şekilde ihtiva ediyordu; işte onlardan birkaçı:

– Şüphesiz ki nikâh, kulluk gibidir; öyleyse sizler, kerîmesini kiminle nikâhladığına dikkat etsin![650]

– Ey Temîm ehli! Bu kadar et düşkünü olmaktan uzak durun; zira içkide olduğu gibi etin de tiryâkiliği söz konusudur![651]

– Kadının elindeki kirman,[652] Allah yolunda mücâhede eden erkeğin elindeki mızraktan daha güzeldir![653]

Şiir ve Hitâbet

O gün için şiir, Arapların öz sermayesi gibiydi; maksatlarını şiirin diliyle ifade eder, bunu hâfızalarına âdeta kazırlardı ve genel teâmülün aksine bu konuda kadınlar, erkeklerin diğer bir yarısı gibilerdi. Âişe Validemiz de böyle bir asırda ve üstelik Hazreti Ebû Bekir gibi hiç durmadan günlerce şiir okuyabilen birisinin kızı olarak dünyaya gelmişti. Zaten dönem itibarıyla o günün pazarındaki en kıymetli emtia, şüphesiz şiirdi; tarihlerini onun kalıplarına dökerek

---

649 İbn-i Abdirabbih, *el-Ikdü'l-Ferîd* 1/108

650 Saîd İbn-i Mansûr, *Sünen* 1/191; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Meâd* 5/189; İbn-i Abdirabbih, *el-Ikdü'l-Ferîd* 6/91

651 İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef* 5/141

652 Yün veya pamuktan ip yapımında kullanılan âlete denilmektedir.

653 İbn-i Abdirabbih, *el-Ikdü'l-Ferîd* 2/272

not düşer, maksatlarını onunla anlatır ve meclislerini de hep onunla şenlendirirlerdi. Âişe Validemiz de bundan nasibini alıyordu.

Ona göre şiir, iki çeşitti; iyi ve güzel olanı da vardır kötü ve çirkini de! Ancak Annemiz, "Kötü ve çirkin olanı bırak, iyi ve güzel olanın peşinde ol!" tavsiyesinde bulunmaktaydı.[654] Zira bunları o, bizzat Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisinden duymuştu.[655]

Bir gün kendisine:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hiç şiir terennüm eder miydi, diye soran Hazreti Şurayh'e Annemiz:

– Evet, cevabını verdi ve Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem), Abdullah İbn-i Revâha'ya ait bir şiiri okuduğunu anlattı. Bunu anlatırken söz konusu şiirden örnekler vermeyi de ihmal etmiyordu.[656]

Güçlü bir hafızası vardı; duyduklarını unutmaz, yeri ve zamanı geldiğinde onları muhataplarına arz ederdi. Bedir sonrası yaşadıkları hezimeti şiirle ifade eden Mekkelilerden duyduklarını yıllar sonra aktaracak ve böylelikle İslâm karşısında duydukları kin ve nefretten mü'minleri de haberdar edecekti.[657] Yıllar sonra bu dünyanın karanlığından kurtulup da kendini Mescid-i Nebevî'nin sımsıcak iklimine emanet eden yaşlı bir kadının içten duygularına tercüman olacak,[658] hatta bunlardan bazılarını Resûlullah'a da (sallallahu

---

[654] Bkz.: Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/299 (866)

[655] Bkz.: Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/299 (865); Dârakutnî, *Sünen* 4/156; Şâfiî, *Müsned* 1/366; Sem'ânî, *Edebü'l-İmlâ ve'l-İstimlâ* 1/71

[656] Bkz.: Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/300 (867); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/138 (25115), 6/156 (25270), 6/222 (25904); Tirmizî, *Edeb* 70 (2848); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 6/248 (10835); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 8/128; Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr* 4/297. Söz konusu şiirin, Tarafe İbn-i Abd'e de nispet edildiği ifade edilmektedir. Bkz.: Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 6/247 (10833, 10834); İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef* 5/278

[657] Bkz.: Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr* 45 (3921)

[658] Buhârî, *Salât* 57 (439); *Menâkıbü'l-Ensâr* 26 (3835)

aleyhi ve sellem) arz edecekti. Yine hicret sonrasında ziyaretlerine geldiği Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Bilâl ve Hazreti Füheyre'nin dâussıla muhtevalı şiirlerini duyup bize intikal ettiren de odur.[659]

Bir gün Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri'nin yanında Câhiliyye şâirlerinden Ebû Kebîr el-Hüzelî'nin şiirinden iki beyit okumuş ve ardından:

– Şayet Ebû Kebîr el-Hüzelî Seni görmüş olsaydı, şiirine mevzu etmeye mutlaka Seni daha lâyık görürdü, demişti. Zira bu şiirinde Ebû Kebîr el-Hüzelî, oğlunu nazara veriyor ve onun kahramanlığını destanlaştırıyordu. Annemiz'den bunu duyan Habîb-i Kibriyâ Hazretleri ayağa kalkmış ve onun alnından öperek şöyle buyurmuştur:

– Allah (celle celâluhu) seni, mükâfâtın en güzel ve hayırlısıyla mükâfatlandırsın ey Âişe! Beni sevindirdiğin gibi Allah da seni sevindirsin![660]

Hendek günü Sa'd İbn-i Muâz'ın seslendirdiği şiiri o anlatacak,[661] müşriklerin İslâm ve müslümanlara dil uzatmalarına mukabil Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), önce Abdullah İbn-i Revâha, ardından da Ka'b İbn-i Mâlik ve Hassân İbn-i Sâbit Hazretleri'nden talep ettiği müdâfa vazifelerini edâ ederken onların îrâd ettikleri şiirlerini bize o nakledecek[662] ve düğünlerinde Ensâr kadınlarının şiir adına söylediklerini de insanlarla o paylaşacaktı.[663]

---

659 Bkz.: Buhârî, *Fedâilü'l-Medîne* 12 (1889); *Menâkıbü'l-Ensâr* 46 (3926); *Merdâ* 8, 22 (5654, 5677); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/65 (24405); 6/221 (25898); 6/239 (26072); İbn Hibbân, *Sahîh* 12/413 (5600)

660 Beyhakî, *Sünen* 7/422 (15204); Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 2/46; Hatib el-Bağdadi, *Tarih-i Bağdad* 13/253

661 İbn Hibbân, *Sahîh* 5/498 (7028); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 6/137; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef* 7/373 (36796)

662 Bkz.: Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 156 (2489, 2490)

663 Beyhakî, *Sünen* 7/289 (14466); Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr* 1/214 (343); *el-Mu'cemü'l-evsat* 3/360 (3401)

Elbette Annemiz'in şiir adına beyan ettikleri sadece bunlarla sınırlı değildi. Dağarcığında şiir hazinesi olan ve yeri geldiğinde bunları insanlarla paylaşan, inandığı değerleri tebliğ ederken şiirin güzel yüzünü kullanmayı da bilen bir hanımdı.[664]

Belki de bütün bunlardan dolayı Annemiz:

– Çocuklarınızı şiirle besleyiniz ki dilleri tatlı olsun, demek suretiyle onların daha fasîh bir dil kullanabilmeleri ve ayrı bir beyan gücüne sahip olabilmeleri için çocuklara şiir öğretilmesi gerektiğini ifade eder ve bunu etrafındakilere tavsiye ederdi.[665]

Bir gün Ebû Hureyre Hazretleri'nin, Allah Resûlü'nden:

– Sizden birisinin, içini şiirle doldurmasındansa kusmukla doldurması daha hayırlıdır,[666] şeklinde bir hadîs rivayet ettiğini duymuştu. Celallendi ve hemen:

– Allah, Ebû Hureyre'ye merhamet etsin, dedi. "Hadîsi ezberleyememiş! Hâlbuki Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), "Sizden birisinin, içini benim hicvedildiğim bir şiirle doldurmaktansa onu kusmuk ve kan ile doldurması daha hayırlıdır!"[667] demişti.

Şu da bir gerçek ki her meselede olduğu gibi şiirin de hem güzel hem de çirkin bir yüzü vardır. Önemli olan onu, iyi ve faydalı alanlarda kullanabilmektir. Isıran bir yılan gibi dili başkalarını rencide etmekte kullanmanın ne kadar büyük bir vebal olduğunu Annemiz, "Günah yönüyle insanların en büyüğü, hiç ayırım yapmadan

---

664 Âişe Validemiz'in okuduğu şiirler hakkında daha fazla ma'lûmât için bkz.: Beyhakî, *Sünen* 7/289 (14466); Taberî, *Târîh* 3/7, 47; 10/3; İbn Kesîr, *el-Bidâye* 7/244; Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr* 1/214 (343); *el-Mu'cemü'l-evsat* 3/360 (3401)

665 Bkz.: İbn-i Abdirabbih, *el-Ikdü'l-Ferîd* 5/239

666 Buhârî, *Edeb* 92 (5802); Müslim, *Şiir* 7 (2257); Ebû Dâvûd, *Edeb* 95 (5009); Tirmizî, *Edeb* 71 (2851); İbn Hibbân, *Sahîh* 13/93 (5777)

667 Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 8/120; Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr* 4/296; Ebû Yalâ, *Müsned* 4/47; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 62/81. Sözünü ettiğimiz ifadelerin, şiir zevk ve merakı olan râvi Kelbî tarafından uydurulduğu da ifade edilmektedir.

bir kabile veya kitleyi şiiriyle hicveden kimsedir."[668] cümleleriyle dile getirmektedir ki bu, aynı zamanda Allah Resûlü'nün de bir tavsiyesidir; zira Abdullah İbn-i Ömer, Resûlullah'ın:

– Şiir, kelâm menzilesindedir; onun güzeli, kelâmın güzeli gibi, çirkini de yine kelâmın çirkin olanı gibidir, buyurduğunu rivayet etmektedir.[669]

Dilin, kültürü taşıyan en önemli zemin olduğunun farkında olarak onu eğip bükmek suretiyle değiştirmeye çalışanlara tepki gösterir ve onları doğru olana irşad ederdi. Kardeşi Muhammed'in oğlu Kâsım ile yine bir diğer kardeşi Abdurrahmân'ın torunu Abdullah İbn-i Ebî Atîk gelmiş, halalarını ziyaret ediyorlardı. Kendi aralarında konuşmaya başladıklarında bilhassa Kâsım'ın anlattıklarından Âişe Validemiz rahatsız olmuştu. Zira Kâsım'ın annesi, ancak kendisine hamile kaldıktan sonra hürriyetine kavuşabilmiş birisiydi. Dolayısıyla yetişmesinde bir kısım eksiklikler vardı ve bütününe muttali olamadığı meselelerde her zaman doğruyu bulmada isabetli hareket edemiyordu. Duyduklarına daha fazla dayanamayan Annemiz, öncelikle Kâsım'ı kastederek her ikisine de döndü ve şöyle seslendi:

– Sana ne oluyor da arkadaşın gibi isabetli olanı konuşmuyorsun? Gerçi bu tarz konuşmayı senin nereden aldığını da bilmiyor değilim; zira onu, onun annesi yetiştirip terbiye ettiği gibi seni de senin annen terbiye etti!

Elbette Annemiz'in bu çıkışı Kâsım'ın hoşuna gitmemişti; bunları söyleyen halası ve mü'minlerin annesi bile olsa oflayıp pufluyor ve bu hoşnutsuzluğunu bir şekilde belli ediyordu. Bu sırada sofra hazırlanmış ve ikram için önlerine yemek getirilmişti.

---

668 Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/302 (874); İbn Hibbân, *Sahîh* 13/102 (5785); İshâk İbn-i Râhuveyh, *Müsned* 3/607 (1178)

669 Bkz.: Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/299 (865); Dârakutnî, *Sünen* 4/156; Şâfiî, *Müsned* 1/366; Sem'ânî, *Edebü'l-İmlâ ve'l-İstimlâ* 1/71

Ancak Kâsım'ın yemek yemeye niyeti yoktu. Hatta tepkisini belli etmek için oradan kalkmış ve az ileriye doğru yürümeye başlamıştı. Onun bu tavrını gören Âişe Validemiz:

– Ayrılıp gitmesinin sebebini sorunca da:

– Namaz kılmak için, cevabını verdi. Bunun üzerine Annemiz:

– Otur oturduğun yerde, dedi. "Zira ben Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Yemeğin hazır olduğu yerde ve bir de abdest bozma ihtiyacı olduğunda namaz kılmak olmaz!' dediğini duydum!"[670]

İşte Âişe Validemiz, bütün bunları hayatında tatbik eden ve sözün gücünü çok iyi kullanan birisiydi. Gerçekten de o, tekellüfe girmeden ve duru bir şekilde maksadını ifade eder, yerinde ve ihtiyaç miktarınca konuşur ve ruhlara işlercesine etkin bir dil kullanırdı.

Babası ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) ilk halîfesi Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) vefat etmişti. Üzgündü. Üstelik bir grup insanın babası aleyhinde kulis yaptıklarını duymuş ve daha da üzülmüştü. Anlaşılan birilerine gün doğmuş ve fitnenin fitilini ateşlemeye başlamışlardı. Bir şeylerin yanlış gittiği âşikârdı ve önü alınmadığı taktirde bu türlü yanlışlıkların, yarınlar adına fitne seylapları haline gelmesi kaçınılmaz gözüküyordu. Böyle bir zeminde en azından işin doğrusu ortaya konulmalı ve zihinler önceden uyarılmak suretiyle insanların fitneye kurban gitmelerinin önüne geçilmeliydi. Onun için yanına, sözünü dinleyecek bir grup insanı çağırdı; maksadı, gözlerden kaçması muhtemel yönleriyle vefat eden halîfe Hazreti Ebû Bekir'in konumunu bir kez daha ortaya koymaktı. Yanına belli başlı insanların geldiği haber verilince hücresindeki perdeyi indirdi ve yüksekçe bir minderin üzerine çıkarak Rabb-i Rahîmi'ne hamd ü senâda bulunduktan sonra, "Babacığım! Sen ne büyük bir baba idin!" diyerek hasret dolu ifadelerle önce babasına seslendi. Ardından da onlara şöyle hitap etti:

---

[670] Müslim, *Mesâcid* 67 (560)

– Vallahi, kötü niyetle ona hiç kimse el uzatamaz! Zira o, münbit olduğu kadar kâmeti yüce sıradağlar misali, yükseklerin ulaşılmaz insanıdır! Heyhât ki onun hakkında olumsuz bir hava oluşturulabilsin! Sizler onun kuyusunu kazmakla meşgul olsanız da o, yapacağını yaptı ve bu türlü meşakkatlerden çoktan kurtuldu! Sizler yerinizde tökezlerken adeta o, hedefine dört nala giden küheylân misali çoktan maksûduna ulaştı! Ne de olsa o, Kureyş'in delikanlısıydı; akan gözyaşlarını siler, fakirlerine yardım edip azgınlarını da dizginlerdi! İşlerini yoluna koymuş ve Kureyş de ona çok alışmıştı! Derken Allah'a iman etti ve O'na o kadar yürekten bağlandı ki ehl-i butlânın öldürüp yok etmek istediklerini ihyâ için evinin avlusunu secdegâh haline getirmişti. Allah'ın rahmet ve bereketi onun üzerine olsun ki kalbi hep rakîk ve gözü de sürekli yaşlı idi! Haşyetten kolu kanadı kırık ve beti benzi de soluk olurdu. Onun içindir ki Mekke kadın ve çocukları onu alaya alır, zahirî haline bakarak onunla istihzâ ederlerdi! Hâlbuki "Asıl istihza konusu olanlar onlardı ve Allah (celle celâluhu), azgınlık ve serkeşlikleri içinde yüzüp gitmeleri için onlara mühlet veriyordu!" (Bakara, 2/15) Kureyş'in erkekleri bunu bile ona çok gördüler; onu hedefleyerek yaylarını gerdi ve oklarını da takıp onu hedef haline getirdiler! Kılıçlarıyla onun üzerine yürümekten, omurga kemikleri kırılıncaya kadar sopaları ile saldırmaktan geri durmadılar!

Derken Allah'ın muradı tahakkuk etti ve din güçlenip kuvvet buldu. Artık İslâm, kendi onuruyla ayakta duruyor ve sağlam temeller üzerinde kâmetine yakışır şekilde temsil ediliyordu. Bunu gören insanlar, kitleler halinde ona akın etmeye, dört bir yandan fevc fevc onun aydınlık iklimine koşmaya başladılar!

Gün geldi Allah (celle celâluhu), Nebiy-yi Ekremini ihtiyâr edip kendi katına tercih etti. Nebîsi'nin ruhunu kabzedince şeytan ümitlenip çadırını kurdu; ipini uzatmış ve tuzağını kurmuştu!

Piyade ve süvarileriyle yüklenip insanları yolundan etmeye çalışıyordu! Vahdet-i İslâm'ı titreten hususttu bu; zaman bozuldu ve düşünce itibarıyla insanlar dalgalandı. Gâileler sökün edip gelmeye başladı. Bu durum bazı fırsat düşkünlerini ümitlendirdi; artık zamanın geldiğini ve bundan böyle hedeflerine nâil olacaklarını zannetmeye başladılar. Heyhât ki aralarında, ümitlerini suya düşürecek bir Ebû Bekir vardı; eteklerini toplayıp hemen işe koyuldu! Çok geçmeden vahdet-i ruhiyeyi temin etti; kâmetine yakışır şekilde onu yeniden ayağa kaldırdı ve farklı kutupları yeniden birleştirdi. Böylelikle İslâm'ın izzetini ikâme etti; gurbet yılları bitmiş ve din, yeniden eski gücüne kavuşmuştu! Zira o, rıfk ile işleri yoluna koymuştu; dini yüceltiyor ve bu da onu ulaşılmaz bir yüce haline getiriyordu! Artık hak sahibi hakkını alacağından emindi ve dört bir yana adalet hâkim olmuş, başlar da omuzlarda karar kılmıştı. Dün akan kandan bugün eser kalmamıştı!

Derken ölüm, onun da kapısını çaldı. O da ayrıldı! Ancak onun boşluğunu, merhamette eşi adalette de kardeşi olan, yürüdüğü yolun has yolcusu doldurdu; şüphesiz bu, Hattâb oğlu Ömer'di. Onu dünyaya getiren anayı Allah hep azîz eylesin ve ona süt verip büyüten anaya aşk olsun! Öyle bir gayret ortaya koydu ki keferenin sesini kesip perişan etti, onları hükmü altına aldı. Bundan böyle şirk, bölük pörçük dağılıp gitti. Yeryüzünde fetihler gerçekleştirdi; sanki dünya, içinde gizlediği hazineleri onun önüne akıtmak için yarışır olmuştu! Her şeye mâlik olmuştu olmasına da o, bunlara asla meyletmedi. Elde ettiği ganimetleri hak sahiplerine dağıttı ve o da, önceki arkadaşı gibi yoluna devam etti.

Bütün bunlardan sonra bana söyleyin bakayım, ne diyebileceksiniz? Babamın hangi günü sizin hoşunuza gitmiyor; aranızda adaletle hükmettiği günler mi yoksa size Ömer'i tavsiye ederek aranızdan ayrıldığı gün mü?

İşte benim size diyeceklerim bunlardan ibaret; sözümü söylüyor ve Allah'tan, hem kendim hem de sizin için istiğfar dileniyorum.

Sözlerini bitirmiş ve sıra, insanların kanaatini almaya gelmişti. Onlara döndü ve şöyle sordu:

– Allah için söyleyin bakayım; size söylediklerimde yadırgayıp hilâf-ı vâki gibi gördüğünüz bir husus var mı?

Ehl-i insaf cemaatten aynı ses yükseliyordu:

– Hayır! Allah'a yemin olsun ki hepsi de doğru![671]

Bir gün babasının kabri başında durdu ve yürek yakan sözlerle maksadını kelimelere yükleyip onu, nakış nakış beyanın kalıplarına dökmeye başladı; şöyle diyordu:

– Allah (celle celâluhu), senin yüzünü aydın etsin, babacığım! Arkada bıraktığın yâd-ı cemîlden, ortaya koyduğun güzelliklerden dolayı sana yürek dolusu teşekkürler! Zaten sen, bırakıp gideceğin için dünyayı önemsemiyor ve gitmekte olduğun ukbâyı tek hedef haline getirip üstün tutuyordun! Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) sonra hâdiselerin en çetini senin kaderin oldu ve yine O'ndan sonra musibetlerin en çetini de seni buldu. Gerçi Kitabullah'ın, ortaya koyduğun bu imrendirici sabrının karşılığı olarak sana va'dettiği güzellikler âşikârdır! Yaşadığın sıkıntılara bedel sabrının mükafaatını alacağında şüphe yok! Hiç kuşku yok ki bu sabrının karşılığı olarak, Allah'ın vaadinin gerçekleşeceğine inanıyor ve senin için istiğfarda bulunarak bunun tahakkukunu O'ndan talep ediyorum. Şunu bil ki bazı insanlar, dünya işlerini en büyük meseleleri haline getirmişlerse de, surda gedik üzerine gediklerin açıldığı, çatlakları ayrı çatlakların takip ettiği demlerde bile hep din adına hareket eden sendin! Hayatın boyunca yanın-

---

[671] İbn-i Abdirabbih, *el-Ikdü'l-Ferîd* 2/206; Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ* 1/248; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb* 7/230

dan ayrılmayan ve hakkındaki hükme rızada karar kılan bir yüreğin vedasıyla seni Allah'a emanet ediyorum! Allah'ın selam ve bereketi senin üzerine olsun![672]

Hazreti Osmân'ın şehadet haberini aldığında, "Gerçekten de Osmân öldürüldü mü?" demiş ve kendisine, bunun gerçek olduğu söylenince de şöyle seslenmişti:

– Allah (celle celâluhu) ona, rahmetiyle muamele etsin ve yine ona mağfiret buyursun! Ne de olsa o, dünya sıkıntılarından kurtulup gitti; ancak size gelince vallahi sizler, ona muhalefet edip de karşı koyanlara dün ses çıkarmayıp boyun eğmekliğinizden dolayı bugün hakka daha çok omuz vermek, onu güçlü kılmak için daha fazla gayret göstermek ve İslâm'ı aziz kılıp gücünü artırmak için daha çok koşturmak zorundasınız! Hâlbuki dininiz adına nimet üstüne size nimet veren Allah'ın onca ihsanına mukabil siz, dünyanıza tamah gösterdiniz ve O'nun dinine nusret düşüncesinden uzaklaşıp daha çok dünyanın peşinde oldunuz! Şunu iyi bilin ki bir şeyin tahrip edilip yıkılması, onu inşa edip yeniden bina etmekten daha kolaydır. Ancak unutmayın ki, nankörlüğünüze şükürle mukabele beklediğiniz bu yerde, elinizle kazandığınızı sandığınız bu nimetler de çok geçmeden zevâl bulacaktır![673]

Yine o gün İmrân İbn-i Husayn ve Ebu'l-Esved ed-Düelî'nin gönderdikleri Osmân İbn-i Huneyf gelip de:

– Ey Anneciğim! Buraya kadar gelişinizin sebebi ne; Resûlullah'ın sana ahdettiği bir vazife mi yoksa kendi ictihadınız mı, diye sorduğunda, "Bilakis, Osmân'ın şehîd edildiğini duyunca kendi re'yimle buraya geldim, demiş ve şunları söylemişti:

– Osmân'ı şehîd etmekle sizler, üç yasağı aynı anda çiğneyip

672 İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 30/443; Zerkeşî, *el-İcâbe* 58; Kayravânî, *Zehrü'l-Âdâb* 1/39

673 Ebû Hayyân, *İmtâ'* 511; İbn-i Tayfûr, *Belâğâtü'n-Nisâ* 5; Bûtî, *Âişe*, 81

üç haramı da birden işlediniz; bu beldenin mukaddesliğini hiçe saydınız, hilâfet makamının onurunu çiğnediniz ve üstelik bunu haram aylarda yaptınız! Hem, isteklerinizi de yerine getirdiği halde onu, âdeta arınıp durulmak suretiyle tertemiz hâle gelen bembeyaz elbise gibi sıkıntı üstüne sıkıntılarla başbaşa bırakarak şehîd ettiniz! Siz ona işte bu zulmü işlediniz, biz de Osmân'dan dolayı size kızdık! Yoksa siz Osmân'a kılıç kaldırırken bizim size celallenmemiz çok mu?[674]

Kadın olmasına rağmen gür bir sesi vardı ve sesini yükselterek kitlelerin tansiyonunu düşürmeye çalışırdı. Mesela Cemel Günü sulhu temin edebilmek için Âişe Validemiz'in, bu beyan gücünü sıklıkla kullandığına şahit olmaktayız. Dil ve edebiyat açısından harika olarak nitelendirilen bu hutbelerinden birisinde söze:

– Şüphesiz ki benim sizin üzerinizde annelik hakkım olduğu gibi nasihat etme hakkım da var, diyerek başlamış, Allah'ın (celle celâluhu) kendisi vesilesiyle ihsan ettiği nimetlerden Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) nezdindeki konumuna, babasının hususiyetlerinden hilâfet vazifesini deruhte ettiği günlerde başına gelen gâilelere rağmen hakkı ikâme adına ortaya koyduğu gayretlere kadar bir dizi konuyu dile getirmiş ve kendisinin de sulh maksatlı hareket ettiğini söylemişti. Minnet sadedinde onlara şöyle sesleniyordu:

– Bilirsiniz ki beni, sadece Rabbine isyan edenler itham eder. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) benim göğsüm ve sinem üzerinde Hakk'a yürümüştür! Aynı zamanda ben, Cennet'te O'nun kadınlarından birisiyim; Rabbim beni O'na has olmak üzere saklayıp hazırladı ve her türlü olumsuzluktan masûn kıldı. Yine bilirsiniz ki benim vesilemle aranıza sızmaya çalışan münafıklarla gerçek mü'minlerin kim olduğu ortaya çıktı! Yine benim vesilemle Allah (celle celâluhu) size, temiz toprakla teyemmüm etme kolaylığı ihsan

[674] İbn Kesîr, *el-Bidâye* 7/232; Câhız, *Beyân*, 2/332

etti! Babamın, üçüncüleri Allah olan iki kişiden birisi olduğunu da bilirsiniz! Aynı zamanda o, müslüman olma yarışında dördüncü sıradadır! 'Sıddîk' ünvanını da ilk kez o almıştır! Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Hakk'a yürürken ondan râzı idi. Şüphesiz ki o, hilâfetin gücünü parlattı ve bu ona güç verdi. Ancak daha sonra vahdet-i diniye sarsıldı; o ise, iki tarafını bir araya getiren, unsurlarını sağlamlaştıran oldu. Hâlbuki o gün nifak ateşi tutuşmuş ve irtidat hâdiseleri de sökün etmişti.

Dinleyenler üzerinde derin izler bırakan bu hutbeler neticesinde Basra halkı ikiye ayrılmış ve önemli bir kısmı, ona karşı koymaktan vazgeçmişlerdi. Zira o gün bu hutbeyi dinleyenler, bu kadar net ve bu kadar fasîh bir beyana şahit olmadıklarını söylemişler ve bundan böyle artık başlarındaki Osmân İbn-i Huneyf'i dinlemekten vazgeçtiklerini ifade etmişlerdi.[675]

Tarih

Arapların, 'eyyâmü'n-nâs' diye tabir ettikleri önceki günlerle ilgili bilgi açısından da Âişe Validemiz derin bilgiye sahipti. Zaten yaşadığı dönem itibarıyla babası Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), eyyâmü'n-nâs ve Arapların eski günlerinin bilgisi konularında parmakla gösterilen en öndeki kişi idi. Annemiz de onun kızıydı. Tababetle ilgili bilgisinin kaynağını merak eden ve "Arapların nesebi ve başından geçen olayları Âişe'den daha iyi bilenini görmedim!"[676] diyen yeğeni Hazreti Urve'nin, bu münasebetle söylediği beyanları arasında yer alan, "Şiir ve eyyâmi'n-nâsla ilgili konulardaki bilgini de garipsemiyorum. Zira, 'İnsanların en bilgilisi veya en bilgililerinden birisi olan Kureyş allâmesi Ebû

---

675 Bkz.: İbn-i Asâkir, *Târîhu Dımeşk* 30/390; Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl* 12/224, 225 (35638); Nedevî, *Sîretü's-Seyyideti Âişe* 178, 179

676 Bkz.: Hâkim, *Müstedrek* 4/12 (6733); Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 2/49-50; İbn-i Cevzî, *Sıfatü's-Safve* 2/32

Bekir'in kızı!' deyip bunu anlayabiliyorum…''[677] şeklindeki ifadeleri bunu teyit eder mahiyettedir.

Târih söz konusu olduğunda Âişe Validemiz'in konumunu iki farklı alanda incelemek gerektir; risâlet öncesi ve risâlet sonrası.

Risâlet öncesinde yaşanan günlerle ilgili olarak Annemiz'den bir hayli rivayet bulunmaktadır. Câhiliyye günlerinde yaşanan birçok hâdiseden başlayarak Hazreti İbrâhim'e varıncaya kadar geniş bir alanda en doğru bilgiyi şüphesiz ki o aktarmaktadır. Annemiz'in:

– İnsanların nesebi, Maadd İbn-i Adnân'da istikamet bulmuştur,[678] şeklindeki beyanı, onun bu konudaki derinliğini ifade sadedinde oldukça önemlidir. Zira, bilindiği gibi Maadd İbn-i Adnân, Hazreti İbrâhim'in torunun torunudur ve Arapların atası olarak bilinmektedir. Aynı zamanda Maadd, yirmi kuşak yukarıda Fahr-i Kâinat Efendimiz'in de atalarından birisidir.

Hatta denilebilir ki Câhiliyye dönemi olarak, evliliklerden insanlar arasındaki ilişkilere, akrabalık bağlarından kabile telakkilerine ve örf-âdetlerden sosyal hayatla ilgili öne çıkan her türlü farklılığı bize anlatan tek isim yine Âişe Validemiz'dir. Evlilik çeşitleri,[679] boşanma,[680] düğünlerde yaşanan oyun ve eğlence kültürü,[681] ne zaman oruç tutup hangi zamanlarda tutmadıkları[682] veya hac ibadetini yaparken Kureyş'in nasıl bir tavır aldığı[683] ve

---

677 Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/67 (24425); Hâkim, *Müstedrek* 4/218 (7426); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 9/242

678 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 8/154 (8249); Heysemi, *Mecmau'z-Zevaid* 1/458 (935); İbn Hacer, *Fethu'l-Bari* 6/529 Ayrıca bkz.: Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 202

679 Bkz.: Buhârî, *Nikâh* 37 (4834); Ebû Dâvûd, *Talâk* 33 (2272)

680 Tirmizî, *Talâk* 16 (1192)

681 Hâkim, *Müstedrek* 2/201 (2753); Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr* 1/214 (343))

682 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/243 (26110)

683 Buhârî, *Tefsîru'l-Kur'ân* 2 (37) (4248); Müslim, *Hacc* 151 (1219); Ebû Dâvûd, *Menâsik* 58 (1910); Tirmizî, *Hacc* 53 (884); Nesâî, *Menâsikü'l-Hacc* 202 (3012)

aralarından birisi öldüğünde nasıl tepki verdikleri[684] gibi konularla yıllarca devam eden Buâs Savaşlarıyla ilgili haberler[685] ve ibadet adına ortaya koydukları put kültürüyle ilgili bilgilerin neredeyse tamamı,[686] Âişe Validemiz kanalıyla sonraki nesillere ulaştırılmıştır.

Âişe Validemiz vesilesiyle öğrendiğimiz risâlet sonrası önemli konular arasında, vahyin ne zaman ve nasıl başladığı, Kur'ân'ın iniş keyfiyeti, tertibi ve korunması, ilk namaz ve hükümleri, düşman ve tehlike karşısında kılınan havf namazı, hicret, münafıkların nerede ve nasıl bir planla Allah Resûlü'nü ve ailesini karalama çalışmaları, Fahr-i Kâinat Efendimiz'in ev hayatıyla ilgili hususiyetler, ibadet hayatı ve gece kıldığı namazlar, güzel ahlâk adına ortaya koyduğu mükemmellikler, Allah Resûlü'nün savaşları, İfk Hâdisesi'yle ilgili detaylar, Veda Haccına ait detaylar, Efendimiz'in son günleri ve hastalık halleri, irtihali ve irtihal sonrasındaki gelişmeler gibi konular zikredilebilir.

Târih adına Annemiz'den bize intikal edenler elbette bunlarla da sınırlı değildir; Hazreti Ebû Bekir (radıyllahü anh) başta olmak üzere Hulefâ-i Râşidîn döneminin önemli olayları, halîfe seçilme süreçleri, Hazreti Fâtıma Validemiz ve Ezvâc-ı Tâhirât'ın miras talepleri, Hazreti Ali'nin hususi konumu, biat keyfiyetleri, riddet hâdiseleri, Cemel ve Sıffîn gibi acı hâtıraları da, büyük ölçüde hep onun bize intikal ettirdikleri sayesinde bilebilmekteyiz.

Bütün bunlar onun, gerek önceki dönemin bilgisi gerekse içinde yaşamış olduğu zamanın cereyân eden hâdiseleri hakkında ne kadar farklı bir göz ve kulağa sahip olduğunu gösteren önemli bilgilerdir ve Âişe Validemiz hakkında yeğeni Hazreti Urve'nin ne kadar haklı olduğunu göstermektedir.

---

684 Buhârî, *Menâkıb* 26 (3625)

685 Bkz.: Buhârî, *Fedâilü's-Sahabe* 31, 56 (3566, 3633))

686 Buhârî, *Hacc* 79 (1561)

İctimâiyât

Âişe Validemiz'in bilgisi, tefsir, hadîs, fıkıh, kelâm ve tasavvuf alanlarıyla sınırlı değildir; aynı zamanda o, tıp ilminden sosyolojiye, nesep bilgisinden tarihe kadar birçok alanda ilim sahibidir. Onun, o dönemde yaşanan bazı gelişmeleri değerlendirirken ortaya koyduğu çizgiye bakıldığında, sebep sonuç ilişkisi içinde yarın olması muhtemel gelişmeleri daha önceden görebildiği, aynı zamanda içinde bulunduğu çağda yaşanan hadiseleri netice veren sebeplerin tespitinde de ayrı bir derinlik sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Mesela o, Efendiler Efendisi'nin Medine'ye hicreti sonrasında burada yaşanan 'anlaşma' ve ortak yaşama adına farklı unsurların ittifakını değerlendirirken, Medine Toplumu'nu bugüne getiren şartların çok önemli bir fırsat oluşturduğundan bahsetmekte ve o güne kadar Medine'de yaşanan kaos ortamının, Efendimiz'in gelişine çok önemli bir zemin hazırladığını, başka bir ifadeyle bu şartların, adeta altın tepside sunulan bir fırsat olduğunu beyan etmektedir.

Bilindiği gibi o gün Medine'de, yüz yılı aşkın zamandır devam eden savaşlar söz konusuydu. Menşe' itibarıyla Yemen kökenli iki kardeş kabile olan Evs ve Hazreç, her geçen gün artarak devam eden bir gerginlik içinde sürekli savaşıyordu. Hatta hicret öncesinde Medine'de, yine böyle bir savaş hazırlığı vardı ve bunun için bir heyet gönderip Mekkelilerin desteğini aramak istemişlerdi. Bu savaşta Benî Nadîr, Benî Kurayza, Benî Kaynuka' gibi yahudi kabilelerinden her biri Evs veya Hazreç'ten birisiyle ittifak kurmuş, onlar da bu savaşa ortak olmuşlardı. Bir farkla ki bunlar, ön cephede gözükmüyor, genelde işin arka tarafında ve planlanmasında etkin görev alıyorlardı. Aynı zamanda onlar için savaş, ticaret demekti; savaşan gruplara silah satıyor ve böylelikle maişetlerini tedarik etmiş oluyorlardı.

O günkü Medine nüfusu da dikkat çekiciydi. Hicret sonrasın-

da Allah Resûlü'nün yaptırdığı nüfus sayımının sonuçlarına göre, on bin civarında nüfusa sahip olan Medine nüfusunun, üç bin beş yüzünü yahudi kabileleri, dört binini de Arap müşrikler oluşturuyordu. Bu nüfusun sadece bin beş yüzü müslümandı ve bunların da çoğu, Medineli Ensâr'dan meydana geliyordu. Daha açık bir ifadeyle o gün, Allah Resûlü'nün arkasındaki destek, yüzde on beş demekti. Ancak O (sallallahu aleyhi ve sellem), bugünün şartlarında iltifat edilmeyecek kadar az bir oran olmasına rağmen diğer grupların da desteğini almış ve Medine Devleti'nin lideri olmuştur.

İşte bu durumu nazara veren Âişe Validemiz, Medine toplumunun yaşadığı bu çalkantılı olayları değerlendirmekte ve zamanlama olarak Efendimiz'in Medine'de hüsn-ü kabul görmesinin altında, O'nun dışarıdan gelen ve henüz yıpranmamış yeni bir yüz olmasının yattığını ifade etmektedir. Zira o gün Medine'de yaşayan yahudi ve müşrik unsurlar, bıkkınlık veren bu savaşlara son verip de kendilerini bir masa etrafında buluşturacak haricî bir gücün gelmesini adeta arzu eder hale gelmişlerdi. Adeta saatlerce güreşen ancak bir türlü yenişemeyen ve bu güreşi bitirmeyi bir türlü gururuna yediremeyen pehlivanların haline benzer bir tablo gözleniyordu. Karşılıklı tükenişi ifade eden bu olumsuz gidişi durdurabilmek için dışarıdan bir 'idare'ye ihtiyaç duyuluyordu. Çünkü yüzyıllık savaşlar neticesinde oluk oluk kanın aktığı taraflar arasından kim öne çıkarsa çıksın, diğerlerinin onu kabullenmesine imkân yoktu. Eski defterleri kapatıp tertemiz bir sayfayı o gün, ancak yıpranmamış yeni bir yüz açabilirdi.

İşte Âişe Validemiz'in ortaya koyduğu bu sosyolojik analiz, böyle bir fırsatı ifade ediyordu ve fetânet-i uzmânın sahibi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de, iyi okuduğu bu zemini çok iyi değerlendirecek, Medine'de ahenk ve uyumu temin adına tarafları bir araya getirerek asgari müştereklerde onlarla bir anlaşma gerçekleştirecekti.

Bilindiği üzere Kur'ân, yirmi üç yıllık nüzûl süresinde insan fıtratını nazara almış ve âdeta dünyaya yeni gelmiş bir çocuğa, ihtiyaç hissettiği gıdaları verircesine tedrîcî bir metot ortaya koymuştur; en son söyleyeceğini ilk seferde ifade edip bir kenara çekilmemiş ve İslâm'la ilk kez muhatap olanları, ihtiyaç ve maslahat eksenli bir terbiye süzgecinden geçirmiştir. Zira o, Allah'ın kelamıdır ve şüphesiz Allah da (celle celâluhu), yaratmış olduğu insanın fıtratını en iyi bilendir. Onun içindir ki ilk gelen âyetlerde daha ziyade konu, hemen her yönüyle iman etrafında cereyan etmekte, ilk muhataplarının hususiyetleri nazara alınarak edebiyat ve belağatın en belîğ örneklerine yer verilmektedir. Özellikle Mekke'de nâzil olan âyetlere bakıldığında bu durum, bütün netliğiyle ortaya çıkmaktadır. Zira hüküm bildirip insanları mükellef tutan âyetlerin hemen hepsi, Medîne yıllarının ürünüdür.

Bu süreci olanca dikkatiyle izleyenlerden birisi de, şüphesiz Âişe Validemiz'dir. Olayların cereyan edişindeki hikmetlere hakîmâne yaklaşan Annemiz, içinde yaşadığı o toplumu hidâyete davette bu metodun ne kadar isabetli olduğunu farketmiş ve bu hususu açıklama lüzumu hissettiği bir yerde değişik örnekler vermek suretiyle açıklamalarda bulunmuştur.[687]

Kiminle nasıl konuşulacağını ve hangi şartlarda nasıl tavır belirlemesinde bulunulacağını bizzat Allah Resûlü'nden görerek ta'lîm ediyor ve çelişki gibi duran hususları O'na (sallallahu aleyhi ve sellem) sorarak açıklığa kavuşmasına vesile oluyordu. Günün birisinde adamın birisi, Resûlullah'ın yanına girmek için izin istemiş ve O da, "Aşireti adına ne kötü kardeş!" veya "Ne kötü kardeş oğlu!" diyerek hoşlanmadığı halde ona izin vermişti. Ancak

687 İçki ve zinanın yasak oluşuyla ilgili hükümlerin Mekke yıllarında inmemesinin hikmetine vurgu yaptığı ve dolayısıyla irşad ve tebliğde önceliklerin, Kur'ân ve Sünnet yörüngeli olması gerektiğiyle ilgili örnekler için bkz.: Buhârî, *Fezâilü'l-Kur'ân* 6 (4707)

huzur-u risâlete girince Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), daha mülâyim bir tavır sergileyerek ihsanıyla o şahsın yanlışlarını dengeleme gayreti içine girdiği görülüyordu. Onunla birlikte geçirdiği zamanın uzunluğu ve tavrındaki yumuşaklık Annemiz'in dikkatini çekmiş ve:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Az önce söylediklerin ortada durup dururken bu adamla bu kadar uzun konuşmanın sebebi nedir?"

– Ey Âişe, diye başladı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). "İnsanların en şerlisi, insanların yalnız bıraktığı veya kötülüklerinden dolayı insanların kendilerinden uzaklaştığı kimsedir!"[688]

Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri, İslâm'ı bütünüyle kavrayamadıklarını düşünerek başlangıçta bâdiye ve çölden gelen hediyeler konusunda ihtiyatlı davranıyordu. O'nun bu hali, ashâb arasında da müteârefti. Elbette bu durumu en iyi bilenlerin başında Âişe Validemiz geliyordu.

Derken bir gün huzura, Ümmü Sümbüle adında birisi çıkageldi. O da bâdiyedendi ve Resûlullah'a süt getirmişti. Ancak o sırada Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, hane-i saadetlerinde yoktu. Ümmü Sümbüle Resûlullah'ın gelişini beklerken Annemiz ona, Efendimiz'in bu tercihini kastederek:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), A'râb'ın yemeğini yemeyi uygun bulmuyor, diyordu ki bu sırada Hane-i Saadet'e Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile babası Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) çıkageldi. Gözü Ümmü Sümbüle'ye ilişir ilişmez:

– Yanında ne var ey Ümmü Sümbüle, diye seslendi. Kadın:

– Sana hediye olarak getirdiğim süt, diye cevaplıyordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Onu doldur ey Ümmü Sümbüle, buyurdu.

---

688 Buhârî, *Edeb* 38 (5685); Müslim, *Birr* 73 (2591); Ebû Dâvûd, *Edeb* 6 (4792); Tirmizi, *Birr* 60 (1996)

Denilen yapılmıştı ve ona dönerek yine seslendi:

– Ebû Bekir'e ver de içsin!

Ümmü Sümbüle'nin verdiği kâseden Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) sütü içmeye başladı. Ardından bir kez daha seslendi:

– Onu yine doldur!

Ümmü Sümbüle, sütle doldurduğu kâseyi bu sefer de Allah Resûlü'ne takdim edecekti. O da alıp sütü içmeye başlayınca Âişe Validemiz dayanamayıp taaccüb içinde:

– Yâ Resûlallah, dedi. "A'râb'dan gelen yiyecekler konusunda Senin, ihtiyatlı olunması şeklinde bir kanaatini biliyordum?"

– Ey Âişe, diye başladı Habîb-i Kibriyâ. "Onlar, A'râb'dan değiller! Onlar, bizim bâdiyemizdeki insanlar ve bizler de onların şehir ehliyiz! Onlar, bir davet aldıkları zaman icâbet ederler. Onlar, A'râb değiller![689]

Daha önce de geçtiği üzere Kâbe'nin hemen bitişiğinde bulunan ve yarım hilâl görüntüsü arz eden Hatîm'in, Kâbe'nin içinden sayılıp sayılmayacağını Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) sormuş ve aldığı cevap neticesinde, sosyal hâdiselerde halkın nabzını tutmanın ne kadar önemli olduğu sonucunu çıkaracak bir tecrübe edinmişti.[690]

Aynı zamanda babası Hazreti Ebû Bekir'in (radıyallahu anh) hilâfete ta'yîn edilme hâdisesinde ortaya koyduğu tavır da dikkat çekicidir. Daha önce de ifade edildiği gibi Efendimiz'in ayrılık günlerinde o, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sonrasında yükü omuzlarına alacak olan kimsenin, ne kadar azim gösterirse göstersin arkada kalan boşluğu doldurmaya gücünün yetmeyeceği endişesiyle bu tavzifi babasından başkasının üstlenmesinin daha

---

689 Hâkim, *Müstedrek* 4/142 (7168); Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 4/149; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/133 (25054); İbn Sa'd, *Tabakât* 8/294; İbn Abdilberr, *İstîâb* 4/1942; İbn Hacer, *İsâbe* 8/233

690 Bkz.: Müslim, *Hacc* 398 (1333)

iyi olacağını düşünmüş ve böylelikle babasını, insanların hedefi haline gelmekten kurtarmak istemişti. Açıkça bu, olayları daha emâreleri tebellür etmeden farketmek anlamına geliyordu ki bu tavır, Annemiz'in ictimâî meselelerdeki derinliğini ifade etmesi bakımından önemli bir göstergedir.

İnsanların genel tavırlarından gidecekleri yeri sezer ve ona göre davranırdı. Hatta bu sezişlerinde Allah ve Resûlullah'ın rızasını arar, atacağı adımın bu rızaya ma'tûf olmasına riayet ederdi. Aynı zamanda bir mesele hakkında hüküm verirken, o hükme menât olacak hususun da önemli olduğunu düşünür, ictimâî hayatı âdeta canlı bir organizmaya benzeterek atacağı yanlış adımlara mahal vermemek için hükmün şeklinin de değişmesi gerektiğini ifade ederdi.

Halîfe Hazreti Osmân'ın evinin kuşatıldığı kargaşa günlerinde kendisinin de Medîne'de olması gerektiğini söyleyenlere karşı söyledikleri[691] ve şehâdet haberini aldığında ortaya koyduğu tepki, onun bu konularda ne kadar isabetli olduğunu göstermektedir. Zira o, özellikle hilâfet yıllarının ikinci yarısında ortaya çıkan ve sürekli Halîfe'yi tenkit olarak kendini gösteren tavırların, Hazreti Osmân'ın şehâdetini netice veren olaylara zemin hazırladığını söylemekte ve Halîfe'nin, belli başlı görevler vermek suretiyle muhaliflerini teskin etmeye matuf gayretlerinin isabetli olduğu imasında bulunmaktadır.

Tıp

Âişe Vâlidemiz'in bilgi sahibi olduğu bir diğer alan da tabâbettir. Elbette o günkü tıp ilmi, günümüzle kıyaslanmayacak kadar farklı idi. Daha ziyade o gün insanlar, tabii otlar, farklı bitkiler ve hayvanlardan elde edilen değişik karışımları kullanarak bir tedavi arayışına girerlerdi. Bu ilmin sonraki nesillere intikalinde de, usta-çırak ilişkisi içinde bir uygulama söz konusuydu. Bu alanda öne çıkan herkes,

---

[691] Bkz.: İbn Kesîr, *el-Bidâye* 7/187

bilgi ve birikimini bir sonraki nesle bırakır ve arkadan gelenler de onu alıp kendi tecrübeleriyle zenginleştirmeye çalışırdı.

Hâlbuki o, ne bir tıp tedrisi almış ne de bu istikamette bir gayreti olmuştu. Annemiz'in yaşadığı dönemde bu alanda öne çıkan en önemli şahıs, kendisine "Arapların tabîbi" denilen Hâris İbn-i Kelde[692] idi. Aynı zamanda toplum içinde, tedavi adına küçük yaştaki çocuklara müdahale eden ve bu yönüyle bilinen bazı kadınlar da bulunuyordu. O günkü toplumların genel durumuna baktığımızda, sanki erkeklerle kadınlar arasında bir iş bölümü yapıldığına ve erkekler cephede savaşırken kadınların, meydana gelen yaralanmalarda tedavi rolünü üstlendiklerine şahit olmaktayız. Âişe Validemiz'in de bu türlü savaşlarda fiilen bulunduğu düşünülecek olursa onun gibi müstesna bir zekânın bu türlü zeminlerde nasıl bir tecrübeye sahip olduğunu tahmin etmek hiç de zor olmasa gerektir.

Âişe Annemiz, keskin bir zekâya, nüfuz edici bir bakış açısına

692 Zaman zaman tedavi olmaları için Efendimiz'in kendisine ashabını gönderdiği Hâris İbn-i Kelde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) başta olmak üzere ashâb-ı kirâmdan birçok kişiyi de tedavi etmişti. Mesela Vedâ Haccı sırasında hastalanan Sa'd İbn-i Ebî Vakkâs'ı ziyarete gelen Efendimiz'e Hazreti Sa'd, "Yâ Resûlallah, demişti. "Başıma gelen bu hastalıktan iyileşeceğimi sanmıyorum!"

Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona dönecek ve şöyle diyecekti: "Bilakis Ben, Allah'ın sana şifa vereceğini ve senin vesilenle bir kavmi sevince gark ederken başka bir kavmi de hüzne boğacağını umut ediyorum!

Hazreti Sa'd'a bunları söyleyen Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), o gün yanında bulunan tabîb Hâris İbn-i Kelde'ye dönecek ve "Elindeki imkân nispetinde Sa'd'ı tedavi et!" buyuracaktı. Efendimiz'in talimatını alan Hazreti Hâris ise, "Vallahi, şu yolculuğunda ben de onun şifa bulacağını ümit ediyorum, diyecek ve Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem), "Yalnız yanınızda acve hurmasından birşeyler var mı?" diye soracaktı. Evet, acve hurması vardı ve onu sütle karıştırıp bir terkip yapan Hazreti Hâris, belli bir miktarı Hazreti Sa'd'e içirdiğinde o, sanki bağlarından çözülürcesine kendine gelecek ve ayağa kalkacaktı. Bkz.: Buhârî, *Vesaya* 2; Feraiz 6; Müslim, *Vasiyet* 5; Ayrıca bkz.: İbnü'l-Esîr, *Üsüdü'l-Ğâbe* 1/633, 634; İbn Sa'd, *Tabakât* 5/507; İbn Hacer, *İsâbe* 1/594, 595

ve araştırıp irdeleyen bir nazara sahipti; görüp duyduklarını unutmaz, merak ettiklerini de öğrenmeden rahat edemezdi. Etrafında olup biten her şeyi tetkik edip sorgular, mahiyetini kavrayamadıklarını bilenlere sorarak ve mutlaka işin doğrusunu öğrenirdi. Onun için saadet hanesi, çok yönlü bir mektebe dönüşmüştü; bir manada ilmin peşinden o koşturmuyor, ilim onun ayağına geliyordu. Tıp ilmini de öyle elde etmişti. O kadar ki onun ilimler konusundaki derinliğini ifade ederken yeğeni Hazreti Urve, tıp bilgisini de onlar arasında zikrederek:

– Ondan daha bilgili birisini görmedim,[693] diyecektir.

Onun bu konudaki ma'lûmâtı diğer insanların da dikkatini çekiyor, gelip birçok meseleyi ona soruyorlardı.

O gün bunu garipseyenler de yok değildi; yanına geliyor ve bu ilmi nereden aldığını soruyorlardı. Bunlar arasında en yakınları bile vardı. Ablası Esmâ Validemizin oğlu Urve İbn-i Zübeyr (radıyallahu anh) da onlardan birisiydi; bir gün Âişe Validemizin yanına gelmiş ve:

– Ey anneciğim, demişti. "Senin şu anlayışın, ilimdeki derinliğin, kavrama ve hıfz melekene hiç şaşırmıyorum; zira kendi kendime, 'Resûlullah'ın zevcesi, Ebû Bekir'in de kızı!' diyor ve bunu tabii karşılıyorum. Şiir ve eyyâmi'n-nâsla ilgili konulardaki bilgini de garipsemiyorum ve yine, 'İnsanların en bilgilisi veya en bilgililerinden birisi olan Kureyş allâmesi Ebû Bekir'in kızı!' deyip kabulleniyorum. Fakat senin, şu tıp ilmine vukufiyetini bir türlü anlayamıyorum. Söyler misin, bunu nasıl tahsil ettin ve nereden tahsil ettin?"

Bunun üzerine Annemiz, önce eliyle Hazreti Urve'nin omuzlarına vurdu ve ardından da:

– Ey Ureyye,[694] dedi. "Son günlerine doğru Resûlullah (sal-

693 Bkz.: Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz* 1/28; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve* 2/32

694 Kendisine yakınlığından dolayı Âişe Validemiz yeğeni Hazreti Urve İbn-i Zübeyr'e, '*Urveciğim*' manasına gelen bir kelimeyle hitap etmekte ve böylelikle ona olan yakınlığını ortaya koymaktadır.

lallahu aleyhi ve sellem) sıklıkla hasta olurdu ve yanına, hey'etler halinde dört bir yandan Arap ve Acem doktorlar gelir ve hastalığıyla ilgili O'na değişik muâlecelerde bulunurdu. Bunların uygulamasını yapmak da bana düşerdi ve ben de onları Resûlullah'a tatbik ederdim. İşte bu bilgimin kaynağı budur."[695]

Kendi ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Âişe Validemiz, o günün genel kabullerine göre uygulanabilir olan tedavi yöntemlerini bilir ve uygulardı. O kadar ki onun bu tecrübesinden insanlar da istifade etmek ister ve onu, tedavi noktasında bir merci olarak görürlerdi. Ancak sosyal çalkantıların yaşandığı ve Annemiz'in dine ait bilgisine daha çok ihtiyaç duyulduğu dönemlerde bu konunun tâli kaldığını söylemek de mümkündür. Hatta üzüntüsünü dile getirdiği bir yerde Hazreti Urve'nin (radıyallahu anh), insanların dinî ilimlere merakı ve bu ilimlerin zâyi olacağı istikametindeki endişelerinden dolayı Annemiz'e sıklıkla sorular tevcih edildiği; ancak tıp ilmiyle ilgili böyle bir kaygı olmadığı için bu alandaki birçok bilginin Âişe Validemiz'in vefatıyla birlikte kaybolduğunu üzülerek ifade ettiğine şahit olmaktayız.[696]

Talebeleri

Âişe Validemiz'in farklı ilimlerdeki derinliği kadar, bu ilimleri başkalarına aktarma konusunda da bambaşka bir hususiyeti vardır. Yetiştirip terbiye edeceği bir çocuğu olmamıştı; ancak o, herkesin annesi idi ve bu yönüyle de nerede bir yetim veya elinden tutulması gereken bir dimağ varsa onu bulur ve yarınlar adına

---

695 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/67 (24425); Hâkim, *Müstedrek* 4/218 (7426) Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 9/242. Bir rivayette Annemiz, "Hatta öyle olurdu ki bazen insanların birbirleri arasındaki konuşmalarına muttali olur ve gerek hastalığın teşhisi gerekse tedavisi istikametinde bilgi sahibi olurdum!" demektedir. Bkz.: Zehebî, *Siyer* 2/183, 12/482

696 Bkz.: Zehebî, *Siyer* 2/183; Ayrıca bkz.: Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 202

topluma faydalı birer nesil haline getirmenin mücadelesini verirdi. Bir farkla ki onların, sadece maddi ihtiyaçlarını karşılamakla sınırlı kalmaz aynı zamanda onları birer ilim dağarcığı haline getirmeyi hedeflerdi.[697]

O günlerde Medîne, ilim adına İslâm dünyasının Kâbe'si gibiydi; ilim ve ma'rifet arayışındaki hemen herkesin yönelip kapısını aşındırdığı bu şehrin baş muallimi, şüphesiz Âişe Validemiz'di. Hatta denilebilir ki o, sadece Medîne'de ders vermiyordu; her yıl itîyâd hâline getirdiği hac vazifesini îfâ etmek için Mekke'ye geldiğinde Hirâ ile Sebîr dağı arasında kendisine bir çadır kurulur ve ilme müştâk samimi gönüller gelip bu çadırdan dağarcıklarını doldurarak geriye dönerlerdi.[698]

Ebedî yolculuğuna adım atıp dünyaya veda edinceye kadar etrafını aydınlatmaya devam eden Annemiz, Hadîs ilmi başta olmak üzere farklı alanlarda birçok talebe yetiştirmiş ve böylelikle bu ilimleri, Kıyâmet'e kadar gelecek her bir mü'min için öğrenilebilir hale getirmişti.

Kapısını aşındırıp da kendisinden ilim öğrenenlerin çoğu, Sahabe, Tâbiîn ve Tebe-i Tâbiîn'in en önde gelenleriydi. Dinin hükümlerine riayet etmek kayd ü şartıyla hürlerden kölelere, karabet itibarıyla yakınlardan en uzağındakilere kadar kapısı herkese açıktı. Huzuruna geliyor ve kendilerine takrir edilen dersi

---

697 Büyük İmâm Mesrûk İbn-i Ecdâ'ı, küçüklüğünden itibaren himayesine almış ve onu Tâbiîn'in büyük bir imâmı olarak yetiştirmişti. Annemiz'den bir Hadîs rivayet etmek istediğinde sözlerine o, "Bana, Sıddîka Binti's-Sıddîk, Habîbullah'ın Mahbûbu ve semalar ötesinden tebrie edilen Annemiz rivayet etti!" diye başlardı. Yine bir başka talebesi olan Hazreti Amra el-Ensâriyye, Medîneli olmasına rağmen ondan bahsederken Annemiz'e 'teyzem' demeyi tercih ediyordu. Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/241 (26086); Beyhakî, *Sünen* 2/458 (4193); Ebû Nuaym, *Müsnedü Ebî Hanîfe* 1/54; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/314 (5411); *Kebîr* 23/181 (289); Tayâlisî, *Müsned* 1/197 (1382); Zehebî, *Siyer* 4/67; İshâk b. Râhûye, *Müsned* 3/813 (1452)

698 Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/40 (24170); İbn Sa'd, *Tabakât* 5/595; 8/68

büyük bir dikkatle dinleyip başkalarına taşımak üzere bu huzurdan ayrılıyorlardı. Dinî meselelerde herkesin yürüyebileceği bir güzergâh takip eder, kendisine soru soranların anlayabilecekleri üslubu tercih ederdi. Soru sormaktan çekinenleri görünce onları cesaretlendirir ve içlerinde gizleyip de izhar edemediklerini sorup öğrenmelerini kolaylaştırırdı.[699]

Özellikle o günün şartları düşünüldüğünde bu, Annemiz'in oluşturduğu ilim dalgasının daha geniş kitlelere ulaşması veya kendisinden sonra gelecek yeni kuşaklar tarafından da tevarüs edilebilen bir değere dönüşmesi anlamına geliyordu.

Takrîrlerinde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) havası nümâyândı; ashâbıyla olan diyaloglarında müşahede ettiği hususları Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) üslubuyla müdavimlerine aktarır, onlardan da aynı hassasiyetleri beklerdi. Acelecilikten kaçınır; hemen ilk oturuşta her şeyi alıp götüreceğini zannedenlere karşı tavır koyar ve Resûlullah'ın onlar gibi davranmadığını söylerdi.[700]

Yeri geldiğinde bizzat tatbik ederek öğrettiği de olurdu. Yakın akrabalarından birisinin kölesi olan Sâlim'e, abdest almayı bizzat tatbik ederek öğretmişti.[701]

Talebeleriyle ders takriri yaparken olabildiğince hassas davranan Annemiz'in, bu hususta iki farklı tavrına rastlamaktayız. İlim tahsili için huzuruna girenlerden kendisiyle akrabalık bağı olanlarla perdesiz görüşürken diğerleriyle araya bir perde indiriyor ve devr-i risâlette derlediklerini bu perdenin ardından takrir ediyordu.[702] Zaten talebelerinin önemli ve büyük bir kısmı, 'mahrem' diye nitelendirilecek konumda olanlardı. Belki de bu, onun

---

699 Bkz.: İbn Mâce, *Tahâre* 111 (610); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/97, 265 (24699, 26332)

700 Bkz.: Buhârî, *Menâkıb* 20 (3375); Müslim, *Fedâilü's-Sahabe* 160 (2493). Ayrıca bkz.: Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 179

701 Bkz.: Nesâî, *Tahâre*, 83 (100)

702 Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/71 (24474)

özel bir tercihiydi ve bu istikamette keşfettiği kabiliyetleri huzuruna alıyor, ellerinden tutmak suretiyle onları istikbalin muallimleri olma yolunda irşad ediyordu. Hatta sırf bu niyetle yakınlarının çocuklarını kendi himayesine alıyor ve bu noktadan sonra her türlü ihtiyaçlarını karşılamayı kendi üzerine alıyordu. Mesela Abdurrahmân İbn-i Kâsım'ı, yanında iki yetimle birlikte himayesine almış, zekâtlarını bile kendisi verecek kadar her meseleleriyle ilgilenir olmuştu.[703] Aslında bu onun, daha ilk yıllardan itibaren genel bir uygulamasıydı; yanına Ensâr'dan bir kız çocuğu almış ve daha sonraları onu bizzat kendisi evlendirmişti.[704] Kardeşi Muhammed İbn-i Ebî Bekr'in kızlarını da yanına alacak, büyütüp geliştikleri demlerde onları da bizzat kendisi evlendirecekti.[705] Belki de bütün bunlarda o, Saadet Asrı ile gelecek asırların arasında sağlam ve yanıltmaz bir köprü oluşturmayı hedefliyor, böylece İslâm'ın izzet ve onurunu yarınlara taşıyacak mümtaz dimağların ortaya çıkması için zemin hazırlıyordu.

Annemiz'in ilim mektebi, başta Hazreti Ömer ve oğlu Abdullah İbn-i Ömer, Ebû Hureyre, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Abdullah İbn-i Abbâs ve Abdullah İbn-i Zübeyr olmak üzere Amr İbn-i Âs, Zeyd İbn-i Hâlid el-Cühenî, Rabîa İbn-i Amr el-Cüreşî, Sâib İbn-i Yezîd, Hâris İbn-i Abdillah gibi çok önemli sahabelerin uğrak yeriydi.

Tâbiîn'in önde gelenleri de bu tatlı su kaynağından istifadede âdeta birbirleriyle yarışırlardı ki onun ders ve takrirlerini takip eden Tâbiîn'in 150 civarında olduğu ifade edilmektedir. Bunlar arasında Urve İbn-i Zübeyr, Kâsım İbn-i Muhammed, Abdullah İbn-i Yezîd, Alkame İbn-i Kays, Mücâhid, İkrime, Şa'bî, Zirr İbn-i

---

703 Bkz.: Mâlik, *Zekât* 6 (589)

704 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/269 (26356); İbn Hibbân, *Sahîh* 13/185 (5875); Heysemî, *Mevâridü'z-Zam'ân* 1/494 (2016); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/352 (5527)

705 Bkz.: Mâlik, *Zekât* 5 (586)

Hubeyş, Mesrûk İbn-i Ecda', Ubeyd İbn-i Umeyr, Saîd İbn-i Müseyyeb, Esved İbn-i Yezîd, Tâvûs İbn-i Keysân, Muhammed İbn-i Sîrîn, Abdurrahmân İbn-i Hâris İbn-i Hişâm, Atâ İbn-i Ebî Rabâh, Süleymân İbn-i Yesâr, Alî İbn-i Huseyn, Yahyâ İbn-i Ya'mer ve İbn-i Ebî Müleyke gibi isimleri saymak mümkündür ki bunlar, sadece kendi yaşadıkları yılları değil, aynı zamanda kendilerinden sonraki çağları da bilgileriyle aydınlatan önemli isimlerdir.

Annemiz'in talebeleri arasında Ebû Amr, Zekvân, Nâfi', Ebû Yûnus, İbn-i Ferrûh, Ebû Müdille, Ebû Lübâbe Mervân, Ebû Yahyâ ve Ebû Yûsuf gibi zamanında köle olmakla birlikte hürriyete kavuşan ve ıstılahta kendilerine 'mevâli' denilen isimler de vardı.[706]

Onun ilim mektebi sadece erkeklere açık değildi; bu mecliste kardeşi Ümmü Gülsüm Bint-i Ebî Bekir, Amra Bint-i Abdirrahmân, Amra Bint-i Âişe Bint-i Talha, Esmâ Bint-i Abdirrahmân Bint-i Ebî Bekr, Muâze el-Adeviye, Âişe Bint-i Talha, Cesre Bint-i Decâce, Hafsa Bint-i Abdurrahmân İbn-i Ebî Bekr, Safiyye Bint-i Şeybe, Berîre, Sâyibe, Mercâne ve Hasan Basrî'nin annesi Hayra gibi çok önemli kadınlar da bulunmaktaydı ki onun huzur derslerine devam eden kadınların cem'an sayısı elli civarındadır.

Ona talebe olmak, ayrı bir meziyetti. Daha yakın duranlar kıskanılır, arkalarından gıpta ile bakılırdı. Bilhassa Hazreti Urve'nin konumu, hemen herkesin dikkatini çekiyordu.[707] Kardeşi Muhammed'in oğulları Abdullah ve Kâsım, yine kardeşi Abdurrahmân'ın torunu Abdullah İbn-i Atîk, ablası Esmâ Validemiz'in oğulları Abdullah İbn-i Zübeyr ve Kâsım İbn-i Zübeyr ve yine onun torunları Abbâd İbn-i Habîb ile Abbâd İbn-i Hamza da, arkalarından gıpta ile bakılan yakınlardandı. Irak'ın imamı olarak bilinen İbrâhîm en-Nehaî'nin çocukluğundan itiba-

---

706 Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/32 (24845), 258; Tirmizî, *Daavat* 129 (3598); İbn Sa'd, *Tabakât* 5/296; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb* 12/462

707 Bkz.: İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb* 12/463

ren bu medreseye rahatlıkla girip çıkıyor olması, akranları arasında mevzu olmuş, onun gibi bir akrabaya sahip olamadıklarından dolayı üzüntülerini ifade etmişlerdi.[708]

Diğerlerine nispetle daha avantajlı konumda olan ve görüşmelerini perdesiz gerçekleştiren bu insanlar arasında özellikle ablası Esmâ Validemiz'in iki oğlu Urve İbn Zübeyr ve Abdullah İbn Zübeyr'in yeri çok farklıydı. Onun yetiştirdiği insanların kalitesini ortaya koyması bakımından burada, farklı kesimleri de nazara alarak Hazreti Urve ve Kâsım İbn-i Muhammed ile kadınlar arasından da Amra Bint-i Abdurrahmân ve Muâze el-Adeviye hakkında kısa ve öz olmak kaydıyla muhtasar bir değerlendirmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Urve İbn-i Zübeyr

Urve İbn Zübeyr'in bu konudaki fâikiyeti çok açıktı. Gençti; Hazreti Ömer'in hilâfetinin son yılı olan hicrî 23. yılda dünyaya gelmişti. Dünyaya gözünü açtığında zaten kendini böyle bir ilim yuvasında bulmuştu. İlerleyen yıllarda o, kaderin kendisi için takdir ettiği bu imkânın hakkını verecek ve iradesiyle katıldığı ilim kervanının aranan insanı haline gelecekti. Daha çocukluk yıllarından itibaren ilmin peşinde idi. Kâbe'nin bitişiğinde yer alan Hıcr'da buluştuğu üç arkadaşıyla birlikte gelecekle ilgili beklentilerini dile getirirlerken onu, insanların istifade edeceği bir ilim dağarcığı olma istikametinde bir talep içindeyken görmekteyiz. Mus'ab İbn-i Zübeyr, Abdullah İbn-i Zübeyr ve Abdullah İbn-i Ömer'den her birisinin farklı taleplerine rağmen o:

– Allahım! Sen bana, insanların benden sonra da faydalanacağı bir ilim ver, talebinde bulunmaktaydı.[709] Belki de bu duasının

---

708 Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/172 (25434)

709 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya* 1/309; 2/176; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 40/267. Ayrıca bkz.: Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 208

bir neticesi olarak Hazreti Urve, genç olmasına rağmen çok geçmeden nice yaşlıların kendisine hürmet ettiği Medine âlimlerinden birisi haline gelivermişti. Çünkü o, neredeyse yanından hiç ayrılmayacak kadar bir hassasiyetle Âişe Annemiz'in hücresinde karar kılar ve böylelikle O'ndan, diğerlerine nispetle daha fazla bilgi almayı hedeflerdi. Onun bu yönünü nazara veren Kabîsa İbn-i Züeyb onun için bir gün şunu söyleyecektir:

– Âişe'nin hadîs bilgisini en iyi bilenimiz, şüphesiz Urve'dir; çünkü o, aramızda Âişe Validemiz'in huzuruna tekellüfsüz girenimizdi.[710]

Hadis ilminin önde gelenlerinden İbn-i Şihâb ez-Zührî, bu konudaki bilgisini ifade ederken onu dibine erişilmez bir umman olarak tavsif etmektedir.[711]

Konuyla ilgili konuşmak zorunda kaldığı bir zeminde şunları ifade ettiğine şahit olmaktayız:

– Âişe Validemiz'in vefatına yakın son dört veya beş yılında kendimi, "Şayet o an emr-i Hakk vaki olup da Annemiz'i kaybetsem, bilgi hazinesinde olup da muttali olmadığım bir hadîs kalmadı!" diye telakki ederdim.[712]

Oğlu Muhammed ile birlikte Velîd İbn-i Abdilmelik'i ziyarete geldiği sıralarda saf kan atların bulunduğu mekâna da gitmiş ve burada çıkan arbedede bir at çiftesiyle oğlu Muhammed ölmüştü. Bu esnada Hazreti Urve'nin ayağına da darbe gelmiş ve daha sonra kangren olduğu için bu ayak kesilmek zorunda kalmıştı. Önceleri bu işe rıza göstermese de kangrenin ilerlemesi üzerine Halife Velîd'in teklifine 'evet' demek zorunda kalan büyük imamın, o günün şartlarında narkozsuz ve testereyle kesilen ayağın acıları karşısında ortaya koyduğu metanet de oldukça dikkat çe-

---

[710] İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb* 7/165; 12/463; Bûtî, *Âişe Ümmü'l-Mü'minîn* 138

[711] İbn Sa'd, *Tabakât* 5/181

[712] İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb* 7/165

kicidir; ayağının kesilme işi bitince de, "Bu yolculuğumuzda bir miktar yorgunlukla karşılaştık!" manasına gelen âyeti okumuş ve kendini tutan herhangi birisi olmadığı halde bundan başka da bir tepki vermemiş, ardından da bayılmıştır.

Ayılıp da kendine geldiğinde, önce alnında biriken terleri silen İmam, ardından yanındakilerden kesik ayağını kendisine vermelerini talep etmiş, eline aldığında da onu evirip çevirmeye başlamış ve şu muhasebeyi yapmıştır:

– Beni senin üzerinde yürümekle serfirâz kılan Allah'a yemin olsun ki ben, seninle ne bir ma'siyete boyun eğdim ne de bir harama adım attım![713]

Bir aralık yanındakiler onun şöyle dua ettiğini duymuşlardı:

– Allahım! El ve ayak olarak dört uzvum vardı; Sen, onlardan birisini alıp üçünü bana bıraktın; elbette yine hamd Sana aittir! Dört oğlum vardı; onlardan birisini alıp üçünü bana bıraktın ki şüphesiz yine hamd Sana aittir! Zaten esas bâkî kıldıkların da Senin aldıkların değil midir![714]

Aynı zamanda Annemiz'in evsaf-ı kemaliyesine de vâris olan Hazreti Urve'yi (radıyallahu anh), ibadet ü taat, cömertlik ve ihsanda da işin zirvesinde görmekteyiz. Annemiz'in ibadet hayatını sonraki dönemlere taşıyan Hazreti Urve, gecelerini Kur'ân okuyarak geçirir ve bir gecede Kur'ân'ın dörtte birini bitirir, aynı zamanda bu geceleri namazla ihya ederdi. Öyle ki bu haldeyken bile günlük virdini aksatmayan Hazreti Urve, gecelerini namaz kılarak aydınlatma ve bu esnada Kur'ân'ın dörtte birini hatmetme adetini, sadece ayağının kesildiği gece yerine getirememişti; bir farkla ki o gün yapamadığı bu ibadetini ertesi gece kaza ederek hayatında boşluk meydana getirmek istememişti. Ailesine de hep namazı tavsiye eder, "Sizden herhangi birisi

---

713 İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 61/410

714 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 2/179

dünya zineti adına hoşuna giden bir şeyle karşılaştığında hemen evine gelsin ve onlara namaz kılmayı tavsiye edip ibadete yönelsin! Zira Allah (celle celâluhu) Nebiy-yi Zîşânına, 'Onlardan bazı zümrelere sırf kendilerini denemek için verdiğimiz dünya hayatının süslerine gözünü dikme! Rabbinin sana verdiği nimet hem daha hayırlı ve değerli hem de daha devamlıdır!' (Tâhâ 20/131) tavsiyesinde bulunmaktadır.

Hayatını hep oruçla geçiren Hazreti Urve (radıyallahu anh) için oğlu Hişâm:

– Babam, bütün ömrünü oruçlu geçirdi; vefat ettiği gün de oruçluydu, demektedir.[715]

Âişe Validemiz'in cömertliğine de varis olmuştu; hurmaların olgunlaşma mevsiminde onları toplayıp duvarların üzerine serer ve onları almaları için insanları bahçesine davet ederdi. Dört bir taraftan gelenler evine girer ve onlardan hiçbiri eli boş geri dönmezdi. Bahçesine girdiği zamanlarda hep "Mâşâallah! Allah ne güzel dilemiş ve yapmış! O'ndan başka gerçek güç ve kuvvet sahibi yoktur." meâlindeki âyeti okurdu.[716]

Onun derinliğini ifade eden şu beyanlar oldukça manidardır:

– Birisinin iyilik üzere olduğunu gördüğünde bil ki o şahsın yanında o iyiliğin kardeşleri de vardır! Aynı şekilde bir başkasını kötülükle baş başa müşahede ettiğinde bil ki o şahsın yanında o kötülüğün kardeşleri de vardır! Zira iyilik, iyilik adına başka kardeşlerin, kötülük de kötülük hesabına başka yandaşların habercisidir!

Hicri doksan dört yılında vefat etti. Onun vefat ettiği yıl ebedi yolculuğa yürüyen ulemânın çokluğundan dolayı bu seneye, "Senetü'l-Fukahâ" denilir oldu.[717]

---

715 İbn Sa'd, *Tabakât* 5/180

716 Kehf 18/39. Bkz.: Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 2/180

717 İbn Sa'd, *Tabakât* 5/181

Kâsım İbn-i Muhammed

Babası şehid edildiği için Kâsım İbn-i Muhammed, halasının yanında büyümüş, gözünü Annemiz'in yanında açmış ve bütün birikimini de onun huzurunda elde etmişti. O kadar ki, küçüklüğünden itibaren yanına alıp terbiyesiyle meşgul olan Âişe Validemiz, küçük Kâsım'ın saçlarını tıraş etmeye varıncaya kadar onunla ilgileniyor, üst başını giydirip onu bayramlara bizzat kendi elleriyle hazırlıyordu.

Annemiz'in ona bıraktığı en önemli miras, elbette ilimdi; bilhassa Hadîs ilminde muasırları arasında faikiyet kesbeden Hazreti Kâsım'ın, Urve ve Amra ile birlikte Âişe Validemiz'in Hadîs bilgisine muttali olan üç kişiden birisi olduğu ifade edilmektedir.[718]

Aynı zamanda bir denge insanıydı; ne kendisinin nazara verilmesinden hoşlanır ne de kendini başkalarından daha üstün telakki ederdi. Bâdiyeden gelen birisi bir gün kendisine:

– Sen mi daha çok bilgilisin yoksa Sâlim mi, diye sorunca ne onu yüceltip beyanında yanılmayı ne de kendisinin ondan daha fazla bilgi sahibi olduğunu söyleyip nefsini tezkiye etmeyi düşünmüş, ısrarlar karşısında da:

– Bu, Sâlim'in makamıdır, deyip adam kalkıp gidinceye kadar sükûtu tercih etmişti.[719]

Hazreti Urve gibi o da müstağni yaşamış, dünya ve dünyevîlerin davetkâr ifadeleri karşısında iffet ve vakarını zedeleyecek en küçük bir temayül içine girmemiştir. Ömer İbn-i Ubeydullah bir gün ona bin dinar göndermiş, ancak o bunların hiçbirini kabul etmemiş, geri göndermiştir. Buna rağmen yüz dinarını yanında bırakması hususundaki ısrarlara karşılık yine aynı tavrını sergilemeye devam etmiş ve kendisine ikram edilen bu değerden ağzına bir lokma bile koymamıştır. Bir gün oğlu Abdurrahman, insanla-

---

718 İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb* 8/300

719 İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb* 8/300

rın babası hakkında konuştuklarına şahit olunca onlara şunu söylemek zorunda kalmıştır:

– Allah'a yemin olsun ki sizler, öyle bir insanın aleyhinde konuşuyorsunuz ki o, kendisine getirilen o mallardan bir lokma bile almamıştır![720]

Onun bu müstağni duruşu, Halife Ömer İbn-i Abdilaziz'in de dikkatini çekmiş, hayatı boyunca hep ona saygı ve hürmetle muamele etmiştir. O kadar ki kendisinden sonraki halife adayı olarak onu teklif etmek istemiş ve bunu açıkça ifade etmekten çekinmemiştir.[721]

Onun bu arzusunu değerlendiren Hadîs ilminin büyük imamı Zehebî, "Doğru söylüyor!" diyerek Halife'yi tasdik etmiş, kendisinden sonra gelenlere nispetle bu işe Kâsım İbn-i Muhammed'in ne kadar layık olduğunu vurgulamıştır.[722]

Kader konusunda değişik yorumlara girenleri gördüğünde onları:

– Allah'ın tasrih etmekten imtina ettiği noktalarda sizler de temkinli davranın, diyerek ikaz eden[723] Kâsım İbn-i Muhammed, başta Ashâb-ı Kirâm Hazretleri olmak üzere kendisinden önce yaşayanların ihtilaflarını da sonrakiler adına büyük bir rahmet olarak yorumlamaktadır.[724]

Yetmiş yaşına geldiğinde gözlerini kaybeden Kâsım İbn-i Muhammed, vefatı yaklaştığında oğlunu yanına almış ve ona:

– Gömleğim, izarım ve ridâm olmak üzere içinde namaz kıldığım elbiseyi kefenim yapın, şeklinde vasiyette bulunmuştur. Oğlunun:

---

720 İbn Sa'd, *Tabakât* 5/189

721 Bkz.: Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz* 1/97

722 Bkz.: Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz* 1/97

723 İbn Sa'd, *Tabakât* 5/188

724 İbn Sa'd, *Tabakât* 5/189

– Ey babacığım! Senin için de iki parçalı bir kefen yapsak olmaz mı, şeklindeki sorusuna ise, model bir şahsiyet olarak gördüğü Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh) gibi cevap vermiştir:

– Oğulcuğum! Ebû Bekir de üç parça giyecekle dünyadan ayrıldı. Unutma ki yaşayanlar onlara daha çok muhtaçtır![725]

Amra Bint-i Abdurrahmân

Amra Binti Abdurrahmân, Benî Neccâr arasından ve Ensâr'ın önde gelen isimlerinden Es'ad İbn-i Zürâre'nin kardeşi Sa'd İbn-i Zürâre'nin torunu idi. Bu yönüyle Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) anne tarafından akrabası oluyordu.

Babası Abdurrahmân'ın vefatından sonra kardeşleriyle birlikte Hazreti Amra'yı da himayesi altına alan Âişe Validemiz, böylelikle bir aileyi daha ilimde müşârun bi'l-benân haline getirmiş, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanındaki birikimlerini, kabiliyetlerini keşfettiği bu kardeşler arasında da neşretmeyi bir vazife bilmişti.

Diğer kardeşleri gibi Hazreti Amra da, Annemiz'in bu teveccühlerini boşa çıkarmamış, zamanının en önde gelen bir bilgini olarak tarihteki müstesna yerini almıştır. "Amra, Âişe Validemiz'in Hadîs bilgisine vakıf en sağlam âlimlerden birisidir."[726] diyen İbn-i Medînî gibi önemli isimler onun için:

– Amra Binti Abdurrahmân, işi aldı götürdü ve özellikle Âişe Validemiz'in bilgisine vukûfiyette ulaşılmaz bir enginliği ihraz etti, ifadesini kullanırken İbn Hibbân gibi bir alim de:

– O, Âişe Validemiz'in Hadîs bilgisi hususunda insanların en bilginidir, değerlendirmesini yapmaktadır.[727] Süfyân-ı Sevrî'nin, "Âişe Validemiz'in hadîs bilgisine vâkıf en bilgin insan" dediği

725 İbn Sa'd, *Tabakât* 3/204
726 İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb* 12/466
727 İbn Hibbân, *Sikât* 5/288 (4881)

Amra Bint-i Abdurrahmân'ı, yaşadığı çağın insanları da çok severdi. Zira Âişe Validemiz'in onu sevdiğini görmüşlerdi. Annemiz'e alâka duyan herkes, ona da ilgi gösteriyor, hediyeleriyle bu sevgilerini göstermeye çalışıyorlardı. Ancak o, Annemiz'den gördüğü şekliyle, kendisine gelen hediyeleri ihtiyaç sahiplerine gönderiyor ve hediye sahiplerini de eli boş geri göndermiyordu.[728]

Âişe Validemiz sonrasında ictihâd hatalarını tashih işi âdeta ona kalmış gibiydi; yanlış bulduğu hükümleri tashih eder, işin doğrusunu gerekçeleriyle beraber ortaya koymaya çalışırdı.[729] Bir gün büyük imam Zührî ile karşılaşan Kâsım İbn-i Muhammed ona:

– İlim öğrenmeye seni çok istekli görüyorum; sana ilim dolu bir kap göstereyim mi, diye sormuştu. Hiç tereddütsüz:

– Evet, cevabını verdi. Bunun üzerine ona:

– Sen, dedi. "Doğruca Amra Bint-i Abdirrahmân'a git; çünkü o, Âişe Validemiz'in yanında yetişti!"

Kâsım İbn-i Muhammed'in bu tavsiyesi üzerine Amra Bint-i Abdirrahmân'ın yanına gelen ve onun ilminden istifade eden İmâm Zührî, daha sonraları kanaatini ifade ederken şunları söyleyecektir:

– Onu, derinliğine ulaşılmaz bir okyanus gibi gördüm.[730]

Gerçekten de Hazreti Amra, başta hadîs ve fıkıh olmak üzere ilim peşinde koşmada ve bunları alıp uygulamada hocası Âişe Validemiz'in yolundan giden ender insanlardan birisiydi. Yaşadığı dönem itibarıyla elbette ilmin tâlibi çoktu; ancak o, talebin ötesinde bir konuma sahipti. Zira gözünü açtığında karşısında Âişe Validemiz vardı ve büyük çoğunlukla müktesebâtını ona borçluydu. Annemiz'den başka onun, Râfi' İbn-i Hadîc, Ubeyd İbn-i Rifâa, Mervân İbn-i Hakem, Habîbe Bint-i Sehl, Hamne Bint-i

[728] Bkz.: Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* 1/382 (1118)

[729] Mâlik, *Muvatta Hudud* 11 (1531)

[730] Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz* 1/112; *A'lâm* 4/508; 5/347

Cahş, Ümmü Hişâm Bint-i Hârise, ve Ümmü Seleme Validemiz gibi önde gelen isimlerden de hadîs rivayet ettiği bilinmektedir.

Özellikle ehl-i ilmin doğru bilginin peşine düştüğü bu dönemde onun da yanına gelip gidenlerin ardı arkası kesilmemiş, bulunduğu meclisi bir ilim mahfiline çevirerek bu medresede birçok talebe yetiştirmiştir. Onun ilminden istifade edenler arasında şu isimleri saymak mümkündür: Hârise İbn-i Ebi'r-Ricâl, Ruzeyk İbn-i Hakîm, Sa'd İbn-i Saîd, Süleymân İbn-i Yesâr, Abdullah İbn-i Ebî Bekr İbn-i Muhammed İbn-i Amr, Abdirabbih İbn-i Saîd, Urve İbn-i Zübeyr, Amr İbn-i Dînâr, Mâlik İbn-i Ebi'r-Ricâl, Muhammed İbn-i Ebî Bekr İbn-i Muhammed İbn-i Amr, Muhammed İbn-i Abdirrahmân, Muhammed İbn-i Müslim İbn-i Şihâb ez-Zührî, Yahyâ İbn-i Saîd, Yahyâ İbn-i Abdillah, Ebû Bekr İbn-i Muhammed, Râita el-Müzeniyye ve Fâtıma Bint-i Münzir.

Hicretin doksan sekizinci yılında vefat etmiştir.[731] O günkü ilim mahfillerinde onun vefatı, büyük bir üzüntü vesilesi olmuş ve insanlar, ondan geriye kalan ilmin peşine düşme gayreti içine girmişlerdir. Hayatta olduğu dönemde kendisine ayrı bir değer veren ve zihnine takılan meseleleri sıklıkla kendisine arz ederek uygulamayı tercih eden Emevîlerin meşhur halifesi Ömer İbn-i Abdülaziz de onlardan birisidir. Büyük bir üzüntü ile:

– Aramızda Âişe Validemiz'in hadis bilgisini ondan başka bilen kalmadı, hükmünü vermiş ve onun vesilesiyle gelecek kuşaklara intikal eden bir bilgi, bir hadîs veya herhangi bir uygulamayı bulup onu tatbik edebilmek için ardınca adamlarını tavzif etmeyi bir vazife bilmiştir.[732]

---

731 Vefatının, 103 veya 106 yılında olduğu ve bu sıralarda onun yetmiş yedi yaşında olduğu da ifade edilmiştir.

732 Bkz.: İbn Sa'd, *Tabakât* 2/381; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb* 12/466. Daha fazla bilgi için bkz.: İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb* 12/466; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl* 35/241; İbn Sa'd, *Tabakât* 8/480; Zehebî, *Siyer* 4/507, 508

Muâze el-Adeviye

Ümmü Sahbâ olarak da bilinen Muâze el-Adeviye, oğlu Sahbâ ile birlikte Kâbil taraflarında bir ma'rekede şehid olan Tâbiîn'in en hayırlılarından Sıle İbn-i Eşyem'in hanımı idi. Âişe Validemiz'in ilmi yanında aynı zamanda ona ait ahlâk-ı hamîdeye de vâris olan Hazreti Muâze, oğlu ve kocasının şehadet haberini alan kadınların yanına taziye için geldiklerini görünce onlara:

– Şayet beni tebrik etmek için geliyorsanız başım üstüne! Ancak gelişiniz başka bir niyet taşıyorsa gelmeseniz daha iyi olur, diyecek kadar metin bir kadındı.

Hayatını ibadet üzere geçirmeye ahdetmiş bu büyük kadın, özellikle kocası Ebû Sahbâ şehid olduktan sonra başını yastığa hiç koymamıştır. Bu yönüyle o, döneminin en önde gelen âbidlerinden birisi olarak bilinmektedir. Kulluktaki derinliği kadar imanındaki yakînle de dikkat çeken Hazreti Muâze, etrafında toplananlara bir gün şunları söyleyecektir:

– Allah'a yemin olsun ki benim dünyaya olan muhabbetimin sebebi, buradan lezzet alıp ruh dünyamı mamur kılmak ve neticede mutlu bir hayat sürmek için değildir! Vallahi de bunu ben, buradaki vesileleri kullanarak Rabbime daha da yakınlık kesbedeyim diye arzuluyorum. Böylelikle Allah'ın (celle celâluhu), oğlum ve Ebû Sahbâ ile Cennet'te beni buluşturacağını umuyorum![733]

Geceleri sabahlara kadar namaz kılar ve gözlerine uyku galip gelip üzerine bir ağırlık çökünce, yeniden aynı dinçliğe ulaşabilmek için bir miktar gezinir, kendi kendine şöyle seslenirdi:

– Ey nefis! İşte önünde uyku duruyor; şayet ona boyun eğip uykuya dalsan bil ki kabirde zaten uzun uzadıya uyuyacaksın! Bir farkla ki bu uykun ya pişmanlık dolu bir hasret veya rahmete mazhar olmuş bir sürûru beraberinde getirecektir.[734]

---

733 İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve* 4/23

734 İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, 4/22

Şiddetli karın ağrısı çektiği günlerden birisinde Basra ehli kendisine, o yörede üretip tükettikleri boza benzeri bir içeceği tavsiye etmiş, içmesi için de yanına bir bardak dolusu getirmişlerdi. Ağrılarının artarak devam etmesine rağmen o, ilaç olarak önüne konulan bu bardağa dokunmayı düşünmüyor ve şöyle diyordu:

– Allahım! Sen de biliyorsun ki Âişe Annemiz bana, Resûlullah'ın nebîzi yasakladığını rivayet etmişti; dilersen Sen beni bu sıkıntıdan kurtarırsın!

O bunları diyedursun önündeki bardak devrilecek ve içindeki nebîz de yere dökülecekti. Böylelikle Allah (celle celâluhu) onu bir sıkıntıdan daha kurtarmış oluyordu.[735]

Vefatı yaklaşıp da ölüm emareleri belirmeye başlayınca etrafındakiler onun, büyük bir hüzün içinde önce ağladığına, ardından da tebessüm edip güldüğüne şahit oldular. Birbirine zıt gibi duran bu iki halin sebebini anlamak için:

– Niçin ağladın ve niçin gülüyorsun, diye sorduklarında onlara şunları söylemeye başladı:

– Ağlamaya gelince ben, oruç, namaz ve zikirden ayrı kalacağımı düşündüm ve onun için hüzünlenip ağladım! Tebessüm edip gülmemin sebebi ise, yanında bir grup insanla birlikte üzerinde iki parça yeşil elbise olduğu halde evin avlusunda Ebû Sahbâ beliriverdi! Vallahi de ben, dünyada onların hali gibi dünyada bir güzellik görmedim! İşte tebessüm edip de gülmemin sebebi de budur. Ve zannetmiyorum ki ben, bir namaz vakti daha burada kalayım!

Gerçekten de Hazreti Muâze el-Adeviye, takvimlerin hicri seksen üç yılını gösterdiği o gün, yeni bir namaz vakti gelmeden önce vefat etti.[736]

---

735 İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb* 12/464

736 İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve* 4/24

ÂİŞE VALİDEMİZ'İN EVLİLİK YAŞI

Annemiz'in evlilik yaşı, Allah Resûlü'ne dil uzatmak isteyenlerin sıklıkla başvurduğu hususların başında gelmektedir; onun küçük yaşta iken Efendimiz'le evlendiğini söylemekte ve böylelikle onun şahsında İslâm'ı karalamak istemektedirler.

Evet, onun, Hazreti Hadîce Validemiz'in vefatından sonra ve hicretten iki veya üç yıl önce altı veya yedi yaşındayken nişanlandığı, hicret sonrasında dokuz veya on yaşındayken de evlendiği şeklinde rivayetler vardır ve bu rivayetlere göre o, Allah Resûlü'nün irtihalinde, on sekiz yaşındadır.[737] Ancak Annemiz'in yaşıyla ilgili rivayetler, sadece bunlarla sınırlı değildir ve bunların hepsi birlikte değerlendirildiğinde onun, 17, 18 veya 19 yaşlarındayken Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile evlendiği anlaşılmaktadır.

Deliller eski olmakla birlikte konunun bu şekilde gündeme getirilişi, dün denecek kadar yenidir ve genelde meseleyi bu şekilde gündeme getirenler, o günkü şartları nazara almayan ve İslâm'ı da '*dışarı*'dan bir bakış açısıyla inceleme konusu yapanlardır.

Meselenin bu şekilde gündeme getirildiği günden bu yana

---

[737] Bkz.: Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr* 20, 44; Müslim, *Nikâh* 71; *Fedâilü's-Sahâbe* 74; Ebû Dâvûd, *Edeb* 55; İbn Mâce, *Nikâh* 13; Nesâî, *Nikâh* 78; Dârimî, *Nikâh* 56.

İslâm dünyasının tepkisi de aynı değildir; bir kısmı itibarıyla, rivayetleri olduğu gibi kabul etmenin gerekliliği hususunda ısrar ederken[738] az da olsa diğer bir kısmı, evlendiği dönemde Âişe Validemiz'in, daha olgun bir yaşta olduğu hususunda ısrar etmektedir.[739] Karşılıklı tepkilerin ağırlığını hissettirdiği bu tartışmalar esnasında, her zaman dengenin korunamadığı; '*tepkilere cevap teşkil etsin*' düşüncesiyle söz konusu rivayetlerin yok sayılabildiği veya bu tavra tepki olarak diğer alternatifleri de görmezden gelme yanlışlığına düşüldüğü de ayrı bir gerçek.

Öncelikle bir hususun tavzihinde fayda vardır: Bilindiği üzere herkes, kendi yaşadığı devrin çocuğudur ve bu manada her toplumun an'ane, örf ve telakkileri, asırdan asıra, bölgeden bölgeye değişiklik arz eder. Öyleyse her devir, kendi kültürü esas alınarak değerlendirilmelidir. Aksi hâlde geçmişle ilgili kararlarımızda isabetli bir duruşumuz söz konusu olamaz. Zira toplumlar, ortak birikimin neticesinde hâsıl olan '*örf*'lere göre yön bulurlar ve bunların hesaba katılmadığı yerde isabetli karar vermekten söz edilemez.

Bu genellemeler ışığında mevzumuza dönecek olursak, Allah Resûlü'nün neş'et ettiği dönemde kız çocuklarının erken evlendirildiği[740] ve bu türlü evliliklerde yaş farkının çok da önemsenmediği[741]

---

738 Bkz.: Azimli, Mehmet, *"Hazreti Âişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı"*, İslâmî Araştırmalar, 16/1, 2003, s. 28 vd.

739 Bkz.: Doğrul, Ömer Rıza, *Asr-ı Saâdet*, Eskişehir Kütüphanesi (Eser Kitabevi), İstanbul, 1974, 2/141 vd; Nedevî, Seyyid Süleyman, *Hazreti Âişe*, (Mütercim Ahmet Karataş), Timaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. 21 vd. Savaş, Rıza, *"Hazreti Âişe'nin Evlenme Yaşı İle İlgili Farklı Bir Yaklaşım"*, D. E. Ü. İlâhiyât Fak. Derg. 4, İzmir, 1995, s. 139-144; Yüce, Abdülhakim, *Efendimiz'in Bir Günü*, Işık Yayınları, İstanbul, 2007, s. 82, 83

740 Efendimiz'in dedesi Abdulmuttalib'in çok erken yaşlarda Hâle Bint-i Üheyb ile evlendiği, Efendimiz'in annesi Âmine ile babası Hazreti Abdullah'ı da bu yaşlardayken evlendirdiği, hatta her iki evliliğin aynı mecliste gerçekleştiği için Efendimiz ile amcası Hazreti Hamza arasında yaş farkının neredeyse aynı olduğu bilinmektedir.

741 Efendimiz'e bir de sıhriyet yönüyle yakın olabilme düşüncesiyle Hazreti Ömer, aradaki yaş farkına rağmen Hazreti Ali'nin kızı Ümmü Gülsüm'le evlenmiş ve o günkü toplum tarafından bu evlilik asla yadırganmamıştır.

bilinen bir vak'adır. Hatta bu, sadece kız çocuklarla ilgili bir uygulama değil, erkekleri de içine alan bir teâmüldür.[742] Elbette bunun farklı sebepleri vardır; en önemlisi, kız çocukları ve özellikle de onların ebeveyni üzerinde cemiyetin oluşturduğu baskıdır. O günün vahşetini anlatırken meselenin dehşetini insanlığın zihnine nakşeden Kur'ân, 'kız çocuğunun olduğu müjdesi'nin bile uykuları nasıl kaçırdığını ibretlik ifadeleriyle aktarmaktadır.[743] Zira o günlerde kız çocukları, yarın adına ne getireceği belli olmayan bir risk olarak görülmekteydi. Hatta toplumda o denli bir baskı oluşmuştu ki bu riski taşıma cesareti gösteremeyenler, yarınki muhtemel sıkıntılardan kurtulabilmek için kız çocuklarını öldürmek zorunda kalıyor, bir lekeden kurtulmak için alınlarını silinmez başka lekelerle karalıyorlardı.

O günün toplumunda kız çocuklara, baba ocağından pay alma potansiyeli taşıyan bir mirasçı olarak bakıldığı ve 'mehir' adı altında maddi gelir kapısı olarak görüldüğü de bir gerçekti. Onlara göre, ata binmeyen ve cephede düşmana karşı kılıç kullanamayan çocuk ve kadınların hiçbir değeri yoktu; mirastan pay verilmez ve şahsî mülk edinmelerine de müsaade edilmezdi. Bazı insanlarda ise, 'kız çocuğu, kocasının evinde büyür' anlayışı hâkimdi ve bu sebeple kızlarını, çok erken denilebilecek yaşlarda evlendiriyorlardı.

İklimin sıcak oluşu ve diğer fizikî sebepler de buna imkân tanıyordu; çocukların gelişmesi daha erken oluyor ve dolayısıyla ergenlik çağına da daha erken yıllarda girmiş oluyorlardı. Daha genel bir ifade ile hayata erken başlıyor ve yine dünyadan daha erken yaşlarda göçüp gidiyorlardı.[744]

---

742 Mesela Amr İbn-i Âs'ın, oğlu Hazreti Abdullah ile arasında sadece on bir veya on iki yaş fark vardır. Demek ki o, dokuz veya on yaşlarındayken evlendirilmiştir. Bkz.: İbnü'l-Esîr, *Üsüdü'l-Ğâbe* 3/240

743 "Onlardan birine bir kızının dünyaya geldiği müjdelenince, öfkesinden ve üzüntüsünden, yüzü mosmor kesilir." Bkz.: Nahl, 16/58

744 Aslında aynı durum, bugün için de söz konusudur. Güneşin ışınlarına doğrudan

Ayrıca bu durum, sadece kız çocuklarıyla sınırlı da değildi; sadece Bedir ve Uhud gibi önemli dönüm noktalarında Allah Resûlü ile birlikte savaşabilmek için cephenin yolunu tutan ve oraya gidebilmek için azamî gayret gösteren 8 ilâ 13 yaşındaki çocukların durumu ortadadır. Demek ki bedenleri daha erken yaşta olgunlaşmış ve cephede göğüs göğüse savaşma cesaretini gösterebilecek kadar bir bedene sahip olmuşlardı.

Bütün bunlar, o günün örf ve telakkilerine göre evliliğin erken yaşlarda gerçekleşmesinin gayet tabii karşılandığını göstermektedir. Onun içindir ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bizzat kendi kızları Zeyneb, Rukiyye ve Ümmü Gülsüm'ü de erken denebilecek yaşlarda evlendirmiştir.[745] Hazreti Fâtıma ise, hicretten bir yıl sonra ve on dört yaşındayken Hazreti Ali ile nişanlanmış, hicretin ikinci yılının Safer ayında ve on beş yaşında iken de bu evlilik gerçekleşmiştir.[746]

Bu bilgilerden hareketle diyebiliriz ki Âişe Validemiz, dokuz yaşındayken evlenmiş olsa bile ortada garipsenecek bir durum yoktur. Şayet garipsenecek bir husus söz konusu olmuş olsaydı,

---

ve sürekli muhatap olan toplumlarda ergenlik dönemine adım daha erken yaşlarda atılmakta, fizikî manada çocuklar daha erken olgunlaşmaktadır. Yine bu ülkelerde yaşayan insanların yaş ortalaması, daha kuzey ve soğuk bölgelerdeki insanlara nispetle değişkenlik arz etmekte, buralarda ölüm daha erken yaşlarda gerçekleşmektedir.

745 Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) otuz yaşlarındayken dünyaya gelen Zeyneb validemizle otuz üç yaşındayken doğan Rukiyye validemiz ve ondan sonra dünyaya gelen Ümmü Gülsüm validemizin, bugünün şartlarına göre çok erken denebilecek yaşlarda evlendiği anlaşılmaktadır. Zira özellikle Rukiyye ve Ümmü Gülsüm validelerimizin, '*Tebbet*' Sûresi indikten sonra Ebû Leheb ve onun hanımı Ümmü Cemil başta olmak üzere Mekkelilerin baskısıyla evlilikleri sona erecektir ki tarih olarak bu, bi'setin beşinci yılını göstermektedir. Bu tarihte Rukiyye validemiz on beş, Ümmü Gülsüm ise, on iki yaşlarındadır. Bir farkla ki Ümmü Gülsüm validemizin evliliği sadece bir akittir ve henüz bu evlilik hayatı başlamamış ve başlamadan da sona ermiştir. Bkz.: İbn Hacer, İsabe, 8/288-289; 7/648; İbn Abdilberr, *İstîâb* 4/507-508; İbnü'l-Esîr, *Üsüdü'l-Ğâbe* 6/399

746 İbnü'l-Esîr, *Üsüdü'l-Ğâbe* 6/223-224

Zeyneb Validemiz'le izdivacında fırtına koparmak isteyenlerle, Benî Mustalık Gazvesi dönüşünde ve hiç olmadık yerde Âişe Validemiz'e iftira atanların, bunu dillerine dolayıp yedi düvele ilân etmemeleri düşünülemezdi. Daha açık bir ifade ile bu evliliği, ne Ebû Cehil, Ebû Leheb ve Ukbe İbn-i Ebî Muayt gibi şiddet yanlısı ve tavizsiz din düşmanları ne Abdullah İbn-i Übeyy İbn-i Selûl ve Abdullah İbn-i Sebe' gibi münâfıkların önde gelenleri ve ne de Allah Resûlü'nü düşman ilân eden sonraki dönemin kin tüccarları mevzu etmişlerdir. Hâlbuki ilk günden itibaren onlar, sürekli açık peşinde koşan fırsatçılardı ve kendilerince böyle bir açığı buldukları gün çığlık çığlığa yaygarayı basar ve bunu duyurmadık bir fert bırakmazlardı. Hususiyle İfk Hâdisesi gibi hiç olmadık yerden iftira tufanları koparanların, böyle bir fırsatı (!) değerlendirmemelerinin başkaca bir izahı yoktur. Aslında sadece bu bile, Âişe Validemiz'in evliliği konusunda olumsuz herhangi bir durumun söz konusu olmadığını ispat için yeterli bir sebeptir.

Ne gariptir ki düne kadar bu mesele, İslâm dünyasının da konusu olmamıştır ve bunun da haklı birçok sebebi vardır.[747]

Şunu da gerçek ki rüşd çağına gelmeden çocukların evlendirilmemeleri gerektiğini hatırlatan bizzat Kur'ân'dır[748] ve Kur'ân'ın en büyük müfessiri olan Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin ona mu-

---

747 Söz konusu hâdisenin bugüne kadar bu ölçüde gündeme gelmeyişinin belli başlı sebepleri olabilir; bunları şu şekilde özetlemek mümkündür: 1. Hâdiseyi anlatıldığı şekilde kabullenip üzerinde fazla mütalaada bulunmama, 2. Her toplumu, kendi örf ve âdetleri çerçevesinde değerlendirme hassasiyeti. Bilindiği üzere herkes kendi döneminin çocuğudur; bugün yadırganan birçok meselenin, dün reklamının yapıldığı da bir realitedir. 3. Benzeri uygulamalar o günlerde oldukça yaygındır; hem kız hem de erkek çocuklar, günümüz kabulleri açısından bakıldığında erken denecek yaşlarda evlendirilmekte ve bu, o günkü toplum tarafından hiç yadırganmamaktadır. 4. Ülkenin içinde bulunduğu coğrafî ve fizikî şartlar gereği çocuklardaki gelişim erken yaşlarda tamamlanmakta ve ergenlik dönemi erken başlamaktadır.

748 Bkz.: Nisâ, 4/6

halefeti asla söz konusu olamaz. Özellikle bu evliliğin, Allah tarafından yönlendirildiği de hatırlanacak olursa[749] meselenin ciddiyeti daha iyi anlaşılmış olacaktır. Öyleyse meseleye, İfk Hâdisesi münâsebetiyle kendileriyle istişare eden Allah Resûlü'ne, "Şayet ortada denildiği gibi bir durum söz konusu olsaydı, bunu Allah (celle celâluhu) Sana mutlaka bildirirdi!" tavrını sergileyen sahâbe mantığı içinde bakmak gerektir. Zira doğruda isabet adına en küçük meselelerde bile ilâhî ikazın söz konusu olduğu yerde, böyle ciddi bir meselenin sessizce geçiştirilmesi düşünülemezdi; vahyin devam ettiği bu süreç içinde Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) vahiy gelir ve doğru olanı yapması konusunda mutlaka ikaz edilirdi.

Peki, gerçekte durum nedir? Söz konusu rivayetleri de yok saymadan ancak diğer delilleri de nazara aldığımızda karşımıza nasıl bir sonuç çıkmaktadır? Daha açık bir ifadeyle Âişe Validemiz ne zaman dünyaya gelmiş ve Efendimiz'le (sallallahu aleyhi ve sellem) kaç yaşındayken evlenmiştir? Yaş tespiti konusunda yukarıdaki bilgiler tek alternatif midir, yoksa başka alternatifler de söz konusu mudur? Birbirleriyle çelişiyor gibi gözüken bu bilgiler arasını te'lîf edip orta bir yol bulmak mümkün müdür?

İşte o deliller:

1. Âişe Validemiz, risâletin ilk yıllarında ve ablası Esmâ Validemiz'le birlikte müslüman olmuştur. İşin daha da dikkat çekici olan yanı o, Hazreti Osmân, Zübeyr İbn-i Avvâm, Abdurrahmân İbn-i Avf, Sa'd İbn-i Ebî Vakkâs, Talha İbn-i Ubeydullah, Ebû Ubeyde İbn-i Cerrâh ve Erkam İbn-i Ebi'l-Erkam gibi '*Sâbikûn-u Evvelûn*' tabir edilen en öndekilerin hemen arkasından; Abdullah İbn-i Mes'ûd, Ca'fer İbn-i Ebî Tâlib, Abdullah İbn-i Cahş, Ebû Huzeyfe, Suhayb İbn-i Sinân, Ammâr İbn-i Yâsir ve Habbâb İbn-i

749 Hazreti Âişe validemizle izdivacı Allah Resûlü'nün rüyalarına aksettirilmiş ve böylelikle ilahi bir yönlendirme gerçekleşmiştir. Bkz.: Buhârî, *Fedâilü's-Sahabe* 73 (3682)

Erett gibi isimlerden de önce İslâm'ın aydınlık dünyasına adım atmıştır.[750] Demek ki o gün Âişe Validemiz, küçük de olsa '*irade*' beyanında bulunabilecek bir çağdadır. Bunun için o gün onun, en azından beş, altı veya yedi yaşlarında olması gerekir. Söz konusu bilgilerde konu anlatılıp da onun müslüman oluşundan bahsedilirken, "O gün o küçüktü!" şeklinde bir kaydın konulmuş olması, bu manayı ayrıca te'yit etmektedir.[751]

Burada başka bir ayrıntı daha vardır; o da, ablası Esmâ Validemiz'le ilgilidir. Zira o, Âişe Validemiz'le birlikte müslüman olduğu gün, on beş yaşındadır.[752] Zira 595 yılında dünyaya gelmiştir.[753] Demek ki müslüman oldukları tarih (595+15=610), risâletin ilk yılı olan 610'dur. Demek ki Âişe Validemiz, 610 yılında ve küçük denecek bir yaşta müslüman olmuştur.

Hâlbuki dokuz yaşında iken evlendiği varsayıldığında onun, bugün henüz dünyaya gelmemiş olması gerekmektedir. Zira o hesaba göre Annemiz, risâletin dördüncü yılında doğmuş olmalıdır. Yukarıdaki bilgiler ise onun, o gün dört yıllık bir mü'min olduğunu ifade etmektedir. Buna göre o, Efendimiz'le evlendiği gün (risâlete kadarki 5 yıl+13 yıllık Mekke hayatı+7aylık hicret sonrası Medîne hayatı[754]=18,7) neredeyse on dokuz yaşındadır.

2. Mekke'nin ilk yıllarında iken Annemiz, gelen âyetleri anlayıp değerlendirebilecek, onları hıfzedip daha sonra da onları başkalarıyla paylaşabilecek bir olgunluktadır. Bunu ifade eden bir hâdiseyi aktaran Yûsuf İbn-i Mâhek, Âişe Annemiz'in ya-

750 Bkz.: İbn Hişâm, *Sîre* 1/271

751 Bkz.: İbn Hişâm, *Sîre* 1/271

752 Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, 2/597; Hâkim, *Müstedrek* 3/635.

753 Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, 2/597; Hâkim, *Müstedrek* 3/635.

754 Âişe Validemiz'in, hicretten yedi ay sonraki Şevvâl değil de Bedir sonrasına denk gelen ikinci yılın Şevvâl ayında evlendiği de ifade edilmektedir ki bu durumda onun evlilik yaşı, bir yıl daha gecikmiş demektir. Bkz.: Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, 2/616

nına Irak'lı birisinin geldiğini ve kendisine bazı sorular sorduğunu sonra kendisinden, sûrelerin sıralamasını te'yîd için husûsî Mushaf'ını istediğini nakletmektedir. İşte bu şahsa karşı Annemiz'in söyledikleri oldukça dikkat çekicidir:

– Kur'ân'dan ilk nâzil olan, içinde Cennet ve Cehennem'den bahsedilen Mufassal bir sûredir. Ne zaman ki insanlar, İslâm'ı kabullenip yaşamada daha yatkın hâle geldiler; işte o zaman helâl ve harâm hükümleri de gelmeye başladı. Şayet ilk inen hükümlerde, "İçki içmeyin!" denilmiş olsaydı insanlar, "Biz, içkiyi asla bırakamayız!" derlerdi. Aynı şekilde ilk gelen âyetlerde şayet, "Zina etmeyin!" hükmü yer almış olsaydı o zaman da bazı kimseler, "Zinadan biz vazgeçemeyiz!" der ve buna da itiraz ederlerdi. Ben Mekke'de oyun oynayan bir kız iken Hazreti Muhammed'e, "Doğrusu, onların asıl buluşma zamanları, kıyamet saatidir; Kıyâmet saatinin dehşeti ise, tarif edilemeyecek kadar müthiştir ve o, ne acıdır!" (Kamer, 54/46) âyeti nâzil oldu.[755]

Bu ifadeler bize, onun yaşıyla ilgili bir hayli bilgi vermektedir; şöyle ki:

Annemiz'in sözünü ettiği âyet, Kamer Sûresi'nin 46. âyetidir ve bütün hâlinde nâzil olan bu sûrenin, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) İbn-i Erkam'ın evinde bulunduğu sırada ve bi'setin dördüncü (614),[756] sekizinci (618) veya dokuzuncu (619)[757] yılında indiğine dair farklı rivayetler vardır. Özellikle, ayın ikiye yarılma hâdisesini ve o gün böyle bir mucizeye olan ihtiyacı nazara alan bazı âlimler,

---

755 Bkz.: Buhârî, *Fezâilü'l-Kur'ân* 6 (4707); *Tefsîru Sûre* 54/6 (4876); Nesâî, *Fedâilu'l-Kur'an*, 1/65; Abdurrezzak b. Hemmam, *Musannef* 3/352; Aynî, *Umdetü'l-Kârî* 20/21; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî* 1/319; 9/39 Konuyla ilgili olarak ayrıca kitabın başındaki "Mekke Hatıraları" başlığına ve 20 nolu dipnota bakılabilir.

756 Suyûtî, *İtkân* 1/29, 50; Doğrul, *Asr-ı Saadet* 2/148

757 Sekizinci veya dokuzuncu yıl ihtilafı, ay farkından kaynaklanmaktadır. Zira konunun anlatıldığı bazı rivayetlerde sekizinci yılın sekizinci ayı gibi bir ayrıntı dikkat çekmektedir.

söz konusu tarihin 614 olması gerektiği üzerinde durmuşlardır ki bu tarih esas alındığında Âişe Vâlidemiz, ya henüz dünyaya gelmemiş veya dünyaya gözlerini henüz yeni açmış demektir. 618 veya 619 tarihi esas alındığında da durum pek değişmemektedir; zira bu durumda o, henüz dört veya beş yaşında demektir ki her iki yaş da, söz konusu hâdiseyi kavrayıp yıllar sonra da aktarabilecek bir olgunluğu ifade etmemektedir. Bu durumda ise o, en yakın ihtimalle risâletin başladığı günlerde dünyaya gelmiş olmalıdır.[758]

Burada Annemiz'in kullandığı bir ifade ayrıca dikkat çekmektedir. O günü anlatırken kendisi hakkında da bilgi vermekte ve "*O gün ben, oyun oynayan bir kız çocuğu idim.*" demektedir. Bunu ifade ederken kullandığı kelime, 'câriye'dir ve '*kız çocuğu*' kelimesinin karşılığı olan '*câriye*' lafzı, ergenlik çağına geçişi ifade eden bir kelimedir ve bu dönemden bir önceki durum için '*tıfle*', bir öncesi için de '*sıbye*' tabirleri kullanılmaktadır. Bir sonraki aşamada ise ona, '*fütye*' veya '*fitye*' tabir olunmaktadır ki artık evlilik çağına ulaşmış ergin bir adayı ifade etmektedir. O günün teâmüllerine göre 'fütye' veya 'fitye' tabir edilen çağa gelen bir kız çocuğu ise, artık örtünür ve çocuklarla oynamaktan vazgeçip ev işlerinde annesinin yardımcısı statüsüne yükselirdi.[759]Arap şairlerinden İbn-i Yerâ, bu yaşlardaki birisini kastederek maksadını şu şekilde ifade etmektedir: "Sekiz yaşına geldiğinde artık o, benim için bir câriye değil; Utbe veya Muâviye'ye nikâhlayabileceğim gelin adayımdır."

---

758 Günümüzde bu bilgileri değerlendirip ihtimal hesabı yapan bazı insanlar, Âişe Validemiz'in evlendiği günkü yaşının en az on dört olduğu, bunun yirmi iki, yirmi üç, yirmi dört veya yirmi sekiz olma ihtimalinin de bulunduğu sonucuna gitmektedirler ki, herhangi bir mesnede dayanmadığı için biz bu türlü yorumlara iltifat etmedik.

759 Bkz.: İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab,* 15/145; Zebidi, *Tacu'l-Arus*, "c-r-v" maddesi. Aslında denizde gemilerin seri şekilde gidişini ifade eden bu kelime, zamanla ev işlerinde hızlı hareket edebilecek seviyeye gelen hizmetçi veya kız için kullanılmaya başlanmıştır. Bkz.: İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab* 14/139; Zebidi, *Tacu'l-Arus* "c-r-v" maddesi.

Ulemadan bazıları ise câriye kelimesinin, on bir yaşın üzerindeki kız çocukları için kullanıldığını ifade etmektedir.[760]

Bu kelimenin hangi yaşlarda bir kız çocuğu için kullanıldığı hakkındaki en temel bilgi ise, yine Annemiz'e aittir ve onun dünyasında câriyenin, kaç yaşındaki bir çocuk için kullanıldığını açıkça ifade etmektedir. Şöyle ki:

Bir seferinde Annemiz, Ümmü Talhate't-Talahât'ın yanına gitmişti. Orada, ergenlik çağına gelmiş oldukları halde bazı kız çocuklarının başörtüsüz namaz kıldıklarını gördü ve hemen müdahale etti:

– Bunlardan genç kız (câriye) olanlar, başörtüsüz namaz kılmasınlar!

Arkasından da şu hatırasını paylaştı onlarla:

– Bir seferinde yanıma Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) geldiğinde, yanımda genç bir kızın (câriye) namaz kıldığını gördü ve bana bir perde uzatarak:

– Onu ikiye ayır ve onunla Ümmü Seleme'nin odasının arasına ger, buyurdu. Sanırım o kız çocuk da (câriye), ergenlik dönemine yeni girmiş birisiydi![761]

Çocukların yedi yaşına geldiğinde namaza alıştırılmaları, on yaşına geldikleri hâlde namaz kılmayanların ise tatlı-sert bir tavırla bu işe yönlendirilmelerini ifade eden Allah Resûlü'nün beyanı,[762] ve hava şartlarının daha erken yaşlarda ergenliği beraberinde getirdiği o coğrafyayı düşündüğümüzde demek ki câriye kelimesinin yaş olarak karşılığı en azından 'yedi'dir ve bunun, 'on' olma ihtimali de vardır. Zaten, hangi âyetin nerede indiğini bilip bunu başkalarına da anlatabilecek bir yaş da ancak bu çağlardır. Öyleyse Annemiz,

---

760 İbn-i Manzur, *Lisanü'l-Arab* 10/128

761 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/96 (24690)

762 Ebu Davud, *Salât* 26 (495)

risaletin dördüncü yılında değil, bi'setten en az bir kaç yıl önce dünyaya gelmiş demektir. Buna göre, Kamer Sûresi'nin indiği tarih olarak şayet 614 yılını esas alacak olur ve câriye kelimesinin karşılığı olan yaşın da en azını alarak onu 'yedi' kabul edersek Annemiz'in, risâletten en az üç yıl önce doğmuş olduğu ortaya çıkar ki bu tarih 607 yılına tekabül etmektedir. Buna göre o, Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri ile evlendiği gün en az on yedi yaşında olmalıdır.

Sûrenin indiği tarih olarak 618 yılını kabul ettiğimizde ise o, en geç 611 yılında dünyaya gelmiş olmalıdır. Hâlbuki bütün bu hesaplarda, câriye kelimesinin karışılığı olan 7-11 arası yaş ihtimali de söz konusudur ve her bir alternatifte bu rakamlara birkaç yıl daha ilave etmek mümkündür. Söz konusu ihtimallere göre hiç rakam ilave etmeden ve herhangi bir mesnede dayanmayan yedi yaş üzerine bir hesap yaptığımızda ise o, Efendimiz'le on üç yaşında iken evlenmiş demektir. Görüldüğü gibi şartları bütünüyle zorlayıp en düşük rakamları esas aldığımızda bile sonuç değişmemektedir ki her şeyden önce bu bilgiler, Annemiz'in risâletten dört yıl sonra dünyaya gelmiş olamayacağını açıkça netleştirmiş olmaktadır.

3. Âişe Validemiz'in Mekke yıllarıyla ilgili olarak anlattığı bazı hâtıralar da bunu destekler mahiyettedir; mesela:

a) Bir hâtırasını naklederken o, "Ben, fili sevk ve idare eden seyis ve yedekçisini, gözleri görmez halde oturup Mekke'de insanlara el açıp dilencilik yaparken gördüm!"[763] demektedir. İşin daha da ilginç yanı, aynı hâdiseyi nakleden ikinci kişinin, onun ablası Esmâ Validemiz olmasıdır[764] ve bu hâdiseyi bize nakleden üçüncü bir kişi de yoktur.

Efendimiz'in dünyaya geldiği günlerde meydana gelen ve zaman tayininde Mekkelilerin bir mikyas olarak kabul ettikleri

---

763 Bkz.: İbn Hişâm, *Sîre* 1/176; Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 3/285; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân* 4/553; *el-Bidâye ve'n-nihâye* 2/214; Kurtubî, *el-Câmi'* 20/195

764 İbn-i Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân* 4/553

böyle bir hâdiseden geri kalan ibretlik bu iki ismi diğer insanların tanıyıp bilmemesi düşünülemez. Özellikle Fîl Sûresi gelip de zihinlerde yerini alan söz konusu hâdiseyi yeniden hatırlattıktan sonra buna hiç imkân yoktur.

Risâletten kırk yıl önce gerçekleşen bu hâdisede aktif rol alan bir insanın, o gün en azından altmış ve üzeri bir yaşta olması gerekmektedir. Öyleyse muhtemelen bu iki kişi, İslâm'ın ilk yıllarında vefat etmişlerdir. Zira Kur'ân'ın bahsini ettiği ve Rahmânî duruşa karşı çıkan, karşı çıkmakla da kalmayıp Kâbe'yi yerle bir etmek için ordusuyla hücûma geçen ve tam hedefine ulaşmak üzere iken bir anda hâk ile yeksân olan bir ordu, o günlerde her bir Mekkeli için çok önemlidir. Bu olayın bizzat şâhidi, hatta içeriden bakan iki kişi, onlar adına daha da önem arz etmektedir ve müşriklere karşı sürekli gerilimin yaşandığı bir zeminde bunların, ibretlik birer hâdise olarak görülmemesi ve başka sahabîler tarafından da arkadan gelen diğer mü'minlerle paylaşılmaması düşünülemez. Demek ki sözü edilen iki kişi, Ashâb-ı Kirâm tarafından farkedilemeden ve daha risâletin ilk yılında vefat etmiştir.

Âişe Validemiz'in bu bilgiyi ablasından almış olması da mümkün değildir; zira kendi ifadeleri içinde yer alan "Gördüm!" lafzı, bu ihtimali ortadan kaldırmaktadır.

Söz konusu hâdiseden bahsedilirken, Âişe Validemiz hakkında, "yaşı küçük olmasına rağmen"[765] ifadesinin kullanılması da ayrıca dikkat çekicidir. Demek ki o gün o, beş veya altı yaşlarındayken şâhidi olduğu bir manzarayı anlatmaktadır ki bu da onun, yaklaşık olarak risâletten beş-altı yıl önce dünyaya geldiğini göstermektedir.

b) Mekke yıllarıyla ilgili anlattığı elbette sadece bundan ibaret değildir; başka bir hâtırasını naklederken o, "Kendimi bildim bileli ben, ebeveynimi hep dindar olarak gördüm. Resûlullah (sallalla-

765 Kurtubî, *el-Câmi'* 20/195

hu aleyhi ve sellem) hemen her gün sabah veya akşam vakitlerinde bize uğrardı. Müslümanlar büyük tazyiklere maruz kalınca Ebû Bekir de Habeşistan'a hicret için yola çıktı."[766] demektedir.

Hazreti Ebû Bekir (radıyallahu anh), İslâm'ı ilk kabul eden hür erkek olması yönüyle daha ilk günlerden itibaren müslümandır. Yani Hazreti Âişe Validemiz, gözünü böyle bir evde açmıştır. Onun bu ifadesinden hareketle her ne kadar Annemiz'in, İslâm sonrasında dünyaya gelmiş olduğunu söyleyenler bulunsa da bu ifadelerle muhtemelen o, olup bitenleri aklının kavramaya başladığı dönemi kastetmektedir. Daha açık bir ifadeyle bu, '*doğduğu zaman bu evde İslâm vardı*' manasından daha ziyade '*etrafını tanımaya başladığında hep İslâm'la muhatap oldu*' manasını ihtiva etmektedir. Zira sonraki ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, sabah-akşam Allah Resûlü'nün evlerine geldiğini ve tazyiklere dayanamayan babası Hazreti Ebû Bekir'in de Habeşistan'a hicret etmeye teşebbüs ettiğini hatırlayacak, etrafında cereyan eden bu acı hâdiseleri kavrayıp yorumlayabilecek yaştadır. Dolayısıyla bu, onun risâlet sonrasında dünyaya gelmiş olabileceğinin delili değil, aksine o günlerde onun daha olgun bir çocuk olduğunun göstergesidir.

Bilindiği üzere Habeşistan'a ilk hicret, bi'setin beşinci yılında gerçekleşmiş, Hazreti Ebû Bekir'in hicret teşebbüsü de bu tarihlerde vuku bulmuştu. Bu hâdiseyi hatırlayabildiğine göre o gün Âişe Validemiz, en az yedi, sekiz veya dokuz yaşlarında olmalıdır ki bu da onun, her halükârda bi'setten önce dünyaya geldiğini göstermektedir. Aksi hâlde henüz bir yaşında ve anne kucağında süt emen bir çocuğun bu hâdiseleri detaylarıyla birlikte hatırlamasına imkân ve ihtimal yoktur.

c) İlk defa namazın ikişer rekât olarak farz kılındığını, mukim olanlar için daha sonraları onun dört reka'ta çıkarıldığını, ancak

---

[766] Bkz.: Buhârî, *Salât* 70, *Kefâle* 5, *Menâkıbü'l-ensar*, 45, *Edeb*, 64; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/198

sefer durumlarında yine iki rekât olarak bırakıldığını da bize intikal ettiren Âişe Validemiz'dir.[767]

Âişe Validemiz'in sözünü ettiği namaz, İsrâ ve Miraç'tan önce, sabah ve akşam kılınan namazdır. Mukim iken dört rekâta çıkarılması, beş vakit olarak tayin edilmesi ve rekâtlarının da bugünkü hâliyle ümmete tebliği de, İsrâ ve Miraç Hâdisesi sonrasında gerçekleşmiştir.[768]

Meseleye başka bir açıdan baktığımızda, Annemiz'den başka bu bilgiyi bize, İbn-i Abbâs,[769] Selmân-ı Fârisî[770] ve Sâib İbn-i Yezîd[771] aktarmıştır. Sâib İbn-i Yezîd, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicret ettikten üç yıl sonra dünyaya gelmiştir.[772] Yani Mekke dönemine muttali olamayacak durumdadır ve muhtemelen bu bilgiyi Âişe Validemiz veya İbn-i Abbâs'tan duyarak intikal ettirmiştir.

Bilindiği üzere Selmân-ı Fârisî'nin Efendimiz'le karşılaşması da hicret sonrasındadır ve Mekke döneminde namazın hangi şartlarda farz kılındığını bilmesine imkân yoktur. Muhtemelen bu bilgiyi o da aynı isimlerden almıştır.

Abdullah İbn-i Abbâs'ın durumu da farklı değildir; zira o da, bi'setin onuncu yılında, hicretten üç yıl önce ve Şi'b-i Ebî Tâlib sürgününde dünyaya gelmiştir.[773] Dolayısıyla Mekke yıllarıyla ilgi-

---

767 Bkz.: Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 2/285, 286; *el-Mu'cemü'l-evsat* 12/145; İbn Hişâm, *Sîre* 1/243

768 Bkz.: İbn-i Hişâm, *Sîre* 1/243

769 Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirîn* 5,6 (687)

770 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 12/145

771 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 2/285,286

772 Hicrî 94 yılında Medine'de vefat edecek olan Sâib İbn-i Yezîd, kendisi yedi yaşındayken babasının Allah Resûlü ile birlikte hac vazifesini yerine getirdiğinden bahsetmekte, kendisi gibi Medineli diğer çocuklarla birlikte Tebûk dönüşünde Seniyyetü'l-Vedâ'ya çıkıp Allah Resûlü'nü karşıladıklarını haber vermektedir. Bkz.: Buhârî, *Cihad* 192 (2917); *Meğazi* 77 (4164)

773 İbn Kesîr, *el-Bidâye* 8/295; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 29/289

li onun da müşâhedesinden bahsedilemez; teyzesi Meymûne Validemiz vesilesiyle sıklıkla hâne-i saâdete konuk olan İbn-i Abbâs, muhtemelen bu bilgiyi de Âişe Validemiz'den duymuştur.

Demek ki sözü edilen üç sahabenin de, Mekke'nin ilk yıllarında kılınan ikişer rekât namaza şâhit olmaları mümkün olmadığı gibi Miraç gecesiyle gelen beş vakit namaz emrini görüp bize intikal ettirmelerine de imkân yoktur. Öyleyse bu husus, Hazreti Âişe Validemiz'in bizzat Efendimiz'den duyarak bize anlattığı bir mesele değilse, kendisinin müşahede ederek yaşadığı bir gerçektir. Bu ise onun, daha ilk günlerden itibaren risâlet sürecine muttali olduğunu ve yaşının da o gün, bütün bunları kavrayacak seviyede bulunduğunu ifade etmektedir.

d) O günkü putlar ve putçuluk düşüncesinden bahsederken de o, "İsâf ve Nâile'yi biz, Kâbe'de cürüm işlemiş ve bu sebeple Allah'ın kendilerini taş hâline getirdiği Cürhümlü bir adamla kadın olarak duyup dururduk!"[774] demektedir. Burada dikkat çeken bir diğer fark da, söz konusu hâtıraları, büyük çoğunluk itibarıyla sadece onun rivayet ediyor olmasıdır ki bu da yukarıdaki düşünceyi te'yîd eden başka bir delildir. Öyleyse o, risâletten dört yıl sonra değil risâletten önce dünyaya gelmiştir.

4. Efendimiz'le izdivacı söz konusu olduğu günlerde Âişe Validemiz'in, Mut'im İbn-i Adiyy'in oğlu Cübeyr İbn-i Mut'im ile sözlü oluşu da bu kanaati güçlendirmektedir.

Daha önce de ifade edildiği üzere söz konusu '*sözlülük hâli*'nin, İbn-i Adiyy ailesi tarafından ve '*oğullarının anlayışı değişir*' endişe ve gerekçesiyle feshedildiği de bilinen bir gerçektir.[775] Meselenin halli ve bu evlilik hususundaki gerçek niyetlerini yoklama adına Mut'im İbn-i Adiyy'in evine giden Hazreti Ebû Bekir,

774 İbn Hişâm, *Sîre* 1/83

775 Buhârî, *Nikâh*, 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/210; Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid* 9/225; Beyhakî, *Sünen*, 7/129; Taberî, *Târîh* 3/161-163

kendisine hitaben Cübeyr'in annesi Ümmü Sabîyy'in, "Ey Ebû Kuhâfe'nin oğlu! Şayet seninle dünür olursak, oğlumuzu da kendine benzetir ve dinini ona da kabul ettirirsin; atalarının dininden çevirir ve onu da yoldan çıkarırsın!" şeklindeki tepkisiyle karşılaşmış, baba Mut'im'in de farklı düşünmediğini ifade etmiştir.[776]

İşte bu hâdise, Âişe Validemiz'in yaşı hususunda bize şu sonuçları hatırlatmaktadır:

a) İslâm'ın etkisine girme gibi bir endişe ortaya konulduğuna göre bu akit, henüz Hazreti Ebû Bekir müslüman olmadan veya müslüman olduğunu açıktan ilan etmeden önce gerçekleşmiştir. Hazreti Ebû Bekir'in ilk müslüman olan hür erkek olduğu düşünüldüğünde bu bizi, Âişe Validemiz'in risaletin ilk yıllarında dünyada olduğu sonucuna götürecektir. Yani Âişe Validemiz, 610 yılından önce dünyaya gelmiştir ki muhtemelen bu tarih, 605'tir.[777]

b) Söz konusu kararını İbn-i Adiyy ailesi, İslâm'ın açıktan tebliğ edilmeye başlandığı dönemde de almış olabilir ki buna göre zaman itibarıyla bu, İbn-i Erkam'ın evinden çıkışı ifade eden 613-614 yıllarına tekabül etmektedir.[778] Şayet Âişe Validemiz'in bi'setten dört yıl sonra dünyaya geldiği varsayılırsa, bu yıllarda o henüz doğmamış demektir ki bu durumda böyle bir akitten bahsetmenin de imkânı yoktur. Öyleyse ablası Esmâ Validemiz'in yaşı esas alınarak yapılan hesaplamalarda olduğu gibi burada da aynı yaklaşımı sergi-

776 Burada zayıf da olsa başka bir ihtimalden söz edilebilir; o da onun, doğumunu takip eden yıllarda, '*beşik kertmesi*' benzeri ve ebeveynler arası bir sözleşme ile karşı karşıya olma durumudur. Ancak ilgili metinlerin hiçbirinde bunu teyit eden herhangi bir ayrıntı yoktur.

777 Bkz.: Berki, Ali Hikmet, Osman Eskioğlu, *Hâtemü'l-Enbiya Hazreti Muhammed ve Hayatı* 210

778 Aralarında böyle bir sözleşme bulunsa bile İbn-i Adiyy ailesinin, Hazreti Ebû Bekir ailesinin yeni çizgisini nazara alarak bu akdi daha önceden feshetme ve askıya alma ihtimali de mümkündür. Bu durumda İbn-i Adiyy ailesinin zikri geçen son sözü, daha önce kararlaştırılıp da kendilerine iletilmeyen meselede sonucun, kız tarafına resmen tebliği anlamına gelmektedir.

leyip nişanın bozulduğu tarihlerde onun, on üç veya on dört yaşlarında bir genç kız olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.[779]

c) Burada dikkatimizi çeken başka bir husus da, söz konusu evlilik teklifinin, Osmân İbn-i Maz'ûn'un hanımı Havle Bint-i Hakîm gibi aile dışından ve üçüncü bir şahıs tarafından teklif edilmiş olmasıdır. Ayrıca bu teklif içinde Âişe Validemiz, o gün dul olan Sevde Validemiz'in alternatifi olarak gündeme getirilmiştir. O günün genel kabulleri nazara alındığında bu, demekki çok tabii bir davranıştır. Hiçbir zorlama olmadan akla gelen bu evlilik teklifi aynı zamanda, Âişe Validemiz'in de evlenecek çağda bir kız olduğunu açıkça ifade etmektedir. Zira Hazreti Havle'nin ifadelerine bakılacak olursa o, her ikisini birden değil, Allah Resûlü'ne onlardan birisini teklif etmiştir.

d) Hazreti Havle'nin getirdiği haber neticesinde Ümmü Rûmân ve Hazreti Ebû Bekir'in gösterdikleri sevinç de, kızlarının yaşıyla ilgili herhangi bir tereddüt yaşamadıklarının en büyük delilidir.

Bu gelişmeden haberdar olan Hazreti Ebû Bekir'in endişe duyduğu husus, kızının küçüklüğüyle ilgili değil, din kardeşi ve bu kadar yakınında bulunan candan bir arkadaşı olması yönüyle kızının, Resûlullah'a helâl olup olmayacağıyla ilgilidir.

Butün bunlar o gün Âişe Validemiz'in, evlilik çağına gelmiş ve evlendirilmesi gereken genç bir kız olduğunu açıkça ifade etmekte, bi'setin dördüncü yılında dünyaya gelmiş olma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Bilakis onun, risâletin ilk yıllarında ve Hazreti Ömer ve Hazreti Hamza gibi insanların müslüman olduğu günlerde, o günün şartlarına göre evlilik çağına gelmiş bir gelin adayı olduğunu ortaya koymaktadır.[780]

---

779 Savaş, Rıza, D. E. Ü. İlahiyat Fak. Derg. 4, İzmir, 1995, s. 139-144

780 Onun için bazıları bu tarihte onun, on üç veya on dört yaşlarında bir genç kız olduğunu söylemektedir. Bkz.: Savaş, Rıza, D. E. Ü. İlahiyat Fak. Derg. 4, İzmir, 1995, s. 139-144

Bu kararın, açıktan tebliğin başlandığı dönemde alınmış olma ihtimali nazara alınacak olsa bile bu tarihin, İbn-i Erkam'ın evinden çıkış günleri olan 613-614 yıllarını ifade ettiği görülecektir ki bu, sözlendiği dönem itibarıyla onun henüz dünyaya gelmediğini kabullenmek demektir. Bu durumda, söz konusu akitten bahsetmenin de imkânı yoktur. Öyleyse bu sözün bozulduğu tarihlerde onun, en azından yedi veya sekiz yaşında olduğunu kabullenmemiz gerekir ki bu da onun, takriben 605 tarihinde dünyaya gelmiş olduğunu göstermektedir.[781]

5. Mevzuya ışık tutması bakımından Âişe Validemiz'le diğer kardeşlerinin arasındaki yaş farkı da dikkat çekicidir. Bilindiği gibi Hazreti Ebû Bekir'in (radıyallahu anh) altı çocuğu vardır; bunlardan Hazreti Esmâ ve Hazreti Abdullah, Kuteyle Bint-i Sa'd'dan;[782] Hazreti Âişe Validemiz'le Hazreti Abdurrahman, Ümmü Rûmân'dan; Muhammed, Esmâ Bint-i Ümeys'ten[783] ve Ümmü Gülsüm de Habîbe Bint-i Hârice'den[784] olmuştur. Bu durumda Esmâ Validemiz'le Hazreti Abdullah; Abdurrahmân ile de Âişe Validemiz anabir kardeşlerdir ve bu her iki anabir kadreşler arasındaki yaş farkları konumuza ışık tutacak mahiyettedir; şöyle ki:

a) Hazreti Ebû Bekir'in ilk kızı olan Esmâ Validemiz, hicretten yirmi yedi yıl önce 595 tarihinde dünyaya gelmiştir.[785] Allah

781 Bkz.: Berki, Ali Hikmet, Osman Eskioğlu, *Hâtemü'l-Enbiya Hazreti Muhammed ve Hayatı* 210

782 Kuteyle Bint-i Sa'd, Hazreti Ebû Bekir'in ilk evlendiği kadındır. Biri erkek iki çocuğu olmuş ve henüz müslüman olmadan önce boşamıştır. Hicret sonrasında kızı Esmâ Validemiz'i görmek isteğinde ısrar edip meseleyi Âişe Validemiz'e intikal ettirecek ve bu vesileyle Mümtehine Sûresi'nin (60) 8. âyeti nâzil olacaktır. Bkz.: İbnü'l-Esîr, *Üsüdü'l-Ğâbe* 6/242

783 Hazreti Esmâ, Mûte'de şehid olan Hazreti Ca'fer İbn-i Ebî Tâlib'in hanımıdır.

784 Son çocuğu olan Ümmü Gülsüm, Hazreti Ebû Bekir'in vefatından sonra dünyaya gelmiştir. Bkz.: Muvatta, *Buyû*, 30 (806); İbnü'l-Esîr, *Üsüdü'l-Ğâbe* 1/640-641

785 Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, 2/597

Resûlü'nün hicreti esnasında Zübeyr İbn-i Avvâm ile evli ve o gün altı aylık hâmiledir. Bir diğer ifadeyle o gün yirmi yedi yaşındadır.[786] Üç ay sonra Medine'ye hicret ederken Kuba'da oğlu Abdullah'ı dünyaya getirecektir. Hicrî yetmiş üç yılında ve yüz yaşındayken, hatta dişleri bile dökülmemiş halde vefat etmiştir.

Âişe Annemiz ile ablası Esmâ Validemiz'in arasındaki yaş farkı ondur.[787] Buna göre Âişe Validemiz'in doğumunun (595 + 10 = 605) 605; hicretteki yaşının da (27 – 10 = 17) 17 olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Evlilik hicretten yedi ay sonra[788] gerçekleştiğine göre demek ki bu sıralarda Âişe Validemiz, on sekiz yaşındadır.[789]

b) Benzeri bir durum da, Âişe Validemiz'in anabir kardeşi olan Hazreti Abdurrahmân arasında söz konusudur. Bilindiği gibi Hazreti Abdurrahmân, Hazreti Ebû Bekir'in büyük oğludur ve ancak Hudeybiye'den sonra müslüman olacaktır. Bedir'de, babasıyla karşılaşmamaya özen gösteren de odur ve o gün Abdurrahmân, yirmi yaşındadır.[790] Buna göre o, 604 yılında doğmuş olmalıdır. Kardeşler arası yaş farkının genelde bir veya iki olduğu ve korunma adına azilden başka bir yöntemin bilinmediği o günkü toplumda, ağabeyi 604 yılında dünyaya gelen bir kardeşin 614 yılında doğmuş olma ihtimali çok zayıftır. Bir diğer ifadeyle o günkü toplumda kardeşler arası yaş farkının bu kadar büyük ol-

---

786 Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, 2/597

787 Beyhakî, *Sünen* 6/204; İbn Mende, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, Köprülü Kütüphanesi, No: 242, (Varak: 195b); İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Terâcimü'n-Nisâ), s. 9, 10, 28; Mes'ûdî, *Mürûcu'z-Zeheb* 2, 39; İbn Sa'd, *Tabakât* 8/58

788 Bu evliliğin, hicretten altı ay veya sekiz ay sonra yahut yaklaşık bir buçuk yıl sonra ve Bedir'in akabinde gerçekleştiğini ifade eden rivayetler de vardır. Bkz.: İbn Sa'd, *Tabakât* 8/58; İbn Abdilberr, *İstîâb* 4/1881; Nedevî, *Sîretü's-Seyyideti Âişe*, Tahkîk: Muhammed Rahmetullah Hâfız en-Nedevî, 40, 49

789 Bedir'in hemen akabindeki Şevvâl ayında evlendiği bilgisini esas aldığımızda ise onun, evlendiği gün on dokuzuncu yaşını tamamlamak üzere olduğunu kabullenmemiz gerekmektedir.

790 İbn Esîr, *Üsüdü'l-Ğâbe* 3/467

ması, ender karşılaşılan bir durumdur ki zaten bunu destekleyen herhangi bir delil de bulunmamaktadır. Buna göre de Annemiz, bi'setten önce dünyaya gelmiş olmalıdır.

6. Onun yaşıyla ilgili bir başka bilgi de, Âişe Validemiz'in vefat tarihi konusunda gelen rivayetlerde söz konusudur. Zira onun vefat ettiği yıl ve o günkü yaşıyla ilgili olarak hicrî 55, 56, 57, 58 veya 59;[791] yaşıyla alakalı olarak da altmış beş, altmış altı, altmış yedi veya yetmiş dört[792] gibi farklı tarih ve rakamdan bahsedilmektedir. Bu ise, doğum tarihinde olduğu gibi onun vefat tarihiyle ilgili de kesin bir kabulün olmadığını göstermektedir.

Özellikle hicretin 58. yılında ve 74 yaşında iken vefat ettiğini ifade eden rivayette, vefat ettiği günün Çarşamba, vefat tarihinin de Ramazan ayının on yedinci gecesine denk geldiği; vasiyyeti üzerine Vitir Namazı'ndan sonra Cennetü'l-Bakî'ye ve geceleyin defnedildiği; yine vasiyyeti gereği namazını, Hazreti Ebû Hureyre'nin kıldırdığı; mezarına da, ablası Hazreti Esmâ'nın iki oğlu Abdullah ile Urve, kardeşi Muhammed'in iki oğlu Kâsım ve Abdullah ile diğer kardeşi Abdurrahmân'ın oğlu Abdullah gibi isimlerin indirdiği gibi detayların bulunması,[793] diğerlerine nispetle bu bilginin daha güçlü olduğu izlenimi vermektedir. Öyleyse bu tarihi esas alarak bir hesaplama yapacak olursak onun, Efendimiz'in irtihalinden sonra kırk sekiz yıl daha yaşadığını (48+10=58+13=71+3=74) görmekteyiz ki bu hesaba göre o, risâletten üç yıl önce dünyaya gelmiş demektir. Bu durumda evlendiği gün onun, (74–48=26–9=17+7 ay) on yedi yılını yedi ay geçtiği, yani on sekiz yaşında olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki bilgilere ilave olarak, erkek çocukların bile yol-

---

791 İbn Abdilberr, *İstîâb* 2/108; *Tehzîbü'l-Kemâl*, 16/560

792 Bkz.: İbn Sa'd, *Tabakât* 8/75; Nedevî, *Sîretü's-Seyyideti Âişe* 202

793 İbn Abdilberr, *İstîâb* 2/108; Doğrul, *Asr-ı Saadet*, 2/142

dan geri çevrildiği Uhud günü onun da cephede oluşu,[794] ilmî meselelerdeki derinliği, İfk Hâdisesi karşısında ortaya koymuş olduğu olgun tavır ve beyanları, Fâtıma Validemiz'le arasındaki yaş farkı,[795] hicret ve sonrasında yaşanan gelişmelere detaylarıyla vukûfiyeti, Medine'ye intikal ettikten sonra evlilik işinin, bizzat babası Hazreti Ebû Bekir'in gündeme getirmesiyle ve mehir takdirinden sonra gerçekleşmiş olması,[796] model bir şahsiyet olarak Efendimiz'in toplum önündeki rehberlik konumu, peygamberlik hassasiyeti ve baba şefkati, gelen âyetlerde evlilik yaşıyla ilgili olarak rüşd şartının getirilmiş olması,[797] onun yaşı ve evliliğiyle ilgili rivayetlerin farklılık arz etmesi yönüyle kesinlik ifade etmiyor oluşu ve o günkü yaşını ifade ederken bizzat kendisinin, şüphe ifade eden "*altı veya yedi*" gibi tabirler kullanması,[798] o günün toplumlarında doğum ve ölüm tarihlerinin bugünkü kadar net tespit edilmiyor oluşu gibi bilgiler üzerinde de durulabilir. Ancak netice değişmemekte ve bunların hepsi, onun risâletten önce dünyaya geldiğini, on dört veya on beş yaşlarındayken nişanlandığını ve

---

794 Bkz.: Buhârî, *Cihâd*, 65.

795 Buhârî'nin şârihlerinden İbn-i Hacer, Fâtıma Validemiz'in Kâbe'nin tamiri yılında ve Efendimiz'in otuz beş yaşlarında bulunduğu sırada dünyaya geldiğini ve aynı zamanda onun, Âişe Validemiz'den beş yaş daha büyük olduğunu ifade etmektedir. Bu bilgiyi mutlak doğru ve sahih olarak kabullenecek olursak, herhâlükarda Âişe Validemiz'in vahyin geldiği ilk yıl dünyaya gelmiş olması gerekmektedir. Buna göre onun, dokuz yaşında iken evlenme ihtimali tamamen ortadan kalkmaktadır. Aslında bu beyanlarıyla İbn-i Hacer, şerhini yaptığı Buhârî hadîsini açıkça ve bizzat kendisi nakzetmektedir.

796 Bkz.: Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/25; İbn Abdilberr, *İstîâb* 4/1937; İbn Sa'd, *Tabakât* 8/63

797 Bkz.: Nisâ, 4/6

798 "*Hicretten bir buçuk, iki veya üç yıl önce*", "*altı veya yedi yaşındayken*", "*Hadîce'nin vefat ettiği yıl veya vefatından üç yıl sonra*", "*hicretten yedi, sekiz ay sonra, hicretin ilk senesi*" veya "*Bedir'in akabinde*" gibi farklı rivayetler için bkz.: Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr*, 20, 44; Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe*, 74; Aynî, *Umdetü'l-Kârî* 1/45; İbn Abdilberr, *İstîâb* 4/1881; Nedevî, *Sîretü's-Seyyideti Âişe* 40, 49

on yedi, on sekiz veya on dokuz yaşlarındayken de Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile evlendiğini ortaya koymaktadır.

Buraya kadar zikrettiğimiz deliller, '*nişanlandığında 6 veya 7, evlendiğinde ise 9 yaşlarında*' olduğu şeklindeki rivayetleri inkâr etmemizi de gerektirmemektedir. Zira bu bilgileri te'lîf etme imkânı vardır ve söz konusu rivayetleri, '*o gün, o yaşlarındaki bir kız görünümde idim*', '*risâlet geldiğinde altı veya yedi yaşlarındaydım*' veya '*kendimi bilmeye başladığımda o yaşlardaydım*' şeklinde anlamak mümkündür. Hazreti Âişe Annemiz'in, fizikî durumu itibarıyla zayıf bir bünyeye sahip olduğu bilgisi de bu yorumu güçlendirmektedir; zira bilindiği üzere o, fizikî şartlardan çabuk etkilenen ve akranlarına göre kendini daha küçük gösteren bir bedene sahipti. Annemiz, yol şartlarına dayanamayıp hicret sırasında hastalanmış,[799] annesi tarafından özel ilgi gösterilerek Medîne'de tedavi görmüş,[800] Benî Mustalık Gazvesi dönüşünde, içinde sanılarak hevdecinin deve üzerine yerleştirildiğinde, hevdeç içinde olup olmadığının bile farkına varılamamıştır ki[801] bu hâdiselerin her biri, onun fizikî yönü hakkında bize net bilgiler vermektedir.

Mevzuya başlarken de ifade ettiğimiz gibi Âişe Validemiz, o günkü toplum telakkilerine göre şayet dokuz yaşında iken evlenmiş olsa bile bu, çok tabii ve doğal bir durumdur; ancak zikretmeye çalıştığımız deliller muvâcehesinde hâdiseye bakıldığında onun, 17, 18 veya 19 yaşlarında iken '*Mü'minlerin Annesi*' hüviyetini kazandığı anlaşılmaktadır.

---

799 Bkz.: Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr* 43, 44; Müslim, *Nikâh*, 69; İbn Mâce, *Nikâh* 13.

800 Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr* 44; Müslim, *Nikâh* 69; Ebû Dâvûd, *Edeb* 55; İbn Mâce, *Nikâh* 13; Dârimî, *Nikâh* 56; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 23/25; İbn Abdilberr, *İstîâb* 4/1938; İbn Sa'd, *Tabakât* 8/63

801 Bkz.: Buhârî, *Şehâdât* 15; *Megâzî* 34; *Tefsîr* (24) 6; Müslim, *Tevbe* 56; Tirmizî, *Tefsîr* (63) 4; İbn Sa'd, *Tabakât* 2/65; İbn Hişâm, *Sîre* 3/310

HAZRETİ ALİ VE ÂİŞE VALİDEMİZ

Âişe Validemiz'le ilgili olarak üretilen diğer bir bilgi de, onun Hazreti Ali'ye kırgın, hatta kızgın olduğu şeklindedir. Buna göre o, İfk Hâdisesi münâsebetiyle kırgın olduğu Hazreti Ali'ye, o gün söylediklerinden dolayı hayatının sonuna kadar mesafeli kalmış ve Cemel gibi acı hâdiseler de bu kırgınlığın bir sonucu olarak meydana gelmiştir.

Bunun için öne sürülen tek delil, hastalığı sırasında cemaate gelirken Efendimiz'in koluna giren ikinci kişiden bahseden Annemiz'in onu, adını zikretmeksizin 'diğer bir adam' şeklinde telaffuz etmiş olmasıdır. Onlara göre bu 'diğer adam', Hazreti Ali'dir ve Annemiz de, -en hafif ifadesiyle- ona duyduğu kırgınlık ve kızgınlıktan dolayı Hazreti Ali'nin adını ağzına almamış ve o gün onu, 'diğer bir adam' olarak tavsif etmiştir.[802]

Peki, hâdisenin gerçek boyutu nedir? Gerçekten Annemiz, Hazreti Ali'ye karşı kırgın ve kızgın mıdır? Annemiz'in yaşı konusunda olduğu gibi burada da farklı bilgi ve delil söz konusu mudur? Kırgınlık, dargınlık, kızgınlık, kin, nefret ve intikam gibi hususlar düşünüldüğünde Annemiz'in genel karakteri nasıldır ve

---

[802] Buhârî, *Vudû* 44 (195), *Cemaa* 11 (634), *Hîbe* 13 (2448), *Meğazi* 78 (4178); Müslim, *Salât* 91, 92 (418); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/34 (24107); Abdurrezzak, *Musannef* 5/428 (9754); İbn Sa'd, *Tabakât* 2/232

bu türlü hâdiselerle karşılaştığında ne türlü tepkiler vermektedir? Dilerseniz, şimdi de bu soruların cevabını bulmaya çalışalım:

1. Öncelikle sözü edilen bu hâdisenin dışında, Hazreti Ali ile Annemiz'in arasında var olduğu söylenen kırgınlığı ifade edebilecek en küçük bir emâre yoktur.

2. İfk Hâdisesi sırasında Hazreti Ali'nin söylediği beyan olunan söz konusu cümlelerin sıhhati konusu da düşündürücüdür. Zira sözü edilen beyanlar, sıhhat açısından zayıftır[803] ve böylesine önemli bir meselenin, bilhassa başka delillerin de olduğu yerde bunun gibi zayıf bir rivayet üzerine bina edilmesinin imkânı yoktur.

3. Tek delil olarak ileri sürülen hâdisede, 'diğer bir adam' ifadesiyle Hazreti Ali'nin kastedilmiş olması muhtemel olduğu gibi Hadîs ulemâsı, 'diğer bir adam' lafzıyla işaret edilen şahsın Hazreti Üsâme veya Fadl İbn-i Abbâs'ın da olabileceğini söylemektedir.[804] Hatta bazıları buna, Büreyre ve Nûbe ismindeki iki kişiyi daha ilave ederken, sözü edilen şahsın, ismi bilinmeyen bir köle olduğu da ifade edilmektedir.[805]

Öyleyse burada iki durum vardır; birincisine göre sözü edilen hâdise birkaç kez tekrarlanmış; ikincisine göre ise, Allah Resûlü'ne destek olmak için hastalığı sırasında koluna giren insanlar her seferinde değişmiş demektir. Burada değişmeyen şahıs, Efendimiz'in amcası Hazreti Abbâs'tır; yakınlığından dolayı sürekli yanında bulunmuş ve dolayısıyla da Allah Resûlü'nün bir kolunda sürekli o olmuştur. Öyleyse değişiklik, Efendimiz'in diğer koluna girenlerdedir ve bunlar, Hazreti Üsâme, Hazreti Ali, Hazreti Fadl, Hazreti Büreyre, Hazreti Nûbe ve ismi zikredilmeyen diğer bir köle olarak değişkenlik arz etmektedir.[806]

---

[803] İbn Hibbân, *Sahîh* 10/13, 16/13; Ebû Ya'lâ, *Müsned* 8/322, 339.

[804] Bkz.: Aynî, *Umdetü'l-kârî* 3/92; 5/188; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri* 1/263; 8/141

[805] Bkz.: İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri* 8/141; Aynî, *Umdetü'l-kârî* 3/92; 5/188

[806] Bkz.: Aynî, *Umdetü'l-kârî* 3/92, 5/188; Nevevî, *Şerhu Müslim* 4/137, 138; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri* 8/141

Dolayısıyla aynı hâdisenin içinde sürekli değişen beş kişinin adını zikretme yerine Annemiz, hepsini birden kastederek Allah Resûlü'nün diğer koluna münâvebeyle girip O'na destek olanların hepsini, 'bir diğer adam' olarak tavsif etmiştir. Buna göre ismi zikredilmeyen sadece Hazreti Ali değil, onun yanında Hazreti Üsâme, Hazreti Fadl, Hazreti Büreyre, Hazreti Nûbe ve ismi bile bilinmeyen meçhul köledir ki Annemiz'in, ne sözü edilen bu beş kişiye karşı olumsuz bir tavrı söz konusudur ne de Hazreti Ali'ye karşı maksatlı bir tavrı vardır.

4. İfk Hâdisesi sırasında Hazreti Ali'nin, "Yâ Resûlallah! Bu kadar darlanma! Allah (celle celâluhu) Seni daha fazla sıkıntı yaşamaktan muhafaza eylesin! Onun dışında da ne çok kadın var! Hele şu hizmetçi kıza bir soruver; mutlaka o da Seni tasdik edecek, Seni rahatlatacak sözler söyleyecektir!"[807] şeklindeki sözü, Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'ni sıkıntıdan kurtarmaya matuftur ve açıkça bu, "Ben sadece Seni düşünüyorum; Senin incinmen söz konusu olduğu yerde, bana göre her mesele tâlidir!" manasına hamledilmelidir. Aynı zamanda o gün Hazreti Ali'nin, konuyu Hazreti Berîre'ye yönlendirmesi de, muhtemelen Annemiz'i daha yakından tanıyan birisinin tebriesini almaya matuf bir niyet taşımaktadır.

Aynı zamanda Hazreti Ali, İslâm'ı en iyi bilen birisidir ve bilindiği gibi yaklaşık bir aylık sürenin sonunda gelen âyette, "Siz ey mü'minler! Bu dedikoduyu daha işitir işitmez, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar olarak birbiriniz hakkında iyi zan besleyip, 'Hâşa, bu besbelli bir iftiradan başka bir şey değildir!' demeniz gerekmez miydi?" denilmektedir. Bu ifadeler, delil ve mesnede dayanmadan üretilen iftiralarda bir mü'minin nasıl davranması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır ve tarih de göstermektedir

---

807 Buhârî, *Şehâdât* 15 (2518), *Meğazi* 32 (3910, 3911); *İ'tisâm* 28 (6935); Müslim, *Tevbe* 56 (2770)

ki o gün binlerce sahabe aynı tavrı ortaya koymuştur ki Hazreti Ali'nin bunlardan istisna tutulmasını gerektirecek en küçük bir delil söz konusu değildir.

5. Aksine o gün Hazreti Ali'nin, Âişe Validemiz'in masum olduğunu ifade eden net beyanları vardır; meseleyi ashâbıyla istişare ettiği sırada hâne-i saâdetlerine gelen Hazreti Ömer, Hazreti Osmân ve Hazreti Ali, teker teker Annemiz'i tebrie etmiş ve söylenilenlerin tereddütsüz iftira olduğunu söylemişlerdir. Buna göre o gün Hazreti Ali, metânetle meseleye yaklaşmış ve kesin bir dille Annemiz'i şu ifadelerle tebrie etmiştir:

– Yâ Resûlallah! Ben, onun pâk ve tertemiz oluşunu şu hâdiseden çıkarıyorum; hani bir gün Sen, ayağında mesh veya ayakkabılarınla bize namaz kıldırıyordun ve bir aralık o mesh veya ayakkabılarından birini çıkardın! O gün hepimizi hayrete düşüren bir husustu bu ve daha sonra Sana, bunun sünnet olup olmadığını sorduk; bize, "Hayır!" cevabını verdin ve ardından da, "Bana Cibrîl geldi ve onlardan birisinin üzerinde, namaza mâni bir necâset olduğunu söyledi." diye ilave ettin. Yâ Resûlallah! Allah (celle celâluhu), bu kadar küçük meselelerde Seni muhafaza ederken, âilen konusunda Seni hiç yalnız bırakır mı?[808]

İşte gerçek Hazreti Ali karakteri budur ve kendisinden önce Annemiz'in masûm olduğunu söyleyen Hazreti Ömer ve Hazreti Osmân gibi onun duruşu da çok sağlamdır ve bu duruş, Allah

---

808 O gün Hazreti Ömer'in, "Yâ Resûlallah! Şüphe yok ki Âişe, pâk ve temizdir; ona yapılan da, iftiradan başka bir şey değildir! Münâfıkların yalan peşinde oldukları ve Âişe'nin de pâk ve temiz olduğunu ben, Senin bedenine bile yaklaşamayan sinekten anlıyorum; zira Allah (celle celâluhu) Seni, pisliklere bulaşma ihtimali olan bir sinekten bile muhâfaza ediyorsa, hiç şüphe yok ki ailen konusunda Seni O (celle celâluhu) mutlak sûrette muhâfaza eder!" dediği nakledilirken Hazreti Osmân'ın, "Âişe'nin pâk ve tertemiz olduğunu ben, Senin yere düşmeyen gölgenden anlıyorum; Allah (celle celâluhu) Senin gölgene bile insanların basmasına müsâde etmiyorsa ailen konusunda Seni rencide edecek bir şeye hiç müsâde eder mi?" şeklinde bir mantık ortaya koyduğu ifade edilmektedir. Bkz.: Halebî, *Sîre* 2/624, 625; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân* 6/89

Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) sevindirecek bir duruş olduğu gibi Kur'ân'ın takdir ettiği duruşla da paralellik arz etmektedir.

6. Aksi halde, Hazreti Ali'nin de Annemiz hakkında uydurulan iftiraya inanmış olduğunu kabullenmek gerektir ki tarihi hâdiseler bunu açıkça reddetmektedir. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Annemiz'in iffetini ilan eden âyetler geldikten sonra, söz konusu iftiranın herhangi bir yerinde duran Hassân İbn-i Sâbit, Mistah İbn-i Üsâse ve Hamne Bint-i Cahş'a müeyyide uygulamıştır. Şayet Hazreti Ali'nin söz konusu beyanını, sözü edilen iftiraya inandığı şeklinde yorumlamak mümkün olsaydı, onun da benzeri bir tecziyeye muhatap olması kaçınılmaz olurdu. Çünkü Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kim olursa olsun ceza gerektiren bir fiili irtikâb edeni tecziye edeceğini açık bir dille beyan etmektedir[809] ki o gün Hazreti Ali'yi bu müeyyideden istisnâ tutarak ona iltimas geçmiş olması asla düşünülemez.[810]

Aynı zamanda Annemiz'in hayatında kin ve nefrete yer yoktur. Zaten onun, kin ve nefret tohumlarını toplumdan söküp her türlü kan davalarını ayaklarının altına alan bir Peygamber'in en yakını olarak farklı davranması da söz konusu değildir. Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin intikam duygusuyla asla hareket etmediğini bize intikal ettiren de şüphesiz odur.[811] Olumsuzluğa yine olumsuzlukla mukabelede bulunmanın sürekli yerildiği[812] bir dinin en önemli nâkili ve bu dinin Mübelliği'nin de en has bir talebesi olarak Annemiz, bu türlü noksanlıklardan berîdir ve bunun birçok örneği vardır. Mesela âyetler gelip de

---

[809] Hırsızlık yapan bir kadının affı konusunda kendisine müracaât edildiğinde Efendimiz'in, "Kızım Fâtıma da olsa müeyyideyi uygulardım!.." şeklindeki duruşu, bunun en temel delilidir. Bkz.: Buhârî, *Enbiya* 52 (3288); *Fedâilü's-Sahabe* 18 (3526); *Meğazi* 50 (4053); Müslim, *Hudud* 8, 9, 11 (1688, 1689)

[810] Bkz.: Bûtî, *Âişe Ümmü'l-Mü'minîn* 60 vd.

[811] Buhârî, *Menâkıb* 20 (3367), *Edeb* 80 (5775), *Hudud* 10 (6404); Müslim, *Fedâil* 77, 79 (2327, 2328); Ebû Davud, *Edeb* 5 (4785); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/31 (24080)

[812] Bkz.: Furkan, 25/72

hakikat ortaya çıkınca Annemiz, münâfıkların oyununa gelip iftiraya eşlik ettiğinden dolayı tecziye edilen Hassân İbn-i Sâbit'e karşı asla olumsuz bir tavır içine girmemişti. Hatta olumsuz tavır içine girmek bir yana, Hassân İbn-i Sâbit'in en önde gelen müdâfîlerinden birisi şüphesiz Annemiz'di; Hazreti Hassân'ın aleyhinde konuşan birisini duyar duymaz hemen müdâhale etmiş ve şiirleriyle Allah Resûlü'nü müdafaa eden bu sahabînin aleyhinde konuşturmamıştı.[813]

Annemiz'in bu manadaki farklılığını ifade eden misaller elbette bunlarla sınırlı değildir; bu konuda, kardeşini[814] şehîd edenlere karşı takındığı tavır da ayrıca dikkat çekicidir. Ziyaretine gelen Abdurrahmân İbn-i Şumâse'ye sorular sormuş ve halîfe olarak Hazreti Muâviye'den memnun olduklarını görünce, "Kardeşim Muhammed İbn-i Ebî Bekr'e yaptıkları, Resûlullah'tan duyduklarımı sana anlatmama elbette mâni değil!" diyerek ona, teb'ası kendisinden memnun olan idareciler için Allah Resûlü'nden duyduğu müjde dolu beyanları anlatmıştı.[815]

Şimdi, kardeşini şehîd eden, aleyhinde koparılan fırtınalara kapılarak ona acının en çetinini yaşatan, hatta bundan dolayı cezalandırılanlar hakkında bile mülâyemetle davranıp onları müdafaa eden Âişe Validemiz'in, Hazreti Ali gibi Allah ve Resûlü nezdinde kıymetli birisi hakkında kin ve nefret duymasına, hele bunu hayatının sonuna kadar taşımasına imkân ve ihtimal yoktur.

7. Cemel Vak'ası sonrasında yaşanan kamplaşmalarda Hazreti Ali'ye yakınlığından dolayı yedi arkadaşıyla birlikte şehîd edilen Hucr İbn-i Adiyy hakkında Hazreti Muâviye'ye mektup

---

813 Bkz.: Buhârî, *Megâzî* 32 (3914); *Edeb* 91 (5798); *Menâkıb* 14 (3338); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 156, (2487, 2488); Hâkim, *Müstedrek* 3/555 (6063)

814 Annemiz'in kardeşi Muhammed İbn-i Ebî Bekir, Cemel ve Sıffîn'de Hazreti Ali'nin yanında yer almıştı.

815 Müslim, *İmare* 19 (1828); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 6/93 (24666); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 5/275 (8873); İbn Hibbân, *Sahîh* 2/313 (553)

yazan ve bu cinayetleri durdurmak için bütün imkânlarını kullanan şüphesiz Annemiz'dir. Hatta o, bununla da kalmamış ve sitem dolu sözlerle sözü edilen cinâyetlerden duyduğu üzüntü ve endişeyi, "Hucr ve arkadaşlarını öldürürken hiç mi Allah'tan korkmadın? Hucr'a niye merhamet etmedin; ondan bunu niye esirgedin?" demek suretiyle bizzat Hazreti Muâviye'ye söylemekten geri durmamıştır.[816]

8. En kritik noktalarda Annemiz'in, Hazreti Ali'yi nazara verdiğine şâhit olmaktayız;[817] Hazreti Osmân sonrasında hilâfet yükünü omuzlayacak olan kişinin o olması gerektiğini söylemiş ve başkalarını da o istikamette yönlendirmişti.[818] Kendisine bir soru tevcih edildiğinde, Hazreti Ali'nin daha iyi bilebileceğini söyleyerek insanları ona yönlendiren yine Annemiz idi.[819]

Cemel'in acılarını dorukta hissettiği gün bile etrafındakilere dönmüş ve şunları söylemişti:

– Oğullarım! Ne yazık ki bazımız bazımızın canını yaktı; üzücü hâdiseler yaşadık ve bir hayli de yorgun düştük! Bu yaşananlardan dolayı ve bundan sonra da başkalarını taşıdığı yalan yanlış beyanlar sebebiyle kimse bir diğerine kem gözle bakıp da taşkınlık yapmasın! Şüphe yok ki dünden bugüne Ali ile benim aramda, bir kadın ile kayınbiraderi arasındaki meseleden daha büyük bir

---

816 Farklı rivayetler birleştirilerek verilmiştir. Aynı zamanda bu hâdisenin, Âişe Annemiz ile Hazreti Ali (radıyallahu anh) arasında olduğu söylenen soğukluğu fiilen tekzib eder mahiyette olduğunu bir kez daha hatırlatmakta fayda olsa gerek. Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 4/92 (16878). Olayın detayı için bkz.: Taberî, *Târîh* 3/220, 232; İbn Abdilberr, *İstîâb* 1/332

817 Tirmizî, *Menâkıb* 61 (3874); Nesâî, *Hasâis* 35 (8496); Hâkim, *Müstedrek* 3/167 (4731)

818 Bkz.: İbn Ebi Şeybe, *Musannef* 7/545 (37831), İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 13/57; Ayrıca bkz.: Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 121

819 Müslim, *Tahâre* 85 (276); Nesâî, *Tahâre* 99 (129); İbn Mâce, *Tahâre* 86 (552); Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 1/96 (748); Abdurrezzak, *Musannef* 3/128 (5029); Ayrıca bkz.: Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 120

problem yoktur. Belli başlı sıkıntı yaşasam da benim katımda o, iyilik ve güzelliğini istediğim en hayırlı insandır!

Âişe Validemiz'in büyüklüğünü tescil eden cümlelerdi bunlar. Zira o da biliyordu ki Hazreti Ali'nin Resûlullah nezdinde ayrı bir yeri vardı ve bu tavrıyla Annemiz, hâdiseyi daha da büyütmek isteyenlerin iştahlarını kursaklarında bırakmış oluyordu.[820]

Hatta o gün Annemiz'i Medîne istikametinde yolcu etmek için kendisi de bizzat onunla birlikte yürüyecek, oğullarının da aynı hassasiyeti göstererek Annemiz'e yol boyunca eşlik etmeleri tembihinde bulunacaktı.[821]

Nasıl olmasın ki onlar, her yönüyle büyük insanlardı; dün yaşanan bunca hâdiseye rağmen birbirlerinin hukukunu korur ve hiçbiri, bir diğerine toz kondurmazdı. Günün birinde Annemiz'in yanına birisi gelmiş, Hazreti Ali ile Hazreti Ammâr'dan şikâyet etmeye başlamıştı. Hemen müdahale etti; daha fazla konuşmasına fırsat vermediği gibi şikâyet konusu olan Hazreti Ali ve Hazreti Ammâr'ın faziletlerini bir bir sıralamayı da ihmal etmedi.[822] Zira o, Hazreti Ammâr'la ilgili olarak Resûlullah'ın söylediklerine vâkıf olduğu gibi onun, Hazreti Ali saflarında mücâdele verdiğinin de farkındaydı. Kendisini taşkın ve azgın bir cemaatin şehîd edeceği müjdesi verilen Hazreti Ammâr, Hazreti Ali'nin safları arasında şehîd olmuş, buna mukabil katı tutumlarıyla dikkat çeken Zü's-Südeyye gibi çizgi dışında kalanlar da karşı saflarda son nefesini vermişti. Olup bitenleri çok iyi okuyan Annemiz, hâdiselerin Hazreti Ali'yi haklı çıkardığının da farkındaydı ve yaşadığı sıkıntıları görerek Hazreti Ali için hüsn-ü şehâdette bulunuyor, gıyabında ona dua ediyordu.

Hazreti Osmân'dan sonra Hazreti Ali'nin de aleyhinde ha-

---

820 Konuyla ilgili olarak "Kardeşin Kardeşle İmtihanı: Cemel" başlığı ve 496 nolu dipnota bakılabilir.

821 Taberî, *Târîh*, 3/61

822 Zerkeşî, *el-İcâbe* 863-864

reket eden Hâricî zihniyete karşı duruyor, Halîfe'nin aleyhinde konuştuklarını duyunca da, "Hâlbuki onlar, Nebiy-yi Ekrem'in arkadaşları için istiğfar ile emrolundular; tutmuş şimdi onlar hakkında ağza alınmayacak kötü beyanlarda bulunuyorlar!" deyip tepkisini dile getiriyordu.[823]

Hazreti Ali'nin şehîd edilişine de çok üzülen Annemiz, ziyâretine gelen Abdullah İbn-i Şeddâd'a Halîfe'nin son günlerini sormuş ve İslâm'ın izzetini temsil adına ortaya koyduğu azim ve gayretlerini dinledikten sonra da, Hazreti Ali'ye dua ederek onu şehîd edenlerin haddi aştıklarını açık bir dille ifade etmişti.[824] Hatta onların yuvalandıkları ve merkez hâline getirdikleri Hârûrâ denilen yeri, şerrin odağı olarak niteleyen Annemiz'in, olumsuz bir davranışına şâhit olduğu kimseler, "Yoksa sen de mi Hârûrâlısın?" diye tepki verdiği bilinmektedir.[825]

9. Hazreti Ali'nin tavrı da Âişe Validemiz'inkinden farklı değildi; şartlar itibarıyla hâdiseler aleyhinde cereyân etse bile o da, Annemiz'e toz kondurmaz ve asla saygıda kusur etmezdi. Cemel gibi acı bir gerçekle karşı karşıya kaldığında, üzüntüyle meseleye yaklaşmış ve etrafındakilere, Âişe Validemiz'le imtihan olduğu için duyduğu hüznü dile getirmişti.[826] İbn-i Sebe' ve adamlarının oyunlarıyla iki ordu karşı karşıya geldiğinde yüreği ağzına gelmiş ve fitneyi çıkaranların hedefi hâline gelen Annemiz'i kurtaran da yine Hazreti Ali olmuştur; bir anda başlayan ok yağmuruyla hevdecinin kirpiye döndüğünü görür görmez yanına koşmuş, Annemiz'i korumak için kendini riske atmış ve adamlarına çadır

---

823 Müslim, *Tefsîr* 15 (3022); İshâk b. Râhûye, *Müsned* 2/321 (847)

824 Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 1/86, 87 (656); Hâkim, *Müstedrek* 2/165 (2657); Beyhakî, *Sünen* 8/180; Ebû Ya'la, *Müsned* 1/367 (474); Ayrıca bkz.: Makdisî, *el-Ehâdîsü'l-Muhtâra* 2/223 (605)

825 Buhârî, *Hayz* 20 (315); Müslim, *Hayz* 67 (335); Ebû Davud, *Tahâre* 105 (262), 120 (312); Tirmizi, *Tahâre* 97 (130); Nesâî, *Hayz* 17 (382)

826 Fethu'l-Bârî, 13/55; Taberî, *Târîh* 3/61; İbn Kesîr, *el-Bidâye* 7/246

kurdurmak suretiyle Annemiz'i güvenli bir mekâna almak suretiyle din düşmanlarının hedefi olmaktan o kurtarmıştı.[827] O gün kendi ordusunda yer alan Annemiz'in kardeşi Muhammed İbn-i Ebî Bekir'i yanına çağırarak ona tembih üstüne tembihte bulunan Hazreti Ali, yanına kattığı askerler ve Basra'nın önde gelenlerinden kırk kadınla birlikte Annemiz'i Medîne'ye göndermişti. Kendi askerlerine de tembihte bulunuyor, akıllarına hitap ederek ve ısrarla Âişe Validemiz'le birlikte hareket eden hiç kimseye zarar vermemeleri gerektiğini söylüyordu.[828] Ayrıca, "Bugün Allah'ın (celle celâluhu), kalbine hâkim olan herkesi Cennet'e koyacağını ümit ediyorum." deyip o gün şehîd olanların namazlarını kıldıran da o idi.[829]

Bu fâikiyet, sadece Hazreti Ali ve Annemiz'e ait bir husûsiyet de değildi; daha önce de ifade edildiği gibi o gün Hazreti Ali'nin ordusunda yerini alanlarda da aynı titizlik söz konusuydu.[830]

Bütünüyle bunların ifade ettiği mana, Hazreti Ali ile Âişe Validemiz'in arasında herhangi bir kırgınlık veya dargınlığın olmadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Cemel gibi acı hâdiselerin altında yatan sebepler arasında böyle bir delili zikretmek imkânsızdır.

---

827 Bkz.: Taberî, *Târîh* 3/29; İbn Kesîr, *el-Bidâye* 7/238

828 Beyhakî, *Sünen* 8/181

829 Taberî, *Târîh* 4/534; İbn Haldun, *Tarih* 2/606. Ayrıca bkz.:Tahmâz, *es-Seyyidetü Âişe* 137, 138

830 Bkz.: Nedevî, *Sîretü's-Seyyide Âişe* 180

İSTİFADE EDİLEN ESERLER

KİTAP VE MAKALELER

KUR'ÂN-I KERÎM

ABDURREZZÂK B. HEMMÂM, Ebu Bekr es-San'ânî, *el-Musannaf*, Tahkik: Habîburrahmân el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 1403.

el-ACLÛNÎ, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlu'l-İlbâs ammâ iştehera mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988.

AHMED B. HANBEL, Ebu Abdillah eş-Şeybânî, *Müsned*, Zeyl: Şuayb Arnavût, Müessesetü Kurtuba, Kahire tsz.

AİŞE BİNTİ EBÎ BEKR ES-SIDDÎK, Müsnedü Âişe, Hazırlayan: Ebu Davud es-Sicistani, tahkik: Abdülğafur Hüseyin, Daru'l-Aksa, Kuveyt, 1985

ALİ B. EL-CA'D, Ebu'l-Hasan b. Ubeyd el-Cevherî, *Müsnedu İbni'l-Ca'd*, Talik: Âmir Ahmed Haydar, Müessesetü Nâdir, Beyrut 1990.

ALİ EL-MÜTTAKİ EL-HİNDÎ, Kenzu'l-Ummal, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1989

ALUSİ, Ruhul Meani, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, tsz

el-AYNÎ, Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed, *Umdetu'l-Kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz

el-AZÎMÂBÂDÎ, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hak, *Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Sünen-i Ebî Dâvud*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1415.

AZİMLİ, MEHMET, Hazreti Âişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı, İslâmî Araştırmalar, Cilt 16, Sayı 1, 2003

el-BEĞAVÎ, Ebu Muhammed Hüseyn b. Mes'ud, *Şerhu's-Sünne*, Tahkik: Şuayb Arnavût ve Muhammed Züheyr Şâviş, el-Mektebu'l-İslâmî, İkinci Baskı, Beyrut 1983.

BERKİ, ALİ HİKMET, OSMAN ESKİOĞLU, Hatemü'l-Enbiya Hazreti Muhammed ve Hayatı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 1981

el-BEYHAKÎ, Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Mûsâ, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Tahkik: Muhammed Abdülkâdir Ata, Mektebetu Dâri'l-Bâz, Mekke 1994.

——, *el-Medhal ila Süneni Kübrâ*, Matbaatu Dâireti'l-Maârifi'n-Nizamiyye, Birinci Baskı, Haydarâbâd 1344.

——, Şuabu'l-İman, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1410

el-BUHÂRÎ, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail el-Cu'fî, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul 1401.

——, *et-Târihu'l-Kebîr*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut tsz.

——, *Tarih-i Sağîr*, Mektebetü Dâri't-Türas, Haleb, Kahire, 1977

——, *el-Edebü'l-Müfred*, Tahkik: Muhammed Fuad Abdülbaki, Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye, Beyrut, 1989

BURSEVÎ, İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyân*, Dârü't-Tıbaati'l-Amire, Bulak, 1255

BÛTÎ, Muhammed Said ramazan, *Âişe Ümmü'l-Mü'minin*, Daru'l-Fârâbi Li'l-Maarif, Dımaşk, 1997

CÂHIZ, Ebu Osman Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-Tebeyyün*, Daru Sa'b, Beyrut, 1968

el-CEVHERÎ, Ebû Nasr İsmail b. Hammad el-Farabî, *es-Sıhâh Tâcü'l-Luga ve Sıhâhi'l-Arabiyye (Tâcü'l-Lüga) (Sıhâhü'l-Lüga) (es-Sıhâh fi'l-Lüga)*, Tahkik: Ahmed Abdülğafûr Attâr, Dâru'l-İlm, Dördüncü Baskı, Beyrut 1990.

ed-DÂREKUTNÎ, Ali b. Ömer Ebu'l-Hasan, *Sünen*, Dâru'l-Marife, Beyrut 1966.

ed-DÂRİMÎ, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân, *Sünen*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut 1407.

DOĞRUL, Ömer Rıza, *Asr-ı Saâdet*, Eskişehir Kütüphanesi (Eser Kitabevi), İstanbul, 1974

EBU DAVUD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen*, Tahkik: Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, Talik: Kemâl Yûsuf Hût, Dâru'l-Fikr, Beyrut tsz. (Elbânî'nin ahkâmı ile birlikte)

——, *Suâlâtu Ebi Dâvud Li el-İmâm Ahmed b. Hanbel fi Cerhi'r-Ruvât*, Tahkik: Ziyâd Muhammed Mansûr, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Birinci Baskı, Medine 1414.

EBU HAYYAN, Esiruddin Muhammed b. Yusuf el-Endelusi, *Bahru'l-Muhit*, Dârü'l-Fikr, y.y., 1983

EBÛ HAYYÂN ET-TEVHİDÎ, Ali b. Muhammed b. Abbas, *el-İmtâ ve'l-Müânese*, Neşr: http://www.alwarraq.com

EBU NUAYM, Ahmed b. Abdillah el-Isfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1405.

——, Müsnedü Ebî Hanîfe, Neşr: http://www.alsunnah.com

EBÛ YA'LÂ, Ahmed b. Ali el-Mevsılî, *Müsned*, Dâru'l-Me'mûn Li et-Türâs, Tahkik: Hüseyn Selim Esed, Dımeşk 1984.

EBU'L-FEREC EL-İSFEHÂNÎ, el-Eğânî, Tahkik: Semir Cabir, Daru'l-Fikr, Beyrut, tsz.

EBU'L-HASAN ALÂEDDİN ALİ B. BALABÂN, *el-İhsan bi Tertîbi Sahîhi İbn Hibbân*, Tahkik: Yûsuf Hût, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut tsz.

FEVZÎ, Cîhân Raf'et, *es-Seyyidetü Âişe ve Tevsîkuhâ li's-Sünne*, Mektebetü'l-Hâncî, Kâhire, 2001

FÎRÛZÂBÂDÎ, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed eş-Şîrâzî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Matbaa-i Haseniyye el-Mısriyye, İkinci Baskı, y.y. 1344.

el-GAZÂLÎ, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâu Ulûmiddîn*, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut Lübnan tsz. (el-Irâkî'nin el-Muğnî an Hamli'l-Esfâr fi'l-Esfâr zeyli ile birlikte).

GÜLEN, M. Fethullah, *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, Nil Yayınları, İzmir.

——, M. Fethullah, *Sonsuz Nûr*, Nil Yayınları, İzmir.

HAFNÂ, Abdülmin'im, *Mevsûatü Ümmi'l-Mü'minîn Âişe Bint-i Ebî Bekr*, Mektebetü Medbûlî, 2003

el-HÂKİM EN-NEYSÂBÛRÎ, Ebu Abdillah Muhammed b. Abdillah, *el-Müstedrek Ale's-Sahîhayn*, Tahkik: Mustafa Abdülkâdir Ata, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990 (Zehebî'nin Telhîsi ile birlikte).

HALEBÎ, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Daru'l-Marife, Beyrut, 1400

HATÎB EL-BAĞDÂDÎ, Ebu Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit, *el-Câmi' Li Ahlâkı'r-Râvî ve Âdâbi's-Sâmi'*, Tahkik: Mahmud Tahhân, Mektebetu'l-Maârif, Riyad 1403.

——, *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*, Tahkik: Ebu Abdillah es-Sevrakî ve İbrahim Hamdî el-Medenî, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Medine, tsz.

——, *Târih-i Bağdâd*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, Lübnan, tsz.

HENNÂD, *Zühd*, Daru'l-Hulefa Li'l-Kitabi'l-İslami, Kuveyt, 1406

HEYSEMÎ, *Mecmaü'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevaid*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1412

——, *Mevâridü'z-Zam'ân*, el-Mektebetu'ş-Şamile (Dârü's-Sekâfeti'l-Arabiyye, Beyrut, 1990)

HEYSEMİ, NUREDDİN VE HARİS B. EBİ ÜSAME, *Müsned-i Haris*, Merkez-i Hidmeti'b-Sünne, Medine-i Münevvere, 1992

İBN ABDİLBERR, *İstîâb fi Marifeti'l-Ashab*, Daru'l-Kütübi'lİlmiyye, Beyrut, 1995

——, et-*Temhîd*, Vizaretu Umumi'l-Evkaf ve'ş-Şuûni'l-İslamiyye, Mağrib, 1387

İBN ABDİRABBİH, *el-Ikdü'l-Ferîd*, Neşr: http://www.alwarraq.com

İBN ASÂKİR, Ebu'l-Kâsım Ali b. Hüseyin b. Hibetillah, *Tarih-i Dımaşk*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1998

İBN CA'D, *Müsned*, Tahkik: Amir Ahmed Haydar, Müessesetü Nâdir, Beyrut, 1990

İBN EBİ'D-DÜNYA, *Mekârimi'l-Ahlâk*, Mektebetü'l-Kur'ân, Kâhire

İBN EBİ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, Matbaatu Meclisi Dâireti'l-Maârifi'l-Osmâniyye, Birinci Baskı, Haydarâbâd 1371.

İBN EBÎ ŞEYBE, Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed el-Kûfî, *el-Musannaf fi'l-Ehâdîs ve'l-Âsâr*, Tahkik: Kemâl Yûsuf Hût, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1409.

İBN HACER, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed b. Ali el-Askalanî eş-Şâfiî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Marife, Beyrut 1379.

——, *Hedyu's-Sârî*, Dâru'l-Marife, İkinci Baskı, Beyrut tsz.

——, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, Tahkik: Ali Muhammed Bücavî, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1412

——, *Takrîbu't-Tehzîb*, Dirâse ve mukâbele: Muhammed Avvâme, Dâru'r-Reşid, Dördüncü Baskı, Suriye 1992.

——, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Dâru'l-Fikr, Birinci Baskı, y.y. 1404.

İBN HALDUN, *Tarih*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, tsz.

İBN HİBBÂN, Muhammed b. Hibbân Ebu Hâtim el-Büstî, *Sahîh*, Müessesetu'r-Risâle, Tahkik: Şuayb Arnavût, Beyrut 1993.

——, *es-Sikât*, Dairetu'l-Maarifi'l-Osmaniyye, Haydarabad, 1973

İBN HİŞÂM, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Daru'l-Cil, Beyrut, 1411

İBN HUZEYME, Ebu Bekr Muhammed b. İshâk es-Sülemî, *Sahîhi İbn Huzeyme*, Tahkik: Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut Lübnan tsz.

İBN İSHÂK, *Sîre*, Konya, 1981

İBN KAYYİM EL-CEVZİYYE, Ebu Abdillah Muhammed b. Ebi Bekr, *İ'lâmu'l-Muvakkiîn*, Daru'l-Cîl, Beyrut, 1973

——, el-*Menaru'l-Münif fi's-Sahihi ve'd-Daîf*, Mektebu'l-Matbuati'l-İslamiyye, Haleb, 1983

——, *Zâdu'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, Tahkik: Şuayb Arnavût-Abdülkâdir Arnavût, Müessesetu'r-Risale, Beyrut 1986.

İBN KESÎR, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kuraşî ed-Dımeşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Tahkik: Sami b. Muhammed Selâme, Dâru Taybe, İkinci Baskı, y.y. 1999.

——, *el-Bidâye ve'n-Nihaye*, Mektebetü'l-Maarif, Beyrut

İBN MACE, *Sünen*, Daru'l-Fikr, Beyrut, tsz

İBN MANZÛR, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrem b. Ali el-Ensârî Cemaleddîn el-Ifrîkî, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sadır, Birinci Baskı, Beyrut Lübnan tsz.

İBN MENDE, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, Köprülü Kütüphanesi, No: 242, Varak: 195 b.

İBN SA'D, *Tabakât*, Dâru Sâdır, Beyrut, tsz.

İBN TAYFÛR, *Belâğâtü'n-Nisâ*, Daru'l-Fadile, Kahire, tsz.

İBNÜ'L-CEVZÎ, *Sıfatü's-Safve*, Tahkik: Fahuri ve Kal'aci, Daru'l-Marife, Beyrut, 1979

İBNÜ'L-ESİR, *Üsüdü'l-Gâbe fi Marifeti's-Sahabe*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1995

İBRAHİM MUSTAFA ve diğerleri (Ahmed Hasan Zeyyât, Hâmid Abdülkâdir, Muhammed Ali en-Neccâr), *el-Mucemu'l-Vasît*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1990.

İSHÂK İBN-İ RÂHUYE, *Müsned*, Mektebetu'l-İman, Medine-i Münevvere, 1991

KALKAŞENDÎ, Ahmed b. Ali, *Subhu'l-A'şâ fi Sınaati'l-İnşa*, Daru'l-Fikr, Dımaşk, 1987

KANDEHLEVÎ, *Hayâtü's-Sahâbe*, Haydarabad, 1959

KAYRAVÂNÎ, *Zehrü'l-Âdâb*, Neşr: http://www.alwarraq.com

KURTUBÎ, *Tefsîr (el-Cami Li-Ahkami'l-Kur'ân)*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut 1985

LÂLEKÂÎ, Hibetullah Ebu'l-Kasım, *İ'tikâdü Ehli's-Sünne*, Tahkik: Ahmed Sa'd Hamdân, Dâru Taybe, Riyad, 1402

MAHMÛD SAÎD MEMDÛH, *İs'âfu'l-Mulihhîn bi-Tertîbi Ehâdîsi İhyâi Ulûmiddîn*, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Lübnan 1986.

MAKDİSÎ, *el-Ehâdîsü'l-Muhtâra*, Mektebetu Nahda, Mekke-i Mükerreme, 1410

MÂLİK B. ENES, *Muvatta*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Mısır, tsz.

MES'ÛDÎ, *Mürûcu'z-Zeheb*, Neşr: http://www.alwarraq.com

el-MİZZÎ, Ebu'l-Haccâc Yûsuf b. Zeki Abdirrahmân b. Yûsuf, *Tehzîbu'l-Kemâl*, Tahkik: Beşşâr Avvâd Maruf, Müessesetu'r-Risale, Birinci Baskı, Beyrut 1980.

el-MÜNÂVÎ, Zeynüddîn Muhammed Abdurraûf, *Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmii's-Sağîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut Lübnan 1994.

MÜNZİRÎ, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417

MÜSLİM, Ebu'l-Huseyn İbn Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî, *Sahîhu Müslim*, Mukaddime, Tahkik: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut tsz.

EN-NEDEVÎ, Seyyid Süleyman, *Hazreti Âişe*, Mütercim Ahmet Karataş, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004

——, *Sîretü's-Seyyideti Âişe Ümmi'l-Mü'minîn*, Tahkîk: Muhammed Rahmetullah Hâfız en-Nedevî, Dâru'l-Kalem, Dımeşk, 2003

en-NESÂÎ, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *es-Sünenu'l-Kübrâ*, Tahkik: Abdülğaffâr Süleymân el-Bündârî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut 1991.

——, *Sünen*, tahkik: Abdülfettah Ebu Ğudde, Mektebetu'l-Matbuati'l-İslamiyye, 1968

NEVEVÎ, *Tehzîbü'l-Esmâ*, Tahkik: Mustafa Abdülkâdir Atâ, el-Mektebetu'ş-Şâmile

NÜVEYRÎ, *Nihâyetü'l-Ereb*, Neşr: http://www.alwarraq.com

RÂĞIB EL-ISFEHÂNÎ, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Tahkik: Safvan Adnan, Dâru'l-Kalem, İkinci Baskı, y.y. 1418.

SAÎD B. MANSÛR, Ebu Osman b. Şube el-Hurasânî, *Sünen-i Saîd b. Mansûr*, Tahkik: Sa'd b. Abdillah b. Abdilaziz Âl-i Humeyyed, Dâru's-Samî'î, Birinci Baskı, Riyad 1993.

SAN'ÂNÎ, *Sübülü's-Selâm*, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, Beyrut, 1987

SAVAŞ, Rıza, *Hazreti Âişe'nin Evlenme Yaşı İle İlgili Farklı Bir Yaklaşım*, D. E. Ü. İlâhiyât Fak. Derg. 4, İzmir, 1995

es-SEHÂVÎ, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahman, *el-Makâsıdu'l-Hasene fi Beyâni Kesîrin mine'l-Ehâdîsi'l-Müştehira Ale'l-Elsine*, Tahkik:

Muhammed Osman el-Huşt, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, İkinci Baskı, Beyrut 1994.

SELEFÎ, Ebu Tahir Ahmed b. Muhammed, *Mu'cemü's-Sefer*, el-Mektebetü't-Ticariyye, Mekke-i Mükerreme, tsz.

SEM'ÂNÎ, *Edebü'l-İmlâ ve'l-İstimlâ*, Darul Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1401

SEMHÛDÎ, *Hulâsatü'l-Vefâ*, Kahire, 1908

es-SUYÛTÎ, Ebu'l-Fazl Celaleddîn Abdurrahmân b. Ebi Bekr, *el-Câmiu's-Sağîr fî Ehâdîsi'l-Beşîri'n-Nezîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990.

——, *ed-Dürru'l-Mensur fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1993

——, *el-İtkân fi Ulumi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1987

ŞELEBÎ, *Mahmûd, Hayâtü Âişe*,

eş-ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylu'l-Evtâr min Ehâdîsi Seyyidi'l-Ebrâr*, 6/170, İdâretu't-Tıbâati'l-Müdîriyye, y.y., tsz.

——, *el-Fevâid-i Macmua*, El-Mektebu'l-İslami, Beyrut, 1407

et-TABERÂNÎ, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mucemu'l-Evsat*, Tahkik: Tarık b. Ivadullah, Dâru'l-Harameyn, Kâhire 1415.

——, *Mucemu's-Sağir*, Daru Ammar, El-Mektebu'l-İslami, Beyrut, 1985

——, *Mu'cemü'l-Kebîr*, Mektebetu'l-Ulum ve'l-Hikem, Musul, 1983

TABERİ, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1407

et-TAHÂVÎ, Ahmed b. Muhammed b. Selame b. Abdilmelik b. Seleme Ebu Cafer, *Şerhu Meânî'l-Âsâr*, Tahkik: Muhammed Zührî en-Neccâr, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1399.

——, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, Neşr: Şuayb Arnavût, Beyrut 1994.

TAHMÂZ, Abdülhamid Mahmud, *es-Seyyidetü Âişe*, Dâru'l-Kalem, Dımaşk, 1999

TANTÂVÎ, *Ebû Bekr es-Sıddîk*, Daru'l-Menar, Cidde, 1986.

TAYÂLİSÎ, Ebu Davud, *Müsned*, Daru'l-Marife, Beyrut, tsz.

et-TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *el-Câmiu'l-Kebîr (Sünen)*, Tahkik, tahrîc ve talik: Beşşâr Avvâd Maruf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Birinci Baskı, Beyrut 1996.

VEHBE ZUHAYLİ, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, Risale Yayınları, Zaman Gazetesi, Almanya, 1994

WENSINCK ve diğerleri, *el-Mu'cemu'l-Müfehres Li Elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1988.

YÂKÛT EL-HAMEVÎ, Ebi Abdillah Şihâbüddîn b. Abdillah, *Mucemu'l-Büldân*, Tahkik: Ferîd Abdülaziz el-Cündî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut tsz.

YÜCE, Abdülhakim, *Efendimiz'in Bir Günü*, Işık Yayınları, İstanbul, 2007

ZAĞLÛL, Ebu Hâcer Muhammed Saîd b. Besyûnî, *Mevsûatu Etrâfi'l-Hadîsi'n-Nebeviyyi'ş-Şerif*, el-Mektebetü't-Ticâriyye, Mustafa Ahmed el-Bâz, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1994.

ez-ZEBÎDÎ, Ebü'l-Feyz Murtazâ Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1414.

ez-ZEHEBÎ, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Müessesetu'r-Risale, 9. baskı, 1993, Beyrut.

——, *Tarihul İslam*, Mektebetu Kudsi, kahire, 1367

——, *Tezkiretu'l-Huffâz*, Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut Lübnan tsz.

ZERKEŞÎ, Bedrüddin, *el-İcâbe Lima İstedrekethu Âişe ala's-Sahabe*, Mektebetu Mişkati'l-İslamiyye, tsz.

ez-ZEYLAÎ, Ebu Muhammed Abdullah b. Yûsuf el-Hanefî, *Nasbu'r-Râye Li Ehâdîsi'l-Hidâye*, Tahkik: Muhammed Yûsuf el-Bennûrî, Dâru'l-Hadis, Mısır 1357 (Hâşiyetü Buğyeti'l-Elmaî ile birlikte).

ZİRİKLÎ, *A'lâm*, Daru'l-İlm Li'l-Melâyîn, Beyrut, 1980

BİLGİSAYAR PROGRAMLARI

1- "Mevsûatü'l-Hadîsi'ş-Şerîf" 2.00, Sahr Şirketi (Şirketu Harf Li Takniyeti'l-Malûmât), Mısır

2- "el-Mektebetu'ş-Şâmile" 2.11, http://www.waqfeya.net/shamela

3- "el-Mektebetu'ş-Şâmile" 1.5, http://www.waqfeya.net/shamela

4- "el-Câmiu'l-Kebîr Li Kütübi't-Türâsi'l-Arabî ve'l-İslâmî" 2.0, Türas Bilgisayar Hizmetleri, Ürdün, 2005